

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

2

Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

ΛΟΓΟΙ Β' ΚΑΙ Γ'

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπὸ τὸν

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

Καθηγητῆ Πανεπιστημίου

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1992

ΚΛΗΜΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Κεφάλαια τοῦ δευτέρου Λόγου

- A. Πῶς περὶ τὰς τροφὰς ἀναστρεπτέον.
- B. Πῶς τῷ ποτῷ προσενεκτέον.
- Γ. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν σκευῶν ἐσπουδακέναι.
- Δ. Πῶς χρὴ περὶ τὰς ἐστιάσεις ἀνίστασθαι.
- E. Περὶ γέλωτος.
- S. Περὶ αἰσχρολογίας.
- Z. Τίνα χρὴ παραφυλάττεσθαι τοὺς ἀστείως συμβιοῦντας.
- H. Εἰ μύροις καὶ στεφάνοις χρηστέον.
- Θ. Πῶς τῷ ὕπνῳ προσενεκτέον.
- I. Τίνα διαληπτέον περὶ παιδοποιίας.
- ΙΑ. Περὶ ὑποδέσεως.
- ΙΒ. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν χρυσοῦν ἐποτῆσθαι κόσμον.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Κεφάλαια τοῦ τρίτου Λόγου

- A. Περὶ τοῦ κάλλους τοῦ ἀληθινοῦ.
- B. Ὅτι οὐ χρὴ καλλωπίζεσθαι.
- Γ. Πρὸς τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν.
- Δ. Τίσι συνδιατριπτέον.
- E. Πῶς περὶ τὰ λουτρὰ ἀναστρεπτέον.
- S. Ὅτι μόνος πλούσιος ὁ Χριστιανός.
- Z. Ὅτι καλὸν ἐφόδιον Χριστιανῶ ἡ εὐτέλεια.
- H. Ὅτι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ὑποδείγματα μέγιστον μέρος τῆς ὀρθῆς εἰσι διδασκαλίας.
- Θ. Τίνος ἕνεκεν τὸ λουτρὸν παραληπτέον.
  - I. Ὅτι καὶ γυμνάσια ἐγκριτέον τοῖς κατὰ Λόγον βιοῦσιν.
- ΙΑ. Ἐπιδρομὴ κεφαλαιώδης τοῦ ἀρίστου βίου.
- ΙΒ. Ἐπιδρομὴ κεφαλαιώδης ὁμοίως τοῦ ἀρίστου βίου, ὅσαι τῶν ἀγίων Γραφῶν χαρακτηρίζουσαι τὸν τῶν Χριστιανῶν βίον.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Κεφάλαια τοῦ δευτέρου Λόγου

- A. Συμπεριφορὰ ἀπέναντι στις τροφές.
- B. Πῶς νὰ χρησιμοποιῆται τὸ ποτό.
- Γ. Ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῆ κανεὶς τὴν πολυτέλεια τῶν σκεῶν.
- Δ. Πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρεται κανεὶς στὶς συνεστιάσεις.
- E. Περὶ γέλωτος.
- S. Περὶ αἰσχρολογίας.
- Z. Ἀπὸ ποιὰ πρέπει νὰ φυλάγονται ὅσοι συμβιώνουν εὐγενικά.
- H. Ἄν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε μύρα καὶ στέφανα.
- Θ. Περὶ τοῦ ὕπνου.
  - I. Τί πρέπει νὰ λεχθῆ περὶ τῆς παιδοποιίας.
- ΙΑ. Περὶ ὑποδήσεως.
- ΙΒ. Ὅτι δὲν πρέπει νὰ κυριευώμαστε ἀπὸ σφοδρὸ πάθος γιὰ τὰ πετράδια καὶ τὰ χρυσᾶ στολίδια.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Κεφάλαια τοῦ τρίτου Λόγου

- A. Περὶ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους.
- B. Ὅτι δὲν πρέπει νὰ καλλωπίζεται κανεὶς.
- Γ. Πρὸς τοὺς ἄνδρες ποὺ καλλωπίζονται.
- Δ. Ποιούς νὰ συναναστρεφώμαστε.
- E. Πῶς πρέπει νὰ φέρωνται στὰ λουτρά.
- S. Ὅτι μόνος ὁ Χριστιανὸς εἶναι πλούσιος.
- Z. Ὅτι καλὸν ἐφόδιον εἶναι γιὰ τὸν Χριστιανὸ ἡ λιτότης.
- H. Ὅτι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ὑποδείγματα ἀποτελοῦν σπουδαῖο μέρος τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας.
- Θ. Γιὰ ποῖό λόγο πρέπει νὰ δεχώμαστε τὸ λουτρό.
  - I. Ὅτι καὶ γυμναστικὴ πρέπει νὰ ἐπιτρέπεται στοὺς ζῶντας σύμφωνα μὲ τὸν Λόγο.
- ΙΑ. Σύντομη ἐκθεσις τοῦ ἀρίστου βίου.
- ΙΒ. Σύντομη ἐκθεσις ἐπίσης περὶ τοῦ ἀρίστου βίου, μὲ βάσι τὰ γραφικὰ κείμενα ποὺ χαρακτηρίζουν τὸν βίον τῶν Χριστιανῶν.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Α'

〈 ΠΩΣ ΠΕΡΙ ΤΑΣ ΤΡΟΦΑΣ ΑΝΑΣΤΡΕΠΤΕΟΝ 〉

- 1,1 Ἐχομένοις τοίνυν τοῦ σκοποῦ καὶ τὰς Γραφὰς πρὸς τὸ βιω-
φελὲς τῆς παιδαγωγίας ἐκλεγόμενοι, ὁποῖόν τινα εἶναι χρή παρ'
ὄλον τὸν βίον τὸν Χριστιανὸν καλούμενον, κεφαλαιωδῶς ὑπο-
γραπτέον. Ἀρκτέον οὖν ἡμῖν ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν καὶ ὅπως ἀρμότ-
2 τειν γε χρή. Στοχαζόμενοις τοίνυν τῆς συμμετρίας τοῦ συντάγ-
ματος, ὁποῖόν τινα τῷ ἑαυτοῦ σώματι ἕκαστον ἡμῶν προσφέρε-
σθαι, μᾶλλον δὲ ὅπως αὐτὸ κατευθύνειν χρή, λεκτέον· ὅποταν
γάρ τις ἀπὸ τῶν ἐκτός καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς τοῦ σώματος ἀγωγῆς
ἐπὶ τὴν διάνοιαν ἀχθεῖς ὑπὸ τοῦ Λόγου τὴν θεωρίαν τῶν κατὰ
τὸν ἄνθρωπον συμβαινόντων κατὰ φύσιν ἀκριβῶς ἐκμάθη, εἴ-
σεται μὴ σπουδάζειν μὲν περὶ τὰ ἐκτός, τό τε ἴδιον τοῦ ἀνθρώ-
που, τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς, ἐκκαθαίρειν, ἀγνίζειν δὲ καὶ τὴν σάρκα
3 αὐτήν. Ὁ γὰρ ἐκείνων καθαρῶς ἀπολυθεὶς, δι' ὧν ἔτι χοῦς
ἔστιν, τί ἂν ἄλλο προύργιαίτερον ἑαυτοῦ ἔχοι πρὸς τὸ ὁδοῦ ἐλ-
θεῖν ἐπὶ τὴν κατάληψιν τοῦ Θεοῦ;
- 4 Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι ἄνθρωποι ζῶσιν, ἵνα ἐσθίωσιν, ὥσπερ
ἀμέλει καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, οἷς οὐδὲν ἄλλ' ἢ γαστήρ ἐστιν ὁ βίος,
ἡμῖν δὲ ὁ Παιδαγωγὸς ἐσθίειν παραγγέλλει, ἵνα ζῶμεν. Οὕτε

---

1. Αὐτὴ τὴν πλατωνικὴ ἐκφρασι, Πολιτεία 7,533d, χρησιμοποιοῦν καὶ ὁ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1

〈 ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΤΡΟΦΕΣ 〉

- 1,1 Κυττάζοντας τώρα πλέον πρὸς τὸν σκοπὸ μας καὶ ἐκλέγοντας τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν ποὺ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἠθικὴ ὠφέλεια τῆς παιδαγωγίας, ἃς σχεδιάσωμε κεφαλαιωδῶς, ποιὸς πρέπει νὰ εἶναι σὲ ὄλη του τῆ ζωὴ ὁ καλούμενος Χριστιανός. Ἄς ἀρχίσωμε λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, περιγράφοντας πῶς πρέπει νὰ ρυθμίζωμε τὴ διαγωγή μας. Λαμβάνοντας δηλαδὴ ὑπ' ὄψιν τις ἀναλογίες τοῦ συγγράμματός μας, ἃς εἰποῦμε πῶς πρέπει ὁ καθένας μας νὰ φέρεται ἀπέναντι στὸ σῶμα του ἢ μᾶλλον πῶς πρέπει νὰ τὸ κατευθύνῃ. Διότι, ὅταν κανεὶς, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἀπὸ τὴν διαγωγή τοῦ ἰδίου τοῦ σώματος ἀκόμη, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν Λόγο πρὸς τὴν νόησι, ἀποκτήσῃ μὲ ἀκρίβεια τὴν θεωρίαν αὐτῶν ποὺ συμβαίνουν στὸν ἄνθρωπο κατὰ φύσιν, τότε θὰ μάθῃ νὰ μὴ ἀναζητῇ τὰ ἐξωτερικὰ, ἀλλὰ νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸ ἰδιαίτερο προσὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς¹, καὶ νὰ ἐξαγνίσῃ καὶ τὴ ἴδια τὴ σάρκα. Διότι, ἐκεῖνος ποὺ θὰ μείνῃ καθαρὸς ἀπὸ ὅσα τὸν καθιστοῦν ἀκόμη χῶμα, τί ἄλλο θὰ μποροῦσε νὰ ἔχῃ ἀποτελεσματικώτερο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του γιὰ νὰ προχωρήσῃ ὁμαλὰ πρὸς τὴν κατάληψιν τοῦ Θεοῦ;
- 4 Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ζοῦν βέβαια γιὰ νὰ τρώγουν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ ζωὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν κοιλιά, σ' ἐμᾶς ὅμως ὁ Παιδαγωγὸς πα-

¹ Ὁριγένης καὶ οἱ μεταγενέστεροι πνευματικοὶ συγγραφεῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ πνευματικὸς ὀφθαλμὸς, πνευματικὴ αἴσθησις.

γὰρ ἔργον ἡμῖν ἢ τροφή οὔτε σκοπὸς ἡδονή, ὑπὲρ δὲ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς, ἦν ὁ Λόγος εἰς ἀφθαρσίαν παιδαγωγεῖ, ἐγκρίνεται ἢ τροφή.

2,1 Ἄπλη δὲ αὕτη καὶ ἀπερίεργος, ἀληθεία κατάλληλος, ἀπλοῖς καὶ ἀπεριέργοις ἀρμόζουσα παιδίοις, ὡσὰν εἰς τὸ ζῆν, οὐκ εἰς τρυφήν ἐπιτήδειος· τὸ δὲ ἐκ δυεῖν, τὸ ζῆν τοῦτο, ὑγείας τε καὶ ἰσχύος σύγκειται, οἷς μάλιστα κατάλληλον τῆς τροφῆς τὸ εὐκόλον, εἰς τε τὰς ἀναδόσεις καὶ τοῦ σώματος τὴν κουφότητα χρησιμεῦον, ἐξ ὧν αὐξησίς τε καὶ ὑγεία καὶ ἰσχύς δικαία, οὐχὶ δὲ ἄδικος ἢ σφαλερὰ καὶ ἀθλία ὡς ἢ τῶν ἀθλητῶν ἐξ ἀναγκοφαγίας, περιγίνεται.

2 Αἱ μὲν οὖν πολυειδεῖς ποιότητες ἀποπτυστέαι, ποικίλας ἐντίκτουσαι βλάβας, καχεξίας σωμάτων, ἀνατροπὰς στομάχων ἐκπορνευούσης τῆς γεύσεως διὰ τινος κακοδαίμονος τέχνης τῆς ὄψαρτυτικῆς καὶ τῆς ἀμφὶ τὰ πέμματα ματαιοτεχνίας. Τροφήν γὰρ τολμῶσι καλεῖν τὴν ἐν τροφαῖς ἐπιτήδευσιν εἰς ἡδονὰς ἐπι-
3 βλαβεῖς ὀλισθαίνουσιν. Ἀντιφάνης δὲ ὁ Δῆλιος ἰατρὸς καὶ μίαν τῶν νόσου αἰτιῶν ταύτην εἶρηκεν τῶν ἐδεσμάτων τὴν πολυειδίαν, τῶν περὶ τὴν ἀλήθειαν δυσαρεστούντων, κενοδοξία ποικίλη τὸ σῶφρον τῆς διαίτης ἐξομνυμένων καὶ τὰς διαποντίους πολυπραγμονούντων ἐδωδάς.

3,1 Κάμοι μὲν ἔλεος ὑπείσι τῆς νόσου, οἱ δὲ ἐξυμνεῖν οὐκ αἰσχύνονται τὰς σφετέρας ἡδυπαθείας, τὰς ἐν τῷ πορθμῷ τῷ Σικελικῷ σμυραΐνας πολυπραγμονοῦντες καὶ τὰς ἐγγέλεις τὰς Μαιανδρίους καὶ τὰς ἐν Μήλῳ ἐρίφους καὶ τοὺς ἐν Σκιάθῳ κε-

2. Βλ. ΜΟΥΣΩΝΙΟΣ, 18B, σ.100,2, Hense, ποὺ ἀποδίδει τὴν ἔκφρασι στὸν Σωκράτη.

3. Ἰατρὸς τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος, ποὺ ἔγραψε βιβλίον μὲ τὸν τίτλον Πανό-

ραγγέλλει νὰ τρώγωμε γιὰ νὰ ζοῦμε². Δὲν εἶναι γιὰ μᾶς ἔργο ἢ τροφή οὔτε σκοπὸς ἢ ἡδονή, ἀλλὰ ἡ τροφή γίνεται δεκτὴ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι τῆς ἐδῶ διαμονῆς μας, τὴν ὁποία ὁ Λόγος διαπαιδαγωγεῖ πρὸς τὴν ἀφθαρσία.

2,1 Πρέπει νὰ εἶναι ἀπλῆ καὶ ἀπερίτεχνη, κατάλληλη γιὰ τὴν ἀλήθεια, ταιριαστὴ στὰ ἀπλᾶ καὶ ἀπερίτεχνα παιδιά, ἐξυπηρετικὴ γιὰ τὴν ζωὴ, ὄχι γιὰ τὴν τρυφή. Κι' ἡ ζωὴ αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο στοιχεῖα, τὴν ὑγεία καὶ τὴν δύναμι· κατάλληλη γι' αὐτὰ εἶναι ἡ εὐκόλη τροφή, ποὺ χρησιμεύει καὶ στὴν χώνευσι καὶ στὴν ἐλαφρότητα τοῦ σώματος, ἀπὸ τίς ὁποῖες προέρχεται ἡ κανονικὴ αὐξήσις καὶ ὑγεία καὶ ἰσχύς, καὶ ὄχι ἡ ἀκανόνιστη ἢ σφραερὴ καὶ ἀθλία, ὅπως τῶν ἀθλητῶν ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴ δίαιτα.

2 Ἔτσι πρέπει ν' ἀπορρίπτονται μὲ περιφρόνησι οἱ πολυμορφες ποιότητες τῶν ἐδεσμάτων, ποὺ γεννοῦν ποικίλες βλάβες, καχεξίες σωμάτων, ἀνατροπὲς στομάχων, διότι ἡ γεῦσις ἐκπορνεύεται μὲ κάποια θλιβερὴ τέχνη, τὴν μαγειρικὴ, καὶ μὲ τὴν ματαιοτεχνία τῶν γλυκυσμάτων. Διότι τολμοῦν νὰ ὀνομάζουν τροφή τὴν ἀναζήτησι εὐχαριστήσεων ποὺ ὀδηγεῖ σὲ ἐπιβλαβεῖς ἡδονές. Ὁ Ἀντιφάνης, ὁ ἰατρὸς ἀπὸ τὴν Δῆλο³, ἐθεώρησε ὡσὰν μιὰ ἀπὸ τίς αἰτίες τῶν νόσων αὐτὴν τὴν πολυμορφία τῶν φαγητῶν, διότι αὐτοὶ ποὺ δυσσαρεστοῦνται μὲ τὴν ἀλήθεια, ἀπομακρύνουν τὴ σῶφρονα δίαιτα μὲ τὴν ποικίλη ματαιοδοξία καὶ ἀναζητοῦν ὑπερπόντια ἐδέσματα.

3,1 Κι' ἐγὼ μὲν αἰσθάνομαι ἔλεος γι' αὐτὴ τὴ νόσο, αὐτοὶ ὅμως δὲν ἐντρέπονται νὰ ἐξυμνοῦν τίς ἡδυπάθειές των⁴, δείχνοντας ἐνδιαφέρον γιὰ τίς σμύραινες τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας, τὰ χέλια τοῦ Μαιάνδρου, τὰ κατσίκια τῆς Μήλου, τίς

πτης.

4. Ἴσως ἐδῶ ὁ Κλήμης ὑπαινίσσεται τὴν *Ἡδυπάθεια*, παρωδιακὸ διδακτικὸ ποίημα τοῦ Ἀρχεστράτου, ποιητοῦ ἀπὸ τὴν Γέλα τῆς Σικελίας, ποὺ ἐξῆσε γύρω στὸ 330. Βλ. Ἀθήναιο, 4,163c.

στρεῖς καὶ τὰς Πελωρίδας κόγχας καὶ τὰ ὄστρεια τὰ Ἀβυδηνά, οὐ παραλείποντες δὲ τὰς ἐν Λιπάρᾳ μαινίδας οὐδὲ τὴν γογγύλην τὴν Μαντινικὴν, ἀλλὰ οὐδὲ τὰ παρὰ τοῖς Ἀσκραιίοις τεῦτλα, κτένας τε ἐκζητοῦσιν Μηθυμναίους καὶ ψήττας Ἀττικὰς καὶ τὰς Δαφνίους κίχλας χελιδονίους τε ἰσχάδας, δι' ἃς εἰς Ἑλλάδα πεντακοσίαις ἅμα μυριάσιν ὁ κακοδαίμων ἐστείλατο Πέρσης. Ὅρνεις ἐπὶ τούτοις συνωνοῦνται τοὺς ἀπὸ Φᾶσιδος, ἀτταγαῖς Αἴγυπτίας, Μῆδον ταῶνα.

2 Ταῦτα τοῖς ἡδύσμασιν ἐξαλλάσσοντες οἱ γαστρίμαργοι τοῖς ὄψοις ἐπικεχήνασιν, ὅσα τε χθῶν πόντου τε βένθη καὶ ἀέρος ἀμέτρητον εὖρος ἐκτρέφει, τῇ αὐτῶν ἐκποριζόμενοι λαιμαργία. Σαγηνεύειν ἀτεχνῶς οἱ πλεονέκται καὶ πολυπράγμονες οὗτοι εἰκόασιν εἰς ἡδυπάθειαν τὸν κόσμον, ταγήνοισι σίζουσιν περιηχοῦμενοι, ἀμφὶ τὴν ἴγδιν καὶ τὸν ἀλετρίβανον τὸν πάντα αὐτῶν κατατρίβοντες βίον οἱ παμφάγοι καθάπερ τὸ πῦρ τῆς ὕλης ἐξεχόμενοι. Ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκόλον βρῶσιν τὸν ἄρτον ἐκθηλύνουσιν ἀποσήθοντες τοῦ πυροῦ τὸ τροφίμον, ὡς τὸ ἀναγκαῖον τῆς τροφῆς ὄνειδος γίνεσθαι ἡδονῆς.

4,1 Οὐκ ἔχει δὲ ὄρον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἢ λιχνεΐα. Καὶ γὰρ εἰς τὰ πέμματα καὶ τὰ μελίπηκτα, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὰ τραγήματα ἐξώκειλεν, ἐπιδορπισμάτων πλῆθος εὐρίσκουσα, παντοδαπὰς θηρωμένη ποιότητος. Καί μοι δοκεῖ ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος οὐδὲν
2 ἀλλ' ἢ γνάθος εἶναι. «Μηδὲ ἐπιθύμει», φησὶν ἡ Γραφή, «τῶν ἐδεσμάτων τῶν πλουσίων· ταῦτα γὰρ ἔχεται βίου ψευδοῦς τε καὶ αἰσχροῦ». Οἱ μὲν γὰρ ἐξέρχονται τῶν ὄψων, ἃ μετ' ὀλίγον

---

5. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ξέρξης ἐστείλει τὸ στρατό του εἰς τὴν Ἑλλάδα γιὰ

σφυρίδες τῆς Σκιάθου, τὰ κογχύλια τοῦ Πελωροῦ καὶ τὰ ὄστρακα τῆς Ἀβιάδου, χωρὶς νὰ παραλείπουν τὶς ἀντζούγιες τῆς Λιπάρας οὔτε τὰ γογγύλια τῆς Μαντινείας, ἀλλ' οὔτε τὰ τεῦτλα τῆς Ἄσκρας, καὶ ἀναζητώντας τὰ κτένια τῆς Μήθυνας καὶ τὶς γλῶσσοις τῆς Ἀττικῆς, τὶς τσίχλες τῆς Δάφνης καὶ τὰ χελιδονόμορφα σῦκα, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ ταλαίπωρος Πέρσης ἔστειλε συγχρόνως πεντακόσιες μυριάδες στρατοῦ στὴν Ἑλλάδα⁵. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἀγοράζουν ὄρνιθες ἀπὸ τὴ Φάσι, πέρδικες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ παγώνια ἀπὸ τὴν Μηδία.

2 Ἐναλλάσσοντας αὐτὰ τὰ εἶδη μὲ τὰ γλυκύσματα οἱ γαστρίμαργοι χάσκουν ἐπάνω στὰ φαγητά, σὲ ὅσα ἐκτρέφουν ἡ γῆ καὶ τὰ βάθη τῆς θάλασσας καὶ τὸ ἀμέτρητο πλάτος τοῦ ἀέρα, ἐφοδιάζοντας μὲ αὐτὰ τὴν λαιμαργία τους. Οἱ πλεονέκτες καὶ πολυπράγμονες αὐτοὶ φαίνονται ἀπλῶς νὰ σαγηνεύουν τὸν κόσμον στὴν ἡδυπάθειά τους, εὐφραίνόμενοι μὲ τὸν ἦχο τῶν τηγανιῶν ποὺ σφυρίζουν, περνώντας ὅλη τὴ ζωὴ τους γύρω ἀπὸ τὸ γουδί καὶ τὸ γουδοχέρι οἱ παμφάγοι ποὺ κολλοῦν στὴν ὕλη σὰν τὴ φωτιά στὰ ξύλα. Ἀλλὰ καὶ τὴν κοινότερη τροφή, τὸν ἄρτο, τὴν ἐκθηλύνουν, κοσκινίζοντας ἀπὸ τὸ σιτάρι τὸ τρόφιμο ἀλεύρι, ὥστε ἡ ἀναγκαία τροφή νὰ γίνεται ὄνειδος τῆς ἡδονῆς.

4,1 Δὲν ἔχει δὲ ὄρια ἡ λαιμαργία τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἡ λαιμαργία ἐπέπεσε στὰ γλυκίσματα καὶ τὰ μελίπηκτα, ἀκόμα καὶ στὶς λιχουδιές, εὐρίσκοντας πλῆθος ἐπιδορπίων, κυνηγώντας παντοειδῆ παρασκευάσματα. Καὶ νομίζω ὅτι ἕνας τέ-
2 τοῖος ἄνθρωπος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σιαγόνι. «Νὰ μὴ ἐπιθυμῆς», λέγει ἡ Γραφή, «τὰ φαγητὰ τῶν πλουσίων, διότι αὐτὰ εἶναι μέρος ἐνὸς ψευδοῦς καὶ αἰσχροῦ βίου»⁶. Ἐκεῖνοι προσκολλῶνται στὰ φαγητά, ποὺ σὲ λίγο τὰ δέχεται ὁ κο-

νὰ ἐξασφάλιση τὰ σῦκα τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλὰ βέβαια ὁ στρατὸς δὲν ἦταν πεντακόσιες μυριάδες, δηλαδὴ πέντε ἑκατομμύρια.

6. Παρμ. 23,3.

ἐκδέχεται κοπρῶν, ἡμῖν δὲ τοῖς θηρωμένοις τὴν βρωῶσιν τὴν ἐπουράνιον ἄρχειν ἀνάγκη τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν γαστρὸς ἔτι τε μᾶλλον καὶ τῶν ταύτη προσφιλῶν, ἃ «ὁ Θεὸς καταργήσει», φησὶν ὁ ἀπόστολος, εἰκότως ἐπικαταρώμενος λαιμάργοις ἐπιθυμίαις.

3 «Τὰ γὰρ βρώματα τῇ κοιλίᾳ», ἐξ ὧν ὁ σαρκικὸς ὄντως οὐ-
 τοσι καὶ φθοροποιὸς ἀπήρτηται βίος· εἰ δ' ἀγάπην τινὲς τολμῶ-
 σι καλεῖν ἀθύρω γλώττη κεχρημένοι δειπνάριά τινα κνίσσης καὶ
 ζωμῶν ἀποπνέοντα, τὸ καλὸν καὶ σωτήριον ἔργον τοῦ Λόγου,
 τὴν ἀγάπην τὴν ἡγιασμένην, κυθριδίσι καὶ ζωμοῦ ρύσει καθυ-
 βρίζοντες ποτῶ τε καὶ τρυφῇ καὶ καπνῶ βλασφημοῦντες τοῦνο-
 μα, σφᾶλλονται τῆς ὑπολήψεως, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ δει-
 4 πναρίσις ἐξωνεῖσθαι προσδοκῆσαντες. Τὰς μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ εὐ-
 φροσύνῃ συναγωγὰς ἐγκαταλεγόμενοι καὶ αὐτοὶ δειπνάριά τε
 καὶ ἄριστα καὶ δοχὰς εἰκότως ἂν καλοῖμεν τὴν συνήλυσιν ταύ-
 την ἐπόμενοι Λόγω, τὰς τοιαύτας δὲ ἐστιάσεις ὁ Κύριος ἀγάπας
 5 οὐ κέκληκεν. Λέγει γοῦν πῆ μὲν, «ὅταν κληθῆς εἰς γάμους, μὴ
 κατάκεισο εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, ἀλλ' ὅταν κληθῆς, εἰς τὸν
 ἔσχατον τόπον ἀνάπιπτε», πῆ δέ, «ὅταν ποιῆς ἄριστον ἢ δεῖ-
 πνον», καὶ πάλιν, «ἀλλ' ὅταν ποιῆς δοχὴν, κάλει τοὺς
 πτωχοὺς», ἐφ' ᾧ μάλιστα δεῖπνον ποιητέον· ἔτι τε· «ἄνθρωπός
 τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα καὶ ἐκάλεσε πολλοὺς».

5,1 Ἄλλ' αἰσθάνομαι ὄθεν ἡ εὐπρόσωπος ἐρρῦη τῶν δεῖπνων
 προσηγορία,

ἀπὸ τῶν φαρύγων καὶ φοιτητῆς μανίας ἐπὶ δεῖπνον

2 κατὰ τὸν κωμικόν. «Ἔστι γὰρ» ὡς ἀληθῶς «τὰ πολλὰ τοῖς

7. Α' Κορ. 6,13.

8. Τὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης μετὰ τὴν ἔννοια τοῦ λειτουργικοῦ δεῖπνου.

9. Λουκᾶ 14,8-10.

πρώνας, ἡμεῖς ὁμῶς, πὸν κυνηγοῦμε τὴν ἐπουράνια τροφή, πρέπει νὰ κυριαρχοῦμε τῆς γήϊνης κοιλιᾶς καὶ τῶν ἀγαπητῶν σ' αὐτὴν πραγμάτων, τὰ ὅποια «θὰ καταργήσῃ ὁ Θεός», λέγει ὁ Ἀπόστολος⁷, εὐλόγως καταρώμενος τὶς λαίμαργες ἐπιθυμίες.

3 «Τὰ φαγητὰ βέβαια εἶναι γιὰ τὴν κοιλιά», ἀφοῦ ἀπ' αὐτὰ ἐξαρτᾶται τοῦτος ὁ σαρκικός καὶ φθοροποιὸς βίος· ἂν δὲ κάποιοι, χρησιμοποιοῦντας ἀπύλωτη γλῶσσα, τολμοῦν νὰ καλέσουν «ἀγάπη» τὰ γευματάκια πὸν μυρίζουν κνίσα καὶ ζουμιά, ὑβρίζοντας μὲ τὰ πιατάκια καὶ τὰ ὑγρά τοῦ ζωμοῦ τὸ καλὸ καὶ σωτήριο ἔργο τοῦ Λόγου, τὴν ἀγιασμένη ἀγάπη, καὶ βλασφημώντας τὸ ὄνομα αὐτὸ⁸ μὲ τὸ ποτό, τὴν τρυφή καὶ τὸν καπνὸ, ἀπατῶνται ἐλπίζοντας ὅτι θὰ ἐξαγοράσουν τὴν
4 ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ μὲ δειπνάρια. Διότι, ταξινομώντας τὶς συναθροίσεις γιὰ τὴν διασκέδασι, κι' ἡμεῖς φυσικὰ θὰ ἐκαλούσαμε δειπνάρια καὶ γεύματα καὶ δεξιώσεις μιὰ τέτοια συγκέντρωσι, ἀκολουθώντας τὸν Λόγο, ἀλλὰ τέτοιου εἴδους
5 συνεστιάσεις ὁ Κύριος δὲν τὶς ὠνόμασε ἀγάπες. Λέγει λοιπὸν ἄλλοτε μὲν, «ὅταν προσκληθῆς σὲ γάμους, νὰ μὴ κάθῃσαι στὸ πρῶτο τραπέζι, ἀλλὰ, ἐφ' ὅσον προσκληθῆς, νὰ κάθῃσαι στὴν τελευταία θέσι»⁹, ἄλλοτε δέ, «ὅταν προσφέρῃς γεῦμα ἢ δεῖπνο», καὶ ἐπίσης, «ὅταν ἔχῃς δεξίωσι, προσκάλει τοὺς πτωχοὺς»¹⁰, καὶ γι' αὐτὸν μάλιστα τὸν σκοπὸ πρέπει νὰ κάμῃς δεῖπνο, κι' ἐπίσης, «κάποιος ἄνθρωπος ἔκαμε μεγάλο δεῖπνο κι' ἐκάλεσε πολλοὺς»¹¹.

5,1 Ἀλλὰ ἀντιλαμβάνομαι ἀπὸ ποῦ προῆλθε ἡ εὐπρόσωπη ὀνομασία τῶν δειπνῶν,

ἀπὸ τοὺς φάρυγγες καὶ τὴν μανιώδη ἐπίδοσι στὸ δεῖπνο,

2 κατὰ τὸν κωμικὸ¹². Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι «τὰ περισσότερα

10. Λουκᾶ 14,12 ἐ.

11. Λουκᾶ 14,16.

12. Ἀγνώστου ποιητοῦ ἀπόσπασμα, *Comic. A. Fragm.* 3, σ. 545, ἀρ. 782.

πολλοῖς τοῦ δεῖπνου χάριν». Οὐ γάρ που μεμαθήκασι τὸν Θεὸν παρασκευάσαι τῷ δημιουργήματι, τῷ ἀνθρώπῳ λέγω, σῖτα καὶ ποτὰ τοῦ σώζεσθαι χάριν, οὐχὶ δὲ τοῦ ἡδεσθαι· ἐπεὶ μηδὲ ὠφελεῖσθαι πέφυκεν τὰ σώματα ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν βρωμάτων· πᾶν γὰρ τούναντίον οἱ ταῖς εὐτελεστάταις χρώμενοι τροφαῖς ἰσχυρότεροί εἰσι καὶ ὑγιεινότεροι καὶ γενναιότεροι, ὡς οἰκέται δεσποτῶν καὶ γεωργοὶ κτητόρων καὶ οὐ μόνον ρωμαλεώτεροι, ἀλλὰ καὶ φροντιμώτεροι, ὡς φιλόσοφοι πλουσίων· οὐ γὰρ ἐπέχωσαν τὸν νοῦν ταῖς τροφαῖς οὐδὲ ἠπάτησαν αὐτὸν ἡδοναῖς.

3 Ἀγάπη δὲ τῷ ὄντι ἐπουράνιος ἐστὶ τροφή, ἐστίασις λογικῆ· «πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει, πάντα ἐλπίζει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε πίπτει». «Μακάριος ὃς φάγεται ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ

4 Θεοῦ». Χαλεπώτατον δὲ πάντων πτωμάτων τὴν ἄπτωτον ἀγάπην ἄνωθεν ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τοὺς ζῶμους ρίπτεσθαι χαμαί. Κᾶτ' οἶει με δεῖπνον ἡγεῖσθαι τὸ καταργούμενον; «Ἐὰν γάρ», φησί, «διαδῶ τὰ ὑπάρχοντά μου, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι».

6,1 Ταύτης ὅλος ἀπήρτηται τῆς ἀγάπης ὁ νόμος καὶ ὁ λόγος· κᾶν ἀγαπήσης Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ τὸ πλησίον σου, ἐν οὐρανοῖς ἐστὶν αὕτη ἡ ἐπουράνιος εὐωχία, ἡ δὲ ἐπίγειος δεῖπνον κέκληται, ὡς ἐκ τῆς Γραφῆς ἀποδέδεικται, δι' ἀγάπην μὲν γινόμενον τὸ δεῖπνον, ἀλλ' οὐκ ἀγάπη τὸ δεῖπνον, δεῖγμα δὲ εὐνοίας

2 κοινωνικῆς καὶ εὐμεταδότου. «Μὴ βλασφημείσθω οὖν ἡμῶν τὸ ἀγαθόν. Οὐ γάρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις», φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἵνα τὸ ἐφήμερον ἄριστον νοηθῆ, «ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ». Τούτου ὁ φα-

13. Ὁμοίως, 3, σ. 490, ἀρ. 432.

14. Α' Κορ. 13,7 ἐ.

15. Λουκᾶ 14,15.

16. Βλ. Β' Κορ. 3,11. Α' Κορ. 6,13.

17. Α' Κορ. 13,2ἐ.

- πράγματα για τούς πολλούς υπάρχουν χάριν τοῦ δείπνου»¹³. Δὲν ἔμαθαν καθόλου ὅτι ὁ Θεὸς παρεσκεύασε γιὰ τὸ πλάσμα του, τὸν ἄνθρωπο δηλαδή, τροφές καὶ ποτὰ γιὰ νὰ συντηρη-
ται καὶ ὄχι γιὰ νὰ εὐχαριστῆται, ἀφοῦ ἄλλωστε τὰ σώματα δὲν ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν πολυτέλεια τῶν φαγητῶν, ἀλλ' ἀν-
τιθέτως ὅσοι χρησιμοποιοῦν τὶς λιγώτερες τροφές εἶναι ἰσχυρότεροι καὶ ὑγιεινότεροι καὶ γενναιότεροι, ὅπως οἱ ὑπη-
ρέτες ἀπὸ τούς Κυρίου των καὶ οἱ γεωργοὶ ἀπὸ τούς αὐθέν-
τες των· καὶ ὄχι μόνο ρωμαλεώτεροι ἀλλὰ καὶ φρονιμώτεροι,
ὅπως οἱ φιλόσοφοι ἀπὸ τούς πλουσίους, διότι δὲν κετέχω-
σαν τὸν νοῦ τους μὲ τροφές οὔτε τὸν ἀπάτησαν μὲ ἡδονές.
3 Ἡ ἀγάπη ὅμως εἶναι πράγματι ἐπουράνια τροφή, λογικὴ
ἐστίασις· «τὰ δέχεται ὅλα, τὰ ὑπομένει ὅλα, τὰ ἐλπίζει ὅλα·
ἡ ἀγάπη δὲν ξεπέφτει ποτέ»¹⁴. «Μακάριος εἶναι ὁποῖος φά-
4 γει ἄρτο στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»¹⁵. Ἡ πιὸ χειρότερη ἀπὸ
ὅλες τὶς πτώσεις εἶναι νὰ ρίπτεται ἡ ἄπτωτη ἀγάπη ἀπὸ τούς
οὐρανοὺς ἄνω πρὸς τούς ζωμοὺς κάτω. Κι' ἔπειτα νομίζεις
ὅτι θεωρῶ δεῖπνο αὐτὸ ποὺ καταργεῖται¹⁶; Διότι λέγει, «ἂν
διανείμω τὰ ὑπάρχοντά μου, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπη, δὲν εἶμαι
τίποτε»¹⁷.
- 6,1 Ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἀγάπη κρέμεται ὁλος ὁ Νόμος καὶ ὁ Λό-
γος· κι' ἂν ἀγαπήσης τὸν Κύριο τὸν Θεό σου καὶ τὸν
πλησίον σου¹⁸, αὐτὴ ἡ εὐωχία εἶναι ἐπουράνια, στοὺς οὐρα-
νοὺς, ἐνῶ ἡ ἐπίγεια ὀνομάζεται δεῖπνο, ὅπως ἀποδεικνύεται
ἀπὸ τὴν Γραφή· τὸ δεῖπνο γίνεται βέβαια ἀπὸ ἀγάπη, ἀλλὰ
δὲν εἶναι ἀγάπη τὸ δεῖπνο, εἶναι ἀπλῶς δεῖγμα κοινωνικῆς
2 καὶ γενναιόδωρης εὐνοίας. «Ἄς μὴ βλασφημῆται λοιπὸν τὸ
ἀγαθὸ μας. Διότι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι βρῶσις καὶ
πόσις, ὥστε τὸ ἐφήμερο νὰ θεωρηθῆ ἄριστο¹⁹, «ἀλλὰ δικαιο-
σύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ μέσα στὸ ἅγιο Πνεῦμα»²⁰. Ἐπὶ

18. Βλ. Ματθ. 22,37· 39.

19. Ἐναλλαγή τῆς ἐνοίας τῆς λέξεως ἄριστον ποὺ σημαίνει α) γεῦμα, β) τὸ κάλλιστο.

20. Ρωμ. 14,16 ἐ.

γῶν τοῦ ἀρίστου τὸ ἄριστον τῶν ὄντων, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, κτήσεται, μελετήσας ἐνθένδε ἀγίαν συνήλυσιν ἀγάπης, οὐράνιον Ἐκκλησίαν.

- 7,1 Ἀγάπη μὲν οὖν χρῆμα καθαρὸν καὶ τοῦ Θεοῦ ἄξιον, ἔργον δὲ αὐτῆς ἢ μετάδοσις. «Φροντὶς δὲ παιδείας ἀγάπη», ἢ σοφία λέγει, «ἀγάπη δὲ τήρησις νόμων αὐτῆς». Αἱ δὲ εὐφροσύναι αὐται ἔναυσμά τι ἀγάπης ἔχουσι ἐκ τῆς πανδήμου τροφῆς συνωθιζόμενον εἰς αἰδίδιον τροφήν. Ἀγάπη μὲν οὖν δεῖπνον οὐκ ἔστιν,
- 2 ἢ δ' ἐστίασις ἀγάπης ἠρτύσθω. «Μαθέτωσαν γάρ», φησὶν, «οἱ υἱοὶ σου, οὐδὲ ἠγάπησας, Κύριε, ὅτι οὐχ αἱ γενέσεις τῶν καρπῶν τρέφουσι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ρῆμά σου τοὺς σοὶ πιστεύοντας διατηρεῖ»· «οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτω ζήσεται ὁ δίκαιος».
- 3 Ἀλλὰ γὰρ τὸ δεῖπνον ἔστω λιτὸν ἡμῖν καὶ εὐζωνον, ἐπιτήδειον εἰς ἐγρήγορσιν, ποικίλαις ἀνεπίμικτον ποιότησιν, οὐκ ἀπαιδαγώγητον οὐδὲ τοῦτο· ἀγαθὴ γὰρ κουροτρόφος εἰς κοινωνίαν ἀγάπη ἐφόδιον ἔχουσα πλούσιον, τὴν αὐτάρκειαν, ἣ δὲ ἐφεστῶσα τῇ τροφῇ δικαίᾳ ποσότητι μεμετρημένη σωτηρίως τὸ σῶμα διοικοῦσα καὶ τοῖς πλησίον ἀπένειμέν τι ἐξ αὐτῆς, ἢ δὲ ὑπερβλύζουσα τὴν αὐτάρκειαν δίαίτα τὸν ἄνθρωπον κακοῖ, νωθῇ μὲν τὴν ψυχὴν, ἐπισφαλὲς δὲ εἰς νόσον ἐργαζομένη τὸ σῶμα.
- 4 Ναὶ μὴν προστρίβονται βλασφημίας δυσανασχέτους αἱ περὶ τὰς καρυκείας ἡδοναί, λιχνείαν, λαιμαργίαν, ὀψοφαγίαν, ἀπληστίαν, ἀδηφαγίαν. Μυῖαι τούτοις οἰκεῖται τοῖς ὀνόμασιν καὶ γαλαῖ κόλακές τε καὶ μονομάχαι καὶ τὰ «ἄγρια τῶν παρασίτων φῦλα», γαστρὸς ἡδονῆς οἱ μὲν τὸν λόγον, οἱ δὲ τὴν φιλίαν, οἱ δὲ τὸ ζῆν ἀποδόμενοι, ἐπὶ γαστέρας ἔρποντες, θηρία ἀνδρείκελα,

21. Σοφ. Σολ. 6,17 ἐ.

22. Σοφ. Σολ. 16,26.

αὐτὸ τὸ ἄριστο ὅποιος φάγη, θὰ κερδίση τὸ ἄριστο τῶν ὄντων, τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ, διότι ἐμελέτησε ἀπὸ ἐδῶ τὴν ἀγία συνέλευσι τῆς ἀγάπης, τὴν οὐράνια Ἐκκλησία.

- 7,1 Ἡ ἀγάπη λοιπὸν εἶναι καθαρὸ πρᾶγμα καὶ ἄξιο τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔργο της εἶναι ἡ μετάδοσις. Ὅπως λέγει ἡ Σοφία, «ἡ ἀγάπη εἶναι φροντίδα τῆς παιδείας, ἡ ἀγάπη εἶναι τήρησις τῶν νόμων της»²¹. Αὐτὲς οἱ εὐφροσύνης πάντως ἔχουν κάποιο σπινθῆρα ἀγάπης ποὺ ἀπὸ τὴν πάνδημη τρυφὴ ὁδηγεῖται πρὸς τὴν αἴδια τροφή. Ἡ ἀγάπη λοιπὸν δὲν εἶναι
- 2 δεῖπνο, ἡ ἐστίασις ὅμως ἃς εἶναι ἀρτυμένη με ἀγάπη. Διότι λέγει, «ἄς μάθουν οἱ υἱοί σου, τοὺς ὁποίους ἀγάπησες, Κύριε, ὅτι δὲν τρέφουν οἱ παραγωγὲς τῶν καρπῶν τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὁ λόγος σου διατηρεῖ ὅσους πιστεύουν σ' ἐσένα»²². «Διότι ὁ δίκαιος δὲν θὰ ζήση ἀπὸ τὸν ἄρτο»²³.
- 3 Ἄλλὰ τὸ δεῖπνο μας πρέπει νὰ εἶναι λιτὸ καὶ ἐλαφρὸ, κατάλληλο νὰ μᾶς διατηρῇ σ' ἐγρήγορσι, ἀνεπίμικτο με κάθε εἶδους ὑλικά, ὥστε νὰ μὴ εἶναι καὶ αὐτὸ ἀπαιδαγώγητο. Πράγματι ἡ ἀγάπη εἶναι ἀγαθὴ παιδοτρόφος, διότι ἔχει πλούσιο ἐφόδιο γιὰ διάδοσι, τὴν αὐτάρκεια, ἡ ὁποία, φροντίζοντας γιὰ τὴν τροφή μετρημένη με σωστὴ ποσότητα καὶ ἐφοδιάζοντας τὸ σῶμα σωτηριωδῶς με τὰ ἀναγκαῖα, ἐχορήγησε καὶ κάτι ἀπ' αὐτὴν στοὺς πλησίον· ἐνῶ ἡ δίαιτα ποὺ ξεπερνᾷ τὴν αὐτάρκεια κακοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο, καθιστῶντας τὴν ψυχὴ νωθρὴ καὶ τὸ σῶμα ἐπισφαλὲς γιὰ ἀσθένειες.
- 4 Οἱ ἡδονὲς ποὺ σχετίζονται με τὶς λιχουδιὰς ἐπισύρουν βλασφήμιες δυσάρεστες, λειξουριά, λαιμαργία, πολυφαγία, ἀπληστία, ἀδηφαγία· συγγενεῖς με αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶναι μυῖγες καὶ γάτες, κόλακες καὶ ἀγωνίστριες, καὶ τὰ ἄγρια φύλα τῶν παρασίτων²⁴. Ἀγοράζουν τὴν ἡδονὴ τῆς κοιλιᾶς ἄλλοι με τὸν λόγο, ἄλλοι με τὴν φιλία, ἄλλοι με τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, βαδίζοντας με τὴν κοιλιὰ, σὰν ἀνθρωπόμορφα θηρία,

23. Βλ. Δευτ. 8,3. Ματθ. 4,4 καὶ Ἄβακ. 2,4.

24. Βλ. *Γιλάδα* I, 27.

5 κατ' εἰκόνα τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ λίχνου θηρίου. Ἀσώτους αὐ-
 τοὺς οἱ καλέσαντες πρῶτοι εὖ μοι δοκοῦσιν αἰνίττεσθαι τὸ τέλος
 αὐτῶν, ἀσώστους αὐτοὺς κατὰ ἔκθλιψιν τοῦ σίγμα στοιχείου νε-
 νοηκότες. Ἡ γὰρ οὐχ οὗτοι οἱ περὶ τὰς λοπάδας ἀσχολούμενοι
 καὶ τὰς μεμωρημένας τῶν ἡδυσμάτων περιεργίας, οἱ ταπεινό-
 φρονες, χαμαιγενεῖς, τὸν ἐφήμερον διώκοντες βίον ὡς οὐ ζησό-
 μενοι;

8,1 Τούτους ταλανίζει διὰ Ἡσαίου τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἡρέμα
 πως τῆς ἀγάπης τὸ ὄνομα ὑπεξελλόμενον, ἐπεὶ μὴ κατὰ λόγον ἡ
 ἐστίασις ἦν· «αὐτοὶ δὲ ἐποίησαν εὐφροσύνην, σφάζοντες μό-
 σχους καὶ θύοντες πρόβατα, λέγοντες· φάγωμεν καὶ πίνωμεν, αὔ-
 2 ριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». Καὶ ὅτι γε τὴν τοιαύτην τρυφὴν ἀμαρ-
 τίαν λογίζεται, ἐπιφέρει· «καὶ οὐ μὴ ἀφεθήσεται ἡ ἀμαρτία
 ὑμῶν αὕτη, ἕως ἂν ἀποθάνητε», οὐχὶ ἄφεςιν τῆς ἀμαρτίας θά-
 νατον ἀναίσθητον, ἀλλὰ ἀνταπόδοσιν ἀμαρτίας θάνατον σω-
 τηρίας ἐπικρίνας. «Μὴ εὐφρανθῆς δὲ ἐπὶ μικρᾷ τρυφῇ», ἡ Σο-
 φία λέγει.

3 Ἐνταῦθα ὑπομνηστέον καὶ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων καλου-
 μένων, ὅπως ποτὲ ἄρα παραγγέλλεται ἀποσχέσθαι δεῖν τούτων.
 Μιὰρὰ δοκεῖ μοι καὶ βδελυρὰ ἐκεῖνα, ὧν ἐφίπτανται τοῖς αἵμα-
 σιν

ψυχὰι ὑπέξ ἐρέβευς νεκύων κατατεθνειώτων.

4 «Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς κοινωνοὺς δαιμονίων γίνεσθαι», ὁ
 ἀπόστολος λέγει, ἐπεὶ δίχα σφζομένων καὶ φθιμένων τροφαί.
 Ἀφεκτέον τοίνυν τούτων, οὐ δεδιότας (οὐ γὰρ ἐστὶ τις ἐν αὐτοῖς
 δύναμις) διὰ δὲ τὴν συνείδησιν τὴν ἡμετέραν ἀγίαν οὔσαν καὶ

25. Ἐννοεῖται φυσικὰ ἐδῶ ὁ Διάβολος.

26. Ἡσ. 22,13.

5 κατ' εἰκόνα τοῦ πατέρα τους τοῦ λαιμάργου θηρίου²⁵. Οἱ πρῶτοι πού τους ἀπεκάλεσαν ἀσώτους νομίζω ὅτι πολὺ σωστὰ ὑπαινίσσονται τὸ τέλος των, ἐννοώντας ὅτι εἶναι ἄσωστοι μὲ ἔκθλιψι τοῦ στοιχείου σίγμα. Πράγματι δὲν εἶναι αὐτοὶ πού ἀσχολοῦνται μὲ τὰ πιάτα καὶ τὶς μωρὲς παρασκευὲς τῶν γλυκυσμάτων, οἱ χαμηλόφρονες καὶ χαμογενεῖς, πού ἐπιδιώκουν τὸν ἐφήμερο βίον μὲ τὴ σκέψι ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ζήσουν;

8,1 Τούτους ταλανίζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα διὰ τοῦ Ἡσαΐου, ἀφαιρώντας ἡρεμα τὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης, ἐπειδὴ ἡ ἐστίασις δὲν ἦταν λογικὴ· «αὐτοὶ ὠργάνωσαν διασκέδασι, σφάζοντας μοσχάρια καὶ θυσιάζοντας πρόβατα, λέγοντας· ἄς φάγωμε κι' 2 ἄς πιοῦμε, διότι αὔριο πεθαίνομε»²⁶. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὴν τὴν τρυφὴν θεωρεῖ ἁμαρτία, προσθέτει· «καὶ δὲν θὰ συγχωρεθῇ αὐτὴ ἢ ἁμαρτία σας, ὡς πού νὰ ἀποθάνετε»²⁷, κρίνοντας ὄχι τὸν ἀναίσθητο θάνατο ἄφεισι τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τὸν θάνατο σωτηρίας πληρωμὴ τῆς ἁμαρτίας. «Νὰ μὴ εὐφρανθῆς μὲ μικρὴ τρυφῇ», λέγει ἡ Σοφία²⁸.

3 Ἐδῶ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω τὰ καλούμενα εἰδωλόθυτα, μὲ ποιόν τρόπο παραγγέλλεται νὰ ἀπέχωμε ἀπὸ αὐτά²⁹. Μοῦ φαίνονται μιὰ καὶ βδελυρὰ ἐκεῖνα, ἐπάνω ἀπὸ τὰ αἵματα τῶν ὁποίων πετοῦν

οἱ ψυχὲς τῶν πτωμάτων τῶν νεκρῶν ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ Ἑρέβους³⁰.

4 «Διότι δὲν θέλω νὰ γίνεσθε κοινωνοὶ τῶν δαιμονίων»³¹, λέγει ὁ ἀπόστολος, ἐπειδὴ οἱ τροφὲς τῶν σωζομένων καὶ τῶν ἀφανιζομένων εἶναι ξεχωριστές. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀπέχωμε ἀπὸ αὐτά, ὄχι ἀπὸ φόβο (διότι δὲν ὑπάρχει καμμιά δύναμις μέσα τους), ἀλλὰ ἀπὸ φρίκη, εἴτε ἐξ αἰτίας τῆς συνει-

27. Ἡσ. 22,14. 28. Βλ. Σοφ. Σειρ. 18,32.

29. Πράξ. 15,29. Α' Κορ. 8,10 καὶ ἄλλα.

30. Ὀδύσσεια Λ,37.

31. Α' Κορ. 10,20.

τῶν δαιμονίων διὰ τὴν βδελυρίαν, οἷς ἐπικατωνόμαται, μυστατομένους, καὶ προσέτι διὰ τὴν τῶν ὀλισθηρῶς τὰ πολλὰ ὑπολαμβανόντων ὑδαρότητα, «οἷς ἡ συνείδησις ἀσθενοῦσα μολύνεται. Βρῶμα γὰρ ἡμᾶς οὐ παραστήσει τῷ Θεῷ»· «οὐδὲ τὰ εἰσιόντα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξιόντα», φησί, «τοῦ στόματος».

9,1 Ἄδιάφορος ἄρα ἡ φυσικὴ χρῆσις τῆς τροφῆς· «οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, πειρῖσσεύομεν», φησὶν, «οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα». Ἄλλὰ οὐκ εὐλογον «τραπέζης δαιμονίων» μεταλαμβάνειν τοὺς θείας μετέχειν καὶ πνευματικῆς κατηξιωμένους τροφῆς. «Μὴ γὰρ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν», φησὶν ὁ ἀπόστολος, «καὶ γυναῖκας περιάγεσθαι;». Ἄλλὰ κρατοῦντες δηλονότι τῶν ἡδονῶν κωλύομεν τὰς ἐπιθυμίας. «Βλέπετε οὖν μὴ ποτε ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενέσιν».

2 Οὐ χρὴ οὖν καθάπερ ἀσωτευομένους ἡμᾶς κατὰ τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ πλουσίου παιδὸς εἰκόνα παραχρῆσθαι τοῖς τοῦ πατρὸς δωρήμασιν, χρῆσθαι δὲ αὐτοῖς, ὡς ἄρχοντας, ἀπροσκλι-
 3 λεύειν τοῖς βρώμασιν. Ἄγαστὸν μὲν οὖν πρὸς τὸ ἀληθὲς ἀναθρήσαντας τῆς ἄνω τροφῆς ἐξέχεσθαι τῆς θείας καὶ τῆς τοῦ ὄντως ὄντος ἀπληρώτου ἐμπίμπλασθαι θέας, τῆς βεβαίου καὶ
 4 μονίμου καὶ καθαρᾶς γενομένους ἡδονῆς· ταύτην γὰρ τὴν ἀγάπην ἐκδέχεσθαι δεῖν ἐμφαίνει ἡ βρῶσις ἡ Χριστοῦ. Κομιδῆ δὲ ἄλογον καὶ ἀχρεῖον καὶ οὐκ ἀνθρώπειον βοσκημάτων δίκην

32. Α' Κορ. 8,7 ἐ.

33. Ματθ. 15,11.

34. Α' Κορ. 8,8.

35. Βλ. Α' Κορ. 10,21.

δήσεώς μας πού εἶναι ἀγία εἴτε ἐξ αἰτίας τῆς βδελυρότητος τῶν δαιμονίων, στὰ ὅποια ἀφιερώνονται αὐτὰ τὰ κρέατα, κι' ἐπίσης ἐξ αἰτίας τῆς ρευστότητος ἐκείνων πού σκέπτονται κατὰ τὸ πλεῖστο ὀλισθηρῶς, «τῶν ὁποίων ἡ ἀσθενὴς συνείδησις μολύνεται. Διότι δὲν μᾶς συνιστοῦν οἱ τροφές στὸν Θεό»³². «οὔτε εἶναι τὰ εἰσερχόμενα αὐτὰ πού κάμουν ἀκάθαρτο τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα», λέγει, ἀπὸ τὸ στόμα»³³.

9,1 ἼΑρα ἡ φυσικὴ χρῆσις τῆς τροφῆς εἶναι ἀδιάφορη· «διότι οὔτε, ἂν φάγωμε, κερδίζομε τίποτε οὔτε, ἂν δὲν φάγωμε, χάνομε τίποτε», λέγει³⁴. ἸΑλλὰ δὲν εἶναι εὐλόγο νὰ μεταλαβαίνουν ἀπὸ τὴν τράπεζα τῶν δαιμονίων³⁵ αὐτοὶ πού εἶναι ἀξιωμένοι νὰ μετέχουν τῆς θείας καὶ πνευματικῆς τροφῆς. «Μήπως δηλαδὴ δὲν ἔχομε δικαίωμα νὰ φάγωμε καὶ νὰ πιοῦμε», λέγει ὁ ἀπόστολος, «καὶ νὰ περιφέρωμε μαζί μας συζύγους;»³⁶. ἸΑλλ' εἶναι φανερὸ ὅτι ἐμποδίζομε τὶς ἐπιθυμίες συγκρατώντας τὶς ἡδονές. «Προσέχετε λοιπὸν, μήπως αὐτὸ τὸ δικαίωμά σας γίνῃ πρόσκομμα γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς»³⁷.

2 Δὲν πρέπει λοιπὸν ἐμεῖς σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πλουσίου παιδιοῦ στὸ Εὐαγγέλιο³⁸ νὰ καταχρώμαστε τὰ δωρήματα τοῦ Πατέρα, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε σὰν κυρίαρχοι, χωρὶς νὰ ὑποτασσώμαστε σ' αὐτά· διότι ἐταχθήκαμε νὰ βασιλεύωμε καὶ νὰ κατακυριεύωμε³⁹, ὄχι νὰ δου-
3 λεύωμε στὰ φαγητά. Εἶναι λοιπὸν πολὺ εὐχάριστο μὲ τὰ μάτια στυλωμένα στὴν ἀλήθεια νὰ προσλαμβάνωμε τὴν ἄνω θεία τροφή καὶ νὰ χορταίνωμε τὴν ἀχόρταστη θεά τοῦ ὄντως ὄντος⁴⁰, γευόμενοι τὴν βέβαιη καὶ μόνιμη καὶ καθαρὴ ἡδονή·
4 ὅτι αὐτὴν τὴν ἀγάπη ὑποδεικνύει ἡ βρῶσις τοῦ Χριστοῦ
καὶ ἀπὸ τὸν θάνατο σὰν

36. Α' Κορ. 9,4 ἐ.

37. Α' Κορ. 8,9.

38. Βλ. Λουκᾶ 15,11 ἐ.

39. Βλ. Γεν. 1,28.

παινομένων θανάτῳ τρέφεσθαι, κάτω βλέποντας εἰς γῆν τοὺς ἐκ γῆς ἀεὶ καὶ κεκυφότας εἰς τραπέζας, τὴν λίχνον διωκάθοντας ζωήν, τὸ ἀγαθὸν ἐνταῦθά που κατορύξαντας περὶ τὴν οὐκ ἐσομένην ζωήν, μόνην κολακεύοντας τὴν κατάποσιν, δι' ἣν πολυτιμότεροι γεγόνασι μάγειροι γεωργῶν. Μὴ γὰρ ἀφαιροῦμεν τὴν συμεπιφοράν, ἀλλὰ τὸν ὄλισθον τῆς συνηθείας ὡς συμφορὰν ὑποπτεύομεν.

10,1 Διὸ παραιτητέον τὴν λιχνείαν ὀλίγων τινῶν καὶ ἀναγκαίων μεταλαμβάνοντας· καὶ εἴ τις ἡμᾶς καλεῖ τῶν ἀπίστων καὶ πορεύεσθαι κρίνομεν –καλὸν γὰρ μὴ συναναμίγνυσθαι τοῖς ἀτάκτοις–, πᾶν τὸ παρατιθέμενον κελεύει ἡμῖν ἐσθίειν «μηδὲν ἀνακρίνουσιν διὰ τὴν συνείδησιν», ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐκ μακέλ-
 2 λου ἀπεριέργως ὠνεῖσθαι προσέταξεν. Οὐκ ἀφεκτέον οὖν παντελῶς τῶν ποικίλων βρωμάτων, ἀλλ' οὐ περὶ αὐτὰ σπουδαστέον· μεταληπτέον δὲ τῶν παρατιθεμένων, ὡς πρέπον Χριστιανῶ, τιμῶντας μὲν τὸν κεκληκότα κατὰ τὴν ἀβλαβῆ καὶ ἀπροσκορῆ τῆς συνουσίας κοινωνίαν, ἀδιάφορον δὲ ἡγουμένους τῶν εἰσκομιζομένων τὴν πολυτέλειαν, καταφρονοῦντας τῶν
 2 ὄψων ὡς μετ' ὀλίγον οὐκ ὄντων. «Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενεῖτω, ὁ δὲ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω». Μικρὸν δὲ ὑποβάς καὶ τὴν αἰτίαν τῆς παραγγελίας ἐξηγήσεται, «ὁ ἐσθίων», λέγων, «Κυρίῳ ἐσθίει καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ»· ὡς εἶναι τὴν δικαίαν τροφήν εὐχαριστίαν· καὶ ὃ γε ἀεὶ εὐχαριστῶν οὐκ ἄσχολεῖται περὶ ἡδονάς.

40. Ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος, 9,586A.

41. Α' Κορ. 10,27.

42. Α' Κορ. 10,25. Χωρὶς νᾶ πολυεξετάζωμε ἂν τὰ κρέατα εἶναι εἰδωλόθουτα ἢ ὄχι.

ζῶα πού παχαίνουν, κυττάζοντας κάτω στὴ γῆ, ἔμεῖς πού διαρκῶς βγαίνομε ἀπὸ τὴ γῆ, σκύβοντας σὲ τράπεζες, κυνηγώντας τὴν λαίμαργη ζωὴ, ἀφοῦ παραχώσαμε κάπου ἐδῶ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἐπιδοθήκαμε σὲ μιὰ ζωὴ πού δὲν ἔχει μέλλον, ἐκτιμώντας μόνο τὴν κατάποσι τροφῶν, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἔχουν γίνεῖ πολυτιμότεροι ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς οἱ μάγειροι. Δὲν ἀπορρίπτομε βέβαια τὴν κοινωνικὴ συναναστροφή, ἀλλὰ φοβούμαστε τὸ ὀλίσθημα τῆς συνήθειας σὰν συμφορὰ.

10,1 Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμε τὴν λαιμαργία, παίρνοντας μόνο λίγες καὶ ἀναγκαῖες τροφές· κι' ἂν μᾶς προσκαλῆ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, καὶ ἀποφασίσωμε νὰ πᾶμε (βέβαια καλὸ εἶναι νὰ μὴ συναναστρεφώμαστε μὲ τοὺς ἀτάκτους), ὁ Ἀπόστολος μᾶς παραγγέλλει νὰ τρώγωμε ὅ,τιδήποτε παρατίθεται «χωρὶς νὰ ἀνακρίνωμε γιὰ λόγους συνειδήσεως»⁴¹, καὶ παρομοίως προσέταξε ν' ἀγοράζωμε καὶ ἀπὸ τὸ
2 κρεοπωλεῖο χωρὶς νὰ τὸ πολυξετάζωμε⁴². Δὲν πρέπει λοιπὸν ν' ἀποφεύγωμε τελείως τὰ ποικίλα βρώματα, ἀλλὰ νὰ μὴ πολυασχολούμαστε μὲ αὐτά· πρέπει νὰ μεταλαμβάνωμε τὰ παρατιθέμενα, ὅπως ταιριάζει στὸν Χριστιανό, τιμώντας ἔτσι τὸν δεξιούμενο μὲ τὴν ἀβλαβῆ καὶ εὐπρεπῆ συμμετοχὴ στὴ συναναστροφή, θεωρώντας ἀδιάφορη τὴν πολυτέλεια τῶν εἰσαγομένων στὸ στομάχι καὶ καταφρονώντας τὰ φαγη-
3 τὰ, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχουν ἔπειτα ἀπὸ λίγο. «Αὐτὸς πού τρώγει ἐλεύθερα νὰ μὴ ἐξουθενῶνει ἐκεῖνον πού δὲν τρώγει, κι' αὐτὸς πού δὲν τρώγει νὰ μὴ κρίνη ἐκεῖνον πού τρώγει»⁴³. Προχωρώντας λίγο παρακάτω ἐξηγεῖ τὴν αἰτία τῆς παραγγελίας, λέγοντας, «ὅποιος τρώγει ἐλεύθερα, γιὰ τὸν Κύριο τρώγει κι' εὐχαριστεῖ τὸν Θεό· καὶ ὅποιος δὲν τρώγει, γιὰ τὸν Κύριο δὲν τρώγει κι' εὐχαριστεῖ τὸν Θεό»⁴⁴, ὥστε ἡ δίκαια τροφή νὰ εἶναι εὐχαριστία, κι' αὐτὴ πού εὐχαριστεῖ πάντοτε δὲν ἀσχολεῖται μὲ τίς ἡδονές.

43. Ρωμ. 14,3.

44. Ρωμ. 14,6.

4 *Εἰ δὲ καὶ προτρεποίμεθα ἐπ' ἀρετὴν τῶν συνεστιωμένων
 τινάς, ταύτῃ πλέον ἀφεκτέον τῶν λίχνων τούτων βρωμάτων,
 ἐναργὲς ὑπόδειγμα ἀρετῆς σφᾶς αὐτοὺς παριστάντας, ὡς Χρι-
 στὸν ἐσχήκαμεν αὐτοί. «Εἰ γὰρ τι τῶν τοιούτων βρωμάτων
 σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω», φησὶν, «τοῦτο εἰς
 τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω», ὀλίγης ἐγκρα-
 5 τείας κερδαίνων τὸν ἄνθρωπον. «Μὴ γὰρ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν
 φαγεῖν καὶ πιεῖν;». Καὶ «τὴν ἀλήθειαν ἐπεγνώκαμεν», φησὶν,
 «ὅτι οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ, ἀλλὰ μόνος ὄντως ἐστὶν εἷς ἡμῶν
 Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς». Ἀλλὰ «ἀπόλλυ-
 ται», φησί, «τῇ σῆ γνώσει ὁ ἀδελφὸς ἀσθενῶν, δι' ὃν Χριστὸς
 ἀπέθανεν. Οἱ δὲ τὴν συνείδησιν τύπτοντες τῶν ἀσθενούντων
 6 ἀδελφῶν εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνουσιν». Ταύτῃ τοι ὁ ἀπόστολος
 εὐλαβούμενος περὶ ἡμῶν τὰ δεῖπνα διακρίνει «μὴ συναναμίγνυ-
 σθαι», φάσκων, «εἴ τις ἀδελφὸς λεγόμενος εὐρίσκοιτο πόρνος ἢ
 μοιχὸς ἢ εἰδωλολάτρης, τούτῳ μὴδὲ συνεσθίειν», ἢ τὸν λόγον ἢ
 τὸ ὄψον, ὑποπτεύων τὸν μολυσμὸν τὸν ἐντεῦθεν, καθάπερ καὶ
 «τῶν δαιμονίων τὰς τραπέζας».*

11,1 *«Καλὸν μὲν οὖν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα μὴδὲ οἶνον πιεῖν» αὐτός
 τε ὁμολογεῖ καὶ οἱ ἀπὸ Πυθαγόρου· θηρίων γὰρ μᾶλλον τοῦτό
 γε, καὶ ἢ ἀπ' αὐτῶν ἀναθυμιάσις θολωδεστέρα οὔσα ἐπισκοτεῖ
 τῇ ψυχῇ. Εἰ δέ τις καὶ τούτων μεταλαμβάνει, οὐχ ἀμαρτάνει,
 μόνον ἐγκρατῶς μετεχέτω, μὴ ἐξεχόμενος μὴδὲ ἀπηρτημένος
 αὐτῶν μὴδὲ ἐπιλαιμαργῶν τῷ ὄψῳ· ὑπηχῆσει γὰρ αὐτῷ φωνή,
 «μὴ ἔνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ» λέγουσα.*

45. Α' Κορ. 8,13.

46. Α' Κορ. 9,4.

47. Ἐκλογή ἀπὸ τούτων στίχους Α' Κορ. 8,4· 6· 11· 12.

4 Κι' ἂν θέλωμε νὰ προτρέψωμε πρὸς τὴν ἀρετὴ κάποιους
 συνδαιτυμόνες τότε πρέπει περισσότερο ν' ἀποφεύγωμε τοῦ-
 τες τὶς λιχουδιές, παρουσιάζοντας τοὺς ἑαυτοὺς μας καθαρὸ
 παράδειγμα ἀρετῆς, διότι ἐμεῖς ἀποκτήσαμε τὸν Χριστό. Ὁ
 Ἀπόστολος λέγει, «ἂν κάποια ἀπὸ αὐτὲς τὶς τροφές σκανδα-
 λίζει τὸν ἀδελφὸ, δὲν θὰ τὴν φάγω στὸν αἰῶνα, γιὰ νὰ μὴ
 σκανδαλίσω τὸν ἀδελφὸ μου»⁴⁵, κερδίζοντας τὸν ἄνθρωπο
 5 μὲ ὀλίγη ἐγκράτεια. «Μήπως δὲν ἔχομε δικαίωμα νὰ φᾶμε
 καὶ νὰ πιοῦμε;»⁴⁶. Καί, «ἔχομε γνωρίσει τὴν ἀλήθεια, ὅτι δὲν
 ὑπάρχει κανένα εἶδωλο στὸν κόσμο, ἀλλὰ ἕνας μόνο πρά-
 γματι εἶναι ὁ Θεὸς μας, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα,
 καὶ ἕνας εἶναι ὁ Κύριος Ἰησοῦς». Ἀλλά, λέγει «ὁ ἀδύνατος
 ἀδελφός σου χάνεται ἀπὸ τὴ γνῶσι σου, αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖο
 ἀπέθανε ὁ Χριστός. Κι' ὅσοι πληγώνουν τὴν συνείδησι τῶν
 6 ἀσθενῶν ἀδελφῶν ἁμαρτάνουν στὸν Χριστό»⁴⁷. Γι' αὐτὸ ὁ
 ἀπόστολος, προνοώντας γιὰ μᾶς, διακρίνει τὰ δεῖπνα λέγον-
 τας, «νὰ μὴ συναναστρέφεσθε μὲ λεγόμενο ἀδελφὸ, ποῦ
 συμβαίνει νὰ εἶναι πόρνος ἢ μοιχὸς ἢ εἰδωλολάτρης, οὔτε νὰ
 συνεσθίετε μὲ αὐτόν»⁴⁸, οὔτε τὸν λόγο οὔτε τὸ φαγητό, ὑπο-
 δεικνύοντας τὸν κίνδυνο μολυσμοῦ ἀπὸ αὐτά, ὅπως καὶ «τὶς
 τράπεζες τῶν δαιμονίων»⁴⁹.

11,1 Ὅτι «λοιπὸν εἶναι καλὸ νὰ μὴ τρώγωμε κρέατα καὶ νὰ
 μὴ πίνωμε οἶνο»⁵⁰, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος τὸ λέγει, ἀλλὰ
 καὶ οἱ Πυθαγόρειοι· διότι τοῦτο εἶναι μᾶλλον γνώρισμα θη-
 ρίων καὶ ἡ ἀναθυμίασις ἀπὸ αὐτά, ποῦ εἶναι πολὺ θολή, σκο-
 τίζει τὴν ψυχὴ. Ἐὰν ὅμως κάποιος τρώγῃ ἀπὸ αὐτά, δὲν
 ἁμαρτάνει⁵¹· μόνο νὰ μετέχη μ' ἐγκράτεια, χωρὶς νὰ προσ-
 κολλᾶται σ' αὐτά οὔτε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτά οὔτε νὰ λαι-
 μαργῇ γιὰ τὰ φαγητά· διότι θὰ ἀκούσῃ μιὰ φωνὴ ποῦ θὰ
 λέγῃ, «νὰ μὴ καταλύῃς τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ γιὰ χάρι τοῦ φαγη-

48. Α' Κορ. 5,11.

49. Α' Κορ. 10,21.

50. Ρωμ. 14,21. Γιὰ τὸν Πυθαγόρα βλ. Διογένη Λαέρτιο 8,19 ε.

51. Α' Κορ. 7,36.

2 Ἀνοήτου γὰρ σφόδρα θαυμάζειν καὶ τεθηπέναι τὰ παρατιθέμενα ταῖς δημώδεσιν ἐστιάσεσιν μετὰ τὴν ἐν λόγῳ τρυφήν, πολλῶ δὲ ἐστὶν ἀνοητότερον τὰς ὄψεις τοῖς προσοψήμασι δεδουλωκέναι συµμεταφερομένης αὐτοῖς, ὡς εἶπεῖν, τῆς ἀκρασίας πρὸς τῶν διακόνων.

3 Πῶς δὲ οὐκ ἀχρεῖον τὸ ἐπανίστασθαι ταῖς κλισίαις, μονο-
νουχὶ τὸ πρόσωπον ταῖς λοπάσιν ἐπιρριπτοῦντας, καθάπερ ἐκ
νεοτιτῆς τῆς κλισίας προκύπτοντας, τὸ δὴ θρυλούμενον τοῦτο,
ἵνα πλανωμένην λάβωσι τὴν ἀτμίδα διὰ τῆς ἀναπνοῆς; Πῶς δὲ
οὐκ ἄλογον τὰς χεῖρας ἐπεμφύρειν τοῖς ἠδύσμασιν ἢ συνεχῆς ἐπὶ
τοῦσπον ἐκτείνειν οὐκ ἀπαγορευομένων, ἀλλ' ἀφαρπαζόντων δί-
4 κην ἀμέτρως καὶ ἀσχημόνως ἐμφορουμένους; Ἔστι γὰρ ὁρᾶν
τοὺς τοιούτους ὑσὶν ἢ κυσὶν διὰ τὴν λαβρότητα μᾶλλον ἢ ἀν-
θρώποις ὠμοιωμένους, τοὺς χορτάζεσθαι σπεύδοντας, ὡς καὶ
τὰς γνάθους ἅμα ἅμφω ἐξογκοῦσθαι τῶν περὶ τὸ πρόσωπον ἀγ-
γείων προσεπαιρομένων, πρὸς δὲ καὶ ἰδρῶτα περιχεῖσθαι τῇ
ἀπληστίᾳ συνεχομένων καὶ ἀσθμαινόντων ὑπὸ ἀκρασίας,
ὠθουμένης κατ' ἐπειξιν ἀκοινώνητον εἰς κοιλίαν τῆς τροφῆς,
ὥσπερ εἰς ἐφόδιον, οὐκ εἰς ἀνάδοσιν, ἀποτιθεμένων τὰ ἐδέσμα-
τα. Πανταχῆ δὲ κακὸν οὕσα ἢ ἀμετρία περὶ τὰς τροφὰς μάλιστα
διελέγχεται.

12,1 Ἡ γοῦν ὀψοφαγία οὐδὲν ἕτερόν ἐστὶν ἢ ἀμετρία περὶ χρῆσιν
ὄψου, καὶ ἡ λαιμαργία μανία περὶ τὸν λαιμόν, καὶ ἡ γαστριμαρ-
γία ἀκρασία περὶ τὴν τροφήν, ὡς δὲ καὶ τοῦνομα περιέχει, μανία
2 περὶ γαστέρα, ἐπεὶ μάργος ὁ μεμηνῶς. Τοὺς οὖν ἐπὶ ἐστιάσεως
μελετῶντας ἀδικεῖν ὁ ἀπόστολος ἀνακρούων λέγει· «ἕκαστος
γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν
πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ

2 τοῦ»⁵². Διότι εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπου πολὺ ἀνοήτου τὸ νὰ θαυμάζωμε καὶ νὰ λαχταροῦμε τὰ παρατιθέμενα στὶς λαϊκὲς συνεστιάσεις μετὰ τὴν τρυφή τοῦ Λόγου, καὶ εἶναι πολὺ ἀνοητότερο νὰ ἔχωμε ὑποδουλώσει τὶς ὄψεις μας στὰ φαγητά, καὶ νὰ μεταφέρεται σ' αὐτὰ καὶ ἡ ἀκρασία, ὅπως θὰ ἐλέγαμε, κατ' ἀναλογία μὲ τοὺς ὑπηρέτες.

3 Πῶς δὲν εἶναι ἀχρεῖο νὰ ἀνασηκῶνται ἀπὸ τὴν κλίνη⁵³, γιὰ νὰ ρίξουν μέσα στὰ πιάτα τὸ πρόσωπο, σὰν νὰ προβάλλουν ἀπὸ μιὰ φωλιά, σύμφωνα μὲ τὸ θρυλούμενο, γιὰ νὰ συλλάβουν τὸν διαχεόμενον ἀτμὸ μὲ τὴν ἀναπνοή; Πῶς δὲν εἶναι ἀνόητο νὰ βυθίζουσιν τὰ χέρια στὰ γλυκύσματα ἢ νὰ τὰ ἀπλώνουσιν συνεχῶς πρὸς τὰ φαγητά, γεμίζοντας τὰ στομάχια τους ἀμέτρως καὶ ἀσχημόνως, ὄχι σὰν νὰ γεύονται, ἀλλὰ
4 σὰν ν' ἀρπάζουσιν τὰ τρόφιμα; Μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῆ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ὁμοιάζουσιν μὲ χοίρους καὶ σκύλους μᾶλλον ἐξ αἰτίας τῆς ἀγριότητος παρὰ μὲ ἀνθρώπους, αὐτοὺς ποὺ τρέχουσιν νὰ χορτάσουν, ὥστε καὶ τὰ δύο μάγουλά τους νὰ ἐξογκῶνται, καθὼς τὰ ἀγγεῖα γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο ἀνασηκῶνται, κι' ἐπίσης νὰ περιχύνονται μὲ ἰδρῶτα, νὰ συνέχωνται ἀπὸ ἀπληστία καὶ νὰ ἀσθμαίνουσιν ἀπὸ ἀκράτεια, καθὼς ἡ τροφή ὠθεῖται πρὸς τὴν κοιλιά κι' ὄχι στὴν πέσι. Ἡ ἀμετρία, ποὺ παντοῦ εἶναι κάτι κακό, ἀποδεικνύεται τέτοια κυρίως στὶς τροφές.

12,1 Ἡ πολυφαγία λοιπὸν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀμετρία στὴ χρῆσι τῶν φαγητῶν, ἢ λαιμαργία εἶναι μανία σχετικὰ μὲ τὸ λαιμὸ καὶ ἡ γαστριμαργία ἀκράτεια ὡς πρὸς τὴν τροφή, ὅπως δηλώνει καὶ τὸ ὄνομα, μανία σχετικὰ μὲ τὴν
2 κοιλιά, διότι μάργος εἶναι ὁ μανιακός. Ἀντικρούοντας λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος ἐκείνους ποὺ εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἐνεργήσουν ἀδικία κατὰ τὴν ἐστίασι, λέγει· «διότι ὁ καθένας παίρνει ἀπὸ πρὶν μαζί του τὸ δεῖπνο ὅταν πηγαίνη γιὰ φαγητό, καὶ ἄλλος μὲν πεινᾷ, ἄλλος δὲ μεθᾷ. Μήπως δὲν ἔχετε σπίτια γιὰ φα-

53. Οἱ ἀρχαῖοι ἔτρωγαν μισοξαπλωμένοι σ' ἐπίσημα γεύματα.

πίνειν; Ἡ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε καὶ καταισχύ-
νετε τοὺς μὴ ἔχοντας;». Παρὰ δὲ τοῖς ἔχουσι οἱ ἀνέδην ἐσθί-
οντες, οἱ ἄπληστοι, ἑαυτοὺς καταισχύνουσιν· ἄμφω δὲ πράττουσι
κακῶς, οἱ μὲν τοὺς μὴ ἔχοντας βεβαρηκότες, οἱ δὲ τὴν ἀκρασίαν
3 τὴν σφῶν παρὰ τοῖς ἔχουσιν γεγυμνωκότες. Ἀναγκαίως ἄρα
πρὸς τοὺς ἀπηρυθριακότας καὶ τοῖς δείπνοις ἀφειδέστερον πα-
ραχρωμένους, τοὺς ἀκορέστους, οἷς μηδὲν ἰκανόν, ἀποταθεὶς ὁ
ἀπόστολος, πάλιν ἐκ δευτέρου ἔρρηξεν φωνὴν ἀγανακτητικὴν·
«ὥστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν ἀλλήλους ἐκδέ-
χεσθε. Εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρ-
χησθε».

13,1 Ἀφεκτέον οὖν δουλοπρεπείας ἀπάσης καὶ ἀκρασίας, τῶν
παρατιθεμένων κοσμίως ἐφαπτομένοις, ἀμόλυντον καὶ τὴν χεῖ-
ρα καὶ τὴν στρωμνὴν καὶ τὸ γένειον φυλάττουσιν, τὸ εἰσρημον
τοῦ προσώπου διατηροῦσιν ἀδιάστροφον, οὐκ ἀσχημονοῦσιν
οὐδὲ περὶ τὴν κατάποσιν, ἀλλὰ τὴν μὲν χεῖρα μετὰ τάξεως ἐκ
διαστημάτων ἐκτατέον ... Παραφυλακτέον γὰρ καὶ τὸ φθέγγε-
σθαι ὅτι οὖν ἐσθίοντα ἅμα· ἀπρεπῆς γὰρ καὶ ἄσημος ἡ φωνὴ γί-
νεται, πλήρεσι ταῖς γνάθοις στενοχωρουμένη, καὶ ἡ γλῶσσα τῆ
τροφῇ πιεζομένη, τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας παραποδισθεῖσα τὴν
2 προφορὰν ἐκδίδωσι τεθλιμμένην. Ἀλλ' οὐδὲ ἐσθίειν ἅμα καὶ πί-
νειν καθήκει· ἀκρασίας γὰρ τῆς μεγίστης συγγεῖν τοὺς καιροὺς,
ᾧν αἱ χρήσεις ἀσύμφωνοι. Καὶ «εἴτε ἐσθίετε», φησὶν, «εἴτε πί-
νετε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε», στοχαζόμενοι τῆς ἀληθοῦς

54. Α' Κορ. 11,21 ἐ.

55. Α' Κορ. 11,33 ἐ.

56. Ἐπάνω στὸ στρώμα ἦσαν μισοξαπλωμένοι οἱ συνδαιτημόνες.

γητό και ποτό; Ἡ μήπως καταφρονεῖτε τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐντροπιάζετε αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν φαγητά;»⁵⁴. Ἀπὸ αὐτοὺς ὅμως ποὺ ἔχουν, ὅσοι τρώγουν ἄμετρα, οἱ ἄπληστοι, ἐντροπιάζουν τοὺς ἑαυτοὺς των· κι' οἱ δυὸ κακῶς πράττουν, οἱ μὲν ἐπιβαρύνοντας ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν καὶ οἱ ἄλλοι ἀπογυμνώνοντας τὴν ἀκράτειά τους πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔχουν. Ἀναγκαίως λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀδιάντροπους ποὺ κάμουν κατάχρησι στὰ δεῖπνα, τοὺς ἀχόρταγους, ποὺ εἶναι ἀνικανοποίητοι, ὕψωσε πάλι γιὰ δευτέρα φορά φωνὴ μὲ ἀγανάκτησι· «ὥστε, ἀδελφοί μου, ὅταν συγκεντρώνεσθε γιὰ δεῖπνο, νὰ περιμένετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἄν ὅμως κάποιος πεινᾷ, νὰ τρώγῃ στὸ σπίτι του, ὥστε νὰ μὴ συγκεντρώνεσθε γιὰ κατάκρισι»⁵⁵.

- 13,1 Πρέπει λοιπὸν ν' ἀπέχωμε ἀπὸ κάθε δουλοπρέπεια καὶ ἀκράτεια, παίρνοντας μὲ κοσμιότητα ἀπὸ τὰ παρατιθέμενα φαγητά, φυλάσσοντας ἀμόλυντα καὶ τὸ χέρι καὶ τὸ στρῶμα⁵⁶ καὶ τὸ γένειο, διατηρώντας τὸ σχῆμα τοῦ προσώπου χωρὶς παραμόρφωσι, χωρὶς ν' ἀσχημονοῦμε οὔτε κατὰ τὴν κατάποσι, ἀλλὰ τὸ μὲν χέρι νὰ τὸ ἐκτείνωμε μὲ τάξι κατὰ διαστήματα ***⁵⁷. Πρέπει ἐπίσης νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὸ νὰ λέγει ὀτιδήποτε αὐτὸς ποὺ τρώγει· διότι ἡ φωνὴ τότε γίνεται ἀπρεπῆς καὶ ἄσημη, στενοχωρουμένη ἀπὸ τὰ γεμᾶτα μάγουλα, καὶ ἡ γλῶσσα, πιεζομένη ἀπὸ τὴν τροφή κι' ἐμποδιζομένη ἀπὸ τὴ φυσικὴ τῆς κίνησι, δίδει τὴν προφορὰ θλιμμένη.
- 2 Ἀλλὰ ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ κανεὶς καὶ νὰ πίνῃ συγχρόνως⁵⁸· διότι εἶναι μεγάλη ἀκράτεια νὰ συγχέῃ τοὺς καιροὺς γιὰ τὰ πράγματα τῶν ὁποίων οἱ χρήσεις εἶναι μεταξύ των ἀσύμφωνες. Καὶ λέγει, «εἴτε τρώγετε εἴτε πίνετε, ὅλα νὰ τὰ κάμετε γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»⁵⁹, σκεπτόμενοι τὴν ἀληθινὴ λιτότητα, τὴν ὁποία μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίχθηκε ὁ Κύ-

57. Ἐδῶ ὑπάρχει κενὸ ποὺ θὰ ἀπαιτοῦσε τίς φράσεις «τὴν δὲ στρωμνὴν ... καὶ τὸ γένειον...».

58. Οἱ ἀρχαῖοι ἀρχίζαν τὸ ποτό, ἀφοῦ ἐτελείωνε τὸ φαγητό.

59. Α' Κορ. 10,31.

εὐτελείας, ἣν μοι δοκεῖ καὶ ὁ Κυῖριος αἰνίζασθαι τοὺς ἄρτους εὐ-
 λογήσας καὶ τοὺς ἰχθύας τοὺς ὀπτούς, οἷς κατενώχησε τοὺς μα-
 θητάς, τῆς ἀπεριέργου τροφῆς καλὸν εἰσηγούμενος ὑπόδειγμα.

14,1 Ὁ γοῦν ἰχθὺς ἐκεῖνος, ὃν κελεῦσαντος τοῦ Κυρίου ὁ Πέτρος
 εἶλεν, εὐκόλον καὶ αὐτὸς καὶ θεοδώρητον καὶ σὺφρονα αἰνίττε-
 ται τροφήν· ἀφαιρεῖν γέ τοι ὑποτίθεται τῶν ἐξ ὕδατος ἀνιόντων
 ἐπὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης δέλεαρ τὴν ἀσωτίαν καὶ τὴν φιλαργυ-
 ρίαν, ὡς τὸ νόμισμα τοῦ ἰχθύος, ἵνα χωρίσῃ τὴν κενοδοξίαν, καὶ
 τὸν στατήρα τοῖς τελώναις δούς, τὰ Καίσαρος ἀποδοὺς τῷ Καί-
 2 σαρι, φυλάξῃ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Ἐχοι δ' ἂν καὶ ἄλλας ἐπι-
 λύσεις οὐκ ἀγνοουμένας ὁ στατήρ, ἀλλ' οὐχ ὁ παρῶν ἐπιτήδειος
 τῆς ἐξεργασίας καιρὸς. Ἀπόχρη δὲ ὑπόμνησις συγχρωμένων
 ἡμῶν εἰς τὸ προκείμενον οὐκ ἀπάδουσιν τοῦ λόγου τοῖς ἄνθεσιν,
 ὅπερ ἤδη πολλάκις πεποιήκαμεν, πρὸς τὸ κατεπεῖγον τοῦ
 3 ζητήματος τὴν πολυωφελῆ περιέλκοντες εἰς ἀρδεΐαν τῶν φυτευ-
 ομένων ὑπὸ τοῦ Λόγου πηγῆν. Καὶ γὰρ εἰ «πάντων μεταλαμβάνειν
 ἐξεστὶ μοι, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει»· ταχὺ γὰρ καταπίπτου-
 σιν ἐπὶ τὸ δρᾶν τὸ μὴ ἐξὸν οἱ πάντα δρῶντες ἂ ἐξόν. Ὡς δὲ ἡ δι-
 καιοσύνη διὰ πλεονεξίας οὐ περιγίνεται οὐδὲ ἡ σωφροσύνη δι'
 ἀκολασίας, οὕτως οὐδὲ ἡ τοῦ Χριστιανοῦ δίαιτα ἡδυπαθείᾳ πε-
 ρικτᾶται· πόρρω γὰρ ἐστὶ τῶν «πασχητιῶντων ἐδεσμάτων» ἢ
 τράπεζα τῆς ἀληθείας.

4 Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἔνεκεν τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο τὰ
 πάντα, ἀλλ' οὐ πᾶσι χρῆσθαι καλόν, ἀλλ' οὐδὲ ἀεὶ. Καὶ γὰρ καὶ
 ὁ καιρὸς καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος καὶ τὸ πρὸς τί οὐκ ὀλίγην

60. Βλ. Ματθ. 14,19 καὶ παράλληλα.

61. Βλ. Ματθ. 17,27.

62. Βλ. Ματθ. 22,21 καὶ παράλληλα.

ριος, όταν εὐλόγησε τοὺς ἄρτους καὶ τοὺς ψημένους ἰχθῦς, μὲ τοὺς ὁποίους ἐφίλευσε τοὺς μαθητάς⁶⁰, παρουσιάζοντας καλὸ ὑπόδειγμα μιᾶς ἀπλοϊκῆς τροφῆς.

- 14,1 Ὁ ἰχθὺς ἐκεῖνος λοιπόν, τὸν ὁποῖο ἔπιασε ὁ Πέτρος μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου⁶¹, ἀντιπροσωπεύει κι' αὐτὸς μιὰ εὐκολὴ καὶ θεοδώρητη καὶ σῶφρονα τροφή. Διότι ὁ Κύριος συμβουλεύει ν' ἀφαιροῦμε ἀπὸ τοὺς ἀνερχομένους ἀπὸ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος πρὸς τὸ δέλεαρ τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀσωτία καὶ τὴν φιλαργυρία, ὅπως τὸ νόμισμα τοῦ ἰχθύος, γιὰ νὰ χωρίσῃ τὴν κενοδοξία, καὶ ἀφοῦ ἔδωσε στοὺς τελωνειακούς τὸν στατῆρα, ἀποδίδοντας τὰ τοῦ Καίσαρος στὸν Καίσαρα, νὰ φυλάξῃ τὰ τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν Θεό⁶². Ὁ στατῆρ μπορεῖ νὰ ἔχη καὶ ἄλλες ἐρμηνεῖες πού δὲν εἶναι ἄγνωστες, ἀλλὰ δὲν εἶναι κατάλληλος γιὰ ἐπεξεργασία τους ὁ παρῶν καιρός. Ἀρκεῖ αὐτὴ ἡ ὑπόμνησις, διότι ἐμεῖς χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὸ θέμα τὰ ἄνθη τοῦ Λόγου πού δὲν εἶναι ἀταίριαστα, πρᾶγμα πού πολλὰς φορὲς ἐκάμαμε ἕως τώρα, λόγῳ τοῦ κατεπείγοντος ζητήματος, στρέφοντας τὴν πολύτιμη πηγὴ γιὰ
- 2 τὴν ἄρδευσι τῶν φευτευμένων ἀπὸ τὸν Λόγο. Διότι, «ἂν καὶ μου ἐπιτρέπεται νὰ μεταλαμβάνω ἀπὸ ὅλα, ὅμως δὲν μὲ συμφέρουν ὅλα»⁶³. Διότι γρήγορα καταντοῦν στὴν ἐκτέλεσι τοῦ ἀνεπιτρέπτου ὅσοι ἐκτελοῦν ὅλα ὅσα ἐπιτρέπεται. Καὶ ὅπως ἡ δικαιοσύνη δὲν ἐπιβιώνει μὲ τὴν πλεονεξία οὔτε ἡ σωφροσύνη μὲ τὴν ἀκολασία, ἔτσι οὔτε ἡ σωστὴ διαγωγὴ τοῦ Χριστιανοῦ ἀποκτᾶται μὲ τὴν ἡδυπάθεια· διότι ἡ τράπεζα τῆς ἀληθείας εὐρίσκεται μακριὰ ἀπὸ «τὰ περιπαθῆ ἑδέσματα»⁶⁴.
- 3
- 4 Ἄν καὶ τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν κυρίως χάριν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ δὲν εἶναι καλὸ νὰ χρησιμοποιοῦνται τὰ πάντα οὔτε πάντοτε. Διότι καὶ ὁ καιρός καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ

63. Α' Κορ. 10,23.

64. Πρόκειται προφανῶς περὶ στίχου κωμωδίας, τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖ ὁ Κλήμης καὶ στοὺς *Στρωματεῖς* 2,126,1.

τῷ παιδαγωγουμένῳ πρὸς τὸ λυσιτελὲς ἐνδίδωσι ροπὴν, καὶ τό-
 γε ἐπιτήδειον ἰσχὺν ἔχει καταργῆσαι τὸν ἐπιγαστριον βίον, οὗ
 πλοῦτός ἐστιν ἐκκλητικός, οὐ βλέπων ὄξύ, ἀλλ' ἢ τυφλώττουσα
 5 περὶ τὴ γαστριμαργίαν περιουσία. Οὐδεὶς δὲ ἐστὶ πένης εἰς τὰ
 ἀναγκαῖα, οὐδὲ περιορᾶται ποτε ἄνθρωπος· ὁ γὰρ καὶ τὰ πτηνὰ
 καὶ τὰ νηκτὰ καὶ συνελόντι εἶπειν τὰ ἄλογα ζῶα διατρέφων εἷς
 ἐστὶν, ὁ Θεός· λείπει δὲ αὐτοῖς οὐδὲ ἐν ὀτιοῦν μὴ μεριμνῶσι τρο-
 φῆς. Ἡμεῖς δὲ καὶ τούτων ἀμείνους, ὄσῳ καὶ κύριοι καὶ Θεῷ
 6 οἰκειότεροι, ὄσῳ σωφρονέστεροι. Γεγόναμεν δὲ οὐχ ἵνα ἐσθίω-
 μεν καὶ πίνωμεν, ἀλλ' ἵνα ὦμεν εἰς ἐπίγνωσιν γεγονότες τοῦ
 Θεοῦ. «Δίκαιος γάρ», φησὶν, «ἐσθίων ἐμπύμπλαται τῇ ψυχῇ,
 κοιλῖαι δὲ ἀσεβῶν ἐνδεδεῖς», ἀκαταπαύστου λιχνείας ὀρεγόμεναι.
 Πολυτέλεια δὲ οὐκ εἰς ἀπόλαυσιν ἔρημον, ἀλλ' εἰς μετάδοσιν
 κοινωνικὴν ἐπιτήδειος.

15,1 Διὸ παραφυλακτέον τῶν βρωμάτων ἃ μὴ πεινῶντας ἡμᾶς
 ἐσθίειν ἀναπείθει γοητεύοντα τὰς ὀρέξεις. Μῆ γὰρ οὐκ ἔνεστι
 καὶ ἐν εὐτελείᾳ σώφρονι πολυειδία ἐδεσμάτων ὑγιεινῆ; βολβοί,
 ἐλαῖαι, λαχάνων ἔνια, γάλα, τυρός, τὰ τε ὠραῖα ἐψήματά τε
 παντοδαπὰ ζωμῶν ἄνευ. Κἂν ὀπτοῦ δέη κρέως ἢ ἐφθοῦ, μετα-
 2 δοτέον. «Ἔχετε τι βρώσιμον ἐνθάδε;» εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς
 μαθητὰς μετὰ τὴν ἀνάστασιν. «Οἱ δὲ» –ἅτε ὑπ' αὐτοῦ εὐτέλειαν
 ἀσκεῖν δεδιδασμένοι– «ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος· καὶ
 φαγῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς», φησὶν ὁ Λουκᾶς, ὅσα εἶ-
 πεν.

3 Πρὸς τούτοις οὐδὲ τραγημάτων καὶ κηρίων ἀμοίρους πε-
 ριορατέον τοὺς δειπνοῦντας κατὰ Λόγον. Τῶν γὰρ τοι βρωμά-
 των ἐπιτηδειότατα οἷς αὐτόθεν χρῆσθαι ὑπάρχει δίχα πυρός,

- τρόπος καὶ ἡ σχέσις δὲν ἐπηρεάζει ὀλίγο τὸν παιδαγωγούμενο πρὸς τὴν ἀναγνώρισι τοῦ ὠφελίμου καὶ τὰ κατάλληλα εἶδη ἔχουν τὴν δύναμι νὰ καταργήσουν τὸν ἐπιγᾶστριο βίο, τοῦ ὁποίου ὁ πλοῦτος εἶναι προκλητικός, ὄχι αὐτὸς ποὺ βλέπει καθαρὰ, ἀλλὰ ἡ ἀπλησθη γαστριμαρτία ποὺ εἶναι τυφλή.
- 5 Κανένας βέβαια δὲν εἶναι πτωχὸς στὰ ἀναγκαῖα καὶ ποτὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν περιφρονεῖται· διότι ἓνας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ διατρέφει τὰ πτηνὰ καὶ τὰ κολυμβητικὰ καὶ γενικῶς τὰ ἄλογα ζῶα, ὁ Θεός, καὶ δὲν τοὺς λείπει τίποτε, ἂν καὶ δὲν φροντίζουν γιὰ τὴν τροφή⁶⁵. Ἐμεῖς ὅμως εἴμαστε καλύτεροι καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅσο εἴμαστε κύριοι, καὶ συγγενέστεροι μὲ τὸν Θεό,
- 6 ὅσο εἴμαστε σωφρονέστεροι. Ἐδημιουργηθήκαμε δὲ ὄχι γιὰ νὰ τρώγωμε καὶ νὰ πίνωμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὸν Θεό, ἔχοντας δημιουργηθῆ ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἡ Γραφή λέγει, «ὁ δίκαιος τρώγοντας χορταίνει μὲ τὴν ψυχὴ του, ἐνῶ οἱ κοιλιᾶς τῶν ἀσεβῶν εἶναι νηστικῆς»⁶⁶, καθὼς ἐπιθυμοῦν ἀτελείωτες λιχουδιᾶς. Ἡ ἀφθονία δὲν προορίζεται γιὰ ἀτομικὴ ἀπόλαυσι, ἀλλὰ εἶναι κατάλληλη γιὰ κοινωνικὴ συμμετοχή.
- 15,1 Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ φυλαγώμαστε ἀπὸ φαγητὰ, τὰ ὁποῖα γοητεύοντας τίς ὀρέξεις μᾶς πείθουν νὰ τὰ τρώγωμε χωρὶς νὰ πεινοῦμε. Μήπως δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει ὑγιεινὴ ποικιλία φαγητοῦ καὶ στὴν μέτρια λιτότητα; Βολβοί, ἐληές, μερικὰ λάχανα, γάλα, τυρί, ὄριμοι καρποί, διάφορα ψημένα χωρὶς ζωμούς. Κι' ἂν χρειασθῆ κρέας ψητὸ ἢ βραστό, ἄς δοθῆ.
- 2 «Ἐχετε τίποτε φαγώσιμο ἐδῶ;», εἶπε ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴν ἀνάστασι. «Κι' αὐτοῖς», ὡς διδαγμένοι ἀπὸ αὐτόν στὴν λιτότητα, «τοῦ ἔδωσαν μέρος ψητοῦ ἰχθύος· καὶ αὐτός, ἀφοῦ ἔφαγε ἐνώπιόν τους, εἶπε σ' αὐτούς», καὶ ὁ Λουκᾶς γράφει ὅσα τοὺς εἶπε⁶⁷.
- 3 Ἐξ ἄλλου ὅσους δειπνοῦν κατὰ λόγο δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀφήνωμε χωρὶς γλυκίσματα καὶ χωρὶς μέλι. Τὰ καταλληλότερα ἀπὸ τὰ φαγητὰ ποὺ εἶναι στὴ διάθεσί μας εἶναι αὐτὰ

66. Παρμ. 13,25.

67. Λουκᾶ 24,41-44.

ἐπεὶ καὶ ἐτοιμότερα, δεύτερα δὲ τὰ εὐτελέστερα, ὡς προειρήκα-
 4 μεν. Τῶν δὲ ἀμφὶ τὰς φλεγμαινούσας κυπταζόντων τραπέζας,
 τὰ σφέτερα τιθηνουμένων πάθη, δαίμων καθηγεῖται λιχνότατος,
 ὃν ἔγωγε οὐκ ἂν αἰσχυρθεῖην «κοιλιοδαίμονα» προσειπεῖν, καὶ
 δαιμόνων κάκιστον καὶ ἐξωλέστατον. Παραπλήσιος οὖν οὗτος
 ἀτεχνῶς τῷ ἐγγαστριμύθῳ καλουμένῳ. Ἰαμεινον δὲ πολλῶ τοῦ
 δαίμονα ἔχειν σύνοικον εὐδαίμονα γενέσθαι· εὐδαιμονία δὲ ἐν
 χρήσει ἀρετῆς ἐξετάζεται.

16,1 Ματθαῖος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος σπερμάτων καὶ ἀκροδρύ-
 ων καὶ λαχάνων ἄνευ κρεῶν μετελάμβανεν, Ἰωάννης δὲ ὑπερ-
 2 τείνας τὴν ἐγκράτειαν «ἀκρίδας καὶ μέλι ἤσθιεν ἄγριον». Ὑῶν
 δὲ ἀπείχετο καὶ Πέτρος· ἀλλ' «ἔπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις», ἐν
 ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων γέγραπται, «καὶ θεωρεῖ τὸν οὐ-
 ρανὸν ἀνεωγμένον καὶ τι σκεῦος τέτταρσιν ἀρχαῖς ἐκδεδεμένον
 ἐπὶ τῆς γῆς· πάντα τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς καὶ τὰ
 πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐν αὐτῷ· καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· ἀνά-
 στα καὶ θῦσον καὶ φάγε. Πέτρος δὲ εἶπεν· μηδαμῶς, Κύριε, ὅτι
 οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον. Καὶ ἡ φωνὴ πάλιν
 πρὸς αὐτὸν ἐκ δευτέρου· ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισεν, σὺ μὴ κοίνου».

3 Καὶ ἡμῖν δὲ ἄρα ἀδιάφορος ἡ χρῆσις. «Οὐ γὰρ τὰ εἰσερχό-
 μενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον», ἀλλὰ ἡ περὶ τῆς
 ἀκρασίας διάληψις κοινοῖ. Ὁ γάρ τοι Θεὸς τὸν ἄνθρωπον πλά-
 4 σας «πάντα ὑμῖν» εἶπεν «ἔσται εἰς βρῶσιν». «Λάχανα δὲ μετὰ
 ἀγάπης ἢ μόσχον μετὰ δολιότητος»· εὖ τοῦτο ὑπομιμνήσκει τοῦ
 προειρημένου λόγου, ὡς οὐ τὰ λάχανα ἢ ἀγάπη, μετὰ δὲ ἀγάπης

68. Ἐάν πρόκειται περὶ τοῦ Ματθαίου τοῦ τελώνη, τοῦτο θὰ συνέβαινε φυ-
 σικὰ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἴσως ὁμοίως ἐννοεῖται ἐδῶ ὁ Ματθίας,
 μετὰ τὸν ὁποῖο γίνεται συχνὰ σύγχυσις (Ματθαῖος, Ματθίας).

69. Ματθ. 3,4 καὶ παράλληλα.

πού δὲν χρειάζονται φωτιά, διότι εἶναι ἀπὸ μόνα τους ἔτοιμα· δεύτερα ἔρχονται τὰ ἀπλούστερα, ὅπως εἶπαμε παραπάνω. Σ' ἐκείνους ὅμως πού σκύβουν στὶς φλεγόμενες τράπεζες, γιὰ νὰ θρέψουν τὰ πάθη τους, ἡγέτης εἶναι ὁ δαίμων τῆς λαιμαργίας, τὸν ὁποῖο ἐγὼ δὲν θὰ ἐδίσταζα νὰ ὀνομάσω «κοιλιοδαίμονα», καὶ τὸν κάκιστο καὶ καταστρεπτικώτερο δαίμονα. Εἶναι δὲ πολὺ καλύτερο, ἀντὶ νὰ εἶναι σύνοικὸς σου ἕνας δαίμων, νὰ γίνῃς εὐδαίμων, καὶ ἡ εὐδαιμονία εὐρίσκεται στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀρετῆς.

16,1 Ὁ Ματθαῖος⁶⁸ λοιπὸν ὁ ἀπόστολος μετελάμβανε σπέρματα καὶ βαλανίδια καὶ λάχανα χωρὶς κρέατα, ὁ δὲ Ἰωάννης προωθώντας στὰ ἄκρα τὴν ἐγκράτεια «ἔτρωγε ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριο»⁶⁹. Τὸ χοιρινὸ κρέας ἀπέφευγε καὶ ὁ Πέτρος· ἀλλὰ, ὅπως γράφεται στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, «ἔπεσε σ' αὐτὸν ἔκστασις καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸ ἀνοικτὸ κι' ἕνα σκεῦος δεμμένο ἀπὸ τὶς τέσσερις γωνίες ἐπάνω στὴ γῆ· ὅλα τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἔρπετά τῆς γῆς καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ ἦσαν ἐπάνω σ' αὐτό. Καὶ ἀκούσθηκε μιὰ φωνὴ πρὸς αὐτὸν· σήκω, σφάξε καὶ φάγε. Καὶ ὁ Πέτρος εἶπε· Μὲ κανένα τρόπο, Κύριε, διότι ποτὲ δὲν ἔφαγα κάτι κοινὸ καὶ ἀκάθαρο. Κι' ἡ φωνὴ ἀπευθύνθηκε πάλι πρὸς αὐτὸν γιὰ δευτέρη φορά· αὐτὰ πού ἐκαθάρισε ὁ Θεός, μὴ τὰ κάμνης ἐσὺ μιὰρά»⁷⁰.

3 Ἄρα καὶ σ' ἐμᾶς ἡ χρῆσις τέτοιων τροφῶν εἶναι ἀδιάφορη· «διότι δὲν μιáινουν τὸν ἄνθρωπο ὅσα εἰσέρχονται στὸ στόμα»⁷¹, ἀλλὰ τὸν μιáίνει ἡ παράδοσις στὴν ἀκρασία. Βέβαια ὁ Θεὸς ὅταν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο εἶπε, «ὅλα θὰ εἶναι 4 στὴ διάθεσί σας γιὰ τροφή»⁷². «Λάχανα μὲ ἀγάπη ἢ μοσχάρι μὲ δολιότητα»⁷³· αὐτὸ ὑπενθυμίζει τὰ προλεχθέντα⁷⁴, ὅτι δὲν εἶναι τὰ λάχανα ἢ ἀγάπη ἀλλὰ ὅτι τὰ δεῖπνα πρέπει νὰ λαμ-

70. Πράξ. 10,10-15. 71. Ματθ. 15,11.

72. Γεν. 1,29· 9,3.

73. Παρμ. 15,17.

74. Βλ. παραπάνω κεφ. 1,4,3 ἐ.

τὰ δεῖπνα παραληπτέα. Ἀγαθὴ μὲν ἢ μέση κατάστασις ἐν πᾶσι μὲν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐν τῇ ἀμφὶ τὴν ἐστίασιν παρασκευῇ· ἐπεὶ αἱ μὲν ἀκρότητες σφαλεραί, αἱ μεσότητες δὲ ἀγαθαί. Μέσον δὲ ἐστὶν πᾶν τὸ ἀνευδεὲς τῶν ἀναγκαίων· αἱ γὰρ κατὰ φύσιν ὀρέξεις αὐταρκείᾳ περιορίζονται.

17,1 Ἰουδαίοις δὲ διὰ τοῦ νόμου οἰκονομικώτατα καταγγέλλεται ἢ εὐτέλεια· μυρίων γὰρ ὄσων ἀφείλατο τὴν χρῆσιν ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦς διὰ Μωυσέως, αἰτίας προσάπτων, κεκρυμμένας μὲν τὰς πνευματικὰς, ἐμφανεῖς δὲ τὰς σαρκικὰς, αἷς καὶ πεπιστευκάσι, τοῖς μὲν ὅτι οὐκ ἔστι δίχηλα, τοῖς δὲ ὅτι τὴν τροφήν οὐ μηρυκᾶται, τὰ δ' ὅτι ἄρα οὐκ ἔχει μόνα τῶν ἐνύδρων λεπίδας, ὡς ὀλίγα παντελῶς ἀπολείπεσθαι πρὸς τὴν τροφήν αὐτοῖς ἐπι-
2 τήδεια. Ὡν δὲ ἐφῆκεν ἄπτεσθαι, πάλιν κεκώλυκε τούτων τὰ θνηξιμαῖα, τὰ τε εἰδωλόθυτα, τὰ τε ἀποπεπνιγμένα· οὐδὲ γὰρ τούτων ψαύειν θέμις. Ἐπεὶ γὰρ ἀμήχανον χρώμενον τοῖς ἡδέσιν ἀποστῆναι τῆς ἀποδοχῆς αὐτῶν, τὴν ἐναντίαν ἀντέθηκεν ἀγωγὴν, μέχρις ἂν ἐκλύσῃ τὴν ἐκ τοῦ ἔθους ἐπὶ τὴν ἡδυπάθειαν κα-
3 ταδρομήν. Ἀνθρώποις δὲ τὰ μὲν πολλὰ βλάβην καὶ λύπην ἐνεγέννησεν ἡδονή, δυσπάθειαν δὲ καὶ λήθην καὶ ἀφροσύνην ἢ πολυτροφία ἐντίκτει τῇ ψυχῇ. Ἐυαυξῆ δὲ καὶ τῶν παιδῶν τὰ σώματα γίνεσθαι φασὶν εἰς μῆκος ἐπιδιδόντων ἀπὸ τῆς ἐλλειπούσης τροφῆς· οὐ γὰρ κωλύεται τὸ ἀνατρέχον εἰς αὐξὴν πνεῦμα τῆς πολλῆς τροφῆς ἀντιφραττούσης τὸ εὐπνουν τοῦ δρόμου.

18,1 Ὅθεν κατηγορῶν τοῦ τρυφῶντος βίου ὁ τὴν ἀλήθειαν ἐζηλωκῶς τῶν φιλοσόφων Πλάτων τὸ ἔναυσμα τῆς Ἑβραϊκῆς φιλοσοφίας ζωπυρῶν·

75. Λευιτ. 11,4 ἐ. Δευτ. 14,7.

76. Λευιτ. 11,6 ἐ. Δευτ. 14,8.

77. Λευιτ. 11,10. Δευτ. 14,10.

βάνονται με ἀγάπη. Καὶ βέβαια εἶναι καλὴ ἡ μέση κατάστασις σὲ ὅλα, ὅχι δὲ λιγώτερο καὶ στὴν προπαρασκευὴ τῶν ἐστιάσεων· διότι οἱ ἀκρότητες εἶναι ἐπικίνδυνες, ἐνῶ οἱ μεσότητες εἶναι ὠφέλιμες. Μέσο δὲ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ δὲν τοῦ λείπει τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἐφ' ὅσον οἱ φυσικὲς ὀρέξεις περιορίζονται στὴν αὐτάρκεια.

17,1 Στοὺς Ἰουδαίους μετὸν νόμο συνιστᾶται προνοητικώτατα ἢ λιτότης. Διότι ὁ Παιδαγωγὸς τοὺς ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσι μυρίων πραγμάτων διὰ τοῦ Μωυσέως, προβάλλοντας αἰτίες, κρυμμένες μὲν τὶς πνευματικὲς, φανερὲς δὲ τὶς σαρκικὲς, στὶς ὁποῖες κι' ἔχουν πιστεύσει· γι' ἄλλα ζῶα ὅτι δὲν εἶναι δίχηλα⁷⁵, γιὰ ἄλλα ὅτι δὲν μηρυκάζουν τὴν τροφή⁷⁶, γι' ἄλλα ὅτι μόνο αὐτὰ ἀπὸ τὰ ἔνυδρα δὲν ἔχουν λεπίδες⁷⁷, ὥστε
2 πολὺ λίγα νὰ μένουν κατάλληλα γιὰ τὴ διατροφή τους. Καὶ ἀπὸ ὅσα ἐπέτρεψε νὰ τρώγουν, ἀπαγορεύει τὰ θνησιμαῖα⁷⁸, τὰ εἰδωλόθυτα καὶ τὰ πνικτὰ· διότι δὲν εἶναι θεμιτὸ νὰ ἐγγίζουν οὔτε αὐτὰ⁷⁹. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἀδύνατο, χρησιμοποιώντας κανεῖς τὰ γλυκὰ, νὰ ἀρνηθῆ τὴν ἀποδοχὴ τους, ὁ νόμος ὥρισε τὴν ἐναντία ἀγωγή, ὡς ποῦ νὰ καταλύσῃ τὴν
3 ἀπὸ συνήθεια ὀρμὴ πρὸς τὴν ἡδυπάθεια. Διότι τὸν περισσότερο χρόνο ἢ ἡδονὴ γεννᾷ στοὺς ἀνθρώπους βλάβη καὶ λύπη, ἐνῶ ἢ πολυφαγία προκαλεῖ στὴν ψυχὴ κακοπάθεια καὶ λησμονιὰ καὶ ἀφροσύνη. Λέγουν ἐπίσης ὅτι τὰ σώματα τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν περιορισμένη τροφή ἔχουν καλὴ αὐξησι, παίρνοντας κανονικὸ μῆκος, διότι ἔτσι δὲν ἐμποδίζεται τὸ πνεῦμα τῆς ὀρμῆς πρὸς τὴν αὐξησι, ἐνῶ ἢ πολυφαγία διακόπτει τὸν εὐνοϊκὸ δρόμο.

18,1 Γι' αὐτὸ ὁ Πλάτων, ὁ φιλόσοφος ποῦ ἐζήλευσε τὴν ἀλήθεια, κατηγορώντας τὸν τρυφηλὸ βίο καὶ ἀναζωπυρώνοντας τὸν σπινθῆρα τῆς ἐβραϊκῆς φιλοσοφίας, λέγει·

78. Λευιτ. 11,39. Δευτ. 14,21.

79. Αὐτὲς τὶς ἀπαγορεύσεις συμπεριέλαβε στὴν ἀπόφασί της ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος, Πράξ. 15,20.

Ἐλθόντα δέ με, φησίν, ὁ ταύτη λεγόμενος αὖ βίος εὐ-
 δαίμων, Ἰταλικῶν τε καὶ Συρακουσίων τραπεζῶν
 πλήρης, οὐδαμῶς ἤρεσεν, δις τῆς ἡμέρας ἐμπιμπλάμ-
 νον ζῆν καὶ μηδέποτε μόνον κοιμώμενον νύκτωρ, καὶ
 ὅσα τούτῳ ἐπιτηδεύματα συνέπεται τῷ βίῳ· ἐκ γὰρ
 τούτων οὐτ' ἂν φρόνιμος οὐδεὶς ποτ' ἂν γενέσθαι τῶν
 ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἀνθρώπων δύναιτο ἐκ νέου ἐπιτηδεύ-
 ων τοιαῦτα, οὔθ' οὕτω θαυμαστῆ φύσει κραθήσεται».

- 2 Οὐ γὰρ ἄπυστος ἦν ὁ Πλάτων τοῦ Δαβίδ, ὃς ἐν τῇ πόλει τῇ ἐαυ-
 τοῦ τὴν ἀγίαν ἰδρύων κιβωτὸν ἐν μέσῃ τῇ σκηνῇ, παντὶ τῷ ὑπη-
 κόῳ εὐφροσύνην ποιήσας λαῶ, «ἐναντίον τοῦ Κυρίου διεμέρι-
 σεν εἰς πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ ἀνδρὸς ἕως γυναι-
 κός, ἐκάστῳ κολλυρίδα ἄρτου καὶ ἐσχαρίτην καὶ λάγανον ἀπὸ
 τηγάνου».
- 3 Αὐτάρκης αὕτη ἡ τροφή καὶ ἰσραηλιτική, ἡ δὲ ἐθνικὴ περιτ-
 τή. «Σώφρων οὐδ' ἂν μελλήσαι ποτὲ γενέσθαι» ὁ χρώμενος
 αὐτῇ, τὸν νοῦν ἐγκατορύζας τῇ κοιλίᾳ, τῷ ἰχθύι τῷ καλουμένῳ
 ὄνω τὰ μάλιστα ἐοικώς, ὃν δὴ φησιν Ἀριστοτέλης μόνον τῶν ἄλ-
 λων ζώων ἐν τῇ γαστρὶ τὴν καρδίαν ἔχειν. Τοῦτον ἐκτραπελό-
 4 γαστρον Ἐπίχαρμος καλεῖ ὁ κωμικός. Τοιοῦτοι τῶν ἀνθρώπων
 οἱ εἰς γαστέρα πεπιστευκότες, «ὧν θεὸς ἡ κοιλία καὶ ἡ δόξα ἐν
 τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες». Τούτοις οὐκ ἀγα-
 θὰ προεθέσπισεν ὁ ἀπόστολος, «ὧν τὸ τέλος» εἰπὼν «ἡ ἀπώ-
 λεια».

80. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Ἐπιστολὴ 7,326 bc.

81. Β' Βασ. 6,17-19. Α' Παρλ. 16,1-3.

82. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Ἐπιστολὴ 7,326 c.

Μόλις ἦλθα, δὲν μοῦ ἤρεσε καθόλου ὁ ἐδῶ λεγόμενος εὐ-
 δαιμονικὸς βίος, ὁ γεμᾶτος ἀπὸ Ἰταλικῆς καὶ Συρακούσιες
 τράπεζες, νὰ ζῶ χορταίνοντας δυὸ φορές τὴν ἡμέρα καὶ
 ποτὲ νὰ μὴ κοιμοῦμαι μόνος τὴν νύκτα καὶ νὰ ἐπιδίδωμαι
 σὲ ὅσες ἀσχολίες ἀκολουθοῦν τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ βίου.
 Διότι μὲ αὐτὰ κανένας ἀπὸ τοὺς κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀν-
 θρώπους δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γίνῃ φρόνιμος, ἂν τὰ
 ἐφήρμοζε ἀπὸ τῆ νεότητά του οὔτε θὰ μπορούσε ἔτσι νὰ
 διαμορφωθῆ σὲ θαυμαστὴ φύσι⁸⁰.

2 Βέβαια ὁ Πλάτων δὲν ἦταν ἀπληροφόρητος περὶ τοῦ Δαβίδ,
 ὁ ὁποῖος, ἐγκαθιστώντας τὴν ἀγία κιβωτὸ μέσα στὴν σκηνὴ
 στὴν πόλι του, ὤρισε ἑορτὴ γιὰ ὅλους τοὺς ὑπηκοοὺς του
 καὶ «ἐνώπιον τοῦ Κυρίου διένειμε σὲ ὅλα τὸν πληθυσμὸ τοῦ
 Ἰσραήλ, ἀπὸ ἄνδρα ἕως γυναῖκα, στὸν καθένα ἓνα καρβέλι
 ἄρτου, ἓνα παξιμάδι καὶ μιὰ τηγανίτα»⁸¹.

3 Αὐτὴ ἡ τροφή, ἡ Ἰσραηλιτικὴ, εἶναι αὐτάρκης, ἐνῶ ἡ
 ἐθνικὴ εἶναι περιττὴ. Ὅποιος χρησιμοποιεῖ αὐτὴ τὴν τροφή
 «δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γίνῃ σῶφρων»⁸², διότι παραχώνει
 τὸν νοῦ στὴν κοιλιὰ, ὁμοιάζοντας πολὺ μὲ τὸν ἰχθὺ πού ὀνο-
 μάζεται ὄνος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι εἶναι
 τὸ μόνο ζῷο πού ἔχει τὴν καρδιὰ στὴν κοιλιὰ⁸³. Τοῦτον ὁ
 4 κωμικὸς Ἐπίχαρμος ὀνομάζει «ἐκτραπελόγαστρο»⁸⁴. Τέτοιοι
 εἶναι οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν πιστεύσει στὴν κοιλιὰ, «τῶν
 ὁποίων Θεὸς εἶναι ἡ κοιλιὰ καὶ ἡ καύχησίς των εἶναι σ' αὐτὰ
 γιὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐντρέπωνται». Γι' αὐτοὺς ὁ ἀπόστο-
 λος δὲν προανήγγειλε ἀγαθὰ, ἀφοῦ εἶπε, «τέλος των εἶναι ἡ
 ἀπώλεια»⁸⁵.

83. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ἀπόσπασμα 326, Rose. AILIANOY, *Περὶ ζώων*, 5,20.
 6,30.

84. Ἀπόσπασμα 67, Kaibel. Ἐκτραπελόγαστρος εἶναι τὸ ζῷο πού εἶχε πα-
 ράδοξη κοιλιὰ.

85. Φιλ. 3,19.

B'

« ΠΩΣ ΤΩι ΠΟΤΩι ΠΡΟΣΕΝΕΚΤΕΟΝ »

19,1 «Οἶνω δὲ ὀλίγῳ χρῶ», τῷ Τιμοθέῳ ὑδροποτοῦντι, «διὰ τὸν στόμαχόν σου», φησὶν ὁ ἀπόστολος, παγκάλως νοσηλευομένῳ καὶ πλαδῶντι σώματι κατάλληλον τὸ ἐπιστῦφον βοήθημα προσφέρων, ὀλίγον δὲ ἐγκρίνων τοῦτο, μὴ λάθῃ τὸ βοήθημα
2 διὰ πλῆθος ἄλλης θεραπείας δεόμενον. Φυσικὸν μὲν οὖν καὶ νηφάλιον ποτὸν ἀναγκαῖον διψῶσιν ἐστὶν ὕδωρ. Τοῦτο ἐκ τῆς ἀκροτόμου πέτρας κατειβόμενον τοῖς παλαιοῖς τῶν Ἑβραίων μονότροπον σωφροσύνης ὁ Κύριος ἐχορήγει ποτόν, νήφειν δὲ μάλιστα ἐχρῆν τοὺς ἔτι πλανωμένους.

3 Ἐπειτα ἡ ἄμπελος ἡ ἀγία τὸν βότρυν ἐβλάστησε τὸν προφητικόν. Τοῦτο σημεῖον τοῖς εἰς ἀνάπαυσιν ἐκ τῆς πλάνης πεπαιδαγωγημένοις, ὁ μέγας βότρυν, ὁ Λόγος ὁ ὑπὲρ ἡμῶν θλιβεῖς, τὸ αἷμα τῆς σταφυλῆς ὕδατι κίρνασθαι ἐβελήσαντος τοῦ
4 Λόγου, ὡς καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ σωτηρία κίρνανται. Διττὸν δὲ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου· τὸ μὲν ἐστὶν αὐτοῦ σαρκικόν, ᾧ τῆς φθορᾶς λελυτρῶμεθα, τὸ δὲ πνευματικόν, τοῦτ' ἐστὶν ᾧ κεχρίσμεθα. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν πιεῖν τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Κυριακῆς μεταλαβεῖν ἀφθαρσίας· ἰσχὺς δὲ τοῦ Λόγου τὸ Πνεῦμα, ὡς αἷμα σαρκός.

20,1 Ἐναλόγως τοίνυν κίρνανται ὁ μὲν οἶνος τῷ ὕδατι, τῷ δὲ

1. Α' Τιμ. 5,23.

2. Ἐξ. 17,6 καὶ παράλληλα. Α' Κορ. 10,4.

3. Βλ. Ἦσ. 5,1.

4. Βλ. Ἄρ. 13,23 ἐ. Λέγεται προφητικὸ τὸ σταφύλι, ὁ βότρυν, διότι προ-

〈 ΠΩΣ ΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΤΑΙ ΤΟ ΠΟΤΟ 〉

19,1 Στὸν Τιμόθεο πού ὑδροποτοῦσε λέγει ὁ Ἀπόστολος, «νά χρησιμοποιοῦς καὶ λίγο κρασί γιὰ τὸ στομάχι σου»¹, προσφέροντας ἐπιτυχῶς σ' ἓνα σῶμα νοσηρὸ καὶ πλαδαρὸ ἓνα κατάλληλο στυπτικὸ βοήθημα, ἀλλὰ ἐγκρίνοντάς το σὲ ὀλίγη ποσότητα, μὴ τυχόν τὸ βοήθημα, λόγῳ ὑπερβολικῆς ποσότητος, χρειασθῆ ἄλλη θεραπεία. Φυσικὸ βέβαια καὶ νηφάλιο ποτό, ἀναγκαῖο γιὰ τοὺς διψασμένους, εἶναι τὸ ὕδωρ. Αὐτὸ εἶναι πού ὁ Κύριος ἄφησε νὰ κιλήσῃ ἀπὸ τὴν ἀπότομη πέτρα καὶ ἐχορήγησε στοὺς παλαιοὺς Ἑβραίους² ὡς μοναδικὸ ποτὸ σωφροσύνης, ἀφοῦ μάλιστα ἦταν ἀναγκαῖα ἢ νηφαλιότης στοὺς περιπλανωμένους ἀκόμη τότε στὴν ἔρημο.

3 Ἐπειτα ἡ ἀγία ἄμπελος³ ἐβλάστησε τὸ σταφύλι τὸ προφητικό⁴. Αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖο γιὰ τοὺς παιδαγωγουμένους ἀπὸ τὴν περιπλάνησι στὴν ἀνάπαυσι, ὁ μέγας Βότρυς, ὁ Λόγος πού ἔχει θλιβῆ γιὰ χάρι μας, καὶ τὸ αἷμα τῆς σταφυλῆς θέλησε ὁ Λόγος νὰ ἀναμιχθῆ μὲ ὕδωρ⁵, ὅπως καὶ τὸ ἰδικό
4 τοῦ αἷμα ἀναμιγνύεται μὲ τὴ σωτηρία. Εἶναι δὲ διπλὸ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου· τὸ ἓνα εἶναι σαρκικό, αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο ἔχομε λυτρωθῆ ἀπὸ τὴν φθορά⁶, τὸ ἄλλο εἶναι πνευματικό⁷, αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο ἔχομε χρισθῆ. Καὶ τὸ νὰ πιοῦμε τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ σημαίνει τοῦτο, μετάληψι τῆς ἀφθαρσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ δύναμη τοῦ Λόγου εἶναι τὸ Πνεῦμα, ὅπως τὸ αἷμα τῆς σάρκας.

20,1 Κατὰ ἀναλογία λοιπὸν ὁ μὲν οἶνος ἀναμιγνύεται μὲ τὸ

τύπωνε τὸν μέγαλο Βότρυν, τὸν ἐνσαρκωμένο Λόγο, τὸν Ἰησοῦ Χριστό.

5. Βλ. τὸ θαῦμα ἐν Κανᾶ, Ἰω. 2,7-9. 6. Α' Πέτρ. 1,18 ἐ.

7. Ὅχι τόσο τὸ αἷμα τοῦ ἐλαίου, ὅσο τὸ αἷμα τῆς θείας εὐχαριστίας.

- ἀνθρώπῳ τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ μὲν εἰς πίστιν εὐωχεῖ, τὸ κρᾶμα, τὸ δὲ εἰς ἀφθαρσίαν ὀδηγεῖ, τὸ Πνεῦμα, ἢ δὲ ἀμφοῖν αὐθις κρᾶσις ποτοῦ τε καὶ λόγου εὐχαριστία κέκληται, χάρις ἐπαινουμένη καὶ καλή, ἧς οἱ κατὰ πίστιν μεταλαμβάνοντες ἀγιάζονται καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν, τὸ θεῖον κρᾶμα τὸν ἄνθρωπον τοῦ πατρικοῦ βουλήματος Πνεύματι καὶ Λόγῳ συγκιρνάντος μυστικῶς· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς μὲν τὸ Πνεῦμα ὠκείωται τῇ ὑπ' αὐτοῦ φερομένη ψυχῇ, ἢ δὲ σὰρξ τῷ Λόγῳ, δι' ἣν «ὁ Λόγος γέγονεν σὰρξ».
- 2 Ἄγαμαι τοίνυν τοὺς αὐστηρὸν ἐπανηρημένους βίον καὶ τῆς σωφροσύνης τὸ φάρμακον ἐπιποθοῦντας τὸ ὕδωρ, φεύγοντας δὲ ὅτι μάλιστα πορρωτάτω τὸν οἶνον οἶον πυρὸς ἀπειλήν.
- 3 Ἄρέσκει οὖν τοὺς παῖδας καὶ τὰς κόρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπέχεσθαι τοῦ φαρμάκου τούτου· οὐ γὰρ κατάλληλον ζεούση ἡλικία τῶν ὑγρῶν τὸ θερμότατον ἐπεγχεῖν, τὸν οἶνον, οἶονεὶ πῦρ ἐποχετεύοντας πυρί, ἐξ οὗ ὄρμαί τε ἄγριαὶ καὶ φλεγμαίνουσαι ἐπιθυμῖαι καὶ διάπυρον ἦθος ἐκκαίεται, προπετεῖς τε οἱ νέοι ἔνδοθεν χλιαίνόμενοι ἐπὶ τὰς ὀρέξεις γίνονται, ὡς δὴ προὔπτον αὐτῶν τὴν βλάβην ἐλέγχεσθαι διὰ τοῦ σώματος, πεπαινομένων
- 4 θᾶττον ἢ προσῆκεν τῶν τῆς ἐπιθυμίας μελῶν. Ὀργῶσι γοῦν ἀναιδέστερον ἀναζέοντος οἴνου καὶ οἰδοῦσι μαστοὶ τε καὶ μόρια προκηρύσσοντες ἤδη πορνείας εἰκόνα καὶ τῆς ψυχῆς τὸ τραῦμα φλεγμαίνειν ἀναγκάζει τὸ σῶμα σφυγμοὶ τε ἀναιδεῖς περιεργίαν διώκουσιν εἰς παρανομίας ἐκκαλούμενοι τὸν κόσμον.

21,1 Ἐνθένδε ἤδη τῆς ἡλικίας τὸ γλεῦκος ὑπερβάλλει τῆς αἰδοῦς τοὺς ὄρους. Χρῆ δέ, ὡς ἔνι μάλιστα, κατασβεννύναι πειραῖσθαι

ὕδωρ, μὲ τὸν ἄνθρωπο δὲ τὸ πνεῦμα· καὶ τὸ μὲν κρᾶμα ἀποτελεῖ εὐωχία γιὰ τὴν πίστι, τὸ δὲ πνεῦμα ὁδηγεῖ στὴν ἀφθαρσία, καὶ ἡ κρᾶσις τῶν δύο αὐτῶν, τοῦ ποτοῦ καὶ τοῦ Λόγου, ὀνομάζεται εὐχαριστία, χάρις ἐπαινετὴ καὶ καλὴ, τῆς ὁποίας ὅσοι μεταλαμβάνουν μὲ πίστι ἀγιάζονται καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ⁸, ἀγιάζονται δηλαδή στὸ θεῖο κρᾶμα, τὸν ἄνθρωπο, καθ' ὅσον τὸ πατρικὸ βούλημα ἀναμιγνύεται μυστικῶς μὲ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Λόγο· διότι τὸ μὲν Πνεῦμα ἔχει οἰκειωθῆ μὲ τὴν φερόμενη ἀπ' αὐτὸν ψυχὴ, ἡ δὲ σάρκα ἔχει οἰκειωθῆ μὲ τὸν Λόγο, ἀφοῦ ἐξ αἰτίας τῆς «ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα»⁹. Θαυμάζω λοιπὸν ἐκείνους ποὺ ἔχουν διαλέξει τὸν αὐστηρὸ βίον καὶ ποθοῦν τὸ φάρμακο τῆς σωφροσύνης, τὸ ὕδωρ, ἐνῶ ἀποφεύγουν ὅσο μποροῦν περισσότερο τὸν οἶνον σὰν ἀπειλὴ πυρός.

3 Εἶναι λοιπὸν ἐπιθυμητὸ ν' ἀπέχουν τὸ περισσότερο δυνατὸ τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια ἀπ' αὐτὸ τὸ φάρμακο· διότι δὲν εἶναι κατάλληλο νὰ χύνουμε τὸ θερμότατο ἀπὸ τὰ ὑγρά σὲ ζέουσα ἡλικία, τὸν οἶνον, σὰν νὰ προσθέτουμε φωτιὰ στὴ φωτιὰ¹⁰, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνάβουν ἄγριες ὀρμές καὶ φλογερὲς ἐπιθυμίες¹¹, καὶ οἱ νέοι, θερμαινόμενοι ἀπὸ μέσα, γίνονται ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὶς ἐπιθυμίες, ὥστε ἡ βλάβη τους νὰ ἐλέγχεται ὀλοφάνερα διὰ τοῦ σώματος, ἀφοῦ τὰ ὄργανα τῆς ἐρωτικῆς ἐπιθυμίας των ὠριμάζουν γρηγορώτερα ἀπὸ ὅσο πρέπει.

4 Μὲ τὴν ἐπίδρασι δηλαδή τῆς θερμῆς τοῦ οἴνου οἱ μαστοὶ καὶ τὰ μῦρα ὀργοῦν ἀναιδέστερα καὶ πρῆζονται, προαναγγέλλοντας ἤδη μιὰ εἰκόνα πορνείας, καὶ τὸ τραῦμα τῆς ψυχῆς ἀναγκάζει τὸ σῶμα νὰ φλεγμαίνεται καὶ οἱ ἀναιδεῖς σφυγμοὶ ἐπιδιώκουν ἱκανοποίησι, προσκαλώντας τὸν κόσμιο νέον σὲ παρανομίες.

.,1 Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τὸ γλεῦκος τῆς νεαρῆς ἡλικίας ξεπερνᾷ τὰ ὄρια τῆς αἰδοῦς. Πρέπει λοιπὸν, ὅσο εἶναι δυνατό, νὰ

9. Ἰω. 1,14.

10. Βλ. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 2,666Α.

11. Βλ. αὐτόθι 2,664 Ε.

τάς ὀρμὰς τῶν νέων, ἀφαιροῦντας μὲν τὸ ὑπέκκαυμα, τὸ τῆς ἀπειλῆς βακχικόν, ἐπεισχέοντας δὲ τὸ ἀντιφάρμακον τῆς ἐκζέσεως, ὃ καὶ τὴν ψυχὴν τυφομένην ἤδη καθέξει καὶ τὰ μόρια ἐφέξει διοιδοῦντα καὶ κατακοιμίσει τὸν ἐρεθισμόν τῆς ἤδη σαλευομένης ἐπιθυμίας.

2 Οἱ δὲ ἀκμάζοντες μεθ' ἡμέραν μὲν ἀρίστου μεταλαβόντες, οἷς κατάλληλον τὸ ἄριστον, ἄρτου μόνον ἀπογευσάμενοι ἀπεχέσθων πάμπαν τοῦ ποτοῦ πρὸς τὸ ἀναπίνεσθαι τὴν περιττὴν
3 ὑγρότητα αὐτῶν ἀνασφογγιζομένην ξηροφαγία. Καὶ γὰρ τὸ συνεχὲς πτύειν καὶ ἀπομύσσεσθαι καὶ περὶ τὰς ἐκκρίσεις σπεύδειν ἀκρασίας τεκμήριον ἐκ τῆς ἀμέτρου προσφορᾶς ὑπερχεομένων τῶν ὑγρῶν τῷ σώματι. Εἰ δὲ καὶ ἐπιγίνοιτο δίψα, ἀκείσθων ὕδατι τὸ πάθος οὐ πολλῶ· οὐδὲ γὰρ ὕδατος ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι καθήκει, ὡς μὴ ἐκκλύζοιτο ἢ τροφή, καταλαίνοιτο δὲ εἰς πέψιν καταταττομένων μὲν εἰς τὸν ὄγκον τῶν σιτίων, ὀλίγων δὲ παντάπασιν εἰς τὰς ἐκκρίσεις χωρούντων.

22,1 Πρέπει δὲ καὶ ἄλλως ταῖς θεϊκαῖς φροντίσιν μὴ οἴνοβαρεῖν· ὁ γὰρ «ἄκρατος» κατὰ τὸν κωμικὸν «ὀλίγα ἀναγκάζει φρονεῖν», μὴ τι δὲ οὐδὲ σωφρονεῖν. Εἰ δὲ ἐσπέραν τοῦ δείπνου περὶ τὴν ὥραν οἴνω χρηστέον, ἐπειδὴν μηκέτι τοῖς ἀναγνώσμασιν σχολάζωμεν τοῖς νηφαλιωτέροις. Τὸ τηνίκα δὲ ψυχρότερον καὶ τὸ περιέχον παρὰ τὸ μεθ' ἡμέραν γίγνεται, ὡς δεῖν ὑποτρέφειν τὴν ἐκλείπουσαν ἔμφυτον ἀλέαν ἐπείσάκτω θερμότητι, ὀλίγω δὲ τῷ οἴνω κἀνταῦθα· οὐ γὰρ μέχρι τῶν ὕβρεως προῖτέον κρατήρων.

3 Τοῖς δὲ ἤδη παραβηκόσιν ἰλαρώτερον ἐπιτρεπτέον μετα-

12. Τὰ παιδιά καὶ οἱ γέροντες δὲν ἔτρωγαν ἄριστο πρόγευμα, προφανῶς, ἀλλὰ ἐλαφρὰ ροφήματα.

προσπαθοῦμε νὰ σβήνωμε τὶς ὀρμὲς τῶν νέων, ἀφαιρῶντας τὴν καύσιμη ὕλη, τὴν ἐπικινδύνως βακχική, καὶ εἰσάγοντας τὸ ἀντιφάρμακο τῆς κατασιγᾶσεως τῶν παθῶν, τὸ ὁποῖο καὶ τὴν ψυχὴ τὴν ἤδη ζαλισμένη θὰ διατηρήσῃ καὶ τὰ ὄργανα τὰ πρησμένα θὰ συγκρατήσῃ, πρᾶγμα ποῦ θὰ ἀποκοιμίσῃ τὸν ἐρεθισμό τῆς ἤδη σαλευομένης ἐπιθυμίας.

- 2 Ὅσοι πάλι εἶναι στὴν ἡλικία τῆς ἀκμῆς, ὅταν μετέχουν καθημερινὰ τοῦ προγεύματος, γιὰ τοὺς ὁποίους εἶναι κατὰλληλο τὸ πρόγευμα¹², ἀφοῦ φάγουν μόνο ἄρτο, ν' ἀπέχουν τελείως ἀπὸ τὸ ποτό, ὥστε τὰ περιττὰ ὑγρὰ τους νὰ ἀπορροφῶνται ἀπὸ τὴν ξηροφαγία. Διότι τὸ νὰ πτύῃ κανεὶς συνεχῶς καὶ νὰ ἀπομύσσειται καὶ νὰ σπεύδῃ πρὸς τὶς ἐκκρίσεις, εἶναι ἀπόδειξις ἀκρασίας, καθὼς ἀπὸ τὴν ὑπέρμετρη προσφορὰ τὰ ὑγρὰ ξεχύνονται ἀφθονα στὸ σῶμα. Κι' ἂν ἐπέρχεται δίψα, ἃς θεραπεύῃ τὸ πᾶθος μὲ λίγο ὕδωρ· διότι οὔτε νερὸ ἐπιτρέπεται νὰ χορταίνωμε ἀφθονα, γιὰ νὰ μὴ κατακλύζεται ἡ τροφή, ἀλλὰ νὰ τρίβεται χάριν τῆς πέψεως, ὅποτε τᾶ περισσότερα τρόφιμα κατανέμονται στὶς σάρκες τοῦ σώματος, καὶ μόνο ὀλίγα πηγαίνουν στὶς ἐκκρίσεις.

- 22,1 Πρέπει ἄλλωστε νὰ μὴ εἶναι κανεὶς οἰνοβαρημένος, ὅταν ἐπιδίδεται στὶς θεϊκὲς φροντίδες· διότι, σύμφωνα μὲ τὸν κωμικὸ, «ὁ ἄκρατος οἶνος ἀναγκάζει σὲ περιορισμὸ τῶν σκέψεων» ἢ στὴν διακοπὴ τῶν ὀρθῶν σκέψεων. Τὸ βράδυ, τὴν ὥρα τοῦ δείπνου, ἃς παίρνη κανεὶς οἶνο, διότι τότε δὲν
2 ἀσχολούμαστε μὲ σοβαρότερα ἀναγνώσματα¹³. Ἐκείνῃ τὴν ὥρα μάλιστα καὶ ὁ ἀέρας γίνεται ψυχρότερος ἀπὸ ὅσο τὴν ἡμέρα, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ ἀναπληρώνεται ἡ ἐκλείπουσα ἔμφυτη ζέστη μὲ ἐπίσακτη θερμότητα, μὲ ὀλίγο ὅμως οἶνο κι' ἐδῶ, διότι δὲν πρέπει νὰ προχωρήσῃ κανεὶς ἕως τὰ ποτήρια τῆς ὕβρεως.

- 3 Ὅσοι πάλι ἔχουν ξεπεράσει πολὺ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία,

13. Στὴν ἀρχαιότητα τὴ νύκτα δὲν μπορούσαν νὰ διαβάσουν ἀνέτως λόγω τῆς ἐλλείψεως φωτισμοῦ.

λαμβάνειν τοῦ ποτοῦ, τὸ καταψυχόμενον τῆς ἡλικίας, οἷον μαραινόμενον ὑπὸ χρόνου, ἀναζωπυροῦντας ἀβλαβῶς τῷ τῆς ἀμπέλου φαρμάκῳ· οὐδὲ γὰρ ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐγκυμαίνονται ἔτι
 4 τῶν πρεσβυτέρων αἱ ὀρέξεις περὶ τὰ τῆς μέθης ναυάγια. Καθωρισμένοι μὲν οἷον ἀγκύραις τῷ λόγῳ καὶ τῷ χρόνῳ τὴν ζάλην τῶν ἐπιθυμιῶν τὴν καταιγίζουσαν ἐκ μέθης ῥᾶον φέρουσιν, οἷς ἴσως καὶ χαριεντίσασθαί τι ἔξεστι παρὰ τὰς εὐωχίας. Ἀλλὰ καὶ τούτοις ὄρος ἔστω τοῦ ποτοῦ μέχρις οὗ τὸν λογισμὸν ἄσειστον διατηρήσωσιν καὶ τὴν μνήμην ἐνεργὸν καὶ τὸ σῶμα ἀσάλευτον οἴνῳ καὶ ἀκράδαντον· ἀκροθώρακα τοῦτον καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί. Καλὸν οὖν τὸ προκαταλήγειν διὰ τὸ ὄλισθον.

23,1 Ἄρτώριος δέ τις ἐν τῷ Περὶ μακροβιοτίας, μέμνημαι γάρ, ἐφ' ὅσον βρέξαι τὰ σιτία μόνον οἶται δεῖν προσάγειν, ἵνα μακροτέραν κτησώμεθα τὴν ζωὴν. Ἀρμόδιον τοίνυν τὸν οἶνον τοὺς μὲν ἐν θεραπείας μέρει προσφέρεσθαι διὰ τὴν ὑγείαν μό-
 2 νην, τοὺς δὲ ἐπ' ἀνέσει καὶ διαχύσει. Οἶνος γὰρ πρῶτον μὲν αὐτὸν αὐτῷ ἴλεω ποιεῖ τὸν πίνοντα μᾶλλον ἢ πρότερον καὶ τοῖς συμπόταις μειλίχιον καὶ τοῖς οἰκέταις πραῢτερον καὶ προσηνέστερον τοῖς φίλοις, παροινηθεὶς δὲ ἀμείβεται τὴν ὕβριν· θερμὸς γὰρ ὢν καὶ χυμοὺς ἔχων ἡδεῖς, κεκραμένος ἐμμελῶς τὰ μὲν γλί-
 3 σχρα τῶν περιττωμάτων διατήκει θερμότητι, τοὺς δὲ δριμεῖς καὶ φαύλους ταῖς εὐωδαίαις κεράννυσι χυμούς. Εὖ γοῦν ἐκεῖνο εἴρηται· «ἀγαλλίαμα ψυχῆς καὶ καρδίας οἶνος ἔκτισται ἀπ' ἀρχῆς πινόμενος αὐτάρκης». Κίρνασθαι δὲ ἄριστον ὕδατι ὡς πλείστῳ τὸν οἶνον καὶ ἀπαμβλύνεσθαι πρὸς τὴν μέθην καὶ μὴ

14. Ἄρτώριος Ἀσκληπιάδης, ἰατρὸς στὰ χρόνια τοῦ Αὐγούστου.

15. Βλ. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Νόμοι 1,649Α.

ἄς ἐπιτρέπεται προθυμώτερα νὰ λαμβάνουν ποτό, γιὰ νὰ ἀναζωπυρώνουν ἀβλαβῶς τὴν ψύχρα τῆς ἡλικίας, πού σὰν νὰ μαραίνεται ἀπὸ τὸν χρόνο, μὲ τὸ φάρμακο τῆς ἀμπέλου· διότι οἱ ὀρέξεις τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἀναβράζουν τόσο πολὺ 4 γύρω ἀπὸ τὰ ναυάγια τῆς μέθης. Προσορμισμένοι στὸ λιμάνι ὡσὰν μὲ ἄγκυρες μὲ τὸν λόγο καὶ τὸν χρόνο, ὑποφέρουν εὐκολώτερα τὴν ζάλη τῶν ἐπιθυμιῶν, ἢ ὁποία προκαλεῖ καταγίδα ἀπὸ τὴ μέθη, στοὺς ὁποίους ἴσως ἐπιτρέπεται καὶ νὰ χαριεντίζονται λίγο κατὰ τὶς διασκεδάσεις. Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς πρέπει νὰ ὑπάρχη ὄριο τοῦ ποτοῦ, ὥστε νὰ διατηρήσουν ἄσειστο τὸν λογισμό καὶ ἐνεργὸ τὴν μνήμη καὶ ἀσάλευτο καὶ ἀκράδαντο ἀπὸ τὸν οἶνο τὸ σῶμα. Οἱ ἔμπειροι σ' αὐτὰ τέτοιον ἄνθρωπο τὸν ἀποκαλοῦν εὐθυμον. Εἶναι λοιπὸν καλὸ νὰ διακόπτη, πρὶν φθάσῃ στὸν ὄλισθο.

1,1 Κάποιος Ἀρτώριος¹⁴ στὸ ἔργο του Περὶ μακροζωΐας, ὅπως θυμοῦμαι, νομίζει ὅτι πρέπει νὰ προσφέρωμε τὶς τροφές λίγο βρεγμένες μὲ οἶνο, ἂν θέλωμε ν' ἀποκτήσωμε μακρότερη ζωή. Κατὰ τὴν ἄποψί του λοιπὸν ὁ οἶνος εἶναι κατὰλληλος ἀπὸ ἄλλους νὰ λαμβάνεται μόνον γιὰ τὴν ὑγεία ὡς 2 θεραπευτικὸ μέσο καὶ ἀπὸ ἄλλους γιὰ ἀναψυχὴ καὶ διασκέδασι. Διότι ὁ οἶνος ἀρχικὰ καθιστᾷ τὸν ἴδιο τὸν πότη εὐθυμότερο ἀπὸ πρὶν¹⁵ καὶ μειλιχιώτερο πρὸς τοὺς συμπότες του, πρῶτερο πρὸς τοὺς ὑπηρέτες καὶ προσηνέστερο στοὺς φίλους, ὅταν ὁμως μεθύσῃ κανεὶς, τὰ ἀνταλλάσσει αὐτὰ μὲ τὴν 3 ὕβρι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι θερμὸς κι' ἔχει γλυκοὺς χυμοὺς, ἂν ἀναμιχθῇ μὲ κανονικὲς ἀναλογίες, λειώνει μὲ τὴν θερμότητα τὰ λυπαρὰ περιττώματα, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἀναμιγνύεται μὲ τοὺς δριμεῖς καὶ φαύλους χυμοὺς διὰ τῶν εὐω- 3 διῶν. Καλῶς λοιπὸν ἔχει λεχθῆ τοῦτο· «ὁ οἶνος ἔχει κτισθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς ἀγαλλίαμα ψυχῆς καὶ καρδιᾶς, ὅταν πίνεται μὲ μέτρο»¹⁶. Ἄριστο εἶναι νὰ ἀναμιγνύεται ὁ οἶνος μὲ πολὺ ὕδωρ καὶ νὰ ἀμβλύνεται γιὰ τὴν μέθη καὶ νὰ μὴ χύνεται στὸ

16. Σοφ. Σειρ. 31,27 ἐ.

ὡς ὕδωρ ἐπεγχεῖσθαι διὰ τὴν φιλοινίαν· ἄμφω μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ ποιήματα, καὶ ταύτη πρὸς ὑγείαν συνεργεῖ ἢ κρᾶσις ἢ ἀμφοῖν, ὕδατός τε καὶ οἴνου, ὅτι ἐκ τοῦ ἀναγκαίου καὶ τοῦ χρυσίμου ὁ βίος συνέστηκεν.

24,1 Τῷ μὲν οὖν ἀναγκαίῳ τῷ ὕδατι ὡς ὅτι πλείστῳ ἐγκαταμικτέον καὶ τοῦ χρυσίμου· οἴνω δὲ ἀμέτρῳ ἢ μὲν γλῶττα παραποδίζεται, παρίεται δὲ τὰ χεῖλη, ὀφθαλμοὶ δὲ παρατρέπονται, οἶον κολυμβώσης τῆς ὄψεως ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς ὑγρότητος, καὶ ψεύδεσθαι βεβιασμένοι κύκλω μὲν ἠγοῦνται περιφέρεσθαι τὰ πάντα, ἀριθμεῖν δὲ οὐ δύνανται τὰ πόρρω ὡς ἔστι μόνα·

καὶ μὴν ὄραν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ,

2 μεθύων ὁ Θηβαῖος ἔλεγεν γέρων· κινουμένη μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς τοῦ οἴνου θερμότητος ἢ ὄψις πυκνότερον πολλαπλασίονα τοῦ ἐνὸς φαντάζεται τὴν οὐσίαν· διαφέρει δ' οὐθὲν ἢ τὴν ὄψιν κινεῖν ἢ τὸ ὀρώμενον· ταῦτόν γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ἢ ὄψις πέπονθεν τῆς τοῦ ὑποκειμένου καταλήψεως διὰ τὸν σάλον ἀκριβῶς ἐφικέσθαι μὴ δυναμένη. Καὶ αἱ βάσεις καθάπερ ρεύματι ὑποφέρονται λυγμοὶ τε καὶ ἔμετοι καὶ παραφροσύνη ἐπεισεκώμασαν.

3 Πᾶς γὰρ οἴνωθεις ἀνὴρ
κατὰ τὴν τραγωδίαν

ἦσσαν μὲν ὀργῆς ἔστιν, τοῦ δὲ νοῦ κενός,
φιλεῖ τε πολλὴν γλῶτταν ἐκχέας μάτην
ἄκων ἀκούειν ἄπερ ἐκὼν εἶπεν κακῶς.

Καὶ πρό γε τῆς τραγωδίας ἡ Σοφία κέκραγεν· «οἶνος πινόμενος πολὺς ἐν ἐρεθισμῶ καὶ παντὶ πτώματι πληθύνει».

17. ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, Βάκχαι 918. Ὁ στίχος παρατίθεται ἐπίσης στὸν Προτρεπτικὸ 118,5 Gussen σ. 37.

18. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀγνωστο ἔργο 843.

ποτήρι σὰν ὕδωρ γιὰ ἰκανοποιήσει τῆς φιλοινίας. Διότι καὶ τὰ δύο εἶναι κτίσματα τοῦ Θεοῦ, κι' ἔτσι ἢ ἀνάμιξις τῶν δύο, τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ οἴνου, συντελεῖ πρὸς τὴν ὑγεία, διότι ὁ βίος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖο καὶ ἀπὸ τὸ χρήσιμο στοιχεῖο.

1,1 Στὸ ἀναγκαῖο λοιπόν, στὸ ὕδωρ σὲ μεγάλη ποσότητα, πρέπει νὰ ἀναμιχθῆ καὶ τὸ χρήσιμο· μὲ τὸν ὑπερβολικὸ ὅμως οἶνο ἢ μὲν γλῶσσα παρεμποδίζεται, τὰ χεῖλη παραλύουν, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκτρέπονται, σὰν νὰ κολυμβᾶ ἢ ὄψις στὴν πλημμύρα τῆς ὑγρότητος, καί, πιεζόμενοι νὰ ψεύδωνται, νομίζουν ὅτι τὰ πάντα περιστρέφονται, δὲν μποροῦν δὲ νὰ ὑπολογίσουν ἓνα πρὸς ἓνα τὰ μακρινὰ ἀντικείμενα·

Νομίζω μάλιστα ὅτι βλέπω δυὸ ἡλίους,

2 ἔλεγε μεθυσμένος ὁ Θηβαῖος γέροντας¹⁷. διότι τὸ βλέμμα, κινούμενο πυκνότερα ἀπὸ τὴν θερμότητα τοῦ οἴνου, φαντάζεται ὅτι βλέπει κάποιον ὃν περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορά. Καὶ δὲν διαφέρει σὲ τίποτε, ἂν κινῆται ἢ ὄψις ἢ ἂν κινῆται τὸ ὀρώμενο· διότι τὸ ἴδιο παθαίνει καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις ἢ ὄψις, καθὼς δὲν μπορεῖ ἀπὸ τὸ σάλευμα νὰ φθάσῃ στὴν ἀκριβῆ κατάληψι τοῦ ἀντικειμένου. Τὰ πόδια κλονίζονται σὰν ἀπὸ ρεῦμα, καὶ εἰσορμοῦν λυγμοὶ καὶ ἔμετοι καὶ παραφροσύνες.

3 Διότι κάθε ἄνθρωπος μεθυσμένος κατὰ τὴν τραγωδία,
εἶναι ὑποταγμένος στὴν ὀργή, εἶναι κενὸς ἀπὸ σκέψι,
καὶ τοῦ ἀρέσει, ἀφοῦ ἄνοιξε ματαίως τὴν γλῶσσα του,
νὰ ἀκούη ἀκουσίως ὅσα ἐκουσίως εἶπε κακῶς»¹⁸.

Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν τραγωδία ἐφώναξε ἡ Σοφία: «ὁ οἶνος ποὺ πίνεται σὲ μεγάλη ποσότητα προκαλεῖ μεγάλο ἐρεθισμὸ καὶ πτῶσι σὲ κάθε κακό»¹⁹.

19. Σοφ. Σειράχ 31,29 ἔ.

25,1 Διὸ οἱ μὲν πλεῖστοι ἀνίσθαι φασιν δεῖν παρὰ τοὺς πότους
καὶ τὰ σπουδαῖα εἰς ἔω ὑπερτίθεσθαι. Ἐγὼ δὲ τότε μάλιστα τὸν
λόγον συνευωχισόμενον ἀξιῶ παρεισάγειν παιδαγωγήσοντα
2 τὴν οἰνοφλυγίαν, μὴ λάθῃ παραπεσοῦσα εἰς μέθην ἢ εὐωχία· ὡς
γὰρ ὀφθαλμοὺς οὐκ ἂν τις εὖ φρονῶν πρὶν ἢ ἐπὶ τὸν ὕπνον ἰέναι
ἀξιῶσειε μύειν, οὕτως οὐδὲ τὸν λόγον ἀπειῖναι τοῦ συμποσίου
ὀρθῶς ἂν τις βουληθεῖη οὐδὲ προκατακοιμίζειν αὐτὸν τῶν πρά-
ξεων ἐπιτηδεύσαι ἂν καλῶς. Ἄλλ' οὐδὲ ἀφίστασθαι ποτε δυνή-
σεται τῶν οἰκείων ὁ λόγος αὐτῷ, οὐδ' ἂν καθεύδωμεν· καὶ γὰρ
3 ἐπὶ τὸν ὕπνον παρακλητέον. Τελεία γὰρ ἡ σοφία θεῶν οὔσα καὶ
ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπιστήμη ἐμπεριλαβοῦσα τὰ ὅλα, κατ'
ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἂν ἐπισκοπῇ τὴν ἀνθρώπων ἀγέλην, τέχνη γίνε-
ται περὶ βίον, καὶ ταύτῃ πάντῃ συμπάρεστιν ἐφ' ὅσον βιοῦμεν,
4 αἰεὶ τὸ ἴδιον ἐκτελοῦσα, τὴν εὐζωΐαν. Οἱ δὲ κακοδαίμονες οἱ
ἀπελαύνοντες σωφροσύνην εὐωχίας μακαριστὸν ἠγοῦνται βίον
τὴν ἀκοσμίαν τὴν περὶ τὰ συμπόσια, ὧν ἐστὶ τὸ ζῆν οὐδὲν ἄλλ'
ἢ κῶμος, κραιπάλη, βαλανεῖα, ἄκρατος, ἀμίδες, ἀργία, πότος.

26,1 Ὅρα ἂν γοῦν ἔστιν αὐτῶν τινὰς ἡμιμεθεῖς, σφαλλομένους,
περὶ τοῖς τραχήλοις ἔχοντας στεφάνους ὡσπερ τοὺς ἀμφορεῖς,
διαπυτίζοντας ἀλλήλοις τὸν ἄκρατον φιλοτησίας ὀνόματι, ἄλ-
λους δὲ πλήρεις κραιπάλης, ἀνυμῶντας, ὠχριῶντας, τὰ πρόσω-
πα πελιδνοὺς καὶ ἔτι ἐπὶ τῇ χθιζῇ μέθῃ ἄλλην ἔωθεν αὐθις ἀ-
2 ναντλοῦντας μέθην. Καλόν, ὧ φίλοι, καλὸν καταμαθόντας ὅτι

20. «Ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα», κατὰ τὴν ἱστορικὴν ρῆσιν τῶν Σπαρτιατῶν ἀρ-
χόντων εἰς τὰς Θήβας, βλ. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, *Πελοπίδας* 10.

25,1 Γι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι βέβαια ἄνθρωποι ἰσχυρίζονται ὅτι πρέπει νὰ διασκεδάσουν στὰ συμπόσια καὶ νὰ ἀναβάλουν τὰ σπουδαῖα γι' αὔριο²⁰. Ἐγὼ πάντως πιστεύω ὅτι στὰ συμπόσια πρέπει νὰ εἰσάγωμε τὸν λόγο κυρίως γιὰ νὰ συνευωχηθῆ καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὴν οἰνοφλυγία, μὴ τυχὸν χωρὶς
 2 νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ περιπέση στὴ μέθη ἢ εὐωχία. Ὅπως δηλαδῆ κανεὶς φρόνιμος δὲν θὰ ἀξίωνε νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὶν μεταβῆ στὸν ὕπνο, ἔτσι σωστὰ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θέλῃ κανεὶς ν' ἀπουσιάσῃ ἀπὸ τὸ συμπόσιο οὔτε ὁ λόγος, οὔτε θὰ ἐνεργοῦσε καλῶς, ἂν τὸν ἔστειλε νὰ κοιμηθῆ πρὶν ἐκτελέσῃ τὰ ἔργα του. Ἀλλὰ ὁ λόγος δὲν θὰ μπορέσῃ ποτὲ ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του, ἀκόμη καὶ ὅταν κοιμώμαστε· καθ' ὅσον πρέπει καὶ στὸν ὕπνο ἀκόμη νὰ
 3 προσκαλοῦμε τὸν λόγο. Διότι ἡ σοφία, καθὼς εἶναι τελεία ἐπιστήμη θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων²¹, συμπεριλαμβάνοντάς τα ὅλα, γίνεται, σὲ ὅσο σημεῖο ἐπισκοπεῖ τὴν ἀγέλη τῶν ἀνθρώπων, τέχνη τῆς ζωῆς, κι' ἔτσι συμπαρίσταται μὲ κάθε τρόπο, ὅσο ζοῦμε, ἐκτελώντας τὸ ἴδιο πάντοτε ἔργο,
 4 τὴν εὐζωΐα. Οἱ ταλαίπωροι ὁμῶς αὐτοὶ ποὺ διώχνουν ἀπὸ τὴν εὐωχία τὴ σωφροσύνη θεωροῦν εὐτυχισμένο βίον τὴν ἀκοσμία στὰ συμπόσια, γιὰ τοὺς ὁποίους ζωὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὄργια, κραιπάλη, λουτρά, κρασοκατάνυξις, οὐροδοχεῖα, ξάπλα, φαγοπότι.

26,1 Μπορεῖ βέβαια νὰ ἰδοῦμε μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς μισομεθυσμένους, νὰ κλονίζονται, νὰ ἔχουν γύρω ἀπὸ τὸν λαιμὸ στεφάνια²² σὰν τοὺς ἀμφορεῖς, πτύοντας ὁ ἓνας στὸν ἄλλο τὸν οἶνο γιὰ πρόποσι τάχα εἰς ὑγείαν, καὶ ἄλλους πάλι γεμάτους κραιπάλη, ἀκαθάρτους, ὠχρούς, πελιδνοὺς στὰ πρόσωπα, προσθέτοντας στὴ χθεσινὴ μέθη πάλι ἄλλη μέθη ἀπὸ τὸ
 2 πρῶν κιάλας. Εἶναι καλὸ, φίλοι μου, πολὺ καλὸ, ἀφοῦ γνωρί-

21. Στωϊκὸς ὀρισμὸς, βλ. Von. Armin, *Stoicorum Veterum Fragmenta* 2, ἀρ. 35-36.

22. Οἱ εἰκόνες εἶναι ἀπὸ τὴς *Bάκχες* τοῦ ΕΥΡΙΠΙΔΗ.

μάλιστα πόρρωθεν τὴν εἰκόνα ταύτην τὴν γελοίαν ἅμα καὶ ἐλεεινὴν σφᾶς αὐτοὺς πρὸς τὸ ἄμεινον σχηματίζειν, ὀρρωδοῦντας μὴ ἄρα πη καὶ ἡμεῖς παραπλήσιον θέαμα ἄλλοις καὶ γέλωσ 3 γενώμεθα. Ἀστείως ἄρα εἴρηται· «ὡς ἄρα κάμινος μὲν δοκιμάζει στόμωμα ἐν βαφῇ, οἶνος δὲ καρδίαν ὑπερηφάνων ἐν μέθῃ». Μέθη μὲν οὖν ἐστὶν ἀκράτου χρῆσις σφοδροτέρα, παροινία δὲ ἢ ἐκ τῆς χρήσεως ἀκοσμία, κραιπάλη δὲ ἢ ἐπὶ τῇ μέθῃ δυσαρέστησις καὶ ἀηδία ἀπὸ τοῦ τὸ κάρα πάλλιν ὠνομασμένη.

27,1 Τοῦτον τὸν βίον, εἰ βίον καλεῖν χρή, ράθυμον ὄντα καὶ περὶ τὰς ἡδυπαθείας κεκινημένον καὶ περὶ τὴν οἴνοφλυγίαν ἐπτοημένον ἢ θεία σοφία ὑφορωμένη παραγγέλλει τοῖς αὐτῆς τέκνοις· «μὴ ἴσθι οἴνοπότης μηδὲ ἐκτείνου συμβολαῖς, κρεῶν ἀγορασμοῖς, πᾶς γὰρ μέθυσος καὶ πορνοκόπος πτωχεύσει καὶ ἐνδύσεται 2 διερρηγμένα πᾶς ὑπνώδης». Ὑπνώδης γὰρ πᾶς ὁ μὴ εἰς σοφίαν ἐγρηγορῶν, ἀλλὰ ὑπὸ μέθης βαπτιζόμενος εἰς ὕπνον. Καὶ 3 διερρωγότα, φησὶν, ἐνδύσεται ὁ πάροις, ἐπαισχυνθήσεται τῇ μέθῃ διὰ τοὺς κατοπτεύοντας. Ὅπαι γὰρ ἀμαρτωλοῦ τὰ διερρωγότα τοῦ ὕφους τοῦ σαρκικοῦ φιληδονίαις κατατετρημένα, δι' ὧν ἢ αἰσχύνῃ ἐνδοθεν τῆς ψυχῆς ἐπιθεωρεῖται, ἢ ἀμαρτία, δι' ἣν οὐδὲ σωθήσεται ραδίως τὸ ὕφος τὸ ἀπεσπασμένον πάντοθεν εἰς πολλὰς κατασηπόμενον ἐπιθυμίας, τὸ ἀπεσχισμένον τῆς σωτηρίας.

4 Ταύτη νουθετικώτατα ἐπιφέρει· «τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι κρίσις; τίνι ἀηδεῖς λέσχαι; τίνι συντρίμματα διακενῆς;»

23. Κατὰ τὴν κατεργασία τοῦ μαλακοῦ σιδήρου γιὰ νὰ γίνῃ χάλυβας στὴν κάμινο, ὅπου ὑπερθερμαίνεται καὶ κτυπᾶται βυθιζόμενο στὸ νερό.

24. Σοφ. Σειράχ 31,26.

σωμε αὐτὴν τὴν γελοία καὶ ἔλεεινὴ εἰκόνα ἀπὸ ὅσο τὸ δυνα-
 τὸ μακρύτερα, νὰ διαμορφώσωμε τὴν διαγωγὴ μας πρὸς τὸ
 καλύτερο, φοβούμενοι μὴ τυχὸν κάποτε γίνωμε κι' ἐμεῖς σὲ
 3 ἄλλους παρόμοιο θέαμα καὶ γέλοιο. Ἐπομένως σωστὰ ἔχει
 λεχθῆ· «ἢ κάμινος δοκιμάζει τὸ σίδηρο μὲ τὸ στόμωμα²³ στὸ
 νερό, ἐνῶ ὁ οἶνος δοκιμάζει τὴν καρδιὰ τῶν ὑπερηφάνων μὲ
 τῆ μέθη»²⁴. Μέθη λοιπὸν εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις οἴνου,
 παροινία δὲ εἶναι ἡ ἄκοσμη συμπεριφορὰ λόγῳ τῆς οἰνοπο-
 σίας, καὶ κραιπάλη εἶναι ἡ δυσαρέστησις καὶ ἀηδία λόγῳ
 τῆς μέθης, λέξις ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ «κᾶρα πάλλειν»,
 πάλλει τὸ κεφάλι²⁵.

27,1 Αὐτὸν τὸν βίο, ἂν πρέπει νὰ καλέσωμε βίο τὸν ράθυμο
 καὶ στρεφόμενο γύρω ἀπὸ τὶς ἡδυπάθειες καὶ παθιασμένον
 γιὰ τὴν οἰνοποσία, ἔχοντας ὑπ' ὄψι τῆς ἡθείας Σοφίας, παραγ-
 γέλλει στὰ τέκνα τῆς· «νὰ μὴ εἶσαι οἰνοπότης καὶ νὰ μὴ ξα-
 νοίγεσαι σὲ συνεισφορὰς καὶ ἀγορὰς κρεάτων γιὰ συμπόσια·
 διότι κάθε μέθυσος καὶ πορνοκόπος θὰ πτωχεύσῃ καὶ κάθε
 2 ὑπναρᾶς θὰ φορέσῃ ξεσχισμένα φορέματα»²⁶. Διότι ὑπναρᾶς
 εἶναι ὁποῖος δὲν ἀγρυπνᾷ στὴ σοφία, ἀλλὰ βυθίζεται στὸν
 3 ὕπνο ἀπὸ τὴν μέθη. Καί, λέγει τὸ γραφικὸ κείμενο, ὁ μεθύ-
 στακτας θὰ φορῆ κουρέλια²⁷, διότι ἡ μέθη τοῦ θὰ τὸν ἐντρο-
 πιάσῃ ἐξ αἰτίας ἐκεῖνων ποῦ τὸν βλέπουν. Τρύπες τοῦ ἁμαρ-
 τωλοῦ εἶναι οἱ σχισμὲς τοῦ σαρκικοῦ ὑφάσματος, καμωμένες
 ἀπὸ τὶς φιληδονίες· ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὲς τὶς τρύπες βλέπονται
 μέσα οἱ ἐντροπὲς τῆς ψυχῆς, ἡ ἁμαρτία, λόγῳ τῆς ὁποίας
 δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ σωθῆ εὐκόλα τὸ ἀπὸ παντοῦ ξεσχισμένο
 ὕφασμα, ἀφοῦ σαπίζει ἀπὸ τὶς πολλὰς ἐπιθυμίες κι' εἶναι
 ἀποκομμένο ἀπὸ τὴ σωτηρία.

4 Γι' αὐτὸ ἡ Γραφὴ προσθέτει νουθετικώτατα· «γιὰ ποιὸν
 εἶναι τὸ ἀλλοίμονο; γιὰ ποιὸν ὁ θόρυβος; γιὰ ποιὸν ἡ κρίσις;

25. Πρόκειται βέβαια γιὰ παρετυμολογία σὰν αὐτὲς ποῦ συνήθιζαν οἱ ἀρ-
 χαῖοι.

26. Παρμ. 23,20 ἔ.

27. Παρμ. 23,21.

Ὁρᾶτε ὄλον διερρωγότα τὸν φίλοινον, ὃς παρορᾷ μὲν τὸν λόγον αὐτόν, ἔκδοτον δὲ αὐτόν συνεχώρησε τῇ μέθῃ, ὅσα τούτῳ ἠπέιλησεν ἡ Γραφή; Καὶ πάλιν ἐπιφέρει τῇ ἀπειλῇ· «τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; Οὐ τῶν ἐγχρονονίζόντων ἐν οἴνοις; Οὐ τῶν ἰχνευόντων ποῦ πότοι γίνονται;». Ἐνταῦθα μὲν καὶ νεκρὸν ἤδη τῷ λόγῳ τὸν φιλοπότην ἀποφαίνεται, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πελιδνῶν, ὃ τοῖς νεκροῖς σημεῖον ἐπιφαίνεται, τὸν ἐν Κυρίῳ θάνατον αὐτῷ καταγγείλασα· ἡ γὰρ ἀμνηστία τῶν εἰς τὴν ἀληθῆ συντεινόντων ζωὴν ἐπὶ τὴν φθορὰν ρέπει.

28,1 Εἰκότως οὖν στερρότατα ὁ παιδαγωγὸς ἀπαγορεύει τῆς ἡμετέρας κηδόμενος σωτηρίας· «μὴ πίνετε οἶνον ἐπὶ μέθῃ». Διὰ τί, πεύση; «Ὅτι», φησί, «τὸ στόμα σου τότε λαλήσει σκολιά, κατακείση δὲ ὥσπερ ἐν καρδίᾳ θαλάσσης καὶ ὥσπερ κυβερνήτης ἐν πολλῷ κλύδωνι». Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ποιητικὴ ὠφελιμὴν λέγει·

οἶνός τε, ὃς πυρὶ ἴσον ἔχει μένος, εἴτ' ἂν ἐς ἄνδρας
 ἔλθῃ, κυμαίνει δ' οἶα Λίβυσσαν ἄλα
 βορέης ἢ ἐν νότος, τὰ δὲ κεκρυμμένα πάντα
 φαίνει, ἀμαρτοεπής· οἶνος μεθύουσιν ὄλισθος,
 οἶνο ψυχοπάτης

3 καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁρᾶτε τοῦ ναυαγίου τὸν κίνδυνον; Περικλύζεται μὲν ἡ καρδία πολυποσία, τὸ δὲ πλῆθος τῆς οἰνοφλυγίας θαλάττης εἶκασεν ἀπειλῇ, ἐν ἧ βεβυθισμένον τὸ σῶμα ὥσπερ ναῦς δέδυκεν εἰς βυθὸν ἀκοσμίας ταῖς τοῦ οἴνου τρικυμίαις ἐπικεχω-

28. Παρμ. 23,29.

29. Παρμ. 23,29 ἐ.

για ποιόν οί ύβριστικές συζητήσεις; για ποιόν οί μάταιες συντριβές;»²⁸. Βλέπετε ρυπαρό όλόκληρο τόν φιλοπότη, ό όποϊος περιφρονεί τοῦτον τόν λόγο καί παραδίδεται στή μέθη, βλέπετε πόσες άπειλές τοῦ άπηύθυνε ή Γραφή; Καί προσθέτει κι' άλλα στήν άπειλή. «Τίνος εἶναι πελιδνά τὰ μάτια; "Όχι αὐτῶν πού παρνοῦν τόν καιρό τους στά κρασιά; "Όχι αὐτῶν οί όποϊοί άνιχνεύουν ποῦ προσφέρονται πό-
5 τοι;»²⁹. Ἐδῶ ή Γραφή δείχνει καί νεκρόν τόν φιλοπότη ὡς πρὸς τόν λόγο, διὰ τῶν πελιδνῶν ὀφθαλμῶν, πού εἶναι σῆμα για τούς νεκρούς, καταγγέλλοντας τόν ἐν Κυρίῳ θάνατό του· διότι ή λησμονιά τῶν ἐντολῶν, πού ὀδηγοῦν στήν ἀληθινή ζωή, στρέφεται πρὸς τὴν φθορά.

28,1 Πολὺ σωστὰ λοιπόν ὁ Παιδαγωγός, φροντίζοντας για τὴν σωτηρία μας, ἀπαγορεύει αὐστηρότατα τὴν ἐπίδοσι σ' αὐτόν· «μὴ πίνετε οἶνο για μέθη»³⁰. Θὰ ἐρωτήσης: Γιατί; «Διότι», λέγει, «τὸ στόμα σου τότε θὰ προφέρῃ βρωμιές καί θὰ εἶσαι τότε σάν ἄνθρωπος ξαπλωμένος στήν καρδιά τῆς
2 θάλασσας καί σάν κυβερνήτης σὲ μεγάλη τρικυμία»³¹. Καί ή ποίησις, ὠφελημένη ἀπὸ αὐτὸ τὸ χωρίο, λέγει:

Ὁ οἶνος πού ἔχει ὀρμὴ σάν φωτιά, ὅταν ἔλθῃ στοὺς
ἄνδρες, σάν βορρᾶς καί νότος ἀναταράζει
τὴν Λιβυκὴ θάλασσα καί φανερώνει ὅλα τὰ κρυφά,
ὁ κακολόγος· οἶνος για τούς μεθυσμένους ὄλισθος,
οἶνος ψυχοαπάτης³²,

3 καί τὰ λοιπά. Βλέπετε τόν κίνδυνο τοῦ ναυαγίου; Ἡ καρδιά κατακλύζεται ἀπὸ τὴν πολυποσία, τὸ πλῆθος τῆς οἰνοφλυγίας ὁμοιάζει μὲ ἀπειλὴ θάλασσας, στήν ὁποία τὸ σῶμα βυθισμένο σάν πλοῖο ἔφθασε στὸν βυθὸ τῆς ἀκοσμίας ἐπιχωσμένο ἀπὸ τὶς τρικυμίες τοῦ οἴνου, ἐνῶ ὁ κυβερνήτης, ὁ ἀν-

30. Τωβίτ 4,15.

31. Παρμ. 23,33 ἐ.

32. Οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι ἀπὸ τὸν Ἐρατοσθένη, ἀπόσπασμα 34, Hiller, οἱ ἐπόμενοι στίχοι ἀπὸ ἄγνωστο ποιητή.

σμένον, ὃ δὲ κυβερνήτης, ὃ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος, περιφέρεται τῷ κλύδωνι ὑπερεχούσης τῆς μέθης, ἐνθαλαττεύων τε ἰλιγγιᾷ τῷ ζόφῳ τῆς καταιγίδος, τοῦ τῆς ἀληθείας ἀστοχήσας λιμένος, ἕως ἂν περιπεσὼν ὑφάλοις πέτραις αὐτὸς αὐτὸν ἐξοκείλας εἰς ἡδονὰς διαφθείρη.

29,1 Εἰκότως οὖν καὶ ὁ ἀπόστολος παραγγέλλει· «μὴ μεθύσκεσθε ἐν οἴνῳ, ᾧ ἐστὶν ἀσωτία πολλή», τὸ ἄσωστον τῆς μέθης διὰ τῆς ἀσωτίας αἰνιζάμενος. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον ἐν τοῖς γάμοις πεποίηκεν, οὐκ ἐπέτρεψε μεθύειν, τὸ δὲ ὕδαρες τοῦ φρονήματος ἐζωοποίησεν, τοῦ νόμου τὸν ἐργάτην ἐξ Ἀδάμ, τὸν κόσμον ὄλον αἵματι πληρώσας ἀμπέλου, ποτὸν ἀληθείας, τὸ κρᾶμα τοῦ νόμου τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ Λόγου τοῦ νέου, εἰς συμπλήρωσιν τοῦ χρόνου τοῦ προκατηγγελεμένου θεοσεβείᾳ παρασχών. Μυστικὸν ἄρα σύμβολον ἡ Γραφὴ αἵματος ἀγίου οἶνον ὠνόμασεν, τὴν δὲ ἐκ τοῦ οἴνου ἐωλοκρασίαν διελέγχουσα «ἀκόλαστον οἶνος», φησὶν, «καὶ ὑβριστικὸν μέθη».

2 Ἀρέσκει τοίνυν τῷ Λόγῳ τῷ ὀρθῷ χειμῶνος μὲν διὰ τὸ κρύος πίνειν μέχρι τοῦ μὴ ριγοῦν, οἷς εὐχερὲς τὸ ριγοῦν, τοῦ δὲ ἄλλου καιροῦ διὰ τὴν τῶν ἐντοσθιδίων θεραπείαν. Ὡς γὰρ τροφαῖς ἐπὶ τὸ μὴ πεινῆν, οὕτω καὶ ποτῷ ἐπὶ τὸ μὴ διψῆν χρηστόν, παραφυλάττοντας τὸν ὄλισθον ἀκριβῶς· ἀκροσφαλῆς γὰρ ἢ 3 τοῦ οἴνου παρεῖσδυσις. Οὕτω δ' ἂν καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὑπάρξαι καθαρὰ καὶ ξηρὰ καὶ φωτοειδής, «αὐγὴ δὲ ψυχὴ ξηρὰ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη», ταύτη δὲ καὶ ἐποπτικὴ· οὐδέ ἐστὶν κάθυγρος ταῖς ἐκ τοῦ οἴνου ἀναθυμιάσεσιν νεφέλης δίκην σωματοποιουμένη.

30,1 Οὐ πολυπραγμονητέον τοίνυν τὸν οἶνον τὸν Χῖον, ἂν ἀπῆ,

33. Ἴσως ὑπάρχει κάποια φθορὰ τοῦ κειμένου σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο.

34. Βλ. Γαλ. 4,4.

35. Παρμ. 20,1.

θρώπινος νοῦς, περιφέρεται στὸν κλύδωνα τῆς μέθης, πὺ τὸν κυριαρχεῖ, καὶ θαλασσοκτυπημένος ἰλιγγιᾷ ἀπὸ τὸν ζόφο τῆς καταιγίδος, ἄφοῦ ἔχασε τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας, ἕως ὅτου πέφτοντας σὲ ὑφάλους ἐξοκείλη καὶ διαφθαρή μὲ τὶς ἡδονές.

- 29,1 Εὐλόγως λοιπὸν καὶ ὁ ἀπόστολος παραγγέλλει· «νὰ μὴ μεθᾶτε μὲ οἶνο, στὸν ὁποῖο ἐνυπάρχει πολλὴ ἀσωτία», ὑπαινισσόμενος τὸ ἄσωστο τῆς μέθης μὲ τὴν λέξι ἀσωτία. Διότι, ἂν καὶ μετέτρεψε τὸ ὕδωρ σὲ οἶνο κατὰ τοὺς γάμους, δὲν ἐπέτρεψε νὰ μεθοῦμε· ἐζωοποίησε τὴ ρευστότητα μέσα στὸ φρόνημα, τοῦ νόμου τὸν ἐργάτη ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ³³, ἐγέμισε ὅλον τὸν κόσμον μὲ τὸ αἷμα τῆς ἀμπέλου, προσφέροντας στὴ θεοσέβεια ποτὸ ἀληθείας, τὸ κρᾶμα τοῦ παλαιοῦ Νόμου καὶ τοῦ νέου Λόγου γιὰ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου³⁴ πὺ εἶναι κηρυγμένος ἀπὸ πρὶν. Ἡ Γραφή λοιπὸν ὠνόμασε τὸν οἶνο μυστικὸ σύμβολο τοῦ ἁγίου αἵματος, ἀλλὰ διελέγχοντας τὴν διεφθαρμένη κρᾶσι ἀπὸ τὸν οἶνο, λέγει, «εἶναι ἀκόλαστο πρᾶγμα ὁ οἶνος καὶ ὑβριστικὸ ἡ μέθη»³⁵.
- 2 Ἀρέσει λοιπὸν στὸν ὀρθὸ Λόγο, τὸν μὲν χειμῶνα ἐξ αἰτίας τοῦ κρύου νὰ πίνουν, ὥστε νὰ μὴ ριγοῦν ὅσοι εἶναι εὐκολοὶ στὸ ρῖγος, τὸν ἄλλο ὁμως καιρὸ γιὰ τὴν θεραπεία τῶν σπλάγχων. Ὅπως δηλαδὴ ὑπάρχουν τροφές γιὰ νὰ μὴ πεινοῦμε, ἔτσι πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε ποτὸ γιὰ νὰ μὴ διψοῦμε, παραφυλάσσοντας προσεκτικὰ τὸν ὄλισθο· διότι ἡ διεΐσδυσις τοῦ οἴνου στὸν ὀργανισμὸ εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνη.
- 3 Ἔτσι θὰ μπορούσε νὰ εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ μας καθαρὰ καὶ ξηρὰ καὶ φωτοειδῆς, καὶ «ἡ ξηρὰ ψυχὴ εἶναι αὐγὴ σοφώτατη καὶ ἄριστη»³⁶, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐποπτικὴ· διότι δὲν εἶναι κάθυγη, σωματοποιημένη σὰν νεφέλη ἀπὸ τὶς ἀναθυμιάσεις τοῦ οἴνου.

30,1 Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ στενοχωρούμαστε γιὰ τὸν οἶνο

36. Ἀπὸ τὸν Μουσώνιο 18α, σ. 96, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὸ λόγιον στὸν Ἡράκλειτο.

οὐδὲ τὸν Ἀριούσιον, ὅταν μὴ παρῆ. Δίψα γὰρ ἐνδείας τινός ἐστι πάθος καὶ τὸ κατάλληλον ἐπιζητεῖ βοήθημα πρὸς ἀναπλήρωσιν, οὐ τετυφωμένον ποτόν. Πλαδώσης δὲ ὀρέξεως δι' ἀκρασίαν αἱ διαπόντιοι οἴνηγίαι, παραφρονούσης καὶ πρὸ τῆς μέθης περὶ τὰς
 2 ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς. Θάσιός τε γὰρ ὁ εὐώδης καὶ ὁ εὐπνοὺς Λέσβιος καὶ Κρής τις γλυκὺς καὶ Συρακούσιος ἠδὺς καὶ Μενδήσιός τις Αἰγύπτιος καὶ ὁ νησιώτης Νάξιος καὶ ἀνθοσμίας τις ἄλλος τῆς Ἰταλῶν γῆς, πολλὰ ταῦτα ὀνόματα· σώφροني συμπότη
 3 οἶνος εἷς, ἐνὸς γεώργιον Θεοῦ. Τί γὰρ οὐκ ἀπόχρη ὁ ἐπιχώριος ἀποπληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν; Εἰ μὴ τι καὶ τὸ ὕδωρ ἐποίσονται, ὡς οἱ βασιλεῖς οἱ ἀνόητοι τὸ Χοάσπειον (Χόασπις ποταμὸς οὕτω λεγόμενος τῆς Ἰνδικῆς, οὗ κάλλιστον ὕδωρ εἰς πόσιν), καθάπερ καὶ τοὺς φίλους, οὕτω δὲ καὶ τὸ ὕδωρ ἐπαγόμενοι. Ταλανίζει τοὺς πλουσίους εἰς τρυφὴν κάνταῦθα τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τοῦ Ἀμῶς ἐκφωνῆσαν· «οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον καὶ ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης», φησί, «κατακεείμενοι», καὶ ὅσα τούτοις ἀκόλουθα ἐν ὄνειδους ἐπήγαγεν μέρει.

31,1 Προνοητέον δὲ μάλιστα τῆς εὐσχημοσύνης (καὶ τὴν Ἀθηναῖαν φησὶν ὁ μῦθος, ἣτις ποτὲ ἦν, προμηθουμένην αὐτῆς τῶν ἀλλῶν ἀπορριῖψαι τὸ ἐπιτερπὲς διὰ τὸ ἀπρεπὲς τῆς ὄψεως), ὡς ἀδιαστρόφω τῷ προσώπῳ πιεῖν, μὴ ἄδην σπάσαντας μηδὲ πρὸ πόσεως τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀσχημονεῖν ἀναγκάζοντας, ἀμυστὶ ἔλκοντας ὑπὸ ἀκρασίας, μηδὲ περιχεῖν τὸ γένειον ἢ τὴν ἐσθῆτα καταβρέχειν, ἀθρόου τοῦ ποτοῦ ἐπεισχεομένου, μονονουχὶ ἐμπλύνοντας ἐναποκλυζόμενον ταῖς φιάλαις τὸ πρόσωπον τὸ
 2 αὐτῶν. Καὶ γὰρ ὁ κελαρυσμὸς ραγδαίου τοῦ ποτοῦ φερομένου

37. Ἀπαριθμήσεις καὶ χαρακτηρισμὸ τῶν διαφόρων οἴνων βλέπει κανεὶς στοὺς συμποσιολόγους τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

τῆς Χίου, ἂν λείπη, καὶ τῆς Ἀριουσίας, ὅταν δὲν ὑπάρχη. Διότι ἡ δίψα εἶναι πάθος ἀπὸ κάποια ἔλλειψι καὶ ζητεῖ τὸ κατάλληλο βοήθημα γιὰ τὴν ἀναπλήρωσι τῆς ἐλλείψεως, ὄχι ζαλιστικὸ ποτό. Οἱ διαπόντιες εἰσαγωγές οἴνου εἶναι ἐπιβεβαίωσις πλαδαρῆς ὀρέξεως ἀπὸ τὴν ἀκρασία, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν μέθη εἶναι μανιακὴ γιὰ τὶς ἐπιθυμίες.

2 Ὑπάρχει ὁ εὐώδης οἶνος τῆς Θάσου καὶ ὁ ἀρωματικὸς τῆς Λέσβου, ὁ γλυκὺς τῶν Συρακουσσῶν καὶ ὁ Μενδήσιος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὁ νησιώτης ἀπὸ τὴν Νάξο καὶ ἄλλος λουλουδένιος ἀπὸ τὴ γῆ τῶν Ἰταλῶν³⁷. Εἶναι τόσο παλλὰ αὐτὰ τὰ εἶδη, ἀλλὰ γιὰ τὸν σῶφρονα συμποσιαστὴ ἕνας εἶναι ὁ οἶνος, ἐνὸς

3 Θεοῦ παραγωγή. Τί δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀρκετὸς ὁ ἐπιχώριος οἶνος γιὰ νὰ ικανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμία; Ἢ μήπως θὰ εἰσαγάγουν καὶ τὸ ὕδωρ ἀπ' ἔξω, ὅπως οἱ ἀνόητοι βασιλεῖς τὸ χοάσπειο (Χόασπις εἶναι τὸ ὄνομα ποταμοῦ τῆς Ἰνδικῆς, τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ εἶναι ἄριστο γιὰ πόσι), μεταφέροντας ὅπως τοὺς φίλους, ἔτσι καὶ τὸ ὕδωρ³⁸. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ θέμα ταλανίζει τοὺς πλουσίους γιὰ τὴν τρυφή, ἐκφωνώντας διὰ τοῦ Ἄμῶς: «ὄσοι πίνουν τὸν διωλισμένον οἶνον ξαπλωμένοι ἐπάνω σὲ ἐλαφάντινη κλίνη»³⁹, λέγει, καὶ ὅσες λεπτομέρειες πρόσθεσε στὴ συνέχεια ὡς κατηγορία.

31,1 Πρέπει κυρίως νὰ προσέχωμε τὴν καλὴ ἐμφάνισι (ὁ μῦθος μάλιστα λέγει ὅτι καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, ὅποια κι' ἂν ἦταν ποτέ, ἐφρόντιζε χάριν τοῦ ἑαυτοῦ τῆς ν' ἀπορρίψῃ τὸ τερπνὸ τοῦ αὐλοῦ πού ἔπαιζε ἐξ αἰτίας τῆς ἀπρεπείας τῆς ἐμφανίσεως^{39α}, ὥστε νὰ πίνωμε μὲ καθαρὸ πρόσωπο, νὰ μὴ ροφοῦμε ἄπληστα, καὶ νὰ μὴ ἀναγκάζωμε τὰ μάτια ν' ἀσχημονοῦν πρὶν ἀπὸ τὴν πόσι, πίνοντας μονορούφι ἀπὸ τὴν ἀκράτεια, οὔτε νὰ καταβρέχωμε τὰ γένεια ἢ τὰ ἐνδύματα, χύνοντας ἄφθονο τὸ ποτό, ξεπλένοντας κατὰ κάποιο τρόπο τὸ πρόσωπο μὲ τὶς

2 φιάλες. Διότι ὁ κελαρυσμὸς τοῦ ἀφθόνου ποτοῦ πού φέρεται

38. Βλ. σχετικὴ διήγησι στὸν ΗΡΟΔΟΤΟ, *Ἱστορία* Α, 188, ἀπὸ ὅπου ἀντλοῦν καὶ οἱ συμποσιολόγοι.

39. Ἄμῶς 6,6.4.

39α. Βλ. ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ, *Βιβλιοθήκη* 1,4.

σὺν πολλῶ τῷ πνεύματι ἐπισπωμένῳ, ὥσπερ εἰς κεραμεοῦν ἄγγος ἐγχεομένου, ἠχοῦντος τοῦ λαιμοῦ διὰ τὸν ροῶδη καταβροχθισμόν, αἰσχρόν· καὶ ἀπρεπὲς τὸ θέαμα τῆς ἀκρασίας, πρὸς δὲ καὶ ἐπιβλαβὲς τὸ ἐπιτήδευμα τῷ μεταλαμβάνοντι, ἢ φιλοπο-
 3 σία. Μὴ σπεύσης εἰς βλάβην, ᾧ οὗτος. Οὐχ ἀρπάζεται σου τὸ ποτόν· σοὶ δέδοται καὶ ἀναμένει σε. Μὴ διαρραγῆναι σπουδάσης, χανδὸν ἐλκύσας· πίμπλαται σου ἡ δίψα, κἂν βράδιον πίης, τὸ κόσμιον προσλαβοῦσα, κοσμίως καταμεριζομένου τοῦ ποτοῦ· οὐ γὰρ ἀφαιρεῖται τῷ χρόνῳ ὃ προαρπάζει ἡ ἀκρασία. «Ἐν οἴνῳ δέ», φησί, «μὴ ἀνδρίζου, πολλοὺς γὰρ ἠχρείωσεν ὁ οἶνος».

32,1 «Μέθη δὲ μάλιστα οἱ Σκύθαι χρῶνται Κελτοὶ τε καὶ Ἰβη-
 ρες καὶ Θρᾶκες, πολεμικὰ ζύμπαντα ὄντα ταῦτα γένη, καὶ καλὸν
 καὶ εὐδαιμον ἐπιτήδευμα ἐπιτηδεύειν νενομίκασιν»· ἡμεῖς δὲ τὸ
 εἰρηνικὸν γένος εἰς ἀπόλαυσιν, οὐκ εἰς ὕβριν ἐστιώμενοι νηφα-
 λίους πίνομεν φιλοτησίας, ἵνα δὴ τῷ ὄντι οἰκείως τῷ ὀνόματι
 2 δειχθῶσιν φιλότιτες. Πῶς οἴεσθε πεπωκέναι τὸν Κύριον, ὀπη-
 νίκα δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐγένετο; οὕτως ἀναισχύντως ὡς ἡμεῖς;
 οὐχὶ ἀστείως; οὐχὶ κοσμίως; οὐκ ἐπιλελογισμένως; Εὖ γὰρ ἴστε,
 μετέλαβεν οἴνου καὶ αὐτός· καὶ γὰρ ἄνθρωπος καὶ αὐτός· καὶ
 εὐλόγησέ γε τὸν οἶνον, εἰπὼν· «λάβετε, πίετε· τοῦτό μου ἐστι τὸ
 αἷμα»· αἷμα τῆς ἀμπέλου τὸν Λόγον τὸν «περὶ πολλῶν ἐκχεόμε-
 νον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν», εὐφροσύνης ἅγιον ἄλληγορεῖ νᾶμα.
 3 Καὶ ὅτι μὲν σωφρονεῖν τὸν πίνοντα δεῖ, δι' ὧν ἐδίδασκε παρὰ
 τὰς εὐωχίας ἔδειξε σαφῶς· οὐ γὰρ μεθύων ἐδίδασκεν. Ὅτι δὲ
 οἶνος ἦν τὸ εὐλογηθὲν, ἀπέδειξε πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς λέ-
 γων· «οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, μέχρις
 4 ἂν πῖω αὐτὸ μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου». Ἄλλ'

μὲ πολλή ὄρμη σὰν νὰ χύνεται σὲ πήλινο δοχεῖο, ἐνῶ ὁ λαίμωρος ἤχει ἀπὸ τὸν χειμαρρῶδη καταβροχθισμό, εἶναι κάτι τὸ αἰσχρό· καὶ εἶναι ἀπρεπὲς τὸ θέαμα τῆς ἀκρατείας, κι' ἐπίσης ἐπιβλαβὴς ἢ ἐπίδοσις αὐτῇ στὸν μεταλαμβάνοντα, ἢ φιλοποσία. Μὴ ὀρμήσης σ' αὐτὸν τὸν κίνδυνο, ἀγαπητέ μου.

3 Δὲν ἀρπάζεται τὸ ποτό σου· σοῦ ἔχει δοθῆ καὶ σὲ περιμένει. Μὴ σπεύσης νὰ διαρραγῆς, ροφώντας το μὲ ἀνοικτὸ τὸ στόμα· ἢ δίψα σου σβήνεται ἀκόμη κι' ἂν πιῆς ἀργά, παίρνοντας κόσμια τὸ ποτὸ πὸ μοιράζεται κόσμια· διότι ἐκεῖνο πὸ ἀρπάζει βιαστικὰ ἢ ἀκράτεια δὲν ἀφαιρεῖται μὲ τὸν χρόνο. «Νὰ μὴ ἀνδρειώνεσαι μὲ τὸν οἶνο, διότι ὁ οἶνος πολλοὺς κατέστρεψε», λέγει ἡ Σοφία⁴⁰.

32,1 Ἡ μέθη ἐπικρατεῖ ἰδιαιτέρως στοὺς Σκύθες, τοὺς Κέλτες, τοὺς Ἰβήρες καὶ τοὺς Θράκες, γένη πὸ ὅλα εἶναι πολεμικά, καὶ πὸ νομίζουν ὅτι ἀσκοῦν ἓνα καλὸ καὶ εὐτυχισμένο ἐπιτήδευμα»⁴¹. Ἐμεῖς ὅμως, τὸ εἰρηνικὸ γένος, πὸ συνεστιάζομε γι' ἀπόλαυσι, ὄχι γιὰ ὕβρι, πίνομε νηφάλιες προπόσεις, ὥστε πράγματι οἱ φιλίες νὰ δειχθοῦν μὲ τὸ οἰκεῖο τους
2 ὄνομα. Πῶς νομίζετε ὅτι ἤπιε ὁ Κύριος, ὅταν ἔγινε γιὰ χάριμας ἄνθρωπος; Ἔτσι ἀναίσχυντα ὅπως ἐμεῖς; Ὅχι πολιτισμένα; Ὅχι κόσμια; ὄχι λογικά; Πράγματι, γνωρίζετε καλὰ ὅτι μετέλαβε κι' αὐτὸς οἶνου, διότι ἄνθρωπος ἦταν καὶ αὐτός· καὶ εὐλόγησε τὸν οἶνο λέγοντας, «Λάβετε, πῖετε· τοῦτο εἶναι τὸ αἷμα μου». Μὲ τὸ αἷμα ἀναφέρει ἀλληγορικὰ τὸν Λόγο «τὸν χυνόμενο πρὸς χάριν τῶν πολλῶν γιὰ τὴν ἄφεσι
3 ἁμαρτιῶν»⁴², τὸ ἅγιο νᾶμα τῆς εὐφροσύνης. Καὶ ὅτι πρέπει ὁ πότης νὰ σωφρονῆ τὸ ἔδειξε σαφῶς μὲ τὴ διδασκαλία του κατὰ τὴν διάρκεια τῶν συμποσίων· διότι δὲν ἐδίδασκε μεθώντας. Ὅτι δὲ ὁ οἶνος ἦταν αὐτὸ πὸ εὐλογήθηκε, τὸ ἀπέδειξε πάλι πρὸς τοὺς μαθητάς του λέγοντας· «θὲν θὰ πιῶ ἀπὸ τὸ γέννημα αὐτῆς τῆς ἀμπέλου, ἕως ὅτου τὸ πιῶ μαζί σας
4 στὴ βασιλεία τοῦ Πατρός μου»⁴³. Τὸ ὅτι ἐπίσης τὸ πινόμενο

41. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* Α, 637 de.

42. Ματθ. 26,26–28.

ὅτι γε οἶνος ἦν τὸ πινόμενον πρὸς τοῦ Κυρίου, πάλιν αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει τὴν Ἰουδαίων ἐπονειδίζων σκληροκαρδίαν· «ἦλθε γάρ», φησὶν, «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λέγουσιν· ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος».

- 33,1 Τουτὶ μὲν ἡμῖν καὶ πρὸς τοὺς Ἐγκρατητὰς καλουμένους παραπεπήχθω. Αἱ δὲ γυναῖκες, τὸ εὐσχημον ἐπαναιρούμεναι δῆθεν, ὡς μὴ ταῖς πλατεῖαις κύλιξιν διαχέουσαι τὰ χεῖλη περιρραγεῖς γένωνται πλατυνομένου τοῦ στόματος, στεναῖς κοιμιδῆ κατὰ τὸ στόμιον ἀλαβάστροις ἀσχημόνως πίνουσαι ἀνακλῶσι μὲν τὰς κεφαλὰς, γυμνοῦσι δὲ τοὺς τραχήλους, οὐ κοσμίως, ἐμοὶ δοκεῖν, καὶ τὸν λάρυγγα διατείνουσαι περὶ τὴν κατάποσιν βροχθίζουσιν, οἶον ἀπογυμνούμεναι τοῖς συμπόταις, ἃ δύνανται, ἐρυγὰς τε ἀνδρώδεις ἐπισπώμεναι, μᾶλλον δὲ ἀνδραποδώδεις, προσεπι-
2 θρύπτονται σπαταλῶσαι· οὐδεὶς γὰρ ψόφος οἰκεῖος ἀνδρὶ λογικῷ, ἔτι δὲ μᾶλλον γυναικί, ἢ καὶ τὸ συνειδέναι αὐτὴν ἑαυτῆ, ἥτις εἴη, μόνον αἰσχύνην φέρει. «Ὁργὴ δέ», φησὶν, «μεγάλῃ γυνὴ μέθυσος», οἶονεὶ χόλος Θεοῦ οἰνομάχλη γυνή. Διὰ τί; Ὅτι «ἀσχημοσύνην αὐτῆς οὐ συγκαλύπτει». Ταχὺ γὰρ εἰς ἀταξίαν ὑποσύρεται γυνή, κἂν μόνον ἐπιδῶ τὴν προαίρεσιν εἰς ἡδονὰς.
3 Καὶ οὐχὶ ἀλαβάστροις πίνειν κεκωλύκαμεν, ἀλλὰ τὸ ἐπιτηδεύειν ἐν τούτοις μόνον πίνειν ὡς ἀλαζονικὸν περικόπτομεν, τοῖς παρατυχοῦσιν ἀπροσπαθῶς χρῆσθαι συμβουλευόντες, πόρρωθεν ἄνωθεν ὀλισθανούσας ἀνακόπτοντες αὐταῖς τὰς ὀρέξεις.
4 Ἡ δ' οὖν πρὸς ἐρυγὴν ἀναπλωτάζουσα τοῦ ἀέρος ἔφελξις ἡσυχῆ παραπεμπτέα. Κατ' οὐδένα δὲ τρόπον ταῖς γυναῖξιν ἐπιτρεπτέον παραγυμνούσας τι τοῦ σώματος καταφαίνεσθαι, μὴ

43. Ματθ. 26,29 καὶ παράλληλα.

44. Ματθ. 11,19 καὶ παράλληλα.

ἀπὸ τὸν Κύριο ἦταν οἶνος, τὸ λέγει πάλι ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυ-
τό του ὄνειδίζοντας τὴν σκληροκαρδία τῶν Ἰουδαίων· διότι
λέγει, «ἦλθε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λέγουν· ἰδοὺ, ἓνας
ἄνθρωπος φαγᾶς καὶ οἰνοπότης, φίλος τῶν τελωνῶν»⁴⁴.

- 33,1 Αὐτὰ ἔχομε καταστρώσει ἐμεῖς καὶ πρὸς τοὺς καλουμέ-
νους Ἐγκρατητάς⁴⁵. Οἱ γυναῖκες ὁμως, προφανῶς φροντίζον-
τας γιὰ τὴν εὐσχημοσύνη τους, ὥστε νὰ μὴ ἀνοίγουν τὰ χεί-
λη καὶ πλατύνουν τὸ στόμα, χύνοντας τὸ ὑγρὸ μὲ πλατειὰ
ποτήρια, πίνουν μὲ πολὺ στενὰ στὸ στόμιο ἀλάβαστρα χωρὶς
εὐπρέπεια, ἀνασηκώνοντας τὰ κεφάλια, γυμνώνουν τοὺς λαι-
μοὺς τῶν ἀκόσμως, ὅπως νομίζω, καὶ τεντώνοντας τὸν λά-
ρυγγα κατὰ τὴν κατάποσι καταβροχθίζουν ὅσα μποροῦν,
ἀπογυμνούμενες ἐμπρὸς στοὺς συμπότες τῶν· ἀφήνουν ἀν-
δρικές, ἢ μᾶλλον δουλικές, κραυγές καὶ κάμουν κάθε εἶδους
2 καμώματα καθῶς σπαταλοῦν τὰ ἀγαθὰ. Διότι δὲν ταιριάζει
κανένας θόρυβος στὸν λογικὸ ἄνδρα, ὅταν πίνη, πολὺ περισ-
σότερο δὲ στὴ γυναῖκα, στὴν ὁποία καὶ τὸ ν' ἀποκτήσῃ συν-
εἶδησι τοῦ ποιά εἶναι φέρει αἰδημοσύνη. Λέγει ἡ Γραφή,
«ὀργὴ μεγάλη εἶναι ἡ μέθυση γυναῖκα», ὅπως ἡ ἀκόλαστη
γυναῖκα εἶναι θυμὸς Θεοῦ. Γιατί; Διότι «δὲν φροντίζει νὰ
συγκαλύψῃ τὴν αἰσχρότητά της»⁴⁶. Διότι ἡ γυναῖκα παρασύ-
ρεται γρήγορα στὴν ἀταξία, καὶ μὲ τὸ νὰ δώσῃ μόνο τὴν
3 προτίμησί της πρὸς τὶς ἡδονές. Δὲν ἐμποδίζομε τὸ νὰ πίνουν
μὲ ἀλάβαστρα, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀπαγορεύομε ὡς ἀλαζονικὸ τὸ
νὰ πίνουν συστηματικὰ μόνο μὲ αὐτά, συμβουλεύοντας τοὺς
παρευρισκομένους νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ δοχεῖα ἀδιαφόρως,
καὶ ἀνακόπτοντας τὶς ὀρέξεις πὺ τὶς ὀδηγοῦν στὸν κατήφο-
ρο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κι' ἀπὸ πολὺ ἐνωρίς.
- 4 Πρέπει κανεὶς ἐξ ἄλλου νὰ ὀδηγῇ ἡσυχὰ τὸν ἐσωτερικὸ
ἀέρα πὺ βιάζεται νὰ ἐκδηλωθῇ σὰν ρέψιμο. Δὲν ἐπιτρέπε-
ται δὲ μὲ κανένα τρόπο στὶς γυναῖκες νὰ παραγυμνώνουν κά-

45. Ἐγκρατηταί, Ἐγκρατῖται· ἀποτελοῦσαν αἰρετικὴ ὁμάδα τῆς ἀρχαίας
Ἐκκλησίας, ἀκραίως αὐστηρῶν ἀρχῶν.

46. Σοφ. Σειρ. 26,8.

σφαλεῖεν ἄμφω, οἱ μὲν ἐρεθιζόμενοι κατασκοπεῖν, αἱ δὲ τῶν ἀν-
 5 δρῶν ἐφ' ἑαυτὰς ἐπισπώμεναι τὰς ὄψεις. Ἄει δὲ ὡς παρόντος
 τοῦ Κυρίου κοσμίως ἀναστρεπτέον ἡμῖν, μή πη ἄρα καὶ ἡμῖν ὡς
 Κορινθίοις ὁ ἀπόστολος χαλεπήνας εἶπη· «συνερχομένων ὑμῶν
 οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν».

34,1 Ἐμοὶ δοκεῖ ὁ Ἀκέφαλος πρὸς τῶν μαθηματικῶν καλοῦμε-
 νος ὁ πρὸ τοῦ ἀστέρος τοῦ πλανωμένου καταριθμούμενος συνι-
 ζηκυίας τῆς κεφαλῆς εἰς τὸ στήθος τοῦς ὀψοφάγους καὶ ἡδονι-
 κοὺς καὶ τοὺς ἐτοιμοὺς εἰς μέθην αἰνίττεσθαι. Καὶ γὰρ οὖν κὰν
 τούτοις τὸ λογιστικὸν ἴδρυται οὐκ ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐν-
 τοσθιδίοις, πάθεσιν ἐπιθυμία τε καὶ θυμῷ δεδουλωμένον.
 2 Ὡστε ὄτω τρόπῳ Ἐλπήνωρ «ἀστραγάλων ἐάγη» καταπεσὼν
 ὑπὸ μέθης, ὄτω τούτων ὁ ἐγκέφαλος ἄνωθεν ἰλιγγιάσας ὑπὸ
 μέθης, ἐπὶ τὸ ἦπαρ καὶ τὴν καρδίαν, τουτέστιν ἐπὶ τὴν φιληδο-
 νίαν καὶ τὸν θυμόν, καταπίπτει πτώμα μεῖζον ἢ φασὶ ποιητῶν
 παῖδες πρὸς τοῦ Διὸς τὸν Ἥφαιστον οὐρανόθεν ἐρρίφθαι χαμαί.
 3 «Πόνος δὲ ἀγρυπνίας», φησί, «καὶ χολέρα καὶ στρόφος μετὰ ἀν-
 δρὸς ἀπλήστου». Διὰ τοῦτό τοι καὶ ἡ τοῦ Νῶε παροινία ἀνάγρα-
 πτος γεγένηται, ἵνα ὡς ὅτι μάλιστα τὴν μέθην φυλαττώμεθα,
 ἐμφανῆ καὶ ἔγγραπτον τὴν εἰκόνα τοῦ παραπτώματος ἔχοντες,
 δι' ἣν οἱ σκεπάσαντες τὴν ἀσχημοσύνην τῆς μέθης εὐλογοῦνται
 4 παρὰ Κυρίῳ. Συντομώτατα τοίνυν ἐμπεριλαβοῦσα ἡ Γραφή
 ἅπαντα ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶρηκεν· «τὸ ἰκανὸν ἀνθρώπῳ πεπαιδευ-
 μένῳ οἶνος, καὶ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ ἀναπαύσεται».

47. Α' Κορ. 11,20.

48. Ἐάν μὲ τὴν λέξι «πλανώμενος» ὁ Κλήμης θέλει νὰ εἰπῇ «πλανήτης»,
 δὲν ἔχει δίκαιο. Αὐτὸς ὁ ἀστήρ, ὁ Γανυμήδης, δὲν εἶναι πλανήτης. Ἐδῶ ὁ ἀστε-
 ρισμὸς ἀνθρωποποιεῖται.

ποιο σημεῖο τοῦ σώματός των καὶ νὰ τὸ δείχνουν, μήπως πέ-
 σουν κι' οἱ δυὸ σὲ σφάλμα· δηλαδὴ οἱ ἄνδρες στὸ νὰ κυττά-
 ζουν ἀπὸ ἐρεθισμὸ κι' οἱ γυναῖκες νὰ ἐλκύουν ἐπάνω τους τὰ
 5 βλέμματα τῶν ἀνδρῶν. Πάντοτε πρέπει νὰ συμπεριφερώμα-
 στε κόσμια, σὰν νὰ εἶναι παρῶν ὁ Κύριος, μὴ τυχόν ὁ Ἄπο-
 στολος θυμωμένος εἰπῆ καὶ σὲ μᾶς ὅσα πρὸς τοὺς Κοριν-
 θίους· «ὅταν συνέρχεσθε, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ φάγετε τὸ δεῖ-
 πνο τοῦ Κυρίου»⁴⁷.

34,1 Ἐγὼ νομίζω ὅτι τὸ ἄστρο ποὺ καλεῖται ἀπὸ τοὺς μαθη-
 ματικούς Ἀκέφαλος καὶ ταξινομεῖται πρὶν ἀπὸ τὸν πλανώμε-
 νο ἀστέρα⁴⁸, μὲ τὸ σκύψιμο τῆς κεφαλῆς ἐπάνω στὸ στῆθος
 παριστάνει τοὺς καλοφαγάδες καὶ φιληδόνους καὶ τοὺς ἐτοι-
 μους νὰ ἐπιδοθοῦν στὴ μέθη. Διότι καὶ σ' αὐτοὺς τὸ λογιστι-
 κὸ εἶναι τοποθετημένο ὄχι στὴν κεφαλή, ἀλλὰ στὰ σπλάγ-
 2 χνα, ὑποδουλωμένο στὴν ἐπιθυμία καὶ στὸν θυμό. Ὡστε μὲ
 ὅποιον τρόπο ὁ Ἑλπίνωρ, καθὼς ἔπεσε ἀπὸ μέθη, «ἔσπασε
 τοὺς ἀστραγάλους του»⁴⁹, ἔτσι κι' αὐτῶν ὁ ἐγκέφαλος ἰλιγ-
 γιώντας ἀπὸ τὴ μέθη κατεβαίνει ἀπὸ ἐπάνω πρὸς τὸ ἦπαρ
 καὶ τὴν καρδιά, δηλαδὴ πρὸς τὴν φιληδονία καὶ τὸν θυμό, μ'
 ἓνα πτῶμα μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἀποδίδουν οἱ ποιηταὶ
 στὸν Ἥφαιστο, ὅταν ὁ Ζεὺς τὸν ἐπέταξε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ
 3 κάτω⁵⁰. «Ἡ αὔπνία, ἡ χολέρα καὶ ὁ κωλικὸς εἶναι πόνος ποῦ
 συνοδεύει τὸν ἄπληστο»⁵¹. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο μάλιστα ἐση-
 μειώθηκε στὴ Γραφὴ καὶ ἡ μέθη τοῦ Νῶε⁵², ὥστε νὰ φυλα-
 χθοῦμε ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο ἀπὸ τὴν μέθη, ἔχοντας
 φανερὴ καὶ ζωγραφισμένη τὴν εἰκόνα τοῦ παραπτώματος, μὲ
 τὴν εὐκαιρία τοῦ ὁποίου οἱ υἱοὶ ποὺ ἐσκέπασαν τὴν ἀσχημο-
 4 σύνη τῆς μέθης εὐλογοῦνται ἀπὸ τὸν Κύριο⁵³. Συμπεριλαμ-
 βάνοντας λοιπὸν ὅλα ἡ Γραφὴ μὲ συντομία εἶπε σὲ μιὰ πρό-
 τασι· «γιὰ τὸν μορφωμένο ἄνθρωπο ἀρκεῖ οἶνος σὲ μέτρια
 ποσότητα, καὶ θ' ἀναπαυθῆ καλὰ στὸ κρεβάτι του»⁵⁴.

49. Ὀδύσσεια Κ, 560. 50. Ἰλιὰς Α, 590–593. 51. Σοφ. Σειρ. 31,20.

52. Γεν. 9,21. 53. Γεν. 9,23· 26έ. 54. Σοφ. Σειρ. 31,19.

〈 ΟΤΙ ΟΥ ΧΡΗ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑΝ ΤΩΝ ΣΚΕΥΩΝ
ΕΣΠΟΥΔΑΚΕΝΑΙ 〉

35,1 Ἐκπωμάτων τοίνυν ἀργυρίου καὶ χρυσίου πεποιημένων λι-
θοκολλήτων τε ἄλλων ἄθετος ἢ χρήσις, ὄψεως ἀπάτη μόνον·
εἴτε γὰρ αὐτοῖς ἐγγέαι τις θερμοῦ κράματος, διαπυρουμένων
τῶν σκευῶν ἐπώδυνος ἢ λῆψις, εἴτε αὖ ψυχρὸν πάλιν ἐγγέαι,
μεταδίδωσι τῆς ποιότητος ἢ ὕλη λυμαινομένη τὸ κρᾶμα καὶ
2 ἔστιν ἐπιβλαβῆς ἢ πόσις ἢ πλουσία. Ἐρρέτων τοίνυν Θηρίκλειοί
τινες κύλικες καὶ Ἀντιγονίδες κάνθαροί τε καὶ λαβρώνιοι καὶ
λεπασταὶ καὶ τῶν ἐκπωμάτων εἶδη τὰ μυρία ψυκτῆρές τε ἐπὶ
τούτοις καὶ οἰνοχόαι· «χρυσός τε γὰρ ἀπαξαπλῶς καὶ ἄργυρος
ἴδια τε καὶ δημοσία ἐστὶν ἐπίφθονον κτῆμα», τὴν χρεῖαν ὑπερ-
βεβηκὸς κτήσασθαι τε σπάνιον καὶ τηρῆσαι δύσκολον καὶ οὐκ
ἐπιτήδειον χρήσασθαι.

3 Ναὶ μὴν καὶ τορευτῶν περίεργος ἐφ' ὑέλῳ κενοδοξία εἰς
θραῦσιν διὰ τέχνης ἐτοιμοτέρα δεδιέναι τε ἅμα καὶ πίνειν διδά-
σκουσα περιοριστέα τῆς εὐνομίας ἡμῶν· κλιντῆρες δὲ ἀργυροῖ
καὶ λεκάναι καὶ ὀξύβαφα καὶ πινακίσκοι καὶ τρύβλια, πρὸς ἐπὶ
τούτοις σκεύη ἀργυρᾶ τε καὶ χρυσᾶ, τὰ μὲν εἰς διακονίαν τρο-
φῆς, τὰ δὲ καὶ εἰς ἄλλας τινάς, ἃς αἰσχύνομαι καὶ λέγειν, χρεῖας,
«κέδρου τε εὐκεάτοιο καὶ θύου» καὶ ἐβένου καὶ ἐλέφαντος τρί-
ποδες ἡσκημένοι κλῖναί τε ἀργυρόποδες καὶ ἐλεφαντοκόλλητοι

1. Ὁ Θερικλῆς ἦταν Κορίνθιος τεχνίτης.

2. Πιθανῶς διότι εἶχαν λαβές.

« ΟΤΙ ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΝΑ ΕΠΙΖΗΤΗ ΚΑΝΕΙΣ
ΤΗΝ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ ΤΩΝ ΣΚΕΥΩΝ »

35,1 Ἡ χρησιμοποίησις ποτηριῶν καμωμένων ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο, λιθοκολλήτων καὶ ἄλλων, δὲν εἶναι ἐπιτρεπτή, διότι εἶναι ἀπλῶς ὀφθαλμαπάτη. Διότι, ἂν χύση κανεῖς σ' αὐτὰ θερμὸ κρᾶμα, καθὼς πυρῶνονται τὰ σκεύη, ἢ λήψις εἶναι ἐπῶδυνη, ἂν πάλι χύση ψυχρὸ, ἢ ὕλη τοῦ δοχείου μεταδίδοντας ἀπὸ τὴν ποιότητά της ἀλλοιώνει τὸ κρᾶμα κι' ἢ πλουσία
2 πόσις γίνεται ἐπιβλαβής. Ἄς ἐξαφανισθοῦν λοιπὸν τὰ ποτήρια ποὺ λέγονται Θηρίκλεια¹ καὶ Ἀντιγονίδες, κάνθαροι καὶ λαβρῶνιοι² καὶ κογχύλια καὶ τὰ ἀναρίθμητα εἶδη τῶν ἐκπωμάτων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ ψυκτικὰ καὶ οἱ οἴνοχόες· «διότι ὁ χρυσὸς γενικὰ καὶ ὁ ἄργυρος εἶναι ἐπίφθονο κτῆμα εἴτε ἰδιωτικὸ, εἴτε δημόσιο εἶναι, ἐπειδὴ ὑπερβαίνει τὴν ἀνάγκη, σπάνια ἀποκτᾶται, δύσκολα διατηρεῖται καὶ δὲν εἶναι κατάλληλο στὴ χρῆσι.

3 Καὶ βέβαια ἡ πολυτελεῖς τεχνικὴ τῶν τορευτῶν ἐπάνω στὴν ὕελο, ποὺ γίνεται προσφορώτερη γιὰ τὸ σπᾶσιμο, διδάσκοντας νὰ διστάζωμε ἀκόμη καὶ νὰ πίνωμε, πρέπει νὰ περιορισθῆ ἀπὸ τὸ βίο μας. Ἀργυρᾶ ἀντικείμενα, ἀνάκλιντρα καὶ λεκάνες, πήλινα ζωγραφιστὰ ἀγγεῖα καὶ πιάτα καὶ πιατάκια, ἐπὶ πλέον σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, ἄλλα γιὰ τὸ φαγητὸ κι' ἄλλα γι' ἄλλες ἀνάγκες, ποὺ ἐντρέπομαι καὶ νὰ τίς ἀναφέρω, τρίποδες κατασκευασμένοι ἀπὸ «κέδρο εὐκολόσχιστο καὶ θύο»³, ἀπὸ ἔβενο κι' ἔλεφαντοστοῦν, κλίνες ἀργυρόπο-

3. Ὀδύσσεια E, 60. Τὸ θύο ἦταν δένδρο μὲ εὐῶδες ξύλο, ἀπὸ τὰ ρητινώδη.

χρυσόστικτοί τε καὶ χελώνης πεποικιλμένοι κύτει κλισιάδες
στρωμαί τε ἀλουργεῖς καὶ ἄλλων χρωμάτων δυσπορίστων,
ἀπειροκάλου τρυφῆς τεκμήρια, φθόνου καὶ βλακειᾶς ἐπήβολα
πλεονεκτήματα, παραπεμπέα ἅπαντα, οὐδ' ἠντινοῦν ἀξιόλογον
4 ἔχοντα σπουδήν. «Ὁ γὰρ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστίν», ὡς
φησιν ὁ ἀπόστολος. Τοῦτο ὑπολείπεται, μὴ γελοίως σχηματι-
σθῆναι, καθάπερ ἐν ταῖς πομπαῖς ὀρῶνται τινες ἔξωθεν κεκρι-
σμένοι καταπληκτικῶς εἰς σεμνότητα, τὰ ἔνδον ἄθλιοι.

36,1 Τοῦτο δὴ διασαφῶν ἀκριβέστερον ἐπήγαγε· «λοιπὸν ἐστὶν
ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὣσιν καὶ οἱ ἀγορά-
ζοντες ὡς μὴ κατέχοντες». Εἰ δὲ ἐπὶ γάμου ταῦτα, ἐφ' οὗ φησιν
ὁ Θεός, «πληθύνεσθε», πῶς οἴεσθε τὴν ἀπειροκαλίαν ἐξ αὐθεν-
2 τείας κυριακῆς ἐξοριστέαν; Διὰ τοῦτο καί, «πώλησόν σου τὰ
ὑπάρχοντα», λέγει Κύριος, «καὶ πτωχοῖς δός, καὶ δεῦρο ἀκο-
λούθει μοι»· ἔπου τῷ Θεῷ γυμνὸς ἀλαζονείας, γυμνὸς ἐπικήρου
πομπῆς, τὸ σόν, τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀναφαίρετον μόνον, τὴν εἰς τὸν
Θεὸν πίστιν, τὴν εἰς τὸν παθόντα ὁμολογίαν, τὴν εἰς ἀνθρώπους
εὐεργεσίαν κεκτημένος, κτῆμα τιμαλφέστατον.

3 Ἐγὼ δὲ καὶ Πλάτωνα ἀποδέχομαι ἄντικρυς νομοθετοῦντα,
«ὡς οὔτε ἀργυροῦν δεῖ πλοῦτον οὔτε χρυσοῦν» ἀσκεῖν ἔχειν,
ἀλλὰ μήτε σκεῦος ἀχρεῖον, ὃ μὴ μετὰ τῆς ἀναγκαίας χρήσεως
καὶ μέτριόν ἐστίν, ὡς εἰς πολλὰ τὸ αὐτὸ εὐθροτον εἶη, καθαιροῖτο
4 δὲ ἢ πολυκτημοσύνη. Παγκάλως γοῦν ἡ θεία που λέγει Γραφή,
πρὸς τοὺς φιλαύτους καὶ ἀλαζόνας ἀποτεينوμένη· «ποῦ εἰσὶν οἱ

4. Α' Κορ. 7,29.

5. Κατὰ τίς θρησκευτικῆς πομπῆς τῶν Αἰγυπτίων ποῦ ἔβλεπε συχνὰ ὁ Κλήμης.

δες και έλεφαντοκόλλητες, ανάκλιντρα χρυσόστικτα και στολισμένα με κελύφη χελώνας, στρώματα πορφυρά κι' άλλων σπανίων χρωμάτων, δείγματα άσχημης τρυφής, πλεονεκτήματα που ταιριάζουν στον φθόνο και την βλακεία· όλα αυτά πρέπει ν' απορριφθούν, διότι δεν έχουν ούτε την παρα-
 4 μικρή αξία. Διότι, όπως λέγει ο απόστολος, «ο καιρός είναι περιορισμένος»⁴. Υπολείπεται να είπω τουτο· να μη παίρνετε γελοία εμφάνισι, όπως στις θρησκευτικές πομπές μερικές γυναίκες φαίνονται έξωτερικά φτιασιδωμένες με καταπληκτική σεμνότητα, ενώ μέσα τους είναι άθλιες⁵.

36,1 Διασαφώντας μάλιστα τουτο ο απόστολος, έλεγε· «κατά τα άλλα, και όσοι έχουν γυναίκες ως ζούν σα να μη έχουν, και όσοι αγοράζουν κτήματα ως ζούν σαν να μη κατέχουν»⁶. Εάν αυτά ισχύουν για τον γάμο, σχετικά με τον όποιο λέγει ο Θεός «πληθυνθήτε»⁷, πώς νομίζετε ότι πρέπει να έξορισθῆ
 2 ἡ άκαλαισθησία σύμφωνα με την αύθεντία του Κυρίου; Γι' αυτό λέγει ο Κύριος, «πώλησε τα υπάρχοντά σου, και δώσε τα στους πτωχούς, και έλα και ακολουθή με»⁸. Ακολουθεί τον Θεό άπαλλαγμένος από άλαζονεία, άπαλλαγμένος από φθαρτή συνοδεία, κατέχοντας μόνο το δικό σου αγαθό το άναφαίρετο, την πίστι στον Θεό, την όμολογία στον παθόντα Λόγο, την εύεργεσία προς τους ανθρώπους, που είναι κτήμα πολυτιμότατο.

3 Έγώ πάντως συμφωνώ και με τον Πλάτωνα που νομοθετεί κατηγορηματικώς «ότι δεν πρέπει να έχωμε ούτε άργυρό ούτε χρυσό πλούτο»⁹, αλλά ούτε σκευος άχρηστο, το όποιο έκτος από την αναγκαία χρησιμότητά του να είναι και κανονικό, ώστε το ίδιο σκευος να είναι κατάλληλο για πολλές
 4 χρήσεις, και να έγκαταλειφθῆ ἡ πολυκτημοσύνη. Θαυμάσια λοιπόν λέγει κάπου ἡ θεία Γραφή, άπευθυνομένη προς τους

6. Α' Κορ. 7,29 έ.

7. Γεν. 1,28.

8. Ματθ. 19,21 και παράλληλα.

9. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι*, 7,801 Β.

ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν καὶ οἱ κυριεύοντες τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ ἐν τοῖς ὀρνέοις τοῦ οὐρανοῦ ἐμπαίζοντες, οἱ τὸ ἀργύριον θησαυρίζοντες καὶ τὸ χρυσίον, ᾧ ἐπεποίθεισαν ἄνθρωποι, καὶ οὐκ ἔστι τέλος τῆς κτήσεως αὐτῶν, οἱ τὸ ἀργύριόν τε καὶ τὸ χρυσίον τεκταίνοντες καὶ μεριμνῶντες; Οὐκ ἔστιν ἐξεύρεσις τῶν ἔργων αὐτῶν· ἠφανίσθησαν καὶ εἰς ἄδου κατέβησαν». Οὗτος τῆς ἀπειροκαλίας ὁ μισθός.

37,1 Εἰ γάρ τοι γεωργοῦσιν ἡμῖν δικέλλης ἐστὶν χρεία καὶ ἀρό-
 τρου, μάκελλαν δ' οὐκ ἂν τις ἀργυρᾶν οὐδὲ ἄμην χρυσῆν χαλ-
 κεύοι, τῷ δὲ εὐεργῷ τῆς ὕλης, οὐ τῷ πλουσίῳ, εἰς γεηπονίαν
 συγχρῶμεθα, τί κωλύει καὶ περὶ τὰ σκεῦη τὰ ἐνοικίδια τὴν αὐ-
 τὴν ἔχειν διάνοιαν τοῦς τοῦ ὁμοίου θεωρητικούς, ὧν μέτρον ἢ
 2 χρεία, μὴ ἢ πολυτέλεια γινέσθω; Τί γάρ; εἶπέ μοι· τὸ μαχαίριον
 τὸ ἐπιτραπέζιον, ἦν μὴ ἀργυρόηλον ἢ ἢ ἐξ ἐλέφαντος πεποιημέ-
 νον τὴν λαβὴν, οὐ τέμνει; Ἦ ἐπὶ τὴν μοῖραν τοῦ κρέως Ἰνδικὸν
 σίδηρον χαλκευτέον, καθάπερ συμμαχικόν τι παρακαλοῦντας;
 Τί δέ; Εἰ κεραμεοῦν εἶη τὸ χερνίβιον, οὐ δέξεται τὸ ἀπόνιμμα
 3 τῆς χειρός; οὐδὲ ὁ ποδονιπτῆρ τὸ ἀπόνιμμα τοῦ ποδός; Ἀναξιο-
 παθήσει δὲ ἄρα καὶ ἡ τράπεζα ἢ ἐξ ἐλέφαντος τοῦς πόδας
 ἐσκευασμένη ὀβολιαῖον ἄρτον βαστάσασα, οὐδὲ μὴν ὁ λύχνος
 διακονήσει τὸ φῶς, ὅτι κεραμέως, οὐ χρυσοχόου ἔργον ἐστίν.
 Ἐγὼ δὲ φημι καὶ τοῦ σκίμποδος οὐδὲν κακίῳ παρεχομένου κα-
 τάκλισιν τῆς ἐλεφανίνης κλίνης, τῆς δὲ σισύρας ἰκανωτάτης οὐ-
 σης ὑπεστρωθῆναι, ὥστε μὴ δεῖσθαι πορφυρίδων ἢ φοινικίδων,
 κατεγνῶσθαι ὁμῶς τῆς εὐτελείας δι' ἀβελτερίαν ἀρχεκάκου
 τρυφῆς.

ἐγωῖστας καὶ τοὺς ἀλαζόνες· «ποῦ εἶναι οἱ ἄρχοντες τῶν ἔθνῶν καὶ οἱ κυρίαρχοι τῶν θηρίων τῆς γῆς, αὐτοὶ ποὺ διασκεδάζουν μὲ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ θησαυρίζουν μὲ ἄργυρο καὶ χρυσό, στὸν ὁποῖο ἐμπιστεύονται οἱ ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων ἡ κτῆσις δὲν ἔχει τέλος, αὐτοὶ ποὺ ἐπεξεργάζονται τὸν ἄργυρο καὶ τὸ χρυσάφι καὶ φροντίζουν γι' αὐτό; Δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἔργων τους· ἔξαφανίσθηκαν καὶ κατέβηκαν στὸν Ἄδη»¹⁰. Αὐτὸς εἶναι ὁ μισθὸς τῆς κακογουστιᾶς των.

37,1 Ἄν δηλαδή ὅσοι ἀπὸ ἐμᾶς εἶναι καλλιεργηταὶ χρειάζονται δικέλλα καὶ ἀλέτρι καὶ κανένας δὲν κατασκευάζει σκαπάνη ἀσημένια καὶ χρυσὸ πτυάρι, καὶ στήν γεωργία ἂν χρησιμοποιοῦμε τὸ κατάλληλο κι' ὄχι τὸ πλούσιο ὑλικό, τί ἐμποδίζει νὰ ἔχουν τὴν ἴδια ἀντίληψι καὶ γιὰ τὰ οἰκιακὰ σκευὴ ὅσοι παρατηροῦν τὴν ὁμοιότητα; Κριτήριον γι' αὐτοὺς 2 ἂς εἶναι ἡ χρεία, ὄχι ἡ πολυτέλεια. Τί δηλαδή; Μήπως τὸ ἐπιτρεπέζιο μαχαίρι, ἂν δὲν ἔχη ἀργυροκαρφωμένη ἢ ἐλεφάντινη λαβή, δὲν κόβει; Ἡ μήπως γιὰ τὸ μοίρασμα τοῦ κρέατος πρέπει νὰ κατασκευάσωμε μαχαίρι ἀπὸ ἰνδικὸ σίδηρο, σὰν νὰ προσκαλοῦμε κάποιον σύμμαχο πολεμιστή; Καὶ τί πάλι; Ἄν ἡ λεκάνη εἶναι κεραμεικὴ, δὲν θὰ δεχθῆ τὰ ἀπονέρια ἀπὸ τὰ χέρια; Οὔτε ὁ ποδονιπτήρας τὰ ἀπονέρια ἀπὸ 3 τὰ πόδια; Ἐπομένως ἔτσι καὶ ἡ τράπεζα, ποὺ ἔχει ἐλεφάντινα πόδια, θὰ ὑποτιμηθῆ, ἂν βαστάσῃ ἐπάνω της ψωμὶ μιᾶς πεντάρας, καὶ τὸ λυχνάρι δὲν θὰ ὑπηρετήσῃ τὸ φῶς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἔργο χρυσοχόου, ἀλλὰ κεραμέως. Ἐγὼ μάλιστα ἰσχυρίζομαι ὅτι, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ καναπές δὲν προσφέρει χειρότερη κατάκλισι ἀπὸ τὸ ἐλεφάντινον κρεβάτι καὶ ἡ κάπα εἶναι καταλληλότατη γιὰ στρῶμα, δὲν χρειάζονται πορφύρινα καὶ κόκκινα ὑφάσματα, ἀλλὰ πρέπει νὰ κατακριθῆ ἡ ἀπλότης ἐξ αἰτίας τῆς μωρίας τῆς κακοήθους τρυφῆς.

10. Βαροῦχ 3,16-19.

38,1 Τίς ἢ τοσαύτη πλάνη, τίς ἢ δοξοκαλία, ὁρᾶτε. Ὁ Κύριος
 τρυβλίῳ ἐπωψᾶτο εὐτελεῖ καὶ κατέκλινε τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῆς
 πόας χαμαὶ καὶ τοὺς πόδας ἐνιπτεν αὐτῶν σαβάνῳ περιζωσα-
 μένος, ὁ ἄτυφος Θεὸς καὶ Κύριος τῶν ὄλων, οὐκ ἀργυροῦν δὴ
 2 ποδοσιπτήρα περιφέρων ἀπ' οὐρανοῦ. Καὶ τὴν Σαμαριτίνην ἤπει
 πιεῖν σκεύει κεραμεῶ τοῦ φρέατος ἀνιμῶσαν, οὐκ ἐπιζητῶν τὸ
 βασιλικὸν χρυσίον, σβεννύναι δὲ τὸ δίψος εὐκόλως διδάσκων·
 σκοπὸν γὰρ τὴν χρεῖαν ἐτίθετο, οὐ τὴν ἀπειραγαθίαν. Ἦσθιε δὲ
 καὶ ἔπινε παρὰ τὰς εὐωχίας, οὐ γῆς ἐξορύττων μέταλλα, οὐδὲ
 ἀργύρου καὶ χρυσοῦ, τοῦτ' ἔστιν ἰοῦ, προσόζουσιν σκευαρίοις
 χρώμενος, οἷον ἀναπνεῖ τῆς τετυφωμένης ὕλης.

3 Καθόλου γὰρ καὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰ σκεύη
 καὶ τᾶλλα πάντα τὰ κατὰ τὸν οἶκον, συλλήβδην λέγω, ἀκόλουθα
 εἶναι ταῖς ἐνστάσεσιν τοῦ Χριστιανοῦ δεῖ, κατὰ τὸ πρόσφορον
 οἰκειούμενα τῷ προσώπῳ, τῇ ἡλικίᾳ, τῇ ἐπιτηδεύσει, τῷ
 καιρῷ. Ἐνὸς γὰρ ὄντας θεράποντας Θεοῦ χρὴ καὶ τὰ κτήματα
 καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς ἐπιπλα ἐνὸς ἐπιδείκνυσθαι σύμβολα βίου κα-
 λοῦ, καὶ τὸν καθ' ἓνα τῶν ἀνθρώπων ἀδιακρίτῳ πίστει, τῇ μο-
 νοπροσώπῳ ταύτῃ ἐνστάσει, τὰ ἐξῆς ἀκόλουθα καὶ σύμφωνα
 4 τῇ διαθέσει τῇ μιᾷ φαίνεσθαι ποιοῦντα. Ἄ δὴ καὶ κτώμεθα μὴ
 χαλεπῶς καὶ χρώμενοι εὐκόλως ἐπαινοῦμεν καὶ φυλάττομεν
 ραδίως καὶ κοινωνοῦμεν εὐκόλως αὐτῶν, ἀμείνω. Ἀμείνω δὲ
 τὰ χρήσιμα, βελτίῳ δὲ δῆπουθεν τὰ εὐτελέστερα τῶν πλουσίων.
 5 Τὸ δὲ ὄλον ὁ πλοῦτος οὐκ ὀρθῶς κυβερνώμενος ἀκρόπολις ἐστὶ
 κακίας, περὶ ὃν ὀφθαλμιῶντες οἱ πολλοὶ οὐκ ἂν ποτε εἰς τὴν
 βασιλείαν παρεισέλθοιεν τῶν οὐρανῶν, νοσοῦντες μὲν περὶ τὰ
 κοσμικά, ὑπερηφάνως δὲ ζῶντες διὰ τὰς τρυφάς.

11. Ματθ. 26,23 καὶ παράλληλα.

12. Ματθ. 14,19 καὶ παράλληλα.

38,1 Βλέπετε ποιά είναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἢ πλάνη, ποιά αὐτὴ ἢ ἐπιδειξιομανία. Ὁ Κύριος ἔτρωγε σ' ἓνα πενιχρὸ πιάτο¹¹ καὶ κατέκλινε τοὺς μαθητάς του κάτω στὸ χόρτο¹² καὶ ἔνιπτε τὰ πόδια τους ζωσμένος μὲ μιὰ πετσέτα¹³, ὁ μὴ ὑπερόπτης Θεὸς καὶ Κύριος τῶν ὄλων, χωρὶς νὰ περιφέρῃ ἀργυρὸ πο-
2 δονιπτήρα, φερμένον ἀπὸ τὸν οὐρανό. Καὶ ἀπὸ τὴν Σαμαρεί-
τιδα ἐζητοῦσε νὰ πιῇ μὲ πῆλινο σκεῦος ποὺ ἀντλοῦσε νερό·
δὲν ἐζητοῦσε τὸ βασιλικὸ χρυσάφι, ἀλλὰ ἐδίδασκε νὰ
σβῆση εὐκόλα τὴ δίψα¹⁴· διότι ὡς σκοπὸ εἶχε τὴν χρεία καὶ
ὄχι τὴν ματαιοδοξία. Ἔτρωγε κι' ἔπινε στὰ συμπόσια, χωρὶς
νὰ βγάζῃ μέταλλα ἀπὸ τὴ γῆ καὶ χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦ
σκεύη ποὺ μυρίζουν ἄργυρο καὶ χρυσό, δηλαδή σκουριά, ποὺ
παράγει ἢ καπνισμένη ὕλη.

3 Πρέπει γενικῶς ὅλα, καὶ οἱ τροφές καὶ τὰ ἐνδύματα, καὶ
τὰ σκεύη καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ὑπάρχουν στὸ σπίτι, ὅλα μαζὶ
ἐννοῶ, νὰ εἶναι κατάλληλα πρὸς τὴ διαγωγή τοῦ Χριστιανοῦ,
ἀναλόγως προσαρμοσμένα πρὸς τὸ πρόσωπο, τὴν ἡλικία, τὸ
ἐπάγγελμα, τὸν καιρό¹⁵. Διότι, ἀφοῦ εἴμαστε λάτρεις ἐνὸς
Θεοῦ, πρέπει καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰ ἐπάνω σ' αὐτὰ ἐπιπλα νὰ
φαίνωνται ὡς σύμβολα καλοῦ βίου, καὶ ὁ κάθε ἄνθρωπος μὲ
ἀδίστακτη πίστι, μὲ τούτην τὴν μονοπρόσωπη διαγωγή, νὰ
φαίνεται ὅτι πράττει τὰ συνεχῶς ἀκόλουθα καὶ σύμφωνα μὲ
4 τὴν μοναδικὴ διάθεσι. Ὅσα καὶ τὰ ἀποκτοῦμε εὐκόλα καὶ τὰ
χρησιμοποιοῦμε εὐκόλα τὰ ἐπαινοῦμε καὶ τὰ φυλάττομε εὐ-
κόλα καὶ τὰ μεταλαμβάνομε εὐκόλα, εἶναι ἀνώτερα. Ἀνώτε-
ρα λοιπὸν εἶναι τὰ χρήσιμα, καὶ ὅπωςδήποτε καλύτερα τὰ
5 λιτότερα ἀπὸ τὰ πλούσια. Γενικῶς ὁ πλοῦτος ποὺ δὲν διοι-
κεῖται ὀρθῶς, εἶναι ἀκρόπολις κακίας, καὶ τὰ πλήθη τῶν ἀν-
θρώπων, προσβλέποντας πρὸς αὐτόν, δὲν θὰ μπορούσαν
ποτὲ νὰ εἰσέλθουν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, διότι εἶναι
ἀρρωστημένοι σχετικὰ μὲ τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ ζοῦν
ὑπερήφανοι γιὰ τὶς τρυφές.

13. Ἰω. 13,4. 14. Ἰω. 4,7.

15. Βλ. Παιδαγωγός 3,56,1.

39,1 Χρῆ δὲ προειληφέναι τοὺς ἐπὶ σωτηρίαν σπεύδοντας ὡς ἄρα χρήσεως μὲν ἔνεκεν ἢ πᾶσα ἡμῖν κτῆσις, αὐταρκειᾶς δὲ χάριν ἢ χρῆσις, ἦν καὶ ἐξ ὀλίγων ἂν τις περιποιήσαιο. Μάταιοι γὰρ οἱ δι' ἀπληστίαν ἐπ' αὐτοῖς χαίροντες κειμηλίοις· «ὁ δὲ συνάγων τοὺς μισθοὺς», φησὶν, «συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετροπημένον». Οὗτός ἐστιν ὁ συνάγων καὶ ἀποκλείων τὸν σπόρον καὶ 2 ἐλαττούμενος, ὁ μηδενὶ μεταδιδούς. Χλεύη δὲ καὶ γέλως πλατὺς οὐροδόχας ἀργυρᾶς καὶ ἀμίδας ὑελαῖς ἐπιφέρεσθαι τοὺς ἄνδρας, καθάπερ ἐπάγονται τοὺς συμβούλους τοὺς ἑαυτῶν, καὶ τὰς πλουτούσας ταύτας ἀλόγως γυναῖκας χρυσοῦ ποιεῖσθαι τῶν ἐκκρίσεων τὰ ἐκδοχεῖα, ὡς μηδὲ ἀποτρίψασθαι ἐξὸν ταῖς πλουσῖαις μὴ τετυφωμένως· ἠύξάμην δ' ἂν αὐτοῖς παρ' ὄλον τὸν βίον σκυβάλων ἄξιον κρίνεσθαι τὸ χρυσίον.

3 Νυνὶ δὲ ἡ ἀκρόπολις τῆς κακίας ἢ φιλαργυρία εὕρηται, ἦν ὁ ἀπόστολος ρίζαν ἀπάντων εἶναι τῶν κακῶν φησιν, «ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπει- 4 ραν ὀδύναις πολλαῖς». Πλοῦτος δὲ ἄριστος ἢ τῶν ἐπιθυμιῶν πενία καὶ ἡ μεγαλοφροσύνη ἢ ἀληθής, οὐ τὸ ἐπὶ πλούτῳ μεγαλοφρονεῖν, τούτου δὲ καταφρονεῖν· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς σκεύεσι μεγαλαυχεῖν αἰσχρὸν κομιδῆ· οὐ γὰρ σπουδάζειν ἔτι περὶ τούτων πάνυ δίκαιον, ἃ καὶ ἐξ ἀγορᾶς τῷ βουλομένῳ ἔξεστιν ὠνήσασθαι, σοφία δὲ οὐκ ὠνητῆ νομίσματι γηῖνῳ οὐδ' ἐν ἀγορᾷ, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πιπράσκεται καὶ πιπράσκεται νομίσματι δικαίῳ, τῷ λόγῳ τῷ ἀφθάρτῳ, τῷ βασιλικῷ χρυσίῳ.

39,1 "Όσοι σπεύδουν πρὸς τὴ σωτηρία πρέπει νὰ δεχθοῦν ὅτι ὅλα τὰ κτήματά μας εἶναι γιὰ τὴν χρῆσι μας καὶ ἡ χρῆσις πρέπει ν' ἀποβλέπη στὴν αὐτάρκεια, τὴν ὁποία θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐπιτύχη καὶ μὲ ὀλίγα μέσα. Ἐπιπόλαιοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ἀπληστία χαίρονται μὲ τοὺς θησαυροὺς των. «Ὅποιος συνάγει τοὺς μισθοὺς, τοὺς συνάγει σὲ τρυπημένο βαλάντιο», λέγει ἡ Γραφή¹⁶. Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πὺ συνάγει καὶ κλειδώνει τὸν σπόρο καὶ τὸν βλέπει νὰ ἐλαττώ-

2 νεται, αὐτὸς πὺ δὲν δίνει ἀπ' αὐτὸν σὲ κανένα¹⁷. Εἶναι ἀντικείμενο χλευασμοῦ καὶ δυνατοῦ γέλοιου τὸ νὰ μεταφέρουν μαζί τους οἱ ἄνδρες ἀργυρᾶ οὐροδοχεῖα καὶ ὑάλινα δοχεῖα νυκτός, ὅπως φέρουν μαζί τους καὶ τοὺς συμβούλους των, καὶ οἱ πλούσιες αὐτὲς γυναῖκες νὰ κατασκευάζουν ἀλόγως τὰ δοχεῖα τῶν ἐκκρίσεων τους ἀπὸ χρυσό, ὥστε οἱ πλούσιες νὰ μὴ μπορούν οὔτε νὰ ἀνακουφισθοῦν χωρὶς ἐπίδειξι. Θὰ τοὺς εὐχόμεν σὲ ὅλη τους τὴ ζωὴ νὰ θεωροῦν τὸ χρυσάφι ἰσάζιο μὲ τὴν κόπρο.

3 Τῶρα ὁμως ἀκρόπολις τῆς κακίας εὐρίσκεται ἡ φιλαργυρία, γιὰ τὴν ὁποία ὁ ἀπόστολος λέγει ὅτι εἶναι ρίζα ὅλων τῶν κακῶν· «μερικοὶ ἄνθρωποι, ἐπιθυμώντας τὴ φιλαργυρία, ἀποπλανήθηκαν ἀπὸ τὴν πίστι καὶ περιέβαλαν τοὺς ἑαυτοὺς

4 των μὲ πολλὰς ὀδύνες»¹⁸. Ἄριστος δὲ πλοῦτος εἶναι ἡ πτωχεία τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡ μεγαλοφροσύνη ἡ ἀληθινή· ὄχι ἡ μεγαλοφροσύνη γιὰ τὸν πλοῦτο, ἀλλὰ ἡ καταφρόνησις του· εἶναι σαφῶς ἐντροπὴ νὰ ὑπερηφανεύεσαι γιὰ τὰ σκεύη. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ φροντίζη κανεὶς μὲ ζῆλο γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ ἀγοράσῃ ὁποῖος θέλει, ἐνῶ ἡ σοφία δὲν ἀγοράζεται μὲ ἐπίγειο νόμισμα, καὶ δὲν πωλεῖται στὴν ἀγορά, ἀλλὰ στὸν οὐρανό, καὶ πωλεῖται μὲ δίκαιο νόμισμα μὲ τὸν ἄφθαρτο Λόγο, μὲ τὸ βασιλικὸ χρυσάφι.

16. Ἄγγαῖος 1,6.

17. Βλ. Παρμ. 11,24.

18. Α' Τιμ. 6,10.

〈 ΠΩΣ ΧΡΗ ΠΕΡΙ ΤΑΣ ΕΣΤΙΑΣΕΙΣ
ΑΝΙΕΣΘΑΙ 〉

40,1 Ἀπέστω δὲ ἡμῖν τῆς λογικῆς εὐωχίας ὁ κῶμος, ἀλλὰ καὶ αἱ πανυχίδες αἱ μάταιοι ἐπὶ παροινία κομῶσαι· ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ μεθυστικὸς ἄλυσ, ἐρωτικῆς σχεδιαστῆς ἀδημονίας, ὁ κῶμος· ἔρωσ δὲ καὶ μέθη, τὰ ἀλόγιστα πάθη, μακρὰν ἀπώκισται τοῦ ἡμεδαποῦ χοροῦ· σύγκωμος δὲ παροινία τίς ἐστὶν ἢ παννυχὶς ἐπὶ πότῳ, μέθης ἐκκλητικὴ καὶ συνουσίας ἐρεθιστικὴ, τόλμα αἰ-
2 σχροποιός. Οἱ δὲ ἐν αὐλοῖς καὶ ψαλτηρίοις καὶ χοροῖς καὶ ὀρχήμασιν καὶ κροτάλοις Αἴγυπτίων καὶ τοιαύταις ραθυμίαις σάλιοι ἄτακτοι καὶ ἀπρεπεῖς καὶ ἀπαίδευτοι κομιδῇ γίνονται ἂν κυμβάλοις καὶ τυμπάνοις ἐξηχούμενοι καὶ τοῖς τῆς ἀπάτης ὀργάνοις περισοφούμενοι· ἀτεχνῶς γὰρ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, θέατρον μέθης τὸ
3 τοιοῦτον γίνεται συμπόσιον. «Ἀποθεμένους γὰρ ἡμᾶς τὰ ἔργα τοῦ σκότους ἐνδύσασθαι τὰ ὄπλα τοῦ φωτός», ἀξιοῖ ὁ ἀπόστολος, «ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατοῦντας, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις» σχολάζοντας.

41,1 Σῦριγγ μὲν οὖν ποιμέσιν ἀπονενεμήσθω, αὐτὸς δὲ ἀνθρώποις δεισιδαίμοσιν εἰς εἰδωλολατρίας σπεύδουσιν. Καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀποπεμπτέα τὰ ὄργανα ταῦτα νηφαλίου συμποσίου, θηρίοις μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις κατάλληλα καὶ ἀνθρώπων τοῖς ἀλο-
2 γωτέροις. Τὰς μὲν γὰρ ἐλάφους ταῖς σύριγγι κηλεῖσθαι παρειλήφωμεν καὶ ἐπὶ τὰς ποδάγρας πρὸς τῶν κυνηγῶν θηρευομένας

1. Ρωμ. 13,12 ἔ.

2. Ἡ σύριγγα καὶ ὁ αὐλός, εἶδη φλογέρας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐχρησιμοποιοῦνταν κατ' ἐξοχὴν γιὰ τὶς θορυβῶδεις διασκεδάσεις κατὰ τὶς εἰδωλολατρικὰς

‹ ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΕΡΕΤΑΙ ΚΑΝΕΙΣ ΣΤΙΣ
ΣΥΝΕΣΤΙΑΣΕΙΣ ›

- 40,1 Μακριὰ γιὰ μᾶς τὰ κωμικὰ ἀπὸ τὴ λογικὴ εὐωχία, ἀλλὰ καὶ οἱ μάταιες παννυχίδες ποὺ ἀφιερώνονται στὴν οἰνοποσία· ἐκεῖνος ὁ κῶμος εἶναι μεθυστικὸς ξελογιαστής, σχεδιαστής τῆς ἐρωτικῆς ἀδημονίας· ὁ ἔρωτας δὲ καὶ ἡ μέθη, τὰ ἀλόγιστα πάθη, εἶναι ξένα πρὸς τὸν δικό μας χορό. Ἡ παννυχίδα πάλι γιὰ τὸ ποτὸ εἶναι διασκέδασις, προκλητικὴ πρὸς τὴ μέθη καὶ ἐρεθιστικὴ γιὰ συνουσία, αἰσχροποιὸς τόλμη.
- 2 Οἱ δὲ θόρυβοι μὲ αὐλοὺς καὶ ἄρπες, μὲ χορωδίες καὶ χορούς, μὲ αἰγυπτιακὰ κρόταλα καὶ παρόμοιες ἐπιδόσεις, εἶναι ἐντελῶς ἄτακτοι καὶ ἀπρέπεις καὶ ἀγενεῖς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ κύμβαλα καὶ τύμπανα καὶ παραγόμενοι ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς ἀπάτης, καὶ φυσικά, ὅπως νομίζω, τὸ συμπόσιο τοῦτου τοῦ εἶ-
- 3 δους γίνεται θέατρο μέθης. Διότι ὁ ἀπόστολος ἀξιῶναι ἀπὸ μᾶς «ἀφοῦ ἀποβάλλωμε τὰ ἔργα τοῦ σκότους, νὰ ἐνδυθοῦμε τὰ ὄπλα τοῦ φωτός, περιπατώντας μὲ σεμνοπρέπεια σὰν σὲ ἡμέρα, χωρὶς νὰ ἐπιδιδώμαστε σὲ διασκεδάσεις καὶ μεθύσια, σὲ ἀκολασίες καὶ ἀσέλγειες»¹.
- 41,1 Ἡ φλογέρα ἄς χαριστῆ στοὺς ποιμένες, ὁ δὲ αὐλὸς σὲ ἀνθρώπους δεισιδαίμονες ποὺ προστρέχουν στὶς εἰδωλολατρικὲς τελετές. Ἀληθινὰ αὐτὰ τὰ ὄργανα πρέπει νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸ νηφάλιο συμπόσιο², διότι δὲν εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους κατάλληλα, ἀλλὰ μᾶλλον γιὰ τὰ θηρία καὶ ἀπὸ
- 2 τοὺς ἀνθρώπους μόνο γιὰ τοὺς ἀλογωτέρους. Ἔχομε μάθει ὅτι τὰ ἐλάφια γοητεύονται μὲ τὶς φλογέρες καὶ ὅτι μὲ τὸ μέ-

ἄγεσθαι τῷ μέλει, ταῖς δὲ ἵπποις μιγνυμέναις οἶον ὑμέναιος ἐπαυλεῖται νόμος αὐλωδίας· ἰππόθορον τοῦτον κεκλήκασιν οἱ 3 μουσικοί. Πᾶσαν δὲ ἀπαξαπλῶς ἀνελεύθερον ὄψιν τε καὶ ἀκοὴν καὶ συνελόντι φάναι αἰσθησιν ἀκρασίας αἰσχροῦ, τὴν ὡς ἀληθῶς ἀναισθησίαν, ἐκκοπτόν εὖ μάλα, τὴν ἐν ὄμμασιν καὶ ἐν ὠσὶν γαργαλίζουσαν καὶ ἀποθηλύνουσαν ἡδονὴν εὐλαβουμένους· μελῶν γάρ τοι κατεαγόντων καὶ ρυθμῶν γοερῶν τῆς μουσικῆς τῆς Καρικῆς αἱ ποικίλαι φαρμακεῖαι διαφθείρουσι τοὺς τρόπους ἀκολάστῳ καὶ κακοτέχνῳ μουσικῇ εἰς πάθος ὑποσύρουσαι. 4 Τοῦ κώμου τούτου τὴν λειτουργίαν τὴν θεϊκὴν διαχωρίζον ψάλλει τὸ Πνεῦμα, «αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἤχῳ σάλπιγγος», καὶ γὰρ ἐν ἤχῳ σάλπιγγος ἀναστήσει τοὺς νεκρούς· «αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ», ὅτι ἡ γλῶττα τὸ ψαλτήριον Κυρίου· «καὶ ἐν κιθάρα αἰνεῖτε αὐτόν», κιθάρα νοεῖσθω τὸ στόμα, οἶονεὶ πλήκτρῳ κρουόμενον τῷ Πνεύματι· «ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ αἰνεῖτε αὐτόν», τὴν Ἐκκλησίαν λέγει τὴν μελετήσασαν τῆς σαρκὸς τὴν 5 ἀνάστασιν ἐν ἠχοῦντι τῷ δέρματι· «ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ αἰνεῖτε αὐτόν», ὄργανον τὸ σῶμα λέγει τὸ ἡμέτερον καὶ χορδὰς τὰ νεῦρα αὐτοῦ, δι' ὧν ἑναρμόνιον εἴληφε τὴν τάσιν, καὶ κρουόμενον τῷ Πνεύματι τοὺς φθόγγους ἀποδίδωσι τοὺς ἀνθρωπίνους· «αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλαλαγμοῦ», κύμβλαλον τοῦ στόματος τὴν γλῶτταν λέγει, ἢ τοῖς κρουομένοις ἐπηχεῖ χεῖλεσιν.

42,1 Διὰ τοῦτο ἐπεφώνησε τῇ ἀνθρωπότητι «πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον», ὅτι πᾶσαν, ἣν ἐποίησεν, ἐπεσκέψατο πνοήν. Εἰρηνικὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄργανον ὁ ἄνθρωπος ἐστίν, τὰ δ' ἄλλα ἦν πολυπραγμονῆ τις, ὄργανα εὐρήσει πολεμικά, ἢ τὰς

3. Ψαλμ. 150,3α.

4. Βλ. Α' Κορ. 15,52 καὶ παράλληλα.

5. Ψαλμ. 150,30 Β.

6. Ἀφοῦ μὲ τὴν γλῶσσαν ψάλλει ὁ ἄνθρωπος στὸν Κύριο.

λος ὀδηγοῦνται ἀπὸ τοὺς κυνηγοὺς στὶς παγίδες, ἐνῶ στὶς
 3 φοράδες, ὅταν βατεύονται, παίζεται ὡς ὑμέναιος ὁ τρόπος
 τοῦ αὐλοῦ, τὸν ὁποῖο οἱ μουσικοὶ καλοῦν ἱππόθορο. Καὶ γε-
 νικὰ κάθε θέαμα καὶ ἀκρόαμα χαμηλό, καὶ μ' ἓνα λόγο κάθε
 αἰσχρὴ αἴσθησι ἀκρασίας, ποὺ εἶναι ἀληθινὴ ἀναισθησία,
 πρέπει νὰ τὴν ἀποκλείωμε χωρὶς δισταγμὸ, φοβούμενοι τὴν
 ἡδονὴ ποὺ μὲ τὰ μάτια καὶ τὰ αὐτιά γαργαλίζει καὶ ἐκθηλύ-
 νει. Τὰ ποικίλα δηλητήρια τῶν ἐκνευριστικῶν μελῶν καὶ
 τῶν γοερῶν ρυθμῶν τῆς Καρικῆς μούσας διαφθείρουν τοὺς
 4 τρόπους, παρασύροντας μὲ τὴν ἀκόλαστη καὶ κακότεχνη
 μουσικὴ στὸ πάθος. Διαχωρίζοντας τὴν θεία λειτουργία ἀπὸ
 τοῦτον τὸν κῶμο τὸ Πνεῦμα, ψάλλει, «αἰνεῖτε αὐτὸν μὲ ἦχο
 σάλπιγγος»³, διότι μὲ ἦχο σάλπιγγος θὰ ἀναστήσει τοὺς νε-
 κρούς⁴. «αἰνεῖτε αὐτὸν μὲ ἄρπα»⁵, διότι ἡ γλῶσσα εἶναι ἄρπα
 τοῦ Κυρίου»⁶. «καὶ μὲ κιθάρα αἰνεῖτε αὐτὸν»⁷, μὲ τὴν ἔννοια
 ὅτι κιθάρα εἶναι τὸ στόμα κρουόμενο σὰν πλῆκτρο ἀπὸ τὸ
 Πνεῦμα. «αἰνεῖτε αὐτὸν μὲ τύμπανο καὶ χορό»⁸, ἐννοώντας
 τὴν Ἐκκλησία, ποὺ φροντίζει γιὰ τὴν ἀνάστασι τῆς σάρκας
 5 μὲ τὸ ἠχηρὸ δέρμα. «αἰνεῖτε αὐτὸν μὲ χορδὲς καὶ ὄργανο»⁹,
 ὄργανο λέγοντας τὸ σῶμα μας καὶ χορδὲς τὰ νεῦρα του, μὲ
 τὰ ὁποῖα ἐπῆρε ἐναρμόνια ἔντασι, καὶ κρουόμενο ἀπὸ τὸ
 πνεῦμα δίδει τοὺς ἀνθρωπίνους φθόγγους. «αἰνεῖτε αὐτὸν μὲ
 κύμβαλα ἀλαλαγμοῦ»¹⁰, ὀνομάζοντας κύμβαλο ἀλαλαγμοῦ τὴ
 γλῶσσα τοῦ στόματος ποὺ παράγει ἦχο καθὼς κρούει μὲ
 αὐτὴ τὰ χεῖλη.

42,1 Γι' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐφώναξε πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα,
 «κάθε πνοὴ ἃς αἰνέση τὸν Κύριο»¹¹, διότι ἔδωσε τὴν προ-
 στασία του σὲ κάθε πνοὴ ποὺ ἐδημιούργησε. Ὁ ἄνθρωπος
 εἶναι πράγματι εἰρηνικὸ ὄργανο, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ὅμως ἂν
 ἐνδιαφέρεται κανεὶς νὰ μάθη, θὰ εὔρη ὄργανα πολεμικά, τὰ

7. Βλ. Ψαλμ. 150,3β.

8. Ψαλμ. 150,4α.

9. Ψαλμ. 150,4β.

ἐπιθυμίας ἐκφλέγοντα ἢ τοὺς ἔρωτας ἐκκαίοντα ἢ ἐξαγριαίνοντα
 2 τοὺς θυμούς. Χρῶνται γοῦν παρὰ τοὺς πολέμους αὐτῶν Τυρρη-
 νοὶ μὲν τῇ σάλπιγγι, σύριγγι δὲ Ἀρκάδες, Σικελοὶ δὲ πηκτίσιν
 καὶ Κρηῆτες λύρα καὶ Λακεδαιμόνιοι αὐλῶ καὶ κέρατι Θραῖκες
 3 καὶ Αἰγύπτιοι τυμπάνῳ καὶ Ἄραβες κυβάλῳ· ἐνὶ δὲ ἅρα ὄρ-
 γάνῳ, τῷ Λόγῳ μόνῳ τῷ εἰρηνικῷ, ἡμεῖς κεχρήμεθα, ὧ γεραί-
 ρομεν τὸν Θεόν, οὐκέτι τῷ ψαλτηρίῳ τῷ παλαιῷ καὶ τῇ σάλ-
 πιγγι καὶ τυμπάνῳ καὶ αὐλῷ, οἷς ἔθος ἦν τοὺς ἐν πολέμῳ ἀσκη-
 τὰς καὶ τοῦ θείου καταπεφρονηκότας φόβου ἀνὰ τὰς πανηγύρεις
 συγχρῆσθαι, ὡς δὴ τὸ ἔκλυτον αὐτῶν τοῦ φρονήματος διὰ τῶν
 τοιούτων ἐπανίστασθαι ρυθμῶν.

43.1 Ἔστω δὲ ἡμῶν ἢ παρὰ πότον φιλοφροσύνη διττὴ κατὰ τὸν
 νόμον· εἰ γὰρ «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου», ἔπειτα «τὸν
 πλησίον σου», προτέρα μὲν ἢ εἰς Θεὸν δι' εὐχαριστίας καὶ ψαλ-
 μωδίας γενέσθω φιλοφροσύνη, δευτέρα δὲ εἰς τὸν πλησίον διὰ
 τῆς ὁμιλίας τῆς σεμνῆς· «ὁ γὰρ Λόγος ὁ τοῦ Κυρίου ἐνοικεῖτω
 2 ἐν ὑμῖν πλουσίως», ὁ ἀπόστολός φησιν. Ὁ δὲ Λόγος οὗτος συν-
 αρμόζεται καὶ συσχηματίζεται καιροῖς, προσώποις, τόποις,
 συμποτικὸς δέ ἐστι νῦν· ἐπιφέρει γὰρ ὁ ἀπόστολος πάλιν· «ἐν
 πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς,
 ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν τῇ χάριτι, ἄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ
 ὑμῶν τῷ Θεῷ· καὶ πᾶν ὃ τι ἂν ποιῆτε ἢ ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ,
 πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ
 3 Πατρὶ αὐτοῦ». Οὗτος ἡμῶν ὁ κῶμος ὁ εὐχάριστος, κᾶν πρὸς
 κιθάραν ἐθελήσης ἢ λύραν ἄδειν τε καὶ ψάλλειν, μῶμος οὐκ
 ἔστιν, Ἑβραῖον μιμῆση δίκαιον βασιλέα εὐχάριστον τῷ Θεῷ.

10. Ψαλμ. 150,5.

11. Ψαλμ. 150,6.

ὅποια φλέγουν τὶς ἐπιθυμίες ἢ θερμαίνουν τοὺς ἔρωτες ἢ
 2 ἐξαγριαίνουν τοὺς θυμούς. Χρησιμοποιοῦν λοιπὸν στοὺς πο-
 λέμους των οἱ μὲν Τυρρηνοὶ τὴν σάλπιγγα, οἱ δὲ Ἀρκάδες
 τὴν σύριγγα, οἱ Σικελοὶ τὴν ἄρπα καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν
 αὐλό, τὸ κέρας οἱ Θραῖκες, οἱ Αἰγύπτιοι τὸ τύμπανο καὶ οἱ
 3 Ἀραβες τὸ κύμβαλο. Ἐμεῖς ὅμως χρησιμοποιοῦμε ἓνα μόνο
 ὄργανο, τὸν εἰρηνικὸ λόγον μόνον, μὲ τὸν ὅποιο ὑμνοῦμε τὸν
 Θεό, ὄχι μὲ τὸ παλαιὸ ψαλτήριον καὶ τὴν σάλπιγγα καὶ τὸ
 τύμπανο καὶ τὸν αὐλό, τὰ ὅποια συνήθιζαν νὰ χρησιμοποιοῦν
 οἱ ἀσκούμενοι στὸν πόλεμον καὶ περιφρονοῦντες τὸν θεῖον
 φόβον στίς συνελεύσεις, ὥστε μὲ τοὺς ρυθμούς αὐτῶν τῶν εἰ-
 δῶν νὰ ἀναβαθμισθῇ τὸ ὑποβαθμισμένο φρόνημά τους.

43,1 Κατὰ τὸν νόμον, ὅς εἶναι διπλῆ ἡ φιλοφροσύνη μας στὸ
 ποτό· διότι ἂν «ἀγαπήσης τὸν Κύριον τὸν Θεόν σου» κι' ἔπει-
 τα «τὸν πλησίον σου»¹², πρῶτα ὅς ἐκδηλωθῇ ἡ φιλοφροσύνη
 πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς εὐχαριστίας καὶ ψαλμωδίας, καὶ δεῦτε-
 ρο ἡ φιλοφροσύνη πρὸς τὸν πλησίον μὲ σεμνοπρεπῆ συνα-
 ναστροφῇ. Διότι ὁ ἀπόστολος λέγει, «ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ὅς
 2 ἐνοικῆ μέσα σας πλουσίως»¹³. Αὐτὸς ὁ λόγος προσαρμόζε-
 ται καὶ συμμορφώνεται μὲ τοὺς καιροὺς, τὰ πρόσωπα, τοὺς
 τόπους, καὶ τώρα εἶναι συμποσιακός. Διότι προσθέτει πάλιν ὁ
 ἀπόστολος· «μὲ ὅλην τὴν σοφίαν διδάσκοντας καὶ νουθετώντας
 τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ ψαλμούς καὶ ὕμνους καὶ πνευματικὰς
 ᾠδὰς, μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος, ψάλλοντας μὲ τὴν καρδίαν
 σας πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ὅ,τιδήποτε πράττετε εἴτε μὲ λόγον εἴτε
 μὲ ἔργον, ὅλα νὰ τὰ πράττετε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ,
 3 εὐχαριστῶντας τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα του»¹⁴. Αὐτὸς εἶναι ὁ
 εὐχάριστος κῶμος μας, καὶ ἂν θελήσης νὰ τραγουδήσης ἢ νὰ
 ψάλλῃς μὲ κιθάρα ἢ λύρα, δὲν ὑπάρχει ψόγος· θὰ μιμηθῆς
 τὸν Ἑβραῖον βασιλέα, τὸν δίκαιον καὶ εὐγνώμονα στὸν Θεόν. Ἡ

12. Ματθ. 22,37· 39 καὶ παράλληλα.

13. Κολ. 3,16.

14. Κολ. 3,16 ἐ.

«Ἀγαλλιᾶσθε, δίκαιοι, ἐν τῷ Κυρίῳ, τοῖς εὐθέσι πρέπει αἶνεσις», φησὶν ἡ προφητεία, «ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ἐν κιθάρα, ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ ψάλατε αὐτῷ, ᾄσατε αὐτῷ ᾄσμα καινόν». Καὶ μὴ τι τὸ δεκάχορδον ψαλτήριον τὸν Λόγον τὸν Ἰησοῦν μηνύει, τῷ στοιχείῳ τῆς δεκάδος φανερούμενον.

44,1 Ὡς δὲ ἀρμόδιον πρὶν ἡμᾶς μεταλαβεῖν τροφῆς τῶν συμπάντων εὐλογεῖν τὸν ποιητὴν, οὕτω καὶ παρὰ πότον καθήκει ψάλλειν αὐτῷ τῶν αὐτοῦ μεταλαμβάνοντας κτισμάτων· καὶ γὰρ ὁ ψαλμὸς ἐμμελής ἐστὶν εὐλογία καὶ σώφρων· «ὥδῃν πνευματικὴν» ὁ ἀπόστολος εἶρηκε τὸν ψαλμόν. Ἐπὶ πᾶσιν τε πρὶν ὕπνου λαχεῖν εὐχαριστεῖν ὅσιον τῷ Θεῷ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαύσαντας, ὡς καὶ ἐπὶ τὸν ὕπνον ἰέναι ἡμᾶς ἐνθέως. «Καὶ ἐξομολογήσασθε αὐτῷ ἐν ὥδαϊς χειλέων», φησὶν, «ὅτι ἐν προστάγματι αὐτοῦ πᾶσα εὐδοκία γίνεται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐλάττωσις εἰς τὸ σωτήριον αὐτοῦ». Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς Ἑλλησι παρὰ τὰς συμποτικὰς εὐωχίας καὶ τὰς ἐπιψεκαζούσας κύλικας ἐβραϊκῶν κατ' εἰκόνα ψαλμῶν ᾄσμα τὸ καλούμενον σκολιὸν ἤδετο, κοινῶς ἀπάντων μιᾷ φωνῇ παιανίζόντων, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐν μέρει περιελιτόντων τὰς προπόσεις τῆς ὥδῆς· οἱ δὲ μουσικώτεροι αὐτῶν καὶ πρὸς λύραν ἤδον.

4 Ἄλλ' αἱ μὲν ἐρωτικαὶ μακρὰν ἐρρόντων ὥδαί, ὕμνοι δὲ ἔστων τοῦ Θεοῦ αἱ ὥδαί. «Αἶνεσάτωσαν», φησὶν, «τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν χορῷ, ἐν τυμπάνῳ καὶ ψαλτηρίῳ ψαλάτωσαν αὐτῷ». Καὶ τίς ὁ ψάλλων χορός, αὐτό σοι διηγῆσεται τὸ Πνεῦμα. «Ἡ αἶνεσις αὐτοῦ ἐν Ἐκκλησίᾳ ὁσίων, ἀγαλλιάσθωσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ αὐτῶν». Καὶ πάλιν ἐπιφέρει· «ὅτι εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τῷ

15. Ψαλμ. 32,1-3.

16. Ἐφ. 5,19. Κολ. 3,16.

προφητεία λέγει, «ἀγαλλιᾶσθε, δίκαιοι, ἀπέναντι στὸν Κύριο, στοὺς δικαίους ἀρμόζει αἴνεσις· νὰ δοξολογήτε τὸν Κύριο μὲ κιθάρα, νὰ ψάλετε σ' αὐτὸν μὲ δεκάχορδο ψαλτήριο, ψάλλατέ του ἓνα νέο ᾄσμα»¹⁵. Καὶ ἴσως τὸ δεκάχορδο ψαλτήριο δηλώνει τὸν Λόγο τὸν Ἰησοῦ, ποὺ φανερώνεται μὲ τὸ στοιχεῖο τῆς δεκάδος.

- 44,1 Ὅπως εἶναι πρέπον, πρὶν πάρωμε τροφή, νὰ εὐλογοῦμε τὸν ποιητὴ τῶν συμπάντων, ἔτσι καὶ στὸ ποτό ἀρμόζει νὰ ψάλλωμε σ' αὐτόν, παίρνοντας μέρος στὰ κτίσματά του, διότι ὁ ψαλμὸς εἶναι ἐμμελῆς καὶ σῶφρων εὐλογία· ὁ ἀπόστολος ὠνόμασε τὸν ψαλμὸ «ὠδὴ πνευματικὴ»¹⁶. Καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα, πρὶν πέσωμε γιὰ ὕπνο, εἶναι ὅσιο νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεό, ἀφοῦ ἀπολαύσαμε τὴν χάρι καὶ φιλανθρωπία του, ὥστε νὰ προσέλθωμε καὶ στὸν ὕπνο κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῆς θείας δυνάμεως. Καὶ λέγει, «ἄς ἐξομολογηθοῦμε μὲ ὠδὲς τῶν χειλέων, διότι κάθε εὐδοκία ἐκδηλώνεται μὲ τὸ πρῶσταγμα του καὶ δὲν ὑπάρχει ἐλάττωσις στὴ σωτηρία του»¹⁷.
- 3 Ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, κατὰ τὰ συμπόσια τοὺς καὶ ὅταν τὰ ποτήρια τοὺς ἐξεχειλίζαν, ἐψάλλονταν κατὰ τὸν τρόπο τῶν ἐβραϊκῶν ψαλμῶν τὸ ᾄσμα ποὺ ὠνομαζόταν σκολιό, ἐνῶ ὅλοι μαζὶ ἐπαιάνιζαν μὲ μιὰ φωνή, καὶ μερικὲς φορές διαδοχικῶς ἔκαμαν προπόσεις τῆς ὠδῆς· οἱ μουσικώτεροι δὲ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἐτραγουδοῦσαν σύμφωνα μὲ τὴ λύρα.
- 4 Ἀλλὰ οἱ μὲν ἐρωτικὲς ὠδὲς ἄς πᾶνε μακριά, καὶ ὠδὲς μας ἄς εἶναι οἱ ὕμνοι τοῦ Θεοῦ. Λέγει, «ἄς αἰνέσουν τὸ ὄνομά του μὲ χορωδία, ἄς ψάλλουν σ' αὐτόν μὲ τύμπανο καὶ ἄρπα». Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ χορὸς ποὺ ψάλλει, θὰ σοῦ τὸ διηγηθῆ τὸ Πνεῦμα. «Ἡ αἴνεσις του γίνεται στὴν Ἐκκλησία τῶν ὁσίων, ἄς ἀγαλλιᾶσουν γιὰ τὸν βασιλέα τους». Καὶ πάλι προσθέτει, «διότι ὁ Κύριος εἶναι εὐχαριστημένος μὲ τὸν λαό του»¹⁸. Καὶ ἀσφαλῶς ἀπὸ τὶς ἀρμονίες πρέπει νὰ δεχώμαστε

17. Σοφ. Σειράχ 39,15· 18.

18. Ψαλμ. 149,3· 1· 2· 4.

λαῶ αὐτοῦ». Καὶ γὰρ ἀρμονίας παραδεκτέον τὰς σώφρονας, ἀπωτάτω ὅτι μάλιστα ἐλαύνοντας τῆς ἐρρωμένης ἡμῶν διανοίας τὰς ὑγρὰς ὄντως ἀρμονίας, αἱ περὶ τὰς καμπὰς τῶν φθόγων κακοτεχνοῦσαι εἰς θρύψιν καὶ βωμολοχίαν ἐκδιαιτῶνται· τὰ δὲ ἀσθηρὰ καὶ σωφρονικὰ μέλη ἀποτάσσεται ταῖς τῆς μέθης ἀγερωχίαις. Καταλειπτέον οὖν τὰς χρωματικὰς ἀρμονίας ταῖς ἀχρώμοις παροινίαις καὶ τῇ ἀνθοφορούσῃ καὶ ἐταιρούσῃ μουσικῇ.

μόνο τις σώφρονες, απομακρύνοντας σὲ μεγάλη ἀπόστασι ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ διάνοιά μας τις ἡδυπαθεῖς ἀρμονίες, οἱ ὁποῖες μὲ τὴν κακοτεχνία τῆς καμπῆς τῶν φθόγγων φθάνουν στὴν μαλθακότητα καὶ τὴ βωμολοχία. Ἐξ ἄλλου οἱ αὐστηρὲς καὶ σωφρονικὲς μελωδίες ἀποτάσσουν τις ἀγερωχίες τῆς μέθης. Ἄς ἐγκαταλείψωμε λοιπὸν τις χρωματικὲς ἀρμονίες στὶς ἄχρωμες οἰνοποσίες καὶ στὴν ἀνθοφορεμένη καὶ ἑταιρικὴ μουσικὴ.

〈 ΠΕΡΙ ΓΕΛΩΤΟΣ 〉

45,1 Μιμηλοὺς δὲ ἀνθρώπους γελοίων, μάλλον δὲ καταγελά-
 στων παθῶν τῆς ἡμετέρας ἐξελαστέον πολιτείας. Πάντων γὰρ
 τῶν λόγων ἀπὸ διανοίας καὶ ἤθους ρεόντων οὐχ οἷόν τέ ἐστι γε-
 λοίους τινὰς προέσθαι λόγους, μὴ οὐχὶ ἀπὸ γελοίου ἤθους φερο-
 μένους. Τὸ γὰρ «οὐκ ἔστι δένδρον καλὸν ποιοῦν καρπὸν σα-
 πρὸν, οὐδὲ μὴν δένδρον σαπρὸν ποιοῦν καρπὸν καλὸν» κἀν-
 2 ταῦθ' ἂν ἀρμόσαι· καρπὸς διανοίας ὁ λόγος ἐστίν. Εἰ τοίνυν τοὺς
 γελωτοποιοὺς ἐξοικιστέον τῆς ἡμεδαπῆς πολιτείας, πολλοῦ γε
 καὶ δεῖ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτρέπειν γελωτοποιεῖν. Ἄτοπον γάρ, ὧν
 ἀκροατὰς γενέσθαι κεκώλυται, τούτων εὐρίσκεσθαι μιμητὰς·
 πολλῶ δὲ ἔτι ἀτοπώτερον γελοῖον αὐτὸν σπουδάζειν γενέσθαι,
 3 τοῦτ' ἔστιν ἐφύβριστον καὶ καταγέλαστον. Εἰ γὰρ γελοίως
 σχηματισθῆναι, καθάπερ ἐν ταῖς πομπαῖς ὀρῶνται τινες, οὐκ ἂν
 ὑπομείναμεν, πῶς ἂν εἰκότως τὸν ἐντὸς ἀνθρώπου ἐπὶ τὸ γε-
 4 λιοότερον σχηματιζόμενον ἀνασχοίμεθα; Καὶ εἰ τὸ πρόσωπον
 οὐκ ἂν ἐκόντες ἐπὶ τὸ γελοιώτερον μεταστρέψαιμὲν ποτε, πῶς
 ἂν κατὰ τοὺς λόγους ἐπιτηδεύσαιμεν εἶναί τε φαίνεσθαι γελοῖοι,
 τὸ τιμιώτερον πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κτημάτων καταμω-
 κώμενοι, τὸν λόγον; Χλεύη μὲν οὖν ἐπιτηδεύειν ταῦτα, ἐπεὶ
 μὴδὲ ὁ τῶν γελοίων λόγος ἀκροάσεως ἄξιος, διὰ τῶν ὀνομάτων
 αὐτῶν ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ τῶν ἔργων ἐθίζων, χαριεντιστέον τε, οὐ
 γελωτοποιητέον.

1. Λουκᾶ 6,43 καὶ παράλληλα.

〈 ΠΕΡΙ ΓΕΛΩΤΟΣ 〉

45,1 Τους ανθρώπους πού μιμοῦνται τὰ γελοῖα ἢ μᾶλλον τὰ καταγέλαστα πάθη πρέπει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν πολιτεία μας. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὅλοι οἱ λόγοι ρέουν ἀπὸ τὴν διάνοια καὶ τὸ ἦθος, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προφέρωνται γελοῖοι λόγοι, ἂν δὲν φέρωνται ἀπὸ γελοῖο ἦθος. Καὶ ἀσφαλῶς τὸ «δὲν ὑπάρχει καλὸ δένδρο πού νὰ κάμνη σάπιο καρπὸ, οὔτε βέβαια σάπιο δένδρο πού νὰ κάμνη καλὸν καρπὸ»¹, μπορεῖ νὰ προσαρμοσθῆ κι' ἐδῶ. Καρπὸς διανοίας εἶναι ὁ
 2 λόγος. Ἄν λοιπὸν πρέπει ν' ἀποβάλλωμε τοὺς γελωτοποιοὺς ἀπὸ τὴν πολιτεία μας, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπωμε στοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ γελωτοποιοῦμε. Διότι εἶναι ἄτοπο νὰ γινώμαστε μιμηταὶ αὐτῶν τῶν ὁποίων ἀπαγορεύεται νὰ γίνωμε ἀκροαταί, καὶ πολὺ ἀτοπώτερο ἀκόμη εἶναι νὰ φροντίζη κανεὶς νὰ γίνη γελοῖος, δηλαδὴ καταφρονεμένος
 3 καὶ καταγέλαστος. Ἄν δηλαδὴ δὲν καταδεχώμαστε νὰ μεταμφιεσθοῦμε γελοίως, ἔτσι ὅπως φαίνονται μερικοὶ στίς πομπές, πῶς θὰ ἦταν εὐλογο νὰ ἀνεχθοῦμε νὰ μετασχηματι-
 4 σθῆ πρὸς τὸ γελοιώτερο ὁ ἐσωτερικός μας ἄνθρωπος; Κι' ἂν δὲν θὰ μεταστρέφαμε ποτὲ τὸ πρόσωπό μας ἀκουσίως πρὸς τὸ γελοιώτερο, πῶς θὰ καταφέρναμε νὰ εἴμαστε καὶ νὰ φαινώμαστε γελοῖοι στοὺς λόγους, παραδίδοντας στὸν χλευασμὸ τὸ τιμιώτερο ἀπὸ ὅλα τὰ προσόντα τῶν ἀνθρώπων, τὸν λόγο; Εἶναι λοιπὸν χλευή νὰ ἐπιδιδώμαστε σ' αὐτά, ἐπειδὴ οὔτε τῶν γελοίων ὁ λόγος εἶναι ἄξιος ἀκροάσεως, ἀφοῦ συνηθίζει καὶ μὲ τίς λέξεις ἀκόμη στὰ αἰσχρὰ ἔργα· πρέπει λοιπὸν νὰ χαριεντιζώμαστε, ὄχι νὰ γελωτοποιοῦμε.

46,1 Ἄλλα καὶ αὐτὸν τὸν γέλωτα ἐπιστομιστέον. Καὶ γὰρ αὖ καὶ αὐτὸς ὄν μὲν δεῖ τρόπον ἐξαγόμενος ἐμφαίνει κοσμιότητα, μὴ ταύτη δὲ χωρῶν ἀκολασίαν ἐνδείκνυται. Ἀπλῶς γὰρ ὅποσα φυσικὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐστίν, ταῦτα οὐκ ἀναιρεῖν ἐξ αὐτῶν δεῖ, 2 μᾶλλον δὲ μέτρον αὐτοῖς καὶ καιρὸν ἐπιτιθέναι πρέποντα. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ γελαστικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, γελαστέον τὰ πάντα, ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ ἵππος χρεμετιστικὸς ὢν χρεμετίζει τὰ πάντα· ὡς δὲ ζῶα λογικὰ σφᾶς αὐτοὺς ἀρμοστέον εὐκράτως, τὸ αὐστηρὸν τῆς σπουδῆς ἡμῶν καὶ τὸ ὑπέρτονον χαλῶντας ἐμμελῶς, οὐκ 3 ἐκλύοντας ἐκμελῶς. Ἡ μὲν γὰρ καθ' ἀρμονίαν τοῦ προσώπου, καθάπερ ὀργάνου, κόσμιος ἀνεσις μειδιάμα κέκληται –διάχυσις οὕτως ἀνακλᾶται κατὰ πρόσωπον–, σωφρονούντων ὁ γέλως· ἡ δὲ ἐκμελῆς τοῦ προσώπου ἔκλυσις, εἰ μὲν ἐπὶ γυναικῶν γίνοιτο, κιχλισμὸς προσαγορεύεται, γέλως δὲ ἐστὶ πορνικός, εἰ δὲ ἐπὶ ἀνδρῶν, καγχασμὸς, γέλως ἐστὶν οὗτος μνηστηριώδης κάξυβρίζων· «μωρὸς δὲ ἐν γέλωτι ἄνυψοῖ φωνὴν αὐτοῦ», φησὶν ἡ Γραφή, «άνηρ δὲ πανοῦργος μόγις ἠσυχῆ μειδιάσει». Φρόνιμον λέγει τὸν πανοῦργον νῦν, τὸν ἐναντίως τῷ μωρῷ διακεείμενον.

47,1 Ἄλλ' οὐδ' ἔμπαλιν εἶναι δεῖ σκυθρωπόν, ἀλλὰ σύννου· ἀποδέχομαι γὰρ εὖ μάλα ἐκεῖνον ὃς ἐφαίνετο

μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασι

2 «ἤττον» γὰρ «ἂν καταγέλαστος ὁ γέλως αὐτῷ εἶη». Χρῆ δὲ καὶ τὸ μειδιάμα παιδαγωγεῖσθαι, καὶ εἰ μὲν ἐπ' αἰσχροῖς εἶη, ἐρυθριῶντας μᾶλλον ἢ μειδιῶντας φαίνεσθαι, μὴ συνήδεσθαι διὰ

2. Σοφ. Σειράχ 21,20.

3. Βλ. Ἰσοκράτη I, 15.

46,1 Ἄλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν γέλωτα πρέπει νὰ χαλιναγωγοῦ-
 με. Διότι τὸ γέλοιο, ὅταν ἐξάγεται μὲ τὸν τρόπο πὸ ἀρμόζει,
 ἐμφανίζει κοσμιότητα, ὅταν ὅμως δὲν ἐκδηλώνεται ἔτσι,
 δείχνει ἀκολασία. Μὲ λίγα λόγια ὅσα εἶναι στοὺς ἀνθρώ-
 πους φυσικά, αὐτὰ δὲν πρέπει ν' ἀναιροῦνται καθ' ἑαυτά,
 ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐπιβάλλεται σ' αὐτὰ τὸ μέτρο καὶ ὁ κατάλ-
 2 ληλος καιρός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι γελαστικὸ
 ζῶο, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ γελᾷ γιὰ τὰ πάντα,
 ἀφοῦ οὔτε ὁ ἵππος, πὸ εἶναι χρεμετιστικός, δὲν χρεμετίζει
 γιὰ τὰ πάντα· ὡς λογικὰ ζῶα πρέπει νὰ κατευθύνωμε τοὺς
 ἑαυτοὺς μας μὲ μετριοπάθεια, χαλαρώνοντας ἀρμονικῶς τὴν
 αὐστηρότητα καὶ τὴν ὑπερέντασι τοῦ ζήλου μας, χωρὶς νὰ τὰ
 3 διαλύωμε δυσαρμονικά. Ἡ κόσμια καὶ ἀρμονικὴ ἄνεσις τοῦ
 προσώπου, σὰν ὄργανου, ὀνομάζεται μειδίαμα, κι' ἔτσι στὸ
 πρόσωπο ἀνακλᾶται ἡ διάχυσις καὶ τὸ γέλοιο ἀνήκει στοὺς
 σῶφρονες. Ἡ δυσαρμονικὴ ὅμως ἔκλυσις τοῦ προσώπου, ἂν
 γίνεται στὶς γυναῖκες, ὀνομάζεται κιχλισμὸς πὸ εἶναι πορνι-
 κό γέλοιο, κι' ἂν γίνεται στοὺς ἄνδρες, ὀνομάζεται καγχα-
 4 σμὸς καὶ εἶναι γέλοιο προκλητικὸ καὶ ὑβριστικὸ. Ἡ Γραφή
 λέγει, «ὁ μωρὸς ὑψώνει τὴ φωνή του, ἐνῶ ὁ πονηρὸς ἄνδρας
 μόλις χαμογελᾷ ἤσυχα»². Φρόνιμο λέγει ἐδῶ τὸν πανοῦργο
 πὸ ἀντιτίθεται στὸν μωρό.

47,1 Ἄλλ' ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς σκυθρωπός,
 ἀλλὰ σκεπτικός³· πράγματι ἐπιδοκιμάζω ἀδίστακτα ἐκεῖνον
 πὸ ἐφαινόταν

νὰ μειδιᾷ μὲ πρόσωπο βλοσυρό⁴,

ἐφ' ὅσον «τὸ γέλοιο αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦταν λιγώτερο
 2 καταγέλαστο»⁵. Πρέπει ἐπίσης νὰ γίνεται ἐκπαίδευσις καὶ
 στὸ μειδίαμα. Ἄν πρόκειται γιὰ αἰσχρὰ πράγματα, πρέπει νὰ
 φαινώμαστε μᾶλλον ὅτι κοκκινίζομε, παρὰ ὅτι χαμογελοῦμε,

4. *Τιὰς* Η,212.

5. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Πολιτεία* 7,518 Β.

συμπάθειαν δοκῶμεν, εἰ δὲ ἐπὶ λυπηροῖς, κατηφεστέρους ἀρμό-
 ζει βλέπεσθαι ἢ ἐφῆδεσθαι δοκεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνου λογι-
 3 σμοῦ τεκμήριον, τὸ δὲ ὠμότητος ὑπόληψιν ἐνδείκνυται. Οὐτε
 γὰρ ἀεὶ γελαστέον —ἄμετρον γὰρ— οὔτε πρεσβυτέρων ἢ τινων
 ἐτέρων ἐντροπῆς ἀξίων παρόντων, εἰ μὴ ἄρα τι αὐτοὶ εἰς τὸ
 διαχέαι ἡμᾶς χαριεντίσαιντο, οὔτε μὴν πρὸς τοὺς τυχόντας γελα-
 στέον οὐδ' ἐν παντὶ τόπῳ οὐδὲ μὴν πᾶσιν οὐδὲ ἐπὶ πᾶσιν. Μά-
 λιστα γὰρ μεираκίοις καὶ γυναιξὶν ὄλισθος εἰς διαβολὰς ὁ γέλωσ
 ἐστίν.

48,1 Τὸ δὲ καὶ φαίνεσθαι καταπληκτικὸν πόρρωθεν τῶν πει-
 ρῶντων ἐστὶ φυγαδευτικόν· δυνατὴ γὰρ ἀποκρούσασθαι τῆς
 ἀσελγείας τὰς προσβολὰς καὶ ἐκ μόνης τῆς προσόψεως ἢ σε-
 μνότης· πάντα δέ, ὡς ἔπος εἶπεῖν, τοὺς ἀνοήτους ὁ οἶνος

καὶ θ' ἀπαλὸν γελάσαι καὶ ὀρχήσασθαι ἀνώγει,

2 εἰς μαλακίαν ἐκτρέπων τὸ ἀνδρόγυνον ἦθος. Καὶ σκοπεῖν δεῖ
 πῶς ἐντεῦθεν ἢ παρρησία τὴν ἀκοσμίαν εἰς αἰσχρολογίαν αἰσεί-

καί τι ἔπος προέηκεν, ὅπερ τ' ἄρρητον ἄμεινον.

3 Μάλιστα γοῦν ἐν οἴνῳ καθορᾶσθαι τὰ ἦθη τῶν ὑπούλων συμ-
 βέβηκε τῆς ὑποκρίσεως ἀπογυμνούμενα διὰ τὴν ἀνελεύθερον
 παρρησίαν τῆς παροινίας, δι' ἣν κατακοιμίζεται μὲν ὁ λόγος ἐν
 αὐτῇ τῇ ψυχῇ καρηβαρήσας τῇ μέθῃ, τὰ δὲ ἐκτράπελα ἐπεγείρε-
 ται πάθη καταδυναστεύοντα τῆς ἀσθενείας τοῦ λογισμοῦ.

για να μη νομισθῆ ὅτι συμμετέχομε στήν ἡδονή ἀπὸ συμπά-
 θεια· ἂν ὅμως πρόκειται γιὰ λυπηρά, ἀρμόζει νὰ φαινώμαστε
 κατηφέστεροι παρὰ νὰ νομισθῆ ὅτι διασκεδάζωμε· τὸ πρῶτο
 εἶναι τεκμήριο τοῦ ἀνθρώπινου λογισμοῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλο δεί-
 3 χνει τὴν ὑποψία ὠμότητος. Δηλαδή δὲν πρέπει οὔτε πάντοτε
 νὰ γελοῦμε –κάτι πού εἶναι ἄμετρο– οὔτε ἐμπρὸς σὲ πρεσβυ-
 τέρους ἢ σὲ ἄλλα σεβάσματα πρόσωπα, ἐκτὸς ἐὰν αὐτοῖ χα-
 ριεντισθοῦν γιὰ νὰ μᾶς κάνουν διαχυτικούς· οὔτε ὅμως πρὸς
 τοὺς τυχαίους πρέπει νὰ γελοῦμε οὔτε σὲ κάθε τόπο οὔτε
 πάλι σὲ ὅλους οὔτε γιὰ ὅλα. Γιὰ τὰ μειράκια μάλιστα καὶ τὶς
 γυναῖκες ὁ γέλωτας εἶναι ὀλίσθημα πρὸς τὶς διαβολές.

48,1 Τὸ νὰ φαίνεται κανεὶς καταπληκτικός, φυγαδεύει ἀπὸ
 μακριὰ τοὺς πειραστάς· διότι ἡ σεμνότης ἔχει τὴ δύναμι ν'
 ἀποκρούσῃ τὶς προσβολές τῆς ἀσελγείας καὶ μὲ μόνη τὴν
 ὄψι. Καὶ θὰ ἐλέγαμε ὅτι ὁ οἶνος ὅλους τοὺς ἀνοήτους

προτρέπει στὸ ἀπαλὸ γέλοιο καὶ τὸν ἀπαλὸ χορό⁶,

2 ἐκτρέποντας τὸ θηλυπρεπὲς ἦθος σὲ μαλθακότητα. Καὶ πρέ-
 πει νὰ ἰδοῦμε πῶς ἀπὸ ἐδῶ ἢ παρρησία αὐξάνει τὴν ἀκοσμία
 σὲ αἰσχρολογία·

καὶ πρόφερε ἓνα λόγο πού καλύτερα νὰ μὴ τὸν ἔλεγε⁷.

3 Στὸν οἶνο λοιπὸν κυρίως συμβαίνει νὰ φαίνωνται τὰ ἦθη τῶν
 ὑπούλων γυμνὰ ἀπὸ τὴν ὑποκρισία ἐξ αἰτίας τῆς ἀνελεύθε-
 ρης παρρησίας τῆς πολυποσίας, ἀπὸ τὴν ὁποία κατακοιμίζε-
 ται ὁ λόγος μέσα στὴν ψυχὴ, κουρασμένος ἀπὸ τὴν μέθη καὶ
 διεγείρονται τὰ τερατώδη πάθη πού καταδυναστεύουν τὴν
 ἀσθένεια τοῦ λογισμοῦ.

6. Ὀδύσσεια Ξ, 465 καὶ 463.

7. Ὀδύσσεια Ξ, 466.

« ΠΕΡΙ ΑΙΣΧΡΟΛΟΓΙΑΣ »

49,1 Τὴν αἰσχρολογία πρέπει κι' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὴν ἀποφεύγωμε καὶ ὅσους τὴ χρησιμοποιοῦν πρέπει νὰ τοὺς κλείνωμε τὸ στόμα, μὲ δριμύτερη ὄψι, μὲ ἀποστροφή τοῦ προσώπου, μὲ τὸν λεγόμενο μυκτηρισμό, καὶ πολλές φορές καὶ μὲ τραχύτερο λόγο. Διότι λέγει, «τὰ ἐξερχόμενα ἀπὸ τὸ στόμα μιαίνουν τὸν ἄνθρωπο»¹, τὸν παρουσιάζουν κοινὸ καὶ ἐθνικὸ, ἀπαίδευτο καὶ ἀσελγῆ, ὄχι ὅπως πρέπει ἐξαίρετο, 2 κόσμιο καὶ σώφρονα. Ὡς πρὸς τὴν ἀκοὴ τῶν αἰσchrῶν καὶ τὴν θεὰ τῶν παρομοίων πραγμάτων, ὁ θεῖος Παιδαγωγός, ἀκριβῶς σὰν ἐκείνουν πού παλαίουν μὲ τὰ παιδιά, γιὰ νὰ μὴ σπάσουν τὰ αὐτιά τους, προβάλλει τοὺς σώφρονες λόγους σὰν παρωπίδες, ὥστε τὸ κροῦσμα τῆς πορνείας νὰ μὴ μπορέσῃ νὰ φθάσῃ στὴν θραῦσι τῆς ψυχῆς. Τοὺς ὀφθαλμοὺς πάλι τοὺς κατευθύνει πρὸς τὴν θεὰ τῶν καλῶν, λέγοντας ὅτι εἶναι προτιμότερο νὰ γλιστρᾷ κανεῖς μὲ τὰ πόδια, παρὰ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς.

50,1 Ἀποκρούοντας αὐτὴν τὴν αἰσχρολογία ὁ ἀπόστολος λέγει, «νὰ μὴ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας κανένας σαπρὸς λόγος παρὰ μόνον ἀγαθός»². Καὶ πάλι· «ὅπως ἀρμόζει στοὺς ἀγίους, νὰ μὴ ἀναφέρεται ἀνάμεσά σας αἰσchrότης καὶ μωρολογία ἢ εὐτραπελία, πράγματα ἀνεπίτρεπτα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία»³. Ἄν ὅποιος εἶπε τὸν ἀδελφό μου μωρό, εἶναι ἔνοχος στὴν κρίσι⁴, τί θ' ἀποφανθοῦμε γιὰ ἐκείνους πού μωρολογοῦν; Καὶ βέβαια καὶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα ἔχει γραφῆ· «ὅποιος

4. Ματθ. 5,22.

ΣΤ'.

〈 ΠΕΡΙ ΑΙΣΧΡΟΛΟΓΙΑΣ 〉

49,1 Αίσχρολογίας δὲ παντελῶς αὐτοῖς τε ἡμῖν ἀφεκτέον καὶ τοὺς χρώμενους αὐτῇ ἐπιστομιστέον καὶ ὄψει δριμυτέρα καὶ προσώπου ἀποστροφῆ καὶ τῷ ἀπομυκτηρισμῷ καλουμένῳ, πολλάκις δὲ καὶ λόγῳ τραχυτέρῳ. «Τὰ γὰρ ἐξιόντα», φησὶν, «ἐκ τοῦ στόματος κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον», κοινὸν καὶ ἔθνικὸν καὶ ἀπαίδευτον καὶ ἀσελγῆ δείκνυσιν αὐτόν, οὐχὶ δὲ ἴδιον καὶ 2 κόσμιον καὶ σώφρονα. Πρὸς δὲ τὴν ἀκοὴν τῶν αἰσchrῶν καὶ τὴν θέαν τῶν ὁμοίως ἐχόντων ὁ θεῖος παιδαγωγὸς κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς παλαίουσι τῶν παιδίων, ὡς μὴ τὰ ὦτα θραύοιτο αὐτῶν, τοὺς σώφρονας περιτίθησι λόγους καθάπερ ἀντωτίδας, ὡς μὴ δύνασθαι ἐξικνεῖσθαι εἰς θραῦσιν τῆς ψυχῆς τὸ κροῦμα τῆς πορνείας· τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς κατευθύνει ἐπὶ τὴν θέαν τῶν καλῶν, ἄμεινον εἶναι λέγων τοῖς ποσὶν ἢ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὀλισθαίνειν.

50,1 Ταύτην ἀποκρουόμενος τὴν αἰσχρολογίαν ὁ ἀπόστολος «πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν», φησὶν, «μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴ τις ἀγαθός». Πάλιν τε αὖ· «καθὼς πρέπει ἀγίοις, μὴ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν αἰσchrότης καὶ μωρολογία ἢ εὐ- 2 τραπελία, ἃ οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία». Εἰ δὲ ὁ μωρὸν εἰπὼν τὸν ἀδελφὸν ἔνοχος εἰς κρίσιν, τί περὶ τοῦ μωρολογοῦντος ἀποφανούμεθα; Ἦ καὶ περὶ τούτου γέγραπται· «ὃς

1. Ματθ. 15,18 καὶ παράλληλα.

2. Ἐφ. 4,29.

3. Ἐφ. 5,3 ἐ.

ἂν λαλήσῃ λόγον ἄργόν, ἀποδώσει λόγον Κυρίῳ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως». Αὐθίς τε «ἐκ τοῦ λόγου σου δικαιωθήσῃ», φησὶν, «καὶ ἐκ τοῦ λόγου σου καταδικασθήσῃ». Τίνες οὖν αἱ ἀντωτίδες αἱ σωτήριοι; Καὶ τίνες αἱ τῶν ὀλισθηρῶν ὀφθαλμῶν παιδαγωγῆσεις; Αἱ μετὰ τῶν δικαίων συναναστροφῆν προλαμβάνουσαι καὶ προεμφράττουσαι τὰ ὦτα τοῖς ἀπάγειν τῆς ἀληθείας βουλομένοις.

4 Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί,

ἢ ποιητικὴ λέγει. Γενναιότερον δὲ ὁ ἀπόστολος, «γίνεσθε», φησὶν, «ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ»· ὁ γὰρ μετὰ τῶν ἀγίων ἀναστρεφόμενος ἀγιασθήσεται.

51.1 Πάντη οὖν ἀφεκτέον τῶν αἰσχυρῶν ἀκουσμάτων καὶ ρημάτων καὶ θεαμάτων, πολὺ δὲ μᾶλλον ἔργων αἰσχυρῶν καθαρευτέον, τοῦτο μὲν ἐν ἐπιδείξεσι καὶ παραγυμνώσεσι μερῶν τινῶν τοῦ σώματος, ὧν οὐ χρεῖ, τοῦτο δὲ ἐν ταῖς ἐπιθεωρήσεσι τῶν ἀπορρητοτέρων μερῶν· οὐδὲ γὰρ ἠνέσχετο τοῦ δικαίου τὴν γύμνωσιν αἰσχυρὰν οὕσαν ἐπιδεῖν σώφρων υἱός, ἐσκέπασε δὲ ἡ σωφροσύνη, ὃ ἐγύμνωσεν ἢ μέθη, τὸ περίοπτον τῆς ἀγνοίας πα-
2 ράπτωμα. Καθαρευτέον δὲ οὐδὲν ἦττον κἂν ταῖς προφοραῖς τῶν φωνῶν, αἷς ἄβαστα εἶναι χρεῖ τὰ ὦτα τῶν ἐν Χριστῷ πεπιστευκότων. Ταύτη μοι δοκεῖ ὁ Παιδαγωγὸς μηδὲ φθέγξασθαι τι τῶν τῆς ἀσχημοσύνης ἐφίεναι ἡμῖν, πόρρωθεν διαβάλλων πρὸς τὴν ἀκολασίαν. Δεινὸς γὰρ ἀεὶ τὰς ρίζας τῶν ἀμαρτημάτων ἐκκό-

5. Ματθ. 12,36 ἐ.

6. ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ, *Θαῖς*. Παρατίθεται ἀπὸ τὸν Παῦλο, Α' Κορ. 15,33.

προφέρει ἄχρηστο λόγο, θ' ἀποδῶση λογαριασμὸν στὸν Κύριο κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως»· καὶ συνεχίζει· «ἀπὸ τὸ λόγο σου θὰ δικαιωθῆς, καὶ ἀπὸ τὸ λόγο σου θὰ καταδικασθῆς»⁵. Ποιές λοιπὸν εἶναι οἱ σωτήριες παρωπίδες; Καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ σωφρονισμοὶ τῶν ὀλισθηρῶν ὀφθαλμῶν; Εἶναι οἱ συναναστροφές μὲ τοὺς δικαίους ποὺ προληπτικῶς φράζουν τὰ αὐτιά ἀπέναντι σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

4 Φθείρουν τὰ χρηστὰ ἤθη οἱ κακὲς συναναστροφές⁶,

λέγει ἡ ποίησις. Ὁ ἀπόστολος ὁμως λέγει γενναιότερα, «νὰ φθάσετε στὸ σημεῖο νὰ ἀποκρούετε τὸ πονηρὸ καὶ νὰ προσκολλᾶσθε στὸ ἀγαθόν»⁷. διότι αὐτὸς ποὺ συναναστρέφεται μὲ τοὺς ἁγίους, θ' ἁγιασθῆ.

51,1 Πρέπει λοιπὸν ν' ἀπέχωμε τελείως ἀπὸ τὰ αἰσχρὰ ἀκούσματα καὶ λόγια καὶ θεάματα καὶ πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ εἴμαστε καθαροὶ ἀπὸ αἰσχρὰ ἔργα, ποὺ συνίστανται ἀφ' ἑνὸς μὲν στὴν ἐπίδειξι καὶ γύμνωσι μερικῶν μελῶν τοῦ σώματος, ποὺ δὲν πρέπει, καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν παρατήρησι τῶν ἀπορρήτων μελῶν· διότι ὁ σῶφρων υἱὸς δὲν ἀνέχθηκε νὰ κυττάξῃ τὴν γύμνωσι τοῦ δικαίου ποὺ ἦταν αἰσχρὰ καὶ ἡ σωφροσύνη ἐσκέπασε ὅ,τι ἐγύμνωσε ἢ μέθη, τὸ περίοπτο παράπτωμα τῆς ἀγνοίας⁸. Πρέπει ἐξ ἴσου νὰ εἴμαστε καθαροὶ καὶ στὴν προφορὰ τῶν λέξεων στὶς ὁποῖες τὰ αὐτιά τῶν πιστῶν τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἄβαρα. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι ὁ Παιδαγωγὸς δὲν μᾶς ἀφήνει οὔτε νὰ εἰποῦμε κάτι τὸ αἰσχρὸ, διαβάλλοντάς μας ἀπὸ μακριὰ πρὸς τὴν ἀκολασία. Διότι εἶναι πάντοτε δυνατὸς στὸ νὰ ἀποκόπητις τὶς ρίζες τῶν ἁμαρτημάτων, τὸ «νὰ μὴ μοιχεύσης» διὰ τοῦ «νὰ μὴ ἐπιθυ-

7. Ρωμ. 12,9.

8. Ἐναφορὰ στὴν μέθη τοῦ Νῶε, Γεν. 9,23

9. Ματθ. 5,28.

9α. Παρμ. 10,19.

πτειν, τὸ «οὐ μοιχεύσεις» διὰ τοῦ «οὐκ ἐπιθυμήσεις»· καρπὸς γὰρ τῆς ἐπιθυμίας ἢ μοιχεία τῆς ρίζης τῆς κακῆς.

52,1 Ὅμοίως οὖν κάνταῦθα ὁ Παιδαγωγὸς τὴν ἀδεᾶ τῶν ὀνομάτων χρῆσιν διαβέβληκε, τὴν ἀδεᾶ τῆς ἀκολασίας ἐπιμιξίαν ἐκκόπτων. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν μελέτην ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκοσμεῖν, τὸ δὲ περὶ τὴν φωνὴν σωφρονεῖν
 2 ἀσκεῖν ἐστὶ λαγνείας καρτερεῖν. Διειλήφαμεν δὲ βαθυτέρω λόγῳ ὡς ἄρα ἐν τοῖς ὀνόμασιν οὐδὲ μὴν ἐν τοῖς συνουσιαστικοῖς μορίοις καὶ τῇ κατὰ γάμον συμπλοκῇ, καθ' ὧν κεῖται τὰ ὀνόματα τὰ περὶ τὴν συνήθειαν οὐ τετριμμένα, ἢ τοῦ ὄντως αἰσχροῦ προσηγορία τάττεται· οὐδὲ γὰρ γόνυ καὶ κνήμη τὰ μέλη ταῦτα οὐδὲ μὴν τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὀνόματα καὶ ἢ δι' αὐτῶν ἐνέργεια αἰσχρά ἐστίν (μέλη δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα τοῦ ἀνθρώπου, αἰδοῦς, οὐκ αἰσχύνης κατηξιωμένα), αἰσχρὸν δὲ ἢ παράνομος αὐτῶν ἐνέργεια, αἰσχους καὶ ὀνειδους διὰ τοῦτο καὶ κολάσεως ἀξία· μόνον γὰρ τῷ
 3 ὄντι αἰσχρὸν ἢ κακία καὶ τὰ κατὰ ταύτην ἐνεργούμενα. Τούτοις δὲ ἀναλόγως αἰσχρολογία εἰκότως ἂν καλοῖτο ἢ περὶ τῶν τῆς κακίας ἔργων λογοποιία· οἷον τὸ περὶ μοιχείας διαλέγεσθαι ἢ παιδεραστίας καὶ τὰ παραπλήσια. Ναὶ μὴν καὶ τὴν φλύαρον
 4 ἀδολεσχίαν κατασιγαστέον. «Ἐκ γάρ τοι πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ», φησὶν, «ἀμαρτίαν»· δίκην ἄρα ὑφέξει ἢ γλωσσαργία· «ἔστι γὰρ σιωπῶν εὕρισκόμενος σοφός, καὶ ἔστι μισητὸς ἀπὸ πολλῆς λαλιᾶς». Ἦδη καὶ αὐτὸς αὐτῷ ὁ ἀδολέσχης προσκορῆς· «πλεονάζων γὰρ λόγον βδελύττεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ».

μήσης»⁹. διότι ἡ μοιχεία εἶναι καρπὸς τῆς ἐπιθυμίας, τῆς κακῆς ρίζας.

52,1 Ὅμοίως λοιπὸν κι' ἐδῶ ὁ Παιδαγωγὸς ἀπορρίπτει τὴν ἐλεύθερη χρῆσι τῶν λέξεων, ἀποκόπτοντας τὴν ἐλεύθερη ἐπιμιξία τῆς ἀκολασίας. Διότι τὸ νὰ ἀτακτῆ κανεὶς στὶς λέξεις ὑποβάλλει τὴ σκέψι νὰ ἀκοσμῆ καὶ στὶς πράξεις, ἐνῶ τὸ νὰ σωφρονῆ στὰ λόγια εἶναι ἄσκησις γιὰ τὸ νὰ ἀντιστέκεται
 2 στὶς ἐρωτικὲς ὀρέξεις. Ἔχομε ἐξηγήσει μὲ βαθύτερο τρόπο ὅτι ἡ ὀνομασία τοῦ ἀληθινὰ αἰσχροῦ δὲν ἀφορᾷ οὔτε στὶς λέξεις οὔτε στὰ συνουσιαστικὰ μόρια καὶ τὴν συζυγικὴ συνουσία, γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν οἱ λέξεις πὸ δὲν πολυχρησιμοποιοῦνται στὸν κοινωνικὸ βίον· διότι τὰ μέλη αὐτὰ δὲν εἶναι οὔτε γόνατο οὔτε κνήμη, οὔτε βέβαια τὰ ὀνόματά τους καὶ ἡ ἐνέργειά τους εἶναι πράγματι αἰσchrὰ (εἶναι δὲ μέλη καὶ τὰ αἰδοῖα τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα ἔχουν καταξιωθῆ σεβασμοῦ, ὄχι ἐντροπῆς), ἀλλὰ αἰσchrὸ εἶναι ἡ παράνομη ἐνέργειά τους, πὸ εἶναι ἄξια αἰσchrους καὶ ὄνειδισμοῦ, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ἄξια τιμωρίας· διότι τὸ μόνον αἰσchrὸ εἶναι ἡ
 3 κακία καὶ τὰ ἐνεργήματά της. Ἀνάλογα μὲ αὐτὰ εὐλόγως αἰσchrολογία θὰ ὀνομαζόταν ἡ λογοποιία περὶ τῶν ἔργων τῆς κακίας, ὅπως εἶναι ἡ συζήτησις περὶ τῆς μοιχείας ἢ τῆς παιδεραστίας καὶ τῶν παρομοίων. Ἐπίσης πρέπει νὰ σταματή-
 4 σωμε καὶ τὴν φλύαρη συζήτησι. Διότι ἡ Γραφὴ λέγει, «δὲν θὰ ἀποφύγῃς τὴν ἁμαρτία ἀπὸ τὴν πολυλογία»^{9α}. ἄρα ἡ φλυαρία θὰ ὑποστῆ τιμωρία· «ἂν σιωπῆσης, θὰ εὐρεθῆς σοφός, ἂν φλυαρῆς, θὰ εἶσαι μισητὸς»¹⁰. Ὁ φλύαρος ἄλλωστε εἶναι μισητὸς καὶ στὸν ἑαυτό του· «μὲ τὴν πληθώρα τῶν λόγων του, συχαίνεται καὶ τὴν ψυχὴ του»¹¹.

10. Σοφ. Σειράχ 20,5.

11. Σοφ. Σειράχ 20,ἡ

〈 ΤΙΝΑ ΧΡΗ ΠΑΡΑΦΥΛΑΤΤΕΣΘΑΙ ΤΟΥΣ ΑΣΤΕΙΩΣ
ΣΥΜΒΙΟΥΝΤΑΣ 〉

53,1 Ἀπέστω δέ, ἀπέστω ἡμῶν καὶ τὸ σκώπτειν ὕβρεως προ-
κατάρχον, ἐξ ὧν ἔριδες καὶ μάχαι καὶ ἔχθραι διοιδαίνουσιν.
Ἦβριν δὲ ἔφαμεν μέθης εἶναι διάκονον. Οὐκ ἐκ μόνων δὲ τῶν
ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐκ λόγων ἄνθρωπος κρίνεται. «Ἐν συμποσίῳ
δέ», φησί, «μὴ ἐλέγξης τὸν πλησίον καὶ λόγον ὄνειδισμοῦ μὴ
2 εἴπης αὐτῶ». Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα παραγγέλλεται ἀγίοις συν-
εἶναι, σκώπτειν τὸν ἅγιον ἁμαρτία· «ἐκ στόματος γὰρ ἀφρό-
νων», φησὶν ἡ Γραφή, «βακτηρία ὕβρεως», ἐπιβάθραν ὕβρεως
βακτηρίαν λέγουσα, ἣ ἐπερείδεται καὶ ἐπαναπαύεται ἡ ὕβρις.
3 Ὅθεν ἄγαμαι τὸν ἀπόστολον κἀνταῦθα παραινοῦντα μὴδὲ τὰ
εὐτράπελα μὴδὲ τὰ μὴ ἀνήκοντα προῖεσθαι ἡμᾶς ῥήματα. Εἰ
γὰρ δι' ἀγάπην αἱ ἐπὶ τὰς ἐστιάσεις συνελεύσεις, συμποσίου δὲ
τὸ τέλος ἢ πρὸς τοὺς συνόντας φιλοφροσύνη, παρεπόμενα δὲ τῇ
ἀγάπῃ ἢ βρῶσις καὶ ἢ πόσις, πῶς οὐ λογικῶς ἀναστρεπτέον,
4 οὐδὲ διὰ τὴν ἀγάπην ἀπορητέον; Εἰ γὰρ ὡς ἐπιτείνοντες τὴν
πρὸς ἀλλήλους εὖνοιαν σύνιμεν, πῶς ἔχθρας διὰ τοῦ σκώπτειν
σκαλεύομεν; Σιωπᾶν δὲ κρεῖττον ἢ ἀντιλέγειν ἁμαρτίαν ἀμαθία

1. Βλ. Ματθ. 12,37.

2. Σοφ. Σειράχ 31,31.

« ΑΠΟ ΠΟΙΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΦΥΛΑΓΩΝΤΑΙ ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ
ΣΥΜΒΙΩΝΟΥΝ ΕΥΓΕΝΙΚΑ »

53,1 Μακριά, μακριά από μᾶς και τὸ περιγέλασμα, ποὺ ἀρχί-
ζει τὴν ὕβρι, διότι ἀπὸ κάτι τέτοια προκαλοῦνται ἔριδες και
μάχες και ἔχθρες. Εἶπαμε ὅτι ἡ ὕβρις εἶναι ὑπερέτης τῆς μέ-
θης. Κιὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν κρίνεται μόνο ἀπὸ τὰ ἔργα, ἀλλὰ
και ἀπὸ τὰ λόγια¹. Διότι λέγει, «να μὴ ἐλέγξης τὸν πλησίον
2 σου σὲ συμπόσιο και να μὴ τὸν ὀνειδίσης»². Ἐὰν και βέβαια
ἡ Γραφή μᾶς παραγγέλλει ἐπιμόνως να συναναστρεφώμαστε
τοὺς ἁγίους³, τὸ να περιγελοῦμε τὸν ἅγιο εἶναι ἁμαρτία· διότι
ἡ Γραφή λέγει, «ἡ ράβδος τῆς προσβολῆς προέρχεται ἀπὸ
τὸ στόμα τῶν ἀφρόνων»⁴, μὲ τὴ λέξι ράβδο ἐννοώντας τὸ
ὑπόβαθρο τῆς ὕβρεως, ἐπάνω στὸ ὁποῖο στηρίζεται και ἐπα-
3 ναπαύεται ἡ ὕβρις. Γι' αὐτὸ ἐπιδοκιμάζω τὸν ἀπόστολο ποὺ
κι' ἐδῶ παραινεῖ να μὴ προφέρωμε οὔτε τὰ εὐτράπελα οὔτε
τὰ ἀκατάλληλα λόγια⁵. Ἐὰν δηλαδὴ οἱ συναθροίσεις για τις
συνεστιάσεις γίνονται ἀπὸ ἀγάπη, ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ συμπο-
σίου εἶναι ἡ φιλοφροσύνη πρὸς τοὺς συναθροισμένους και
ἀκόλουθα τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ βρῶσις και ἡ πόσις, πῶς δὲν
πρέπει να συναναστρεφώμαστε λογικῶς και πῶς ἀπὸ ἀγάπη
4 να μὴ δημιουργοῦμε προβλήματα; Διότι ἂν συναθροιζώμα-
στε για να ἀναπτύξωμε τὴν ἀναμεταξύ μας ἀγάπη, πῶς ἀνα-
κατεύομε ἔχθρες μὲ τὸ σκώψιμο; Εἶναι προτιμότερο να σιω-
ποῦμε παρὰ να ἀντιλέγωμε, προσθέτοντας στὴν ἀμάθεια

3. Βλ. Πράξ. 2,42-44.

4. Παρμ. 14,3.

5. Βλ. Ἐφ. 5,4.

προσφερομένους. «Μακάριος», ὡς ἀληθῶς, «άνήρ, ὃς οὐκ ὠλίσθησεν ἐν στόματι αὐτοῦ καὶ οὐ κατενύγη ἐν λύπῃ ἀμαρτίας», ἦτοι μετανοήσας ἐφ' ὃς λαλήσας ἤμαρτεν ἢ ἐν τῷ μηδένα λυπηῖσθαι λαλήσας.

5 Καθόλου μὲν οὖν νέοι μὲν καὶ νεάνιδες ὡς ἐπίπαν τῶν τοιῶνδε ἀπεχέσθων εὐωχιῶν, ὡς μὴ σφάλλοιντο περὶ ἃ μὴ προσῆκεν· καὶ γὰρ ἀκούσματα ἀήθη καὶ θεάματα ἀπρεπῆ κυμαινομένης ἔτι ἐν αὐτοῖς τῆς πίστεως ἐκριπίζει τὴν διάνοιαν, συνεργεῖ δὲ αὐτοῖς τὸ ἄστατον τῆς ἡλικίας πρὸς τὸ εὐκατάφορον τῆς ἐπιθυμίας· ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἄλλοις παραίτιοι γίνονται σφαλμάτων, τὸ ἐπικίνδυνον τῆς ὥρας ἐπιδεικνύμενοι.

54,1 Εὖ γάρ τοι παραγγέλλειν ἡ σοφία φαίνεται· «μετὰ ὑπάνδρου γυναικὸς μὴ κάθου τὸ σύνολον καὶ μὴ συμμετακλιθῆς ἐπ' ἀγκῶνα μετ' αὐτῆς». Τοῦτ' ἔστι μὴ συνδείπνει πυκνότερον, μηδὲ ἔσθιε μετ' αὐτῆς. Διὸ καὶ ἐπιφέρει· «μηδὲ συμβολὰς ποίει μετ' αὐτῆς ἐν οἴνῳ, μὴ ποτε ἐκκλίνῃ ἡ καρδιά σου ἐπ' αὐτήν, καὶ τῷ αἵματί σου ὀλισθήσῃ εἰς ἀπώλειαν»· σφαλερὰ γὰρ ἡ πάροις ἐλευθερία παρανοεῖν δυναμένη· ὑπανδρον δὲ ὠνόμασεν, ἐπεὶ μείζων ὁ κίνδυνος τῷ λῦσαι τὴν δέσιν τῆς συμβιώσεως πειρωμένῳ. Εἰ δὲ καὶ ἀνάγκη τις περιτύχοι παριέναι κελεύουσα, αἱ μὲν κεκαλύφθων ἅπαν ἀμπεχόνῃ ἔκτοσθεν, ἔνδοθεν δὲ αἰδοῖσθαι δὲ μὴ ὑπανδροί, ἐσχάτῃ ταύταις διαβολῇ εἰς ἀνδρῶν παρεῖναι συμπόσιον καὶ ταῦτα οἴνωμένων.

3 Οἱ δὲ νέοι ἐπὶ τὴν κλισίαν τὰς ὄψεις πῆξαντες ἀμετασάλευτοι τοῖς ἀγκῶσιν ἐρηρυσμένοι μόνοις παρέστων τοῖς ὠσίν· εἰ δὲ καὶ καθέζοιντο, μὴ ἐναλλάξ τῷ πόδε ἐχόντων μηδὲ μὴν θάτερον
6. Σοφ. Σειράχ 14,1.

ἀμαρτία. Διότι «μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγλίστρησε μὲ τὸ στόμα του καὶ δὲν συγκινήθηκε ἀπὸ τὴ λύπη γιὰ τὴν ἀμαρτία»⁶, εἴτε μετανοώντας γιὰ ὅσα εἶπε ἐσφαλμένως εἴτε ὀμιλώντας χωρὶς νὰ λυπήση κανένα.

5 Μὲ λίγα λόγια λοιπὸν οἱ νέοι καὶ οἱ νεάνιδες πρέπει ν' ἀπέχουν ἐντελῶς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς εὐωχίες, γιὰ νὰ μὴ περιπέσουν σὲ ἀνάρμοστα πράγματα· διότι τὰ ἀήθη ἀκούσματα καὶ τὰ ἀπρεπῆ θεάματα, ἐπειδὴ ἀκόμη ἢ πίστις των εἶναι ἀσταθής, ἐξάπτουν τὴν διάνοια, συνεργεῖ δὲ σ' αὐτοὺς καὶ ἡ ἀστάθεια τῆς ἡλικίας πρὸς τὴν πρόκλησι τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας των, καὶ μερικὲς φορὲς γίνονται αἴτιοι σφαλμάτων καὶ σὲ ἄλλους, ἐπιδεικνύοντας τὸ ἐπικίνδυνο τῆς ἐφηβείας.

54,1 Ἄσφαλῶς ἡ Σοφία φαίνεται νὰ παραγγέλλη σωστά· «μὲ πανδρεμένη γυναῖκα νὰ μὴ κάθεται καθόλου μαζί καὶ νὰ μὴ ξαπλωθῆς στὸ δεῖπνο μαζί της δίπλα δίπλα». Δηλαδή νὰ μὴ δειπνᾷς μαζί της συχνά, οὔτε νὰ τρώγης μαζί της⁷. Γι' αὐτὸ προσθέτει· «νὰ μὴ ἔχης μαζί της συναντήσεις γιὰ οἰνοποσία, μὴ τυχὸν κλίνῃ πρὸς αὐτὴν ἢ καρδιά σου καὶ μὲ τὸ αἷμα σου ὀλισθήσης πρὸς τὴν ἀπώλεια»⁸· διότι ἡ ἐλευθερία τῆς οἰνοποσίας εἶναι ἐπικίνδυνη, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ παράνοια. Ἄνεφερε δὲ πανδρεμένη γυναῖκα, διότι ὁ κίνδυνος εἶναι μεγαλύτερος γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ λύσῃ τὸν δε-
2 σμὸ τῆς συμβιώσεως. Ἄν ὅμως συμβῆ καὶ κάποια ἀνάγκη ποὺ ἐπιβάλλει νὰ παρευρίσκωνται, τότε αὐτὲς πρέπει ἀπ' ἔξω νὰ καλύπτονται ὀλόκληρες μὲ ἀμπέχονο, κι' ἀπὸ μέσα μὲ αἰδημοσύνη· γιὰ ἐκεῖνες ὅμως ποὺ δὲν εἶναι πανδρεμένες εἶναι ἐσχάτη διαβολὴ νὰ παρευρίσκωνται σὲ συμπόσιο ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα πιωμένων.

3 Οἱ νέοι πάλι νὰ παρίστανται μόνο μὲ τὰ αὐτιά, ἔχοντας τὰ μάτια καρφωμένα στὸ τραπέζι, στηριγμένοι ἀκίνητοι στοὺς ἀγκῶνες· ἂν δὲ κάθωνται, νὰ μὴ τὸ κάμουν εἴτε ἔχον-

7. Ἄς σημειωθῆ πάλι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔτρωγαν μισοξαπλωμένοι σὲ κλινοκαθίσματα διπλᾶ, ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἀγκῶνα τοῦ ἄλλου.

8. Σοφ. Σειράχ 9,9.

τοῖν μηροῖν θατέρω ἐπιφερόντων ἢ τὴν χεῖρα τῷ γενεῖω ὑπεριδόντων· ἀγεννὲς γὰρ μὴ φέρειν αὐτόν, καὶ τοῦτο κατηγορημα τοῦ νέου. Συνεχὲς δὲ καὶ τὸ μετακινούμενον ἐναλλάττειν τὸ σχῆμα, κουφότητος σύμβολον.

55,1 Σώφρονος δὲ εὐθέως ἐν πόσει καὶ ἐν βρῶσει τὸ ἔλαττον αἰρεῖσθαι καὶ τὸ σχολαιότερον, οὐ τὸ προπετέστερον, κὰν τῷ κατάρχεσθαι κὰν τοῖς διαλείμμασι, καὶ τὸ προκαταλήγειν δὲ καὶ τὸ
2 ἀπροσπαθές. «Φάγε», φησὶν, «ὡς ἄνθρωπος τὰ παρακείμενα, παῦσαι πρῶτος χάριν παιδείας, καὶ εἰ ἀνὰ μέσον πλειόνων ἐκά-
3 θισας, πρότερος αὐτῶν μὴ ἐκτείνης χεῖρα». Οὐκ οὖν προεκπηδητέον ὑπὸ λαιμαργίας ἀναπειθομένους ποτὲ οὐδὲ μὴν ἐπιγλιχομένους παρεκτείνειν μέχρι πολλοῦ χρή, τῇ ἐφυστερήσει τὴν ἀκρασίαν ὁμολογοῦντας, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ μεταξὺ προσκειμένους φαίνεσθαι καθάπερ τὰ θηρία τῇ βορᾷ οὐδὲ μὴν πλείονος ὄψου προσφέρεσθαι· οὐ γὰρ ὀψοφάγος φύσει, ἀλλὰ σιτοφάγος ἄνθρωπος.

56,1 Προανίστασθαι δὲ τῶν πολλῶν καὶ τοῦ συμποσίου ὑπεξίεναι ἐπεικῶς ἀνδρὸς σώφρονος· «ἐν ὧρα γάρ», φησὶν, «ἀναστάσεως μὴ οὐράγει καὶ ἀπότρεχε εἰς οἶκόν σου». Ἔλεγον δὲ οἱ δώδεκα προσκαλεσάμενοι τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν· «οὐκ ἄρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τρεπέζαις». Εἰ δὴ τοῦτο ἐφυλάξαντο, πολλῶ μᾶλλον γαστριμαρ-
2 γίαν ἔφευγον. Οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι ἀπόστολοι «τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς» ἐπιστέλλοντες «ἔδοξεν», ἔφασαν, «τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ καὶ ἡμῖν μηδὲν πλέον ἐπιθέσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι εἰ-

9. Σοφ. Σειράχ 31,16–18.

10. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὰ δημητριακὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς διαίτας τῶν ἀνθρώπων.

τας τὸ ἓνα πόδι ἐπάνω στὸ ἄλλο ἢ τὸν ἓνα μοιρὸ ἐπάνω στὸν ἄλλο εἴτε στηρίζοντας τὸ χέρι στὰ γένηια. Εἶναι ἀγεννὲς νὰ μὴ συγκρατῆ κανεὶς τὸν ἑαυτό του, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ κατηγορία κατὰ τοῦ νέου ἀνθρώπου. Τὸ νὰ ἀλλάσσουν πάλι τὸ σχῆμα συνεχῶς μετακινούμενο, εἶναι σύμβολο ἐλαφρότητας.

55,1 Εἶναι δεῖγμα σωφροσύνης τὸ νὰ παίρνη κανεὶς στὴν πόσι καὶ τὴν βρῶσι τὴ μικρότερη μερίδα μὲ ἡρεμία καὶ ὄχι
 2 μὲ βιασύνη καὶ στὴν ἀρχὴ καὶ στὰ μέσα, καὶ τὸ νὰ τελειώνω-
 3 με γρήγορα καὶ νὰ μὴ εἴμαστε λαίμαργοι. Διότι λέγει, «φάγε
 σὰν ἄνθρωπος τὰ παρατιθέμενα, σταμάτησε πρῶτος ἀπὸ εὐ-
 γένεια, κι' ἂν κάθεσαι ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς, μὴ ἀπλώσης
 3 πρῶτος τὸ χέρι σου»⁹. Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ πηδοῦμε πρῶτοι,
 πιεζόμενοι ἀπὸ λαιμαργία, οὔτε πρέπει ἀπὸ ἀπληστία νὰ τεν-
 τωνώμαστε πολλὴ ὥρα, ὁμολογώντας μὲ αὐτὴν τὴν ἐπιμονὴ
 τὴν ἀκρασία μας, ἀλλ' οὔτε νὰ φαινώμαστε προσκολλημένοι
 ὅλη τὴν ὥρα στὰ φαγητά, ὅπως τὰ θηρία στὴ βορὰ, οὔτε νὰ
 παίρνωμε περισσότερο κρέας· διότι ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως
 δὲν εἶναι κρεωφάγος, ἀλλὰ σιτοφάγος¹⁰.

56,1 Τὸ νὰ σηκώνεται πρῶτος ἀπὸ ὄλους καὶ ν' ἀποχωρῆ ἀπὸ
 τὸ συμπόσιο, εἶναι δεῖγμα σώφρονος ἀνδρός· διότι λέγει,
 «στὴν ὥρα τῆς ἐγέρσεως ἀπὸ τὴν τράπεζα, νὰ μὴ εἶσαι τε-
 λευταῖος, ἀλλὰ τρέχε σπίτι σου»¹¹. Καὶ οἱ δώδεκα Ἀπόστο-
 λοι ἔλεγαν στὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν ποὺ προσκάλεσαν· «δὲν
 εἶναι σωστὸ ἐμεῖς νὰ ὑπηρετοῦμε στὶς τράπεζες ἐγκαταλεί-
 ποντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ»¹². Κι' ἂν ἐφυλάχθησαν ἀπὸ τὸ νὰ
 ὑπηρετοῦν στὶς τράπεζες, πολὺ περισσότερο ἀπέφευγαν τὴν
 2 γαστριμαργία. Οἱ ἴδιοι αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι εἶπαν γράφοντας
 πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς στὴν Ἀντιόχεια καὶ Συρία καὶ Κιλικία·
 «ἐφάνηκε καλὸ στὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ σ' ἐμᾶς νὰ μὴ σᾶς ἐπι-
 βάλωμε κανένα περισσότερο βᾶρος ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα,

11. Σοφ. Σειρὰ 32,11.

12. Πράξ. 6,2.

δωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτῶν καὶ τῆς πορνείας, ἐξ ὧν
 3 διατηροῦνετς ἑαυτοὺς εὖ πράξετε». Φυλάττεσθαι δὲ τὰς παροι-
 νίας ὡσπερ καὶ τὸ κώνειον δεῖ· ἄμφω γὰρ ὑποσύρουσιν εἰς θά-
 νατον. «Χρῆ δὲ καὶ γελώτων εἶργεσθαι ἐξαισίων καὶ δακρύων»
 ὑπερμέτρων· πολλάκις γὰρ οἱ οἴνωμένοι καυχάσαντες ἐπὶ πλεῖ-
 στον, εἶτα μέντοι ὑπήχθησαν οὐκ οἶδ' ὅπως παροινία τινὶ παρα-
 πειθόμενοι εἰς δάκρυα· ἀπάδει γὰρ τοῦ λόγου καὶ τὸ ἐκθηλύνε-
 σθαι καὶ τὸ ἐξυβρίζειν.

57,1 Πρεσβῦται δὲ ὡς τέκνα ἀφορῶντες τοὺς νέους σπανιαίτατα
 μὲν, ἴσως δ' ἂν που καὶ παίξαιεν πρὸς αὐτούς, εἰς τοῦτο ἐπι-
 σκώπτοντες, ὃ παιδαγωγῆσει τὸ εὐσχημον αὐτῶν. Ἀμέλει πρὸς
 τὸν αἰσχυντηλὸν καὶ σιωπηλὸν ἔστι χαριεντίσασθαι ὧδέ πως· ὁ
 δὲ ἐμὸς υἱός, ἐκεῖνον λέγω τὸν σιωπῶντα, οὐ παύεται λαλῶν.
 2 Ἐπιτείνει γὰρ τοῦ νέου τὴν αἰδῶ ἢ τοιαύτη ἐπίσκοψις ἐμφαί-
 νουσα χαριέντως τὰ προσόντα αὐτῷ χρηστὰ διὰ τῆς τῶν φαύ-
 λων, ἃ μὴ πρόσεστιν αὐτῷ, διαβολῆς· ἐπίνοια γὰρ καὶ αὐτὴ δι-
 δασκαλικὴ διὰ τοῦ μὴ προσόντος κυροῦσα τὸ προσόν. Ἀμέλει
 τοιοῦτόν τι ἐπικρίνει ὁ τὸν ὑδροπότην καὶ σῶφρονα παροινεῖν
 3 καὶ μεθύειν λέγων. Εἰ δὲ καὶ εἶέν τινες οἱ φιλοσκώμμονες, σιω-
 πητέον ἡμῖν καὶ παραπεμπτέον τοὺς λόγους τοὺς περιττοὺς,
 ὡσπερ τὰς κύλικας τὰς πεπληρωμένας· ἐπισφαλῆς γὰρ ἢ τοιαύ-
 τη παιδιά· «στόμα δὲ προπετοῦς ἐγγίζει συντριβῆ»· «οὐ παρα-
 δέξη δὲ ἀκοὴν ματαίαν οὐδὲ συγκαταθήσῃ μετὰ τοῦ ἀδίκου γε-
 νέσθαι μάρτυς ἄδικος» οὔτε εἰς διαβολὰς οὔτε εἰς βλασφημίας,
 ἀλλ' οὐδ' εἰς κακοηθείας.

58,1 Ἐγὼ δ' ἂν μοι δοκῶ καὶ μέτρον ἐπιθεῖναι φωνῆς τοῖς

νὰ ἀπέχετε ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα καὶ τὸ αἷμα καὶ τὰ πνικτὰ καὶ
 3 τὴν πορνεία· ἂν ἀποφύγετε αὐτά, θὰ πράξετε καλά»¹³. Πρέ-
 πει δὲ νὰ φυλάγεσθε ἀπὸ τὴν πολυποσία, ὅπως καὶ τὸ
 κώνειο· διότι καὶ τὰ δύο ὀδηγοῦν στὸ θάνατο. «Πρέπει δὲ ν'
 ἀποφεύγωμε καὶ τὰ ἠχηρὰ γέλοια καὶ τὰ δάκρυα» τὰ ὑπέρμε-
 τρα¹⁴. Πολλὲς φορές οἱ πιωμένοι, γελώντας ἐπιμόνως, παρα-
 συρόμενοι ἀπὸ τὸ μεθύσι φθάνουν, δὲν γνωρίζω πῶς, σὲ δά-
 κρυα· διότι ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Λόγο καὶ ἡ ἐκθήλυνσις καὶ
 ἡ ἐξύβρισις.

57,1 Οἱ γέροντες, θεωρώντας τοὺς νέους σὰν παιδιά τους,
 μποροῦν, σπανιώτατα βέβαια ἀλλὰ ὅπωςδήποτε μερικὲς φο-
 ρὲς νὰ παίξουν καὶ πρὸς αὐτοὺς, ἀστειευόμενοι, κάτι ποὺ θὰ
 παιδαγωγήσῃ τὴν εὐσχημὴ συμπεριφορὰ τους. Βέβαια πρὸς
 τὸν ἐντροπαλὸ καὶ σιωπηλὸ εἶναι δυνατὸ νὰ χαριεντισθῆ κα-
 νεὶς ὡς ἐξῆς: Ὁ υἱός μου (ἐννοῶ ἐκεῖνον ποὺ σιωπᾷ), δὲν
 2 σταματᾷ νὰ ὁμιλῇ. Τέτοια ἀστεῖα ἐπιτείνουν τὴν αἰδῶ τοῦ
 νέου, παρουσιάζοντας χαριτωμένα τὰ χρηστὰ προσόντα του
 διὰ τῆς διαβολῆς τῶν φαύλων γνωρισμάτων ποὺ δὲν ἔχει·
 διότι κι' αὐτὴ εἶναι μιὰ διδασκαλικὴ μέθοδος ποὺ ἐπικυρώ-
 νει τὸ προσὸν διὰ τοῦ μὴ προσόντος. Χωρὶς ἀμφιβολία γιὰ
 κάτι τέτοιο ἐπικρίνει ἐκεῖνος ποὺ λέγει ὅτι ὁ ὑδροπότης καὶ
 3 ἐγκρατὴς εἶναι πιωμένος καὶ μεθυσμένος. Ἄν τώρα ὑπάρ-
 χουν καὶ μερικοὶ φιλοπαίγμονες, ἐμεῖς πρέπει νὰ σιωποῦμε
 καὶ νὰ παραμερίζωμε τοὺς περιττοὺς λόγους, ὅπως τὰ γεμι-
 σμένα ποτήρια· διότι αὐτὸ τὸ παιγνίδι εἶναι ἐπισφαλές· «τὸ
 στόμα τοῦ αὐθάδους ἀνθρώπου ἐγγίζει τῇ συντριβῇ»¹⁵. «Νὰ
 μὴ παραδεχθῆς δὲ μάταια ἀκοή οὔτε νὰ καθίσῃς μαζὶ με ἄδι-
 κον ὥστε νὰ γίνῃ μάρτυς ἄδικος»¹⁶, οὔτε γιὰ διαβολὲς οὔτε
 γιὰ βλασφημίες, ἀλλ' οὔτε γιὰ κακοήθειες.

58,1 Ἐγὼ νομίζω ὅτι στοὺς σῶφρονες ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ ὁμι-

14. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 5,732 c.

15. Παρμ. 10,14.

16. Ἐξ. 23,1.

σώφροσιν, οἷς γε ἐφεῖται λαλεῖν, τὸν ἀντιδιαλεγόμενον. Σιγὴ μὲν γὰρ ἀρετὴ γυναικῶν ἐστίν, ἀκίνδυνον δὲ τῶν νέων γέρας, λόγος 2 δὲ ἀγαθὸν ἡλικίας δεδοκιμασμένης. «Λάλησον, πρεσβύτερε, ἐν συμποσίῳ· πρέπει γάρ σοι· ἀλλ' ἀπαραποδίστως λάλησον καὶ ἐν ἀκριβείᾳ ἐπιστήμης. Νεανίσκε», καὶ σοὶ ἐπιτρέπει ἡ σοφία, «λάλησον, εἰ χρεῖα σου, μόλις δις ἐπερωτηθεὶς κεφαλαίωσον 3 λόγον ἐν ὀλίγοις». Ἄμφω δὲ οἱ διαλεγόμενοι τὸ φθέγμα τὸ σφῶν τῇ συμμετρίᾳ παραμετρούντων· τό τε γὰρ γεγωνὸς τῆς προφορᾶς μανιωδέστατον, τό τε ἀνήκουστον πρὸς τοὺς πέλας φθέγγεσθαι ἀναισθήτου· οὐ γὰρ ἀκούσονται. Καὶ τὸ μὲν ἀγενεῖας, τὸ δὲ ἀβασταθείας τεκμήριον. Ἀπέστω δὲ καὶ ἡ φιλονεικία κενῆς νίκης ἔνεκεν λόγων, ἐπεὶ τέλος ἡμῖν ἡ ἀταραξία, καὶ τοῦτο ἄρα ἐστὶν τὸ «εἰρήνη σοι»· «πρὶν τε ἀκοῦσαί σε μὴ ἀποκρίνου ρῆμα».

59,1 Ἄλλὰ καὶ τὸ τεθρυμμένον τῆς φωνῆς θηλυδρίου, σώφρονος δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ φωνῇ μεμετρημένον, μεγέθους τε ἅμα καὶ μήκους καὶ τάχους καὶ πλήθους εἴργοντος τὸ φθέγμα τὸ αὐτοῦ. Οὔτε γὰρ μακρολογητέον ποτὲ οὔτε πολυλογητέον οὔτε ἀδολεσχητέον, ἀλλ' οὐδὲ τροχαλῶς καὶ συνδιωκομένως ὀμιλητέον. 2 Καὶ γὰρ αὐτῇ τῇ φωνῇ, ὡς ἔπος εἶπεῖν, δικαιοσύνης μεταδοτέον τοὺς τε ἀκαιροβόας καὶ τοὺς κεκράκτας ἐπιστομιστέον. Ταύτη γὰρ αὖ τὸν Θερσίτην πληγαῖς ἠκίσατο ὁ σώφρων Ὀδυσσεύς, ὅτι μόνος

λήσουν πρέπει να θέτη και μέτρο φωνῆς ὁ ἀντιδιαλεγόμενος. Διότι ἡ σιγὴ εἶναι ἀρετὴ τῶν γυναικῶν¹⁷ καὶ ἀκίνδυνο βραβεῖο τῶν νέων¹⁸, ἐνῶ ὁ λόγος εἶναι τὸ ἀγαθὸ τῆς δοκιμασμένης ἡλικίας. «Μίλησε, πρεσβύτερε, στὸ συμπόσιο, διότι αὐτὸ σοῦ ἀρμόζει· ἀλλὰ μίλησε ἀνεμπόδιστα καὶ μὲ γνωστικὴ ἀκρίβεια. Νεαρέ, μίλησε, ἂν ἔχῃς ἀνάγκη, μόλις ἐρωτηθῆς δυὸ φορές ἀνακεφαλαίωσε τὶς ἀπόψεις σου μὲ λίγα λόγια», σοῦ τὸ ἐπιτρέπει κι' ἐσένα ἡ Σοφία¹⁹. Καὶ οἱ δυὸ συνδιαλεγόμενοι, νὰ κανονίζουν μὲ συμμετρία τὸ λόγο τους· διότι καὶ ἡ μὲ δυνατὴ φωνὴ ἐκφορὰ εἶναι μανιῶδες φαινόμενο, καὶ ἡ ὀμιλία ποὺ καθιστὰ τὸν λόγο ἀνήκουστο πρὸς τοὺς ἀκροατὰς εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀναισθήτου· διότι δὲν θ' ἀκούσουν οἱ ἀκροαταί. Τὸ ἓνα εἶναι δεῖγμα ἀγέννειας, τὸ ἄλλο αὐθάδειας. Ἐὰς ἀποφευχθῆ ἐπίσης καὶ ἡ φιλονεικία γιὰ μάταιη νίκη ἐπὶ τῶν λόγων, ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς μας εἶναι ἡ ἀταραξία, κι' ἐπομένως αὐτὸ σημαίνει τὸ «εἰρήνην σὲ σένα». «Μὴ δώσης κάποια ἀπόκρισι πρὶν ἀκούσης»²⁰.

59,1 Ἄλλὰ καὶ τὸ νὰ ὀμιλῆ κανεὶς μὲ φωνὴ λεπτὴ εἶναι γνώρισμα θηλυπρεποῦς, ἐνῶ ἡ μετριότης στὴ φωνὴ εἶναι γνώρισμα σώφρονος, τὸν λόγο τοῦ ὁποίου περιορίζει τὸ μέγεθος καὶ τὸ μῆκος καὶ ἡ ταχύτης καὶ τὸ πλῆθος. Δὲν πρέπει δηλαδή οὔτε νὰ μακρολογοῦμε ποτὲ οὔτε νὰ πολυλογοῦμε οὔτε νὰ φλυαροῦμε, ἀλλ' οὔτε νὰ ὀμιλοῦμε τρέχοντας καὶ βιαστικά. Φυσικά, γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε ἔτσι, πρέπει ν' ἀποδοθῆ δικαιοσύνη σ' αὐτὴν τὴ φωνὴ καὶ νὰ ἀποστομωθοῦν οἱ μωρολόγοι καὶ οἱ κεκράκτες. Διότι ἔτσι ὁ σώφρων Ὀδυσσεὺς ἐκακοποίησε μὲ τραύματα τὸν Θερσίτη, διότι μόνο αὐτός,

18. ΣΙΜΩΝΙΔΟΥ, ἀπόσπασμα 66, τὸ ὁποῖο ἐπαναλαμβάνεται παρακάτω 68,3.

19. Σοφ. Σειράχ 32,3· 7 ἐ.

20. Σοφ. Σειράχ 11,8.

ἀμετροεπῆς ἐκολῶα,
 δς ρ' ἔπεα φρεσὶν ἧσιν ἄκοσαμά τε πολλά τε ἤδει,
 μάψ, ἀτὰρ οὐ κατὰ κόσμον.

3 «Φοβερός ἐν πόλει αὐτοῦ ἀνὴρ γλωσσώδης». Τῶν γοῦν φλυά-
 ρων καθάπερ τῶν παλαιῶν ὑποδημάτων, τὰ μὲν ἄλλα ὑπὸ τῆς
 κακίας κατατέτριπται, μόνη δὲ ἡ γλῶττα περιλείπεται εἰς βλά-
 4 βην. Ταύτη τοι βιωφελέστατα ἡ σοφία παραινεῖ «μὴ ἀδολεσχεῖν
 ἐν πλήθει πρεσβυτέρων», ἄνωθεν δὲ ἡμῶν τὴν φλυαρίαν ἐκκό-
 πτуса, θεόθεν ἄρχουσα, μετριάζειν νομοθετοῦσα ὧδέ πως·
 «μὴ δευτερώσης λόγον ἐν προσευχῇ σου».

60,1 Ποπυσμοὶ δὲ καὶ συριγμοὶ καὶ οἱ διὰ τῶν δακτύλων ψό-
 φοι τῶν οἰκετῶν οἱ προκλητικοί, ἄλογοι σημασίαι οὔσαι, λογι-
 κοῖς ἀνθρώποις ἐκκλιτέοι· παραιοτήτων δὲ καὶ τὸ συνεχὲς ἀπο-
 πτύειν καὶ τὸ χρέμπεσθαι βιαιότερον. Μηδὲ ἀπομύττεσθαι
 παρὰ πότον· στοχαστέον γὰρ ἀμῆ γέ πη τῶν συνευωχουμένων,
 μὴ ἀποστέρξωσιν ἀπὸ ναυτίας τὴν τοιάνδε ἀκοσμίαν, ἢ κατήγο-
 ρός ἐστιν ἀκρασίας· οὐ γὰρ κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς βουσί καὶ τοῖς
 ὄνοις ἡ φάτνη ἅμα καὶ ὁ κοπρῶν· καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ ἀπομύττον-
 2 ται καὶ πτύουσιν ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ καὶ δειπνοῦσι. Πταρμὸς δὲ εἴ-
 τω ἐπιγένοιτο, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ἡ ἐρυγὴ, οὐκ ἐξηχεῖν δεήσει
 τοὺς πλησίον τῷ ψόφῳ τῆς αὐτῶν καταμαρτυροῦντας ἀπαιδευ-
 σίας, ἀλλ' ἢ μὲν παραπεμπτέα, ἢ ἐρυγὴ, ἢ συχῆ σὺν τῷ ἐκπνεο-
 μένῳ ἀέρι σχηματιζομένῳ κοσμίως τῷ στόματι, οὐχὶ δὲ τραγι-
 3 κῶν δίκην προσωπείων διελκομένῳ καὶ κεχηνότι. Πταρμοῦ δὲ
 τὸ ταρακτικὸν ἀφαιρετέον ἀπολαβομένοις πράως τὰς ἀναπνοάς·
 ταύτη γὰρ εὐσχημονέστατα τὴν ἀθρόαν τοῦ πνεύματος ἀπειλὴν
 ἐναποσβεστέον οἰκονομοῦντα τὴν διέξοδον, ὡς καὶ λαθεῖν πει-

ἦταν ἀμετροεπῆς καὶ ἐφωνασκοῦσε
διότι πολλὰ λόγια ἀκοσμα ἐγνώριζε στὴ διάνοιά του,
ἀπερίσκεπτα καὶ ἀτακτα²¹.

3 «Φοβερός εἶναι στὴν πόλι του ὁ φλυᾶρος ἄνθρωπος»²². Τῶν
φλυᾶρων, ὅπως τῶν παλαιῶν ὑποδημάτων, τὰ μὲν ἄλλα εἶναι
τριμμένα ἀπὸ τὴν κακία, μόνο δὲ ἡ γλῶσσα ἔχει ἀποφύγει
4 τὴν βλάβη. Γι' αὐτὸ ἡ Σοφία προτρέπει βιωφελέστατα, «νὰ
μὴ φλυαρῆς ἐμπρὸς σὲ πλῆθος πρεσβυτέρων»· κῶβοντας ἀπὸ
τὴν ἀρχὴ τὴ φλυαρία κι' ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Θεὸ, νομοθετεῖ
νὰ μετριοφρονοῦμε ὡς ἐξῆς· «νὰ μὴ ἐπαναλάβης κάποιο
λόγο στὴν προσευχὴ σου»²³.

60,1 Κραυγὲς τῆς γλώσσας καὶ σφυρίγματα καὶ θόρυβοι τῶν
ὑπηρετῶν μὲ τὰ δάκτυλα προκλητικοί, σήματα χωρὶς λόγο,
πρέπει ν' ἀποφεύγονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Πρέπει ἐπίσης
ν' ἀποφεύγωμε καὶ τὸ συνεχὲς πτύσιμο καὶ τὸ βίαιο χρέμψι-
μο. Δὲν πρέπει ἀκόμη νὰ ἀπομῦττεται κανεὶς κατὰ τὴν πόσι·
πρέπει μάλιστα νὰ λαμβάνωμε ὑπ' ὄψι σὲ μεγάλο βαθμὸ τοὺς
συνεστιαζομένους, μήπως ἀπὸ τὴν ναυτία θεωρήσουν ἀπα-
ράδεκτη αὐτὴ τὴν ἀκοσμία, ποὺ μαρτυρεῖ ἀκρασία. Διότι δὲν
εἶναι ὅπως στὰ βόδια καὶ τοὺς ὄνους στὸ ἴδιο μέρος ἡ φάτνη
καὶ ὁ κοπρώνας, ἐνῶ οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι ἀπομῦττονται καὶ
2 φτύνουν συγχρόνως καὶ δειπνοῦν. Ἐὰν ἐπέλθῃ σὲ κάποιον
πταρμὸς, ὅπως βέβαια καὶ ρέψιμο, δὲν πρέπει νὰ ξεκουφάνῃ
τοὺς πλησίον μὲ τὸν θόρυβο, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν
ἀπαίδευσία τους, ἀλλὰ τὸ μὲν ρέψιμο πρέπει νὰ ἀφεθῇ νὰ
προχωρήσῃ ἡσυχὰ μαζὶ μὲ τὸν ἐκπνεόμενο ἀέρα, σχηματιζό-
μενον κοσμίως μὲ τὸ στόμα, ποὺ δὲν πρέπει νὰ τραβιέται καὶ
3 νὰ ἀνοίγεται σὰν τῶν τραγικῶν προσωπείων. Πρέπει νὰ
ἀφαιρεθῇ τὸ ταρακτικὸ στοιχεῖο τοῦ πταρμοῦ, γιὰ νὰ ἀνα-
κτῆσωμε ἡρεμὴ τὴν ἀναπνοή. Ἐτσι πρέπει κανεὶς εὐγενέ-
στατα νὰ σβῆσῃ τὴν βιαία ἀπειλὴ τοῦ ἀνέμου καὶ νὰ ἐξα-

22. Σοφ. Σειράχ 9,18.

23. Σοφ. Σειράχ 7,14. Βλ. καὶ Ματθ. 6,7.

ρᾶσθαι, ἦν τι καὶ συνεξάξῃ ἐκβιαζόμενος ὁ ἀὴρ περίττωμα.
 Ἀγερωχίας δὲ καὶ ἀταξίας σύμβολον τὸ προσθεῖναι τοῖς ἤχοις
 4 ἐθέλειν, μὴ οὐχὶ ἀφαιρεῖν. Οἱ δὲ διαγλύφοντες τοὺς ὀδόντας αἰ-
 μάσσοντες τὰ οὖλα σφίσι τε αὐτοῖς εἰσὶν ἀηδεῖς καὶ τοῖς πλησίον
 ἀπεχθεῖς. Ναὶ μὴν καὶ τῶν ὠτων οἱ γαργαλισμοὶ καὶ τῶν πταρ-
 μῶν οἱ ἐρειθισμοὶ ὑώδεις εἰσὶ κνησμοί, πορνείας ἀκολάστου με-
 λετητικοί.

5 Καὶ τὰς ὑπ' ὄψιν δὲ ἀσχημοσύνας παραιτητέον καὶ τὰς αἰ-
 σχρολογίας αὐτῶν. Καθεστῶς δὲ καὶ τὸ βλέμμα ἔστω, καὶ ἡ
 τοῦ τραχήλου ἐπιστροφή καὶ ἡ κίνησις εὐσταθῆς καὶ ἡ τῶν χει-
 ρῶν κατὰ τὰς ὀμιλίας προφορά. Καθόλου γὰρ ὁ Χριστιανὸς
 ἡρεμίας καὶ ἡσυχίας καὶ γαλήνης καὶ εἰρήνης οἰκεῖός ἐστιν.

σφαλίση γι' αὐτὸν διέξοδο, ὥστε καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ περάσῃ ἀνυποψίαστος, ἂν τυχὸν ὁ ἀέρας μὲ τὴν πίεσί του βγάλῃ κάποιο περίττωμα. Εἶναι δὲ σημεῖο ἀγερωχίας καὶ ἀταξίας τὸ νὰ θέλῃ κανεὶς νὰ προσθέσῃ ἔντασι στοὺς ἤχους ἀντὶ νὰ
4 ἀφαιρέσῃ. Ὅσοι πάλι καθαρίζουν μὲ ὀδοντογλυφίδες τὰ δόντια τους, αἱματώνοντας τὰ χεῖλια τους γίνονται καὶ στοὺς ἑαυτοὺς των ἀηδεῖς καὶ στοὺς πλησίον ἀπεχθεῖς. Ἐπίσης καὶ οἱ γαργαλισμοὶ τῶν αὐτιῶν καὶ οἱ ἐρεθισμοὶ τῶν πταρμῶν εἶναι χοιρινοὶ κνησμοί, ποὺ προετοιμάζουν ἀκόλαστη πορνεία.

5 Πρέπει ἐπίσης ν' ἀποφεύγωμε καὶ τὶς ἀσχημοσύνες τῆς ὀράσεως καὶ τὴν αἰσχρολογία τους. Τὸ βλέμμα πρέπει νὰ εἶναι κατεβασμένο, ἢ στροφὴ καὶ κίνωσις τοῦ τραχήλου εὐσταθῆς, καθὼς καὶ οἱ χειρονομίες κατὰ τὶς ὁμιλίες. Διότι ὁ Χριστιανὸς εἶναι γενικὰ ἐξοικειωμένος μὲ τὴν ἡρεμία καὶ τὴν ἡσυχία, μὲ τὴν γαλήνη καὶ τὴν εἰρήνη.

⟨ ΕΙ ΜΥΡΟΙΣ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΙΣ ΧΡΗΣΤΕΟΝ ⟩

61,1 Στεφάνων δὲ ἡμῖν καὶ μύρων χρῆσις οὐκ ἀναγκαία. Ἐξοκέλλει γὰρ εἰς ἡδονᾶς καὶ ραθυμίας, μάλιστα γειτνιώσης τῆς νυκτός. Οἶδ' ὅτι «ἀλάβαστρον μύρου» παρὰ τὸ δεῖπνον τὸ ἅγιον κομίσασα ἢ γυνὴ τοὺς πόδας ἤλειφε τοῦ Κυρίου καὶ ἤσεν αὐτόν. Οἶδα δὲ καὶ χρυσῶ καὶ λίθῳ τιμίῳ τοὺς παλαιοὺς τῶν Ἑβραίων ἀναδουμένους βασιλεῖς.

2 Ἄλλ' ἢ μὲν γυνὴ μηδέπω τοῦ Λόγου μεταλαβοῦσα (ἔτι γὰρ ἦν ἀμαρτωλός), ὅπερ ἠγεῖτο τὸ κάλλιστον εἶναι παρ' αὐτῇ, τὸ μύρον, τούτῳ τετίμηκε τὸν Δεσπότην· ἀμέλει καὶ τῷ κόσμῳ τοῦ σώματος, ταῖς θριξὶ ταῖς ἑαυτῆς, ἀπεψᾶτο τὸ περιττὸν τοῦ μύρου, ἐπισπένδουσα τῷ Κυρίῳ μετανοίας δάκρυα. Διὰ τοῦτο «ἀφέωνται αὐτῆς αἱ ἀμαρτίαι». Δύναται δὲ τοῦτο σύμβολον εἶναι τῆς διδασκαλίας τῆς Κυριακῆς καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ· μύρῳ γὰρ εὐώδει ἀλειφόμενοι οἱ πόδες θεϊκὴν αἰνίττονται διδασκαλίαν ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς μετ' εὐκλείας ὀδεύουσιν· «ἐξῆλθεν γὰρ ὁ φθόγγος αὐτῶν ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς». Καὶ εἰ μὴ φορτικὸς εἶναι δοκῶ, οἱ πόδες οἱ τοῦ Κυρίου οἱ μεμυρισμένοι ἀπόστολοι εἰσὶν προφητεία τῆς εὐωδίας τοῦ χρίσματος ἁγίου μεταλαβόντες Πνεύματος.

62,1 Οἱ γοῦν περινοστήσαντες τὴν οἰκουμένην ἀπόστολοι καὶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύξαντες πόδες ἀλληγοροῦνται Κυρίου, περὶ ὧν καὶ διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ προθεσπίζει τὸ Πνεῦμα· «προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ», τοῦτ' ἔστιν, οὗ

1. Λουκᾶ 7,37 καὶ παράλληλα.

2. Β' Βασ. 12,30 Α' Παρλ. 20,2.

« ΑΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕ ΜΥΡΑ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΑ »

61,1 Δέν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ χρησιμοποιοῦμε μύρα καὶ στέφανα. Διότι ἡ χρῆσις των ὀδηγεῖ σὲ ἡδονὲς καὶ ραθυμίες, ὅταν μάλιστα πλησιάζει ἡ νύκτα. Γνωρίζω ὅτι ἡ γυναῖκα ἔφερε κατὰ τὸ ἅγιο δεῖπνο «δοχεῖο μὲ μύρο» καὶ ἄλειψε τὰ πόδια τοῦ Κυρίου καὶ τὸν εὐχαρίστησε¹. Γνωρίζω ἐπίσης ὅτι οἱ παλαιοὶ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων ἐστεφανώνονταν μὲ χρυσὸ καὶ πολύτιμο λίθο².

2 Ἄλλὰ ἡ μὲν γυναῖκα, ποὺ δέν εἶχε ἀκόμη μεταλάβει τὸν Λόγο (διότι ἦταν ἀκόμη ἀμαρτωλή), ἐτίμησε τὸν Δεσπότη μὲ ὅ,τι καλύτερο ἐθεωροῦσε ὅτι εἶχε, μὲ τὸ μύρο³, καὶ ἐπίσης μὲ τὸ στολίδι τοῦ σώματος, τὰ μαλλιά της, ἐσκουπίζε τὸ περιττὸ μύρο, χύνοντας ἐπάνω στὸν Κύριο δάκρυα μετανοίας.

3 Γι' αὐτὸ «ἔχουν συγχωρηθῆ οἱ ἀμαρτίες της»⁴. Τοῦτο μπορεῖ νὰ εἶναι σύμβολο τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ πάθους του· διότι τὰ πόδια ποὺ ἀλείφονται μὲ εὐῶδες μύρο συμβολίζουν τὴν θεϊκὴ διδασκαλία ποὺ βαδίζει ἐνδόξως πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς· διότι «ἡ φωνὴ τους ἐβγῆκε πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁵. Κι' ἂν δέν σᾶς φαίνωμαι φορτικός, τὰ πόδια τοῦ Κυρίου τὰ μυρωμένα εἶναι οἱ Ἀπόστολοι ποὺ κατὰ τὴν προφητεία τῆς εὐωδίας τοῦ χρίσματος μετέλαβαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

62,1 Οἱ Ἀπόστολοι λοιπὸν ποὺ περιέτρεξαν τὴν οἰκουμένη κ' ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιο παριστάνονται ὡς πόδια τοῦ Κυρίου, γιὰ τὰ ὁποῖα τὸ Πνεῦμα προαναγγέλλει καὶ διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ, «ᾧς προσκυνήσωμε στὸν τόπο ὅπου ἐστάθηκαν

3. Ματθ. 26,12 καὶ παράλληλα.

4. Λουκᾶ 7,47.

5. Ψαλμ. 18,5. Ρωμ. 10,18.

ἔφθασαν οἱ πόδες αὐτοῦ, οἱ ἀπόστολοι, δι' ὧν κηρυσσόμενος
 2 ἐπὶ τὰ πέρατα ἤκε τῆς γῆς. Δάκρυα δὲ ἡ μετάνοιά ἐστι, καὶ λε-
 λυμένοι τρίχες φιλοκοσμίας ἐκήρυσσον ἀπαλλαγὴν καὶ τὴν μετὰ
 τοῦ κηρύγματος διὰ τὸν Κύριον θλιῖψιν ἐν ὑπομοναῖς, τῆς πα-
 λαιᾶς ἐκείνης διὰ τὴν πίστιν τὴν νέαν λελυμένης κενοδοξίας.
 3 Ἀλλὰ καὶ πάθος ἐμφαίνει δεσποτικὸν μυστικῶς ταύτη νοοῦσι·
 τὸ ἔλαιον αὐτὸς ἐστὶν ὁ Κύριος, ἀφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς· τὸ
 δὲ μύρον, δεδολωμένον ἔλαιόν ἐστὶν, ὁ Ἰούδας ὁ προδότης, ὃ
 τοὺς πόδας ἐχρίσθη Κύριος τῆς ἐν κόσμῳ ἀναστροφῆς ἀπαλ-
 λαττόμενος· μυρίζονται γὰρ οἱ νεκροί· δάκρυα δὲ ἐσμεν οἱ ἁμαρ-
 τωλοὶ μετανενοηκότες, οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες, οἷς ἀφῆκε
 τὰς ἁμαρτίας, καὶ αἱ τρίχες αἱ λελυμένοι πενθοῦσα Ἰερουσαλήμ
 ἡ καταλελειμμένη, δι' ἣν οἱ θρηῖνοι οἱ προφητικοί.

4 Διδάξει δὲ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Κύριος ὅτι δεδολωμένος ὁ Ἰούδας
 ἐστίν, «ὃς ἂν ἐμβάψηται μετ' ἐμοῦ», λέγων, «εἰς τὸ τρύβλιον,
 οὗτός με παραδώσει». Ὁρᾷς τὸν συμπότην τὸν δόλιον; Καὶ αὐ-
 5 τὸς οὗτος ὁ Ἰούδας φιλήματι προῦδωκε τὸν διδάσκαλον· γέγο-
 νεν ὁ αὐτὸς ὑποκριτῆς καὶ φίλημα δεδολωμένον ἔχων, ἄλλον
 παλαιὸν μιμούμενος ὑποκριτὴν, καὶ τὸν λαὸν ἐλέγχων ἐκεῖνον.
 «Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι φιλοῦσί με, ἡ δὲ καρδιά αὐτῶν πορ-
 ρωτέρω ἐστὶν ἀπ' ἐμοῦ».

63,1 Οὐκ ἀπεικὸς οὖν αὐτὸν καταμηνύειν ἔλαιον μὲν ὡς μαθη-
 τὴν ἠλεημένον, δολερὸν δὲ ὡς προδότην ἔλαιον πεφαρμαγμένον.
 Τοῦτο ἄρα ἦν ὃ προεφήτευσον οἱ μυριζόμενοι πόδες, τὴν Ἰούδα
 2 προδοσίαν εἰς πάθος ὀδεύοντος Κυρίου. Καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ

6. Ψαλμ. 131,7.

7. Ρωμ. 5,3. Β' Κορ. 6,4.

8. Ματθ. 26,23 καὶ παράλληλα.

τὰ πόδια του»⁶, δηλαδή ὅπου ἔφθασαν τὰ πόδια του, οἱ Ἀπόστολοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κηρυσσόμενος ἔφθασε στὰ πέρατα
 2 τῆς γῆς. Δάκρυα πάλι εἶναι ἡ μετάνοια, καὶ οἱ λυμένες τρίχες ἐκήρυσσαν τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς φιλοκοσμίας καὶ τὴν μὲ ὑπομονὴ θλιῖσι κατὰ τὴν διάδοσι τοῦ κηρύγματος γιὰ τὸν Κύριο⁷, ὅταν ἡ νέα πίστις ἔβαλε τέλος σ' αὐτὴν τὴν παλαιὰ κε-
 3 νοδοξία. Ἀλλὰ ἡ σκηνὴ φανερώνει καὶ πάθος δεσποτικὸ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐννοοῦν τὰ πράγματα μυστικῶς ὡς ἐξῆς· τὸ ἔλαιο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται τὸ πρὸς ἡμᾶς ἔλεος, τὸ δὲ μύρο εἶναι νοθευμένο ἔλαιο, ὁ Ἰούδας ὁ προδότης, μὲ τὸ ὁποῖο ἐχρίσθηκε στὰ πόδια ὁ Κύριος ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ τὴν συναναστροφή του στὸν κόσμον, ἀφοῦ οἱ νεκροὶ ἀρωματίζονται· δάκρυα πάλι εἴμαστε οἱ ἁμαρτωλοὶ ποὺ ἔχομε μετανοήσει, ἔχοντας πιστεύσει σ' αὐτόν, καὶ ποὺ μᾶς συγχώρησε τὶς ἁμαρτίες, ἐνῶ τὰ λυτὰ τῆς μαλλιά εἶναι ἡ ἐγκαταλελειμμένη Ἱερουσαλήμ ποὺ πενθεῖ, στὴν ὁποία ἀναφέρονται οἱ προφητικοὶ θρήνοι.

4 Ὅτι ὁ Ἰούδας εἶναι δόλιος, θὰ μᾶς τὸ διδάξῃ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, λέγοντας, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ βάλῃ μαζί μου τὸ χέρι του στὸ πιάτο, αὐτὸς θὰ μὲ παραδώσῃ»⁸. Βλέπεις τὸν δόλιο συμπότη; Αὐτὸς ὁ Ἰούδας ἐπρόδωσε τὸν διδάσκαλο μὲ φιλή-
 5 ματα⁹, ἔγινε ὁ ἴδιος ὑποκριτὴς μὲ δόλιο φίλημα, μιμούμενος ἄλλον παλαιὸ ὑποκριτὴ¹⁰ κι' ἐλέγχοντας ἐκεῖνον τὸν λαό· «ὁ λαὸς αὐτὸς μὲ ἀγαποῦν μὲ τὰ χεῖλη, ἀλλὰ ἡ καρδιά τους εἶναι μακριὰ ἀπὸ μένα»¹¹.

63,1 Δὲν εἶναι λοιπὸν παράλογο νὰ τὸν παριστᾶ τὸ μὲν ἔλαιο σὰν μαθητὴ ποὺ ἔλαβε τὸ ἔλεος, τὸ δὲ φαρμακωτὸ ἔλαιο σὰν δολερὸ προδότη. Αὐτὸ βέβαια ἦταν ἐκεῖνο ποὺ προφήτευαν τὰ μυρωμένα πόδια, τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα σὲ βάρος τοῦ
 2 Κυρίου ποὺ ἐβάδιζε στὸ πάθος. Κι' ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ, νίβον-

9. Λουκᾶ 22,48.

10. Τὸν Ἰωᾶβ ποὺ ἐμαχαίρωσε τὸν Ἀμεσσαϊ, Β' Βασ. 20,9 ἐ.

11. Ἦσ. 29,13.

ἀπονίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν εἰς τὰς καλὰς πράξεις ἀποστέλλων αὐτούς, τὴν ὁδοιπορίαν αὐτῶν τὴν εἰς τὰς εὐεργεσίας τῶν ἐθνῶν ἠνίξαστο, εὐπρεπῆ καὶ καθαρὰν προπαρασκευάσας τῇ ἰδίᾳ δυνάμει. Ὡς ἐσέ τε τούτοις τὸ μύρον καὶ τὸ ἐπὶ πάντας φθάνον τῆς εὐωδίας ἔργον πεφήμισται· καὶ γὰρ πεπλήρωκε τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμᾶς μὲν εὐωδίας, Ἑβραίους δὲ ἀμαρτίας.

3 Σαφέστατα τοῦτο ἀπέδειξεν ὁ ἀπόστολος εἰπὼν· «τῷ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ· ὅτι Κυρίου εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς μὲν γὰρ ὁσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὁσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζωὴν».

4 Βασιλεῖς δὲ οἱ Ἰουδαίων χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις συνθέτω καὶ ποικίλῳ χρώμενοι στεφάνῳ, οἱ χριστοί, τὸν Χριστὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς συμβολικῶς ἐπιφερόμενοι λελήθεσαν κεφαλὴν κο-
5 σμοῦμενοι Κυρίῳ. Λίθος γέ τοι τίμιος ἢ μαργαρίτης ἢ σμάραγδος αὐτὸν αἰνίττεται τὸν Λόγον, χρυσὸς δὲ αὐτὸς πάλιν ὁ ἀδιάφθορος Λόγος, ὁ τὸν ἴον τῆς φθορᾶς οὐκ ἐπιδεχόμενος. Χρυσὸν αὐτῷ γεννηθέντι βασιλείας σύμβολον προσεκόμισαν οἱ μάγοι. Μένει δὲ ἀθάνατος ὁ στέφανος οὗτος κατ' εἰκόνα τοῦ Κυρίου· οὐ γὰρ μαραίνεται ὡς ἄνθος.

64,1 Οἶδα καὶ τὰ Ἀριστίππου τοῦ Κυρηναίου. Ἀβροδίαιτος ἦν ὁ Ἀρίστιππος· σοφιστικὸν οὗτος ἐρωτᾷ τινα τοιοῦτον λόγον· Ἴππος μύρῳ χριόμενος εἰς τὴν ἵππου ἀρετὴν οὐ βλάπτεται οὐδὲ κύων μυρισθεὶς εἰς τὴν κυνὸς ἀρετὴν· οὐδὲ ἄνθρωπος ἄρα, ἐπή-

12. Ἰω. 13,5.

13. Ἦσ. 52,7

14. Βλ. Ἔσμη Ἀσμάτων 1,3.

τας τὰ πόδια τῶν μαθητῶν ὅταν τοὺς ἀπέστειλε πρὸς τὶς καλὲς πράξεις¹², ὑπαινίχθηκε τὴν ὁδοιπορία τους πρὸς τὶς εὐεργεσίες τῶν ἐθνῶν, τὴν ὁποία μὲ τὴ δύναμί του κατέστησε εὐπρεπῆ καὶ καθαρῆ¹³. Τὸ μύρο ἀπέδιδε σ' αὐτοὺς ὁσμὴ καὶ τώρα εἶναι παντοῦ γνωστὸ τὸ ἔργο τοῦτο τῆς εὐωδίας ποὺ φθάνει σὲ ὅλους¹⁴· διότι τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἐγέμισε, ἐμᾶς μὲν ἀπὸ εὐωδία, τοὺς δὲ Ἑβραίους ἀπὸ ἁμαρτία. Τοῦτο τὸ

3 ἀπέδειξε σαφῶς ὁ Ἀπόστολος λέγοντας: «χάρις ὀφείλεται στὸν Θεό, ποὺ πάντοτε μᾶς ὀδηγεῖ σὲ θριάμβους μὲ τὴ δύναμι τοῦ Χριστοῦ, φανερώνοντας μέσω ἡμῶν σὲ κάθε τόπο τὴν ὁσμὴ τῆς γνώσεώς του· διότι εἴμαστε εὐωδία τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Θεό, γιὰ ὅσους βαδίζουν στὴν σωτηρία ἢ στὴν ἀπώλεια· σὲ ὅσους εἶναι δηλαδὴ ὁσμὴ ἀπὸ τὸ θάνατο, πρὸς τὸν θάνατο, σὲ ὅσους εἶναι ὁσμὴ ἀπὸ τὴν ζωὴ, πρὸς τὴν ζωὴ»¹⁵.

4 Οἱ βασιλεῖς τῶν Ἰουδαίων, χρησιμοποιοῦντας στέφανο, χρυσὸν καὶ ποικιλμένον μὲ τιμίους λίθους, οἱ χριστοί, δὲν καταλάβαιναν ὅτι φέρουν ἐπάνω στὴν κεφαλὴ τους συμβολικῶς τὸν Χριστό, στολισμένοι στὴν κεφαλὴ ἀπὸ τὸν Κύριο.

5 Διότι ὁ πολύτιμος λίθος ἢ ὁ μαργαρίτης ἢ ὁ σμάραγδος συμβολίζει τὸν ἴδιο τὸν Λόγο, χρυσὸς δὲ εἶναι πάλι ὁ ἴδιος ὁ ἀδιάφθορος Λόγος, ποὺ δὲν ἐπιδέχεται τὴν σκουριά τῆς φθορᾶς. Οἱ μάγοι, ὅταν ἐγεννήθηκε, τοῦ προσκόμισαν χρυσό, σύμβολο τῆς βασιλείας¹⁶. Καὶ μένει ἀθάνατος αὐτὸς ὁ στέφανος κατ' εἰκόνα τοῦ Κυρίου· διότι δὲν μαραίνεται σὰν ἄνθος¹⁷

64,1 Γνωρίζω καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἀρίστιππο τὸν Κυρηναῖο. Ὁ Ἀρίστιππος ἦταν ἀβροδίαιτος. Ἐρωτᾷ κάποιον τὸν ἐξῆς σοφιστικὸ λόγος· ἓνας ἵππος ποὺ χρησιμοποιοεῖ μύρο δὲν μειώνει τὴν ἵππικὴ ἀρετὴ του, καὶ ὁ σκύλος ποὺ μυρώνεται

15. Β' Κορ. 2,14-16.

16. Βλ. Ματθ. 2,11.

17. Βλ. Ἠσ. 40,7 καὶ παράλληλα.

2 γαγε καὶ συνήγαγεν. Ἄλλ' ἵππῳ μὲν καὶ κυνὶ οὐδὲ εἷς λόγος τοῦ
 μύρου, οἷς δὲ ἡ αἴσθησις λογικωτέρα, τούτοις ἢ ἀπόλαυσις ἐπι-
 ψογωτέρα κορασιώδεις ὁδμὰς ἐπιφερομένοις. Τούτων δὲ τῶν
 3 πλαγγόνιον τε καὶ ψάγδας Αἰγύπτιος. Σιμωνίδης δὲ ἐν τοῖς ἰάμ-
 βοῖς οὐκ αἰδεῖται λέγων·

κάλειφόμην μύροισι καὶ θυμιάμασιν
 καὶ βακκάρι· καὶ γὰρ τις ἔμπορος παρῆν.

4 Ἐπιτηδεύουσι δὲ καὶ τὸ ἀπὸ κρίνων μύρον καὶ τὸ ἀπὸ τῆς κύ-
 πρου, καὶ ἡ νάρδος εὐδοκιμεῖ παρ' αὐτοῖς καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ρό-
 δων ἄλειμμα καὶ τὰ ἄλλα, οἷς ἔτι χρῶνται γυναῖκες, ὕγρα τε καὶ
 5 ξηρὰ καὶ τὰ ἐπίπαστα καὶ ὑποθυμιώμενα μύρα· ἐπινοεῖται γὰρ
 αὐτοῖς ὁσημέραι πρὸς τὸ ἅπληστον τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἀκόρεστον
 τῆς εὐωδίας· διὸ καὶ πολλῆς τινος ἀπειροκαλίας ἀποπνέουσιν.
 Αἷ δὲ καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰς στρωμνὰς καὶ τοὺς οἴκους ὑπο-
 θυμιῶσί τε καὶ καταρραίνουσιν, μονονουχὶ δὲ καὶ τὰς ἀμίδας
 ὄζειν ἀναγκάζει τοῦ μύρου ἢ τρυφῆ.

65,1 Εὖ μοι δοκοῦσι σχετλιάσαντες τῇ περὶ τοῦτο σπουδῇ το-
 σοῦτο τοῖς μύροις ἀποδιακεῖσθαι τινες τὴν ἀνδρωνίτιν ἐκθηλύ-
 νουσιν, ὡς καὶ τοὺς τεχνίτας αὐτῶν, τοὺς μυρεψοὺς, τῶν εὐνο-
 μουμένων ἀπελαύνειν πόλεων καὶ τῶν ἀνθεινῶν ἐρίων τοὺς
 βαφεῖς ἀπελαύνειν καὶ αὐτούς· οὐ γὰρ θέμις δολερὰ εἴματα καὶ
 2 χρίσματα εἰς τὴν ἀληθείας παρεισιέναι πόλιν. Χρῆ δὲ καὶ μάλα

18. Βλ. ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ 2,76.

19. Διάφορα εἶδη ἀρωμάτων ποὺ περιγράφει μεταξύ ἄλλων ὁ Ἀθήναιος σὲ
 πολλά σημεία τοῦ ἔργου του.

δὲν χάνει τίποτε ἀπὸ τὶς ιδιότητες τοῦ σκύλου· ἐπομένως
 2 οὔτε ὁ ἄνθρωπος, προσέθεσε συμπερασματικῶς¹⁸. Ἀλλὰ ὁ
 ἵππος καὶ ὁ σκύλος δὲν ἔχουν κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ
 μύρο· ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔχουν λογικώτερη αἴσθησι, αὐτοὶ
 μποροῦν νὰ ψεχθοῦν περισσότερο γιὰ τὶς ἀπολαύσεις των,
 ὅταν φέρουν μυρωδιές π' ἢ ταιριάζουν σὲ κορίτσια. Ὑπάρχει
 3 βασιλικό, πλαγγόνιο καὶ ψάγδας Αἰγύπτιος¹⁹. Ὁ δὲ Σιμωνί-
 δης στοὺς ἰάμβους του δὲν ἐντρέπεται λέγοντας·

κι' ἀλειφόμενον μὲ μύρα καὶ θυμιάματα
 καὶ μὲ βακκάρη· διότι ὑπῆρχε ἐκεῖ κάποιος ἔμπορος²⁰.

4 Παρασκευάζουν μάλιστα καὶ τὸ μύρο ἀπὸ τὰ κρῖνα καὶ ἀπὸ
 τὸ φυτὸ κύπρος· κι' ἢ νάρδος εὐδοκιμεῖ σ' αὐτοὺς κι' ἢ ἀλοι-
 φή ἀπὸ τὰ ρόδα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν
 ἀκόμη οἱ γυναῖκες, ὑγρά καὶ ξηρά, καὶ τὰ ἐπίπαστα καὶ τὰ
 5 θυμιώμενα²² μύρα. Γιὰ τὴν ἀπλησθη ἐπιθυμία τους ἐπινοεῖται
 γι' αὐτοὺς ἡ ἀκόρεστη εὐωδιά, γι' αὐτὸ καὶ ἀποπνέουν πολλή
 ἀκαλαισθησία. Μερικὲς μάλιστα γυναῖκες θυμιάζουν καὶ
 ραίνουν τὰ φορέματα καὶ τὰ στρώματα καὶ τὰ σπίτια, καὶ
 σχεδὸν ἡ τρυφή ἀναγκάζει καὶ τὰ ἀγγεῖα τῆς νύκτας νὰ
 ὄζουν ἀπὸ μύρο.

65,1 Σωστά νομίζω ὅτι μερικοί, ἀγανακτισμένοι ἀπὸ τὴ
 φροντίδα γι' αὐτά, ἀπεχθάνονται τὰ μύρα ποὺ ἐκθηλύνουν
 τὸν ἀνδρωνίτη, ὥστε καὶ τοὺς τεχνίτες των, τοὺς μυρεψούς,
 νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὶς εὐνοούμενες πόλεις, καθὼς
 ἐπίσης καὶ τοὺς βαφεῖς τῶν κεντητῶν μαλλιῶν. Διότι δὲν εἶ-
 ναι θεμιτὸ νὰ εἰσάγονται στὴν πόλι τῆς ἀληθείας²³ ἀπατηλὰ
 2 ἐνδύματα καὶ ἀλείμματα. Πρέπει ὅμως οἱ δικοί μας ἄνδρες

20. Σιμωνίδης Ἀμοργῖνος.

22. Ἐπίπαστα εἶναι τὰ ἀλευρώδη, ὑποθυμιώμενα εἶναι αὐτὰ ποὺ ὑποκαίον-
 ται.

23. Πόλις ἀληθινή, ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Πολιτεία* 2,372 E.

τοὺς μὲν ἄνδρας τοὺς παρ' ἡμῖν μὴ μύρων, ἀλλὰ καλοκαγαθίας ὄζειν, γυνὴ δὲ ἀποπνείτω Χριστοῦ, τοῦ ἀλείμματος τοῦ βασιλικοῦ, μὴ διασπασμάτων καὶ μύρων, αἰεὶ δὲ τῷ σωφροσύνης ἀμβροσίῳ χρίσματι συναλειφέσθω, ἀγίῳ τερπομένη μύρῳ τῷ
 3 Πνεύματι. Τοῦτο σκευάζει Χριστὸς ἀνθρώποις γνωρίμοις, εὐωδίας ἄλειμμα, ἐκ τῶν οὐρανίων συντιθεὶς ἀρωμάτων, τὸ μύρον. Τούτῳ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος συναλείφεται τῷ μύρῳ, ὡς διὰ Λαβιδ μεμήνυται· «διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου».

66,1 Ἄλλὰ γὰρ μὴ λάθωμεν ὥσπερ οἱ γῦπες τὰ μύρα βδελυττόμενοι ἢ οἱ κάνθαροι (τούτους γὰρ ροδίνῳ χρισθέντας μύρῳ τελευτᾶν λέγουσιν), καὶ τούτων ἐγκριτέον ὀλίγα τινὰ τῶν μύρων ταῖς γυναιξίν, ὅσα μὴ καρῶσι τὸν ἄνδρα· αἱ γὰρ ὑπέρμετροι χρί-
 2 σεις τῶν μύρων κηδείας, οὐ συμβιώσεως ἀποπνέουσιν. Καίτοι καὶ τὸ ἔλαιον αὐτὸ ταῖς μελίτταις καὶ τοῖς ἐντόμοις ἐστὶ πολέμιον ζώοις, ἀνθρώπων δὲ τοὺς μὲν ὠνησεν, ἔστιν δὲ οὐδὲ εἰς μάχην ἐξεκαλέσατο, καὶ τοὺς πρότερον φίλους ἀληλιμμένους τοῦτο ἐν τοῖς σταδίοις ἐκτρέπει εἰς τὸ τῆς ἀγωνίας πάμμαχον. Μαλθακὸν δὲ ἔλαιον τὸ μύρον ὃν οὐκ οἶεσθε τὰ ἦθη τὰ γενικὰ ἐκθηλύ-
 3 νειν δύνασθαι; μάλιστα. Ὡσπερ δὲ τὴν τρυφὴν καὶ τῆς γεύσεως ἀποκεκλείκαμεν, οὕτως ἀμέλει καὶ τῶν ὄψεων καὶ τῶν ὀσφρήσεων τὴν ἡδυπάθειαν ἐξορίζομεν, μὴ λάθωμεν, ἣν ἐφυγαδεύσαμεν ἀκολασίαν, κάθοδον αὐτῇ διδόντες εἰς ψυχὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων, οἶονεὶ διὰ θυρῶν ἀφρουρήτων.

67,1 Εἰ γοῦν τῆς εὐωδίας τὸ θυμίαμα τὸν μέγαν ἀρχιερέα, τὸν Κύριον, ἀναφέρειν λέγοιεν τῷ Θεῷ, μὴ θυσίαν ταύτην καὶ εὐωδίαν θυμιάματος νοούντων, ἀλλὰ γὰρ τὸ τῆς ἀγάπης δεκτὸν

νά μὴ μυρίζουν ἀρώματα ἀλλὰ καλοκαγαθία, ἢ δὲ γυναῖκα ν' ἀποπνέη τὸν Χριστό, τὸ βασιλικὸ ἄρωμα, ὄχι ποῦδρες καὶ μύρα, καὶ νὰ ἀλείφεται πάντοτε μὲ τὸ ἀθάνατο χρῖσμα τῆς σωφροσύνης, εὐχαριστούμενη μὲ τὸ ἅγιο μύρο, τὸ Πνεῦμα.

3 Τοῦτο τὸ μύρο τὸ παρασκευάζει ὁ Χριστὸς γιὰ τοὺς μαθητὰς του, ἄλειμμα εὐωδιαστὶ . συνθέτοντάς το ἀπὸ οὐράνια ἀρώματα. Μὲ αὐτὸ τὸ μύρο ἀλείφεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὅπως ἔχει διακηρύξει ὁ Δαβίδ· «γι' αὐτὸ σ' ἔχρισε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου μὲ ἔλαιο ἀγαλλιάσεως, κατὰ προτίμησι ἀπὸ τοὺς συντρόφους σου· ἀπὸ τὰ ἐνδύματά σου ἀναδίδεται σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασία»²⁴.

66,1 Νὰ μὴ ἀποστρεφώμαστε ὁμως, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε, τὰ μύρα, ὅπως τὰ ὄρνεα καὶ οἱ κύνθαιοι, γιὰ τοὺς ὁποίους λέγουν ὅτι πεθαίνουν χρισμένοι μὲ ρόδινο μύρο· πρέπει νὰ ἐπιτρέψωμε μερικὰ ἀρώματα στὶς γυναῖκες, ὅσα δὲν ζαλίζουν τὸν ἄνδρα· διότι τὰ ὑπέρμετρα ἀλείμματα φαρμάκων ἀποπνέουν κηδεῖες, ὄχι συναναστροφές. Τὸ ἔλαιο δηλαδὴ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἐχθρικό πρὸς τὶς μέλισσες, καὶ τὰ ἔντομα, ἐνῶ τῶν ἀνθρώπων ἄλλους ὠφελεῖ, ἄλλους παρορμᾷ στὴ μάχη καὶ τοὺς προηγουμένως φίλους, ὅταν ἀλειφθοῦν μὲ αὐτὸ τοὺς στρέφει πρὸς τὶς μάχες τῶν ἀγώνων. Τὸ μύρο, ποῦ εἶναι ἔλαιο μαλθακό, δὲν νομίζετε ὅτι μπορεῖ νὰ ἐκθηλύνῃ

2 τὰ ἀνδρικὰ ἦθη; Καὶ βέβαια ναί. Ὅπως δὲ ἀποκλείσαμε τὴν τρυφή ἀπὸ τῆ γεῦσι, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῆ θέα καὶ τὴν ὄσφρησι ἐξορίζομε τὴν ἡδυπάθεια, μὴ τυχόν, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε, ἐπιτρέψωμε στὴν ἀκολασία ποὺ ἐφυγαδεύσαμε, νὰ εἰσέλθῃ στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις, σὰν ἀπὸ ἀφρούρητες θύρες.

67,1 Ἄν λοιπὸν λέγουν ὅτι τὸ θυμίαμα τῆς εὐωδίας τὸ προσφέρει στὸν Θεὸ ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ Κύριος²⁵, δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσουν αὐτὴν τὴν προσφορὰ ὡς θυσία καὶ εὐωδία θυ-

25. Ἐξ. 29,18· 30,7 καὶ παράλληλα.

ἀναφέρειν τὸν Κύριον, τὴν πνευματικὴν εὐωδίαν, εἰς τὸ θυσια-
 2 στήριον παραδεχέσθων. Αὐτάρκες μὲν οὖν τὸ ἔλαιον αὐτὸ λιπᾶ-
 ναί τε τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀνεῖναι τὸ νευρῶδες καὶ τινα τοῦ
 σώματος ὄσμην ἀναστεῖλαι βαρυτέραν, εἰ καὶ πρὸς τοῦτο τοῦ
 ἐλαίου δεοίμεθα· ἡ δὲ ἐπιτήδευσις τῆς εὐωδίας δέλεάρ ἐστι
 3 ραθυμίας, πόρρωθεν εἰς λίχνον ἐπιθυμίαν ἐπισπωμένης. Πάντο-
 θεν γὰρ ἀγώγιμος ὁ ἀκόλαστος καὶ ἀπὸ ἐδωδῆς καὶ ἀπὸ
 στρωμνῆς καὶ ἀπὸ συναναστροφῆς καὶ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ
 τῶν ὠτων καὶ ἐν τῶν γνάθων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μυκτῆρων. Κα-
 θάπερ οἱ βόες τοῖς κρίκοις καὶ τοῖς σχοίνοις, οὕτω δὲ καὶ ὁ ἀκό-
 λαστος θυμιάμασι καὶ μύροις καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν στεφάνων εὐω-
 δίαις περιέλεται.

68,1 Ἐπεὶ δὲ οὐδεμίαν χώραν ἀπονέμομεν ἡδονῇ πρὸς οὐδεμίαν
 συμπεπλεγμένη λυσιτελῆ τῷ βίῳ χρεῖαν, φέρε κἀνταῦθα δια-
 στείλωμεθα, τὸ χρεῖῶδες αἰρούμενοι. Εἰσὶ γὰρ τινες εὐωδαὶ οὐ
 καρωτικαὶ οὐδὲ ἐρωτικάι, οὔκουν συμπλοκῆς καὶ τῆς ἀκολά-
 στοῦ ἑταιρείας ἀποπνέουσαι, ὑγιεῖναι δὲ μετὰ σωφροσύνης, καὶ
 τὸν μὲν ἐγκέφαλον ὑποτρέφουσαι, ὀπηνίκα ἂν καχεκτῆ, ρωννύ-
 2 οῦσαι δὲ καὶ τὸν στόμαχον. Πολλοῦ τοίνυν δεῖ τοῖς ἄνθεσιν ἐπι-
 ψύχειν αὐτόν, ὅποτε ἀλεαίνεσθαι ἐθέλει τὸ νευρῶδες· οὐ γὰρ
 κατὰ πάντα ἀποσκορακιστέον τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἀλλ' ὥσπερ
 φαρμάκῳ καὶ βοηθήματι χρηστέον τῷ μύρῳ πρὸς τε τὸ ἐπεγεῖ-
 ραι τὴν ἀπαυδῶσαν δύναμιν καὶ πρὸς τοὺς κατάρρους καὶ πρὸς
 τὰς καταψύξεις δυσαρέστησίν τε, καθὰ καὶ ὁ κωμικός φησὶ
 πού·

μύροις

ὑπαλείφεται τὰς ρῖνας· ὑγιείας μέρος

μέγιστον ὁδμᾶς ἐγκεφάλῳ χρηστὰς ποιεῖν·

3 καὶ ἡ τῶν ποδῶν διὰ τοῦ λίπους τῶν ἀναθερμαινόντων ἢ ἐμψυ-

μιάματος· πρέπει νὰ δεχθοῦν ὅτι ὁ Κύριος προσφέρει στὸ
 θυσιαστήριο τὴν εὐπρόσδεκτη ἀγάπη, τὴν πνευματικὴ εὐω-
 2 δία. Εἶναι ἰκανὸ αὐτὸ τὸ ἔλαιο νὰ λιπάνη τὴν ἐπιφάνεια, νὰ
 μαλακώσῃ τὰ νεῦρα καὶ νὰ μειώσῃ κάποια βαρύτερη ὄσμῃ
 τοῦ σώματος, ἂν καὶ βέβαια χρειαζώμαστε καὶ γι' αὐτὸ τὸ
 ἔλαιο· ἀλλὰ ἢ ἐπιτηδευμένη εὐωδία εἶναι δέλεαρ ραθυμίας,
 3 διότι προσελκύει ἀπὸ μακριὰ σὲ λαίμαργη ἐπιθυμία. Πρά-
 γματι ὁ ἀκόλαστος παρασύρεται ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ φα-
 γητὸ καὶ ἀπὸ τὸ στῤῥωμα καὶ ἀπὸ τὴ συναναστροφή καὶ ἀπὸ
 τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀπὸ τὰ ὄττα καὶ ἀπὸ τὶς γνάθους, ἀλλὰ
 καὶ ἀπὸ τοὺς μυκτῆρες. Ὅπως σύρονται τὰ βόδια μὲ τοὺς
 κρίκους καὶ τὰ σχοινιά, ἔτσι σύρεται καὶ ὁ ἀκόλαστος μὲ θυ-
 μιάματα καὶ μύρα, καὶ μὲ τὶς εὐωδίες τῶν στεφάνων.

68,1 Ἐπειδὴ μάλιστα δὲν δίδομε καμμιά θέσι στὴν ἡδονή,
 ποὺ δὲν συνδέεται μὲ καμμιά ζωτικὴ ἀνάγκη τοῦ βίου, ἃς κά-
 μωμε κι' ἐδῶ διάκρισι, ἐπιλέγοντες τὸ ἀναγκαῖο. Ὑπάρχουν
 βέβαια κάποιες εὐωδίες ποὺ δὲν εἶναι ναρκωτικὲς οὔτε ἐρω-
 τικὲς, ποὺ δὲν ἀποπνέουν ἀσφαλῶς ἀκόλαστη συμπλοκὴ καὶ
 συνένωσι, εἶναι δὲ ὑγιεινὲς μὲ σωφροσύνη, ὑποτρέφουν τὸν
 ἐγκέφαλο, ὅταν εἶναι καχεκτικός, καὶ δυναμώνουν τὸν στό-
 2 μαχο. Χρειάζεται λοιπὸν πολὺ νὰ τὸν ψύξωμε μὲ τὰ ἄνθη,
 ὅταν τὸ νευρικὸ σύστημα θέλῃ νὰ θερμανθῇ. Διότι δὲν πρέ-
 πει νὰ ἀπορρίψωμε τελείως τὴν χρῆσι τους, ἀλλὰ πρέπει νὰ
 χρησιμοποιοῦμε τὸ μύρο σὰν φάρμακο καὶ βοήθημα, γιὰ τὴν
 διέγερσι μιᾶς λειτουργίας ποὺ εἶναι ἐξασθενημένη καὶ γιὰ
 τὴν θεραπεία τοῦ κατάρρου, τῆς καταψύξεως καὶ τῆς κακο-
 διαθεσίας, ὅπως λέγει κάπου καὶ ὁ κωμικός·

μὲ μύρα ἀλείφεται

κάτω ἀπὸ τὶς μύτες· σπουδαῖο στοιχεῖο ὑγείας

εἶναι ἢ προσφορὰ καλῶν ἀρωμάτων στὸν ἐγκέφαλο²⁶.

3 Καὶ τὸ τρίψιμο τῶν ποδιῶν μὲ τὸ λίπος τῶν μύρων ποὺ θερ-

26. ΑΛΕΞΙΣ, ἀπόσπασμα 120, Com. Att. Fragm. II, 368.

χόντων μύρων ανάτριψις ὠφελείας ἔνεκεν ἐπιτηδεύεται, ὡς δὴ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῖς πεπληρωμένοις ὀλκὴν τινα καὶ ὑποχώρη-
 4 σιν ἐπὶ τὰ μὴ κύρια τῶν μερῶν γίνεσθαι. Ἡδονὴ δέ, ἧ μὴ πρόσ-
 εστι τὸ χρεῖῳδες, ἡθους ἐστὶν ἐταιρικοῦ διαβολὴ καὶ φάρμα-
 κον ἐρεθισμῶν. Διαφέρει δὲ ὄλως τὸ μυραλοιφεῖν τοῦ μύρω
 χρίεσθαι· τὸ μὲν γὰρ θηλυδριῳδες, τὸ δὲ χρίεσθαι τῷ μύρω καὶ
 λυσιτελεῖ ἔσθ' ὅτε.

69,1 Ἄριστιππος γοῦν ὁ φιλόσοφος χρισάμενος μύρω κακοῦς
 κακῶς ἀπολωλέναι χρῆναι τοὺς κιναιίδους ἔφασκε τοῦ μύρου
 2 τὴν ὠφέλειαν εἰς λοιδορίαν διαβεβληκότας. «Τίμα δὲ ἰατρὸν
 πρὸς χρείαν αὐτοῦ», φησὶν ἡ Γραφή· «καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισεν ὁ
 Ὑψιστος, παρὰ δὲ Κυρίου ἐστὶν ἴασις». Εἶτα ἐπάγει· «καὶ μυ-
 ρεψὸς ποιήσει μίγμα», ὡς εἰς ὠφέλειαν δηλονότι, οὐκ εἰς ἡδυ-
 3 πάθειαν δεδομένων τῶν μύρων. Οὐ γὰρ περὶ τὸ ἐρεθιστικὸν
 τῶν μύρων σπουδαστέον οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον ἐκλεκτέ-
 ον, ὅπου γε καὶ τοῦ ἐλαίου τὴν γένεσιν ἀνῆκεν ὁ Θεὸς ἀνθρώ-
 4 ποις εἰς πόνων ἀρωγὴν. Αἱ δὲ ἀφραίνουσαι γυναῖκες βάπτουσαι
 μὲν τὰς πολιὰς, μυρίζουσαι δὲ τὰς τρίχας πολιώτεραι θᾶττον γί-
 νονται διὰ τὰ ἀρώματα ξηραντικὰ ὄντα. Διὸ καὶ αὐχμηρότεροι
 φαίνονται οἱ μυριζόμενοι· ὁ δὲ αὐχμὸς πολιωτέρους ποιεῖ (εἴτε
 γὰρ αὔανσις τριχὸς ἢ πολιὰ εἴτε ἔνδεια θερμοῦ), τῆς ξηρότητος
 τὴν οἰκείαν τῆς τριχὸς ἐκπινούσης τροφὴν τὴν ὑγρὰν καὶ πο-
 5 λιούς ἀποτελούσης. Πῶς ἂν εἰκότως ἔτι ἀγαπῶμεν τὰ μύρα, δι'
 ἃ αἱ πολιαί, ὁ φεύγοντες πολιὰς; Καθάπερ δὲ οἱ κύνες ρινηλα-
 τοῦντες ἐκ τῆς ὁδοῦς ἀνιχνεύουσι τὰ θηρία, οὕτως ἐκ τῆς πε-

μαίνουν ἢ ἀναψύχουν γίνεται γιὰ ὠφέλεια, ὥστε σ' ἐκείνους πού ἔχουν συμφόρησι νὰ προκαλῆται διάχυσις καὶ ὑποχώρη-
 4 σις τοῦ αἵματος πρὸς τὰ μὴ κύρια μέλη. Ἡ δὲ ἡδονή, πού δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ὠφέλεια, εἶναι δεῖγμα διεφθαρμένων ἡθῶν καὶ φάρμακο ἐρεθιστικό. Ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ ἀλείψεως καὶ χρίσεως μὲ μύρο· στὴν πρώτη περίπτωσι ἔχομε θηλυπρέπεια, ἐνῶ ἡ χρῖσις μὲ μύρο μερικὲς φορές εἶναι καὶ ὠφέλιμη.

69,1 Ὁ Ἀρίστιππος λοιπόν, ὁ φιλόσοφος, ἀφοῦ ἐχρίσθηκε μὲ μύρο, εἶπε ὅτι οἱ κίναϊδοὶ πρέπει νὰ χαθοῦν κακοὶ κακῶς,
 2 διότι διαβάλλουν τὴν ὠφέλεια τοῦ μύρου²⁷. Ἡ Γραφή λέγει, «νὰ τιμᾶς τὸν ἰατρὸ γιὰ τὶς ὑπηρεσίαις του, διότι ὁ Ὑψιστος τὸν ἔκτισε, κι' ἀπὸ τὸν Κύριο προέρχεται ἡ θεραπεία»²⁸. Ἐπειτα προσθέτει, «κι' ὁ μυρεψὸς θὰ συνθέσῃ μίγμα»²⁹, θέλοντας νὰ εἰπῆ ὅτι τὰ μύρα προσφέρονται γιὰ ὠφέλεια, ὄχι
 3 γιὰ ἡδυπάθεια. Διότι δὲν πρέπει καθόλου νὰ ἐνδιαφερώμαστε γιὰ τὴν ἐρεθιστικότητά τῶν μύρων, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκλέγωμε τὸ ὠφέλιμο, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε στοὺς ἀνθρώπους τὴν παραγωγή τοῦ ἐλαίου γιὰ τὴν ἀνακούφισι τῶν πό-
 4 νων. Οἱ ἀνόητες γυναῖκες πού βάφουν τ' ἄσπρα μαλλιά καὶ ἀρωματίζουν τὶς τρίχες των, γίνονται γρήγορα λευκώτερες, διότι τὰ ἀρώματα εἶναι ξηραντικά. Γι' αὐτὸ οἱ ἀρωματισμένοι φαίνονται ξηρότεροι· ἡ ξηρότης καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους λευκώτερους (τὰ ἄσπρα μαλλιά δηλαδὴ προέρχονται εἴτε ἀπὸ ξηρότητα τῶν τριχῶν εἴτε ἀπὸ ἔλλειψι θερμότητος),
 5 διότι ἡ ξηρότης πίνει τὴν ὑγρὰ τροφή τῆς τρίχας καὶ καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους λευκόμαλλους. Πῶς λοιπόν θὰ μπορούσαμε εὐλόγως ν' ἀγαπήσωμε τὰ μύρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται τ' ἄσπρα μαλλιά, ἐμεῖς πού θέλομε ν' ἀποφύγωμε τὰ ἄσπρα μαλλιά; Ὅπως τὰ σκυλιὰ μὲ τὴν μύτη ἀνιχνεύουν τὰ θηρία,

28. Σοφ. Σειράχ 38,1 ἐ.

29. Σοφ. Σειράχ 38,7.

ριέργου τῶν μύρων εὐωδίας θηρῶσιν οἱ σώφρονες τοὺς ἀσελ-
γεῖς.

70,1 Τοιαύτη δὲ καὶ τῶν στεφάνων ἢ χρῆσις, κωμαστικὴ καὶ
πάροινος·

ἄπερρε· μή μοι στέφανον ἀμφιθῆς κάρρα.

2 Ἦρος μὲν γὰρ ὄρα λειμῶσιν ἐνδρόσοις καὶ μαλακοῖς, ποικίλοις
χολάζουσιν ἄνθεσιν, ἐνδραιτᾶσθαι καλόν, αὐτοφυεῖ καὶ εἰλικρι-
νεῖ τινι εὐωδίᾳ καθάπερ τὰς μελίττας τρεφομένους· τὸ δὲ

πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου

λειμῶνος

κοσμήσαντας οἴκοι περιφέρειν οὐ σωφρόνων· οὐ γὰρ ἀρμόδιον
ρόδων κάλυξιν ἢ ἴοις ἢ κρίνοις ἢ ἄλλοις τισὶ τοιούτοις ἄνθεσι
χαίτην πυκάζεσθαι κωμαστικὴν, διανθιζομένους τὴν χλόην.
Ἐμψύχει γὰρ χαίτην ἄλλως ὁ στέφανος περικείμενος καὶ δι'
3 ὑγρότητα καὶ διὰ ψυχρότητα. Ταύτη καὶ οἱ ἰατροὶ ψυχρὸν εἶναι
φυσιολογοῦντες τὸν ἐγκέφαλον μύρω χρίεσθαι ἀξιοῦσι τὰ στήθη
καὶ μυκτῆρας ἄκρους, ὡς δυνηθῆναι τὴν πυρώδη ἀναθυμίασιν
ἡσυχῇ διοδεύουσιν εὐρώστως ἀναθάλλειν τὴν ψυχρότητα.
Πολλοῦ τοίνυν δεῖ τοῖς ἄνθεσιν ἐπιψύχειν αὐτόν, ὅποτε ἀλεαίνε-
4 σθαι ἐθέλει τὸ νευρῶδες. Ναὶ μὴν καὶ τὸ τερπνὸν τῆς ἀνθήσεως
οἱ καταστεφθέντες ἀπολλύουσιν. Οὔτε γὰρ ἀπολαύουσι τῆς ὄψε-
ως οἱ ἀναδούμενοι τὸν στέφανον ὑπὲρ τὰς ὄψεις οὐδὲ μὴν τῆς
εὐωδίας οἱ ἀπελαύνοντες ὑπὲρ τὰς ἀναπνοὰς τὰ ἄνθη· ἀναδιδού-
σης γὰρ ἄνω καὶ ἀναθυμιωμένης κατὰ φύσιν τῆς εὐωδίας ὑπὲρ
τὴν κεφαλὴν ἔρημος τῆς ἀπολαύσεως ἢ ἀναπνοῆ καταλείπεται,
5 ἀφαρπαζομένης τῆς εὐωδίας. Ὡσπερ οὖν τὸ κάλλος, οὕτω καὶ

30. Προφανῶς ἀπόσπασμα ἀπὸ κωμικόν, *Com. Att. Fragm.* 3,617, ἀρ.
1258.

ἔτσι οἱ σώφρονες ἄνθρωποι κυνηγοῦν τοὺς ἀσελγεῖς ἀπὸ τὴν περίεργη εὐωδιὰ τῶν μύρων.

70,1 Τέτοια εἶναι καὶ τῶν στεφάνων ἢ χρῆσις, διασκεδαστική καὶ μεθυστική;

Φύγε ἀπὸ ἐδῶ· μὴ βάλῃς στεφάνι στὸ κεφάλι μου!³⁰

2 Καλὸ εἶναι τὴν ἄνοιξι νὰ παραμένωμε σὲ δροσερὰ καὶ μαλακὰ λιβάδια, σὲ πολύχρωμα καὶ χλοερὰ ἄνθη, τρεφόμενοι σὰν μέλισσες μὲ αὐτοφυῆ καὶ καθαρὴ εὐωδιά· ὅμως δὲν εἶναι γνῶρισμα σωφρόνων ἀνθρώπων, νὰ κατασκευάζουν

πλεκτὸ στέφανο ἀπὸ ἄφθαρτον
λειμῶνα³¹

καὶ νὰ τὸν περιφέρουν στὸ σπίτι. Διότι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σκεπάζωμε μιὰ ξέπλεκη ἀποκριάτικη χαίτη μὲ ροδοπέταλα, μενεξέδες, κρίνα ἢ ἄλλα τέτοια ἄνθη, λουλουδίζοντας τὴν χλόη. Διότι ὁ στέφανος ψυχραίνει μὲ ἄλλον τρόπο τὴ χαίτη
3 ὅταν φορεθῇ, καὶ λόγῳ ὑγρότητος καὶ λόγῳ ψυχρότητος. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἰατροί, διδάσκοντας ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ψυχρός³², ζητοῦν νὰ χρίωνται τὰ στήθη καὶ τὰ ἄκρα τῶν μυκτῆρων μὲ μύρο, ὥστε ἡ πυρώδης ἀναθυμίασις προχωρώντας ἤσυχρα νὰ θερμαίνῃ δυναμωτικὰ τὴν ψυχρότητα. Χρειάζεται λοιπὸν νὰ τὸν ψυχραίνωμε πολὺ μὲ τὰ ἄνθη, ὅταν τὸ νευρικὸ
4 σύστημα θέλῃ νὰ θερμανθῇ. Ὅμως οἱ στεφανούμενοι χάνουν καὶ τὴν εὐχαρίστησι τῶν ἀνθέων. Διότι δὲν ἀπολαμβάνουν οὔτε τὴ θεὰ ἐκεῖνοι ποὺ τοποθετοῦν τὸ στεφάνι ἐπάνω ἀπὸ τὰ μάτια οὔτε τὶς εὐωδιὲς ἐκεῖνοι ποὺ διώχνουν τὰ ἄνθη ἐπάνω ἀπὸ τὶς ἀναπνοές, ἀφοῦ, καθὼς ἡ εὐωδιά ἀπὸ φυσικοῦ τῆς ἀναδίδεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀναθυμιάζεται ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ, ἡ ἀναπνοὴ μένει ἔρημη τῆς ἀπολαύσεως.
5 Ὅπως λοιπὸν τὸ κάλλος, ἔτσι καὶ τὸ ἄνθος τέρπει, ὅταν τὸ

31. ΕΥΡΙΠΙΔΗ, *Ἰππόλυτος* 73 ἐ.

32. Βλ. ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, *Περὶ σαρκῶν* 1,427. ΠΛΙΝΙΟΥ, *Hist. Natur.* 11,133.

τὸ ἄνθος τέρπει βλεπόμενον, καὶ χρῆ δι' ὄψεως ἀπολαύοντας τῶν καλῶν δοξάζειν τὸν δημιουργόν. Ἡ χρῆσις δὲ αὐτῶν ἐπιβλαβής, καὶ θᾶπτον παρέρχεται μετανοία τιμωρουμένη. Αὐτίκα δὴ μάλα καὶ διελέγχεται τὸ ἐφήμερον αὐτῶν· ἄμφω γὰρ μαραΐνεσθον, καὶ τὸ ἄνθος καὶ τὸ κάλλος.

71,1 Ἀλλὰ καὶ τοὺς θιγγάνοντας αὐτοῖς τὸ μὲν ἐνέψυξεν, τὸ δε ἐξέκαυσεν. Ἐνὶ δὲ λόγῳ ἢ παρὰ τὴν ὄψιν ἀπόλαυσις αὐτοῖς ὄβρις ἐστίν, οὐ τρυφή· τρυφᾶν δὲ ἡμῖν, ὡς ἐν παραδείσῳ, προσῆκε σωφρόνως τῷ ὄντι παρεπομένοις τῇ Γραφῇ. Στέφανον μὲν γυναικὸς τὸν ἄνδρα ὑποληπτέον, ἄνδρὸς δὲ τὸν γάμον, ἄνθη δὲ τοῦ γάμου τὰ τέκνα ἀμφοῖν, ἃ δὴ τῶν σαρκικῶν λειμώνων ὁ 2 θεῖος δρέπεται γεωργός. «Στέφανος δὲ γερόντων τέκνα τέκνων, δόξα δὲ παισὶν οἱ πατέρες», φησὶν· ἡμῖν δὲ δόξα ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων, καὶ τῆς συμπάσης Ἐκκλησίας στέφανος ὁ Χριστός.

3 Καθάπερ δὲ αἱ ρίζαι καὶ αἱ βοτάναι, οὕτω δὲ καὶ τὰ ἄνθη ἰδίας ἔχει ποιότητος καὶ τὰς μὲν ἐπωφελεῖς, τὰς δὲ ἐπιβλαβεῖς, ἔστι δὲ ἄς καὶ ἐπισφαλεῖς. Ὁ γοῦν κιττός ἐμψύχει, ἢ δὲ καρῦα πνεῦμα ἀφήσιν καρωτικόν, ὡς ἐμφαίνει καὶ τοῦνομα ἐτυμολογούμενον. Νάρκισσος δὲ βαρύοδμόν ἐστὶν ἄνθος, ἐλέγχει δὲ 4 αὐτὸ ἢ προσηγορία νάρκαν ἐμποιοῦν τοῖς νεύροις. Αἱ δὲ τῶν ῥόδων καὶ τῶν ἴων ἀποφοραὶ ἡσυχῇ οὔσαι ψυχραὶ συστέλλουσι καὶ ἐπιστύφουσι τὰς καρηβαρίας· ἡμῖν δὲ οὐχ ὅπωςτιοῦν συμμεθύειν, ἀλλ' οὐδὲ οἴνουσθαι ἐπιτέτραπται. Ναὶ μὴν ὁ κρόκος 5 καὶ τῆς κύπρου τὸ ἄνθος εἰς ὕπνον ἄλυπον ὑπάγετον. Πολλὰ δὲ αὐτῶν φύσει ψυχρὸν ὄντα τὸν ἐγκέφαλον ἀναθάλλει ταῖς ἀπο-

βλέπουμε, καὶ πρέπει ἀπολαύοντας τὰ καλὰ μὲ τὴν θεὰ νὰ δοξάζουμε τὸν δημιουργό τους. Ἡ χρῆσις ὁμως αὐτῶν εἶναι ἐπιβλαβῆς καὶ παρέρχεται γρήγορα, καὶ τιμωρεῖται κανεὶς γι' αὐτὴν μὲ μετάνοια. Ἄλλωστε γρήγορα φανερώνεται τὸ ἐφήμερό τους, διότι καὶ τὰ δύο μαραίνονται· καὶ τὸ ἄνθος καὶ τὸ κάλλος.

71,1 Ἄλλὰ κι' ἐκείνους ποῦ τὰ ἐγγίζουν, τὸ ἓνα (τὸ ἄνθος) τοὺς ψύχει, τὸ ἄλλο (τὸ κάλλος) τοὺς θερμαίνει. Μὲ μιὰ λέξι, ἡ ἀπόλαυσις των πέρα ἀπὸ τὴν ὄψι εἶναι ὕβρις, ὄχι τρυφή· εἶναι δὲ σωστὸ νὰ ἐντρυφοῦμε μὲ σωφροσύνη, ὅπως στὸν παράδεισο³³, ἀκολουθώντας πράγματι τὴ Γραφή. Πρέπει νὰ θεωροῦμε ὡς στέφανον τῆς γυναίκας τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ ἄνδρα τὸν γάμο, ἄνθη δὲ τοῦ γάμου καὶ γιὰ τοὺς δύο τὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα βέβαια ὁ θεῖος γεωργὸς θερίζει ἀπὸ τοὺς σαρκικὸς λειμῶνες. Διότι λέγει, «στεφάνι τῶν γερόντων εἶναι τὰ τέκνα τῶν τέκνων, ἐνῶ δόξα τῶν παιδιῶν εἶναι οἱ πατέρες»³⁴· γιὰ μᾶς δὲ δόξα εἶναι ὁ Πατὴρ τῶν ὅλων, καὶ στέφανος ὁλόκληρης τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός.

3 Ὅπως οἱ ρίζες καὶ τὰ βότανα, ἔτσι καὶ τὰ ἄνθη ἔχουν ιδιαίτερες ποιότητες, ἄλλες ἐπωφελεῖς, ἄλλες ἐπιβλαβεῖς καὶ μερικὲς ἐπικίνδυνες. Ὁ κισσὸς λοιπὸν ἀναψύχει, ἐνῶ τὸ καρῦδι ἀφήνει ὑπνωτικὸν ἀέρα, ὅπως φανερώνει καὶ τὸ ὄνομα σύμφωνα μὲ τὴν ἐτυμολογία του³⁵. Ὁ νάρκισσος εἶναι βαρῦοσμο ἄνθος, ὅπως φανερώνει ἡ ὀνομασία του ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι προκαλεῖ νάρκη στὰ νεῦρα. Οἱ ἀποφορὲς τῶν ρόδων καὶ τῶν μενεξέδων, ποὺ εἶναι ἤρεμα ψυχρὲς, μειώνουν καὶ συγκρατοῦν τοὺς πονοκεφάλους. Σ' ἐμᾶς ὁμως ὄχι μόνο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μεθοῦμε μαζὶ μὲ ἄλλους, ἀλλ' οὔτε κἂν νὰ πίνουμε ὑπερβολικά. Βέβαια ὁ κρόκος καὶ τὸ ἄνθος τῆς κύπρου 5 συντελοῦν σὲ ἄλυπο ὕπνο. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐξ ἄλλου θερμαίνουν τὸν ἐγκέφαλο ποὺ εἶναι ἐκ φύσεως ψυχρὸς, διότι μὲ τίς

35. Ὁ Κλήμης ἐδῶ παρετυμολογεῖ τὴν καρῦὰ (καρυδιά), λέγοντας ὅτι ὀνομάζεται ἔτσι, διότι τὸ καρῦδι φέρει ὕπνο, εἶναι δηλαδὴ καρωτικό.

φοραῖς λεπτύνοντα τῆς κεφαλῆς τὰ περιττεύματα. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ρόδον ἐπωνόμασται, φασίν, ὅτι πάμπολυ τῆς ὀδωδῆς ἀφήσι ρεῦμα· διὸ καὶ θᾶπτον μαραίνεται.

72.1 Ἄλλ' οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τῶν Ἑλλήνων ἢ χρῆσις πω τῶν στεφάνων ἦν. Οὔτε γὰρ οἱ μνήστορες οὔθ' οἱ ἀβροδίαιτοι κέχρηται Φαίακες αὐτοῖς. Ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἢ τῶν ἄθλων δόσις ἦν, δεῦτερον δὲ ὁ περιαγεرمىός, τρίτον ἢ φυλλοβολία, τελευταῖον ὁ στέφανος, ἐπίδοσιν λαβούσης εἰς τρυφήν τῆς 2 Ἑλλάδος μετὰ τὰ Μηδικά. Εἴργονται τοίνυν στεφάνων οἱ τῷ Λόγῳ παιδαγωγούμενοι, οὐκ ἐπεὶ καταδεῖν δοκοῦσιν τὸν Λόγον ἐν ἐγκεφάλῳ τοῦτον ἰδρυμένον, οὐδ' ὅτι κωμαστικῆς ἀγερωχίας σύμβολον ὁ στέφανος εἶη, ἀλλὰ γὰρ ὅτι τοῖς εἰδώλοις κα- 3 τωνόμασται. Ὁ γοῦν Σοφοκλῆς τὸν νάρκισσον «ἀρχαῖον μεγάλων θεῶν στεφάνωμα» προσεῖπε, τῶν χθονίων λέγων· ρόδῳ δὲ τὰς Μούσας Σαπφῶ καταστέφει·

οὐ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ρόδων

τῶν ἐκ Πιερίας·

4 κρίνω δὲ ἠδεσθαι τὴν Ἥραν φασίν καὶ τὴν Ἄρτεμιν μυρρίνη. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα μὲν δι' ἄνθρωπον γέγονε τὰ ἄνθη, ταῦτα δὲ οἱ ἀνόητοι λαβόντες οὐκ εἰς τὴν ἰδίαν εὐχάριστον χρῆσιν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν δαιμονίων ἀχάριστον ὑπηρεσίαν κατεχρήσαντο, ἀφεκτέον αὐτῶν «διὰ τὴν συνείδησιν».

73.1 Ἄοχλήτου δὲ ἀμεριμνίας ὁ στέφανος σύμβολον· ταύτη καὶ

36. Ρόδου, ροῆ ὀδωδῆς. Φυσικὰ πρόκειται γιὰ παρετυμολογία.

37. Κατὰ τίς εἰδήσεις τῆς Ὀδυσσεΐας.

ἀποφορές των λεπύνουν τὰ περιττώματα τῆς κεφαλῆς. Ἐπὶ αὐτὸ ἐπῆρε καὶ τὸ ρόδο τὸ ὄνομά του, λέγει, διότι ἀφήνει πάρα πολὺ ρεῦμα εὐωδίας³⁶. γι' αὐτὸ καὶ γρήγορα μαραίνονται.

72,1 Ἄλλ' οὔτε στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ὑπῆρχε χρῆσις στεφάνων, ἀφοῦ οὔτε οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης οὔτε οἱ ἀβροδίαιτοι Φαίακες δὲν τοὺς χρησιμοποιοῦν³⁷. Στοὺς ἀγῶνες ἀρχικὰ ὑπῆρχε ἡ προσφορὰ τῶν ἐπάθλων, δεύτερον ἡ συλλογὴ δῶρων μὲ περιφορά, τρίτο ἡ φυλλοβολία, καὶ τελευταῖα ὁ στέφανος, ἀφοῦ μετὰ τὰ Μηδικὰ αὐξήθηκε ἡ εὐμάρεια στὴν Ἑλλάδα. Ἀπαγορεύονται λοιπὸν οἱ στέφανοι σ' ἐκείνους ποὺ παιδαγωγοῦνται ἀπὸ τὸν Λόγο, ὄχι διότι νομίζουν ὅτι ἔτσι δένουν τὸν Λόγο τοῦτον ποὺ εἶναι ἐγκατεστημένος στὸν ἐγκέφαλο οὔτε διότι ὁ στέφανος εἶναι σύμβολο διασκεδαστικῆς ἀγερωχίας, ἀλλὰ διότι εἶναι ἀφιερωμένος
2
3
3 στα εἶδωλα. Ὁ Σοφοκλῆς λοιπὸν ὠνόμασε τὸν νάρκισσο «ἀρχαῖο στεφάνωμα μεγάλων θεῶν»³⁸, ἐννοώντας τὶς χθόνιες θεότητες, ἐνῶ ἡ Σαπφὼ στεφανώνει τὶς Μοῦσες μὲ ρόδα:

μὲ νέα ρόδα

ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Πιερίαν³⁹.

4 Λέγουν δὲ ὅτι ἡ Ἥρα εὐχαριστεῖται μὲ τὸ κρίνο καὶ ἡ Ἄρτεμις μὲ τὴ μυρτιά. Ἄν δηλαδὴ τὰ ἄνθη ἐδημιουργήθηκαν κυρίως γιὰ τὸν ἄνθρωπο, οἱ δὲ ἄνοητοι, ὅταν τὰ ἔλαβαν δὲν ἔκαμαν εὐχάριστη χρῆσι γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, ἀλλὰ τὰ ἐχρησιμοποίησαν γιὰ τὴν ἀχάριστη ὑπηρεσία τῶν δαιμονίων, ὡς τὰ ἀποφύγωμε «γιὰ λόγους συνειδήσεως»⁴⁰.

73,1 Ὁ στέφανος εἶναι σύμβολο ἡσυχῆς ἀμεριμνησίας· γι'

38. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, *Οἰδίππους ἐπὶ Κολωνῶ*, 683 ἐ.

39. ΣΑΠΦΩ, ἀπόσπ. 63,2-3.

40. Βλ. Α' Κορ. 10,25· 27.

τοὺς νεκροὺς καταστεφανοῦσιν, ᾧ λόγῳ καὶ τὰ εἶδωλα, ἔργῳ
προσμαρτυροῦντες αὐτοῖς τὸ εἶναι νεκροῖς. Οἱ μὲν γὰρ βακχεύ-
οντες οὐδὲ ἄνευ στεφάνων ὀργιάζουσιν· ἐπὰν δὲ ἀμφιθῶνται τὰ
2 ἄνθη, πρὸς τὴν τελετὴν ὑπερκάονται. Οὐ δὴ κοινωνητέον οὐδ'
ὀπωστιοῦν δαίμοσιν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὴν ζῶσαν
δίκην εἰδώλων τῶν νεκρῶν καταστεπτέον. Ὁ γὰρ καλὸς τοῦ
ἀμαράντου στέφανος ἀπόκειται τῷ καλῶς πεπολιτευμένῳ· τὸ
ἄνθος τοῦτο γῆ βαστάζειν οὐ κεχώρηκεν· μόνον δὲ αὐτὸ καρπο-
φορεῖν ἐπίσταται οὐρανός.

3 Πρὸς δὲ καὶ ἀλόγιστον ἀκηκοότας ἡμᾶς τὸν Κύριον ἀκάν-
θαις ἐστεμμένον αὐτοὺς ἐντροφῶντας τῷ σεμνῷ τοῦ Κυρίου
πάθει ἀναδεισθαι τοῖς ἄνθεσιν. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ Κυρίου στέφανος
ἡμᾶς ἠνίττετο προφητικῶς τοὺς ποτε ἀκάρπους, τοὺς περικει-
μένους αὐτῷ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἐστὶν κεφαλή· ἀλλὰ καὶ τῆς
πίστεώς ἐστὶν τύπος, ζωῆς μὲν διὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ξύλου, εὐ-
φροσύνης δὲ διὰ τὴν προσηγορίαν τοῦ στεφάνου, κινδύνου δὲ
διὰ τὴν ἄκανθαν· οὐδὲ γὰρ ἀναιμωτεῖ προσιέναι τῷ Λόγῳ ἔξε-
4 στιν. Ὁ δὲ πλεκτὸς μαραίνεται στέφανος οὗτος καὶ τὸ πλέγμα
τῆς σκολιότητος ἀναλύεται καὶ τὸ ἄνθος ξηραίνεται· μαραίνεται
5 γὰρ ἡ δόξα τῶν τῷ Κυρίῳ μὴ πεπιστευκότων. Ἰησοῦν δὲ ἐστε-
φάνωσαν ὑψωμένον τῆς αὐτῶν καταμαρτυροῦντες ἀμαθίας·
τοῦτ' αὐτὸ γὰρ οἱ σκληροκάρδιοι προφητεῖαν οὐσαν σεσοφισμέ-
6 νην οὐ νοοῦσιν, ἣν αὐτοὶ ὕβριν καλοῦσιν Κυρίου. Οὐκ ἔγνω τὸν
Κύριον ὁ λαὸς ὁ πεπλανημένος, οὐ περιέτμηται τὸν λογισμόν, οὐ

41. Α' Κορ. 10,20.

41α. Ἀμάραντος εἶναι φυτὸ πού εὐδοκιμεῖ στὰ ὄρη.

42. Ματθ. 27,29 καὶ παράλληλα.

43. Βλ. Ματθ. 13,7 καὶ παράλληλα.

44. Ἐφ. 1,22-23 καὶ παράλληλα.

αὐτὸ στεφανώνουν ἔτσι τοὺς νεκροὺς, ὅπως καὶ τὰ εἰδωλα, ἐπιβεβαιώνοντας ὅτι κι' αὐτὰ εἶναι νεκροί. Οἱ βακχεύοντες δὲν ὀργιάζουν χωρὶς στέφανα· ὅταν ὁμως βάλουν γύρω στὸ κεφάλι τους τὰ ἄνθη, φλογίζονται γιὰ τὴν μύησι. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ κοινωνοῦμε μὲ τοὺς δαίμονες⁴¹ κατὰ κανένα τρόπο, ἀλλ' οὔτε τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὴν ζωντανὴ δὲν πρέπει νὰ στεφανώνωμε σὰν τὰ εἰδωλα τῶν νεκρῶν. Διότι ὁ καλὸς στέφανος ἀπὸ ἀμάραντο^{41α} ἀπόκειται γιὰ τὸν καλῶς πολιτευόμενον· αὐτὸ τὸ ἄνθος δὲν μπόρεσε νὰ τὸ βαστάσῃ ἢ γῆ· μόνο ὁ οὐρανὸς γνωρίζει νὰ τὸ καρποφορῇ.

3 Ἐξ ἄλλου εἶναι παράλογο ἐμεῖς, γνωρίζοντας ὅτι ὁ Κύριος εἶχε στεφανωθῆ μὲ ἄκανθια⁴², ὅταν ἐντροφοῦμε μὲ τὸ ἱερὸ πάθος τοῦ Κυρίου νὰ εἶμαστε ἀνθοστεφανωμένοι. Διότι τὸ στεφάνι τοῦ Κυρίου ἐσυμβόλιζε προφητικὰ ἐμᾶς τοὺς ἰδίους, τοὺς ἄλλοτε ἀκάρπους⁴³, ἐμᾶς πού εἶμαστε γύρω του διὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας αὐτὸς εἶναι κεφαλὴ⁴⁴. ἀλλὰ εἶναι καὶ τύπος τῆς πίστεως, τύπος τῆς ζωῆς λόγῳ τῆς ὕλης τοῦ ξύλου⁴⁵, τῆς εὐφροσύνης λόγῳ τοῦ ὀνόματος τοῦ στεφάνου⁴⁶, καὶ τοῦ κινδύνου λόγῳ τῆς παρουσίας τῆς ἄκανθας, καθ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προσεγγίσῃ κανεὶς στὸν Λόγο
4 χωρὶς αἷμα. Τοῦτος ὁμως ὁ πλεκτὸς στέφανος μαραίνεται καὶ τὸ πλέγμα τῆς διαστροφῆς καὶ τὸ ἄνθος ξηραίνεται· διότι μαραίνεται ἢ δόξα ἐκείνων πού δὲν ἔχουν πιστεύσει στὸν
5 Κύριο. Τὸν δὲ Ἰησοῦν ἐστεφάνωσαν⁴⁷ τοποθετημένον ὑψηλὰ στὸ σταυρό, φανερώνοντας τὴν ἀμάθεια τους· διότι οἱ σκληροκάρδιοι δὲν καταλαβαίνουν ὅτι τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ σοφὴ προφητεία, τὴν ὁποία αὐτοὶ καλοῦν ταπείνωσι
6 τοῦ Κυρίου. Δὲν ἐγνώρισε τὸν Κύριο ὁ πλανώμενος λαός⁴⁸, δὲν ἔκαμε περιτομὴ τοῦ λογισμοῦ⁴⁹, δὲν ἐφωτίσθηκε στὸ

45. Διότι ἡ ἄκανθα προέρχεται ἀπὸ θάμνον, δένδρον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπαναφέρει εἰς τὸ ξύλον τῆς ζωῆς.

46. Ἀπὸ τὸν λόγον δηλαδὴ ὅτι ὁ στέφανος ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ στιγμὰς εὐφροσύνης, ἑορτάς, νίκας, θέατρα.

47. Βλ. Ματθ. 27,29 καὶ παράλληλα. 48. Ἦσ. 1,3.

49. Βλ. Δευτ. 10,16 καὶ παράλληλα.

πεφώτισται τὸν σκοτισμόν, οὐκ εἶδε τὸν Θεόν, τὸν Κύριον ἠρνήσατο, ἀπολώλεκε τὸ εἶναι Ἰσραήλ, ἐδίωξε τὸν Θεόν, καθυβρίζειν ἤλπισε τὸν Λόγον, καὶ ὄν ἐσταύρωσεν ὡς κακοῦργον, ἀνέστεψεν ὡς βασιλέα.

74,1 Διὰ τοῦτό τοι εἰς ὄν οὐκ ἐπίστευσαν ἄνθρωπον, τὸν φιλό-
 ἄνθρωπον Θεὸν ἐπιγνώσκοντα Κύριον καὶ δίκαιον· ὅτι αὐτοὶ πα-
 ρεπύκρναν ἐπιδείξασθαι τὸν Κύριον, τοῦτο αὐτῷ ὑψουμένῳ
 μεμαρτυρήκασι, τὸ διάδημα τῆς δικαιοσύνης τῷ ὑπὲρ πᾶν ὄνο-
 2 μα ἐπηρμένῳ περιάψαντες διὰ τῆς ἀειθαλοῦς ἀκάνθης. Τὸ διά-
 δημα τοῦτο τοῖς ἐπιβουλεύουσι πολέμιον ἐκώλυσεν αὐτούς, τοῖς
 συνεκκλησιάζουσιν φίλον ἐθρίγκωσεν αὐτούς· ὁ στέφανος οὗτος
 ἄνθος ἐστὶ τῶν πεπιστευκότων εἰς τὸν δεδοξασμένον, αἰμάσσει
 3 δὲ καὶ κολάζει τοὺς ἠπιστηκότας. Ναὶ μὴν καὶ σύμβολόν ἐστι
 δεσποτικοῦ κατορθώματος, βαστάσαντος αὐτοῦ τῆ κεφαλῇ καὶ
 τῷ ἡγεμονικῷ τοῦ σώματος πάντα ἡμῶν τὰ πονηρά, δι' ὧν
 ἐκεντούμεθα· αὐτὸς γὰρ τῷ ἰδίῳ πάθει ρυσάμενος ἡμᾶς ἀπὸ
 σκανδάλων καὶ ἁμαρτιῶν καὶ τῶν τοιούτων ἀκανθῶν καὶ τὸν
 διάβολον κάταργήσας εἰκότως ἐπευχόμενος εἶρηκεν· «ποῦ σου,
 4 θάνατε, τὸ κέντρον;». Καὶ ἡμεῖς μὲν ἐξ ἀκανθῶν τρυγῶμεν στα-
 φυλῆν καὶ σῦκα ἀπὸ βάτων, οἱ δὲ εἰς τραύματα καταζαίνονται,
 ἐφ' οὗς ἐξεπέτασε τὰς χεῖρας ἐπὶ λαὸν ἀπειθῆ καὶ ἄκαρπον.

75,1 Ἔχοιμ' ἄν σοι καὶ ἄλλο μυστικὸν ἐνταῦθα εἰπεῖν. Ἐπεὶ γὰρ
 ὁ παγκρατῆς Κύριος τῶν ὄλων, ὀπηνίκα νομοθετεῖν ἤρχετο τῷ
 Λόγῳ, τῷ Μωσεῖ καταφανῆ ἐβούλετο γενέσθαι τὴν αὐτοῦ δύνα-
 μιν, ὅψις αὐτῷ δείκνυται θεοειδῆς φωτὸς μεμορφωμένου ἐπὶ

50. Ψαλμ. 17,29.

51. Βλ. Β' Τιμ. 4,8.

52. Φιλ. 2,9.

53. Βλ. Σιβυλλικοὺς χρησμοὺς 8,294 ε

σκοτισμό του⁵⁰, δὲν εἶδε τὸν Θεό, ἀρνήθηκε τὸν Κύριο, ἔχασε τὴν ιδιότητα τοῦ νὰ εἶναι Ἰσραήλ, ἐδίωξε τὸν Θεόν, ἤλπισε ὅτι θὰ ἐταπείνωνε τὸν Λόγο, κι' αὐτὸν ποὺ ἐσταύρωσε ὡς κακοῦργον, τὸν ἐστεφάνωσε ὡς βασιλέα.

- 74,1 Γι' αὐτὸν τὸ λόγο, τὸν φιλόανθρωπο Θεό, ποὺ δὲν ἐπίστευσαν ὡς ἄνθρωπο, θὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς Κύριο καὶ δίκαιο· ὅ,τι αὐτοὶ ἀρνήθηκαν ἐπιμόνως νὰ ἀποδεχθοῦν γιὰ τὸν Κύριο, τοῦτο τὸ ἀνεγνώρισαν σ' αὐτὸν ὅταν ἐσταυρωνόταν, ἐπιθέτοντας μὲ τὴν ἀειθαλῆ ἄκανθα τὸ διάδημα τῆς δικαιοσύνης⁵¹ σ' αὐτὸν ποὺ ἔχει ὑψωθῆ ἑπάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα⁵².
- 2 Τοῦτο τὸ διάδημα, ἐχθρικό πρὸς τοὺς ἐπιβούλους, τοὺς παρεμπόδισε, φιλικὸ πρὸς τοὺς ὁμοπίστους, τοὺς περιεχαράκωσε· αὐτὸς ὁ στέφανος εἶναι ἄνθος τῶν πιστευόντων στὸν
- 3 δοξασμένον⁵³, ἐνῶ αἱματώνει καὶ τιμωρεῖ τοὺς ἀπίστους. Εἶναι ἐπίσης καὶ σύμβολο τοῦ κατορθώματος τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ἐβάστασε στὴν κεφαλή του καὶ στὸ ἡγεμονικὸ του σῶμα ὅλα τὰ πονηρά μας, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐκεντοῦσαν· διότι αὐτός, λαμβάνοντάς μας ἀπὸ τὰ σκάνδαλα καὶ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια ἀκάνθια, καὶ καταργώντας τὸν Διάβολο εἶπε εὐλόγως τὰ ἐξῆς ἐπευχόμενος· «ποῦ εἶναι, θάνατε, τὸ
- 4 κεντρί σου;»⁵⁴. Κι' ἐμεῖς μὲν τρυγοῦμε τὰ σταφύλια ἀπὸ τὰ ἀκάνθια καὶ τὰ σῦκα ἀπὸ τοὺς βάτους, ἐνῶ αὐτοί, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἄπλωσε τὰ χέρια, λαὸς ἀπειθῆς καὶ ἄκαρπος, ξεσχίζονται ἀπὸ τὰ τραύματα⁵⁵.

- 75,1 Θὰ μπορούσα νὰ σοῦ εἰπῶ καὶ ἄλλο μυστικὸ ἐδῶ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ παντοδύναμος Κύριος τῶν ὅλων, ὅταν ἄρχιζε νὰ νομοθετῆ μὲ τὸν Λόγο, ἤθελε νὰ γίνῃ φανερὴ ἡ δύναμις του στὸν Μωϋσῆ⁵⁶, παρουσιάζεται σ' αὐτὸν μιὰ ὄψις θεοειδῆς φωτὸς ποὺ ἐμορφωνόταν ἑπάνω σὲ φλεγόμενη βᾶτο, ποὺ

54. Α' Κορ. 15,55.

55. Ἦσ. 65,2. Ρωμ. 10,21.

56. Κατὰ τὸν Κλήμεντα ὁ Λόγος, τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Τριάδος, εἶναι ὁ ἀποκαλυπτῆς στὸν Μωϋσῆ.

2 φλεγομένω βάτω· τὸ δὲ ἀκανθῶδες φυτὸν ἐστίν, ὁ βάτος. Ἐπει-
 δὴ δὲ ἐπαύσατο τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδη-
 μίας ὁ Λόγος, ὁ Κύριος μυστικῶς αὐθις ἀναστέφεται ἀκάνθη,
 ἐνθένδε ἀπιὼν ἐκεῖσε ὅθεν κατῆλθεν, ἀνακεφαλαιούμενος τὴν
 ἀρχὴν τῆς καθόδου τῆς παλαιᾶς, ὅπως ὁ διὰ βάτου τὸ πρῶτον
 ὀφθείς, ὁ Λόγος, διὰ τῆς ἀκάνθης ὕστερον ἀναληφθεὶς μιᾶς ἔρ-
 γον τὰ πάντα δείξῃ δυνάμεως, εἰς ὧν ἑνὸς ὄντος τοῦ Πατρὸς,
 ἀρχὴ καὶ τέλος αἰῶνος.

76,1 Ἄλλ' ἐξέβην γὰρ τοῦ παιδαγωγικοῦ τύπου τὸ διδασκαλικὸν
 εἶδος παρεισάγων, αὐθις οὖν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπάνειμι. Ὡς
 μὲν οὖν ἐν φαρμάκου μοίρα ἰάσεως ἔνεκα, ἔσθ' ὅπη δὲ καὶ δια-
 χύσεως σῶφρονος, οὐκ ἀποβλητέον τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθῶν τέρψιν
 καὶ τὴν ἀπὸ τῶν μύρων τε καὶ θυμιαμάτων ὠφέλειαν, δεδηλώ-
 2 καμεν. Εἰ δὲ καὶ λέγοιέν τινες, τίς οὖν ἔτι χάρις ἀνθῶν τοῖς μὴ
 χρωμένοις αὐτοῖς, ἴστων ὡς ἄρα καὶ τὰ μύρα ἐξ αὐτῶν σκευά-
 ζεται καὶ ἔστι πολυωφελῆ· σουσινον μὲν ἐκ κρίνων καὶ λειρίων,
 ἔστι δὲ θερμαντικόν, ἀναστομωτικόν, ἐλκυστικόν, ὑγραντικόν,
 σμηκτικόν, λεπτομερές, χολῆς κινητικόν, μαλακτικόν· ναρκίσι-
 σινον δὲ τὸ ἐκ ναρκίσσου ἐπ' ἴσης ὀνίνησι τῷ σουσίνω· μύρσι-
 νον δὲ τὸ ἐκ μύρων καὶ μυρρίνης στυπτικόν, παρακατέχον τὰς
 ἀπὸ τοῦ σώματος ἀποφοράς· τὸ δὲ ἐκ ρόδων ἐμψυκτικόν.

3 Καθόλου γὰρ καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἡμετέραν εὐχρηστίαν δεδη-
 μιούργηται. «Εἰσακούσατέ μου», φησί, «καὶ ὡς ρόδον πεφυτευ-
 μένον ἐπὶ ρευμάτων ὑδάτων βλαστήσατε, ὡς λίβανος εὐωδιά-
 4 σατε ὀσμὴν, καὶ εὐλογήσατε Κύριον ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Καὶ
 πολὺς ἂν εἶη ὁ περὶ τούτου ὁ λόγος, εἰς τὰς ἀναγκαίας ὠφελείας
 λεγόντων ἡμῶν τὰ ἄνθη καὶ τὰ ἀρώματα, οὐκ εἰς τὰς ὑβρεῖς τῆς

2 εἶναι φυτὸ ἀκανθῶδες. Ὅταν ὁμοῦς ὁ Λόγος ἔπαυσε νὰ νομοθετῆ καὶ διέκοπτε τὴν ἐκδημία του ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ὁ Κύριος στεφανώνεται πάλι μυστικῶς μὲ ἄκανθα, μεταβαίνοντας ἀπὸ ἐδῶ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου κατέβηκε· ἔτσι ἐπανελάμβανε τὴν ἀρχὴ τῆς παλαιᾶς καθόδου, ὥστε αὐτὸς ποὺ κατὰ πρῶτον ἐφάνηκε διὰ τῆς βάτου, ὁ Λόγος, ἀφοῦ ἀναληφθῆ ἔπειτα διὰ τῆς ἄκανθας, νὰ δείξῃ ὅτι ὅλα εἶναι ἔργο μιᾶς δυνάμεως, ἀφοῦ ἓνας εἶναι αὐτός, ἀπὸ ἓνα Πατέρα, ἀρχὴ καὶ τέλος αἰῶνος.

- 76,1 Ἄλλ' ὁμοῦς ἐπέρασα τὰ σύνορα τοῦ παιδαγωγικοῦ εἶδους κι' ἄρχισα νὰ ἀκολουθῶ τὸ διδασκαλικό· ἐπιστρέφω λοιπὸν πάλι στὸ προκείμενο. Ἔχομε λοιπὸν καταστήσει φανερό, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπορρίπτωμε τὴν τέρψι τῶν ἀνθέων καὶ τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὰ μύρα καὶ τὰ θυμιάματα σὲ ὠρισμένες περιπτώσεις, ὅπως εἶναι ἢ χρῆσις των γιὰ θεραπεία, ἀλλὰ ἀκόμη
- 2 κάποτε καὶ γιὰ σῶφρονα διασκέδασι. Ἄν ὁμοῦς λέγουν κάποιοι, τί χρειάζονται τὰ ἄνθη γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν τὰ χρησιμοποιοῦν, ὡς γνωρίζουν ὅτι καὶ τὰ μύρα ἀπ' αὐτὰ παρασκευάζονται καὶ εἶναι πολυωφέλιμα· τὸ σουσινέλαιο ἀπὸ κρῖνα καὶ λειρία εἶναι θερμαντικό, ἀναστομωτικό, ἐλκυστικό, ὑγραντικό, καθαρτικό, λεπτομερειακό, χολοκινητικό, μαλακτικό· τὸ ναρκίσσινο πάλι, ἀπὸ τὸν νάρκισσο, ὠφελεῖ ἐξ ἴσου μὲ τὸ σούσινο· μύρσινο εἶναι τὸ ἀπὸ τὴ μυρτιά καὶ τὴ μυρσίνη, ποὺ εἶναι στυπτικὸ καὶ συγκρατεῖ τις ἀποφορὲς ἀπὸ τὸ σῶμα, καὶ τέλος τὸ ροδέλαιο ποὺ εἶναι ἐμψυκτικό.
- 3 Ὅλα αὐτὰ ἔχουν δημιουργηθῆ γιὰ τὴν χρησιμοποίησί τους ἀπὸ ἐμᾶς. Διότι λέγει, «εἰσακούσατέ μου καὶ βλαστήσατε σὰν ρόδο φυτευμένο δίπλα στὰ νερά, εὐωδιάσατε μυρωδιὰ σὰν λίβανος κι' εὐλογήσατε τὸν Κύριο γιὰ τὰ ἔργα
- 4 του»⁵⁷. Καὶ βέβαια ὁ λόγος μου γι' αὐτὰ τὰ θέματα θὰ ἦταν πολὺς, ἂν ἐξηγοῦσαμε ὅτι τὰ ἄνθη καὶ τὰ ἀρώματα ἔγιναν γιὰ τις ἀναγκαῖες ὠφέλειές μας κι' ὄχι γιὰ πτῶσι στὴν τρυφή.

57. Σοφ. Σειράχ 39,13 ἐ.

5 τρυφῆς γεγονέναι. Εἰ δὲ καὶ ἄρα τι συγχωρητέον, ἀπόχρη τῆς
ὁδοῦ ἀπολαύειν αὐτοῖς τῶν ἀνθῶν, μὴ καταστεφένωσαν δέ·
πολυωρεῖ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ Πατήρ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τέ-
χνην τούτῳ παρέχει μόνῳ. Λέγει γοῦν ἡ Γραφή· «ὔδωρ καὶ πῶρ
καὶ σίδηρος καὶ γάλα, σιμίδαλις πυροῦ καὶ μέλι, αἷμα σταφυλῆς
καὶ ἔλαιον καὶ ἱμάτιον, ταῦτα πάντα τοῖς εὐσεβέσιν εἰς ἀγαθά».

5 Ἐάν πάλι πρέπει νά ἐπιτραπῆ καί κάποια ὑποχώρησις, ὡς εἶναι ἀρκετή ἡ ἀπόλαυσις τῆς ὁσμῆς τῶν ἀνθέων, ἀλλά νά μὴ στεφανώνωνται· διότι ὁ Πατήρ πολυφροντίζει γιά τόν ἄνθρωπο καί παρέχει τήν προσωπική του τέχνη μόνο σ' αὐτόν. Διότι λέγει ἡ Γραφή· «ὔδωρ καί πῦρ καί σίδηρος καί γάλα, σεμιγδάλι ἀπό σίτο καί μέλι, ἀπόσταγμα σταφυλῆς καί ἔλαιο, καί ἱμάτιο, ὅλα αὐτά εἶναι ἀγαθὰ γιά τοὺς εὐσεβεῖς»⁵⁸.

---

58. Σοφ. Σειράχ 39,26 ἐ.

〈 ΠΩΣ ΤΩΙ ΥΠΝΩΙ ΠΡΟΣΕΝΕΚΤΕΟΝ 〉

77,1 Ὅπως δὲ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν ὕπνον ἴωμεν τῶν σωφροσύνης μεμνημένοι παραγγελμάτων, τοῦτο λεκτέον. Μετὰ γὰρ τὴν εὐωχίαν εὐλογήσαντας τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ μεταδόσει τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῇ διεκδρομῇ τῆς ἡμέρας ἐπὶ τὸν ὕπνον παρακλητέον τὸν Λόγον, τὴν πολυτέλειαν τῶν ὑποστορνυμένων, τὰς χρυσοπάστους τάπιδας καὶ χρυσοποικίλους ψιλοτάπιδας ξυστίδας τε ἀλουργοὺς καὶ τοὺς γαυνάκας τοὺς πολυτιμήτους τὰ τε ποιητικὰ ρήγεα τὰ πορφυρᾶ χλαίνας τε ἐφύπερθεν οὖλας καὶ τὰς «ὕπνου μαλακωτέρας» εὐνάς παραπεμπομένους.

2 Πρὸς γὰρ τῷ ἐπιπόσῳ τῆς ἡδυπαθείας ἐπιβλαβῆς ἢ ἐν τοῖς χνοώδεσι τῶν πτίλων ἐγκοίμησις, καθάπερ εἰς ἀχανὲς καταπιπτόντων τῶν σωμάτων διὰ τὴν μαλακίαν τῶν στρωμάτων. Οὐδὲ γὰρ συνέχει ἐπιστρεφομένοις τοῖς εὐναζομένοις ἐν αὐτοῖς διὰ τὴν παρ' ἐκάτερα τοῦ σώματος ὀχθώδη τῆς εὐνῆς ἐπανάστασιν· οὐδὲ ἐπιτρέπει δὲ πέττεσθαι σιτία καὶ συγκαίει μᾶλλον,
3 ὃ δὲ διαφθείρει τὴν τροφήν. Οἱ δὲ ἐπικυλίεσθαι δυνάμενοι ὀμαλαῖς εὐναῖς, οἷον ὕπνου γυμνάσιον τοῦτο ἔχοντες φυσικόν, ῥᾶον κατατάττουσι τὰς τροφὰς καὶ σφᾶς ἐπιτηδειοτέρους πρὸς τὰς περιστάσεις παρασκευάζουσιν. Ἔτι γε μὴν οἱ ἀργυρόποδες σκίμποδες πολλῆς ἀλαζονείας εἰσὶν κατήγοροι, καὶ ὁ ἐν τοῖς κλινιδίοις «ἐλέφας ἀπολελοιπότος ψυχὴν σώματος οὐκ εὐαγὲς», ἀγίοις ἀνθρώποις ἀναπαύσεως τέχνασμα βλακικόν.

1. Βλ. ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ 5,51. 15,125.

2 Αὐτὴ ἡ πρότασις παραδίδεται διττογραφικῶς μὲ ἐλαφρὲς διαφορὰς, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Κλήμης τὴν ἔγραψε δυὸ φορές γιὰ καλύτερη διατύπωση, ἀλλὰ δὲν διέγραψε τὴν πρώτη ἀπὸ ἀβλεψία.

〈 ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΥΠΝΟΥ 〉

77,1 Τώρα πρέπει νὰ εἰποῦμε, πῶς μπορεῖ νὰ φθάσωμε στὸν ὕπνο ἐνθυμούμενοι τὰ σώφρονα παραγγέλματα. Ἀφοῦ δηλαδὴ μετὰ τὸ καλὸ δεῖπνο εὐλογήσωμε τὸν Θεὸ γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν ἀπολαύσεων καὶ τὴ διαδρομὴ τῆς ἡμέρας, πρέπει νὰ παρακαλέσωμε τὸν Λόγο γιὰ προστασία στὸν ὕπνο, παραμερίζοντας τὴν πολυτέλεια τῶν ὑποστρωμάτων, τοὺς χρυσοστολισμένους τάπητες, τὸ πορφύρινο φόρεμα καὶ τὶς γοῦνες τὶς πολύτιμες καὶ τὰ κοκκινοβαμμένα ὑφάσματα, τὶς μάλλινες χλαῖνες ἀπὸ πάνω, καὶ τέλος τὰ κρεββάτια, «τὰ μαλακώτερα ἀπὸ τὸν ὕπνο»¹.

2 Διότι τὸ κοίμισμα μέσα σὲ χνουδωτὰ πούπουλα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπίμεμπτη ἠδυπάθεια ποὺ προκαλεῖ, εἶναι καὶ ἐπιβλαβὲς ἐφ' ὅσον τὰ σώματα πέφτουν σὰν στὸ ἀχανὲς ἐξ αἰτίας τῆς μαλακότητος τῆς στρωμάτων. Οὔτε βέβαια συγκρατεῖ τοῦτο τοὺς κοιμωμένους, οἱ ὁποῖοι συστρέφονται σ' αὐτὰ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνασηκώματος τῆς κλίνης ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοῦ σώματος σὰν σὲ ὄχθες· οὔτε ἐπιτρέπει νὰ γίνεται πέψις τῶν τροφῶν καὶ μᾶλλον τὶς συγκαίει, ποὺ σημαίνει φθορὰ τῆς
3 τροφῆς. Ὅσοι ὁμως μποροῦν νὰ ξαπλώνουν σὲ ὁμαλὲς κλίνες, ἔχοντας τοῦτο σὰν φυσικὸ γυμνάσιο ὕπνου, ἀφομοιώνουν εὐκολώτερα τὶς τροφὲς καὶ καθιστοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἐπιτηδειοτέρους γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν περιστάσεων². Ἐπὶ πλέον τὰ ἀργυρόποδα σκαμνάκια μαρτυροῦν πολλὴ ἀλαζονεία, καὶ ἡ μέσα στὰ κρεββατάκια «ἐλεφάντινη μορφὴ σώματος χωρισμένου ἀπὸ τὴν ψυχὴ δὲν εἶναι γνήσια»³, εἶναι ἀνόητη ἐπινόησις ἀναπαύσεως γι' ἀγίους ἀνθρώπους.

3. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 12,956 Α.

78,1 Οὐ σπουδαστέον ἄρα περὶ αὐτά. Οὐ γὰρ ἀπειρήται τοῖς κεκτημένοις ἢ χρῆσις, ἀλλ' ἢ περὶ αὐτὰ ἐπιτήδευσις κεκώλυται· οὐ γὰρ ἐν τούτοις τὸ εὐδαιμον. Πάλιν τε αὖ̄ κενοδοξίας ἐστὶ κυνικῆς καθάπερ τὸν Διομήδη ἐπιτηδεύειν εὐδειν,

ὑπὸ δ' ἔστρωται ρινὸν βοῶς ἀγραύλοιο,

2 πλὴν εἰ μὴ ἄρα ἢ περίστασις ἀναγκάζοι. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς τῆς νυμφιδίου κλίνης τὸ σκάζον λίθῳ ἐπανορθοῦτο. Τοσαύτη τις εὐτέλεια καὶ αὐτουργία οὐ παρὰ τοῖς ἰδιώταις μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἠγουμένοις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἠσκειῖτο. Καὶ τί
3 μοι τούτων λόγος; Ὁ Ἰακῶβ ἐκάθευδε χαμαὶ καὶ λίθος αὐτῷ προσκεφάλαιον ἦν· τότε καὶ τὴν ὄψιν τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἰδεῖν κατηξίωται. Ἡμῖν δὲ χρηστέον ἀκολουθῶς τῷ λόγῳ ἀφελεῖ τῆ εὐνῆ καὶ λιτῆ σύμμετρον ἐχούση τὸ παραηγοροῦν, εἰ θέρος εἴη,
4 τὸ σκέπον, εἰ κρύος εἴη, τὸ θάλπον. Ἡ κλίνη δὲ ἀπερίεργος ἔστω καὶ λείους ἐχέτω τοὺς πόδας· αἱ γὰρ περίεργοι τορνεύσεις τῶν ἐρπηστικῶν ἔσθ' ὅτε γίνονται τρίβοι ζώων, περὶ τὰς ἐντομὰς τῆς τέχνης περιελισσομένων αὐτῶν καὶ μὴ ἀπολισθανόντων.
5 Μάλιστα δὲ τοῖς κοίτης τὸ μαλθακὸν συμμέτρως ἀρρενιστέον. Οὐ γὰρ ἐκλυσιν χρῆ τοῦ σώματος εἶναι παντελῆ τὸν ὕπνον, ἀλλὰ ἄνεσιν. Διὸ καὶ προλαμβάνεσθαί φημι δεῖν αὐτὸν οὐκ ἐπὶ ραθυμίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ τῆ τῶν πράξεων ἀναπαύλῃ.

79,1 Ἐπεγεργτικῶς οὖν ἀπογυστακτέον. «Ἔστωσαν», γάρ φησιν, «ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι· καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν Κύριον αὐτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος

78,1 Δέν πρέπει λοιπόν νά δείχνωμε ζήλο γι' αὐτά. Δέν ἀπαγορεύεται βέβαια ἡ χρῆσις σ' αὐτούς πού τὰ ἔχουν, ἀλλ' ἐμποδίζεται ἡ ἐκζήτησίς των· διότι δέν ἐγκείται σ' αὐτά ἡ εὐδαιμονία. Ἐξ ἄλλου εἶναι δεῖγμα κυνικῆς κενοδοξίας τὸ νά ἐπιδιώκη νά κοιμᾶται κανεῖς ἔτσι ὅπως ἐκοιμῶταν ὁ Διομήδης,

«πού ἔστρωνε ἀπό κάτω τὸ δέρμα ἀγριόβοδου»⁴,

2 ἐκτός ἂν τὸ φέρη ἡ περίστασις. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνύψωνε τὸ κουτσὸ πόδι τῆς νυμφικῆς κλίνης μὲ μιὰ πέτρα⁵. Τόση λιτότης καὶ προσωπικὴ ἐργασία περετηρεῖτο ὄχι μόνο στοὺς ἰδιῶτες, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἡγεμόνες τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων.

3 Γιατί ἀσχολοῦμαι ὅμως μὲ αὐτούς; Ὁ Ἰακῶβ ἐκοιμῶταν χάμω καὶ γιὰ προσκέφαλο εἶχε μιὰ πέτρα· τότε καταξιώθηκε νά ἰδῆ καὶ τὴν ὑπερανθρώπινη θεά⁶. Ἐμεῖς ὅμως σύμφωνα μὲ τὸ λόγο πρέπει νά χρησιμοποιοῦμε μιὰ ἀπλῆ καὶ λιτὴ κλίνη πού προσφέρει ἀνάλογη ἀναψυχή, ἂν εἶναι καλοκαίρι, σκέ-

4 πη, ἂν εἶναι κρῦο, ζέστη. Νά εἶναι δὲ ἡ κλίνη ἀπερίτεχνη καὶ νά ἔχη ὀμαλὰ πόδια, διότι οἱ λεπτὲς τορνεύσεις γίνονται μερικὲς φορὲς δίοδοι ἐρπηστικῶν ζώων, πού περιελίσσονται στὶς ἐντομὲς τῆς τέχνης των καὶ δέν γλιστροῦν ἀπ' ἐκεῖ.

5 Πρέπει μάλιστα νά ἀρρενοποιοῦμε τὴν μαλθακότητα τῆς κλίνης σύμμετρα. Διότι ὁ ὕπνος δέν πρέπει νά εἶναι πλήρης παράλυσις τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἀνάπαυσις. Γι' αὐτὸ καὶ ἰσχυρίζομαι ὅτι ὁ ὕπνος πρέπει νά λαμβάνεται ὄχι γιὰ ραθυμία, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνάπαυλα ἀπὸ τὰ ἔργα.

79,1 Γι' αὐτὸ λοιπόν πρέπει νά ἀντιματωπίζεται ἡ νύστα σὰν νά εἴμαστε ξύπνιοι. Διότι λέγει, «νά εἶναι οἱ μέσες σας ζωσμένες καὶ τὰ λυχνάρια σας ἀναμμένα· νά εἴσθε ὅμοιοι μὲ ἀνθρώπους πού περιμένουν τὸν κύριό τους, πότε θὰ ἐπανέλθη ἀπὸ τοὺς γάμους, ὥστε ὅταν ἔλθῃ καὶ κτυπήσῃ τὴν θύρα

5. Ὀδύσσεια Ψ, 195–200.

6. Γεν. 28,11–19.

ἀνοίξωσιν εὐθέως αὐτῶ. Μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἐλ-
 θῶν ὁ κύριος ἐγρηγορότας εὔρη». Οὐδὲν γὰρ ἀνδρὸς ὄφελος κα-
 2 θεύδοντος ὡσπερ οὐδὲ τεθνεῶτος. Διὸ πολλάκις καὶ τῆς νυκτὸς
 ἀνεγερτέον τῆς κοίτης καὶ τὸν Θεὸν εὐλογητέον· μακάριοι γὰρ οἱ
 ἐγρηγορότες εἰς αὐτόν, σφᾶς αὐτοὺς ἀπεικάζοντες ἀγγέλοις, οὓς
 3 ἐγρηγόρους καλοῦμεν. «Καθεύδων δὲ ἄνθρωπος οὐδεὶς οὐδενὸς
 ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος»· ὁ δὲ τὸ φῶς ἔχων ἐγρήγο-
 ρε, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸν οὐ καταλαμβάνει, οὐδὲ μὴν ὕπνος, ἐπεὶ
 μὴ σκότος. Ἐγρήγορεν ἄρα πρὸς τὸν Θεὸν ὁ πεφωτισμένος, ὁ
 4 δὲ τοιοῦτος ζῆ· «ὃ γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῶ, ζωὴ ἦν». «Μακάριος
 ἄνθρωπος», φησὶν ἡ Σοφία, «ὃς εἰσακούσεται μου, καὶ ἄνθρω-
 πος, ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάσσει, ἀγρυπνῶν ἐπ' ἐμαῖς θύραις
 καθ' ἡμέραν, τηρῶν σταθμοὺς ἐμῶν εἰσόδων».

80,1 «Ἄρ' οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶ-
 μεν», φησὶν ἡ Γραφή, «καὶ νήφωμεν. Οἱ γὰρ καθεύδοντες νυ-
 κτὸς καθεύδουσιν, καὶ οἱ μεθύοντες νυκτὸς μεθύσκονται», του-
 τέστιν ἐν τῶ τῆς ἀγνοίας σκότῳ, «ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες
 νήφωμεν. Πάντες γὰρ ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε καὶ υἱοὶ ἡμέρας·
 2 οὐκ ἐσμεν νυκτὸς οὐδὲ σκότους». «Ἄλλ' ὃς ἐστὶν ἡμῖν τοῦ ζῆν
 τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ φρονεῖν γνησίως μάλιστα κηδεμών, ἐγρή-
 γορε χρόνον ὡς πλεῖστον, τὸ μὲν πρὸς ὑγείαν αὐτοῦ μόνον φυ-
 λάττων ἐνταῦθα χρήσιμον· ἔστι δὲ οὐ πολὺ, καλῶς εἰς ἔθος
 ἰόν». Μελέτη δὲ ἀσκήσεως αἰδίων ἐγρηγόρσιν ἐκ πόνων γεννᾷ.
 3 Μὴ οὖν ἡμᾶς βαρείων αἱ τροφαί, ἐπικουφίζόντων δέ, ἴν' ὅτι
 μάλιστα μὴ βλαπτώμεθα τῶ ὕπνῳ, καθάπερ τῶν νηχομένων οἱ
 ἐξηρτημένοι τὰ βάρη, ἔμπαλιν δὲ οἶον ἐξ ἀβύσσου κάτωθεν τὸ

7. Λουκᾶ 12,35–37.

8. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Νόμοι 7,808 B.

9. Τὴν ἐβραϊκὴν λέξιν πού οἱ Ἑβδομήκοντα μεταφράζουν ἄγγελο, στὸ Δαν.
 4,10, ὃ Ἀκύλας, μεταφράζει ἐγρηγόρσι.

νά τοῦ ἀνοίξουν ἀμέσως. Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ δοῦλοι πού, ὅταν ἔλθῃ ὁ κύριος, θά τοὺς εὖρη ξύπνιους»⁷. Διότι δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε ὁ κοιμώμενος ἄνθρωπος, ὅπως οὔτε ὁ νε-
 2 κρός⁸. Γι' αὐτὸ πολλές φορές πρέπει καὶ τὴν νύκτα νὰ σηκωνώμαστε ἀπὸ τὴν κοίτη καὶ νὰ εὐλογοῦμε τὸν Θεό. Διότι εἶναι μακάριοι ὅσοι ἀγρυπνοῦν γι' αὐτὸν, παρομοιάζον-
 3 «ἐγρηγόρους»⁹. «Κανένας κοιμώμενος ἄνθρωπος δὲν ἀξίζει τίποτε, τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸν νεκρό»¹⁰, ἐνῶ ἐκεῖνος πὺ ἔχει τὸ φῶς εἶναι ξύπνιος καὶ δὲν τὸν κυριεύει τὸ σκό-
 4 τος, οὔτε ὁ ὕπνος, ἀφοῦ οὔτε τὸ σκότος. Ὁ φωτισμένος λοι-
 πὸν γρηγορεῖ πρὸς τὸν Θεό, κι' αὐτὸς ζῆ: «διότι ὅ,τι ἔγινε σ'
 4 αὐτόν, ἦταν ζωή»¹¹. Διότι λέγει ἡ Σοφία: «μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος μὲ εἰσακούει καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος φυλάσσει τοὺς δρόμους μου, ἀγρυπνώντας ἐμπρὸς στὶς θύρες μου καθημερινά, φυλάσσοντας τοὺς στυλοὺς τῶν εἰσόδων μου»¹².

80,1 «ἼΑρα λοιπὸν ἄς μὴ κοιμούμαστε, ὅπως οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ ἄς γρηγοροῦμε», λέγει ἡ Γραφή, «καὶ ἄς νήφωμε. Διότι ὅσοι κοιμοῦνται, τὴν νύκτα κοιμοῦνται, καὶ ὅσοι μεθοῦν, τὴν νύκτα μεθοῦν», δηλαδὴ στὸ σκότος τῆς ἄγνοιας, «ἐνῶ ἐμεῖς πὺ ἀνήκομε στὴν ἡμέρα ἄς νήφωμε. Διότι ὅλοι ἐσεῖς εἶσθε υἱοὶ φωτός καὶ υἱοὶ ἡμέρας: δὲν ἀνήκομε στὴ νύκτα οὔτε στὸ
 2 σκότος»¹³. «Ἄλλ' ὁποῖος κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι γνησίως προνοητὴς τῆς ἀληθινῆς ζωῆς καὶ φρονήσεως, γρηγορεῖ πολὺν χρόνο, προσέχοντας ἐδῶ μόνον ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὴν υἰγεία του: δὲν εἶναι δὲ πολὺ, ὅταν γίνῃ συνήθεια»¹⁴. Ἡ μελε-
 3 τημένη ἀσκησις γεννᾷ ἀῖδια ἐγρηγόρσι μὲ τοὺς κόπους. Νὰ μὴ μᾶς βαρύνουν λοιπὸν οἱ τροφές, ὅπως τοὺς κολυμβητὲς τὰ βάρη, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐλαφρύνουν, ὥστε κατὰ τὸ δυνατό νὰ

10. Βλ. παραπάνω, ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 7,808 Β.

11. Ἰω. 1,3 ἐ.

12. Παρμ. 8,34.

13. Α' Θεσσ. 5,6-8. 5,5.

14. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 7,808Β.

νηφάλιον ἡμᾶς ἀνακουφίση εἰς τὰς ἐπιπολὰς τῆς ἐγρηγόρσεως. Ἔοικε γὰρ ἢ τοῦ ὕπνου καταφορὰ θανάτῳ, δι' ἄνοιαν εἰς ἀναισθησίαν ὑποφερομένη, τῶν βλεφάρων τῇ ἐπιμύσει τὸ φῶς ἀπο-
 4 τεμνομένη. Τὸ οὖν φῶς τοῦτο οἱ τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ υἱοὶ μὴ ἀποκλείσωμεν θύραζε, ἔνδον δὲ εἰς ἡμᾶς ἀποστρέψαντες, τοῦ κεκρυμμένου τὰς ὄψεις ἀνθρώπου φωτίσαντες τὴν τε ἀλήθειαν αὐτὴν ἐποπτεύσαντες καὶ τῶν ταύτης ρευμάτων μεταλαμβάνοντες, τοὺς ἀληθεῖς τῶν ὀνείρων ἐναργῶς καὶ φρονίμως ἀποκαλυπτώμεθα.

81,1 Ἐρυγαὶ δὲ οἰνοβαρούντων καὶ τῶν ἀποσεσαγμένων ταῖς τροφαῖς οἱ ρωχοὶ καὶ τὸ ρέγγειν τοῖς στρώμασιν ἐνειλημένων γαστέρων τε στενοχωρουμένων βορβορυγμοὶ τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς κατέχωσαν ὄμμα φαντασιῶν μυρίων τῆς διανοίας ἐμπι-
 2 πλαμένης. Αἰτία δὲ ἢ περιττὴ τροφή τὸ λογιστικὸν εἰς ἀναισθησίαν καθέλκουσα. « Ὑπνος γὰρ δὴ πολλὸς οὔτε τοῖς σώμασιν οὔτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὠφέλειαν ἐπιφέρων οὐδ' αὐταῖς ταῖς περὶ τὴν ἀλήθειαν πράξεσι πάντα ἀρμόττων ἐστίν, εἰ καὶ κατὰ φύσιν
 3 ἐστίν». Ἄωτ δὲ ὁ δίκαιος (παραπέμπομαι γὰρ νῦν τῆς παλιγγενεσίου οἰκονομίας τὴν ἐξήγησιν) οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν ἄθεσμον ἐκείνην προήχθη μῖζιν μὴ οὐχὶ καταμεθυσθεὶς πρὸς τῶν θυγατέρων
 4 καὶ ὕπνω καρωθεὶς. Ἦν οὖν τὰ αἰτία τῆς πολλῆς εἰς ὕπνον περικόπτωμεν καταφορᾶς, νηφαλιώτερον κοιμηθησόμεθα· «οὐ» γὰρ «χρῆ παννύχιον εἶδειν» τοὺς ἔνοικον ἔχοντας τὸν Λόγον τὸν ἐγρηγόρον· ἐπεγεργτέον δὲ νύκτωρ, μάλιστα ὅποτε αἱ ἡμέραι
 5 φθίνουσιν· καὶ τῷ μὲν φιλολογητέον, τῷ δὲ τῆς αὐτοῦ τέχνης ἀπαρκτέον, γυναιξὶ δὲ ταλασίας ἐφαπτέον, πᾶσι δὲ ὡς ἔπος εἰ-

15. Ἐδῶ χρησιμοποιοῦνται ἐκφράσεις τῶν μυστηριακῶν τελετῶν.

16. Α' Θεσσ. 5,5. Βλ. καὶ Λουκᾶ 16,8. Ἰω. 12,36.

17. Βλ. Α' Πέτρ. 3,4.

μὴ βλαπτώμαστε στὸν ὕπνο· ἀντιθέτως νηφαλιότης νὰ μᾶς ἀνακουφίση ὡσὰν κάτω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο στὴν ἐπιφάνεια τῆς ἐγρηγόρσεως. Διότι ἡ παράδοσις στὸν ὕπνο ὁμοιάζει μὲ θάνατο, καθ' ὅσον ἀπὸ ἄνοια ὀδηγεῖ σὲ ἀναισθησία, ἀποκόβον-
 4 τας τὸ φῶς μὲ τὸ κλείσιμο τῶν βλεφάρων¹⁵. Τοῦτο λοιπὸν τὸ φῶς ἄς μὴ τὸ κλείσωμε ἀπ' ἔξω ἐμεῖς οἱ υἱοὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός¹⁶, ἀλλά, στρέφοντάς το μέσα μας, ἄς φωτίσωμε τὰ μάτια τοῦ ἀποκρύφου ἀνθρώπου¹⁷, ἄς ἐποπτεύσωμε τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια καί, μεταλαμβάνοντας τὶς ἀκτινοβολίες της, ἄς ἀποκαλύψωμε ἐναργῶς καὶ φρονίμως τὰ ἀληθινὰ ὄνειρα.

81,1 Οἱ ἔμετοι ὁμως τῶν μεθυσμένων καὶ τὰ ρεψίματα τῶν φορτωμένων μὲ τροφές, τὸ ροχαλητό τους καθὼς στρεφογυρίζουν στὰ στρώματα καὶ τὰ γουργουλητὰ τῶν στενοχωρουμένων κοιλιῶν καταχωνιάζουν τὸ διορατικὸ μάτι τῆς ψυχῆς,
 2 καθὼς ἡ διάνοια πλημμυρίζει ἀπὸ μύριες φαντασίες. Αἰτία δὲ εἶναι ἡ περιττὴ τροφή ποὺ ὀδηγεῖ τὸ λογιστικὸ σὲ ἀναισθησία. Διότι «ὁ πολὺς ὕπνος δὲν παρέχει ὠφέλεια οὔτε στὰ σώματα οὔτε στὶς ψυχές μας οὔτε ἀρμόζει καθ' ὅλα στὶς γινόμενες χάριν τῆς ἀληθείας πράξεις, ἀκόμη κι' ἂν εἶναι φυ-
 3 σικός»¹⁸. Ὁ δὲ δίκαιος Λῶτ (παρέρχομαι τῶρα τὴν ἐξήγησι τῆς ἀναγεννητικῆς οἰκονομίας)¹⁹ δὲν θὰ παρασυρόταν πρὸς ἐκείνη τὴν ἄνομη ἔνωσι, ἂν δὲν εἶχε μεθυσθῆ ἀπὸ τὶς θυγα-
 4 τέρες του καὶ δὲν εἶχε ναρκωθῆ ἀπὸ τὸν ὕπνο. Ἄν λοιπὸν περικόψωμε τὰ αἷτια τῆς πολλῆς παραδόσεως στὸν ὕπνο, θὰ κοιμηθοῦμε νηφαλιώτερα· διότι ὅσοι ἔχουν μέσα τους ἔνοι-
 5 κο τὸν Λόγο «δὲν πρέπει νὰ κοιμοῦνται ὀλονύκτια»²⁰, ἀλλὰ νὰ σηκώνωνται τὴν νύκτα, ὅταν μάλιστα οἱ ἡμέρες μικραίνου-
 5 νουν. Καὶ ὁ μὲν ἕνας νὰ ἀσχολῆται μὲ τὶς φιλολογικὲς μελέτες, ὁ ἄλλος ν' ἀρχίζει τὴν τέχνην του, οἱ γυναῖκες νὰ πιάνουν

18. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 7,808 Β.

19. Γεν. 19,32–35. Ὁ Κλήμης ἀναφέρεται ἐδῶ μόνο στὸν ὕπνο καὶ παραλείπει τὴν τυπολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἐπεισοδίου.

20. *Ψαλμὸς* Β, 24.

πειν διαμαχητέον ἡμῖν πρὸς τὸν ὕπνον ἡρέμα ἐκ προσαγωγῆς ἐθίζουσιν, ὡς πλείονα χρόνον τοῦ ζῆν διὰ τὴν ἐγρήγορσιν μεταλαμβάνειν (ὁ γὰρ ὕπνος ὡσπερ τελώνης τὸν ἡμισυν ἡμῖν τοῦ βίου συνδιαιρεῖται χρόνον), πολλοῦ γε δεῖ μεθ' ἡμέραν ἐπιτρέπαι καθεύδειν τοῖς καὶ τῆς νυκτὸς τὸ πλεῖστον εἰς ἐγρήγορσιν ἀποτεμνομένοις. Ἄλυσες δὲ καὶ νυσταγμοὶ καὶ διεκτάσεις καὶ χάσμαι δυσαρεστίαί ψυχῆς εἰσιν ἀβεβαίου.

82.1 Χρῆ δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσιν εἰδέναι, ὡς οὐ ψυχῆς τὸ δεόμενον ὕπνου ἐστὶν –ἀεικίνητος γὰρ αὕτη–, ἀλλὰ τὸ σῶμα ἀναπαύλαις διαβασταζόμενον παρίεται, μὴ ἐνεργούσης ἔτι σωματικῶς 2 τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καθ' αὐτὴν ἐννοουμένης· ἧ καὶ τῶν ὀνείρων οἱ ἀληθεῖς ὀρθῶς λογιζομένῳ νηφούσης εἰσὶ ψυχῆς λογισμοὶ ἀπερισπάστου τὸ τηνικάδε οὔσης περὶ τὰς τοῦ σώματος συμπαθείας καὶ αὐτῆς αὐτῇ τὰ κράτιστα συμβουλευούσης· ψυχῆς δὲ 3 ὄλεθρος τὸ ἀτρεμῆσαι αὐτήν· διὸπερ ἀεὶ τὸν Θεὸν ἐννοουμένη διὰ τῆς συνεχοῦς προσομιλήσεως ἐγκαταλέγουσα τῷ σώματι τὴν ἐγρήγορσιν ἀγγελικῇ τὸν ἄνθρωπον ἐξισάζει χάριτι, τῆς ζωῆς τὸ αἰδίου ἐκ τῆς τοῦ ἐγρηγορέναι μελέτης προσλαμβάνουσα.

τὸ κλωστήριο, καὶ ὄλοι, θὰ ἐλέγαμε, πρέπει νὰ μαχώμαστε πρὸς τὸν ὕπνο, συνηθίζοντας τοὺς ἑαυτοὺς μας ἤρεμα καὶ βαθμιαίως, ὥστε νὰ κερδίζουμε περισσότερο χρόνο γιὰ τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ἐγρήγορσι (διότι ὁ ὕπνος, σὰν τελώνης, μᾶς ἀφαιρεῖ τὸν μισὸ χρόνο τῆς ζωῆς μας)· πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπουμε νὰ κοιμοῦνται τὴν ἡμέρα ἐκεῖνοι ποὺ καὶ τῆς νύκτας τὸ μεγαλύτερο μέρος κόβουν ἀπὸ τὴν ἐγρήγορσι. Ρεμβασμοὶ καὶ νυσταγμοί, τεντώματα καὶ χασμουριτὰ εἶναι δείγματα δυσαρρεσκείας ψυχῆς ἀνασφαλοῦς.

82,1 Πρέπει δὲ ἐκτὸς τῶν ἄλλων νὰ γνωρίζουμε καὶ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται ὕπνο δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ— διότι αὐτὴ εἶναι ἀεικίνητη—²¹ ἀλλὰ τὸ σῶμα, ποὺ χαλαρώνει βασταζόμενο ἀπὸ τὶς ἀνάπαυλες, ἐνῶ ἡ ψυχὴ δὲν ἐνεργεῖ πλέον σωματι-
 2 κῶς, ἀλλὰ νοεῖ καθ' ἑαυτήν. Διότι γιὰ τὸν ὀρθῶς σκεπτόμενο καὶ τὰ ἀληθινὰ ὄνειρα εἶναι λογισμοὶ ψυχῆς νηφαλίας ποὺ εἶναι ἀπερίσπαστη τότε ἀπὸ τὶς συμπάθειες τοῦ σώματος καὶ συμβουλεῦει ἢ ἴδια τὸν ἑαυτὸ της τὰ κράτιστα· διότι εἶναι
 3 ὄλεθρος τῆς ψυχῆς τὸ νὰ μείνη ἀκίνητη. Γι' αὐτό, σκεπτόμενη πάντοτε τὸν Θεὸ μὲ μιὰ συνεχῆ συνομιλία πρὸς αὐτόν, εἰσάγοντας στὸ σῶμα τὴν ἐγρήγορσι, ἐναρμονίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀγγελικὴ χάρι, προσλαμβάνοντας τὴν ἀϊδιότητα τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν μελέτη τῆς ἐγρηγόρσεως.

---

21. Βλ. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Φαῖδρο* 245 c.

〈 ΤΙΝΑ ΔΙΑΛΗΨΙΤΕΟΝ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΟΠΟΙΑΣ 〉

83,1 Συνουσίας δὲ τὸ καιρὸν μόνοις τοῖς γεγαμηκόσιν ἀπολέλειπται σκοπεῖν, τοῖς δὲ γεγαμηκόσι σκοπὸς ἢ παιδοποιία, τέλος δὲ ἢ εὐτεκνία, καθάπερ καὶ τῷ γεωργῷ τῆς τῶν σπερμάτων καταβολῆς αἰτία μὲν ἢ τῆς τροφῆς προμήθεια, τέλος δὲ αὐτῷ
2 τῆς γεωργίας ἢ τῶν καρπῶν συγκομιδῆ. Μακρῷ δὲ ἀμείνων γεωργὸς ὁ ἔμψυχον σπεύρων ἄρουραν· ὁ μὲν γὰρ ἐπικαίρου τροφῆς ὀριγνώμενος, ὁ δὲ τῆς τοῦ παντὸς διαμονῆς προμηθούμενος γεωργεῖ, καὶ ὁ μὲν δι' ἑαυτόν, ὁ δὲ διὰ τὸν Θεὸν φυτουργεῖ· «πληθύνεσθε» γὰρ εἶρηκεν, καὶ ὑπακουστέον· καὶ κατὰ τοῦτο εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ Θεοῦ, καθὸ εἰς γένεσιν ἀνθρώπου ἄνθρωπος συνεργεῖ.

3 Οὐ πᾶσα οὖν γῆ εὐθετος εἰς σπερμάτων ὑποδοχὴν, εἰ δὲ καὶ πᾶσα, ἀλλ' οὐχὶ τῷ αὐτῷ γεωργῷ· οὐδὲ μὴν εἰς πέτραν σπαρτέον οὐδὲ καθυβριστέον τὸ σπέρμα, ἀρχηγὸν γενέσεως οὐσίαν, συνεσπαρμένους ἔχουσιν τῆς φύσεως τοὺς λογισμοὺς· τοὺς δὲ κατὰ φύσιν λογισμοὺς ἀλόγως εἰς τοὺς παρὰ φύσιν καταισχύνειν
4 πόρους ἄθεον κομιδῆ. Ὁρᾶτε γοῦν ὁ πάνσοφος Μωσῆς ὅπως ποτὲ συμβολικῶς τὴν ἄκαρπον ἀποκρούεται σποράν, «οὐκ ἔδεσαι», λέγων, «τὸν λαγὼν οὐδὲ τὴν ὕαιναν». Οὐ βούλεται τῆς ποιότητος αὐτῶν μεταλαμβάνειν τὸν ἄνθρωπον οὐδὲ μὴν τῆς
5 ἴσης ἀσελγείας ἀπογεύσασθαι. Κατακόρως γάρ τοι περὶ τὰς μίξεις τὰ ζῶα ταῦτα ἐπτόηνται· καὶ τὸν μὲν λαγὼν κατ' ἔτος πλεονεκτεῖν φασι τὴν ἀφόδευσιν, ἰσαρίθμους οἷς βεβίωκεν ἔτεσιν

1. Γεν. 1,28.

2. Γεν. 1,27.

3. Βλ. Ματθ. 13,5 καὶ παράλληλα.

〈 ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΧΘΗ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΟΠΟΙΑΣ 〉

- 83,1 Ὡς πρὸς τὴν κατάλληλη στιγμή τῆς συνουσίας ἀπομένει νὰ τὸ ἐξετάσωμε μόνο γιὰ τοὺς ἐγγάμους. Στους ἐγγάμους σκοπὸς εἶναι ἡ παιδοποιία, τέλος δὲ ἡ εὐτεκνία, ὅπως καὶ στὸν γεωργὸ αἰτία τῆς καταβολῆς τῶν σπερμάτων εἶναι ἡ προμήθεια τροφῆς, τέλος δὲ τῆς καλλιεργείας του εἶναι ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν. Πολὺ καλύτερος ὅμως γεωργὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ καλλιεργεῖ τὸ ἔμψυχο χωράφι. Διότι ὁ πρῶτος καλλιεργεῖ ποθῶντας τὴν πρόσκαιρη τροφή, ὁ ἄλλος ἐπιδιώκοντας τὴν παντοτινὴ διαμονή· ὁ πρῶτος φυτουργεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὁ δεῦτερος γιὰ τὸν Θεό. Διότι εἶπε, «πληθύνεσθε»¹, καὶ πρέπει νὰ ὑπακούσωμε· καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ γίνεται εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος², καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος συνεργεῖ στὴν γένεσι τοῦ ἀνθρώπου.
- 3 Δὲν εἶναι λοιπὸν κάθε ἀγρὸς κατάλληλος γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν σπερμάτων, κι' ἂν εἶναι κατάλληλος, δὲν εἶναι γιὰ τὸν ἴδιο γεωργό. Δὲν πρέπει νὰ σπείρωμε στὴν πέτρα³ οὔτε νὰ ἀτιμάζωμε τὸ σπέρμα, μιὰ οὐσία ποὺ προκαλεῖ τὴν γένεσι κι ἔχει σπαρμένους μαζί καὶ τοὺς λογισμοὺς τῆς φύσεως· εἶναι δὲ ἐντελῶς ἄθεο τὸ νὰ ἀτιμάζωμε ἀλόγως τοὺς κατὰ φύσι
- 4 λογισμοὺς στοὺς παρὰ φύσιν δρόμους. Βλέπετε λοιπὸν πῶς ὁ πάνσοφος Μωυσῆς ἀπέκρουσε κάποτε συμβολικὰ τὴν ἄκαρπη σπορά, λέγοντας «δὲν θὰ φᾶς λαγὸ οὔτε ὕαινα»⁴. Δὲν θέλει νὰ μεταλαμβάνη ὁ ἄνθρωπος τῆς ποιότητος αὐτῶν οὔτε
- 5 νὰ γευθῆ παρόμοια ἀσέλγεια. Διότι τὰ ζῶα τοῦτα εἶναι ἀχόρταγα στὸ θέμα τῶν συνουσιῶν. Γιὰ τὸν λαγὸ λέγουν ὅτι κάθε χρόνο ἔχει αὐξημένη τὴν ἀφόδευσι, διαθέτοντας τρῦπες ἰσά-

4. Λευϊτ. 11,5 καὶ παράλληλα.

ἴσχοντα τρύπας· ταύτη ἄρα τὴν κώλυσιν τῆς ἐδωδῆς τοῦ λαγῶ παιδεραστίας ἐμφαίνειν ἀποτροπὴν· τὴν δὲ ὕαιναν ἐναλλάξ ἀμείβειν τὸ ἄρρεν εἰς τὸ θῆλυ παρ' ἔτος ἕκαστον, αἰνίττεσθαι δὲ μὴ χρῆν ἐπὶ μοιχείας ὀρμᾶν τὸν τῆς ὑαίνης ἀπεχόμενον.

84,1 Ἄλλα τὸ μὲν μὴ δεῖν ἐξομοιοῦσθαι τοῖσδε τοῖς ζώοις διὰ τῆς προκειμένης ἀπαγορεύσεως ὁμολογουμένως τὸν πάνσοφον Μωσέα αἰνίττεσθαι σύμφημι κάγώ· οὐ μέντοι τῆδε τῆ ἐξηγήσει τῶν συμβολικῶς εἰρημένων συγκατατίθεμαι. Οὐ γὰρ ἂν ποτε βιασθεῖν φύσις εἰς μεταβολήν, τὸ δὲ ἅπαξ πεπλασμένον εἰς αὐτὴν οὐ θέμις ἀντιπλασθῆναι πάθει· τὸ γὰρ πάθος οὐ φύσις πα-
2 ραχαράττειν δέ, οὐ μετακοσμεῖν τὸ πάθος εἴωθε τὴν πλάσιν. Εἰ γὰρ καὶ τῶν ὀρνέων πολλὰ μεταβάλλειν κατὰ τὰς ὥρας λέγεται καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὴν φωνήν (οἶον ὁ κόσσυφος ξανθὸς μὲν ἐκ μέλανος, παταγητικὸς δὲ ἐξ ὠδικοῦ γινόμενος· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀηδῶν καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὴν ὠδὴν συμμεταβάλλει ταῖς τρο-
3 παῖς), ἀλλ' οὔτι γε τὴν φύσιν αὐτὴν ἀμείβουσιν, ὡς θῆλυ γίγνε-
4 σθαι ἐκ τοῦ ἄρρενος κατὰ μετασχηματισμόν· ἀλλ' ἢ μὲν τῶν πτερῶν νεοφυῖα νεαρᾶς ἐσθῆτος δίκην ἐξανθεῖ βαφήν τινα πτε-
ρῶν, ὀλίγω δ' ὕστερον διαπνεῖ κατὰ τὴν χειμέριον ἀπειλήν, κα-
4 θάπερ ἄνθος μαραινομένης τῆς χροᾶς· ἡ φωνὴ δὲ καὶ αὐτὴ τὸν ὅμοιον τρόπον τῷ κρύει πεπονημένη μαραίνεται· πυκνουμένης γὰρ τῆς ἐπιφανείας ἐκ τοῦ περιέχοντος αἰ περιὶ τὸν ἀύχένα πιε-
ζόμεναί τε καὶ πυκνούμεναι ἀρτηρίαί προσαναθλίβουσι τὸ πνεῦμα, στενοχωρούμενον δὲ ἄγαν τοῦτο πνιγόμενον ἀποδίδω-
σι τὸν ἦχον.

85,1 Αὔθις οὖν συνεξομοιούμενον τῷ περιέχοντι καὶ τῷ ἦρι συγχαλώμενον ἐλευθεροῦται μὲν τῆς στενοχωρίας τὸ πνεῦμα φερόμενον δι' εὐρυχώρων τῶν τέως μεμυκόντων· οὐ μινυρίζει δὲ ἔτι τὸ μέλος τὸ μεμαραμμένον, ἀνθεῖ δὲ ἤδη λιγυρὸν καὶ χειῖται πλα-

ριθμες με τὰ ἔτη ποὺ ἔζησε. ἼΑρα ἔτσι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς βρώσεως τοῦ λαγοῦ φανερώνει τὴν ἀπόρριψι τῆς παιδεραστίας. Ὡς πρὸς τὴν ὕαινα λέγουν ὅτι κάθε χρόνο τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ ἐναλλάσσουν τὸ γένος των, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει ὅτι ὁ ἀπέχων τοῦ κρέατος τῆς ὕαινας δὲν πρέπει νὰ ὀρμᾷ στὴ μοιχεία.

- 84,¹ Παραδέχομαι κι' ἐγὼ ὅτι ὁ πάνσοφος Μωυσῆς με τὴν προκειμένη ἀπαγόρευσι πράγματι ὑποδηλώνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐξομοιωνώμαστε με τοῦτα τὰ ζῶα· δὲν συμφωνῶ ὁμως με αὐτὴν τὴν ἐξήγησι τῶν συμβολικῶς ἐκφραζομένων. Δὲν μπορεῖ ποτὲ ἡ φύσις νὰ ἐκβιασθῆ στὸ νὰ μεταβληθῆ, καὶ ὅ,τι ἔχει πλασθῆ σ' αὐτὴν δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ ἀντιπλασθῆ με τὸ πάθος· διότι τὸ πάθος δὲν εἶναι φύσις, καὶ τὸ πάθος ἀπὸ ἑαυτοῦ του παραχαράττει, ἀλλὰ δὲν μετασκευάζει τὴν πλάσι.
- 2 ἼΑν καὶ λέγεται ὅτι πολλὰ πτηνὰ μεταβάλλουν κατὰ τὶς ἐποχὰς καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὴ φωνὴ (ὅπως ὁ κότσυφας γινόμενος ἀπὸ μαῦρος ξανθὸς καὶ ἀπὸ ὠδικὸς ἄφωνος, ἐπίσης καὶ τὸ ἀηδόνι μεταβάλλοντασ κατὰ περιόδους καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὴ μελωδία), ἀλλὰ δὲν ἀλλάσσουν τὴν ἴδια τὴν φύσι τους, ὥστε
- 3 ἀπὸ ἀρσενικὸ νὰ γίνεται θηλυκὸ με μετασχηματισμὸ. ἼΗ μὲν νεοφυῖα τῶν πτερῶν σὰν νέο ἔνδυμα προβάλλει κάποια βαφὴ πτερῶν, ἐνῶ λίγο ἀργότερα κατὰ τὴν χειμερινὴ ἀπειλὴ ἐξα-
- 4 φανίζεται, ἀφοῦ τὸ χρῶμα μαραίνεται σὰν ἄνθος. ἼΗ δὲ φωνὴ μαραίνεται κι' αὐτὴ με τὸν ἴδιο τρόπο καταπονημένη ἀπὸ τὸ κρῦο· διότι, καθὼς πυκνώνεται ἡ ἐπιφάνεια ἀπὸ τὸ περιβάλλον, οἱ ἀρτηρίες γύρω ἀπὸ τὸν αὐχένα πιεζόμενες καὶ πυκνούμενες, συμπιέζουν περισσότερο τὴν ἀναπνοή, κι' αὐτὴ στενοχωρούμενη ὑπερβολικὰ ἀποδίδει πνιγμένον ἦχο.
- 85,¹ Πάλι λοιπόν, ὅταν ἐξομοιώνεται με τὸ περιβάλλον καὶ συγκαλαρώνεται κατὰ τὴν ἄνοιξι, ἐλευθερώνεται ἡ ἀναπνοὴ ἀπὸ τὴν στενοχώρια, ἀφοῦ τώρα φέρεται διὰ μέσου εὐρυχώρων ἀρτηριῶν ποὺ ἦταν πρὶν κλεισμένες· δὲν μουρμουρίζει πλέον τὸ μαραμμένο μέλος, ἀλλὰ τώρα ὁ φθόγγος τους ἐξέρ-

τύτερον τὸ φθέγμα αὐτῶν, καὶ ἤδη γίνεται τῆς φωνῆς τῶν ὀρνέων ἕαρ ἢ ὠδή.

2 Οὐκ οὖν ὁδὲ τὴν ὕαιναν μεταβάλλειν τὴν φύσιν πιστευτέον ποτέ· οὐδὲ γὰρ αἰδοῖα ἔχει τὸ αὐτὸ ζῶον ἅμα ἄμφω, ἄρρενος καὶ θήλειος, καθὼς ὑπειλήφασί τινες, ἔρμαφροδίτους τερατολογοῦντες καὶ τρίτην ταύτην μεταξὺ θηλείας καὶ ἄρρενος ἀνδρόγυνον
3 καινοτομοῦντες φύσιν. Ἀπατῶνται δὲ εὖ μάλα τὸ φιλότεχνον τῆς παμμήτορος καὶ γενεσιουργοῦ φύσεως μὴ νοήσαντες· ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ τοῦτο λαγνίστατον τὸ ζῶον ἢ ὕαινα, ὑπὸ τὴν κέρκον πρὸ τοῦ πόρου τῆς περιττώσεως πέφυκεν αὐτῇ ἐξοχή τις σαρκι-
4 κὴ παραπλησία τῷ σχήματι αἰδοίῳ θηλυκῷ· πόρον δὲ οὐδένα ἔχει τοῦτο τῆς σαρκὸς τὸ σχῆμα, εἷς τι χρειῶδες ἀπολήγοντα ἢ εἰς μήτραν ἢ εἰς ἀπευθυσμένον λέγω· μόνην δὲ ἄρα κοιλότητα ἔχει πολλήν, ἣ τὴν λαγνείαν ὑποδέχεται τὴν κενήν, ὅταν ἀποστραφῶσι περὶ τὴν ἀποκύησιν ἀσχολούμενοι τῆς ἀποτέξεως οἱ πόροι.

86,1 Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο ἄρρενί τε καὶ θηλείᾳ προσπέφυκεν ὑαίνη διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πασχητισμόν· ἀλληλίζει γὰρ καὶ ὁ ἄρρην, ὅθεν καὶ σπανιαίτατα θήλειαν ἔστιν ὕαιναν λαβεῖν· οὐ γὰρ συνεχεῖς αἱ κυήσεις τῷ ζῶῳ γίνονται τούτῳ πλεοναζούσης ἐν
2 αὐτοῖς ἀδεῶς τῆς παρὰ φύσιν σποράς. Ταύτη μοι δοκεῖ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ τὴν παιδεραστίαν ἀποκρουόμενος θηρίον αὐτὴν προσειπεῖν, ὅτι «τὸν χαλινὸν ἐνδακόντες» οἱ ταῖς ἡδοναῖς ἔκδοτοι λάγνοι «τετραπόδων νόμῳ βαίνουσι καὶ παιδοσπορεῖν
3 ἐπιχειροῦσιν»· τοὺς δὲ ἀθέους «παρέδωκεν ὁ Θεός», ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, «εἰς πάθη ἀτιμίας· αἱ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες αὐτῶν ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην

5. Βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ἱστορία ζώων* 9,632 b 14–25.

6. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ἱστορία ζώων* 6,579 b, 15–29.

χεται ὄξυς καὶ χύνεται πλατύτερα, καὶ γίνεται πλεον ἢ ὠδὴ ἀνοιξίς τῆς φωνῆς τῶν ὀρνέων⁵.

2 Οὐτε πρέπει πάλι νὰ πιστεύωμε ὅτι ἡ ὕαινα ἀλλάσσει τὸ φῦλο. Διότι οὔτε ἔχει ἓνα καὶ τὸ ἴδιο ζῶο καὶ τὰ δυὸ αἰδοῖα μαζί, ἄρρενος καὶ θήλεος, ὅπως νομίζουν μερικοί, πού τοὺς φαντάζονται σὰν ἔρμαφροδίτους, ἐπινοώντας ἔτσι ἓνα τρίτο
3 φῦλο ἀρσενοθήλυκο, μεταξὺ θηλείας καὶ ἄρρενος. Ἀπατῶνται οἰκτρῶς, διότι δὲν κατενόησαν τὴ φιλοτεχνία τῆς παμμήτορος καὶ γενεσιουργοῦ φύσεως. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοῦτο τὸ ζῶο, ἡ ὕαινα, εἶναι πολὺ λάγνο, κάτω ἀπὸ τὴν οὐρὰ πρὶν ἀπὸ
4 σὲ σχῆμα μὲ τὸ θηλυκὸ αἰδοῖο. Τὸ σχῆμα ὅμως τοῦτο δὲν ἔχει κανένα πόρο, πού νὰ ἀπολήγη σὲ κάτι χρήσιμο δηλαδὴ, εἴτε μήτρα εἴτε ἀπευθυσμένο ἔντερο· μόνο ἔχει μεγάλη κοιλότητα, στὴν ὁποία δέχεται τὴν ἀδειανὴ λαγνεῖα, ὅταν οἱ πόροι τῆς γέννας ἀντιστραφοῦν, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἀποκύησι.

86,1 Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα συμβαίνει παρομοίως καὶ στὴν ἀρσενική καὶ στὴν θηλυκὴ ὕαινα, ἐξ αἰτίας τοῦ ὑπερβολικοῦ πόθου⁶. Πράγματι καὶ ἡ ἄρρην ὕαινα ἔχει ὁμοφυλόφιλες σχέσεις· γι' αὐτὸ σπανιώτατα εἶναι δυνατὸ νὰ λάβῃ θήλεια ὕαινα, διότι δὲν γίνονται συνεχεῖς οἱ κυήσεις σ' αὐτὸ τὸ ζῶο,
2 ἀφοῦ πλεονάζει σ' αὐτὰ ἀνέτως ἢ παρὰ φύσιν σπορά. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι καὶ ὁ Πλάτων στὸν Φαῖδρο, ἀποκρούοντας τὴν παιδεραστία, τὴν ὀνομάζει θηρίο, διότι οἱ λάγνοι πού ἐπιδίδονται στίς ἡδονές «δαγκάνοντας τὸ χαλινάρι, βαδίζουν μὲ τὸν νόμο τῶν τετραπόδων καὶ ἐπιχειροῦν νὰ παιδοσπορή-
3 σουν»⁷. Τοὺς δὲ ἀθέους, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «παρέδωσεν ὁ Θεὸς σὲ πάθη ἀτιμίας· διότι καὶ τὰ θηλυκά τους ἄλλαξαν τὴν φυσικὴ χρῆσι σὲ παρὰ φύσι, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες, ἀφήνοντας τὴν φυσικὴ χρῆσι, ἐπιδόθηκαν μὲ πάθος ἀναμεταξὺ τους, ἐκτελώνοντας τὴν ἀσχημοσύνη ἄρρενες μὲ

7. *Φαῖδρος* 254 d. 250e.

κατεργαζόμενοι καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες».

87,1 Καίτοι οὐδὲ τοῖς λαγνιστάτοις τῶν ζώων συγκεχώρηκεν ἡ φύσις τὸν τῆς περιττώσεως πόρον ἐπιθοροῦν· τὸ μὲν γὰρ οὖρον εἰς κύστιν ἀποκρίνεται, ἡ δὲ ἐξυγρασμένη τροφή εἰς κοιλίαν, τὸ δάκρυον δὲ εἰς ὄμμα, αἷμα εἰς φλέβας, ρύπος εἰς ὦτα, μύξαι ἐπὶ τὰ ρῖνας καταφέρονται· συνεχῆς δὲ ἡ ἔδρα τῶ πέρατι τοῦ ἀπευ-
2 θυσμένου, δι' ἧς ἀποπτύεται τὰ περιττώματα. Μόνον δὲ ἄρα ἐπὶ τῶν υἰαινῶν ἡ ποικίλη φύσις ταῖς ὀχείαις ταῖς περιτταῖς μόριόν τι τοῦτο ἐπινενόηκε περιττόν. Διὸ καὶ μέχρι τινὸς κοῖλόν ἐστιν εἰς διακονίαν κνηστιῶντων μορίων, ἀποτυφλοῦται δὲ ἐντεῦθεν ἡ κοιλότης· οὐ γὰρ εἰς γένεσιν δεδημιούργηται.

3 Ἐντεῦθεν συμφανὲς ἡμῖν ὁμολογουμένως παραιτεῖσθαι δεῖν τὰς ἀρρενομιξίας καὶ τὰς ἀκάρπους σποράς καὶ τὰς κατόπιν εὐ-
νάς καὶ τὰς ἀσυμφυεῖς ἀνδρογύνους κοινωνίας, ἐπομένους τῇ φύσει αὐτῇ ἀπαγορευούσῃ διὰ τῆς τῶν μορίων κατασκευῆς, οὐκ εἰς παραδοχὴν σπέρματος, εἰς δὲ τὴν πρόεσιν αὐτοῦ τὸ ἄρρεν
4 ἀνδρῶσάσῃ. Ὁ δὲ Ἰερεμίας ὀπηνίκα ἂν φῆ, τοῦτ' ἐστὶ δι' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, «σπήλαιον υἰαίνης γέγονεν ὁ οἶκός μου», τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν σωμάτων μυσταττόμενος τροφήν ἀλληγορίᾳ σοφῆ τὴν εἰδωλολατρίαν διαβέβληκε· δεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγνὸν εἰδώλων τὸν τοῦ ζῶντος οἶκον εἶναι Θεοῦ.

88,1 Πάλιν ὁ Μωσῆς καὶ τὸν λαγῶ ἐσθίειν ἀπαγορεύει· ὀχεύει πᾶσαν τὴν ὥραν ὁ λαγῶς, καὶ ἐπιβαίνει συγκαθεσθείσης τῆς θηλείας κατόπιν ἐπιῶν· ἔστι γὰρ ὀπισθοβατικόν· κυεῖ δὲ κατὰ μῆνα καὶ ἐπικυῖσκεται· ὀχεύεται δὲ καὶ τίκτει, τεκοῦσα δὲ εὐθὺς ὀχεύεται ὑφ' οὗ ἂν τύχη λαγωῦ· οὐ γὰρ ἐνὶ ἀρκεῖται γάμῳ. Καὶ

ἄρρενες καὶ λαμβάνοντας ἀφ' ἑαυτῶν τὴν πρέπουσα ἀντιμισθία τῆς πλάνης των»⁸.

87,1 Καὶ βέβαια ἡ φύσις δὲν ἐπέτρεψε οὔτε στὰ ἀσελγέστερα ζῶα νὰ σπερματώσουν ἀπὸ τὸν πόρο τῆς ἀφοδεύσεως· διότι τὸ οὔρο ἀποκρίνεται σὲ μιὰ κύστι, ἡ ὑγροποιημένη τροφή στὴν κοιλία, τὸ δάκρυ στὸ μάτι, τὸ αἷμα στὶς φλέβες, ὁ ρύπος στ' αὐτιά, οἱ μύξες στὶς μύτες· ἐνῶ ἡ ἔδρα εἶναι συνημμένη μὲ τὸ πέρασ τοῦ ἀπευθυσμένου διὰ τῆς ὁποίας 2 ἀπορρίπτονται τὰ περιττώματα. Ἐπειὶ μόνον στὶς ὑαίνες ἡ ποικίλη φύσις ἐπενόησε τοῦτο τὸ περιττὸ μόριο γιὰ τὶς περιττὲς ὀχεύσεις. Γι' αὐτὸ ἕως ἕνα σημεῖο εἶναι κοῖλο γιὰ νὰ ἱκανοποιῇ τὰ διηγεργμένα μόρια, ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ὅμως ἡ κοιλότης μένει τυφλή, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει δημιουργηθῆ γιὰ τὴ γέννα.

3 Ἐτσι λοιπὸν εἶναι φανερὸ καὶ ἀναμφισβήτητο ὅτι πρέπει ν' ἀπέχουμε ἀπὸ τὶς ἀρρενομιξίες καὶ τὶς ἄκαρπες σπορές, τὶς ὀπισθοβασίες καὶ τὶς ἀταίριαστες ἀνδρόγυνες ἐνώσεις, ἀκολουθώντας τὴν ἴδια τὴ φύσι, ἡ ὁποία διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν μορίων καθώρισε στὸ ἄρρεν νὰ μὴ δέχεται τὸ σπέρμα 4 ἀλλὰ νὰ τὸ ἐκχύνη. Ὅταν ὁ Ἱερεμίας, δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα ποῦ ὁμιλεῖ δι' αὐτοῦ, λέγει, «ὁ οἶκος μου ἔγινε σπήλαιον ὑαίνας»⁹, ἐκφράζοντας ἔτσι τὸ βδέλυγμά του γιὰ τὴν τροφή ἀπὸ τὰ νεκρὰ σώματα, διαβάλλει τὴν εἰδωλολατρία μὲ σοφὴ ἀλληγορία· διότι πράγματι ὁ οἶκος τοῦ ζῶντος Θεοῦ πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ εἰδωλα.

88,1 Πάλι ὁ Μωυσῆς ἀπαγορεύει νὰ τρώγωμε καὶ τὸν λαγόν¹⁰. Ὁ λαγὸς λοχεύει κάθε ἐποχὴ καὶ ὅταν ἡ θηλυκὴ καθήση, ὁ ἀρσενικὸς ἐρχόμενος ἀπὸ πίσω ἐπιβαίνει σ' αὐτήν· διότι εἶναι ὀπισθοβατικὸ ζῶο. Κυοφορεῖ κάθε μῆνα καὶ γονιμοποιεῖται πρὶν γεννήσῃ· ὀχεύεται καὶ γεννᾷ, ὅταν δὲ γεννήσῃ, ἀμέσως ὀχεύεται πάλι ἀπὸ ὅποιον λαγὸν τύχη· διότι δὲν ἀρ-

9. Ἱερ. 1,9. Βλ. καὶ 7,11.

10. Λευϊτ. 11,5 καὶ παράλληλα.

συλλαμβάνει πάλιν ἔτι θηλαζομένη· ἔχει γὰρ τὴν ὑστέραν δικρό-
 2 αν. Καὶ οὐχὶ τὸ κένωμα μόνον τῆς ὑστέρας ἰκανὸν αὐτῇ γίνεται
 συνουσίας ὀρμητήριον· τὸ γὰρ κενὸν πᾶν ἐπιθυμεῖ πληρώσεως·
 συμβαίνει δέ, ὅταν κυῶσι, θάτερον μέρος τῆς ὑστέρας κατέχε-
 σθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ ὀργᾶν. Διὰ τοῦτο ἐπκυήσεις γίνονται αὐ-
 3 τοῖς. Ἀπέχεσθαι τοίνυν σφοδρῶν τε ὀρέξεων καὶ ἐπαλλήλων
 συνουσιῶν καὶ τῆς πρὸς τὰς ἐγκύους ὁμιλίας καὶ ἀλληλοβασίας
 καὶ παιδοφθορίας καὶ μοιχείας καὶ λαγνείας ἢ τοῦ αἰνίγματος
 τοῦδε ἀπαγόρευσις παρήνεσεν.

89,1 Ταύτη τοι ἀναφανδόν, οὐ δι' αἰνιγμάτων ἔτι, ὁ αὐτὸς ἀπη-
 γόρευσε Μωυσῆς γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, «οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύ-
 σεις, οὐ παιδοφθορήσεις» λέγων. Τὸ δὴ διάταγμα τοῦ Λόγου
 παντὶ διατηρητέον σθένει, καὶ οὐδὲν οὐδαμῶς παρανομητέον,
 2 οὐδὲ ἀκυρωτέον τὰς ἐντολάς· ἐπιθυμία γὰρ κακῆ ὄνομα ὕβρις,
 καὶ τὸν τῆς ἐπιθυμίας ἵππον «ὕβριστήν» ὁ Πλάτων προσεῖπεν,
 «ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενῆθητέ μοι» ἀναγνοῦς. Τὴν δὲ ἐπὶ τῇ
 ὕβρει δίκην γνωριοῦσιν ὑμῖν οἱ εἰς τὰ Σόδομα παραγεγονότες
 3 ἄγγελοι. Οὗτοι τοὺς πειρᾶν ἐθελῆσαντας σφᾶς ἐπαισχῦναι αὐτῇ
 πόλει κατέφλεξαν, δεῖγμα ἐναργὲς τοῦτο, λαγνείας ἐπικάρπιον
 τὸ πῦρ, ὑπογράφοντες· τὰ γὰρ τῶν παλαιῶν συμπτώματα, ὡς
 καὶ πρόσθεν εἶπομεν, εἰς τὴν ἡμετέραν ἀναγεγράφεται νοουθε-
 σίαν, ὡς μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐνσχεθῆναι, φυλάξασθαι δὲ μὴ περιπε-
 σεῖν τοῖς ἴσοις.

90,1 Χρὴ δὲ υἱοὺς μὲν ἡγεῖσθαι τοὺς παῖδας, εἰς δὲ τὰς γυναῖκας
 τὰς ἀλλοτρίας ὡς ἰδίας ἀφορᾶν θυγατέρας κρατεῖν τε ἡδονῶν

11. Βλ. τὴν ἄποψι αὐτῇ στὸν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Ἱστορία ζώων* 6,579b 30–580 α
 3.

12. Τοῦ Μωϋσέως, βλ. σημ. 10.

κεῖται σ' ἓνα γάμο. Καὶ συλλαμβάνει πάλι, ἐνῶ ἀκόμη θηλά-
 2 ζεται· διότι ἔχει τὴν μήτρα διχασμένη¹¹. Καὶ δὲν εἶναι μόνο τὸ
 κούφωμα τῆς μήτρας γι' αὐτὴν κατάλληλο ὀρμητήριο
 συνουσίας, διότι κάθε κενὸ ἐπιθυμεῖ πλήρωσι, ἀλλὰ συμβαί-
 νει, ὅταν κυφοροῦν, τὸ ἄλλο μέρος τῆς μήτρας νὰ κατέχεται
 ἀπὸ ἐπιθυμία καὶ νὰ ὀργᾶ. Γι' αὐτὸ καὶ γίνονται ἐπανακυο-
 3 φορήσεις. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ αἰνιγματικὴ ἀπαγόρευσις¹² παραι-
 νεῖ ν' ἀπέχουμε ἀπὸ τὶς σφοδρὲς ὀρέξεις καὶ τὶς ἀλλεπάλλη-
 λες συνουσίαις, τὴν ἔνωσι μὲ τὶς ἔγκυες γυναῖκες, τὴν ἀλλη-
 λοβασία καὶ παιδοφθορία, τὴ μοιχεία καὶ λαγνεία.

89,1 Ὁ ἴδιος πάλι Μωυσῆς, ὄχι μὲ αἰνίγματα πλέον, ἀλλὰ
 φανερά, μὲ γυμνὴ τὴν κεφαλὴ, δίδει τὴν ἀπαγόρευσι τούτη·
 «δὲν θὰ πορνεύσης, δὲν θὰ μοιχεύσης, δὲν θὰ παιδοφθορή-
 σης»¹³. Βέβαια αὐτὸ τὸ διάταγμα τοῦ Λόγου πρέπει νὰ
 τηρηθῆ μὲ κάθε σθένος καὶ δὲν πρέπει νὰ παραβιασθῆ μὲ
 2 κανένα τρόπο οὔτε ν' ἀκυρωθοῦν οἱ ἐντολές. Διότι τῆς κακῆς
 ἐπιθυμίας τὸ ὄνομα εἶναι ὕβρις καὶ τὸν ἵππο τῆς ἐπιθυμίας ὁ
 Πλάτων ἀποκαλεῖ «ὕβριστή»¹⁴, διότι εἶχε διαβάσει στὴ Γρα-
 φή, «μοῦ ἔχετε γίνει ἵπποι θηλυμανεῖς»¹⁵. Τὴν δὲ τιμωρία γιὰ
 τὴν ὕβρι θὰ σᾶς γνωστοποιήσουν οἱ ἄγγελοι ποὺ ἐπισκέφθη-
 3 καν τὰ Σόδομα. Αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι κατέφλεξαν μαζὶ μὲ τὴν
 πόλι ἐκείνους ποὺ θέλησαν νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ τοὺς κατα-
 σχύνουν σ' αὐτὴν τὴν πόλι, παρουσιάζοντας ὡς καθαρὸ τοῦ-
 το, ὅτι ἡ φωτιὰ εἶναι ἐπικαρπία τῆς λαγνείας. Ὅπως εἶπαμε
 ἤδη προηγουμένως, τὰ δεινὰ τῶν παλαιῶν ἔχουν γραφῆ γιὰ
 τὴν δική μας νουθεσία, ὥστε νὰ μὴ καταληφθοῦμε ἀπὸ τὰ
 ἴδια, ἀλλὰ νὰ προφυλαχθοῦμε, γιὰ νὰ μὴ περιπέσωμε στὰ
 ἴδια.

90,1 Πρέπει τὰ ξένα παιδιὰ νὰ τὰ θεωροῦμε υἱοὺς καὶ τὶς ξέ-
 νες γυναῖκες νὰ τὶς θεωροῦμε σὰν θυγατέρες μας καὶ εἶναι

13. Βλ. Ἐξ. 20,14 καὶ Ἐπιστολὴ Βαρνάβα 19,4.

14. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Φαῖδρος* 238 καὶ 254ce.

15. Ἱερ. 5,8. Φυσικὰ εἶναι ἀπίθανο ὅτι ὁ Πλάτων εἶχε διαβάσει Ἱερεμία.

2 γαστρός τε ἔτι καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα δεσπόζειν ἀρχικώτατον. Εἰ
 γὰρ οὐδὲ τὸν δάκτυλον ὡς ἔτυχε σαλεύειν τῷ σοφῷ ὁ λόγος
 ἐπιτρέπει, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ Στωϊκοί, πῶς οὐχὶ πολλὸ πλεόν
 τοῦ συνουσιαστικοῦ ἐπικρατητέον μορίου τοῖς σοφίαν διώκου-
 σιν; Ταύτη μοι δοκεῖ καὶ ὠνομάσθαι αἰδοῖον, ὅτι χρῆ παντὸς
 3 μᾶλλον τούτῳ τοῦ σώματος τῷ μέρει χρῆσθαι μετὰ αἰδοῦς· ἡ
 γὰρ φύσις ὡσπερ καὶ ταῖς τροφαῖς, οὕτω δὲ καὶ τοῖς κατὰ νόμον
 γάμοις ὅσον οἰκεῖον καὶ χρήσιμον καὶ εὐπρεπὲς ἐπέτρεψεν ἡμῖν,
 4 ἐπέτρεψε δὲ ὀρέγεσθαι παιδοποιίας. Ὅσοι δὲ τὴν ὑπερβολὴν
 διώκουσι, πταίουσι περὶ τὸ κατὰ φύσιν, σφᾶς αὐτοὺς βλάπτον-
 τες κατὰ τὰς παρανόμους συνουσίας. Ἐχε γὰρ ὀρθῶς παντὸς
 μᾶλλον μὴ ποτε κοινωνεῖν καθάπερ θηλειῶν πρὸς μῖξιν ἀφρο-
 δισίων τοῖς νέοις. Διὸ καὶ «μὴ εἰς πέτρας τε καὶ λίθους σπεί-
 ρειν», φησὶν ὁ ἐκ Μωυσέως φιλόσοφος, «ὅτι μήποτε φύσιν τὴν
 αὐτοῦ ριζωθὲν λήψεται γόνιμον».

91,1 Πάνυ γοῦν ἐμφανέστατα διὰ Μωυσέως ὁ Λόγος παρήγγει-
 λεν. «Καὶ μετὰ ἄρρενος οὐ κοιμηθήσῃ κοίτην γυναικείαν, βδέ-
 λυγμα γάρ ἐστι». Πρὸς δὲ καὶ «ἀρούρας θηλείας ἀπέχεσθαι πά-
 σης», ὅτι μὴ τῆς ἰδίας, ὁ καλὸς ἐκ τῶν θείων ἀναλεγόμενος
 Γραφῶν συνεβούλευσεν Πλάτων ἐκεῖθεν τὸ νόμιμον ἐκλαβὼν·
 «καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου οὐ δώσεις κοίτην τοῦ
 2 σπέρματος τοῦ ἐκμιασθῆναι πρὸς αὐτήν». «Ἐθυτα δὲ παλλακί-
 δων σπέρματα καὶ νόθα». Μὴ σπεῖρε οὐδὲ «μὴ βούλοιο ἂν σοι
 φύεσθαι τὸ σπαρέν»· μηδὲ μὴν «ἄπτεσθαί τινος πλὴν γαμετῆς

16. Στωϊκὸ ἀπόφθεγμα, Von Arnim, *Stoicorum Vet. Fragm.* III, ἀρ. 730.

17. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 8,836 c.

18. Ὁ Πλάτων *Νόμοι* 8,838 E. Ὁ Κλήμης, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπολογηταὶ προηγουμένως, πιστεύει ὅτι ὁ Πλάτων ἐδανείσθηκε ὠρισμένες ἀλήθειες ἀπὸ τὸν Μωυσῆ.

σπουδαιότατο νὰ κυριαρχοῦμε στὶς ἡδονές τῆς κοιλιᾶς καὶ
 2 νὰ δεσπόζωμε τῶν κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιά. Διότι ἂν ὁ λόγος
 δὲν ἐπιτρέπει στὸ σοφὸ οὔτε τὸ δάκτυλό του νὰ σαλεύη τυ-
 χαῖα, ὅπως ὁμολογοῦν οἱ Στωϊκοί¹⁶, πῶς δὲν πρέπει ὅσοι
 ἐπιδιώκουν τὴν σοφία νὰ ἐπικρατοῦν πολὺ περισσότερο τῶν
 συνουσιαστικῶν ὀργάνων; Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι ὠνομάσθηκε
 αἰδοῖο, διότι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος τοῦ σώμα-
 3 τος τοῦτο πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε μὲ αἰδῶ. Διότι ἡ φύσις,
 ὅπως καὶ μὲ τὶς τροφές, ἔτσι καὶ μὲ τὴν νόμιμη συνουσία,
 μᾶς ἐπέτρεψε ὅ,τι εἶναι οἰκεῖο καὶ χρήσιμο καὶ εὐπρεπές·
 4 ἐπέτρεψε νὰ ἐπιθυμοῦμε παιδοποιία. Ὅσοι ὅμως ἐπιδιώκουν
 τὴν ὑπερβολή, ἀντινομοῦν στὴν κατὰ φύσιν διαγωγή, βλά-
 πτοντας τοὺς ἑαυτοὺς των κατὰ τὶς παράνομες συνουσίες. Νὰ
 θεωρῆς δὲ περισσότερο ἀπὸ κάθε τι σωστὸ νὰ μὴ ἐνώνεσαι
 ποτὲ ἐρωτικῶς μὲ τοὺς νέους σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ γυναῖ-
 κες¹⁷. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀπὸ τὸν Μωυσῆ φιλόσοφος λέγει, «νὰ
 μὴ ρίπτῃς τὸ σπέρμα σὲ πέτρες καὶ λίθους, διότι δὲν μπορεῖ
 νὰ ριζώσῃ ἐκεῖ, ὥστε νὰ καταστήσῃ γόνιμη τὴ φύσιν του»¹⁸.

91,1 Πολὺ καθαρὰ λοιπὸν παρήγγειλε ὁ Λόγος διὰ τοῦ Μωυ-
 σέως· «νὰ μὴ κοιμηθῆς μὲ ἄρρενα σὰν μὲ γυναῖκα, διότι αὐτὸ
 εἶναι βδέλυγμα»²⁰. Ἐπὶ πλέον μὲ τὸ παράγγελμα «ν' ἀπέχῃς
 ἀπὸ κάθε θηλυκὸ ἀγρό»²¹, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν δικό σου, ὁ καλὸς
 Πλάτων, ἐκλέγοντας ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, συμβουλεύει τὸ
 νόμιμο ποὺ ἐπῆρε ἀπὸ ἐκεῖ· «πρὸς τὴ γυναῖκα τοῦ πλησίον
 σου νὰ μὴ δώσῃς τὸ σπέρμα σου, ὥστε νὰ μιανθῆς μὲ τὶς
 2 σχέσεις σου πρὸς αὐτήν»²². «Τὰ σπέρματα ποὺ δέχονται οἱ
 παλλακίδες εἶναι μiasμένα καὶ νόθα»²³. Νὰ μὴ σπέρνῃς ἐκεῖ
 ὅπου δὲν θέλεις νὰ φυτρώσῃ τὸ σπέρμα σου»²⁴ καὶ μάλιστα
 «νὰ μὴ ἐγγίξῃς καθόλου γυναῖκα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σύζυγό

20. Λευϊτ. 18,22.

21. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 8,839A.

22. Λευϊτ. 18,20.

23. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 8,841D.

24. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 8,839 A.

τὸ παράπαν τῆς ἑαυτοῦ γυναικός», ἐξ ἧς μόνης καρποῦσθαι τὰς σαρκὸς ἡδονὰς δίκαιον εἰς διαδοχὰς γνησίας. Νόμιμα γὰρ ταῦτα μόνα τῷ Λόγῳ. Θείας γέ τοι μοίρας τῆς δημιουργικῆς μεταλαμβάνοντας σπέρμα οὐκ ἐκριπτέον οὐδὲ καθυβριστέον οὐδὲ μὴν κερρασβόλα σπαρτέον.

92,1 Ὁ γοῦν αὐτὸς οὗτος Μωυσῆς καὶ ταῖς γαμεταῖς αὐταῖς ἀπαγορεύει πλησιάζειν, ἦν ταῖς ἐπιμηνίοις καθάρσεσιν ἐνεσχημέναι τύχωσιν. Οὐ γάρ πω εὐλογον τῷ ἀποκαθάρματι τοῦ σώματος τὸ γονιμώτατον τοῦ σπέρματος καὶ μετ' ὀλίγον ἄνθρωπον ὄν μολύνειν οὐδὲ μὴν ἀποκλύζειν τῷ ρυπαρῷ τῆς ὕλης ρεύματι καὶ ἀποκαθάρματι σπέρμα γενέσεως εὐφροῦς τῶν τῆς μήτρας ἀποστερούμενον ἀυλάκων. Οὐδέ τινα τῶν παλαιῶν Ἑβραίων ἐγκύμονι τῇ αὐτοῦ γυναικὶ συνιόντα παρήγαγεν· ψιλῆ γὰρ ἡδονή, κἂν ἐν γάμῳ παραληφθῆ, παράνομός ἐστι καὶ ἄδικος καὶ ἄλογος.

3 Ἐμπαλιν δὲ ὁ Μωυσῆς ἀπάγει τῶν ἐγκύων τοὺς ἄνδρας ἄχρῖς ἂν ἀποκυήσωσιν· τῷ ὄντι γὰρ ἡ ὑστέρα ὑποκειμένη μὲν τῇ κύστει, ἐπικειμένη δὲ τῷ ἐντέρῳ τῷ καλουμένῳ ἀρχῶ, ἐκτείνει τὸν τράχηλον μεταξὺ τῶν ὄμων ἐν τῇ κύστει, καὶ τὸ στόμιον τοῦ τραχήλου, ᾧ προσίεται τὸ σπέρμα, πεπληρωμένον μέμυκεν, αὐθίς τε ἀποκενοῦται καθαιρομένη κυήσει, ἀποθεμένη δὲ τὸν καρπὸν εἶτα ἐπιδέχεται τὸν σπόρον. Οὐκ αἰσχρὸν δὲ ἡμῖν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀκουόντων τὰ κνητικὰ ὀνομάζειν ὄργανα, ὧν οὐκ ἐπησχύνθη τὴν δημιουργίαν ὁ Θεός.

93,1 Διψῶσα τοίνυν ἡ ὑστέρα παιδοποιίας προσίεται τὴν σποράν, καὶ τὸ ἐπίψογον τῆς συνουσίας ἀρνεῖται, μετὰ τὴν σπορὰν ἀποκλείουσα τέλεον ἤδη τὴν ἀσέλγειαν μεμυκότι τῷ στόματι. Αἱ δὲ ὀρέξεις αὐτῆς αἱ τέως περὶ τὴν παιδοποιίαν ἀσχολούμεναι

σου»²⁵, ἀπὸ τὴν ὁποία μόνο εἶναι δίκαιο νὰ καρποφοροῦν οἱ ἡδονὲς τῆς σάρκας γιὰ μιὰ νόμιμη διαδοχὴ. Μόνο αὐτὰ εἶναι νόμιμα ἐνώπιον τοῦ Λόγου. Ἐμεῖς ποὺ ἔχομε λάβει τέτοιο δημιουργικὸ μερίδιο, δὲν πρέπει νὰ πετοῦμε τὸ σπέρμα οὔτε νὰ τὸ ὑβρίζωμε οὔτε νὰ τὸ σπέρνωμε ἄστοχα²⁶.

- 92,1 Ὁ ἴδιος λοιπὸν Μωυσῆς ἀπαγορεύει νὰ πλησιάζωμε καὶ τὶς συζύγους ἀκόμη, ἂν τύχουν νὰ εὐρίσκωνται στὴν ἔμμηνη κάθαρσι. Διότι δὲν εἶναι καθόλου εὐλόγο νὰ μολύνωμε μὲ τὸ ἀποκάθαρμα τοῦ σώματος τὸ γονιμώτατο στοιχεῖο τοῦ σπέρματος ποὺ σὲ λίγο θὰ εἶναι ἄνθρωπος, οὔτε νὰ κατακλύζωμε μὲ τὸ ρυπαρὸ ρεῦμα τῆς ὕλης καὶ μὲ τὸ ἀποκάθαρμα σπέρμα εὐγενοῦς γεννήσεως, στερούμενο τῶν ἀλλάκων τῆς μήτρας.
- 2 Ὁ Μωυσῆς δὲν ἀναφέρει κανένα ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Ἑβραίους νὰ συνῆλθε μὲ τὴ γυναῖκα του ποὺ ἦταν ἔγκυος. Διότι ἡ ἄσκοπη ἡδονή, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπισυμβῇ στὸν ἔγγαμο
- 3 βίο, εἶναι παράνομη καὶ ἄδικη καὶ ἄλογη. Γι' αὐτὸ ὁ Μωυσῆς ἀποτρέπει τοὺς ἄνδρες ἀπὸ τὴν συνεύρεσι μὲ τὶς ἔγκυες, ἕως ὅτου γεννήσουν. Διότι ἡ μήτρα, ποὺ ὑπόκειται στὴν κύστι καὶ ἐπίκειται στὸ ἀπηυθυσμένο ἔντερο, ἐκτείνει τὸν τραχήλο ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ὠμούς μέσα στὴν κοιλότητα καὶ τὸ στόμιο τοῦ τραχήλου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο διέρχεται τὸ σπέρμα, ὅταν ἡ μήτρα εἶναι γεμάτη, εἶναι κλειστὸ, πάλι ὅμως ἀδειάζει ὅταν καθαρίζεται μὲ τὴν κύησι, ἀφοῦ δὲ ἀποθέσῃ τὸν καρπὸ, ἔπειτα δέχεται τὸν σπόρο. Δὲν εἶναι ἐντροπὴ πρὸς ὠφέλεια τῶν ἀκουόντων νὰ ἀναφέρωμε τὰ γεννητικὰ ὄργανα, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἐντράπηκε νὰ τὰ δημιουργήσῃ.

- 93,1 Καθὼς λοιπὸν ἡ μήτρα διψᾷ γιὰ παιδοποιία, προσλαμβάνει τὴ σπορὰ καὶ ἀρνεῖται τὸν ψόγο γιὰ τὴν συνουσία, ἀφοῦ μετὰ τὴν σπορὰ ἀποκλείει πλέον τελείως τὴν ἀσέλγεια μὲ τὸ κλείσιμο τοῦ στομίου. Οἱ δὲ ὀρέξεις τῆς ποὺ καθωρίζονταν ἕως τῶρα ἀπὸ τὶς ἐρωτικὲς συμπλοκές, ἐπιστρέφον-

26. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 9,853D.

2 συνεργοῦσι τῷ δημιουργῷ. Οὐ δὴ θέμις ἐργαζομένην τὴν φύσιν ἤδη ἐνοχλεῖν ἔτι, περιττεύοντας εἰς ὕβριν· ὕβρις δέ, ἢ πολυώνυμος καὶ πολυειδής, ἐπειδὴν ἐκτραπῆ κατὰ τοῦτο τῆς ἀταξίας τὸ μέρος τὸ κατὰ τὴν Ἀφροδίτην, λαγνεῖα κέκληται, τὸ λαϊκὸν καὶ δημῶδες καὶ ἄναγνον, τὸ περὶ τὰς ὀχείας καταφερές, ἐμφαίνοντος τοῦ ὀνόματος, ἐξ ὧν αὐξηθέντων τὸ πολὺ τῶν νοσημάτων πλῆθος ἐπισυμβαίνει, φιλοψία, φιλοινία, φιλογυνία, καὶ δὴ καὶ
3 ἀσωτία καὶ φιληδονία πᾶσα, ὧν τυραννεύει ἐπιθυμία. Μυρία δὲ τούτοις αὐξεται ἀδελφὰ παθήματα, ἐξ ὧν τὸ ἀκόλαστον κορυφοῦται ἦθος· λέγει δὲ ἡ Γραφή· «ἐτοιμάζονται ἀκολάστοις μάλιστα καὶ τιμωρίαὶ ὅμοις ἀφρόνων», τὴν ἰσχὺν τῆς ἀκολασίας καὶ τὴν εὐτονον ὑπομονὴν «ὅμους ἀφρόνων» καλοῦσα.

4 Διὰ τοῦτό τοι «ἀπόστησον ἀπὸ τῶν δούλων σου ἐλπίδας κενάς, καὶ ἐπιθυμίας», φησὶν, «ἀπρεπεῖς ἀπόστρεψον ἀπ' ἐμοῦ, κοιλίας ὄρεξις καὶ συνουσιασμός μὴ καταλαβέτωσάν με». Πόρρωθεν οὖν ἀπερύκειν χρῆ τὴν πολλὴν τῶν ἐπιβούλων κακουργίαν· οὐ γὰρ εἰς τὴν Κράτητος πήραν μόνον, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν «εἰσπλεῖ οὐ μωρὸς παράσιτος οὐδὲ λίχνος πόρνος πυγῆ ἀγαλλόμενος, οὐ δολερὰ πόρνη», ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τι τοιοῦτον ἡδονῆς θηρίον. Πολλῆ οὖν ἡμῖν ἐγκατεσπάρθω παρ' ὄλον τὸν βίον ἀξιοπραγία.

94,1 Καθόλου μὲν οὖν εἰ γαμητέον ἢ γάμου εἰς τὸ παντελὲς καθαραιότεον —ἔχεται γὰρ ζητήσεως καὶ τοῦτο—, ἐν τῷ Περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν δεδήλωται. Εἰ δὲ αὐτὸ τοῦτο, εἰ γαμητέον, ἐδέησε σκέψεως, πῶς ἂν ἐπιτραπεῖη ἀνέδην καθάπερ τροφῆ, οὕτω δὲ

27. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται συνεργὸς μετὰ τὸν Θεὸ στὴν ἀναπαραγωγή. Βλ. καὶ παραπάνω, § 83,2.

28. Παρμ. 19,29.

τας, ασχολοῦνται μὲ τὴν παιδοποιία, συνεργαζόμενες μὲ τὸν
 2 Δημιουργό²⁷. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐπιτρεπτό νὰ ἐνοχλοῦμε ἀκό-
 μη τὴν φύσι, ὅταν πλέον ἐργάζεται, μὲ περιττὴ ὕβρι. Ἡ δὲ
 ὕβρις, ἢ πολυώνυμη καὶ πολυειδής, ὅταν ἐκτραπῆ κατὰ τοῦ-
 το τὸ ἀφροδίσιο πεδίο, ὀνομάζεται λαγνεία, ὄνομα ποῦ δεί-
 χνει τὸ λαϊκὸ καὶ δημῶδες καὶ ἄναγνο, τὴν τάσι πρὸς τὶς
 συνουσίες· κι' ὅταν αὐτὲς αὐξηθοῦν, προκαλεῖται τὸ μεγάλο
 πλῆθος τῶν νοσημάτων, ἢ φιλοφαγία, ἢ φιλοποσία, ἢ φιλο-
 γυνία, καὶ φυσικὰ κάθε εἶδος ἀσωτίας καὶ φιληδονίας, τῶν
 3 ὁποίων τύραννος εἶναι ἢ ἐπιθυμία. Μαζὶ μὲ αὐτὰ ἐμφανίζον-
 ται κι' ἄλλα μύρια παθήματα ἀδελφικά, ποῦ συγκροτοῦν τὸ
 ἀκόλαστο ἦθος. Λέγει ἡ Γραφή, «γιὰ τοὺς ἀκολάστους ἐτοι-
 μάζονται μαστιγες καὶ γιὰ τοὺς ὄμους τῶν ἀφρόνων τιμω-
 ρίες»²⁸, καλώντας ὄμους ἀφρόνων τὴ δύναμι τῆς ἀκολασίας
 καὶ τὴν ἰσχυρὴ ὑπομονή της.

4 Γι' αὐτὸ βέβαια λέγει, «ἀπομάκρυνε ἀπὸ τοὺς δούλους
 σου μάταιες ἐλπίδες καὶ ἀπόστρεψε ἀπὸ μένα ἀπρεπεῖς ἐπι-
 θυμίες· νὰ μὴ μὲ αἰχμαλωτίσουν ἐπιθυμία κοιλίας καὶ πόθος
 συνουσίας»²⁹. Πρέπει ν' ἀπορρίπτωμε μακριὰ τὴν πολλὴ κα-
 κουργία τῶν ἐπιβούλων· διότι ὄχι μόνο στὸ σακκούλι τοῦ
 Κράτητος ἀλλὰ οὔτε τὴν πόλι μας «εἰσπλέει οὔτε μωρὸς πα-
 ράσιτος οὔτε λαίμαργος πόρνος ποῦ ἀγάλλεται μὲ τὰ ὀπίσθιά
 του οὔτε δόλια πόρνη»³⁰, ἀλλ' οὔτε κανένα ἄλλο τέτοιο θη-
 ρίο ἡδονῆς. Ἄς ἐγκατασπαρθῆ λοιπὸν σ' ἐμᾶς πολλὴ ἀξιο-
 πραξία σ' ὄλον τὸν βίον.

94,1 Γενικά, τὸ θέμα ἂν πρέπει νὰ νυμφεύεται κανεὶς ἢ νὰ
 μένη γιὰ πάντα ἄγνός (διότι κι' αὐτὸ εἶναι ἄξιο συζητήσεως),
 τὸ ἔχομε δηλώσει στὸ ἔργο *Περὶ ἐγκρατείας*³¹. Ἄν δὲ καὶ
 μόνο τὸ ἂν πρέπει νὰ νυμφεύεται κανεὶς χρειάζεται σκέψι,
 πῶς θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἐπιτραπῆ ἐλεύθερα νὰ χρησιμοποιοῖ

29. Σοφ. Σειράχ 23,5 ἐ.

30. ΚΡΑΤΗΣ, ἀπόσπασμα 4. Diels.

31. Ὁ Κλήμης ἐννοεῖ ἐδῶ ἓνα ἔργο ποῦ ἐχάθηκε ἢ τὰ τμήματα τοῦ
Στρωματέως 2,137,1–147,5 καὶ κυρίως *Στρωματέως* 3.

2 καὶ συνουσία ὡς ἀναγκαίῳ κεχρηῆσθαι ἐκάστοτε; Ἔστι γοῦν
 συνιδεῖν ἐξ αὐτῆς καθάπερ στήμονας τὰ νεῦρα διαφορούμενα
 καὶ περὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς ὀμιλίας διαρρηγνύμενα· ναὶ μὴν καὶ
 ἀχλὺν περισκεδάννουσι τοῖς αἰσθητηρίοις, κόπτει δὲ καὶ τοὺς τό-
 3 νους. Σαφὲς τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων καὶ ἐπὶ τῶν ἐν
 ἀσκήσει σωμάτων, ὧν οἱ ἀπεχόμενοι ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν ἀντι-
 πάλων περιγίνονται, τὰ δὲ ἀπάγεται τῆς ὀχείας περιελκόμενα,
 μονονουχὶ συρόμενα, ἰσχύος ἀπάσης καὶ ὀρούσεως τέλεον κεκε-
 νωμένα. «Μικρὰν ἐπιληψίαν» τὴν συνουσίαν ὁ Ἀβδηρίτης ἔλε-
 4 γε σοφιστῆς, νόσον ἀνίατον ἠγούμενος. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἐκλύ-
 σεις παρέπονται τῷ μεγέθει τῆς ἀπουσίας ἀνατιθέμεναι; «Ἄν-
 θρωπος γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἐκφύεται τε καὶ ἀποσπᾶται». Ὅρα
 τὸ μέγεθος τῆς βλάβης· ὁλος ἄνθρωπος ἀποσπᾶται κατὰ συνου-
 σίας ἀπουσίαν· φησὶ γάρ· «τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου
 καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου». Τοσοῦτον ἄρα ὁ ἄνθρωπος κε-
 νοῦται τῷ σπέρματι, ὅσος ὀρᾶται τῷ σώματι· ἀρχὴ γὰρ γενέσε-
 ως τὸ ἀπαλλαττόμενον. Ἀλλὰ καὶ τῆς ὕλης ὁ βρασμὸς ἐκταράτ-
 τει καὶ συγκρούει τὴν ἀρμονίαν τοῦ σώματος.

95,1 Ἀστεῖος οὖν μάλα ἐκεῖνος ὁ πρὸς τὸν ἐρόμενον, Πῶς ἔχοι
 πρὸς τὰ ἀφροδίσια, «εὐφήμει», φήσας, «ἄνθρωπε, ἀσμενέστατα
 μέντοι αὐτὰ ἀπέφυγον ὡσπερ λυττῶντα καὶ ἄγριον δεσπότην».
 2 Ἀλλ' ἐγκεκρίσθω δὴ ὁ γάμος καὶ ἐγκατατετάχθω· «πληθύνε-
 σθαι» γὰρ ὁ Κύριος βούλεται τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' οὐκ
 «ἀσελγαίνετε» λέγει οὐδὲ σφᾶς αὐτοὺς καθάπερ εἰς ὀχείαν γεγο-
 νότας ἐκδίδουσθαι ἡδοναῖς ἠθέλησεν. Δυσωπεῖτω δὲ ἡμᾶς ὁ

32. Βλ. Α' Κορ. 9,25.

33. ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ ἀπόσπασμα 32, Diels.

34. Γεν. 2,23.

κάθε φορά τὴν συνουσία σὰν ἀναγκαῖο ἐφόδιο, ὅπως τὴν
 2 τροφή; Εἶναι λοιπὸν δυνατόν ν' ἀντιληφθοῦμε ἀπὸ τὴν συνου-
 σία ὅτι τὰ νεῦρα σὰν στημόνια χαλαρώνουν καὶ κατὰ τὴν ἔν-
 τασί της σπάζουν· καὶ μάλιστα αὐτὴ ἢ πρᾶξις σκορπίζει μιὰ
 3 ὀμίχλη στὰ αἰσθητήρια, ἐνῶ κόβει καὶ τοὺς τόνους. Τοῦτο
 εἶναι σαφές καὶ στὴν περίπτωσι τῶν ἀλόγων ζώων καὶ τῶν
 ἀσκουμένων σωμάτων. Οἱ ἄνθρωποι ἀπέχοντας ἀπὸ τὰ ἐρω-
 τικά νικοῦν τοὺς ἀντιπάλους στοὺς ἀγῶνες³², ἐνῶ τὰ ζῶα
 ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἐπίβασι ἐλκόμενα, σχεδὸν συρῶμε-
 να, ἐντελῶς στερημένα ἀπὸ κάθε δύναμι καὶ ὀρμή. Ὁ σοφι-
 στὴς ἀπὸ τὰ ἸΑβδηρα, ὁ Δημόκριτος, ἐχαρακτήριζε τὴν συν-
 ουσία «μικρὴ ἐπιληψία», καὶ τὴν ἐθεωροῦσε ἀνίατη νόσο.
 4 Πράγματι δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἐξασθένησι πού εἶναι ἀνάλο-
 γη μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἀπωλείας τοῦ σπέρματος; Διότι «ὁ ἄν-
 θρωπος ἐκφύεται καὶ ἀποσπᾶται ἀπὸ ἄνθρωπο»³³. Πρόσεχε
 τὸ μέγεθος τῆς βλάβης· ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἀποσπᾶται κατὰ
 τὴν διάρκεια τῆς ἀποβολῆς σπέρματος μὲ τὴν συνουσία.
 Διότι λέγει· «τοῦτο εἶναι τώρα ὅστοῦν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ μου καὶ
 σάρκα ἀπὸ τὴν σάρκα μου»³⁴. Ὁ ἄνθρωπος ἄρα χάνει τόσο
 πολὺ μὲ τὸ σπέρμα, ὅσος φαίνεται ὅτι εἶναι σωματικῶς· διό-
 τι ἀρχὴ τῆς γενέσεως εἶναι ἐκεῖνο πού ρίπτεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ
 βρασμὸς τῆς ὕλης ταρασσει καὶ συγκρούει τὴν ἀρμονία τοῦ
 σώματος.

95,1 Πάρα πολὺ χαριτωμένος λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος πού πρὸς
 ἐκεῖνον πού ἐρώτησε, πῶς τὰ πηγαίνει στὰ ἐρωτικά, εἶπε,
 «σιῶπα, ἀγαπητέ μου· τὰ ἀπέφυγα μὲ μεγάλη μου χαρά, σὰν
 2 λυσσασμένο καὶ ἄγριο αὐθέντη»³⁵. Ἀλλὰ βέβαια ὁ γάμος
 πρέπει νὰ γίνεται δεκτὸς καὶ νὰ τελῆται· διότι ὁ Κύριος θέ-
 λει νὰ πληθύνεται ἡ ἀνθρωπότης, ἀλλὰ δὲν λέγει, «νὰ ἀσελ-
 γῆτε», οὔτε νὰ ἐπιδίδεσθε στὶς ἡδονές σὰν νὰ ἔχετε γεννηθῆ
 γιὰ τὴν συνουσία. Ἄς μᾶς διδάσκη λοιπὸν ὁ Παιδαγωγός,

35. Λόγος τοῦ Σοφοκλέους, παρατιθέμενος ἀπὸ τὸν ΠΛΑΤΩΝΑ, *Πολιτεία* 1, 329 c. Βλ. καὶ *Στρωματεῖς* 3,18,5.

Παιδαγωγὸς δι' Ἰεζεκιήλ βοῶν, «περιτέμνεσθε τὴν πορνείαν ὑμῶν». Ἔχει τινὰ καιρὸν εὐθετον εἰς σπóρον καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων.

3 Τὸ δὲ μὴ εἰς παίδων γονὴν συνιέναι ἐνυβρίζειν ἐστὶ τῇ φύσει, ἣν χρὴ διδάσκαλον ἐπιγραφομένους τὰς σοφὰς τοῦ καιροῦ ἐπιτηρεῖν παιδαγωγίας, τὸ γῆρας λέγω καὶ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, παρεισάγουσαν –τοῖς μὲν γὰρ οὐδέπω συνεχώρησεν, τοὺς δὲ οὐκέτι βούλεται γαμεῖν–, πλὴν οὐ πάντοτε γαμεῖν. Γάμος δὲ ἢ παιδοποιίας ὄρεξις, οὐχ ἢ τοῦ σπέρματος ἄτακτος ἔκκρισις ἢ παράνομος καὶ ἢ παράλογος.

96,1 Κατὰ φύσιν δ' ἂν ἡμῖν χωροίη ὁ βίος ἅπας κρατοῦσι τῶν ἐπιθυμιῶν ἄνωθεν μὴ κτείνουσί τε τὸ ἐκ προνοίας θεϊκῆς φύομενον τῶν ἀνθρώπων γένος κακοτέχνους μηχαναῖς· αὐταὶ γὰρ πορνείας ἐπικαλύμματι τοῖς ἐς παντελῆ κατασπῶσι φθορὰν φθορίοις συγχρώμεναι φαρμάκοις ἐξαμβλίσκουσιν ἅμα τῷ ἐμ-
2 βρύῳ τὴν φιланθρωπίαν. Ἄλλ' οἷς γε συγκεχώρηται γῆμαι, τούτοις ἐδέησε παιδαγωγοῦ, ὡς μὴ μεθ' ἡμέραν τὰ μυστικὰ τῆς φύσεως ἐκτελεῖσθαι ὄργια μηδὲ ἐξ ἐκκλησίας, φέρε, ἢ ἀγορᾶς ἤκοντα ἐωθινὸν ἀλεκτρονόου ὀχεύειν δίκην, ὀπηνίκα εὐχῆς καὶ ἀναγνώσεως καὶ τῶν μεθ' ἡμέραν εὐεργῶν ἔργων ὁ καιρός· ἐσπέρας δὲ ἀναπαύσασθαι καθήκει μετὰ τὴν ἐστίασιν καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀπολαύσεσιν εὐχαριστίαν.

97,1 Οὐκ ἀεὶ δὲ καιρὸν ἐνδίδωσιν ἢ φύσις τὴν ἔντευξιν τοῦ γάμου τελειοῦσθαι· καὶ γὰρ ποθεινότερα ἢ χρονιωτέρα συμπλοκή. Οὐ μὴν οὐδ' ὡς ἐν σκότῳ νύκτωρ ἀκολαστητέον, ἀλλ' ἐγκα-

36. Βλ. κάτι παρόμοιο στὸν Ἱερ. 4,4 καὶ παράλληλα.

37. Εἶναι ἢ περὶ γάμου ἀντίληψις τῶν Στωϊκῶν. Εἶναι γνωστὸ τὸ ἀνέκδοτο

λέγοντας διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ, «νὰ περιτέμνετε τὴν πορνεία σας»³⁶. Ἀκόμη καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ἔχουν κάποιο χρόνο κατάλληλο γιὰ τὸν σπόρο.

3 Ἀλλὰ τὸ νὰ γίνεται συνουσία χωρὶς ἐπιδίωξι τῆς συλλήψεως παιδιῶν ἀποτελεῖ ὕβρι κατὰ τῆς φύσεως, πὺν πρέπει νὰ τὴν ἔχωμε διδάσκαλο, ὥστε νὰ τηροῦμε τὶς σοφές γιὰ τὸ χρόνο παιδαγωγίης της, δηλαδὴ γιὰ τὸ γῆρας καὶ γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία· ἡ φύσις δηλαδὴ στοὺς μὲν νέους δὲν ἐπιτρέπει ἀκόμη, ἐνῶ τοὺς γέροντες δὲν θέλει πλέον νὰ νυμφεύωνται³⁷, καὶ ἐπομένως διδάσκει νὰ μὴ συνάπτουν γάμο πάντοτε. Γάμος δὲ εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῆς παιδοποιίας, ὄχι ἡ ἄτακτη ἐκκρίσις τοῦ σπέρματος, ἡ παράνομη καὶ παράλογη.

96,1 Ὅλη ἡ ζωὴ μας μπορεῖ νὰ βαδίση κατὰ φύσι, ἂν γινώμαστε κυρίαρχοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ δὲν φονεύωμε μὲ κακότεχνες μηχανές τὸ ἀπὸ θεϊκὴ πρόνοια φυόμενο γένος τῶν ἀνθρώπων³⁸. Διότι αὐτὲς οἱ μηχανές, χρησιμοποιώντας γιὰ κάλυψι τῆς πορνείας φθοροποιὰ φάρμακα, τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦν σὲ τελεία φθορά, ἐξαμβλώνουν μαζὶ μὲ τὸ ἔμβρυο καὶ τὴν φιλανθρωπία. Ἀλλὰ βέβαια ὅσοι ἐπιτρέπεται νὰ συνάψουν γάμο, αὐτοὶ χρειάζονται παιδαγωγό, ὥστε νὰ μὴ ἐκτελοῦν τὴν ἡμέρα τὰ μυστικὰ ὄργια τῆς φύσεως οὔτε νὰ ἐπιβαίνουν τὸ πρῶνι σὰν πετεινοί, μόλις ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, γιὰ παράδειγμα, ἢ τὴν ἀγορά, ὅταν εἶναι καιρὸς προσευχῆς καὶ ἀναγνώσεως καὶ τῶν χρησίμων καθημερινῶν ἔργων· ταιριάζει λοιπὸν τὸ βράδυ νὰ ἀναπαύεται κανεὶς, μετὰ τὸ φαγητὸ καὶ μετὰ τὴν εὐχαριστία γιὰ τὶς ἀπολαύσεις.

97,1 Ἡ φύσις ἐπίσης δὲν ἐπιτρέπει νὰ τελῆται πάντοτε ἡ ἔγγαμη ἔνωσις· καθ' ὅσον ἡ ἔνωσις εἶναι τόσο ποθεινότερη ὅσο ἀραιότερη εἶναι. Βέβαια δὲν πρέπει νὰ ἀκολασταίνωμε

περὶ τοῦ Θαλῆ τοῦ Μιλησίου καὶ τῆς μητέρας του. Ὅταν ὁ Θαλῆς ἦταν νέος καὶ ἡ μητέρα του τὸν παρακινουῖσε διαρκῶς νὰ νυμφευθῆ, αὐτὸς ἀπαντοῖσε πάντοτε «οὔπω καιρός». Ὅταν ἐπέρασαν τὰ χρόνια καὶ θέλησε ὁ ἴδιος νὰ νυμφευθῆ, ἡ μητέρα του τοῦ εἶπε, «οὐκέτι καιρός».

38. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 8,838 E.

2 θειρκτέον τῇ ψυχῇ τὸ αἰδῆμον οἶονεὶ φῶς τοῦ λογισμοῦ· οὐδὲν γὰρ τῆς ἰστουργοῦσης Πηνελόπης διοίσοιμεν, μεθ' ἡμέραν μὲν τὰ σωφροσύνης ἐξυφαίνοντες δόγματα, νυκτὸς δὲ ἀναλύοντες, ἐπὶ εἰς κοίτην ἴωμεν· εἰ γὰρ σεμνότητα ἀσκητέον, ὡσπερ οὖν, πολὺ πλεόν τῇ γυναικὶ τῇ ἑαυτοῦ τὴν σεμνότητα ἐπιδεικτέον τὰς ἀσχήμονας συμπλοκὰς παραιτούμενον, καὶ τῆς πρὸς τοὺς
3 πλησίον ἀγνείας ἢ ἐχέγγυος πίστις οἴκοθεν παραγινέσθω. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι σεμνὸν παρ' ἐκείνη νομισθῆναι, παρ' ἣ τὸ σεμνὸν οὐκ ἐμμάρτυρον δείκνυται ἐν αὐταῖς ἐκείναις ταῖς ὀξειαῖς ἡδοναῖς. Εὐνοια δὲ ὀλισθηρῶς εἰς συνουσίαν ἔχειν ὁμολογοῦσα ὀλίγον ἀνθεῖ καὶ συγγηράσκει τῷ σῶματι, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ προγηράσκει μαρανθείσης τῆς ἐπιθυμίας, ὅποταν τὴν γαμήλιον σωφροσύνην ἑταιρικαὶ καθυβρίσωσιν ἡδοναί· πτηναὶ γὰρ αἱ τῶν ἐρώντων καρδίαι καὶ σβέννυται μετανοία τὰ φίλτρα, τρέπεται δὲ πολλάκις τὸ φιλεῖν εἰς τὸ μισεῖν, ὅποταν αἰσθηται τῆς καταγνώσεως ὁ κόρος.

98,1 Ρημάτων δὲ ἀκολάστων καὶ σχημάτων ἀσχημόνων ἑταιρικῶν τε φιλημάτων καὶ τοιουτωνί τινων λαγνευμάτων οὐδὲ ἐπιμνηστέον, τῷ μακαρίῳ πειθομένοις ἀποστόλω, διαρρήδην λέγοντι· «πορνεία δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσα ἢ πλεονεξία μηδὲ ὄνο-
2 μαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἀγίοις». Εὖ γοῦν τις εἰρηκένας φαίνεται· «συνουσία ὦνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ ἔβλαψεν». Ἡ μὲν γὰρ κατὰ νόμον σφαλερά, εἰ μὴ ὅσον αὐτῆς ἐπὶ παιδοποιία, περὶ δὲ τῆς παρανόμου ἢ Γραφῆ λέγει· «γυνὴ μισθία ἴση σιάλω λογισθήσεται, ὕπανδρος δὲ πύργος θανάτου τοῖς

τὴν νύκτα, μὲ πρόσχημα τὸ σκοτάδι, ἀλλὰ πρέπει νὰ κλείνω-
 με μέσα στὴν ψυχὴ σὰν φῶς τὴν αἰδημοσύνη τοῦ λογισμοῦ·
 2 διότι τίποτε δὲν θὰ διαφέρωμε ἀπὸ τὴν ὑφαίνουσα Πηνελό-
 πη, ὅταν τὴν ἡμέρα ἐξυφαίνωμε τὰ δόγματα τῆς σωφροσύ-
 νης, καὶ τὴν νύκτα τὰ ξηλώνωμε³⁹, ὅταν πηγαίνωμε στὸ
 κρεβάτι. Διότι ἂν πρέπει κανεὶς νὰ δείχνη σεμνότητα, ὅπως
 εἶναι σωστό, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἐπιδείξη σεμνότη-
 τα πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ, παραιτούμενος ἀπὸ τὶς αἰσχρὲς
 συμπλοκὲς, καὶ ἡ ἐπιβεβαίωσις περὶ τῆς ἀγνείας πρὸς τοὺς
 3 πλησίον πρέπει νὰ προέρχεται οἴκοθεν. Διότι δὲν εἶναι δυνα-
 τὸ, ναὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἀποδοθῆ σεμνότης σ' ἐκείνην,
 στὴν ὁποία δὲν μαρτυρεῖται ἡ σεμνότης κατὰ τὴν διάρκειαν
 ἐκείνων τῶν ἰσχυρῶν ἡδονῶν. Ἀγάπη δὲ ποὺ ἀναγνωρίζει
 ὅτι ὀλισθαίνει πρὸς τὴν συνουσίαν, ὀλίγο μόνο ἀνθεῖ καὶ
 γηράσκει μαζί μὲ τὸ σῶμα, μερικὲς φορὲς μάλιστα γηράκει
 πρωτύτερα, ἀφοῦ μαρανθῆ ἡ ἐπιθυμία, ὅταν οἱ πορνικὲς ἡδο-
 νὲς ἀτιμάζουν τὴν ἔγγαμην σωφροσύνη· διότι οἱ καρδιὲς τῶν
 ἔραστῶν εἶναι πτητικὲς καὶ τὰ φίλτρα σβήνονται μὲ τὴν μετά-
 νοίαν, ἐνῶ πολλὲς φορὲς ἡ ἀγάπη μετατρέπεται σὲ μῖσος,
 ὅταν ὁ κόρος ἀντιληφθῆ τὴν κατάκρισι.

- 98,1 Δὲν χρειάζεται νὰ ὑπενθυμίσωμε ἀκόλαστα λόγια καὶ
 ἄσχημα σχήματα καὶ πορνικὰ φιλήματα καὶ ἄλλα παρόμοια
 λαγνεύματα, ὑπακούοντας στὸν μακάριο ἀπόστολο ποὺ λέγει
 σαφέστατα: «πορνεία καὶ κάθε ἀκαθαρσία ἢ πλεονεξία νὰ μὴ
 ἀναφέρεται κἂν ἀνάμεσά σας, ὅπως ἀρμόζει στοὺς ἀγίους»⁴⁰.
 2 Φαίνεται λοιπὸν ὅτι καλῶς ἔχει εἰπεῖ κάποιος: «ἡ συνουσία
 κανένα δὲν ὠφέλησε καὶ θὰ ἦταν εὐτύχημα νὰ μὴ ἔβλα-
 ψεν»⁴¹. Ἡ νόμιμη λοιπὸν συνουσία εἶναι σφαλερὴ, πλὴν
 ἐκείνης ποὺ γίνεται γιὰ τὴν παιδοποιία, ἐνῶ γιὰ τὴν παράνο-
 μη συνουσία ἡ Γραφὴ λέγει, «γυναῖκα ποὺ ἐκδίδεται πρέπει
 νὰ θεωρηθῆ ἴδια μὲ σίαλο, ἐνῶ ἡ ὑπανδρευμένη εἶναι πύργος

40. Ἐφ. 5,3.

41. Τοῦ Μαξίμου τοῦ Ἐπικουρείου, ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΛΑΕΡΤΙΟΥ 10,118.

3 χρωμένοις». Κάπρω ἢ συῖ τὸ ἐταιρικὸν ἀπέικασε πάθος, θάνατον δὲ ζητούμενον εἶρηκε τὴν μοιχείαν ἐπὶ πόρνη τηρουμένη. Οἶκον δὲ καὶ πόλιν, ἐν ἧ ἄσελγαίνουσιν, καὶ ἡ παρ' ὑμῖν ποιητικῇ ὄνειδίζουσά πως γράφει·

99,1 Μοιχεῖται παρὰ σοί τε καὶ ἀνδρῶν μῖξις ἄθεσμος
θηλυγενῆς ἄδικός τε, κακὴ πόλι, πάντ' ἀκάθαρτε·

2 ἔμπαλιν δὲ ἄγεται τοὺς σώφρονας·

οὔτε ἐπ' ἀλλοτρίᾳ κοίτῃ πόθον αἰσχρὸν ἔχοντας
οὔδ' ἐπ' ἄρρενος ὄβρινον ἀπεχθέα τε στυγερὴν τε

ὀρμωμένους, ὅτι παρὰ φύσιν· ταύτας ἡγοῦνται οἱ πολλοὶ τρυφάς, τὰς ἑαυτῶν ἀμαρτίας, οἱ δὲ τούτων ἐπιεικέστεροι γνωρίζουσι

3 μὲν οὖσας αὐτὰς ἀμαρτίας, ἠττώνται δὲ τῶν ἡδονῶν. Καὶ τὸ σκότος αὐτοῖς ἐστὶ προκάλυμμα τῶν παθῶν· μοιχεύει γὰρ τὸν ἑαυτοῦ γάμον ὁ ἐταιριζόμενος αὐτόν, καὶ οὐκ ἀκούει τοῦ Παιδαγωγοῦ βοῶντος· «ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀναβαίνων ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ, ὁ λέγων ἐν τῇ ψυχῇ· τίς με ὀρᾷ; σκότος κύκλω μου, καὶ οἱ τοῖχοι σκέπη μου, καὶ οὐδεὶς βλέπει τὰς ἀμαρτίας μου· τί εὐλα-
4 βοῦμαι; Μὴ μνησθήσεται ὁ Ὑψίστος». Ταλάντατος μὲν οὗτος, ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων δεδιῶς μόνους, λήσειν δὲ τὸν Θεὸν ὑπονοῶν. «Οὐ γὰρ γινώσκει», φησὶν ἡ Γραφή, «ὅτι ὀφθαλμοὶ Κυρίου Ὑψίστου μυριοπλασίως ἡλίου φωτεινότεροί εἰσιν, οἱ ἐπιβλέπουσι πάσας ὁδοὺς ἀνθρώπων καὶ κατανοοῦσιν εἰς ἀπόκρυ-

42. Σοφ. Σειράχ 26,22.

43. Τὸ παραπάνω χωρίο τῆς Σοφ. Σειράχ παρομοιάζει τὴν πόρνη μὲ σιάλον· ἡ λέξις αὐτῇ (στὴ δοτικῇ σιάλω) μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ σιάλον (σάλιο) ἢ ὁ σιάλος (χοῖρος). Ὁ Κλήμης τὸ ἐξέλαβε μὲ τὴν δεύτερη ἔννοια ἴσως ὄχι ἐσφαλμένως. Γενικὰ ὁμοῦ οἱ ἐρμηνευταὶ τὸν ἐκλαμβάνουν ὡς σάλιο.

3 θανάτου για αὐτοὺς πού τὴν χρησιμοποιοῦν»⁴². Τὸ πορνικὸ πάθος τὸ ὠμοίασε μὲ κάπρο ἢ χοῖρο⁴³, ἐνῶ τὴν μοιχεία μὲ πόρνη ἐπαγγελματία τὴν χαρακτηρίζει αὐτοκτονία. Γιὰ τὸν οἶκο δὲ καὶ τὴν πόλι, ὅπου ἀσελγαίνουν, γράφει κάπως ὄνειδιστικά καὶ ἡ ποίησίς σας⁴⁴.

99,1 Μέσα σου γίνονται μοιχεῖες κι' ἀνομες ἐνώσεις ἀνδρῶν, θηλυπρεπεῖς καὶ ἄδικες, κακὴ πόλι σέ ὅλα ἀκάθαρτη⁴⁵.

2 ἐνῶ ἀντιθέτως θαυμάζει τοὺς σώφρονες·

πού οὔτε γιὰ ξένη κλίνη ἔχουν αἰσχρὸ πόθο
οὔτε σέ προσβολὴ ἀρσενικοῦ, ἀπεχθῆ καὶ στυγερὴ⁴⁶,

ὀρμοῦν, διότι αὐτὸ εἶναι παρὰ φύσι. Αὐτὰ θεωροῦν τρυφές οἱ πολλοί, τὶς ἀμαρτίες των, ἐνῶ οἱ ἄλλοι, πού εἶναι πιὸ καλοί, γνωρίζουν βέβαια ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀμαρτίες, ἀλλὰ νικῶνται
3 ἀπὸ τὶς ἡδονές. Καὶ τὸ σκότος εἶναι γι' αὐτοὺς προκάλυμμα τῶν παθῶν. Διότι ὅποιος χρησιμοποιεῖ τὸν γάμο του πορνικῶς τὸν μοιχεύει⁴⁷, καὶ δὲν ἀκούει τὸν Παιδαγωγὸ πού φωνάζει· «ὁ ἄνθρωπος πού ἀνεβαίνει στὴν κλίνη του καὶ λέγει στὴν ψυχὴ του· 'Ποιὸς μὲ βλέπει; γύρω μου εἶναι σκότος καὶ οἱ τοῖχοι εἶναι σκέπη μου, καὶ κανένας δὲν βλέπει τὶς ἀμαρτίες μου· τί φοβοῦμαι;' Δὲν θὰ τὸν θυμηθῆ αὐτὸν ὁ Ὑψι-
4 στος»⁴⁸. Πόσο ταλαίπωρος εἶναι αὐτός, πού φοβεῖται μόνο τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων, φαντάζεται ὅμως ὅτι θὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν Θεὸ! «Διότι δὲν καταλαβαίνει, λέγει ἡ Γραφή, ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου τοῦ ὑψίστου εἶναι μυριοπλάσια φωτεινότεροι ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἐποπτεύουν ὅλους τοὺς δρόμους τῶν ἀνθρώπων καὶ παρατηροῦν ἕως τὰ ἀπόκρυφα μέρη»⁴⁹.

44. Ἐδῶ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Ἐθνικοὺς.

45. *Σιβυλλικοὶ Χρησμοὶ* 5,166–168.

46. Αὐτόθι 4,33–34.

47. Βλ. ΣΗΕΤΟΥ, *Γνώμαι* 231, Chadwick σ. 38.

48. Σοφ. Σειράχ 23,18. 49. Σοφ. Σειράχ 23,19.

5 φα μέρη». Ταύτη τε πάλιν ὁ Παιδαγωγὸς αὐτοῖς ἀπειλεῖ διὰ
 Ἡσαΐου λέγων· «οὐαὶ οἱ ἐν κρυφῇ βουλῇ ποιοῦντες, καὶ ἐροῦ-
 σι· τίς ἡμᾶς ὄρα;». Λήσεται μὲν γὰρ ἴσως τὸ αἰσθητὸν φῶς τις,
 τὸ δὲ νοητὸν ἀδύνατόν ἐστιν· ἢ ὡς φησιν Ἡράκλειτος, «τὸ μὴ
 6 δύνόν ποτε πῶς ἂν τις λάθοι;». Μηδαμῶς τοίνυν ἐπικαλυπτώ-
 μεθα τὸ σκότος, τὸ γὰρ φῶς ἔνοικον ἡμῖν· «καὶ ἡ σκοτία»,
 φησίν, «αὐτὸ οὐ καταλαμβάνει», καταυγάζεται δὲ ἡ νύξ τῶ
 σῶφρονι λογισμῶ· λογισμοὺς δὲ ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἀκοιμήτους
 λύχνους ὠνόμασεν ἡ Γραφή.

100,1 Καίτοι τό γε πειρᾶσθαι λανθάνειν ἐφ' οἷς πράττει τις ὁμο-
 λογοῦντος ἀμαρτάνειν ἐστίν, πᾶς δὲ ὅς ἀμαρτάνει, καὶ ἀδικεῖ εὐ-
 θύς, οὐχ οὔτω τὸν πέλας, ἂν μοιχεύῃ, ὡς ἑαυτόν, ὅτι μεμοίχευ-
 κεν· ἀλλὰ πάντως αὐτὸν χεῖρονα ἀποφαίνει καὶ ἀτιμότερον. Ὁ
 γὰρ ἀμαρτάνων, παρ' ὅσον ἀμαρτάνει, χεῖρων καὶ ἀτιμότερος
 αὐτὸς αὐτοῦ· πάντως δὲ ἤδη που καὶ ἀκολασία πρόσσεσι τῶ
 ἠττωμένῳ αἰσχροῦς ἡδονῆς· διὸ καὶ πάντως ὁ πορνεύων ἀπέθα-
 νε Θεῶ, καὶ καταλέλειπται ὑπὸ τοῦ Λόγου, καθάπερ ὑπὸ τοῦ
 Πνεύματος, νεκρός. Βδελύττεται γὰρ τὸ ἅγιον μολύνεσθαι,
 2 ὥσπερ οὖν εἰκός. Ἄει δὲ καθαρῶ καθαρῶ θέμις θιγγάνειν· μὴ
 δὴ ἅμα χιτῶνι ἀποδυομένῳ ἀποδυσώμεθα καὶ τὴν αἰδῶ ποτε,
 ἐπεὶ οὐδέποτε τῶ δικαίῳ σωφροσύνην ἀποδύσασθαι θέμις.
 Ἴδου γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐπενδύσεται ἀφθαρσίαν, ὅπηνίκα ἂν
 τὸ ἀκῶρεστον τῆς ἐπιθυμίας, τὸ εἰς ἀσέλγειαν ρέον, ἐγκρατεία
 παιδαγωγούμενον, ἀνέραστον γενόμενον τῆς φθορᾶς, αἰδίῳ

50. Ἡσ. 29,15.

51. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ, ἀπόσπασμα 16, Diels.

52. Ἰω. 1,5.

5 Γι' αὐτὸ πάλι ὁ Παιδαγωγὸς τοὺς ἀπειλεῖ λέγοντας διὰ τοῦ Ἑσαΐα· «ἀλλοίμονο σ' αὐτοὺς ποὺ βουλεύονται κρυφὰ καὶ λέγουν· Ποιὸς μᾶς βλέπει;»⁵⁰. Διότι μπορεῖ ἴσως νὰ λησμονήσῃ κανεὶς τὸ αἰσθητὸ φῶς, ἀλλὰ τὸ νοητὸ εἶναι ἀδύνατο· ἢ, ὅπως λέγει ὁ Ἡράκλειτος, «πῶς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ
6 παραβλέψῃ ἐκεῖνο ποὺ δὲν δέει;»⁵¹. Νὰ μὴ ζητοῦμε λοιπὸν καθόλου νὰ καλυπτόμαστε μὲ τὸ σκότος, διότι τὸ φῶς εἶναι ἔνοικο σ' ἐμᾶς· «καὶ ἡ σκοτία», λέγει, «δὲν τὸ ἐγγίζει»⁵², ἀντιθέτως μάλιστα ἡ νύκτα καταυγάζεται ἀπὸ τὸν σῶφρονα λογισμό· τοὺς λογισμοὺς δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἡ Γραφή τοὺς ὠνόμασε ἀκοίμητους λύχνους⁵³.

10,1 Ἄν καὶ βέβαια τὸ νὰ ἐπιχειρῇ κανεὶς νὰ μὴ γίνετα ἀντιληπτὸς γιὰ ὅσα πράττει, εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπου ποὺ ὁμολογεῖ ὅτι ἀμαρτάνει καὶ ὁ καθένας ποὺ ἀμαρτάνει συγχρόνως ἀδικεῖ, ὄχι τόσο τὸν πλησίον, ἄν μοιχεύῃ, ὅσο τὸν ἑαυτό του, διότι ἔχει μοιχεύσει καὶ ὅπωςδῆποτε παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του χειρότερον καὶ ἀτιμότερον. Διότι αὐτὸς ποὺ ἀμαρτάνει, ὅσο ἀμαρτάνει, γίνεται ὁ ἴδιος χειρότερος καὶ ἀτιμότερος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὅπωςδῆποτε στὸν ἠττώμενο ἀπὸ τὴν αἰσχρὴ ἠδονὴ ὑπάρχει ἤδη καὶ κάποια ἀκολασία· γι' αὐτὸ ἀναμφιβόλως ὁ πόρνος ἀπέθανε γιὰ τὸν Θεὸ καὶ ἔχει ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ τὸν Λόγο, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, νεκρός. Διότι, ὅπως εἶναι εὐλόγο, τὸ ἅγιο βδελύσσεται νὰ μολύνεται. Πάντοτε βέβαια εἶναι ἐπιθυμητὸ νὰ ἐφάπτεται τὸ καθαρὸ μὲ τὸ καθαρό⁵⁴. Ἄς μὴ ἐκδυθοῦμε λοιπὸν ποτὲ καὶ τὴν αἰδημοσύνη μαζὶ μὲ τὴν ἀφαίρεσι τοῦ χιτῶνος, διότι ποτὲ δὲν ἐπιτρέπεται στὸν δίκαιο ν' ἀποδυθῆ τὴν σωφροσύνη. Διότι νά, τοῦτο τὸ φθαρτὸ θὰ ἐνδυθῆ ἀφθαρσία⁵⁵, ὅταν τὸ ἀκόρεστο τῆς ἐπιθυμίας ποὺ ρέπει στὴν ἀσέλγεια, παιδαγωγούμενο ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια καὶ μένοντα ἀνέραστο πρὸς τὴ

53. Βλ. Σοφ. Σολ. 7,10.

54. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Φαίδων*, 67 Β.

55. Βλ. Α' Κορ. 15,53.

σωφροσύνη παραχωρήση τὸν ἄνθρωπον, «ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι
3 τούτῳ γαμοῦσι καὶ γαμίσκονται». Καταργήσαντες δὲ τὰ τῆς
σαρκὸς ἔργα, αὐτῇ καθαρᾷ τῇ σαρκὶ ἐπενδυσάμενοι τὴν ἀφθαρ-
4 σίαν τὸ πρὸς μέτρον τῶν ἀγγέλων διώκομεν. Ταύτη τοι καὶ
Πλάτων ἐν Φιλήβῳ ὁ τῆς βαρβάρου μαθητῆς φιλοσοφίας ἀθέ-
ους κέκληκε μυστικῶς τοὺς τὸν Θεὸν τὸν ἔνοικον αὐτοῖς, τὸν
Λόγον, διαφθείροντας καὶ μαιίνοντας τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς ἐν τῇ
τῶν παθῶν οἰκειώσει.

101,1 Οὐκ ἄρα ποτὲ θνητῶς βιωτέον ἀγιαζομένους Θεῶ, οὐδὲ
μὴν, ὡς φησιν ὁ Παῦλος, οὐ χρὴ πόρνῆς ποιεῖν μέλη τὰ τοῦ
Χριστοῦ μέλη οὐδὲ μὴν νεῶν τῶν παθῶν τῶν αἰσχρῶν τὸν νεῶν
2 τοῦ Θεοῦ ποιητέον. Μέννησθε γὰρ τὰς τέτταρας καὶ εἴκοσι χι-
λιάδας διὰ πορνείαν ἀπωσμένας, τὰ δὲ παθήματα τῶν πορνευ-
σάντων, ὡς ἤδη μοι λέλεκται, «τύποι» παιδαγωγοῦντες ἡμῶν
τὰς ἐπιθυμίας εἰσίν. Ἡμῖν δὲ ὁ Παιδαγωγὸς παραινεῖ σαφέστα-
τα· «ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέ-
3 ξεῶν σου κωλύου»· «οἶνος γὰρ καὶ γυναῖκες ἀποστήσουσι συνε-
τούς, καὶ ὁ κολλώμενος πόρναις τολμηρότερος ἐκβήσεται,
σῆψις καὶ σκώληξ κληρονομήσουσιν αὐτόν, καὶ ἐξαρθήσεται ἐν
παραδειγματισμῷ μείζονι»· καὶ πάλιν (οὐ γὰρ ἀποκάμνειν ὠφε-
λῶν)· «ὁ δὲ ἀντοφθαλμῶν ἡδονῇ στεφανοῖ τὴν ζωὴν αὐτοῦ».

102,1 Οὕκουν ἀφροδισίων ἠττᾶσθαι δίκαιον οὐδὲ μὴν κεχηνέναι

56. Λουκᾶ 20,43.

57. Βλ. Γαλ. 5,19.

58. Λουκᾶ 20,36.

59. Θεωρεῖ τὸν Πλάτωνα μαθητὴ τῆς μωσαϊκῆς φιλοσοφίας, τῆς βάρβα-
ρης.

60. Βλ. Α' Κορ. 6,15. 6,19.

φθορά, παραδότη τὸν ἄνθρωπο στὴν αἴδεια σωφροσύνη, «διότι σὲ τοῦτον τὸν αἰῶνα νυμφεύονται καὶ ὑπανδρεύονται»⁵⁶. Ἀφοῦ δὲ καταργήσαμε τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς κι' ἐνδύθηκαμε μὲ καθαρὴ σάρκα τὴν ἀφθαρσία⁵⁷, ἐπιδιώκομε τὸ μέτρο τῶν ἀγγέλων⁵⁸. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πλάτων στὸν Φίληβο, ὁ μαθητὴς τῆς βάρβαρης φιλοσοφίας⁵⁹, ἀπεκάλεσε μυστικῶς ἀθέους ἐκείνους ποὺ διαφθείρουν τὸν ἔνοικό τους Θεό, τὸν Λόγο, καὶ τὸν μαιίνουν, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτούς, μὲ τὴν οἰκείωσι τῶν παθῶν.

101,1 Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ζοῦμε πλέον κατὰ τὸν τρόπο τῶν θνητῶν, ὅταν ἀγιαζώμαστε στὸν Θεό, οὔτε βέβαια πρέπει, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, νὰ καθιστοῦμε μέλη τῆς πόρνῆς τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, οὔτε νὰ μεταβάλλωμε τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ
2 σὲ ναὸ τῶν αἰσχυρῶν παθῶν⁶⁰. Διότι ἐνθυμεῖσθε τίς εἰκοσιτέσσερις χιλιάδες ποὺ λόγῳ πορνείας ἀπορρίφθηκαν⁶¹, τὰ δὲ παθήματα ποὺ ὑπέστησαν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπόρνευσαν, ὅπως εἶπα ἤδη, εἶναι «τύπου» ποὺ παιδαγωγοῦν τίς ἐπιθυμίες μας⁶². Ὁ Παιδαγωγὸς μᾶς παραινεῖ σαφέστατα· «νὰ μὴ βαδίξης πίσω ἀπὸ τίς ἐπιθυμίες σου καὶ νὰ φυλάγεσαι ἀπὸ τίς ὀρέ-
3 ξεις σου»⁶³. Διότι «ὁ οἶνος καὶ οἱ γυναῖκες ἀπομακρύνουν τοὺς συνετοὺς καὶ ὅποιος προσκολλᾶται στίς πόρνες θὰ γίνῃ πονηρότερος, ἢ σαπίλα καὶ τὸ σκουλήκι θὰ τὸν κληρονομήσουν, ὥστε θὰ ὑψωθῇ σὲ ἐντυπωσιακὸ παράδειγμα»⁶⁴. Καὶ πάλι (διότι δὲν ἀποκάμνει νὰ ὠφελῇ) «ὅποιος ἀντιστέκεται στὴν ἡδονὴ στεφανώνει τὴν ζωὴ του»⁶⁵.

102,1 Δὲν εἶναι λοιπὸν σωστὸ νὰ ὑποκύπτῃ κανεὶς στὰ ἐρωτι-

61. Ἀριθμ. 25,9.

62. Α' Κορ. 10,6.

63. Σοφ. Σειράχ 18,30.

64. Σοφ. Σειράχ 19,2 ἐ.

65. Σοφ. Σειράχ 19,5.

περὶ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐκπαθαίνεσθαι περὶ τὰς ἀλόγους
ὀρέξεις οὐδὲ ἐπιθυμεῖν μολύνεσθαι. Σπείρειν δὲ μόνον ἐπιτέτρα-
πται τῷ γήμαντι ὡς γεωργῷ τὸ τηνικάδε, ὅπηνίκα ὁ καιρὸς δέ-
χεται τὸν σπόρον.

καὶ πάθη οὔτε νὰ χάσκη ἐμπρὸς στίς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ οὔτε νὰ κάμνη σὰν παθιασμένος γιὰ τίς ἀλογες ὀρέξεις οὔτε νὰ ἐπιθυμῇ νὰ μολύνεται. Μόνο σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι νυμφευμένος ἐπιτρέπεται νὰ σπείρη, ὅπως πράττει ὁ γεωργὸς τότε ποὺ ὁ καιρὸς δέχεται τὸν σπόρο.

〈 ΠΕΡΙ ΕΣΘΗΤΟΣ ΠΟΛΥΤΕΛΟΥΣ 〉

102,2 Πρὸς δὲ δὴ τὴν ἄλλην ἀκρασίαν ἄριστον μὲν ὁ λόγος φάρμακον, βοηθεῖ δὲ καὶ ἡ ἔνδεια τοῦ κόρου, δι' οὗ φλεγμαίνουσαι αἱ ἐπιθυμίαι σκιρτῶσι περὶ τὰς ἡδονάς. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐσθῆτος
 3 ἀντιποιητέον πολυτελοῦς καθάπερ οὐδὲ τροφῆς ποικίλης. Αὐτὸς γοῦν ὁ Κύριος διαιρῶν τὰς ὑποθήκας εἰς τε ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ τρίτον τὰ ἐκτός, διὰ μὲν τὸ σῶμα τὰ ἐκτός πορίζεσθαι συμβουλεύει, διοικεῖν δὲ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ, παιδαγωγεῖ δὲ τὴν ψυχὴν, «μὴ μεριμνᾶτε», λέγων, «τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε· ἡ γὰρ ψυχὴ πλείων ἐστὶ τῆς
 4 τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος». Καὶ τῆς διδασκαλίας ἐναργὲς ὑπόδειγμα ἐπιφέρει· «κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν, οἷς οὐκ ἔστι ταμιεῖον καὶ ἀποθήκη, καὶ ὁ Θεὸς τρέφει αὐτούς. Οὐχ ὑμεῖς διαφέρεται τῶν
 5 πτηνῶν;». Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τροφῆς· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐσθῆτος παρεγγυᾷ, ἢ τῶν τρίτων μετείληφε, τῶν ἐκτός, «κατανοήσατε», λέγων, «τὰ κρίνα πῶς οὔτε νήθει οὔτε ὑφαίνει, λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομῶν περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων». Σφόδρα δὲ ἐπὶ πλούτῳ ἐκόμα ὁ Σολομῶν ὁ βασιλεύς.

103,1 Τί οὖν ὠραιότερον καὶ εὐανθέστερον ἀνθέων; Τί δὲ ἐπιτερπέστερον κρίνων ἢ ρόδων; «Εἰ δὲ τὸν χόρτον σήμερον ἐν ἄγρῳ ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ Θεὸς οὕτως

1. Τὸ κεφάλαιο 10 τοῦ παρόντος Β' βιβλίου ἀναφέρεται ὀλόκληρο στὶς ἐρωτικὲς σχέσεις πού σκοποῦ πρέπει νὰ ἔχουν τὴν παιδοποιΐα. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 102,2 ἀρχίζει μιὰ ἄλλη σειρά σκέψεων («πρὸς δὲ δὴ τὴν ἄλλην ἀκρασίαν») πού ἀναφέρεται στὴν πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων· γι' αὐτὸ καὶ ξεχωρίσθηκε ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἐκδότες Mondesert, Marrou.

〈 ΠΕΡΙ ΠΟΛΥΤΕΛΟΥΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΣ 〉

102,2 Για τὴν ἄλλου εἶδους ἀκρασία ἄριστο φάρμακο εἶναι ὁ λόγος, ἀλλὰ βοηθεῖ καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ κόρου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο φλογίζονται οἱ ἐπιθυμίες καὶ ὁρμοῦν πρὸς τὶς ἡδονές. Ἐπομέ-
 3 νως δὲν πρέπει νὰ ἀναζητοῦμε οὔτε ἐνδυμασία πολυτελεῖ, ὅπως δὲν πρέπει οὔτε τροφὲς ἀπολαυστικές. Ὁ ἴδιος λοιπὸν ὁ Κύριος, διαιρώντας τὶς συστάσεις σὲ τρία, γιὰ τὴν ψυχὴ, γιὰ τὸ σῶμα καὶ γιὰ τὰ ἐξωτερικά, συμβουλεῖ γιὰ τὸ σῶμα μὲν νὰ προμηθευώμαστε τὰ ἐξωτερικά καὶ νὰ κυβερνοῦμε τὸ σῶμα μὲ τὴν ψυχὴ, ἐνῶ παιδαγωγεῖ τὴν ψυχὴ λέγοντας, «μὴ μεριμνᾶτε γιὰ τὴν ψυχὴ σας, τί νὰ φάγετε, οὔτε γιὰ τὸ σῶμα σας, τί νὰ ἐνδυθῆτε· διότι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνώτερη τῆς τροφῆς
 4 καὶ τὸ σῶμα εἶναι ἀνώτερο τοῦ ἐνδύματος». Καὶ περυσιάζει ζωηρὸ παράδειγμα τῆς διδασκαλίας λέγοντας· «παρατηρήσατε τοὺς κόρακες, ὅτι δὲν σπεύρουν οὔτε θερίζουν, οὔτε ἔχουν ταμεῖο ἢ ἀποθήκη, καὶ ὁ Θεὸς τοὺς τρέφει. Δὲν εἴσθε ἐσεῖς
 5 κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ πτηνά;»². Κι' αὐτὰ βέβαια περὶ τῆς τροφῆς. Παρομοίως ὁμοῦ παραγγέλλει καὶ γιὰ τὴν ἐνδυμασία, πὺ ἀνήκει στὴν τρίτη κατηγορία, στὰ ἐξωτερικά, λέγοντας, «παρατηρήσατε τὰ κρίνα, πῶς οὔτε γνέθουν οὔτε ὑφαίνου· σᾶς λέγω ὁμοῦ ὅτι οὔτε ὁ Σολομῶν δὲν ἐνδυόταν σὰν ἓνα ἀπὸ αὐτά»³. Καὶ βέβαια ὁ Σολομῶν ὁ βασιλεὺς ὑπερηφανεύοταν ὑπερβολικά γιὰ τὸν πλοῦτο του.

103,1 Τί ὑπάρχει λοιπὸν ὠραιότερο καὶ λαμπρότερο ἀπὸ τὰ ἄνθη; Τί ὑπάρχει τερπνότερο ἀπὸ τὰ κρίνα καὶ τὰ ρόδα; «Ἄν λοιπὸν τὸ χόρτο, πὺ σήμερα εἶναι στὸν ἀγρὸ κι' αὔριο ρί-

2. Λουκᾶ 12,22–24, καὶ παράλληλα. 3. Λουκᾶ 12,27, καὶ παράλληλα.

ἀμφιέννουσι, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι. Καὶ ὑμεῖς μὴ
 2 ζητεῖτε τί φάγητε ἢ τί πίνητε». Ἐνταῦθα τὸ «τί» μόριον τὴν ποι-
 κιλίαν τῆς τροφῆς ἐκβέβληκε, σημαίνεται γὰρ ἐκ τῆς Γραφῆς
 τοῦτο· μὴ μεριμνᾶτε ποῖα φάγητε ἢ ποῖα πίνητε· πλεονεξία γὰρ
 καὶ τρυφή μεριμνᾶν ταῦτα· τὸ δὲ φαγεῖν μόνον ψιλῶς νοούμενον
 ἀνάγκης ἐστὶ τεκμήριον, τὸ πλήρωμα, ὡς ἔφαμεν, τῆς ἐνδείας·
 τὸ δὲ «τί» ἐκ περισσοῦ, τὸ δὲ περιττὸν ἐκ τοῦ διαβόλου μεμήνυ-
 3 κεν ἡ Γραφή. Σαφηνίζει δὲ τὴν διάνοιαν ἡ ἐπιφερομένη λέξις.
 «Μὴ γὰρ ζητεῖτε τί φάγητε ἢ τί πίνητε», εἰπὼν, ἐπήγαγεν· «καὶ
 μὴ μετεωρίζεσθε»· μετεώρους δὲ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀλαζονεῖα
 καὶ τρυφή ποιεῖ, καὶ ἡ εἰς τὰ περιττὰ ἀπασχολοῦσα ἡδυπάθεια
 4 ἀπάγει τῆς ἀληθείας. Διὸ καὶ φησι παγκάλως· «ταῦτα δὲ πάντα
 τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ζητεῖ». Οἱ ἄτακτοι καὶ ἀνόητοι τὰ ἔθνη εἰ-
 σὶν. Τίνα δὲ λέγει «ταῦτα»; Τὴν τρυφήν, τὴν ἡδυπάθειαν, τὴν
 καρυκείαν, τὴν ὀψοφαγίαν, τὴν λαιμαργίαν· ταῦτά ἐστι τὸ «τί».
 5 Περὶ δὲ ψιλῆς τῆς τροφῆς, τῆς τε ξηρᾶς καὶ τῆς ὑγρᾶς, ὡς ἀναγ-
 καίων οὐσῶν, «οἶδε», φησὶν, «ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὅ,τι χρήζετε». Εἰ
 δὲ ὄλως ζητητικοὶ γεγόναμεν, μὴ εἰς τρυφήν τὸ ζητητικὸν ἀπολ-
 λύωμεν, ἀλλὰ εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας ἀναζωπυρήσωμεν.
 «Ζητεῖτε», γὰρ φησι, «τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τῆς τρο-
 φῆς προστεθήσεται ὑμῖν».

104,1 Εἰ τοίνυν ἐσθῆτος καὶ τροφῆς καὶ τῶν περιττῶν ἀπαξα-
 πλῶς ὡς οὐκ ἀναγκαίαν ἀφαιρεῖται τὴν μέριμναν, τί χρὴ νοεῖν
 ἐρεῖν αὐτὸν περὶ φιλοκοσμίας, βαφῆς τε ἐρίων καὶ ποικιλίας
 χρωμάτων καὶ λίθων περιεργίας καὶ χρυσοῦ ἐξεργασίας πλο-

4. Λουκᾶ 12,28–29, καὶ παράλληλα.

5. Ματθ. 5,37.

6. Λουκᾶ 12,29.

πτεται στὸν φοῦρνο, ὁ Θεὸς τὸ ἐνδύει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, πολὺ περισσότερο ἐσᾶς, ὀλιγόπιστοι. Καὶ σεῖς νὰ μὴ ζητῆτε, 2 τί νὰ φάγετε ἢ τί νὰ πιῆτε»⁴. Ἡ ἀντωνυμία «τί» ἐδῶ ἀποκλείει κάθε ποικιλία τροφῆς, διότι ἡ Γραφή σημαίνει τὸ ἐξῆς· μὴ πολυασχολῆσθε μὲ τὸ ποιά νὰ φάγετε καὶ ποιά νὰ πιῆτε, διότι τὸ νὰ πολὺ φροντίζετε γι' αὐτὰ εἶναι πλεονεξία καὶ τρυφή. Τὸ «φαγεῖν» μόνο του, ἐννοούμενο ἀπλῶς, εἶναι ἔνδειξις ἀνάγκης, ἱκανοποιήσις, ὅπως εἶπαμε, κάποιας ἀνάγκης· τὸ «τί» ὅμως εἶναι περιττό, τὸ δὲ περιττὸ προέρχεται 3 ἀπὸ τὸν διάβολο, σύμφωνα μὲ τὴν δὴλωσι τῆς Γραφῆς⁵. Σαφηνίζει δὲ τὸ νόημα ἡ προστιθέμενη λέξις. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «μὴ πολυασχολῆσθε μὲ τὸ τί νὰ φάγετε καὶ τί νὰ πιῆτε», πρόσθεσε, «καὶ νὰ μὴ ἀεροβατῆτε»⁶· ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ τρυφή καθιστᾶ τοὺς ἀνθρώπους μετεώρους ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, καὶ ἡ ἡδυπάθεια ποὺ ἀπασχολεῖται μὲ τὰ περιττὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει πολὺ σωστά· «αὐτὰ 4 εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦν ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου»⁷. Ἔθνη εἶναι οἱ ἄτακτοι καὶ ἀνόητοι. Ποιά ἐννοεῖ, λέγοντας «αὐτά»; τὴν τρυφή, τὴν ἡδυπάθεια, τὴν πολυφαγία, τὴν καλοφαγία, 5 τὴν λαίμαργία· αὐτὰ εἶναι τὸ «τί». Γιὰ τὴν ἀπλῆ τροφή ὅμως, τὴν ξηρῆ καὶ τὴν ὑγρῆ, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖα, λέγει «γνωρίζει ὁ Πατὴρ σας ὅ,τι χρειάζεσθε»⁸. Ἄν δὲ γενικὰ εἴμαστε ζητητικοί, ἄς μὴ δαπανοῦμε στὴν τρυφή τὸ ζητητικόν, ἀλλὰ ἄς τὸ ἀναθερμάνωμε στὴν εὔρεσι τῆς ἀληθείας. Διότι λέγει, «ζητεῖτε τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τροφή θὰ σᾶς δοθοῦν μὲ ἐπάρκεια»⁹.

104,1 Ἄν λοιπὸν ἀπορρίπτῃ τὴν μέριμνα γιὰ τὴν ἐνδυμασία, τὴν τροφή καὶ γενικῶς τὰ περιττὰ πράγματα, τί πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι θὰ εἰπῇ γιὰ τὴν φιλοκοσμία, τὴν βαφή τῶν μαλλιῶν, τὴν ποικιλία τῶν χρωμάτων, τὴν πολυτέλεια τῶν

7. Λουκᾶ 12,30 καὶ παράλληλα.

8. Λουκᾶ 12,30.

9. Λουκᾶ 12,31. Ἀντὶ «τὰ τῆς τροφῆς» εἰδικῶς ὁ Λουκᾶς ἔχει «ταῦτα πάντα».

κάμων τε ἔτι ἐπιτεχνητῶν καὶ βοστρύχων ἐλικτῶν, πρὸς δὲ καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφῆς παρατίλσεών τε καὶ παραφυκισμῶν καὶ ψιμυθισμοῦ καὶ βαφῆς τριχῶν καὶ τῶν περὶ τὰς ἀπάτας ταύτας
 2 κακοτεχνιῶν; Οὐχὶ εὖ μάλα ἐκεῖνο δὴ ὑποτοπητέον, τὸ μικρῶ πρόσθεν εἰρημένον ἐπὶ τοῦ χόρτου, μὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκόσμων φι-
 3 λοκόσμων τούτων ἢ λελεγμένον; «Ἄγρὸς γὰρ ὁ κόσμος», καὶ πόα ἡμεῖς οἱ τῇ χάριτι δροσιζόμενοι τοῦ Θεοῦ, καρέντες δὲ αὐ-
 θις ἀνατέλλομεν, ὡς ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως διὰ πλειόνων δηλωθήσεται, χόρτος δὲ ὁ χυδαῖος ἀλληγορεῖται ὄχλος, ὁ τῆς ἐφημέρου εὐφροσύνης οἰκεῖος, ὁ πρὸς ὀλίγον ἀνθῶν, ὁ φιλόκοσμος καὶ φιλόδοξος καὶ πάντα μᾶλλον ἢ φιλαλήθης, εἰς οὐδὲν ἀλλ' ἢ εἰς ὑπέκκαυμα εἴθετος πυρῶς.

105,1 «Ἄνθρωπος γοῦν ἦν τις», ὁ Κύριος διηγούμενος λέγει, «πλούσιος σφόδρα, ὃς ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς»· οὗτος ὁ χόρτος ἦν· «πτωχὸς δὲ τις ὄνομα Λάζαρος ἐβέβλητο εἰς τὸν πυλῶνα τοῦ πλουσίου εἰλκωμένος, ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἐκ τῶν πιπτόντων τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου»· οὗτός ἐστιν ἡ πόα. Ἄλλ' ὁ μὲν ἐκολάζετο ἐν ἄδου, ὁ πλούσιος μετέχων τοῦ πυρῶς, ὁ δὲ
 2 ἀνέθαλλεν ἐν κῶλποις τοῦ πατρός. Ἄγαμαι τῶν Λακεδαιμονίων τὴν πόλιν τὴν παλαιάν· μόναις ταῖς ἐταίραις ἀνθίνας ἐσθῆτας καὶ χρυσοῦν κόσμον ἐπέτρεψε φορεῖν, ἀφαιρουμένη τῶν δοκίμων γυναικῶν τὴν φιλοκοσμίαν τῶ μόναις ἐφεῖναι καλλωπίζε-
 3 σθαι ταῖς ἐταιρούσαις. Ἀθηναίων δὲ ἔμπαλιν οἱ ἄρχοντες οἱ τὸ ἀστικὸν πολίτευμα ἐζηλωκότες ἐκλαθόμενοι τῆς ἀνδρωνίτιδος

10. Παραφυκισμὸς εἶναι ὁ καλλωπισμὸς τοῦ προσώπου μὲ ὑλικὸ ἀπὸ φύκια.

11. Βλ. Ματθ. 13,38 ἀπὸ ὅπου, ὅπως φαίνεται, προέρχεται καὶ τὸ φυκασίδωμα (φυκασίδωμα).

λίθων, τὰ στολίδια τοῦ χρυσοῦ, τὰ τεχνητὰ πλοκάμια καὶ τοὺς ἐλικτοὺς βοστρύχους, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ γράψιμο τῶν ματιῶν καὶ τὶς ἀποτριχώσεις, τὰ φκιασιδώματα¹⁰ καὶ τὰ ψιμύθια, τὴ βαφή τῶν τριχῶν καὶ τὰ ἄλλα ἀπατηλὰ τεχνά-
 2 σματα; Δὲν πρέπει λοιπὸν δικαίως νὰ ὑποθέσωμε ὅτι τὸ λε-
 χθὲν λίγο παραπάνω γιὰ τὸ χόρτο, μήπως ἔχει λεχθῆ καὶ γιὰ
 3 τοὺς ἀκόσμους τούτους φιλοκόσμους; Διότι «ἀγρὸς εἶναι ὁ
 κόσμος»¹¹ καὶ χλόη εἶμαστε ἐμεῖς πὺ δροσιζόμεστε ἀπὸ
 τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ, πὺ, ἀφοῦ κουρευθοῦμε, πάλι ἀνατέλλο-
 με, ὅπως θὰ δηλωθῆ ἐκτενέστερα στὸ ἔργο μας *Περὶ ἀναστά-
 σεως*¹². μὲ τὸ χόρτο δὲ ἐννοεῖται ἀλληγορικὰ ὁ χυδαῖος
 ὄχλος, ὁ συνηθισμένος στὴν ἐφήμερη εὐφροσύνη, πὺ ἀνθεῖ
 γιὰ λίγο, ὁ φιλόκοσμος καὶ φιλόδοξος καὶ κάθε ἄλλο παρὰ
 φιλαλήθης, καὶ δὲν εἶναι κατάλληλος γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ
 γιὰ καύσιμη ὕλη.

105,1 Ὁ Κύριος διηγούμενος λέγει· «ὕπῃρχε λοιπὸν ἓνας ἄν-
 θρωπος πολὺ πλούσιος, πὺ ἐνδύόταν μὲ πορφύρα καὶ λινὸ
 καὶ εὐφραινόταν καθημερινῶς λαμπρά»· αὐτὸς ἦταν ὁ χόρ-
 τος. «Ἐνας πτωχός, ὀνομαζόμενος Λάζαρος, ἦταν ριμμένος
 καὶ πλαγιασμένος στὸν πυλῶνα, ἐπιθυμώντας νὰ χορτάση
 ἀπὸ τὰ ἀπορρίμματα τῆς τράπεζας τοῦ πλουσίου»¹³. αὐτὸς εἶ-
 ναι ἡ χλόη. Ἀλλὰ ὁ πρῶτος ἐτιμωρεῖτο στὸν Ἄδη, ὁ πλού-
 σιος, μετέχοντας στὴ φωτιά, ὁ δεῦτερος ὅμως ἦταν ἀκμαῖος
 2 στοὺς κόλπους τοῦ πατρός. Θαυμάζω τὴν παλαιὰ πόλη τῶν
 Λακεδαιμονίων, πὺ μόνο στίς ἐταῖρες ἐπέτρεπε νὰ φοροῦν
 κεντημένα φορέματα καὶ χρυσᾶ στολίδια, ἀφαιρώντας ἀπὸ
 τίς ἔντιμες γυναῖκες τὴ φιλοκοσμία καὶ ἐπιτρέποντας νὰ καλ-
 3 λωπίζονται μόνο οἱ ἐταιριζόμενες. Τῶν Ἀθηναίων οἱ ἄρχον-
 τες ἀντιθέτως, πὺ ἐπιζητοῦσαν τὴν ἐπιδεικτικὴν ζωὴν,
 λησμονώντας τὴν ἀνδροπρέπεια, ἐχρυσοφοροῦσαν καὶ ἐφο-

12. Τὸ ἔργο πὺ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Κλήμης, καθὼς καὶ στὸ βιβλίο 1,47,1, ἔχει χαθῆ.

13. Λουκᾶ 16,19–23.

έχρυσοφόρου ποδήρεις χιτώνας ένδύόμενοι· καὶ κρωβύλον, ὃ ἐμπλοκῆς ἐστὶν εἶδος, άνεδουῖντο χρυσῶν ἐνέρσει τεττίγων κοσμούμενοι, τὸ γηγενὲς ὡς ἀληθῶς ἀπειροκαλία κιναιδίας ένδει-
4 κνύμενοι. Ὁ δὲ τῶν ἀρχόντων τούτων ζῆλος καὶ εἰς τοὺς ἄλλοιους Ἰωνας διικνεῖτο, οὗς Ὁμηρος ἐκθηλύνων «έλκεσιπέ-
πλους» καλεῖ.

106,1 Εἶδωλον οὖν τοῦ καλοῦ τὴν φιλοκοσμίαν, οὐχὶ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν προστρεπομένους, δι' ὀνόματος ὠραίου πάλιν εἰδωλολα-
τροῦντας, πόρρω τῆς ἀληθείας ἀποικιστέον, δόξη, οὐκ ἐπι-
2 στήμη, ὄνειροπολοῦντας τοῦ καλοῦ τὴν φύσιν. Καὶ ἔστιν αὐτοῖς ὁ τῆδε βίος ἀγνοίας ὕπνος βαθύς, οὗ χρῆ ἐξεγειρομένους ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ὄντως καλὸν καὶ κόσμιον σπεύδειν καὶ τούτου μόνου ἐφάπτεσθαι γλίχεσθαι καταλείποντας τὰ τῆδε κόσμια αὐτῶ
3 κόσμῳ χαίρειν πρὶν ἢ τέλεον καταδαρθεῖν. Φησὶ τοίνυν οὐκ ἄλλου τινὸς ἔνεκα δεηθῆναι ὑφασμάτων τὸν ἄνθρωπον ἢ σκέπης σώματος, πρὸς ἀπαλέξησιν κρυμῶν τε ὑπερβολῆς καὶ καυμάτων ἐπιτάσεως, μή τι ἡμᾶς παραλυποιή τοῦ περιέχοντος ἢ ἀμε-
τρία.

4 Εἰ δὴ οὗτός ἐστι τῆς ἐσθῆτος ὁ σκοπός, ὄρα μὴ οὐκ ἄλλη μὲν ἀνδράσιν, ἄλλη δὲ ἐσθῆς ἀπονεμητέα γυναιξίν· κοινὸν γὰρ ἀμφοῖν τὸ σκέπεσθαι κατὰ τὰ αὐτὰ τῶ ἐσθίειν καὶ πίνειν.

107,1 Κοινῆς οὖν οὔσης τῆς χρείας τὴν ὁμοίαν κατασκευὴν δοκιμάζομεν. Ὡς γὰρ τὸ δεῖσθαι τῶν σκεπόντων κοινὸν ἑκατέρους,

14. Βλ. τὴ φράσι «χρυσῶν ἐνέρσει τεττίγων» στὸν ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ 1,6,3.

15. Τὴν προέλευσι ἀπὸ τῆ γῆ. Οἱ Ἀττικοὶ ἐκαυχῶνταν ὅτι εἶναι γηγενεῖς καὶ ὄχι ἐπήλυδες, ἀλλ' ἐδῶ τὸ ἐπίθετο ἔχει ὑποτιμητικὴ σημασία.

16. Ὁ Κλήμης χρησιμοποιεῖ τὴ λέξι ἄρχοντες ἐδῶ μὲ κοινωνικὴ ἔννοια, ἀναφέροντάς τὴν στὴν τάξι τῶν ἀρχόντων, τῶν εὐγενῶν, τῶν ἀριστοκρατῶν.

ροῦσαν ποδήρη ἐνδύματα· καὶ ἀνασήκωναν στὴν κεφαλὴ κρωβύλο, ποὺ εἶναι εἶδος κώτσου, στολίζοντάς τον μὲ τὴν τοποθέτησι χρυσῶν τεττίγων¹⁴, δείχνοντας πράγματι μὲ τὴν 4 κιναιδικὴ κακογουστιὰ τὴν νηγενῆ καταγωγὴ¹⁵. Ὁ δὲ ζήλος τῶν ἀρχόντων τούτων¹⁶ ἔφθανε καὶ στοὺς ἄλλους Ἴωνες, τοὺς ὁποίους ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει πεπλοφόρους παρουσιάζοντάς τους θηλυπρεπεῖς¹⁷.

- 106,1 Ἀφοσιούμενοι λοιπὸν στὴ φιλοκοσμία, ποὺ εἶναι εἶδω-
λο τοῦ καλοῦ καὶ ὄχι τὸ καλὸ, εἰδωλατροῦν πάλι μὲ ὠραῖο
ὄνομα· γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν πολι-
τεία τῆς ἀληθείας, ἀφοῦ ὄνειροπολοῦν τὴν φύσι τοῦ καλοῦ
2 μὲ δοξασίες κι' ὄχι μὲ γνῶσι. Κι' εἶναι γι' αὐτοὺς ὁ ἐδῶ βίος
ὑπνος βαθὺς ἀγνοίας, καὶ πρέπει ἐμεῖς, ἀφοῦ ἐγερθοῦμε ἀπ'
αὐτόν, νὰ τρέξουμε πρὸς τὸ πράγματι καλὸ καὶ κόσμιο κι'
αὐτὸ μόνον νὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐγγίσουμε, ἐγκαταλείποντας τὰ
ἐδῶ κόσμια μαζὶ μὲ τὸν κόσμον στὴν τύχη τους, πρὶν εἰσελ-
3 θωμε τελείως στὸν ὑπνον¹⁸. Ἰσχυρίζομαι λοιπὸν ὅτι ὁ ἄνθρω-
πος δὲν χρειάζεται γιὰ τίποτε ἄλλο τὰ ἐνδύματα παρὰ γιὰ
κάλυψι τοῦ σώματος, πρὸς ἀποφυγὴ τοῦ ὑπερβολικοῦ κρύου
καὶ τῆς μεγάλης ζέστης, ὥστε νὰ μὴ μᾶς στενοχωρῆ ἢ ἀμε-
τρία τοῦ περιβάλλοντος.
- 4 Ἄν δὲ ὁ σκοπὸς τῆς ἐνδυμασίας εἶναι αὐτός, πρόσεξε νὰ
μὴ ἀποδοθῆ ἄλλο ἐνδυμα στὸς ἄνδρες κι' ἄλλο στὶς γυναῖ-
κες· διότι εἶναι κοινὴ ἢ ἀνάγκη νὰ σκεπάζονται, ὅπως καὶ νὰ
τρώγουν καὶ νὰ πίνουν¹⁹.

- 107,1 Ἀφοῦ λοιπὸν κοινὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη ἐγκρίνομε παρό-
μοια κατασκευὴ· ὅπως δηλαδὴ εἶναι ἐξ ἴσου καὶ στοὺς δύο

17. *Ἰλιάς* Z, 442 καὶ παράλληλα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς φυλῆς τῶν Ἰώνων.

18. Βλ. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Πολιτεία* 7,534 C.

19. Δὲν φαίνεται νὰ ζητῆ ὁμοιόμορφη ἐνδυμασία γι' ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὁ Κλήμης, ἀλλὰ μᾶλλον ν' ἀπαιτῆ ἴσο βαθμὸ σεμνότητος καὶ λιτότητος στὶς ἐνδυμασίες τῶν δύο.

οὕτω καὶ τὰ σκέποντα παραπλήσια εἶναι χρή, εἰ δέ, καὶ σκέπη
ταύτην παραληπτέον, καθ' ἣν κρύπτειν ὄμματα θηλειῶν χρεῶν.
2 Εἰ γὰρ καὶ πλεονεκτεῖ τὸ θῆλυ διὰ τὴν ἀσθένειαν, τὸ ἔθος τῆς
ἀγωγῆς τῆς κακῆς αἰτιατέον, δι' ἣν πολλάκις φαύλοις διαίταις
ἐντρεφόμενοι ἄνδρες γυναικῶν γεγόνασι θηλύτεροι· οὐ δὴ καθυ-
3 φεῖναι χρή τοῦ τόνου. Εἰ δὲ συμπεριφέρεσθαι χρή, ὀλίγον ἐνδο-
τέον αὐταῖς μαλακωτέροις χρῆσθαι τοῖς ὑφάσμασιν μόνον τὰς
μεμωρημένας λεπτουργίας καὶ τὰς ἐν ταῖς ὑφαῖς περιέργους
πλοκάς ἐκποδῶν μεθιστάντας, νῆμα χρυσοῦ καὶ σῆρας Ἰνδικούς
4 καὶ τοὺς περιέργους βόμβυκας χαίρειν ἐῶντας. Σκώληξ φύεται
τὸ πρῶτον, εἴτε ἐξ αὐτοῦ δασεῖα ἀναφαίνεται κάμπη, μεθ' ἣν εἰς
τρίτην μεταμόρφωσιν νεοχμοῦται βομβύλιον (οἱ δὲ νεκύδαλλον
αὐτὸ καλοῦσιν), ἐξ οὗ μακρὸς τίκτεται στήμων, καθάπερ ἐκ τῆς
5 ἀράχνης ὁ τῆς ἀράχνης μίτος· τὰ γὰρ περιττὰ ταῦτα καὶ διαφανῆ
ἐλεγχός ἐστι διανοίας οὐκ ἐρρωμένης, ὀλίγω παραπετάσματι
τὴν αἰσχύνην τοῦ σώματος προαγωγεύοντα. Οὐ γὰρ ἔτι σκέπη ἢ
ἀβροδίαίτος ἐστὶν ἐσθῆς, τὸ σχῆμα τῆς γυμνότητος κρύπτει μὴ
δυναμένη· προσπίπτουσα γὰρ ἢ τοιαύτη ἐσθῆς τῷ σώματι προσ-
τυποῦται αὐτῷ ὑγρότερον καὶ προσαναπλάττεται σαρκικῶς
ἐμφῶσα τῷ σχῆματι, καὶ τὸν τύπον ἐκμάττεται τῆς γυναικός,
ὥστ' οὐχ ὀρῶντι τὴν ὄλην τοῦ σώματος εἶναι φανερὰν διάθεσιν.

108.1 Παραιτητέον δὲ τῆς ἐσθῆτος καὶ τὰς βαφάς· αὐταὶ γὰρ
πόρρω καὶ τῆς χρείας καὶ τῆς ἀληθείας πρὸς τῷ καὶ διαβολῆν
τοῦ ἡθους ἐξανθεῖν· οὔτε γὰρ ἢ χρῆσις ὠφέλιμος (οὐ γὰρ πρὸς
τὸ κρύος εὐθετος) οὔτε πρὸς σκέπην ἔχει τι περιττὸν παρὰ τὴν

20. Τοὺς Κινεζικοὺς ἔπρεπε νὰ εἰπῆ, ἀλλὰ ἡ Ἰνδία εἶναι γειτονικὴ μὲ τὴν

ἀναγκαῖο νὰ σκεπάζωνται, ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι παραπλήσια καὶ τὰ ἐνδύματα· κατὰ τὰ ἄλλα πρέπει νὰ παραλαμβάνωμε 2 τέτοια σκέπη πού νὰ κρύπτη τὰ μάτια τῶν γυναικῶν. Διότι, ἂν καὶ τὸ θηλυκὸ φύλο πλεονεκτεῖ ἀναλόγως μὲ τὴν ἀσθενειά του, αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἀποδίδωμε στὸν τρόπο τῆς κακῆς ἀγωγῆς, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας πολλές φορές οἱ ἄνδρες, διάγοντας μὲ φαύλη δίαιτα, γίνονται θηλυκώτεροι τῶν γυναι- 3 κῶν· δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ κατεβάζωμε τὸν τόνο. Ἐὰν πάλι πρέπει νὰ ὑποχωρήσωμε, ἄς ἐπιτρέψωμε σ' αὐτὲς νὰ χρησιμοποιῶν λίγο μαλακώτερα ὑφάσματα, ἀπομακρύνοντας ὁμῶς τὰ μωρὰ στολίδια καὶ τὰ περίεργα σχέδια στὰ ὑφάσματα, καὶ ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὶς χρυσῆς κλωστῆς, τοὺς Ἰνδικούς 4 σκώληκες²⁰ καὶ τὰ πολυτελῆ μετὰξια. Στὴν ἀρχὴ φυτρώνει ἓνα σκουλήκι, ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ παρουσιάζεται μιὰ χνουδωτὴ κάμψη, μετὰ τὴν ὁποία σὲ τρίτη μεταμόρφωσι διαμορφώνεται ἓνα βομβύλιο (τὸ ὁποῖο αὐτοὶ ὀνομάζουν νεκύδαλλο), ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγεται ἓνα μακρὸ στημόνι, ὅπως ἀπὸ τὴν 5 ἀράχνη ἢ κλωστὴ τῆς ἀράχνης. Αὐτὰ τὰ περιττὰ καὶ διαφανῆ προϊόντα μαρτυροῦν διάνοια ἀδύναμη, ἀφοῦ μὲ λίγο παραπέτασμα γίνονται προαγωγοὶ τῆς αἰσχύνης τοῦ σώματος. Διότι τὸ λεπτοφυῆς φόρεμα δὲν εἶναι πλεον σκέπη, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ κρύψη τὸ σχῆμα τῆς γυμνότητος. Ἐνα τέτοιο φόρεμα, ὅταν πέση ἐπάνω στὸ σῶμα, ἐφαρμόζεται σ' αὐτὸ μαλακὰ καὶ διαμορφώνεται ἐπάνω στὴ σάρκα παίρνοντας τὶς γραμμῆς τοῦ σχήματος καὶ δίνει ἀνάγλυφη τὴ μορφή τῆς γυναίκας, ὥστε νὰ γίνεται φανερὴ ἢ ὅλη διάθεσις τοῦ σώματος καὶ σ' ἐκεῖνον πού δὲν τὸν βλέπει ἀπ' εὐθείας.

108,1 Πρέπει ἐπίσης ν' ἀποφύγωμε καὶ τὶς βαφῆς τῶν ἐνδυμάτων· διότι αὐτὲς εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀλήθεια, ἐκτὸς τοῦ ὅτι προκαλοῦν καὶ ὑποψία γιὰ τὸ ἦθος. Διότι ἢ χρῆσις χρωματιστῶν ἐνδυμάτων δὲν εἶναι ὠφέλιμη (ἀφοῦ δὲν εἶναι κατάλληλη γιὰ τὸ κρύο) οὔτε ἔχει τίποτε πα-

Κίνα.

21. Ἐδῶ ὁ Κλήμης ἐννοεῖ ἠθικὴ ὀφθαλμονοσία· ὀφθαλμοπορνεία.

ἄλλην ἐσθῆτα ἢ τὸν ψόγον μόνον, καὶ τὸ ἐπιτερπὲς τῆς χροιᾶς τοὺς λίχνους ἀνιᾶ εἰς τὴν ἀνόητον ὀφθαλμίαν ἐρεθίζον, τοὺς δὲ λευκοὺς καὶ οὐ νόθους τὰ ἔνδον λευκαῖς καὶ ἀπεριέργοις ἀρμο-
 2 διώτατον ἐσθήσεσι χρῆσθαι. Σαφῶς γοῦν καὶ καθαρῶς Δανιὴλ ὁ προφήτης «ἐτέθησαν», φησί, «θρόνοι καὶ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῶν ὡσεὶ παλαιὸς ἡμερῶν, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ὡσεὶ χιῶν λευκόν».
 3 Τοιαύτη χρώμενον στολῆ τὸν Κύριον ἐν ὁράματι θεωρεῖ· καὶ ἡ Ἀποκάλυψις φησιν· «εἶδον τὰς ψυχὰς τῶν μεμαρτυρηκότων ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἐδόθη ἐκάστῳ στολὴ λευκή».
 4 Εἰ δὲ καὶ ἄλλο τι δέοι χρώμα ζητεῖν, τὸ αὐτοφυὲς τῆς ἀληθείας ἀπόχρη βάμμα, αἱ δὲ τοῖς ἄνθεσιν εἰκυῖαι ἐσθῆτες βακχικοῖς καὶ τελεστικοῖς καταλειπτέαι λήροις. Πρὸς δὲ καὶ «ἡ πορφύρα καὶ τὰ ἀργυρώματα», ὡς φησιν ὁ κωμικός, «εἰς τοὺς τραγωδοὺς χρήσιμα καὶ οὐκ εἰς τὸν βίον», τὸν δὲ ἡμέτερον βίον
 5 πάντα μᾶλλον ἢ πομπὴν εἶναι χρεῶν. Βάμμα γοῦν Σαρδιανικὸν καὶ ἄλλο ὀμφάκινον καὶ χλωρὸν ἕτερον ροδομιγῆς τε καὶ κοκκοβαφῆς καὶ ἄλλα μυρία διὰ σπουδῆς βάμματα ἐπινενόηται ταῖς ἐξῶλοις ἡδυπαθείαις.

109,1 Ὅψεως, οὐ σκέπης ὁ ἐσθῆς αὕτη. Τά τε χρυσῶ πεποικιλμένα καὶ τὰ ἀλουργοβαφῆ καὶ ζωωτὰ –προσήμενόν γέ τι τρύφημα τουτοῖ– τὸν τε μυροβαφῆ ἐκεῖνον κροκωτὸν καὶ τῶν ὑμενίων τῶν περιόπτων τὰ πολυτελῆ καὶ ποικίλα ἱμάτια, ἔχοντα
 2 ζῶδια ἐν τῇ πορφύρα, αὐτῇ τέχνῃ χαίρειν ἐατέον. «Τί γὰρ ἂν φρόνιμον γυναῖκες ἐργάσαιντο ἢ λαμπρόν, αἱ καθήμεθα», φησὶν ἡ κωμωδία,

ἐξηνθισμένοι,

κροκωτοφοροῦσαι καὶ κεκαλλωπισμένοι;

22. Δαν. 7,9. 23. Βλ. Ματθ. 17,2. 24. Ἀποκ. 6,9· 11.

25. ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ, ἀπόσπασμα 105,5 (Comic. Attic. Fragmenta, II, σ. 512).

ραπάνω από τὸ ἄλλο φόρεμα γιὰ τὴν σκέπη παρὰ μόνο τὸν ψόγο· καὶ ἡ τέρψις τοῦ χρώματος ἐνοχλεῖ τοὺς λαιμάργους, ἐρεθίζοντάς τους πρὸς τὴν ἀνόητη ὀφθαλμονοσία²¹. οἱ λευκοὶ ὅμως καὶ οἱ γνήσιοι εἶναι σωστὸ νὰ χρησιμοποιοῦν λευκὰ καὶ ἀπλᾶ ἐνδύματα. Μὲ σαφήνεια λοιπὸν καὶ πολὺ καθα-
 2 ρα ὁ προφήτης Δανιὴλ λέγει· «τοποθετήθηκαν θρόνοι κι' ἐκάθησε ἐπάνω σ' αὐτοὺς ἓνα πρόσωπο σὰν ὁ παλαιὸς τῶν
 3 ἡμερῶν, καὶ τὸ ἐνδύμα του ἦταν λευκὸ σὰν χιόνι»²². Τέτοια στολὴ θεωρεῖ τὸν Κύριο νὰ χρησιμοποιῆ στὸ ὄραμα²³. Καὶ ἡ Ἐποκάλυψις λέγει· «εἶδα τίς ψυχές τῶν μαρτύρων κάτω ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο· κι' ἐδόθηκε στὸν καθένα λευκὴ στολὴ»²⁴.
 4 Ἄν πάλι χρειάζεται νὰ ζητοῦμε καὶ κάποιο ἄλλο χρῶμα, ἀρκεῖ τὸ αὐτοφυὲς χρῶμα τῆς ἀλήθειας, ἐνῶ τὰ φορέματα ποὺ ὁμοιάζουν μὲ ἄνθη ἃς ἐγκαταλειφθοῦν στὶς βακχικὲς καὶ μυστηριακὲς φλυαρίες. Ἐπὶ πλέον, ὅπως λέγει ὁ κωμικός, «ἡ πορφύρα καὶ τὰ ἀργυρώματα εἶναι χρήσιμα στοὺς τραγωδοὺς κι' ὄχι στὸν κανονικὸ βίος»²⁵, ἐνῶ ὁ δικός μας βίος πρέπει νὰ
 5 εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ πομπὴ μεταμφιεσμένων. Τὸ Σαρδηνὸ λοιπὸν βάμμα, ἄλλο πράσινο καὶ ἄλλο χλωρὸ, ρόδινο καὶ κόκκινο, κι' ἄλλα μυριάδες βάμματα ἔχουν ἐπινοηθῆ μὲ ζῆλο γιὰ τίς καταστρεπτικὲς ἡδυπάθειες.

109,1 Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸ ἐνδύμα εἶναι γιὰ τὴν θεά, ὄχι γιὰ τὴν σκέπη. Τὰ ὑφάσματα ποὺ εἶναι διακοσμημένα μὲ χρυσὸ καὶ τὰ πορφυροειδῆ καὶ τὰ ζωόμορφα (τοῦτο εἶναι ἓνα ἐν-
 τρύφημα ἐκτεθειμένο στὸν ἄνεμο βέβαια), ἐκεῖνο τὸ κροκω-
 τὸ μυρωμένο φόρεμα καὶ τὰ πολυτελῆ καὶ πολυόμορφα ἱμά-
 2 τια, ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ἀποβάλωμε μαζὶ μὲ τὴν τέχνη
 2 τους. Διότι ἡ κωμωδία λέγει, «τί φρόνιμο ἢ λαμπρὸ πρᾶγμα θὰ μπορούσαν νὰ ἐκτελέσουν γυναῖκες σὰν ἐμᾶς, ποὺ καθό-
 μαστε,

στολισμένες σὰν ἄνθη,
 μὲ κροκωτὰ φορέματα καὶ ἔξοχα στολίδια;»²⁶

26. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Λυσιστράτη*, 42–44. Βλ. καὶ παρακάτω Γ, 7, 1.

3 *Παραινεῖ δὲ διαρρήδην ὁ Παιδαγωγός· «ἐν περιβολῇ ἱματίου οὐ μὴ καυχῆσθαι, μηδὲ ἐπαίρου ἐν δόξῃ πάσῃ ἀπαραμόνω ὁδοῦ».* Ἐπισκώπτων γοῦν τοὺς τοῖς μαλακοῖς ἠμφιεσμένους ἱματίοις ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· «ἰδοὺ, οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ καὶ ἐν τρυφῇ διάγοντες ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσὶ», τοῖς ἐπιγείοις βασιλείοις λέγει, τοῖς φθαρτοῖς, ἔνθα δοξοκαλία καὶ δοξοκοπία καὶ κολακεία καὶ πλάνη· οἱ δὲ τὴν οὐράνιον θεραπεύοντες αὐλὴν περὶ τὸν πάντων βασιλέα τὴν ἀκήρατον τῆς ψυχῆς ἐσθῆτα, τὴν
4 *σάρκα, ἀγιάζονται, καὶ ταύτῃ ἐπενδύονται ἀφθαρσίαν. Καθάπερ οὖν ἡ ἄγαμος μόνῳ σχολάζει τῷ Θεῷ καὶ ἡ φροντὶς αὐτῆς οὐ περισχίζεται, γημαμένη δὲ ἢ γε σῶφρων διαιρεῖται τὸν βίον καὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἄνδρα, ἡ δὲ ἄλλως φερομένη ὅλη γίνεται τοῦ γάμου, τοῦτ' ἔστι τοῦ πάθους, τὸν αὐτόν, οἴμαι, τρόπον ἢ σῶφρων γυνὴ σχολάζουσα μὲν τῷ ἀνδρὶ ἀνυποκρίτως θεοσεβεῖ, φιλοκοσμοῦσα δὲ ἀποπέπτωκε καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ γάμου τοῦ σῶφρονος, τὸν κόσμον ἀντικαταλλατομένη τάνδρὸς κατὰ τὰ αὐτὰ τῇ Ἀργεῖα ἑταίρα, τῇ Ἐριφύλῃ λέγω,*

ἢ χρυσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμήεντα.

110,1 *Ταύτῃ καὶ τὸν Κεῖϊον ἀποδέχομαι σοφιστὴν τὰς εἰκυίας καὶ καταλλήλους ἀρετῆς καὶ κακίας εἰκόνας ὑπογράφοντα· τὴν μὲν αὐταῖν ἀφελῶς ἰσταμένην ἐποίησε καὶ λευχείμονα καὶ καθάριον, τὴν ἀρετὴν, αἰδοῖ μόνῃ κεκοσμημένην –τοιαύτην εἶναι χρὴ τὴν πίστιν, ἐνάρετον μετ' αἰδοῦς–, θατέραν δὲ τούναντίον εἰσάγει, τὴν κακίαν, περιττῇ μὲν ἐσθῆτι ἠμφιεσμένην, ἀλλοτριῶ δὲ χρώματι γεγανωμένην· καὶ ἡ κίνησις αὐτῆς καὶ ἡ σχέσις*

27. Σοφ. Σειράχ 11,4.

28. Λουκᾶ 7,25.

29. Βλ. Α' Κορ. 15,53 ἐ. Β' Κορ. 5,2.

3 Παραινεί δὲ ὁ Παιδαγωγὸς ρητῶς· «νὰ μὴ καυχηθῆς γιὰ τὸ ἱμάτιο ποὺ φορεῖς οὔτε νὰ ἐπαίρεσαι γιὰ κάθε δόξα ποὺ εἶναι πρόσκαιρη»²⁷. Περιγελώνοντας λοιπὸν τοὺς ἐνδυμένους μὲ τὰ μαλακὰ ἱμάτια λέγει στὸ Εὐαγγέλιο· «ίδού, ὅσοι φοροῦν λαμπρὰ ἱμάτια καὶ ζοῦν σὲ τρυφῇ εἶναι στὰ ἀνάκτορα»²⁸, καὶ ἐννοεῖ στὰ ἐπίγεια ἀνάκτορα, τὰ φθαρτὰ, ὅπου εὐρίσκονται ἡ ὠραιομανία καὶ ἡ φιλοδοξία, ἡ κολακεία καὶ ἡ πλάνη. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ὑπηρετοῦν στὴν οὐράνια αὐλὴ γύρω ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν πάντων, διατηροῦν ἀγία τὴν ἀφθαρτὴ ἐσθῆτα τῆς ψυχῆς, τὴν σάρκα, καὶ μὲ αὐτὴ ἐπενδύ-
4 ονται τὴν ἀφθαρσία²⁹. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἀγαμὴ γυναῖκα ἀφιερώνεται μόνον στὸν Θεὸ κι' ἡ φροντίδα τῆς δὲν περισπᾶται, ἐνῶ ἡ ὑπανδρευμένη, ὅταν εἶναι συνετὴ, ἔχει διχασμένη ζωὴ, καὶ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα³⁰, κι' ὅταν εἶναι διαφορετικῆς διαγωγῆς, ἀφιερώνεται ὀλόκληρη στὸ γάμο, δηλαδή στὸ πάθος, κατὰ τὸν ἴδιο, νομίζω, τρόπο ἡ συνετὴ γυναῖκα ὅταν ἀφοσιώνεται στὸν ἄνδρα θεοσεβεῖ ἀνυπόκριτα, ἐνῶ ἂν ἀγαπᾷ τὰ στολίδια ξεπέφτει καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἐταίρας ἀπὸ τὸ Ἄργος, τῆς Ἐριφύλης δηλαδή,

ποὺ ἐδέχθηκε ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸ ἄνδρα πολύτιμο χρυσό³¹.

110,1 Γι' αὐτὸ παραδέχομαι καὶ τὸν Κεῖο σοφιστῆ³² ποὺ σχεδιάζει τὶς παρόμοιες καὶ κατάλληλες εἰκόνες τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας· τὴν μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὴν κατεσκεύασε νὰ στέκεται μετριοφρόνως λευκοφορεμένη καὶ καθαρὴ, τὴν ἀρετὴ, στολισμένη μόνον μὲ τὴν αἰδημοσύνη (τέτοια πρέπει νὰ εἶναι ἡ πίστις, ἐνάρετη μὲ αἰδημοσύνη)· τὴν ἄλλη, τὴν κακία, τὴν παρουσιάζει ἀντιθέτως ἐνδυμένη μὲ φορεσιὰ πολυτελῆ, λαμπρὴ μὲ πρόσθετο χρῶμα, ἔχοντας κίνησι καὶ σχέσι ποὺ

30. Βλ. Α' Κορ. 7,34.

31. Ὀδύσσεια Λ, 327. Ἡ Ἐριφύλη μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Πολυνίκη γιὰ ἓνα χρυσὸ περιδέραιο, ὑποχρέωσε τὸν σύζυγό της νὰ μετάσχη στὴν ἐκστρατεία κατὰ τῶν Θηβῶν, ὅπου ἦταν γνωστὸ ὅτι θὰ ἐπέβαινε.

32. Πρόκειται γιὰ τὸν Σοφιστὴ Πρόδικον, καταγόμενον ἀπὸ τὴν Κέα.

πρὸς τὸ ἐπιτερπὲς ἐπιτηδευομένη ταῖς μαχλώσαις ἔκκεται
 2 σκιαγραφία γυναξίν. Πρὸς οὐδεμίαν δὲ ὄλως ὁ ἐπόμενος τῷ
 Λόγῳ αἰσχρὰν ἡδονὴν οἰκειώσεται· διὸ καὶ τῆς ἐσθῆτος τὸ
 χρειῶδες προκριτέον. Κἂν ὁ Λόγος τοῦτο ψάλλη διὰ Δαβὶδ περὶ
 τοῦ Κυρίου λέγων· «εὐφρανά σε θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ
 σου· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ δια-
 χρύσω καὶ κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη», οὐκ ἐσθῆ-
 τα τὴν τρυφητικὴν μεμήνυκεν, ἀλλὰ τὸν ἐκ πίστεως συνυ-
 φασμένον ἀκήρατον τῶν ἡλεημένων κόσμον τῆς Ἐκκλη-
 σίας δεδήλωκεν, ἐν ᾗ ὁ ἄδολος Ἰησοῦς, «ὡς χρυσὸς δια-
 πρέπει», καὶ οἱ κροσσοί, οἱ ἐκλεκτοί, οἱ χρυσοί.

111,1 Εἰ δὲ καὶ ὑφεῖναι χρὴ τοῦ τόνου διὰ τὰς γυναῖκας, λείαν
 τὴν ἐσθῆτα καὶ προσηνῆ πρὸς τὴν ἀφὴν ἐξυφαντέον, οὐχὶ δὲ κα-
 θάπερ τὰς γραφὰς πρὸς τὸ τερπνὸν τῆς ὄψεως ἐξανθιστέον· ἐξί-
 τηλος μὲν γὰρ ἡ γραφὴ τῷ χρόνῳ γίνεται, αἱ δὲ ρύψεις καὶ αἱ
 στύψεις τοῖς φαρμακώδεσι τῆς βαφῆς χυμοῖς ἐκτήκουσαι τὰ
 ἔρια τῶν ἀμπεχονῶν τὰς ὑφάνσεις ἀσθενεῖς ἀποτελοῦσι, τὸ δὲ
 2 οὐδ' εἰς οἰκονομίαν εἶθετον. Ἀπειροκαλία δὲ ἡ μεγίστη τοσοῦ-
 τον ἐπτοῆσθαι περὶ τοὺς πέπλους καὶ τὰς ξυστίδας καὶ τὰς ἐφα-
 πτίδας χλαίνας τε καὶ χιτῶνας, «τὰ τ' αἰδῶ ἀμφικαλύπτει»,
 Ὅμηρός φησιν. Αἰσχύνομαι γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄρων τοσοῦτον ἐκ-
 3 χεόμενον πλοῦτον εἰς τὴν αἰδοίων σκέπην. Ὁ γάρ τοι ἀρχαῖος
 ἄνθρωπος ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ κλάδοις καὶ φύλλοις τὴν σκέπην
 τῆς αἰσχύνης παρεμέτρει, νυνὶ δὲ ἐπεὶ τὰ πρόβατα ἡμῖν δεδη-
 μιούργηται, μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς προβάτοις ἀφραίνωμεν, παι-
 δαγωγούμενοι δὲ τῷ Λόγῳ τὸ πολυτελὲς τῆς ἐσθῆτος διελέγχω-

33. Ψαλμ. 44,10· 14.

34. Βλ. ΠΙΝΔΑΡΟΥ, Ὀλυμπιονίκες 1,1.

κλίνει πρὸς τὴν διασκέδασι καὶ εἶναι ὑπόδειγμα στὶς ἀκόλα-
 2 στες γυναῖκες. Ὅποιος ὁμῶς ἀκολουθεῖ τὸν Λόγο δὲν θὰ οἰ-
 κειωθῆ πρὸς καμμιά γενικῶς αἰσχρὴ ἡδονή· γι' αὐτὸ καὶ πρέ-
 πει στὸ ἔνδυμα νὰ προτιμηθῆ τὸ χρήσιμο. Κι' ἂν ὁ Λόγος
 ψάλλει τοῦτο διὰ μέσου τοῦ Δαβίδ, λέγοντας περὶ τοῦ Κυ-
 ρίου, «σὲ εὐφραναν θυγατέρες βασιλέων κατὰ τὴν δόξα σου·
 παραστάθηκε στὰ δεξιά σου ἡ βασίλισσα ἐνδυμένη μὲ φορέ-
 ματα διάχρυσά καὶ μὲ χρυσᾶ κροσσωτά»³³, δὲν ἐννοεῖ τὴν
 πολυτελῆ φορεσιά, ἀλλὰ δηλώνει τὸν ὑφασμένο ἀπὸ τὴν πί-
 στι ἄφθαρτο στολισμὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἐλεημένων, μέσα
 στὴν ὁποία «διαπρέπει σὰν χρυσὸς»³⁴ ὁ ἄδολος Ἰησοῦς, καὶ
 κροσσοὶ εἶναι οἱ ἐκλεκτοί, οἱ χρυσοί.

111,1 Ἄν ὁμῶς πρέπει νὰ μειώσωμε τὴν αὐστηρότητα γιὰ τὶς
 γυναῖκες, ἃς ὑφάνωμε λεῖο τὸ φόρεμα καὶ μαλακὸ στὴν ἀφή,
 ἀλλὰ νὰ μὴ τὸ γεμίσωμε σὰν τὶς ζωγραφιῆς μὲ ἄνθη γιὰ τὴν
 τέρψι τῆς θεᾶς. Ἡ ζωγραφιὰ μὲ τὸν καιρὸ γίνεται ἐξίτηλη·
 οἱ πλύσεις καὶ οἱ στύψεις, πού μὲ τοὺς φαρμακευτικοὺς χυ-
 μοὺς τῆς βαφῆς λειώνουν τὰ μαλλιά τῶν ἐνδυμάτων, καθι-
 στοῦν τὶς ὑφάνσεις ἀσθενεῖς, κι' αὐτὸ δὲν εἶναι εὐνοϊκὸ γιὰ
 2 τὴν οἰκονομία. Ἡ μεγίστη ἀκαλαισθησία εἶναι τόσο πολὺ
 ἐνθουσιασμένη μὲ τοὺς πέπλους καὶ τὰ ποδήρη ἐνδύματα, τὶς
 μάλλινες χλαῖνες καὶ τοὺς χιτῶνες, καὶ ὅλα «ὄσα περικαλύ-
 πτουν τὴν αἰσχημοσύνη», λέγει ὁ Ὅμηρος³⁵. Ἐντρέπομαι
 πράγματι πού βλέπω ἕνα τόσον πλοῦτο νὰ χύνεται στὸ σκέ-
 3 πασμα τῶν αἰδοίων. Ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος τοῦ παραδείσου
 κατασκεύασε μὲ κλάδους καὶ φύλλα τὴν σκέπη τῆς αἰσχύνης
 του³⁶, τώρα ὁμῶς, ἀφοῦ ἔχουν δημιουργηθῆ τὰ πρόβατα, ἃς
 μὴ γινώματε ἄφρονες σὰν τὰ πρόβατα, ἀλλὰ, παιδαγωγούμε-
 νοι ἀπὸ τὸν Λόγο, ἃς ἀπορρίπτωμε τὴν πολυτελῆ ἐσθῆτα,
 λέγοντας, εἴσθε τρίχες προβάτων, εἴτε καυχᾶται ἡ Μίλητος
 γι' αὐτὲς εἴτε δοξάζεται ἡ Ἰταλία εἴτε αὐτὲς οἱ τρίχες φυλάσ-

35. *Ἰλιάς* Β', 262.

36. Βλ. *Γεν.* 3,7.

μεν ἐπιλέγοντες, τρίχες ἐστὲ προβάτων, κἂν Μίλητος αὐχῆ, κἂν Ἰταλία δοξάζεται, κἂν ὑπὸ διφθέραις φυλάττωνται αἱ τρίχες, περὶ ἃς μεμήνασιν οἱ πολλοί, ἀλλὰ ἡμῖν γε οὐ σπουδαστέον.

112,1 Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης καὶ τῶν προβάτων ὑπεριδὼν τὰς τρίχας ὀζούσας τρυφῆς τὰς τῶν καμήλων εἶλατο τρίχας καὶ ταύτας ἠμπίσχετο, τὸ εὐτελὲς καὶ ἄδολον τοῦ βίου ὑποτυπούμενος. Καὶ γὰρ μέλι ἤσθιε καὶ ἀκρίδας, γλυκεῖαν καὶ πνευματικὴν τροφήν, ἀτύφους καὶ σώφρονας τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου παρα-
2 σκευάζων. Ἡ που γὰρ ἂν ἀλουργὴν χλανίδα περιεβάλετο ὁ τὴν ἀλαζονείαν τὴν πολιτικὴν ἐκτραπείς, εἰς δὲ τὴν ἔρημον καὶ τὴν τῆς ἐρημίας γαλήνην Θεῷ πεπολιτευμένος ἐκτὸς πάσης κενο-
3 σπουδίας, ἀπειραγαθίας, μικροπρεπείας; Μηλωτῆ δὲ ἐχρῆτο Ἥλιας ἐνδύματι καὶ ζώνῃ τὴν μηλωτὴν κατέσφιγγεν ἐκ τριχῶν πεποιημένη. Ἡσαΐας δέ, ἄλλος οὗτος προφήτης, «γυμνός τε καὶ ἀνοπόδετος» ἦν, πολλάκις δὲ καὶ σάκκον ἠμπίσχετο ταπεινοφροσύνης ἔνδυμα.

113,1 Εἰ δὲ καὶ Ἰερεμίαν καλεῖς, λινοῦν οὗτος περίζωμα εἶχε μόνον. Ὡς δὲ τὰ εὐτραφῆ τῶν σωμάτων γυμνούμενα φανερωτέραν δείκνυσι τὴν ἀκμὴν, οὕτω καὶ τῶν ἠθῶν τὸ κάλλος, μὴ ἐνειλούμενον ἀπειροκάλοις φλαρῖαις, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐνδείκνυται.

2 Τὸ δὲ καὶ σύρειν τὰς ἐσθῆτας ἐπ' ἄκρους καθιέντας τοὺς πόδας κομιδῆ ἀλαζονικόν, ἐμποδὼν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ περιπατεῖν γινόμενον, καλλύντρου δίκην ἐπισυρομένης τῆς ἐσθῆτος τὰς ἐπιπολαίους τῆς γῆς ἀχυρμιάς, οὐδὲ τῶν κατεαγόντων τούτων δὴ τῶν τὴν κιναιδίαν τὴν ἄφωνον ἐπὶ ταῖς σκηναῖς μετιόντων ὀρχηστῶν ἀπορρέουσιν εἰς τοσοῦτον ὕβρεως τὴν ἐσθῆτα περιο-

37. Βλ. Ματθ. 3,4 καὶ παράλληλα.

38. Βλ. Ἡσ. 40,3. Ματθ. 3,3 καὶ παράλληλα.

σονται κάτω από δέρματα, για τις όποιες είναι κυριευμένοι από μανία οι πολλοί, αλλά εμείς δεν πρέπει να ασχολούμαστε με αυτές.

112,1 Ὁ μακάριος Ἰωάννης, παραμερίζοντας τις τρίχες τῶν προβάτων πὸ ἐμύριζαν πολυτέλεια, προτίμησε τις τρίχες τῶν καμήλων κι' αὐτὲς εἶχε γιὰ ἔνδυμα, ὑποτυπώνοντας τὴν εὐτέλεια καὶ τὴν γνησιότητα τοῦ βίου. Ἐξ ἄλλου ἔτρωγε μέλι καὶ ἀκρίδες³⁷, γλυκειὰ καὶ πνευματικὴ τροφή, προετοιμάζοντας τοὺς δρόμους τοῦ Κυρίου ἀπλοϊκοὺς καὶ συνε-
2 τούς³⁸. Πῶς δηλαδὴ θὰ ἐνδυόταν μὲ πορφυρὸ ἐπανωφόρι αὐ-
τὸς πὸ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν κοσμικὴ ἀλαζονεία, κι' ἐπορεύθηκε στὴν ἔρημο καὶ στὴν γαλήνη τῆς ἐρημίας ἀφω-
σιώθηκε στὸν Θεό, μακριὰ ἀπὸ κάθε ματαιοδοξία, κακοή-
3 θεια, μικροπρέπεια; Ὁ Ἡλίας ἐχρησιμοποίησε προβεῖα ὡς ἔνδυμα κι' ἔσφιγγε τὴν προβεῖα μὲ ζώνη καμωμένη ἀπὸ τρί-
χες³⁹. Ὁ δὲ Ἡσαΐας, ἄλλος προφήτης αὐτός, ἦταν «γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος»⁴⁰, καὶ πολλὰς φορές ἐνδυόταν μὲ σάκκο, ἔνδυμα ταπεινοφρυσύνης.

113,1 Ἄν πάλι καλῆς τὸν Ἰερεμία, αὐτὸς εἶχε μόνο ἓνα λινὸ περίζωμα⁴¹. Ὅπως δὲ τὰ εὐτραφῆ σώματα, ὅταν γυμνωθοῦν δείχνουν φανερότερα τὴν ἀκμὴ τους, ἔτσι καὶ τῶν ἠθῶν τὸ κάλλος, ὅταν δὲν περιπλέκεται μὲ κακόγουστες φλυαρίες, δείχνει τὴν μεγαλοπρέπειά του.

2 Τὸ νὰ σύρωμε ὁμῶς τὴν ἐσθῆτα, κατεβάζοντάς την ἕως τὴν ἄκρη τῶν ποδιῶν εἶναι πολὺ ἀλαζονικό, γινόμενο ἐμπόδιο στὴν ἐνέργεια τῶν περιπάτων, καθὼς ἡ ἐσθῆτα σὰν σκούπα παρασύρει τὰ ἄχυρα πὸ εὐρίσκονται ἐπάνω στὸ ἔδαφος. Οὔτε οἱ θηλυπρεπεῖς χορευταί, αὐτοὶ πὸ περιφέρουν τὴν ἄφωνα κιναιδία τους στὶς σκηνές, δὲν ἀνέχονται νὰ κατεβαίνῃ ἡ ἐσθῆτα τους σὲ τέτοιο σημεῖο ὕβρεως, στοὺς

39. Β' Βασ. 1,8. Βλ. καὶ Γ' Βασ. 38,1.

40. Ἠσ. 20,2.

41. Ἰερ. 13,1.

ρώντων, οἷς οἱ ἐπιμελεῖς στολισμοὶ καὶ τῶν κρασπέδων αἰ
 ἀπαιωρήσεις καὶ τῶν σχημάτων οἱ περίεργοι ρυθμοὶ βλακείας
 3 μικρολόγου ἐπισυρμὸν ἐμφαίνουσιν. Κἂν τὸν ποδῆρη τις παρα-
 φέρη τὸν Κυρίου, ὁ ποικιλανθῆς ἐκεῖνος χιτῶν τὰ τῆς σοφίας
 ἄνθη δεικνύει, τὰς ποικίλας καὶ μὴ μαραιομένας γραφάς, τὰ
 4 λόγια τοῦ Κυρίου ταῖς τῆς ἀληθείας ἀπαστράπτοντα αὐγαῖς. Τοι-
 αύτην ἄλλην τὸν Κύριον ἐσθῆτα διὰ τοῦ Δαβιδ ἠμφίεσε τὸ Πνεῦ-
 μα ὧδέ πως ψάλλον·

«ἐξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσω,
 ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον».

114,1 Καθάπερ οὖν περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐσθήτων καθα-
 ρευτέον πάσης ἄτοπίας, οὕτω δὲ καὶ τῆς χρῆσεως τὴν ἀμετρίαν
 εὐλαβητέον. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ γόνυ καθάπερ τὰς Λακαίνας φασὶ
 παρθένους ἐστολίσθαι καλόν· οὐδὲν γὰρ μέρος ὀτιοῦν ἀπογυ-
 2 μνοῦσθαι γυναικὸς εὐπρεπές. Καίτοι δυνατὸν ἀποφθέγξασθαι
 μάλα κοσμίως τὴν ἀστείαν ἐκείνην φωνὴν πρὸς τὸν εἰπόντα.

Καλὸς ὁ πῆχυς, ἄλλ' οὐ δημόσιος.

Καί·

Κνηῖμαι καλαί, ἀλλὰ μόνου, φάναι, τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἐμοῦ.

Καί·

Πρόσωπον εὐπρεπές, ἀλλὰ μόνου τοῦ γεγαμηκότος.

3 Ἐγὼ δὲ οὐδὲ τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων ἐπαίνων θέλω παρέ-

42. Βλ. Ἀποκ. 1,13.

43. Ψαλμ. 103,1 ἔ.

ὁποίους κατὰ τὰ ἄλλα οἱ φροντισμένοι στολισμοὶ καὶ τὰ κρόσσια τῶν κρασπέδων καὶ οἱ περίεργοι ρυθμοὶ τῶν κινή-
 3 σεῶν τους δείχνουν ὅτι ἐπισύρουν μικρόλογη βλακεία. Κι' ἂν φέρῃ κανεὶς ὡς παράδειγμα τὸν ποδήρη χιτῶνα τοῦ Κυ-
 ρίου⁴², θὰ ἔλεγα ὅτι ἐκεῖνος ὁ πολυανθὴς χιτῶνας δείχνει τὰ ἄνθη τῆς σοφίας, τὶς ποικίλες Γραφές πού δὲν μαραίνονται, τὰ λόγια τοῦ Κυρίου πού ἀπαστράπτουν μὲ τὶς αὐγές τῆς
 4 ἀληθείας. Ἄλλη τέτοια ἐσθῆτα ἔνδυσε τὸ Πνεῦμα τὸν Κύ-
 ριο, ψάλλοντας διὰ τοῦ Δαβὶδ ὡς ἐξῆς:

«ἐνδύθηκες αἶνο καὶ δόξα
 φορώντας τὸ φῶς σὰν ἱμάτιο»⁴³.

114,1 Ὅπως λοιπὸν στὴν περίπτωσι τῆς κατασκευῆς τῶν ἐσθήτων πρέπει νὰ καθαρεύωμε ἀπὸ κάθε ἀτοπία, ἔτσι πρέπει νὰ εὐλαβηθοῦμε καὶ τὴν ἀμετρία τῆς χρήσεως. Διότι δὲν εἶναι καλὸ νὰ φθάνῃ τὸ φόρεμα ἐπάνω ἀπὸ τὸ γόνατο, ὅπως λέγουν γιὰ τὶς παρθένες τῆς Λακωνίας· διότι δὲν εἶναι εὐ-
 2 πρεπὲς ν' ἀπογυμνώνεται ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ γυναικείου
 σώματος. Καὶ βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ ἀπευθύνῃ κανεὶς μὲ πολλὴ κοσμιότητα τὴν εὐγενῆ ἐκείνη φωνὴ πρὸς αὐτὸν πού εἶπε:

Καλὸς εἶναι ὁ βραχίονας, ἀλλὰ δὲν εἶναι δημόσιος.

Καὶ

Καλὲς οἱ γάμπες, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸν ἄνδρα μου.

Καὶ

Ὅμορφο τὸ πρόσωπο, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸν σύζυγό μου⁴⁴.

3 Ὅσο γιὰ μένα, δὲν θὰ ἤθελα οὔτε τὴν ἀφορμὴ τέτοιων

44. Ρήσεις τῆς Πυθαγορείας Θεανῶς, πού ἀπαντοῦν μόνο ἐδῶ κατὰ τὰ τρία μέρη, ἐνῶ τὸ πρῶτο διατηρεῖται καὶ ἀπὸ τὸν ΠΛΟΥΤΑΡΧΟ, *Γαμικὰ παραγγέλματα* 142D. Βλ. καὶ *Στρωματεῖς* 4,121,2.

χειν τὰς σώφρονας τοῖς διὰ τῶν ἐπαίνων θηρωμένοις τὰ ἐπίψο-
 γα, καὶ οὐδ' ὅτι γε παραγυμνοῦν τὸ σφυρὸν κεκώλυται μόνον,
 ἐγκεκαλύφθαι δὲ καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον ἐπεσκιά-
 4 σθαι προστέτακται. Οὐ γὰρ ὄσιον εἶναι θήρατρον ἀνθρώπων τὸ
 κάλλος τοῦ σώματος· οὐδὲ ἀλουργῶ παραπετάσματι χρωμένην
 περίβλεπτον ἐθέλειν γίνεσθαι τὴν γυναῖκα εὖλογον. Εἴθε γὰρ καὶ
 τῆς ἐσθῆτος οἷόν τε ἦν ἐξελεῖν τὴν πορφύραν, ὡς μὴ ἐπὶ τὸ πρό-
 σωπον τῶν χρωμένων τοὺς θεατὰς ἐπιστρέφειν· αἱ δὲ ὀλίγον
 κομιδῆ τὸ λοιπὸν τῆς ἀμπεχόνης ὑφαίνουσαι τὸ πᾶν ἀλουργῆς
 εἰργάσαντο ἐκφλέγουσαι τὰς ραθυμίας, καὶ δῆτα αὐτὰς περὶ τὰς
 μεμωρημένας ταύτας καὶ ἀβρὰς ἀλυούσας πορφύρας κατὰ τὸ
 ποιητικὸν δὴ ἐκεῖνο,

«ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος».

115,1 Διὰ ταύτην γοῦν τὴν πορφύραν ἡ Τύρος καὶ ἡ Σιδῶν καὶ
 τῆς Λακωνικῆς ἡ γείτων τῆς θαλάσσης ποθεινόταται· ἀνάγονται
 δὲ εὖ μάλα καὶ οἱ βαφεῖς αὐτῶν καὶ οἱ πορφυρευταὶ καὶ αὐτὰ τὰ
 2 κογχύλια διὰ τὸ αἷμα τούτων ἐξανθεῖν τὴν πορφύραν. Ἀλλὰ καὶ
 τοῖς λίχνοις ὑφάσμασιν ἐγκαταμιγνύουσαι αἱ δολεραὶ γυναῖκες
 καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ γυναικώδεις τὰς δολερὰς βαφὰς μαργαίνου-
 σιν περὶ τὴν ἀμετρίαν, οὐκέτι τὰς ὀθόνας τὰς ἀπ' Αἰγύπτου, ἄλ-
 λας δὲ τινὰς ἐκ γῆς Ἑβραίων καὶ Κιλικίων ἐκποριζόμενοι γῆς.
 Τὰ δὲ ἀμόργινα καὶ τὰ βύσσινα σιωπῶ· ὑπερεκπέπαικεν ἡ
 3 τρυφή καὶ τὴν ὀνομασίαν. Δεῖ δὲ τὴν σκέπην, οἶμαι, αὐτὸ αὐτῆς
 κρεῖττον ἀποφαίνειν τὸ σκεπόμενον, ὡς τὸ ἄγαλμα τοῦ νεῶ καὶ

45. Ἡ ἀμπεχόνη ἦταν λεπτεπίλεπτο φόρεμα τῶν ἐπιδεικνυομένων γυναι-
 κῶν καὶ τῶν θηλυπρεπῶν ἀνδρῶν.

ἐπαίνων νὰ παρέχουν οἱ σώφρονες γυναῖκες σ' ἐκείνους ποὺ ἐπιδιώκουν διὰ τῶν ἐπαίνων σκοποὺς ἐπίμεμπτους· ὄχι μόνο ἀπαγορεύεται νὰ γυμνῶνουν τὰ σφυρὰ τῶν ποδιῶν, ἀλλὰ καὶ προστάσσεται νὰ καλύπτουν τὴν κεφαλὴ καὶ νὰ ἐπισκιάζουν
 4 τὸ πρόσωπο. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ γίνεται θήρατρο τῶν ἀνθρώπων τὸ κάλλος τοῦ σώματος, οὔτε εἶναι εὐλογο μιὰ γυναῖκα νὰ θέλῃ νὰ γίνῃ περίβλεπτος φορώντας πορφύρινο προκάλυμμα. Εἴθε νὰ ἦταν δυνατὸ ν' ἀφαιρεθῆ καὶ ἀπὸ τὴν ἐσθῆτα ἢ πορφύρα, ὥστε νὰ μὴ στρέφονται τὰ βλέμματα τῶν θεατῶν πρὸς αὐτήν· αὐτὲς ὅμως, ἀφοῦ ὑφάνουν πολὺ λίγο τὸ ὑπόλοιπο τῆς ἀμπεχόνης⁴⁵ ἐπεξεργάζονται τὸ σύνολο πορφύρινο, γιὰ νὰ ἀναφλέξουν τὰ ράθυμα αἰσθήματα, καὶ μάλιστα αὐτὰ ποὺ παθιάζονται μὲ τὶς ἀβρὲς πορφύρες, σύμφωνα μὲ τὴν ποιητικὴ ἐκείνη ἔκφρασι,

Τοὺς εὗρήκε πορφύρινος θάνατος»⁴⁶.

115,1 Γι' αὐτήν τὴν πορφύρα λοιπὸν εἶναι τόσο ποθεινὲς ἢ Τύρος καὶ ἡ Σιδῶν καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Λακωνικῆς ποὺ εὐρίσκειται δίπλα στὴ θάλασσα⁴⁷. Ἐκτιμῶνται δὲ πολὺ καὶ οἱ βαφεῖς τῶν καὶ οἱ πορφυρευταὶ καὶ τὰ κογχύλια τὰ ἴδια γιὰ τὸν
 2 λόγῳ ὅτι τὸ αἷμα τοὺς παράγει τὴν πορφύρα. Ἀλλὰ οἱ δολερὲς γυναῖκες καὶ οἱ θηλυπρεπεῖς ἄνδρες, ἀναμιγνύοντας τὶς δολερὲς βαφεὲς στὰ πολυτελῆ ὑφάσματα, γίνονται μανιώδεις γιὰ τὴν ἀμετρία, μὴ ἰκανοποιούμενοι μὲ τὰ σινδόνια τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ προμηθεύονται ἄλλα ἀπὸ τὴ γῆ τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Κιλικίων. Ἀποσιωπῶ βέβαια τὰ ὑφάσματα τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τὰ βύσσινα· διότι ἡ πολυτέλεια ἔχει ξεπεράσει
 3 καὶ τὶς λέξεις. Πρέπει λοιπὸν ἢ σκέπη, νομίζω, νὰ παρουσιάζῃ τὸ σκεπαζόμενον ὡς ἀνώτερό της⁴⁸, ὅπως τὸ ἄγαλμα εἶναι ἀνώτερο τοῦ ναοῦ, ἢ ψυχὴ τοῦ σώματος καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐν-

46. Βλ. *Ἰλιὰς* Ε, 83. Π, 334. Υ, 477. Ἡ ἔκφρασις χρησιμοποιεῖται συχνὰ ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ παράδοσι.

47. Ἦσαν περιοχὲς παραγωγῆς πορφύρας, ΠΛΙΝΙΟΥ, *Hist. Naturalis* 9,127.

48. Βλ. ΜΟΥΣΩΝΙΟΣ 19,6. 106,8–10.

2 τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐσθῆτος τὸ σῶμα. Νυνὶ δὲ πᾶν
τοῦναντίον, τὸ μὲν σῶμα αὐταῖς εἰ πιπράσκοιτο, οὐκ ἂν ποτε χι-
λίας εὔροι Ἀττικάς, μίαν δὲ που ἐσθῆτα μυρίων ὠνούμεναι
σφᾶς αὐτὰς ἀχρειοτέρας καὶ ἀτιμοτέρας τῶν ὑφασμάτων ἐλέγ-
5 χουσιν. Τί ποτ' οὖν διώκετε τὰ σπάνια καὶ πολυτελεῆ πρὸ τῶν
ἐν μέσῳ καὶ τῶν εὐτελεῶν; ὅτι ἀγνοεῖτε τὸ ὄντως καλὸν καὶ τὸ
ὄντως ἀγαθόν· καὶ ἀντὶ τῶν ὄντων τὰ δοκοῦντα παρὰ τοῖς
ἀνοήτοις σπουδάζεται, οἱ τοῖς μεμνηόσιν ἐπ' ἴσης τὰ λευκὰ ὡς
μέλανα φαντάζονται.

4 δυμασίας. Τώρα όμως συμβαίνει έντελῶς τὸ ἀντίθετο· τὸ σῶμα τους πωλούμενο δὲν θὰ ἀπέφερε ποτὲ οὔτε χίλιες Ἀττικὲς δραχμὲς⁴⁹, ἀγοράζοντας όμως ἓνα φόρεμα μὲ δέκα χιλιάδες δραχμὲς ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ ἴδιες εἶναι ἀχρειότερες
 5 καὶ ἀτιμότερες ἀπὸ τὰ ὑφάσματα. Γιατί λοιπὸν ἀναζητεῖτε τὰ σπάνια καὶ πολυτελῆ ἀντὶ τῶν συνηθισμένων καὶ τῶν εὐτελῶν; Τὸ κάμετε, διότι ἀγνοεῖτε τὸ ὄντως καλὸ καὶ τὸ ὄντως ἀγαθόν· καὶ οἱ ἀνόητοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ φαινόμενα περισσότερο ἀπὸ ὅσο γιὰ αὐτὰ πού ὑπάρχουν, αὐτοὶ πού σὰν μανιακοὶ φαντάζονται τὰ λευκὰ ὡσὰν μαῦρα.

---

49. Τόσο θὰ ἐστοίχιζαν πιθανῶς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ οἱ γυναῖκες πού ἐπωλοῦνταν ὡς δοῦλες.

〈 ΠΕΡΙ ΥΠΟΔΥΣΕΩΣ 〉

- 116,1 Παραπλήσiai δὲ καὶ περὶ τὰς ὑποδέσεις εἰσὶν αἱ ἀλαζόνες τὴν πολλὴν βλακείαν κἀνταῦθα ἐπιδεικνύμεναι. Αἰσχρᾶ γοῦν ἀληθῶς «τὰ σανδάλια ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς ἐστὶ τὰ χρυσᾶ ἔνθεμα», ἀλλὰ καὶ τοὺς ἥλους ἐλικοειδῶς τοῖς καττύμασιν ἐγκατακρούειν ἀξιοῦσιν, πολλαὶ δὲ καὶ ἐρωτικούς ἀσπασμούς ἐγχαράττουσιν αὐτοῖς, ὡς ἂν ἐκ τῆς ἐπιβάσεως ρυθμίζουσαι τὴν γῆν, τὸ ἐταιρικὸν τοῦ φρονήματος ἐκ τοῦ βαδίσματος ἐναποσφραγίσωνται.
- 2 Χαίρειν οὖν ἐατέον τὰς ἐπιχρύσους καὶ διαλίθους τῶν σανδαλίων ματαιοτεχνίας καὶ κρηπίδας Ἀττικᾶς καὶ τὰς Σικυωνίας καὶ τοὺς κοθόρνους, Περσικὰς τε καὶ Τυρρηνικὰς, προθεμένους δὲ καθὼς ἔθος τῆ ἀληθείᾳ ἡμῶν τὸν σκοπὸν τὸν ὀρθόν, τὸ κατὰ φύσιν ἐκλέγειν χρή. Ἡ γὰρ χρῆσις τῶν ὑποδημάτων ἢ μὲν αὐτῶν εἰς σκέπην ποδῶν, ἢ δὲ εἰς προφυλακὴν τῶν προσπταισμάτων καὶ τῶν ὀρειβατικῶν τραχυτήτων τὸ πέλμα ποδὸς σῶζουσαν.
- 117,1 Γυναιξὶ μὲν οὖν τὸ λευκὸν ὑπόδημα συγχωρητέον, πλὴν εἰ μὴ ὀδεύοιεν, τότε δὲ τῷ ἀλειπτῷ χρηστέον. Ἡλωμένων δὲ δέονται τῶν καττυμάτων αἱ ὀδεύουσαι. Πλὴν τὰ πολλὰ ὑποδήμασι χρηστέον αὐταῖς· οὐ γὰρ ἀρμόζει γυμνὸν ἐπιδείκνυσθαι τὸν πόδα· ἄλλως τε καὶ εὐολίσθητον εἰς βλάβην ἢ γυνή. Ἄνδρὶ δὲ εὐμάλα ἀρμόδιον ἀνυποδησία, πλὴν εἰ μὴ στρατεύοιτο. Καὶ γάρ

1. Παράθεμα ἀπὸ τὸν κωμικὸ ΚΗΦΙΣΟΔΩΡΟ, *Comic. Veterum Fragmenta* 1, σ. 801, ἀρ. 4.

« ΠΕΡΙ ΥΠΟΔΥΣΕΩΣ »

- 116,¹ Οἱ ἀλαζονικὲς γυναῖκες παρουσιάζονται μὲ παρόμοια στάσι καὶ στὸ θέμα τῶν ὑποδημάτων, δείχνοντας κι' ἐδῶ μεγάλη βλακεία. Πράγματι αἰσχρὰ εἶναι «τὰ σανδάλια ἐκεῖνα ἐπάνω στὰ ὁποῖα εἶναι ζωγραφισμένα τὰ χρυσᾶ ἄνθη»¹, ἀλλ' αὐτὲς ἀπαιτοῦν νὰ ἐμπήγωνται ἐλικοειδῶς τὰ καρφάκια στὰ καττύματα, μερικὲς μάλιστα γράφουν στὶς σόλες καὶ ἐρωτικούς ἀσπασμούς, ὥστε, ἐφαρμόζοντάς τες μὲ τὸ πάτημα στὸ ἔδαφος, νὰ ἀποτυπώνουν κατὰ τὸ βάδισμα τὸ ἐταιρικὸ φρόνημα. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐγκαταλείψωμε τὶς διακοσμήσεις τῶν σανδαλίων μὲ χρυσὸ καὶ μὲ πετράδια, τὰ Ἀττικὰ μποτίνια, τὰ Σικυωνικὰ ὑποδήματα, καὶ τοὺς κοθόρνους, Περσικούς καὶ Τυρρηνικούς, καὶ ἔχοντας ἐνώπιόν μας τὸν ὀρθό σκοπὸ, ὅπως ταιριάζει στὴν ἀλήθειά μας, πρέπει νὰ ἐκλέγωμε μὲ τὸ κατὰ φύσιν. Διότι ἡ χρῆσις τῶν ὑποδημάτων ἔχει διπλὸ προορισμό· ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ σκέπασμα τῶν ποδιῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴν σωστικὴ προφύλαξι τοῦ πέλματος τῶν ποδιῶν ἀπὸ τὰ προσκόμματα καὶ τὶς ὀρειβατικὲς τραχύτητες.
- 117,¹ Πρέπει νὰ ἐπιτρέπωμε στὶς γυναῖκες τὸ λευκὸ ὑπόδημα, ἐκτὸς ἐὰν ὀδοιποροῦν, ὅποτε ἄς χρησιμοποιοῦν τὸ ἐπιδεκτικόν. Αὐτὲς ποὺ ὀδοιποροῦν χρειάζονται καρφωτὲς σόλες. Πάντως τὸν περισσότερον χρόνον πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν ὑποδήματα· διότι δὲν ἀρμόζει νὰ ἐπιδεικνύουν γυμνὸ τὸ πόδι, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ γυναῖκα εἶναι ὄν ποὺ εὐκόλα παρα-
2 σύρεται στὸ κακόν. Στὸν ἄνδρα ὁμοῦ ταιριάζει πολὺ ἡ ἀνυποδησία, ἐκτὸς ἂν εὐρίσκεται σὲ ἐκστρατεία. Διότι εἶναι κά-

πως ἐγγὺς τὸ ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι. Ἀσκητικώτατόν γέ τοι
 γυμνοῖς χρῆσθαι τοῖς ποσὶν καὶ πρὸς ὑγείαν καὶ εὐκολίαν εὐθε-
 3 τον, ἔνθα μὴ ἀνάγκη τις διακωλύοι. Εἰ δὲ μὴ ὀδεύοιμεν, ἀλλὰ
 μηδὲ φέροιμεν τὴν ἀνηποδησίαν, βλαύταις ἢ φαικασίοις χρηστέ-
 4 ον· κονίποδας αὐτὰ ἐκάλουν οἱ Ἀττικοί, διὰ τὸ πελάζειν μοι δο-
 κεῖν τῇ κόνει τὸ πόδε. Τῆς λιτῆς ὑποδέσεως ἀπόχρη μάρτυς
 Ἰωάννης, οὐκ ἄξιός ἐστιν ὁμολογῶν τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημά-
 των λύειν τοῦ Κυρίου. Οὐ γάρ τι τῶν περιέργων ὑπεδέδετο ὁ
 τῆς ἀληθοῦς Ἑβραίοις φιλοσοφίας ὑποδεικνύμενος τὸν τύπον.
 Τοῦτο δὲ εἰ καὶ αἰνίττεται τι, ἐν ἄλλοις δηλωθήσεται.

πως κοντὰ τὸ ὑποδένεσθαι μὲ τὸ δένεσθαι². Βέβαια πολὺ ἀσκητικὸ εἶναι νὰ κρατοῦμε γυμνὰ τὰ πόδια, χρήσιμο στὴν
 3 ὑγεία καὶ τὴν ἄνεσι, ὅπου δὲν ἐμποδίζει καμμιά ἀνάγκη. Ἄν
 ὁμως δὲν ὀδοιποροῦμε, ἀλλ' οὔτε ἀντέχωμε τὴν ἀνυποδησία,
 πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε παντόφλες ἢ σανδάλια· οἱ Ἀττι-
 κοὶ τὰ ὠνόμαζαν αὐτὰ κονίποδες, γιὰ τὸ λόγο, ὅπως νομίζω,
 4 ὅτι τὰ πόδια ἤγγιζαν τὴν σκόνη. Τῆς λιτῆς ὑποδήσεως εἶναι
 ἐπαρκῆς μάρτυς ὁ Ἰωάννης, ποὺ ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἄξιος
 νὰ λύση τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων τοῦ Κυρίου³. Διότι
 ἐκεῖνος ποὺ ὑπεδείκνυε τὸν τύπο τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας
 στοὺς Ἑβραίους, δὲν ἐφοροῦσε τίποτε περίεργο στὰ πόδια
 του. Ἄν καὶ αὐτὸ ἔχει κάποιον ὑπαινιγμό, θὰ δηλωθῇ ὁμως
 σὲ ἄλλη θέσι⁴.

---

2. Ἐθεώρησα κατάλληλη τὴν ἀνοίκεια αὐτῆ χρήσι τῶν ἀπαρεμφάτων γιὰ τὴν εὐκολώτερη κατανόησι. Λογοπαίγνιο μὲ τὸ «τὸ ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι». Ἴσως θέλει νὰ εἰπῇ ὅτι, ἂν ὁ στρατιώτης δὲν ὑποδεθῇ κατάλληλα, θὰ δεθῇ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του.

3. Μάρκ. 1,7 καὶ παράλληλα.

4. Βλ. π.χ. Στρωματεῖς 5,55,1 ἐ.

« ΟΤΙ ΟΥ ΧΡΗ ΠΕΡΙ ΛΙΘΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΧΡΥΣΟΥΝ
ΕΠΤΟΗΣΘΑΙ ΚΟΣΜΟΝ »

118,1 Λίθους δὲ πελίουσ ἢ χλωροῦσ καὶ τῆσ ἀπεξενωμένησ θαλάττης τὰ ἐκβράσματα καὶ τῆσ γῆσ τὰ ἐκψήγματα μεираκιῶδέσ ἐστι τεθηπέναι. Ἐπὶ γὰρ τὰ διαυγῆ τῶν λιθιδίων καὶ τὰσ ἰδιόζούσασ χρῶασ ὑέλουσ τε ἴεσθαι ποικίλασ οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἀνοήτων ἐστὶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν πληκτικῆν ἐχόντων φαντασίαν ἐλκο-
2 μένων. Ταύτη καὶ τὸ πῦρ τὰ παιδία θεασάμενα φέρεται ἐπ' αὐτὸ τῆ λαμπρότητι ἀγόμενα, τῆσ δὲ ἐπαφήσεωσ τὸ ἐπισφαλὲσ διὰ
2 τὴν ἄνοιαν οὐ κατανενοηκότα. Τοιοῦτο ταῖσ ἡλιθίαισ οἱ λίθοι γυναιξὶν περιδούμενοι τοῖσ ὄρμοισ καὶ τοῖσ περιδεραιίοισ ἐγκατακλειόμενοι, ἀμέθυστοι καὶ κεραυνῖται καὶ ἰάσπιδεσ καὶ τοπάζιον ἢ τε

Μιλησία

σμάραγδοσ ἐμπόλημα τιμηέστατον.

4 Ὁ δὲ πολυτίμητοσ μαργαρίτησ ὑπερφυῶσ τῆ γυναικωνίτιδι εἰσεκώμασεν· γίνεται δὲ οὗτοσ ἐν ὄστρείῳ τινὶ παραπλησίῳ ταῖσ
5 πίνναισ, μέγεθοσ δὲ ἡλίκοσ ἰχθύοσ ὄφθαλμοσ εὐμεγέθησ. Καὶ οὐκ αἰσχύνονται αἱ κακοδαίμονεσ περὶ ὄστρειον ὀλίγον τοῦτο τὴν πᾶσαν σπουδὴν πεποιημένοι, ἐξὸν ἀγίῳ κοσμεῖσθαι λίθῳ, τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, ὃν μαργαρίτην ἢ Γραφῆν κέκληκέν που, τὸν διαυγῆ καὶ καθαρὸν Ἰησοῦν, τὸν ἐν σαρκὶ ἐπόπτην ὄφθαλμόν, τὸν Λόγον τὸν διαφανῆ, δι' ὃν ἡ σὰρξ τιμία ὕδατι ἀναγεννωμένη.

1. Ἐκβράσματα τῆσ θάλασσασ προφανῶσ εἶναι τὰ μαργαριτάρια κι' ἄλλα ὁμοια εἶδη. Ἐκψήγματα τῆσ γῆσ εἶναι χρυσαῖ ἀντικείμενα.

2. *Comicorum Attic. Fragmenta*, III, 611, ἀρ. 1226, Gussen.

3. Παραβολὴ τοῦ μαργαρίτη, Ματθ. 13,45 ἐ.

ΚΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΥΡΙΕΥΩΜΑΣΤΕ ΑΠΟ ΣΦΟΔΡΟ
ΠΑΘΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΕΤΡΑΔΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΟΛΙΔΙΑ >

118,1 Εἶναι παιδαριῶδες νὰ μένωμε ἔκθαμβοι ἐμπρὸς στοὺς πολυτίμους λίθους, μελανοὺς ἢ χλωροὺς, στὰ ἐκβράσματα τῆς ἀποξενωμένης θάλασσας καὶ τὰ ἐκψήγματα τῆς γῆς¹. Διότι τὸ νὰ ὀρμοῦν στὰ διαυγῆ πετράδια, στὰ ιδιαίτερα χρώματά τους καὶ σὲ ποικίλα ὑαλικά, εἶναι γνώρισμα ἀνοήτων ἀνθρώπων πὺ σύρονται ἀπὸ ἐκείνους πὺ ἔχουν φαντα-
2 σία πὺ ἐντυπωσιάζει. Γι' αὐτὸ τὰ παιδιά, ὅταν ἰδοῦν τὴ φωτιά, ὀδηγοῦνται σ' αὐτὴν ἀπὸ τὴν λαμπρότητά της, χωρὶς νὰ ἀντιληφθοῦν ἀπὸ τὴν ἄγνοιά τους τὸν κίνδυνο ἀπὸ τὴν
3 ἐπαφὴ μὲ αὐτὴν. Κάτι τέτοιο εἶναι γιὰ τὶς γυναῖκες οἱ πολύτιμοι λίθοι, πὺ δένονται στὶς ὀρμαθιές καὶ κλείνονται στὰ περιδέραια, ἀμέθυστοι καὶ κεραυνίτες καὶ ἰάσπιδες, τοπάζιο καὶ

Μιλήσιο σμαράγδι
πολυτιμότατο ἀντικείμενο².

4 Ὁ δὲ πολύτιμος μαργαρίτης εἰσῆλθε μεθυστικά μὲ τρόπο ὑπερφυῆ στὴν γυναικωνίτιδα. Ὁ μαργαρίτης παράγεται σ' ἓνα ὄστρακο παραπλήσιο μὲ τὶς πίννες, σὲ μέγεθος ἴσος μὲ
5 κανονικὸ ὄφθαλμὸ ἰχθύος. Καὶ οἱ κακορρίζικες γυναῖκες δὲν ἐντρέπωνται νὰ ἀφιερῶνουν ὄλο τὸν ζῆλο τους σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ ὄστρακο, ἐνῶ θὰ μπορούσαν νὰ στολίζονται μὲ τὸν ἅγιο λίθο, τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖο ἡ Γραφὴ κάπου ὀνομάζει μαργαρίτη³, τὸν διαυγῆ καὶ καθαρὸ Ἰησοῦ, τὸν ὄφθαλμὸ πὺ ἐποπτεύει μέσα στὴ σάρκα, τὸν διαφανῆ Λόγο, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ σάρκα ἀναγεννᾶται τίμια στὸ ὕδωρ. Διότι ἐκεῖνο τὸ

Καὶ γὰρ τὸ ὄστρειον ἐκεῖνο ἐν ὕδατι γιγνόμενον περιστέγει τὴν σάρκα, ἐκ δὲ ταύτης ὁ μαργαρίτης κυΐσκεται.

119,1 Λίθοις δὲ ἀγίοις τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ τετειχίσθαι παρελήφμεν, καὶ τὰς δώδεκα τῆς οὐρανοπόλεως πύλας τιμίους ἀπεικασμένας λίθοις τὸ περίοπτον τῆς ἀποστολικῆς αἰνίττεσθαι χάριτος ἐκδεχόμεθα. Ἐπὶ γὰρ τῶν λίθων τῶν πολυτελῶν αἱ χροαὶ τετάχεται, τίμιαι δὲ αὐταί, τὰ δ' ἄλλα ὕλη γεώδης καταλείπονται. Συμβολικῶς τούτοις εἰκότως τειχίζεται τῶν ἀγίων ἡ πόλις πνευματικῶς οἰκοδομουμένη. Πρὸς τὸ ἄνθος τῶν λίθων τὸ ἀμίμητον τὸ ἄνθος τοῦ Πνεύματος τὸ ἀκήρατον καὶ ἅγιον τῆς οὐσίας νενοήκασιν· αἱ δέ, μὴ συνιεῖσαι τὸ συμβολικὸν τῶν Γραφῶν, ὄλαι περικεχήνασι τοῖς λίθοις, τὸν θαυμάσιον ἐκεῖνον ἀπολογισμὸν προφερόμεναι· ὅτι κατέδειξεν ὁ Θεός, διὰ τί μὴ χρησώμεθα; Καὶ πάρεστί μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω; Καὶ τίσιν οὖν 3 ταῦτα γέγονεν, εἰ μὴ ἡμῖν; Τελέως δὲ ἠγνοηκότων τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ αἱ τοιαῦται φωναί. Πρῶτον μὲν γὰρ τὰ ἀναγκαῖα καθάπερ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα προφανῆ πᾶσι χορηγεῖ, τὰ δὲ ὅσα μὴ ἀναγκαῖα γῆ τε καὶ ὕδατι ἔκρυσεν.

120,1 Διὰ τοῦτό τοι μύρμηκες χρυσορυχοῦσι, καὶ γρῦπες χρυσοφυλακοῦσι, καὶ ἡ θάλασσα τὸν μαργαρίτην ἔκρυσεν λίθον· ὑμεῖς δὲ περίεργοι εἰς ἃ μὴ δεῖ. Ἴδου ὄλος ἀναπέπταται οὐρανός, καὶ οὐ ζητεῖτε τὸν Θεόν· τὸ δὲ κεκρυμμένον χρυσίον καὶ τοὺς λίθους 2 οἱ τὴν ἐπὶ θανάτῳ κεκριμένοι γεωρυχοῦσι παρ' ἡμῖν. Ἀλλὰ καὶ τῇ Γραφῇ ἀντάδετε, βοώσης ἐκείνης διαρρηῆδην· «ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστε-

δστρακο, γεννώμενο μέσα στο ὕδωρ, ἐπιστεγάζει τὴν σάρκα, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννᾶται ὁ μαργαρίτης.

119,1 Ἀπὸ τὴν παράδοσι ἐμάθαμε ὅτι ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ εἶναι τειχισμένη μὲ ἀγίους λίθους· τώρα δεχόμαστε ὅτι οἱ δώδεκα πύλες τῆς οὐρανοπόλεως, ὅμοιες μὲ τοὺς δώδεκα πολυτίμους λίθους⁴, ὑποσημαίνουν τὴ δόξα τῆς χάριτος ποὺ ἐξαγγέλθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους⁵. Διότι τὰ χρώματα τὰ πολῦτιμα ἔχουν τεθῆ ἐπάνω στοὺς πολυτελεῖς λίθους, ἐνῶ τὰ
2 ἄλλα ὡς γεώδης ὕλη τοποθετοῦνται παράμερα. Ὅπως εἶναι εὐλόγο, ἡ πόλις τῶν ἀγίων τειχίζεται μὲ αὐτοὺς συμβολικῶς, καθὼς οἰκοδομεῖται πνευματικά. Μὲ τὸ ἀμίμητο ἄνθος τῶν λίθων ὑπονοεῖται τὸ ἄφθαρτο καὶ ἅγιο τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος. Αὐτὲς οἱ γυναῖκες ὅμως, μὴ ἀντιλαμβανόμενες τὸν συμβολικὸ χαρακτήρα τῶν Γραφῶν, χάσκουν ὅλες ἐμπρὸς στὰ πετράδια, προβάλλοντας τὴν θαυμάσια ἐκείνη δικαιολογία· ὅ,τι μᾶς ἔδειξε ὁ Θεός, γιατί νὰ μὴ τὸ χρησιμοποιήσωμε; Εἶναι στὴ διάθεσί μου, γιατί νὰ μὴ τὸ ἀπολαύσω; Καὶ γιὰ
3 ποιούς ἔγιναν αὐτά, ἂν ὄχι γιὰ μᾶς; Τέτοιες φωνές ὅμως ταιριάζουν σὲ ἀνθρώπους ποὺ ἀγνοοῦν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Διότι κατὰ πρῶτον ὁ Θεός χορηγεῖ σὲ ὅλους τὰ ἀναγκαῖα, ὅπως τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα, ποὺ εἶναι προφανῆ ἀγαθὰ, ὅσα ὅμως δὲν εἶναι ἀναγκαῖα τὰ ἔκρυσσε στὴ γῆ καὶ στὰ ὕδατα.

120,1 Γι' αὐτὸ βέβαια τὰ μυρμήγκια ἀνοίγουν μεταλλεῖα χρυσοῦ, οἱ γρῦπες φυλάγουν τὸν χρυσὸ καὶ ἡ θάλασσα ἔκρυσσε τὸν μαργαρίτη, τὸν πολῦτιμο λίθο. Ἐσεῖς ὅμως εἴσθε περίεργοι σὲ πράγματα ποὺ δὲν ἀρμόζει νὰ διερευνοῦμε. Ἴδού, ὅλος ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀνοικτὸς καὶ δὲν ζητεῖτε τὸν Θεό, ἐνῶ οἱ ἀνάμεσά μας καταδικασμένοι σὲ θάνατο σκάβουν τὴ γῆ
2 γιὰ νὰ εὑρουν τὸ κρυμμένο χρυσάφι καὶ τὰ πετράδια. Ἀλλὰ ἀντιλέγετε καὶ στὴ Γραφὴ ποὺ φωνάζει σαφῶς· «νὰ ζητῆτε πρῶτα τὴν βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς δο-

5. Ἀφοῦ κι οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν δώδεκα.

θήσεται ὑμῖν». Εἰ δὲ τὰ πάντα ὑμῖν δεδώρηται καὶ εἰ πάντα ὑμῖν συγκεχώρηται καὶ εἰ «πάντα ἡμῖν ἔξεστι», φησὶν ὁ ἀπόστολος, 3 «ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει». Παρήγαγε δὲ τὸ γένος ἡμῶν ἐπὶ κοινῶν ὁ Θεὸς αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ πρότερος μεταδοῦς καὶ κοινὸν πᾶσιν ἀνθρώποις τὸν ἑαυτοῦ ἐπικουρήσας Λόγον, πάντα ποιήσας ὑπὲρ πάντων. Κοινὰ οὖν τὰ πάντα καὶ μὴ πλεονεκτούντων οἱ πλούσιοι.

4 Τὸ οὖν πάρεστί μοι καὶ πλεονάζει μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω; οὐκ ἀνθρώπινον οὐδὲ κοινωνικόν, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀγαπητικόν· πάρεστί μοι, διὰ τί μὴ μεταδῶ τοῖς δεομένοις; Ὁ γὰρ τοιοῦτος τέλειος ὁ τὸ «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» 4 πληρώσας. Αὕτη γὰρ ἡ ἀληθῆς τρυφή, ἡ θησαυριζομένη πολυτέλεια, ἥ δὲ εἰς τὰς ματαιίους ἐπιθυμίας ἀνάλωσις ἀπωλείας, οὐδαμάνης, ἐπέχει λόγον. Δέδωκε γὰρ ὁ Θεὸς οἶδ' ὅτι τῆς χρήσεως ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ ἀναγκαίου, καὶ τὴν 6 χρήσιν κοινῆν εἶναι βεβούληται. Ἄτοπον δὲ ἓνα τρυφᾶν πενομένων πλειόνων. Πόσω μὲν γὰρ εὐκλεέστερον τοῦ πολυτελεῶς οἰκεῖν τὸ πολλοὺς εὐεργετεῖν; Πόσω δὲ συνετώτερον τοῦ εἰς λίθους καὶ χρυσίον τὸ εἰς ἀνθρώπους ἀναλίσκειν; Πόσω δὲ ὠφελιμώτερον τῶν ἀψύχων κοσμίων τὸ φίλους κεκτηῖσθαι κοσμίους; Τίνα δὲ ἂν ἀγροὶ τοσοῦτον ὅσον τὸ χαρίζεσθαι ὠφελήσκειαν;

121.1 Λεῖπεται τοίνυν ἡμῖν κάκεῖνο ἐπιλῦσαι τὸ ἐπιφερόμενον· Τίσιν οὖν τὰ πολυτελέστερα, ἂν αἰρῶνται πάντες τὰ εὐτελέστερα; Τοῖς ἀνθρώποις, φήσαιμ' ἂν, ἔαν χωρὶς προσπαθείας καὶ

6. Ματθ. 6,33 καὶ παράλληλα.

7. Α' Κορ. 10,23.

θοῦν ὡς ἐπὶ πλέον»⁶. Ἄν καὶ σᾶς ἔχουν χορηγηθῆ τὰ πάντα καὶ ἂν καὶ σᾶς ἔχουν ἐπιτραπῆ τὰ πάντα καὶ ἂν καὶ ὄλα «μᾶς εἶναι δυνατά», λέγει ὁ Ἀπόστολος, «ἀλλὰ βέβαια δὲν συμφέ-
 3 ρουν ὄλα»⁷. Ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος παρήγαγε τὸ γένος μας γιὰ νὰ μετὰσχη τοῦτο στὰ ἀγαθὰ του, ἀφοῦ πρωτύτερα μετέδωσε καὶ κατέστησε κοινὸν σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τὸν Λόγο του, κάμοντας τὰ πάντα ὑπὲρ πάντων⁸. Κοινὰ λοιπὸν εἶναι τὰ πάντα⁹ καὶ δὲν πρέπει νὰ πλεονεκτοῦν οἱ πλούσιοι.

4 Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὰ εἶναι στὴ διάθεσί μου μὲ ἀφθονία, γιατί νὰ μὴ τὰ ἀπολαύσω; Αὐτὸ δὲν εἶναι οὔτε ἀνθρώπινο οὔτε κοινωνικό, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀξιαγάπητο τοῦτο· εἶναι στὴ διάθεσί μου, γιατί νὰ μὴ προσφέρω ἀπ' αὐτὰ σὲ ὄσους ἔχουν ἀνάγκη; Διότι τέλειος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπραγμα-
 5 τοποίησε τὸ «νὰ ἀγαπήσης τὸν πλησίον σου σὰν τὸν ἑαυτὸ σου»¹⁰. Αὐτὴ εἶναι πράγματι ἡ ἀληθινὴ ἀπόλαυσις, ἡ θησαυ-
 ρισμένη πολυτέλεια, ἐνῶ ἡ ἐπίδοσις στὶς μάταιες ἐπιθυμίες ὑπολογίζεται ὡς ἀπώλεια καὶ ὄχι ὡς δαπάνη. Γνωρίζω ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε δικαίωμα νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ στὰ ὄρια τῶν ἀναγκῶν, καὶ θέλει νὰ εἶναι κοινὴ ἡ
 6 χρῆσις των. Κι' εἶναι ἄτοπο νὰ ἀπολαύη ὁ ἕνας, ἐνῶ πεινοῦν οἱ πολλοί. Πόσο δικαιότερο εἶναι ἀλήθεια ἀντὶ νὰ ζῆ κανεὶς πολυτελῶς νὰ εὐεργετῆ τοὺς πολλούς; Καὶ πόσο συνετώτερο εἶναι νὰ ἐξοδεύη κανεὶς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀντὶ γιὰ τὰ πε-
 τράδια καὶ τὸ χρυσὸ; Πόσο ὠφελιμώτερο εἶναι ν' ἀποκτᾶ κανεὶς φίλους σεμνοὺς ἀντὶ ἀψύχων πραγμάτων; Ποιὸν θὰ μπορούσαν νὰ ὠφελήσουν τόσο πολὺ οἱ ἀγροὶ ὄσο ὠφελεῖ τὸ νὰ ἐπιτελοῦν φιλανθρωπία;

121,1 Ὑπολείπεται λοιπὸν νὰ ἐπιλύσωμε κι' ἐκεῖνο τὸ ἐρώ-
 τημα: Γιὰ ποιούς προορίζονται τὰ πολυτελέστερα, ἂν ὄλοι ἐπιλέγουν τὰ εὐτελέστερα; Θὰ ἀπαντοῦσα, γιὰ μᾶς τοὺς ἀν-

8. Βλ. Α' Κορ. 12,6. 15,28.

9. Βλ. Φαῖδρον 279 c. Νόμοι 5,739 c (Προτρεπτικὸς 122,3).

10. Ματθ. 19,19 καὶ παράλληλα.

διαφορᾶς χρώμεθα αὐτοῖς. Εἰ δὲ ἀμήχανον πάντας σωφρονεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων χρεῖαν τὰ εὐπόριστα μεταδιω-
 2 κτέον μακρὰ τοῖς περιττοῖς τούτοις χαίρειν φράσασιν. Καθόλου μὲν οὖν τὰ κόσμια ὡσπερ κοροκόσμια ἀποσκορακιστέον ὄλον καὶ αὐτὸν παραιτουμέναις τὸν κόσμον. Χρὴ γὰρ εἶναι κοσμίας ἔνδοθεν καὶ τὴν ἔσω γυναῖκα δεικνύναι καλήν· ἐν μόνῃ γὰρ τῇ
 3 ψυχῇ καταφαίνεται καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ αἴσχος. Διὸ καὶ μόνος ὁ σπουδαῖος καλὸς κάγαθὸς ὄντως ἐστίν, καὶ μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν δογματίζεται,

ἡ δὲ ἀρετὴ μόνῃ

καὶ διὰ καλοῦ τοῦ σώματος καταφαίνεται

καὶ ἐπανθεῖ τῇ σαρκί, τὸ ὠραῖον τῆς σωφροσύνης ἀξιέραστον
 4 δεικνύουσα, ὅταν οἶονεὶ φέγγος ἐπιλάμπῃ τῇ μορφῇ τὸ ἦθος. Τὸ γὰρ ἐκάστου καὶ φυτοῦ καὶ ζώου κάλλος ἐν τῇ ἐκάστου ἀρετῇ εἶναι συμβέβηκεν. Ἀνθρώπου δὲ ἀρετὴ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ εὐσέβεια. Καλὸς ἄρα ἄνθρωπος ὁ δίκαιος
 5 καὶ σώφρων καὶ συλλήβδην ὁ ἀγαθός, οὐχ ὁ πλούσιος. Ἦδη δὲ καὶ στρατιῶται χρυσίῳ κεκοσμῆσθαι βούλονται, οὐδὲ ἐκεῖνο ἀνεγνωκότες τὸ ποιητικόν,

ὃς καὶ χρυσὸν ἔχων πόλεμον κίεν ἥύτε κούρη
 νηπίη.

122,1 Ἀλλὰ γὰρ τὴν μὲν φιλοκοσμίαν ἤκιστα ἀρετῆς ἐπιμελουμένην, σώματος δὲ ἀντιποιουμένην, ἐκτραπέντος τοῦ φιλοκάλου περὶ τὴν κενοδοξίαν, ἄρδην ἐκβλητέον. Τὰ γὰρ μὴ οἰκεῖα τῷ

11. Σ' αὐτὴ τὴν πρότασι ἡ τάσις τοῦ Κλήμεντος στὰ λογοπαίγνια εἶναι ἔντονος: κόσμια, κοροκόσμια, ἀσκορακιστέον κόσμον.

12. Στίχος ἀπὸ δραματικὸ ποιητῆ, *Comicozum Att. Fragmenta* III, σ. 486, ἀρ. 412.

θρώπους, ἂν τὰ χρησιμοποιοῦμε χωρὶς πάθος καὶ συμφέρον. Ἐάν ὁμως εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι ὅλοι σῶφρονες, τουλάχιστο ἄς ἐπιζητοῦμε τὰ εὐκολοεύρετα ἀπὸ τὰ ἀπαιτούμενα, ἀφοῦ 2 ἀφήσωμε κατὰ μέρος ὅλα τοῦτα τὰ περιττά. Γενικὰ δηλαδή πρέπει νὰ ἀποσ-κορακίζουσι τὰ κοσμήματα ὡς κοροκοσμήματα, ἀπαρνούμενες κ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ κόσμον¹¹. Διότι πρέπει νὰ εἶναι ἐσωτερικὰ κόσμιες καὶ νὰ εἶναι καλὴ ἢ ἐσωτερικὴ γυναικίκα, καθ' ὅσον μόνον στὴν ψυχὴ ἀποκαλύπτεται καὶ 3 τὸ κάλλος καὶ τὸ αἶσχος. Γι' αὐτὸ μόνον ὁ ἐνάρετος εἶναι ἀληθινὰ καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ μόνον τὸ καλὸ χαρακτηρίζεται ὡς ἀγαθὸ,

ἢ δὲ ἀρετὴ μόνη

ἀποκαλύπτεται καὶ μὲ τὸ κάλλος τοῦ σώματος¹²,

καὶ ἀνθίζει στὴ σάρκα, δείχνοντας ἀξιαγάπητη τὴν ὁμορφίαν τοῦ σώματος, ὅταν τὸ ἦθος ἀκτινοβολῇ στὴν μορφὴ σὰν 4 φῶς. Διότι συμβαίνει τὸ κάλλος κάθε πράγματος, εἴτε φυτοῦ εἴτε ζώου, νὰ εὐρίσκεται στὴν ἀρετὴ του¹³. Ἀρετὴ δὲ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ εὐσέβεια¹⁴. Ἐὰν καλὸς ἄνθρωπος εἶναι ὁ δίκαιος καὶ 5 σῶφρων καὶ γενικὰ ὁ ἀγαθός, ὄχι ὁ πλούσιος. Τώρα ὁμως καὶ οἱ στρατιῶτες θέλουσι νὰ στολίζωνται μὲ χρυσὸ¹⁵, σὰν νὰ μὴ ἔχουν διαβάσει οὔτε τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ,

ὁ ὅποιος ἐπήγαινε στὸν πόλεμον στολισμένος μὲ χρυσὸ
σὰν μιὰ ἀφελῆς κόρη¹⁶.

122,1 Ἄλλὰ πρέπει ν' ἀποβάλουν τελείως τὴν φιλοκοσμίαν, πού δὲν ἐπιμελεῖται τῆς ψυχῆς καθόλου, ἀλλὰ περιποιεῖται τὸ σῶμα, ὅποτε ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ κάλλος τρέπεται πρὸς τὴν

13. ΕΠΙΚΤΗΤΟΥ, 3,1,6.

14. Εἶναι ἡ κλασικὴ τετρακτὺς τῶν ἀρετῶν, πλατωνικὴ καὶ στωϊκὴ, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι τὴν θέσιν τῆς πλατωνικῆς φρονήσεως ἐδῶ καταλαμβάνει ἡ εὐσέβεια.

15. Ἐννοεῖ προφανῶς τοὺς στρατιῶτες πού κατὰ τὶς παρελάσεις εἶναι στολισμένοι μὲ κοσμήματα, ἢ αὐτοὺς πού φέρουν λάφυρα ἀπὸ τὸν πόλεμον.

16. *Ἰλιάς* Β, 872–873.

σώματι ὡς οἰκεῖα προσάπτουσα μελέτην τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἔθος ἀπάτης ἐνεγέννησεν, οὗτι τὸ σεμνὸν καὶ ἄπλαστον καὶ νήπιον ὡς ἀληθῶς, τὸ σοβαρὸν δὲ καὶ θρυπτικὸν καὶ ἀβροδία-
2 τον φαίνουσα. Αἱ δὲ ἀμαυροῦσι τὸ κάλλος τὸ ἀληθινὸν ἐπισκιά-
ζουσαι χρυσίῳ, καὶ οὐκ ἴσασι τὸ πλημμέλημα οἷόν ἐστι, δεσμὰ
ἑαυτοῖς περιθεῖσαι πλούσια μυρία, καθάπερ καὶ

παρὰ τοῖς βαρβάροις

φασὶν δεδέσθαι τοὺς κακούργους χρυσίῳ.

3 Τούτους ἐζηλωκένας δοκοῦσί μοι αἱ γυναῖκες τοὺς δεσμώτας
τοὺς πλουσίους. Ἡ γὰρ οὐχὶ κλοιὸς τὸ χρυσοῦν ἐστὶ περιδέ-
ραιοι καὶ οἱ στρεπτοί, οἳ τε καθετῆρες καλούμενοι ἀλύσεων
ἐπέχοντες τρόπον καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς αὐτῶ τούτῳ τῶ ὀνό-
4 ματι ἀλύσεις κέκληνται; Πέδας δὲ περισφυρίους τὴν περὶ τοὺς
πόδας ἀκοσμίαν τῶν γυναικῶν Φιλήμων ἐν Συνεφήβῳ προσεῖ-
πεν,

ἱμάτια διαφαίνοντα καὶ πέδην τινὰ

χρυσῆν.

123,1 Τί οὖν ἔτι ὁ καλλωπισμὸς ὁ ζηλωτὸς ἢ ἐθέλειν ὑμᾶς, ὧ
γυναῖκες, σφᾶς αὐτὰς φαίνεσθαι πεπεδημένας; Εἰ γὰρ ἡ ὕλη τὸ
ὄνειδος ὑπεκλύει, τὸ πάθος ἀδιάφορον. Ἐμοὶ γοῦν δοκοῦσιν
ἐκουσίως περιπίπτουσαι δεσμοῖς ἀρχεῖν ἐπὶ συμφοραῖς πλου-
2 σίαις. Ἴσως δὲ καὶ ὁ ποιητικὸς μῦθος τοιούτους δεσμοὺς μοι-
χευομένη τῇ Ἀφροδίτῃ περιβεβληθῆσθαι λέγει, οὐδὲν ἀλλ' ἢ μοι-
χείας σύμβολον αἰνιττόμενος τὰ κόσμια· χρυσοῦς γὰρ εἶπε κά-

κενοδοξία. Διότι ἡ φιλοκοσμία, παρέχοντας στὸ σῶμα τὰ μὴ οἰκεῖα ὡς οἰκεῖα, προκαλεῖ μελέτη τοῦ ψεύδους καὶ συνήθεια τῆς ἀπάτης, καθὼς ἐπιδεικνύει ὄχι τὸ πρᾶγματι σεμνὸ καὶ ἄπλαστο καὶ ἀγνό, ἀλλὰ τὸ ἀλαζονικὸ καὶ θηλυπρεπές
2 καὶ ἀβροδίαιτο. Αὐτὲς οἱ γυναῖκες ὁμῶς ἀμαυρώνουν τὸ ἀληθινὸ κάλλος, ἐπισκιάζο 'τάς το μὲ τὸ χρυσό, καὶ δὲν γνωρίζουν ποιό εἶναι τὸ πλημμέλημα, ἀφοῦ ἐπιβάλλουν στὸν ἑαυτό τους μυρία πλούσια δεσμά, ὅπως καὶ

γιὰ τοὺς βαρβάρους λέγουν
ὅτι οἱ κακοῦργοι δένονται μὲ χρυσό¹⁷.

3 Νομίζω ὅτι οἱ γυναῖκες ζηλεύουν τοὺς τοὺς φυλακισμένους πλουσίους. Ἦ μήπως δὲν εἶναι πρᾶγματι κλοιὸς τὸ χρυσὸ περιδέραιο καὶ τὰ βραχιόλια, καθὼς καὶ οἱ λεγόμενοι καθετῆρες ποὺ ἔχουν τῆ θέσι ἀλυσίδων καὶ στὴν Ἀττικὴ
4 ἀποκαλοῦνται μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὄνομα ἀλυσίδες; Ὁ Φιλῆμων στὸν *Συνέφηβο* χαρακτηρίζει ὡς δεσμά τῶν σφυρῶν τὴν ἀκοσμία τῶν γυναικῶν στὰ πόδια,

φορέματα διαφανῆ
κι' ἓνα χρυσὸ πέδικλο¹⁸.

123,1 Τί ἄλλο σημαίνει λοιπὸν ὁ ζηλευτὸς καλλωπισμὸς, παρὰ τὸ ὅτι θέλετε, ὦ γυναῖκες, νὰ φαίνεσθε σὰν ἀλυσοδεμένες; Διότι, κι' ἂν ἡ χρησιμοποιουμένη ὕλη ἐλαφρύνει τὸ ὄνειδος, τὸ πάθος ὁμῶς μένει τὸ ἴδιο. Ἐγὼ νομίζω ὅτι αὐτὲς οἱ γυναῖκες, ποὺ ρίπτονται σὲ δεσμά ἐκουσίως, καυχῶνται
2 γιὰ πλούσιες συμφορές. Ἴσως μάλιστα καὶ ὁ ποιητικὸς μῦθος τέτοια δεσμά λέγει ὅτι περιεβλήθησαν στὴν μοιχευομένη Ἀφροδίτη, ὑπαινισσόμενος ὅτι τὰ στολίδια δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ σύμβολο μοιχείας· διότι ὁ Ὅμηρος κι' ἐκεῖνα τὰ δεσμά τὰ εἶπε χρυσά¹⁹. Τώρα ὁμῶς οἱ γυναῖκες δὲν

18. *Comicorum Att. Fragmenta* II, σ. 501–502, ἀρ. 81.

19. Ὀδύσσεια Θ, 266–366. Πουθενὰ ὁμῶς ὁ Ὅμηρος δὲν χαρακτηρίζει χρυσὰ αὐτὰ τὰ δεσμά.

κείνους Ὅμηρος τοὺς δεσμούς. Ἦδη δὲ τὰ φανερώτατα τοῦ
 3 πονηροῦ σύμβολα οὐκ αἰσχύνονται περικείμενα. Ὡς γὰρ τὴν
 Εὔαν ὁ ὄφις ἠπάτησεν, οὕτω δὲ καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας ὁ κό-
 σμος ὁ χρυσοῦς δελέατι προσχρώμενος τοῦ ὄφεως τῷ σχήματι
 ἐξέμηνεν εἰς ὕβρεις, σμυραῖνας τινὰς καὶ ὄφεις ἀποπλαττομένας
 εἰς εὐπρέπειαν. Λέγει γοῦν ὁ κωμικὸς Νικόστρατος·

ἀλύσεις, καθετῆρας, δακτυλίους, βουβάλια, ὄφεις,
 περισκελλίδας, ἐλλέβορον.

124,1 Πᾶν γοῦν ἐπιψόγως πάντα τὸν γυναικεῖον καταλεγόμενος
 κόσμον Ἀριστοφάνης ἐν Θεσμοφοριαζούσαις ὑποδείκνυσιν.
 Παραθήσομαι δὲ αὐτὰς τοῦ κωμικοῦ τὰς λέξεις διελεγχούσας
 ἀκριβῶς τὸ φορτικὸν ὑμῶν τῆς ἀπειραγαθίας.

2 A. Μίτρα, ἀναδήματα,
 νίτρον, κίσσηριν, στρόφιον, ὀπισθοσφενδόνην,
 κάλυμμα, φῶκος, περιδέραια, ὑπογράμματα,
 τρυφοκαλάσιριν, ἐλλέβορον, κεκρύφαλον,
 ζῶμα, ἀμπέχονον, τρύφημα, παρυφές, ξυστίδα,
 κιθῶνα, βάραθρον, ἔγκυκλον, χιτῶνιον
 Τὰ μέγιστα δ' οὐκ εἶρηκα τούτων.

B. Εἶτα τί;
 Διόπας, διαλιθον, πλάστρα, μαλάχιον, βότρυς,
 χλίδωνα, περόνας, ἀμφιδέας, ὄρμους, πέδας,
 σφραγῖδας, ἀλύσεις, δακτυλίους, καταπλάσματα,
 πομφόλυγας, ἀποδέσμους, ὀλίσβους, σάρδια,
 ὑποδερῖδας, ἐλικτῆρας.

3 Ἐγὼ μὲν ἔκαμον καὶ ἀχθομαι λέγων τὸν πλῆθος τῶν κοσμίων,

έντρέπονται πού φοροῦν τὰ φανερώτατα σύμβολα τῶν πονη-
 3 ρῶν. Ὅπως δηλαδή ὁ ὄφις ἐξαπάτησε τὴ Εὐά²⁰, ἔτσι ἐξαπα-
 τᾶ καὶ τὶς ἄλλες γυναῖκες ὁ χρυσὸς στολισμός· παίρνοντας
 τὸ σχῆμα τοῦ ὄφεως ὡς δόλωμα ἐκτράπηκε σὲ ὕβρεις, κα-
 θῶς αὐτὲς ἀπομιμοῦνται σμύραινες καὶ φίδια γιὰ τὸν καλλω-
 πισμό τους. Λέγει λοιπὸν ὁ κωμικὸς Νικόστρατος,

άλυσίδες, καθετῆρες, δακτυλίδια, βουβάλια, φίδια,
 περιπόδια, διάδημα²¹.

124,1 Ὁ Ἀριστοφάνης, ἀναφέροντας ὅλα τὰ γυναικεῖα κο-
 σμήματα στὶς Θεσμοφοριάζουσες²², τὰ παρουσιάζει μὲ πολ-
 λὴ κριτικὴ. Θὰ παραθέσω τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ κωμικοῦ πού
 ξεσκεπάζουν μὲ ἀκρίβεια τὸ βαθμὸ τῆς ἀδιαφορίας σας γιὰ
 τὸ ἀγαθό.

2 Α. Μίτρες, κεφαλόδεσμούς,
 νίτρο, ἐλαφρόπετρα, στηθόδεσμο, κῶτσο,
 κάλυμμα, κοκκινάδι, περιδέραια, βλεφαροβαφές,
 φόρεμα συρτό, χρυσὸ διάδημα, δίκτυ κεφαλῆς,
 ζώνη, ἀμπέχονο, ἐσώρουχο, παρυφές, χιτῶνα,
 ποκάμισο, ἐσθῆτα, μεσοφόρι, χιτῶνιο·
 Καὶ δὲν εἶπα τὰ μεγαλύτερα.

B. Ποιὰ λοιπόν;

A. Σκουλαρίκια, πετράδια, πλάστρα, βελούδινα, σταφύλι
 κοτσίδας,
 βραχιόλι, περόνες, καρφίτσες, γιρλάντες,
 σφραγίδες, ταινίες, φαλλοῦς, σάρδια,
 περιδέραια, ἐνώτια.

3 Ἐγὼ βέβαια ἐκουράσθηκα καὶ δυσανασχετῶ λέγοντας τὸ
 πλῆθος τῶν κοσμημάτων, μοῦ ἔρχεται ὁμως νὰ θαυμάζω αὐ-

21. *Comicorum Att. Fragmenta* 2, σ. 228, ἀρ. 33.

22. Εἶναι ἀπόσπασμα διαλόγου τῶν Θεσμοφοριαζουσῶν Β', πού ἔχει χαθῆ.

τάς δὲ καὶ θαυμάζειν ἔπεισί μοι, ὡς ἄρα οὐκ ἀποκναίονται τοσοῦτον ἄχθος βαστάζουσαι.

125,1 Ὡ τῆς κενῆς πολυπραγμοσύνης, ὦ τῆς ματαίας δοξομανίας· ἐκχέουσιν ἑταιρικῶς τὸν πλοῦτον εἰς ὄνειδος, καὶ τοῦ Θεοῦ τὰ δωρήματα ἀπειροκαλίᾳ παραχαράττουσι ζηλοῦσαι τοῦ πονηροῦ τὴν τέχνην.

2 Σαφῶς δὲ ὁ Κύριος ἐν τῷ Ἐυαγγελίῳ τὸν πλούσιον τὸν θησαυρίζοντα εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ πρὸς ἑαυτὸν λέγοντα, «ἔχεις ἀγαθὰ πολλὰ ἀποκείμενα εἰς ἔτη πολλά· φάγε, πίε, εὐφραίνου», ἄφρονα κέκληκεν, «ταύτη γὰρ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου παρα-
3 λαμβάνουσιν· ἃ οὖν ἠτοιμάσας, τίνος γένηται;». Ἀπελλῆς ὁ ζωγράφος θεασάμενός τινα τῶν μαθητῶν Ἑλένην πολύχρυσον γράψαντα·

Ὡ μειράκιον, εἶπεν, μὴ δυνάμενος γράψαι καλὴν πλουσίαν πεποίηκας.

Τοιαῦται τοίνυν Ἑλέναι αἱ νῦν εἰσι γυναῖκες, οὐ καλάι γνησίως, πεπλασμένοι δὲ πλουσίως.

126,1 Ταύταις προφητεύει διὰ τοῦ Σοφονίου τὸ Πνεῦμα· «καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δύνηται ἐξελέσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου». Ταῖς δὲ ὑπὸ Χριστοῦ παιδαγωγουμέναις οὐ χρυσίῳ κοσμεῖσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῷ Λόγῳ, δι'
2 οὗ μόνου καταφαίνεται τὸ χρυσίον. Μακάριοι μὲντ' ἂν ἦσαν οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑβραίων, εἰ περιελόμενοι τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν ἔρριψαν ἢ ἐχώνευσαν μόνον, νυνὶ δὲ εἰς βοῦν χρυσοχοήσαντες καὶ τούτῳ εἰδωλολατρήσαντες αὐτοὶ μὲν οὐκ ὦναντο οὔτε τῆς τέχνης οὔτε τῆς ἐπιβολῆς, ἐδίδαξαν δὲ ἡμῶν τὰς γυναῖ-

τές τις γυναίκες πού δέν διστάζουν νά βαστάζουν τόσο βάρος.

125,1 Πόσο ἐπιπόλαια πολυπραγμοσύνη! Αὐτές οἱ γυναίκες σκορπίζουν τὸν πλοῦτο σὲ ὄνειδος σὰν ἑταῖρες καὶ τὰ δωρήματα τοῦ Θεοῦ τὰ παραχαράττουν μὲ ἀκαλαισθησία, γενόμενες ζηλώτριες τῆς τέχνης τοῦ πονηροῦ.

2 Ρητῶς ὁ Κύριος τὸν πλούσιο πού συγκεντρώνει πλούτη στὶς ἀποθήκες καὶ λέγει στὸν ἑαυτό του, «ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ ἀποτεθειμένα γιὰ πολλὰ ἔτη· φάγε, πίε, εὐφραίνου», τὸν ἀποκαλεῖ ἀφρονα στὸ Εὐαγγέλιο, διότι «ἀπόψε σοῦ παίρνουν τὴν ψυχὴ· κι' ὅσα ἐτοίμασες, ποιανοῦ θὰ εἶναι;»²³. Ὁ ζωγράφος Ἀπελλῆς, ὅταν εἶδε ὅτι κάποιος μαθητῆς του ἐζωγράφησε πολύχρυση Ἑλένη, εἶπε·

Παιδί μου, ἐπειδὴ δέν μπορεῖς νὰ τὴν ζωγραφῆσης ὠραία, τὴν ἔκαμες πλούσια²⁴.

Τέτοιες Ἑλένες λοιπὸν εἶναι οἱ σημερινὲς γυναίκες, ὄχι γνησίως ὠραῖες, ἀλλὰ πλουσίως φκιαγμένες.

126,1 Γι' αὐτές προφητεύει τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Σοφονία τοῦτα· «Καὶ τὸ ἀσήμι τους καὶ τὸ χρυσάφι τους, δέν θὰ μπορέση νὰ τὶς ἀπαλλάξῃ τὴν ἡμέρα τῆς ὀργῆς τοῦ Κυρίου»²⁵. Οἱ παιδαγωγούμενες ὁμως ἀπὸ τὸν Χριστὸ δέν ταιριάζει νὰ στολίζονται μὲ χρυσὸ, ἀλλὰ μὲ τὸ λόγο, διὰ τοῦ ὁποίου μόνου καταφαίνεται τὸ χρυσάφι. Βέβαια θὰ ἦσαν μακάριοι οἱ παλαιοὶ Ἑβραῖοι, ἂν ἀφαιρώντας τὰ στολίδια τῶν γυναικῶν τὰ ἐπετοῦσαν ἢ τὰ ἐχώνευαν ἀπλῶς, αὐτοὶ ὁμως κατασκεύασαν χρυσὸ βόδι καί, ἀφοῦ τὸν προσκύνησαν σὰν εἰδωλο²⁶, οἱ ἴδιοι δέν ἐκέρδισαν τίποτε οὔτε ἀπὸ τὴν τέχνη οὔτε ἀπὸ τὸ ἐγχείρημά τους, ἀλλὰ ἐδίδαξαν παραδειγματικῶς τὶς γυναί-

24. Ἀπὸ τὰ κλασικὰ ἀνέκδοτα.

25. Σοφον. 1,18.

26. Ἐξ. 32,1-6.

- 3 κας τυπικώτατα κοσμίων ἀποσχέσθαι. Τὸ γοῦν ἐκπορνεῦσαν τῆς ἐπιθυμίας εἰς χρυσίον εἶδωλον γίνεται βασανιζόμενον πυρί, ὧ μόνῳ τηρεῖται τρυφή καθάπερ εἶδωλον, οὐκ ἀλήθεια. Ἐντεῦθεν ὀνειδίζων ὁ Λόγος διὰ τοῦ προφήτου τοῦς Ἑβραίους, «ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ», φησίν, «ἐποίησαν τῇ Βάαλ», κόσμια δηλονότι.
- 4 Καὶ ἐναργέστατα ἐπαπειλῶν «καὶ ἐκδικήσω», λέγει, «ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖμ, ἐν αἷς ἐπέθυσεν αὐτοῖς, καὶ περιετίθετο τὰ ἐνώτια ἑαυτῆς καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς»· καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ κοσμήματος ἐπήγαγεν εἰπών, «καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει Κύριος».
- 127,1 Ἀποθέμεναι τοίνυν τοῦς λήρους αὐτῶ πονηρῶ σοφιστῆ τοῦ ἐταιρικοῦ τούτου μὴ μετεχόντων καλλωπισμοῦ μηδὲ εἰδω-
2 λολατρούντων διὰ παραπετάσματος εὐπρεποῦς. Πάνυ γοῦν θαυμασίως ὁ Πέτρος ὁ μακάριος «γυναῖκας», φησίν, «ὡσαύτως μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῶ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῶ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὁ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν, δι' ἔργων
3 ἀγαθῶν σφᾶς αὐτὰς» κοσμουσῶν. Καὶ γὰρ εἰκότως ἀπειῖναι αὐτῶν τὸν καλλωπισμὸν κελεύει· εἰ μὲν γὰρ καλαὶ εἶεν, ἀπόχρη ἢ φύσις· μὴ φιλονικεῖτω ἢ τέχνη πρὸς τὴν φύσιν, τουτέστιν ἀπάτη ἀληθείᾳ μὴ ἐριζέτω· εἰ δὲ αἰσχραὶ φύσει, ἐλέγχουσιν ἐξ ὧν προσ-
ἀπτουσιν ὃ μὴ ἔχουσιν.
- 128,1 Προσῆκει τοίνυν λιτότητα ἀσπάζεσθαι τὰς Χριστῶ λατρευούσας. Τῶ ὄντι γὰρ ἡ λιτότης ἀγιωσύνης προμηθεῖται ἐξισοῦσα τὰς πλεονεξίας καὶ διὰ τῶν τυχόντων τὴν ἀπὸ τῶν περιττῶν κομιζομένην χρεῖαν. Τὸ γὰρ λιτόν, ἧ καὶ τοῦνομα ἐμφαίνει, οὐκ ἐξέχει οὐδὲ κατὰ τι ὀγκοῦται ἢ τυφοῦται, ὁμαλὸν δὲ

3 κες μας ν' αποφεύγουν τὰ κοσμήματα. Ἡ ἐπιθυμία δηλαδή, ὅταν ἐκπορνευθῆ με τὸν χρυσό, γίνεται εἶδωλο δοκιμαζόμε-
νο στὸ πῦρ, γιὰ τὸ ὁποῖο μόνο προορίζεται ἢ τρυφή σὰν εἶ-
δωλο, ὄχι ἢ ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Λόγος, ὄνειδίζον-
τας τοὺς Ἑβραίους, λέγει, «κατασκεύασαν ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ
4 γιὰ τὴ Βάαλ», δηλαδή κοσμήματα. Καὶ ἀπειλώντας ρητῶς
λέγει, «θὰ ἐκδικηθῶ σὲ βάρος της τὶς ἡμέρες τῶν Βάαλ κατὰ
τὶς ὁποῖες ἐθυσίασε σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἔβαλε τὰ σκουλαρί-
κια της καὶ τὰ περιδέραιά της»· καὶ πρόσθεσε τὴν αἰτία τῶν
στολιδιῶν της λέγοντας, «κι' ἐβάδιζε πίσω ἀπὸ τοὺς ἐρα-
στάς της, ἐνῶ ἐμένα μ' ἐξέχασε, λέγει ὁ Κύριος»²⁷.

127,1 Οἱ γυναῖκες λοιπὸν, ἀφοῦ ἀφήσουν αὐτὲς τὶς φλυαρίες
στὸν πονηρὸ Σοφιστή²⁸, ἄς μὴ μετέχουν καλλωπισμοῦ καὶ ἄς
2 μὴ εἰδωλολατροῦν με τὸ πρόσχημα τῆς πολυτέλειας. Θαυμά-
σια λοιπὸν λέγει ὁ Πέτρος, «θὰ ἤθελα ἐπίσης τὶς γυναῖκες
νὰ μὴ στολίζονται με πλέγματα ἢ χρυσὸ ἢ μαργαριτάρια ἢ
ἱματισμὸ πολυτελεῖ, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὸν στολισμὸ πού ἀρμό-
ζει στὶς γυναῖκες πού εἶναι ἀφιερωμένες στὴ θεοσέβεια, με
3 ἔργα ἀγαθὰ»²⁹. Πολὺ σωστὰ λοιπὸν παραγγέλλει νὰ εἶναι
μακριὰ ἀπ' αὐτὲς ὁ στολισμὸς. Ἄν εἶναι ὠραῖες, ἀρκεῖ ἡ φυ-
σικὴ τους ὁμορφιά· ἄς μὴ φιλονεικῆ ἡ τέχνη με τὴ φύσι,
δηλαδή ἄς μὴ ἐρίζη ἢ ἀπάτη με τὴν ἀλήθεια. Ἄν πάλι εἶναι
ἀπὸ τὴ φύσι τους ἄσχημες, με αὐτὰ πού προσθέτουν τονί-
ζουν τὶς ἐλλείψεις των.

128,1 Στὶς ὁπαδοὺς λοιπὸν τοῦ Χριστοῦ ἀρμόζει νὰ ἀκολου-
θοῦν τὴ λιτότητα. Διότι πράγματι ἡ λιτότης ἐφοδιάζεται με
ἀγιότητα γιὰ νὰ ἐξισώνη τὶς πλεονεξίες καὶ φέροντας διὰ
τῶν τυχόντων τὰ ἀπὸ τὰ περιττὰ ἀναγκαῖα. Διότι τὸ λιτό,
ὅπως φανερῶνει καὶ τὸ ὄνομα, δὲν ἐξέχει οὔτε διογκώνεται

πού συμβολίζει τὸν ἄπιστο Ἰσραηλιτικὸ λαό.

28. Ἐννοεῖται ὁ Διάβολος. Βλ. Ἰω. 8,44.

29. Α' Τιμ. 2,9 ἔ. Ἡ ὁ ἴδιος ὁ Κλήμης ἀπὸ ἀπροσεξία ἢ ὁ ἀντιγραφεὺς
ἀπὸ ἀφηρημάδα ἔγραψε Πέτρος ἀντὶ Παῦλος. Ὁ Πέτρος γράφει κάτι παρόμοιο
στὴν Ἐπιστολὴ του Α', 3,3-6.

δλον καὶ λεῖον καὶ ἴσον καὶ ἀπέριττον καὶ ταύτη ἰκανόν ἐστιν.

2 Ἰκανότης δὲ ἕξις ἐστὶν ἐξικνουμένη πρὸς τὸ οἰκεῖον πέρας ἀνελλιπῶς καὶ ἀπερίπτως· μήτηρ δὲ αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη, τιθηνή δὲ ἡ αὐτάρκεια. Αὕτη γοῦν τοι ἕξις ἐστὶν ἀρκουμένη οἷς δεῖ καὶ δι' αὐτῆς ποριστικὴ τῶν πρὸς τὸν μακάριον συντελούντων βίον.

129,1 Ἔστω οὖν ἐπὶ μὲν καρποῖς τῶν χειρῶν ὑμῶν κόσμος ἅγιος, εὐμετάδοτος κοινωνία καὶ ἔργα οἰκουρίας. «Ὁ γὰρ διδοὺς πτωχῷ δανεῖζει Θεῷ», καὶ «χεῖρες ἀνδρείων πλουτίζουν». Ἀνδρείους τοὺς καταφρονοῦντας χρημάτων καὶ περὶ τὰς μεταδόσεις εὐκόλους εἶρηκεν. Ἐπὶ δὲ τῶν ποδῶν ἡ ἄοκνος πρὸς εὐποιίαν ἐτοιμότης ἐπιφανέσθω καὶ ἡ πρὸς δικαιοσύνην ὁδοιπορία. Καθετῆρες δὲ καὶ περιδέραια αἰδῶς καὶ σωφροσύνη εἰσὶν.

2 Τοιούτους ὄρμους χρυσοχοεῖ ὁ Θεός. «Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὔρε σοφίαν, καὶ θνητός, ὃς εἶδε φρόνησιν», διὰ Σολομῶντος τὸ Πνεῦμα λέγει, «κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορευθῆναι ἢ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυρούς, τιμιώτερα δὲ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν». Αὕτη γὰρ ἡ ἀληθινὴ εὐκοσμία. Τὰ δὲ ὦτα αὐταῖς παρὰ φύσιν μὴ τιτράσθω εἰς ἀπάρτησιν ἐλλοβίων καὶ πλαστῶν· οὔτε γὰρ θέμις βιάζεσθαι τὴν φύσιν, παρ' ὃ βεβούληται, οὔτε μὴν ἄλλος ἀμείνων ἂν εἴη τῶν ὠτων κόσμος εἰς τοὺς κατὰ φύσιν τῆς ἀκοῆς καταβαίνων πόρους κατηχέσεως ἀληθοῦς.

4 Ὁφθαλμοὶ δὲ ὑπαηλιμμένοι Ἀόγω καὶ ὦτα εἰς αἴσθησιν διατετριμένα θείων ἀκουστὴν καὶ ἀγίων ἐπόπτην παρασκευάζουσιν δεικνύντος ὡς ἀληθῶς τοῦ Λόγου τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν, «ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκουσε» πρότερον.

κατὰ κάποιον τρόπο ἢ φουσκώνει, ἀλλὰ εἶναι ὄλο ὀμαλὸ καὶ
 2 λεῖο καὶ ἴσιο καὶ ἀπέριττο καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἐπαρκές. Ἡ δὲ
 ἐπάρκεια εἶναι δύναμις ποὺ φθάνει στὸ τέλος τῆς ἀνελλιπῶς
 καὶ ἀπερίττως. Μητέρα τους δὲ εἶναι ἡ δικαιοσύνη καὶ τρο-
 φὸς ἢ αὐτάρκεια. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἕξις ποὺ ἀρκεῖται στὰ
 ἀπαιτούμενα καὶ προσπορίζει δι' ἑαυτῆς ὅσα συντελοῦν πρὸς
 τὸν μακάριο βίο.

129,1 Ἐὰς εἶναι λοιπὸν στὰ χέρια σας ἕνας ἅγιος στολισμὸς,
 δηλαδὴ γενναιόδωρη μετάδοσις καὶ ἐργασίες οἰκιακές· διότι
 «ὁποῖος δίδει στὸν πτωχό, δανεῖζει στὸν Θεό»³⁰ καὶ «τὰ χέ-
 ρια τῶν ἀνδρείων πλουτίζουν»³¹. Ὀνομάζει ἀνδρείους τοὺς
 καταφρονητὰς τῶν χρημάτων καὶ τοὺς εὐκόλους στὴν ἐλεη-
 μοσύνη. Στὰ πόδια πάλι ἃς φανερώνεται ἡ ἀκούραστη ἐτοι-
 μότης γιὰ τὴ φιλανθρωπία καὶ ἡ ὁδοιπορία πρὸς τὴν δικαιο-
 σύνη. Σκουλαρίκια πάλι καὶ περιδέραιά σας εἶναι ἡ αἰδημο-
 σύνη καὶ ἡ σωφροσύνη.

2 Τέτοια στολίδια χρυσοχοεῖ ὁ Θεός. «Μακάριος εἶναι ὁ
 ἄνθρωπος, ποὺ εὗρηκε σοφία, καὶ ὁ θνητὸς ποὺ εἶδε φρόνη-
 συ», λέγει τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Σολομῶντος, «διότι προτιμότε-
 ρο εἶναι νὰ ἐμπορευθῆ αὐτὴν παρά θησαυροὺς χρυσοῦ καὶ
 ἀργυρίου, κι' εἶναι πολυτιμότερη ἀπὸ λίθους πολυτελεῖς»³².

3 Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ εὐκοσμία. Τὰ αὐτιά τους πάλι νὰ
 μὴ τὰ τρυποῦν γιὰ νὰ κρεμοῦν ἐλλόβια καὶ ἐνώτια, διότι οὔτε
 εἶναι σωστὸ νὰ βιάζον τὴν φύσι, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι θέλει
 αὐτὴ, οὔτε ὅμως μπορεῖ ἄλλος νὰ εἶναι καλύτερος στολισμὸς
 τῶν αὐτιῶν, ποὺ νὰ κατεβαίνη στοὺς κατὰ τὴ φύσι τῆς ἀκοῆς
 4 πόρους ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ κατήχησι. Οἱ ὀφθαλμοὶ ποὺ ἔχουν
 ἀλειφθῆ μὲ τὸν Λόγο καὶ τὰ αὐτιά ποὺ εἶναι τρυπημένα γιὰ
 τὴν πνευματικὴ αἴσθησι, παρασκευάζουν ἀκουστὴ τῶν θείων
 καὶ ἐπόπτη τῶν ἀγίων, ἐπειδὴ πράγματι ὁ Λόγος δείχνει τὸ
 ἀληθινὸ κάλλος, «τὸ ὁποῖο ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν
 ἄκουσε»³³ προηγουμένως.

30. Παρμ. 19,17. 31. Παρμ. 10,4.

32. Παρμ. 3,13–15. 33. Α' Κορ. 2,9.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Α΄.

〈 ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥΣ ΤΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ 〉

1,1 Ἦν ἄρα, ὡς ἔοικεν, πάντων μέγιστον μαθημάτων τὸ γινῶναι αὐτόν· ἑαυτὸν γάρ τις ἂν γινῶ, Θεὸν εἴσεται, Θεὸν δὲ εἰδὼς ἐξομοιωθήσεται Θεῷ, οὐ χρυσοφορῶν οὐδὲ ποδηροφορῶν, ἀλλὰ ἀγαθοεργῶν καὶ ὅτι μάλιστα ὀλιγίστων δεόμενος· ἀνευδής δὲ μόνος ὁ Θεὸς καὶ χαίρει μάλιστα μὲν καθαρεύοντας ἡμᾶς ὁρῶν τῷ τῆς διανοίας κόσμῳ, ἔπειτα δὲ καὶ τῷ τοῦ σώματος, ἀγνήν στολήν, σωφροσύνην, περιβεβλημένους.

2 Τριγενοῦς οὖν ὑπαρχούσης τῆς ψυχῆς, τὸ νοερόν, ὃ δὴ λογιστικὸν καλεῖται, ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ ἔνδον, ὁ τοῦ φαινομένου τοῦδε ἄρχων ἀνθρώπου, αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον ἄλλος ἄγει, Θεός· τὸ δὲ θυμικόν, θηριῶδες ὄν, πλησίον μανίας οἰκεῖ· πολύμορφον δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τρίτον, ὑπὲρ τὸν Πρωτέα τὸν θαλάττιον δαίμονα ποικίλον, ἄλλοτε ὑπὲρ τὸν Πρωτέα τὸν θαλάττιον δαίμονα ποικίλον, ἄλλοτε ἄλλως μετασχηματιζόμενον, εἰς μοιχείας καὶ λαγνείας καὶ εἰς φθορὰς ἐξαρσκευόμενον·

ἦτοι μὲν πρώτιστα λέων γένετ' ἠγένης.

---

1. Σωκρατική ἐκφρασις· «γινῶθι σαυτόν», ὅπως ἦταν ἀναγεγραμμένο στοὺς Δελφοὺς.

2. Βλ. Α' Ἰω. 3,2.

3. Χωρὶς φορέματα ποὺ φθάνουν ἕως τὰ πόδια.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

1

« ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ »

1,1 Ἐπομένως, ὅπως φαίνεται, τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα τὰ μαθήματα εἶναι τὸ νὰ γνωρίση κανεὶς τὸν ἑαυτό του¹. Διότι, ἂν γνωρίση κανεὶς τὸν ἑαυτό του θὰ γνωρίση τὸν Θεό, κι' ἂν γνωρίση τὸν Θεό, θὰ ἐξομοιωθῆ μὲ τὸν Θεό², χωρὶς νὰ χρυσοφορῆ οὔτε νὰ ποδηροφορῆ³, ἀλλὰ κάμοντας ἀγαθοεργίες καὶ ἔχοντας τὶς ὀλιγώτερες κατὰ τὸ δυνατὸ ἀνάγκες. Χωρὶς καθόλου ἀνάγκες εἶναι μόνο ὁ Θεός, πὺ χαίρεται βλέποντάς μας νὰ εἶμαστε πρὸ πάντων καθαροὶ μὲ τὰ στολίδια τῆς διανοίας, κι' ἔπειτα μὲ τὰ στολίδια τοῦ σώματος, φορώντας ἀγνή στολή, τὴν σωφροσύνη.

2 Ὦντας λοιπὸν ἡ ψυχὴ τριμερής⁴, τὸ νοερὸ μέρος πὺ ὀνομάζεται βέβαια λογιστικὸ, εἶναι ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος⁵, ὁ ἄρχων τοῦ ἀνθρώπου τούτου πὺ φαίνεται, τὸν ὁποῖο ὀδηγεῖ ἄλλος, ὁ Θεός· τὸ δὲ θυμικὸ πὺ εἶναι θηριῶδες, εἶναι τοποθετημένο δίπλα στὴ μανία· τὸ ἐπιθυμητικὸ πάλι, τρίτο στὴ σειρά, εἶναι πολύμορφο, ποικίλο περισσότερο ἀπὸ τὸν θαλασσινὸ δαίμονα, τὸν Πρωτέα, μετασχηματιζόμενο κάθε φορὰ διαφορετικὰ, ἀρεσκόμενο σὲ μοιχεῖες καὶ λαγνεῖες καὶ διαφθορές·

Πράγματι, στὴν ἀρχὴ ἦταν λέων μὲ πλούσια χαίτη⁶

4. Πλατωνικὴ διαίρεσις τῶν λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς, *Πολιτεία* 4, 439 D· 441A.

5. Βλ. Ρωμ. 7,22.

3 Ἔτι φέρω τὸν καλλωπισμὸν· ἄνδρα δείκνυσιν ἢ τοῦ γενείου κόμη·

αὐτὰρ ἔπειτα δράκων ἢ πάρδαλις ἡδὲ μέγας σῦς·

κατώλισθεν εἰς τὴν ἀσέλγειαν ἢ φιλοκοσμία. Οὐκέτι καρτερῶ·
θηρίον ἄνθρωπος φαίνεται·

γίνετο δ' ὑγρὸν ὕδωρ καὶ δένδρεον ὑψιπέτηλον.

4 Ἐκχεῖται τὰ πάθη, ἐκβλύζονται αἱ ἡδοναί, μαραίνεται τὸ κάλλος, καὶ θᾶττον ἀποπίπτει τοῦ πετάλου χαμαί, ὅταν αὐτοῦ καταπνεύσωσιν αἱ ἐρωτικαὶ τῆς ὑβρεως λαίλαπες, καὶ πρὶν ἢ τὸ μετόπωρον ἐλθεῖν μαραίνεται τῇ φθορᾷ· πάντα γὰρ ἢ ἐπιθυμία γίνεται τε καὶ πλάττεται καὶ φενακίζειν βούλεται, ἵνα κατα-
5 κρύψη τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ᾧ σύνοικος ὁ Λόγος, οὐ ποικίλλεται, οὐ πλάττεται, μορφὴν ἔχει τὴν τοῦ Λόγου, ἐξομοιοῦται τῷ Θεῷ, καλὸς ἐστὶ, οὐ καλλωπίζεται· κάλλος ἐστὶ τὸ ἀληθινόν, καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐστίν· θεὸς δὲ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος γίνεται, ὅτι βούλεται ὁ Θεός.

2.1 Ὅρθῶς ἄρα εἶπεν Ἡράκλειτος·

«ἄνθρωποι θεοί, θεοὶ ἄνθρωποι.

Λόγος γὰρ ωὗτός.

Μυστήριον ἐμφανές· Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος θεός, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς ὁ μεσίτης ἐκτελεῖ· μεσίτης γὰρ ὁ Λόγος ὁ κοινὸς ἀμφοῖν, Θεοῦ μὲν υἱός, Σωτὴρ δὲ ἀνθρώπων, καὶ
2 τοῦ μὲν διάκονος, ἡμῶν δὲ Παιδαγωγός. Δούλης δὲ οὐσης τῆς σαρκός, καθῶς καὶ ὁ Παῦλος μαρτυρεῖ, πῶς ἂν τις εἰκότως τὴν θεράπαιναν κοσμοίῃ προαγωγῶς δίκην; Ὅτι γὰρ δούλου μορφὴ τὸ σαρκικόν, ἐπὶ τοῦ Κυρίου φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ὅτι ἐκένωσεν

3 Προσθέτω ἀκόμη τὸν καλλωπισμό. Τὸ γένειο δείχνει ἄνδρα·

ἀλλὰ ἔπειτα γίνεται δράκων ἢ πάρδαλις ἢ τεράστιος χοῖρος⁶.

Ἡ φιλοκοσμία γλιστρᾶ πρὸς τὴν ἀσέλγεια· τοῦτο εἶναι ποῦ δὲν ὑποφέρω· ὁ ἄνθρωπος φαίνεται θηρίο·

ἐγίνονταν ὑγρὸ ὕδωρ καὶ ψηλόκλαδο δένδρο⁶.

4 Ξεχύνονται τὰ πάθη, ἐκβλύζονται οἱ ἡδονές, μαραίνεται τὸ κάλλος καὶ πέφτει κάτω γρηγορώτερα ἀπὸ τὰ φύλλα, ὅταν πνεύσουν ἐναντίον του οἱ λαίλαπες τῶν ἐρωτικῶν ὑβρεων, καὶ πρὶν ἔλθει τὸ φθινόπωρο μαραίνεται ἀπὸ τὴ φθορά· διότι ἡ ἐπιθυμία γίνεται καὶ πλάθεται τὰ πάντα, καὶ θέλει νὰ
5 ἐξαπατᾶ, γιὰ νὰ ἐξαφανίση τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ποῦ ἔχει σύνοικο τὸν Λόγο, δὲν μεταμορφώνεται, δὲν πλάθεται, ὅμως ἔχει τὴν μορφή τοῦ Λόγου, ἐξομοιώνεται μὲ τὸν Θεό, εἶναι καλός, δὲν καλλωπίζεται. Εἶναι κάλλος ἀληθινό, διότι εἶναι ὁ θεός· θεὸς δὲ γίνεται ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ τὸ θέλει ὁ Θεός.

2,1 ἼΑρα ὀρθῶς εἶπε ὁ Ἡράκλειτος·

«ἄνθρωποι εἶναι οἱ θεοί, θεοὶ οἱ ἄνθρωποι· διότι εἶναι ὁ ἴδιος Λόγος»⁷.

Εἶναι φανερὸ μυστήριον· ὁ Θεὸς εἶναι μέσα στὸν ἄνθρωπο καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεός, καὶ ὁ Μεσίτης ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Μεσίτης εἶναι ὁ Λόγος ὁ κοινὸς καὶ στοὺς δύο, τοῦ Θεοῦ υἱός, τῶν ἀνθρώπων Σωτήρ, διάκονος τοῦ Θεοῦ,
2 δικός μας Παιδαγωγός. Ἀφοῦ δὲ ἡ σάρκα εἶναι δούλη, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος, πῶς θὰ ἦταν εὐλογο νὰ στολίση τὴν ὑπηρέτρια σὰν προαγωγός; Τὸ ὅτι πράγματι τὸ σαρκικὸ εἶναι μορφή δούλου, τὸ λέγει ὁ ἀπόστολος ὁμιλώντας περὶ τοῦ

6. Ὀδύσεια Δ, 456–458.

7. Ἀπόσπασμα 62, Diels. Δὲν εἶναι βέβαιο, ἂν τὸ δεύτερο μέρος «Λόγος γὰρ αὐτός», εἶναι τοῦ Ἡρακλείτου ἢ ἀποτελεῖ ἐπεζήγησι τοῦ Κλήμεντος.

ἐαυτόν, μορφήν δούλου λαβών», τὸν ἐκτὸς ἄνθρωπον δοῦλον
 3 προσειπὼν πρὶν ἢ δουλεῦσαι καὶ σαρκοφορῆσαι τὸν Κύριον. Ὁ
 δὲ συμπαθὴς Θεὸς αὐτὸς ἠλευθέρωσε τὴν σάρκα τῆς φθορᾶς
 καὶ δουλείας τῆς θανατηφόρου καὶ πικρᾶς ἀπαλλάξας, τὴν
 ἀφθαρσίαν περιέθηκεν αὐτῇ, ἅγιον τοῦτο τῇ σαρκὶ αἰδιότητος
 καλλώπισμα περιθείς, τὴν ἀθανασίαν.

3,1 Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο κάλλος ἀνθρώπων, ἀγάπη. «Ἀγάπη δέ»,
 κατὰ τὸν ἀπόστολον, «μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ, οὐ
 περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται». Περπερεία γὰρ ὁ καλλωπισμὸς
 2 περιττότητος καὶ ἀχρειότητος ἔχων ἔμφασιν. Διὸ καὶ ἐπιφέρει
 «οὐκ ἀσχημονεῖ». Ἄσχημον γὰρ τὸ ἀλλότριον καὶ μὴ κατὰ φύ-
 σιν σχῆμα· τὸ δ' ἐπίπλαστον ἀλλότριον, ὅπερ ἐξηγεῖται σαφῶς,
 «οὐ ζητεῖ», φήσας, «τὸ μὴ ἐαυτῆς»· τὸ γὰρ ἴδιον ἢ ἀλήθεια τὸ
 οἰκεῖον καλεῖ, τὸ δ' ἀλλότριον ἢ φιλοκοσμία ζητεῖ, ἐκτὸς οὔσα
 3 καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου καὶ τῆς ἀγάπης. Τὸν δὲ Κύριον αὐ-
 τὸν τὴν ὄψιν αἰσχρὸν γεγονέναι διὰ Ἡσαΐου τὸ Πνεῦμα μαρτυ-
 ρεῖ· «καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους». Καὶ τίς
 ἀμείνων Κυρίου; ἀλλ' οὐ τὸ κάλλος τῆς σαρκὸς τὸ φαντασιαστι-
 κόν, τὸ δὲ ἀληθινὸν καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐνεδείξατο
 κάλλος, τῆς μὲν τὸ εὐεργετικόν, τὸ δὲ ἀθάνατον τῆς σαρκός.

Κυρίου, «ὅτι ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας μορφὴ δούλου»⁸, χαρακτηρίζοντας δοῦλο τὸν ἕξω ἄνθρωπο, πρὶν ὁ Κύριος γίνῃ δοῦλος καὶ πάρῃ τῇ σάρκα. Ἄλλὰ ὁ Θεὸς ἀπὸ συμπάθεια ἐλευθέρωσε ὁ ἴδιος τὴν σάρκα τῆς φθορᾶς καί, ἀφοῦ τὴν ἀπήλλαξε ἀπὸ τῆ θανατηφόρο καὶ πικρὴ δουλεία, τὴν ἐνέδυσσε μὲ τὴν ἀφθαρσία, περιβάλλοντάς τὴν μὲ τοῦτο τὸ ἅγιο καλλώπισμα τῆς ἀγιότητος, τὴν ἀθανασία.

3,1 Ὑπάρχει ὁμως καὶ ἄλλο κάλλος τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἀγάπη. Κατὰ τὸν ἀπόστολο «ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, εἶναι καλωσυνάτη, δὲν ζηλεύει, δὲν κομπάζει, δὲν ὑπερηφανεύεται». Πράγματι κομπασμὸς εἶναι ὁ καλλωπισμὸς ποὺ φθάνει σὲ 2 ὑπερβολὴ πολυτελείας καὶ ἀχρειότητος. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει «δὲν ἀσχημονεῖ». Διότι τὸ ξένο σχῆμα εἶναι ἄσχημο καὶ ἀφύσικο. Τὸ ἐπίπλαστο εἶναι ξένο, πρᾶγμα ποὺ ἐξηγεῖ σαφῶς, λέγοντας «δὲν ζητεῖ ὅ,τι δὲν εἶναι δικό της»⁹. Διότι ἡ ἀλήθεια καλεῖ ἰδικό της τὸ οἰκεῖο, ἐνῶ τὸ ξένο τὸ ζητεῖ ἢ φιλοκοσμία, εὐρισκόμενῃ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου καὶ 3 τῆς ἀγάπης. Τὸ ὅτι δὲ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐγίνε ἄσχημος στὴ μορφὴ του, μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Ἡσαΐα: «καὶ τὸν εἶδαμε, καὶ δὲν εἶχε παρουσιαστικὸ οὔτε κάλλος, ἀλλὰ τὸ παρουσιαστικὸ του ἦταν περιφρονημένο, ἀπόβλητο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους»¹⁰. Ποιὸς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Κύριο; Δὲν ἔδειξε ὁμως τὸ κάλλος τῆς σάρκας τὸ φανταστικὸ, ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸ κάλλος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, τὸ εὐεργετικὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀθανασία τῆς σάρκας.

8. Φιλίπ. 2,7.

9. Α' Κορ. 13,4 ἐ. Στὸ κείμενο τοῦ Παύλου φέρεται «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς», ἐδῶ «οὐ ζητεῖ τὸ μὴ ἑαυτῆς».

10. Ἡσ. 53,2 ἐ.

B'.

〈 ΟΤΙ ΟΥ ΧΡΗ ΚΑΛΛΩΠΙΖΕΣΘΑΙ 〉

4,1 Οὐκ ἄρα ἡ πρόσοψις τοῦ ἐκτὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ καλλωπιστέα τῷ τῆς καλοκάγαθίας κοσμήματι· εἴη δ' ἂν καὶ τὴν σάρκα εἰπεῖν τῷ τῆς ἐγκρατείας κόσμῳ. Αἱ δέ, τὴν ἐπιφάνειαν καλλωπιζόμεναι καὶ τὰ βάθη χερσοῦμεναι, λελήθασι σφᾶς
2 αὐτὰς κατὰ τοὺς Αἰγυπτίων κοσμοῦσαι ναοὺς· προπύλαια παρ' αὐτοῖς καὶ προτεμενίσματα ἐξήσκηται, ἄλση τε καὶ ὀργάδες, κίοσι τε παμπόλλοις ἐστεφάνωνται αἱ αὐλαί· τοῖχοι δὲ ἀποστίλβουσι ξενικοῖς λίθοις καὶ γραφῆς ἐντέχνου ἐνδεῖ οὐδὲ ἐν χρυσῷ δὲ καὶ ἀργύρῳ καὶ ἠλέκτρῳ παραστίλβουσιν οἱ ναοί, καὶ τοῖς ἀπὸ Ἰνδίας καὶ Αἰθιοπίας πεποικιλμένοι μαρμαίρουσι λιθιδίοις,
3 τὰ δὲ ἄδυτα χρυσοπάστοις ἐπισκιάζεται πέπλοις· ἀλλ' ἦν παρεισέλθης εἰς τὸ βάθος τοῦ περιβόλου σπεύδων ἐπὶ τὴν θεάν τοῦ κρείττονος, ζητήσης δὲ τὸ ἄγαλμα τὸ ἔνοικον τοῦ νεώ, παστοφόρος ἢ τις ἄλλος τῶν ἱεροποιούντων περὶ τὸ τέμενος σεμνὸν δεδορκῶς, παιᾶνα τῇ Αἰγυπτίων ἄδων γλώττη, ὀλίγον ἐπαναστείλας τοῦ καταπετάσματος, ὡς δεῖξων τὸν θεόν, πλατὸν ἡμῖν
4 ἐνδίδωσι γέλωτα τοῦ σεβάσματος. Οὐ γὰρ Θεὸς ὁ ζητούμενος ἐνδον εὔρεθήσεται, ἐφ' ὃν ἐσπεύσαμεν, αἴλουρος δὲ ἢ κροκόδειλος ἢ αὐτόχθων ὄφις ἢ τι τοιοῦτον θηρίον ἀνάξιον μὲν τοῦ νεώ,

〈 ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΛΛΩΠΙΖΕΤΑΙ ΚΑΝΕΙΣ 〉

- 4,1 Δέν πρέπει λοιπόν νά καλλωπίζεται ἡ πρόσοψις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἡ ψυχὴ μὲ τὸ κόσμημα τῆς καλοκαγαθίας· θὰ μπορούσαμε μάλιστα νά εἰποῦμε καὶ γιὰ τὴν σάρκα νά καλλωπίζεται μὲ τὸ κόσμημα τῆς ἐγκρατείας. Ἐκεῖνες ὅμως οἱ γυναῖκες, καλλωπιζόμενες στὴν ἐπιφάνεια καὶ χερσωμένες στὰ βάθη, χωρὶς νά τὸ ἀντιληφθοῦν στολίζουν τοὺς ἑαυτοὺς των σὰν τοὺς ναοὺς τῶν Αἰγυπτίων.
- 2 Ἔχουν κατασκευασμένα ἐμπρὸς τοὺς προπύλαια καὶ προτεμένη, ἄλση καὶ κήπους, οἱ αὐλὲς εἶναι στεφανωμένες μὲ πάμπολλους κίονες, καὶ οἱ τοῖχοι λάμπουν μὲ εἰσαγομένους λίθους καὶ δὲν τοὺς λείπει τίποτε ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ ζωγραφικὴ. Οἱ ναοὶ στίλβουν ἀπὸ τὸν χρυσὸ καὶ τὸν ἄργυρο καὶ τὸ ἤλεκτρο καὶ ἀκτινοβολοῦν καθὼς εἶναι στολισμένοι μὲ πετράδια ἀπὸ τὴν Ἰνδία καὶ τὴν Αἰθιοπία, ἐνῶ τὰ ἄδυτά
- 3 τοὺς σκεπάζονται μὲ χρυσοκέντητα πέπλα. Ἄν ὅμως προχωρήσης στὸ βάθος τοῦ περιβόλλου, σπεύδοντας πρὸς τὴν θεὰ τοῦ ἀνωτέρου, καὶ ζητήσης τὸ ἔνοικο ἄγαλμα τοῦ ναοῦ, ἕνας παστοφόρος¹ ἢ ἄλλος ἱερεὺς, ἀφοῦ κυττάξῃ σοβαρὰ πρὸς τὸ τέμενος, ψάλλοντας ἕνα παιᾶνα στὴν αἰγυπτιακὴ γλῶσσα, ἀνυψώνει μιὰ ἄκρη τοῦ παραπετάσματος γιὰ νά δείξῃ τὸν θεό, προκαλώντας μας πλατὺ γέλοιο γιὰ τὸ σέβασμα.
- 4 Διότι ὁ ζητούμενος μέσα, πρὸς τὸν ὁποῖο ἐσπεύσαμε, θὰ εὐρεθῇ ὅτι δὲν εἶναι θεός, ἀλλὰ αἴλουρος ἢ κροκόδειλος ἢ ἐγχώριος ὄφις ἢ κάποιον παρόμοιον θηρίον, ἀνάξιον τοῦ ναοῦ, καὶ ἀντάξιον μιᾶς τρώγλης ἢ φωλεᾶς ἢ ἐνὸς βορβόρου. Ὁ θεὸς

1. Ἱερεὺς φύλαξ τοῦ θαλάμου, ὅπου ἐφυλασσόταν τὸ ἄγαλμα τοῦ ναοῦ.

χηραμοῦ δὲ ἢ φωλεοῦ ἢ βορβόρου ἀντάξιον· ὁ Θεὸς Αἰγυπτίων ἐπὶ στρωμνῆς ἀλουργῆς καταφαίνεται κυλιόμενον θηρίον.

5.1 Ταύτη μοι δοκοῦσιν αἱ χρυσοφοροῦσαι γυναῖκες, τῶν πλοκάμων τοὺς ἐνουλισμοὺς ἀσκοῦσαι χρίσματά τε παρειῶν καὶ ὑπογραφὰς ὀφθαλμῶν καὶ βαφὰς μετιοῦσαι τριχῶν καὶ τὴν ἄλλην βλακείαν κακομηχανώμεναι, κοσμοῦσαι τὸν περίβολον τὸν σαρκικόν, αἰγυπτιάζουσαι ὡς ἀληθῶς, ἐπισπᾶσθαι τοὺς δεισι-
2 δαίμονας ἐραστάς. Ἄλλ' ἦν ἀποκαλύψη τις τὸ καταπέτασμα τοῦ νεώ, τὸν κεκρύφαλον λέγω, τὴν βαφήν, τὴν ἐσθῆτα, τὸ χρυσίον, τὸ φῦκος, τὰ ἐντρίμματα, τουτέστι τὸ ἐκ τούτων συγκείμενον ὕφος, ὡς ἔνδον εὐρήσων τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν, μυσάζεται, εὐ
3 οἶδ' ἐγώ. Οὐ γὰρ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κατοικοῦσαν ἔνδον εὐρήσει τὴν ἀξιόλογον, πόρνη δὲ ἄντ' αὐτῆς καὶ μοιχαλὶς τῆς ψυχῆς κατείληφε τὸ ἄδυτον, τό τε ἀληθινὸν θηρίον ἐλεγχθήσεται

ψιμυθίῳ πίθηκος ἐντετριμμένος,

καὶ ὁ παλίμβολος ὄφεις ἐκεῖνος διαβιβρώσκων τὸ νοερὸν τῆς ἀν-
4 θρώπου διὰ τῆς φιλοδοξίας χηραμὸν ἔχει τὴν ψυχὴν. Πάντα φαρμάκων ὀλεθρίων ἐμπλήσας καὶ τὸν ἑαυτοῦ τῆς πλάνης ἐνερευξάμενος ἰὸν μετεσκεύασε τὰς γυναῖκας εἰς πόρνας ὁ προαγωγὸς οὗτος δράκων (οὐ γὰρ γυναικός, ἀλλ' ἑταίρας τὸ φιλόκοσμον)· αἱ τῆς παρὰ μὲν τοῖς ἀνδράσιν οἰκουρίας ὀλίγα φροντίζουσιν, λύσασαι δὲ τάνδρὸς τὸ βαλλάντιον ἐκτρέπουσι τὰς χορηγίας εἰς ἐπιθυμίας, ὡς πολλοὺς ἔχοιεν τοῦ καλαὶ δοκεῖν εἶναι μάρτυρας, καὶ τὴν πᾶσαν ἡμέραν κομμωτικῇ προσκαθεζόμεναι ἀργυρωνήτοις σχολάζουσιν ἀνδραπόδοις.

6.1 Καθάπερ οὖν ὄψον πονηρὸν ἠδύνουσι τὴν σάρκα καὶ τὴν

τῶν Αἴγυπτίων φαίνεται σὰν θηρίο κυλιόμενο ἐπάνω σὲ μιὰ πορφύρινη κλίνη.

- 5,1 Ἔτσι μοῦ φαίνονται καὶ οἱ χρυσοφόρες γυναῖκες, πού κάμουν τὸ κατσάρωμα τῶν μαλλιῶν, χρησιμοποιοῦν χρίσματα τῶν παρειῶν καὶ ὑπογραφές τῶν ὀφθαλμῶν καὶ βαφές τῶν τριχῶν, μηχανεύονται ὅλη τὴν ἄλλη βλακεία καὶ κοσμοῦν τὸν σαρκικὸ περίβολο, σὰν πραγματικὲς μιμήτριες τῶν Αἴγυπτίων, γιὰ νὰ προσελκύσουν τοὺς δεισιδαίμονες ἐραστάς.
- 2 Ἄλλ', ἂν ἀποκαλύψη κανεὶς τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, δηλαδή τὸν κεφαλόδεσμο, τὴ βαφή, τὸ φόρεμα, τὸ χρυσάφι, τὸ κοκκινάδι, τὶς ἀλοιφές, μὲ ἄλλα λόγια τὸ ὕφασμα πού συνθέτεται ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ὑλικά, μὲ σκοπὸ νὰ εὔρη μέσα
- 3 τὸ ἀληθινὸ κάλλος, θὰ φρίξη, τὸ ξέρω καλά. Διότι δὲν θὰ εὔρη τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀξιόλογη, νὰ κατοικῇ μέσα· ἀντὶ γι' αὐτὴν μιὰ πόρνη καὶ μοιχαλὶς κατέλαβε τὸ ἄδυτο τῆς ψυχῆς, καὶ θὰ φανερωθῇ τὸ ἀληθινὸ ζῶο πού εἶναι

ἓνας πίθηκος ἀλειμμένος μὲ ψιμύθιο²,

- κι' ἐκεῖνος ὁ ὑπουλος ὄφης, πού κατατρώγει τὸ νοερὸ τῆς ἀν-
- 4 θρώπου διὰ τῆς φιλοδοξίας, ἔχει ἄντρο τὴν ψυχὴ. Ἀφοῦ γεμίση τὰ πάντα μὲ ὀλέθρια φάρμακα καὶ ἐμβολιάση τὸν ἰὸ τῆς πλάνης του, μετατρέπει τὶς γυναῖκες σὲ πόρνες αὐτὸς ὁ προαγωγὸς δράκων (διότι ἡ φιλοκοσμία δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς γυναίκας ἀλλὰ τῆς ἐταίρας)· οἱ γυναῖκες αὐτὲς φροντίζουν βέβαια λίγο γιὰ τὰ σπίτια δίπλα στοὺς ἄνδρες τους, ἀνοίγοντας ὁμῶς τὸ βαλάντιο τοῦ συζύγου στρέφουν τὶς χορηγίες πρὸς τὶς ἐπιθυμίες, ὥστε νὰ ἔχουν πολλοὺς μάρτυρες τῆς ὡραίας ἐμφανίσεώς των καὶ κάθονται ὅλη μέρα στὸ κομμωτήριο παίρνοντας τὴν ὥρα τους μαζί μὲ ἀγορασμένους δούλους.

- 6,1 Γλυκαίνουν λοιπὸν τὴν σάρκα σὰν μὲ τροφὴ πονηρὴ καὶ

2. Στίχος ἀπὸ ἄγνωστο κωμικὸ, *Comicorum Attic. Fragm.* III, σ. 503, ἀριθμὸς 517.

μὲν ἡμέραν κομμωτικῇ προστετήκασι θαλαμευόμεναι, μὴ ἐλεγχθῶσιν ξανθίζόμεναι, ἐσπέρας δὲ καθάπερ ἐκ φωλεοῦ πρὸς τὸν λύχνον τὸ νόθον τοῦτο προσέρπει κάλλος· συνεργεῖ γὰρ καὶ ἡ 2 μέθη καὶ τὸ ἀμυδρὸν τοῦ φωτὸς πρὸς τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν. Καὶ τὴν μὲν ξανθίζουσαν τοὺς πλοκάμους ὁ κωμικὸς Μένανδρος εἶργει τῆς οἰκίας·

Νῦν δν ἔρπε ἀπ' οἴκων τῶνδε· τὴν γυναῖκα γὰρ
τὴν σώφρονα οὐ δεῖ τὰς τρίχας ξανθὰς ποιεῖν,

ἀλλ' οὐδὲ τὰς παρειὰς φυκοῦν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπογράφε- 3 σθαι. Λελήθασι δὲ σφᾶς αἱ κακοδαίμονες τὸ οἰκεῖον ἀπολύουσαι κάλλος τοῦ ὀθνείου τῇ ἐπεισαγωγῇ· ἅμα γοῦν ἡμέρα σπαρασσόμεναι καὶ ἀποτριβόμεναι καὶ φυράμασί τισι καταπλαττόμεναι τρύχουσι μὲν τὸ χρῶτα, θρύπτουσι δὲ τὴν σάρκα τοῖς 4 φαρμάκοις καὶ τῇ περιεργίᾳ τῶν ρημάτων τὸ οἰκεῖον μαραινοῦσιν ἄνθος. Διὰ τοῦτό τοι ὠχραὶ μὲν ἐκ καταπλασμάτων καταφαίνονται, εὐάλωτοι δὲ ὑπὸ νόσων γίνονται τακερὰν ἤδη τὴν σάρκα, φαρμάκοις τὴν ἐσκιαγραφημένην, ἔχουσαι, τῶν ἀνθρώπων τὸν δημιουργὸν ἀτιμάζουσαι, ὡς οὐ κατ' ἀξίαν δεδωρημένον τὸ κάλλος. Εἰκότως ἀργαὶ πρὸς οἰκουρίας γίνονται, καθάπερ ἐζωγραφημένοι, καθεζόμεναι εἰς θέαν, οὐκ εἰς οἰκουρίαν γεγεννημένοι.

7.1 Διὰ τοῦτό τοι ἡ παρὰ τῶ κομικῶ ἐπιλογιστικῇ γυνὴ λέγει·

Τί δ' ἂν γυναῖκες φρόνιμον ἐργασαίμεθα
ἢ λαμπρόν, αἱ καθήμεθ' ἐξανθισμένοι,

τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν λυμαινόμεναι τὸν χαρακτῆρα, οἴκων ἀνατροπὰς καὶ γάμων ἐκτροπὰς καὶ παίδων ὑποβολὰς περι-

3. *Comicorum Attic. Fragmenta*, II, σ. 184, ἀρ. 610.

4. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Λυσιστράτη*, 42–43. Βλ. καὶ παραπάνω Β, 109,2.

τὴν μὲν ἡμέρα ἀφιερώνονται στὴν κομμωτικὴ κλεισμένες
 στὸν θάλαμο, γιὰ νὰ μὴ φανερωθῆ ὅτι βάφουν τὰ μαλλιά
 τους, καὶ τὸ βράδυ τὸ νόθο τοῦτο κάλλος σύρεται σὰν ἀπὸ
 φωλῆα πρὸς τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ· συνεργεῖ βέβαια καὶ ἡ
 2 μέθη καὶ ἡ ἀμυδρότης τοῦ φωτὸς γιὰ τὴν ἀπάτη τους. Ὁ
 κωμωδιογράφος Μένανδρος τὴν γυναῖκα ποὺ βάφει τὰ μαλ-
 λιά της τὴν διώχνει ἀπὸ τὸ σπίτι·

Τώρα, ἔξω ἀπ' αὐτὸ τὸ σπίτι! διότι ἡ συνετὴ
 γυναῖκα δὲν πρέπει νὰ βάφῃ τὰ μαλλιά της³,

ἀλλ' οὔτε τὰ μάγουλα νὰ φκιασιδῶνῃ οὔτε τὰ μάτια νὰ ὑπο-
 3 γράφῃ. Καὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται οἱ ταλαίπωρες ὅτι μὲ τὴν
 εἰσαγωγὴ τοῦ νόθου στοιχείου καταστρέφουν τὸ οἰκεῖο τους
 κάλλος. Σπαρασσόμενες δηλαδὴ καὶ κατατριβόμενες ἀπὸ τὸ
 πρῶι καὶ βάζοντας ὡς καταπλάσματα διάφορα φυράματα,
 κατατρύχουν τὸ δέρμα, συντρίβουν τὴ σάρκα μὲ τὰ φάρμακα
 4 καὶ μαραίνουν τὸ ἄνθος μὲ τὰ ἄφθονα σαποῦνια. Γι' αὐτὸ βέ-
 βαια φαίνονται ὠχρὲς ἀπὸ τὰ καταπλάσματα, γίνονται εὐά-
 λωτες ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες, ἀφοῦ ἔχουν ἤδη εὐτηκτὴ τὴ σάρ-
 κα, τὴν μαυρισμένη ἀπὸ τὰ φάρμακα, ἀτιμάζοντας τὸν
 δημιουργὸ τῶν ἀνθρώπων, σὰν νὰ μὴ ἐδώρισε τὸ κάλλος
 ἐπαξίως. Εὐλόγως γίνονται ὀκνηρὲς γιὰ τὴ φροντίδα τοῦ
 σπιτιοῦ, σὰν ζωγραφιστὲς, καθισμένες γιὰ νὰ τὶς βλέπουν,
 σὰν νὰ μὴ ἔγιναν γιὰ τὸ νοικοκυριό.

7,1 Γι' αὐτὸ βέβαια ἡ προβαλλόμενη ἀπὸ τὸν κωμωδιογρά-
 φο λογικὴ γυναῖκα λέγει·

τί φρόνιμο ἢ λαμπρὸ μπορούμε νὰ κάνωμε
 ἐμεῖς οἱ γυναῖκες ποὺ καθόμαστε μὲ βαμμένα μαλλιά⁴,

ποὺ καταστρέφομε τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν⁵
 καὶ προκαλοῦμε ἀνατροπὲς οἴκων καὶ ἐκτροπὲς γάμων καὶ

5. Ἐν ἀντιθέσει μὲ τὶς δοῦλες γυναῖκες, ποὺ δὲν πρόσεχαν τὸν χαρακτῆρα
 τους.

2 ποιούμεναι; Τοῦτο αὐτὸ γάρ τοι καὶ Ἀντιφάνης ὁ κωμικὸς ἐν Μαλθακῇ τὸ ἐταιρικὸν τῶν γυναικῶν ἐπισκώπτει τὰ κοινὰ πάσαις ῥήματα εἰς τὴν κατατριβὴν ἐξηυρημένα λέγων·

Ἔρχεται,
μετέρχεται αὖ, προσέρχεται αὖ, μετέρχεται,
ἤκει, πάρεστι, ρύπτεται, προσέρχεται,
σμῆται, κτενίζεται, ἐμβέβηκε, τρίβεται,
λοῦται, σκοπεῖται, στέλλεται, μυρίζεται,
κοσμεῖται, ἀλείφεται· ἂν δ' ἔχοι τι, ἀπάγχεται.

3 Τρὶς γάρ, οὐχ ἅπαξ ἀπολωλέναι δίκαιαι κροκοδείλων ἀποπάτοις χρώμεναι καὶ σηπεδόνων ἀφροῖς ἐγγριόμεναι, καὶ ταῖς ὄφρυσι τὴν ἀσβόλην ἀναματτόμεναι καὶ ψιμυθίῳ τὰς παρειὰς ἐντριβόμεναι.

8.1 Αἰ τοίνυν καὶ τοῖς ἐθνικοῖς προσκορεῖς ποιηταῖς διὰ τὸν τρόπον πῶς οὐκ ἂν ἀπόβλητοι τῇ ἀληθείᾳ γένοιτο; Ἔτερος γοῦν κωμικὸς ἐλέγχων αὐτὰς Ἄλεξις· καὶ γὰρ καὶ τούτου παραθήσομαι τὴν λέξιν δυσωποῦσαν τῷ περιέρῳ τῆς ἐρμηνείας τὸ ἀδιάτρεπτον τῆς ἀναισχυντίας· οὐ γὰρ εἰς τοσοῦτον περιέρῳ ἦν· ἐγὼ δὲ αἰσχύνομαι κωμωδουμένης εἰς τοσοῦτον τῆς γυναικωνίτιδος, ἢ «βοηθὸς» γενομένη, εἶτα μέντοι προσαπολλύει καὶ τὸν ἄνδρα.

2 Πρῶτα μὲν γὰρ εἰς τὸ κέρδος καὶ τὸ συλᾶν τοὺς πέλας, πάντα τὰ ἄλλα αὐταῖς πάρεργα γίνονται.
Τυγχάνει μικρά τις οὔσα, φελλὸς ἐν ταῖς βαυκίσιν
ἐγκεκάττυται. Μακρά τις, διάβαθρον λεπτὸν φορεῖ

² ἄρπαγές παιδιῶν δι' ἀνταλλαγῆς μὲ νόθα; Αὐτὸ ἀκριβῶς, τὸ ἑταιρικὸ ἦθος τῶν γυναικῶν, περιπαίζει καὶ ὁ κωμωδιογράφος Ἀντιφάνης στὴ Μαλθακὴ, ἀναφέροντας τὰ κοινὰ σὲ ὅλες ρήματα ποὺ ἔχουν ἐπινοηθῆ γιὰ τὸ χασομέρι:

Ἔρχεται,

ἀπέρχεται πάλι, προσέρχεται πάλι, ἀπέρχεται,
φθάνει, παρουσιάζεται, καθαρίζεται, προσέρχεται,
σκουπίζεται, κτενίζεται, προχωρεῖ, τρίβεται,
λούζεται, ἐξετάζεται, ἐτοιμάζεται, μυρώνεται, [ται⁶.
στολίζεται, ἀλείφεται· κι' ὅποιος τὴν ἔχει, ἀπαγχονίζε-

³ Τρεῖς φορές κι' ὄχι μία ἀξίζει νὰ καταστραφοῦν, ἀφοῦ χρησιμοποιοῦν ἀποπατήματα κροκοδείλου καὶ ἀλείφονται μὲ ἀφροὺς ἀπὸ σάπια ἀντικείμενα, ἀλείφουν τὰ φρύδια μὲ κωνία καὶ τρίβουν τὰ μάγουλά τους μὲ ψιμύθια.

^{8,1} Αὐτὲς λοιπὸν οἱ γυναῖκες, ποὺ ἀκόμη καὶ στοὺς ἐθνικοὺς ποιητὰς προκαλοῦν τὴν ἀπέχθεια μὲ τὸν τρόπο τους, πῶς δὲν θὰ ἦσαν ἀπόβλητες ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια; Ἄλλος λοιπὸν κωμωδιογράφος ποὺ τίς ἐλέγχει εἶναι ὁ Ἄλεξις. Θὰ παραθέσω καὶ αὐτοῦ τὰ λόγια, ποὺ μὲ τίς περιέργες ἐρμηνεῖες του ἐλέγχει τὴν πεισματικὴ ἀδιαντροπία. Ὁ ἴδιος δὲν ἦταν τόσο ἀδιάκριτος, ἐγὼ ὅμως ἐντρέπομαι νὰ διακωμωδῆται τόσο πολὺ τὸ γυναικεῖο φύλο, αὐτὴ πού, ἐνῶ ἐδημιουργήθηκε βοηθός⁷, ἔπειτα καταστρέφει καὶ τὸν ἄνδρα τῆς.

² Πρώτη ἀσχολία τῆς τὸ κέρδος καὶ τὸ ξεγύμνωμα τῶν
πλησίον,
ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι πάρεργα γι' αὐτές.
Εἶναι κάποια κοντή; Προσθέτει φελλὸ στὰ πέδιλά τῆς.
Εἶναι ψηλή; Φορεῖ λεπτὸ σανδάλιο

ταίου ἡμιστιχίου δὲν εἶναι βεβαία καὶ ἴσως ἔχει σημειωθῆ κάποια παραφθορά.

7. Γεν. 2,18-20.

τὴν τε κεφαλὴν ἐπὶ τὸν ὤμον καταβαλοῦσα ἐξέρχεται·
 τοῦτο τοῦ μήκους ἀφείλεν. Οὐκ ἔχει τις ἰσχία,
 ὑπενέδυσ' ἔρραμμένα αὐτήν, ὥστε τὴν εὐπυγίαν
 ἀναβοᾷν τοὺς εἰσιδόντας. Κοιλίαν ἀδρᾶν ἔχει,
 τιθί' ἔστ' αὐταῖσι τούτων ὧν ἔχουσιν οἱ κωμικοί·
 ὀρθὰ προσθεῖσαι τοιαῦτα τούνδυτον τῆς κοιλίας
 ὡσπερὶ κοντοῖσι τούτοις εἰς τὸ πρόσθεν ἀπήγαγον.

3 Τὰς ὀφρῦς πυρρὰς ἔχει τις; ζωγραφοῦσιν ἀσβόλω.
 Συμβέβηκεν εἶναι μέλαιναν; κατέπλασε ψιμουθίῳ·
 λευκόχρως λίαν τις ἐστίν; παιδέρωτ' ἐντρίβεται.
 Καλὸν ἔχει τοῦ σώματός τι; τοῦτο γυμνὸν δεικνύει.
 Εὐφρεῖς ὀδόντας ἔσχεν; ἐξ ἀνάγκης δεῖ γελαῖν,
 ἵνα θεωρῶσιν οἱ παρόντες τὸ στόμα ὡς κομψὸν φορεῖ.
 Ἄν δὲ μὴ χαίρη γελῶσα, διατελεῖ τὴν ἡμέραν ζυλήφιον
 μυρρίνης ἔχουσα λεπτὸν ὀρθὸν ἐν τοῖς χεῖλεσιν,
 ὥστε τῷ χρόνῳ σεσηρὲν' ἂν τε βούλητ' ἂν τε μή.

9,1 Ταῦτα ὑμῖν εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῆς φιλοκόσμου κακομηχα-
 νίας ἐκ σοφίας κοσμικῆς παρατίθεμαι, παμμάχως σῶζειν ἐθε-
 λήσαντος ἡμᾶς τοῦ Λόγου, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ταῖς θεαῖς ἐπι-
 στύψω Γραφαῖς. Φιλεῖ δὲ πῶς τὸ μὴ λανθάνον δι' αἰσχύνῃν τῶν
 2 ἐλέγχων ἀφίστασθαι τῶν ἀμαρτημάτων. Ὡς δὲ ἡ καταπεπλα-
 σμένη χεὶρ καὶ ὁ περιαληλιμμένος ὀφθαλμὸς ὑπόνοιαν τοῦ νο-
 σοῦντος ἐκ τῆς ὄψεως ἐνδείκνυται, οὕτω τὰ ἐντρίμματα καὶ αἱ
 3 βαφαὶ νοσοῦσαν ἐν βάθει τὴν ψυχὴν αἰνίττονται. Ἡμῖν δὲ παριέ-
 ναι «ποταμὸν ἀλλότριον» ὁ θεῖος παραινεῖ Παιδαγωγός, τὴν ἀλ-
 λοτριάν γυναῖκα, τὴν μάχλον, ποταμὸν ἀλλότριον ἀλληγορῶν,
 πᾶσιν ἐπιρρέουσαν, πᾶσι δι' ἀσέλγειαν πορνικὴν εἰς τρυφὴν ἐκ-
 4 χεομένην· «ἀπὸ ὕδατος ἀλλοτρίου ἀπόσχου», φησὶν, «καὶ ἀπὸ
 πηγῆς ἀλλοτρίας μὴ πίης», τὸ ρεῦμα τῆς ἡδυπαθείας φυλάξα-

8. Παιδέρωσ εἶναι ἓνα εἶδος κοκκιναδιοῦ.

9. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Ἰσοστάσιο τοῦ ΑΛΕΞΙ, . *Comicorum Attic. Frag-
 menta* II, σ. 329, ἀρ. 98.

καὶ ἐξέρχεται μὲ χωμένο τὸ κεφάλι στὸν ὤμο·
 Ἔτσι μειώνει τὸ ὕψος. Δὲν ἔχει κάποια γοφούς;
 φορεῖ ἀπὸ μέσα παχιά ἐσώρουχα, ὥστε ὅσοι βλέπουν
 νὰ θαυμάζουν τὸν ὄμορφο πισινό. Ἔχει παχειὰ κοιλιὰ;
 Τότε φοροῦν στηθόδεσμούς σαν αὐτοὺς τῶν κωμικῶν
 μὲ τὴν σωστὴ τοποθέτησί τους φέρουν τὸ ἔνδυμα
 ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κοιλιὰ χρησιμοποιοῦντας τους σαν κοντάρια.
 3 Ἔχει κάποια κόκκινα φρύδια; Τὰ ζωγραφίζει μὲ καπνιά.
 Συμβαίνει νὰ εἶναι μελαψή; Καταπλάσσεται μὲ ψιμύθιο.
 Εἶναι κάποια πολὺ λευκόχρωμη; Τρίβεται μὲ παιδέρωτα⁸.
 Ἔχει μέλος τοῦ σώματος ὄμορφο; Τὸ ἐπιδεικνύει γυμνό.
 Ἔχει καλοβγαλμένα δόντια; Πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ γελά,
 γιὰ νὰ βλέπουν οἱ παρόντες πόσο κομψὸ στόμα ἔχει.
 Κι' ἂν τὸ γέλοιο τῆς δὲν τῆς ἀρέσει, περνᾷ ὅλη τὴν ἡμέρα
 ἔχοντας ἓνα λεπτὸ ξυλάκι μυρτιάς ὀρθιο στὰ χεῖλη τῆς,
 ὥστε νὰ ἔχει διαρκῶς τὸ στόμα ἀνοικτό, θέλει δὲν θέλει⁹.

9,1 Σᾶς παραθέτω αὐτὰ τὰ λόγια ἀπὸ τὴν κοσμικὴ σοφία,
 γιὰ νὰ σᾶς ἀποτρέψω ἀπὸ τὴν φιλόκοσμη κακοτεχνία, διότι ὁ
 Λόγος θέλει νὰ μᾶς σώσει μὲ ὅλα τὰ μέσα. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο
 θὰ διατρίψω καὶ στὶς θεῖες Γραφές. Συνήθως ἐκεῖνο ποὺ δὲν
 μένει μυστικὸ ἀπὸ ἐντροπὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ ἀμαρτή-
 2 ματα. Ὅπως δὲ τὸ καταπρασμένο χέρι καὶ ὁ ἀλειμμένος
 ὀφθαλμὸς δίνει ὑπόνοια τοῦ ἀσθενοῦς ἀπὸ τὴν θεά, ἔτσι καὶ
 οἱ ἀλοιφές καὶ οἱ βαφές ὑποδεικνύουν ὅτι ἡ ψυχὴ νοσεῖ σὲ
 3 βάθος. Ὅσο γιὰ μᾶς, ὁ θεῖος Παιδαγωγὸς μᾶς προτρέπει νὰ
 προσπερνοῦμε τὸν «ξένο ποταμὸ»¹⁰, ἀλληγορώντας μὲ τὴ
 φράσι «ξένος ποταμὸς» τὴν ξένη γυναῖκα, τὴν ἀσελγῆ, ποὺ
 ἐπιρρέει σὲ ὄλους, ποὺ ἀπὸ πορνικὴ ἀσέλγεια ξεχύνεται σὲ
 4 ὄλους γιὰ ἀπόλαυσι. «Ν' ἀπέχης», λέγει, «ἀπὸ ξένο νερὸ
 καὶ νὰ μὴ πίνης ἀπὸ ξένη πηγὴ»¹¹, παραινώντας νὰ φυλαχθῆ
 ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῆς ἡδυπαθείας, «γιὰ νὰ ζήσωμε πολὺν χρόνον

10. Παρμ. 9,18 α. Βλ. καὶ Στρωματεῖς 1,96,1–4.

11. Παρμ. 9,18 βγ.

σθαι παραινῶν, «ἵνα πολὺν ζήσωμεν χρόνον, προστεθῆ δὲ ἡμῖν ἔτη ζωῆς», εἴτε ἀλλοτρίαν ἡδονὴν μὴ θηρωμένοις εἴτε καὶ τὰς αἰρέσεις ἐκτρεπομένοις.

10.1 Φιλοψία μὲν οὖν καὶ φιλοινία, εἰ καὶ πάθη μεγάλα, ἀλλ' οὐ τοσαῦτα τὸ μέγεθος ὀπόση ἢ φιλοκοσμία. Τράπεζα πλήρης καὶ κύλικες ἐπάλληλοι ἱκαναὶ πληρῶσαι τὴν λαιμαργίαν· τοῖς δὲ φιλοχρύσοις καὶ φιλοπορφύροις καὶ φιλολίθοις οὔτε ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς αὐτάρκης οὔτε ἡ Τυρίων θάλαττα οὔτε μὴν ὁ φόρτος ὁ ἀπ' Ἰνδῶν καὶ Αἰθιοπῶν, ἀλλ' οὐδὲ ὁ Πακτωλὸς ὁ 2 ρέων τὸν πλοῦτον. Οὐδ' ἂν Μίδας τις αὐτῶν γένηται, πεπλήρωται, ἀλλὰ ἔτι πένης ἐστὶ πλοῦτον ἄλλον ποθῶν, ἔτοιμοι δὲ οὔτοι συναποθανεῖν χρυσίῳ. Εἰ δὲ καὶ ὁ πλοῦτος τυφλός, ὥσπερ οὖν, αἱ περὶ αὐτὸν ἐπτοημένοι καὶ συμπαθοῦσαι πῶς οὐ τυφλώττου- 3 σιν; Ὅρον γοῦν ἐπιθυμίας οὐκ ἔχουσαι εἰς ἀναισχυντίαν ἐξοκέλλουσιν· δεῖ γὰρ αὐταῖς καὶ θεάτρου καὶ πομπῆς καὶ πλήθους θεατῶν καὶ πλάνης ἐν ἱεροῖς καὶ τῆς ἐν τοῖς ἀμφόδοις διατριβῆς, ὥς πᾶσιν αὐτὰς γίνεσθαι καταφανεῖς. Κοσμοῦνται γὰρ ἵνα ἀλ- 4 λοις ἀρέσκοιεν αἱ ἐν προσώπῳ καυχώμεναι, οὐκ ἐν καρδίᾳ· ὡς γὰρ τὸν δραπέτην τὸ στίγματα, οὔτω τὴν μοιχαλίδα δείκνυσι τὰ ἀνθίσματα. «Κἂν περιβάλη κόκκινον καὶ κοσμήσῃ κόσμῳ χρυσῶ, καὶ ἐὰν χρίσῃ στίμμι τοὺς ὀφθαλμούς σου, εἰς μάτην ὁ ὠραισμὸς σου», ὁ Λόγος διὰ Ἰερεμίου φησίν.

12. Ποῦ ὑποτίθεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τῆς θάλασσης τῶν Τυρίων.

13. Ἄπ' αὐτῆς τῆς χῶρες προέρχονταν πετράδια καὶ χρυσός.

14. Ὁ Πακτωλὸς ἦταν ὁ χρυσοφόρος ποταμὸς τῆς Λυδίας.

15. Ὁ Μίδας εἶναι μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Φρυγίας ποῦ ὅταν τοῦ ἐτέθηκε τὸ ἐρώτημα ἀπὸ τοῦ θεοῦ, λόγω ὑπηρεσιῶν του, ποιὰ χάρι ἐζητοῦσε, ἀπήντησε· νὰ γίνεταί χρυσὸς ὅ,τι ἐγγίξει. Πράγματι, αὐτὸ ἐγίνετο καὶ ὁ Μίδας ἀπέθανε ἀπὸ πείνα.

καὶ γιὰ νὰ μᾶς προστεθοῦν χρόνια ζωῆς», εἴτε μὲ τὸ νὰ μὴ ἐπιδιώκωμε ξένη ἡδονὴ εἴτε μὲ τὸ ν' ἀποφεύγωμε τὶς αἰρέσεις.

10,1 Ἡ φιλοφαγία καὶ ἡ φιλοποσία, ἂν καὶ εἶναι μεγάλα πάθη, δὲν εἶναι στὸ μέγεθος τόσα, ὅση εἶναι ἡ φιλοκοσμία. Μιὰ γεμάτη τράπεζα καὶ ἀλλεπάλληλα κύπελλα εἶναι ἱκανὰ νὰ χορτάσουν τὴν λαιμαργία· γιὰ τοὺς φιλοχρύσους ὅμως καὶ φιλοπορφύρους καὶ φιλολίθους δὲν ἀρκεῖ οὔτε ὁ ἐπάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ χρυσὸς οὔτε ἡ θάλασσα τῶν Τυρίων¹² οὔτε τὰ φορτία ἀπὸ τὴν Ἰνδία καὶ τὴν Αἰθιοπία¹³, ἀλλὰ οὔτε ὁ Πακτωλὸς ποῦ ρέει ἀφθονο πλοῦτο¹⁴. Οὔτε Μίδα¹⁵ ἂν γίνῃ κάποιος ἀπ' αὐτοὺς, δὲν χορταίνει, ἀλλ' εἶναι ἀκόμα ἓνας πτωχὸς ποῦ ποθεῖ κι' ἄλλον πλοῦτο, καὶ εἶναι ὅλοι ἔτοιμοι νὰ πεθάνουν μαζὶ μὲ τὸ χρυσάφι. Ἄν πάλι ὁ πλοῦτος εἶναι τυφλός, ὅπως εἶναι, οἱ γυναῖκες ποῦ εἶναι ἐρωτευμένες καὶ παθιάζονται γι' αὐτὸν πῶς δὲν εἶναι τυφλές; Μὴ ἔχοντας λοιπὸν ὄρια στὴν ἐπιθυμία τους, ἐξοκείλουν σὲ ἀδιαντροπία· διότι χρειάζονται καὶ θέατρο καὶ συνοδεία καὶ πλῆθος θεατῶν καὶ περιήγησι σὲ ἱερὰ καὶ παραμονὴ στὶς πλατεῖες, ὥστε νὰ γίνωνται ἀπὸ ὄλους ἐμφανεῖς. Στολίζονται δηλαδὴ γιὰ νὰ ἀρέσουν σὲ ἄλλους¹⁶ οἱ γυναῖκες ποῦ καυχῶνται γιὰ τὸ πρόσωπό τους, ὄχι γιὰ τὴν καρδιά¹⁷. Ὅπως δηλαδὴ τὸν δραπετὴ δοῦλο τὸν δείχνουν τὰ στίγματα του¹⁸, ἔτσι τὴν μοιχαλίδα τὴν δείχνουν τὰ στολίδια. Ὁ Λόγος λέγει διὰ τοῦ Ἱερεμίου, «κι' ἂν ἐνδυθῆς πορφύρα καὶ διακοσμηθῆς μὲ χρυσᾶ στολίδια, κι' ἂν βάψῃς τὰ βλέφαρά σου μὲ στίμι¹⁹, μάταια εἶναι τὰ στολίδια σου»²⁰.

16. Α' Κορ. 7,35.

17. Β' Κορ. 5,12.

18. Ὁ δραπετὴς δοῦλος, μόλις ξανασυλλαμβανόταν ἐστιγματιζόταν μὲ πυρωμένο σίδηρο.

19. Στίμι ἦταν μαύρη βαφή ποῦ ἐβγαζαν οἱ παλαιοὶ ἀπὸ ἓνα μίγμα ἀντιμωνίου καὶ θείου.

20. Ἱερ. 4,30.

11,1 *Εἶτα οὐκ ἄτοπον ἵππους μὲν καὶ ὄρνεις καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἐκ τῆς χλόης καὶ τῶν λειμώνων ἀνίστασθαι καὶ ἀνίπτασθαι οἰκείῳ κόσμῳ χαίροντα, χαίτη ἵππικῇ καὶ χροιά φυσικῇ καὶ πτερώσει ποικίλῃ, ὡς δὲ ἐνδεέστερον καὶ τῆς θηρείου φύσεως ἢ γυνὴ ἀκαλλῆς εἰς τοσοῦτον εἶναι οἶεται, ὡς ὀθνείου δεῖσθαι κάλλους, 2 ὠνητοῦ καὶ σκιαγραφουμένου; Κεκρύφαλοι μὲν γε καὶ κεκρυφάλων διαφοραὶ καὶ περίεργοι πλοκαί, ἀλλὰ καὶ τῶν τριχῶν οἱ μυρίοι σχηματισμοὶ κατόπτρων τε πολυτίμητοι κατασκευαί, οἷς κατασχηματίζονται θηρῶσαι τοὺς δίκην παίδων ἀφρόνων περὶ τὰς μορφὰς ἐπτοημένους, τέλος ἀπηρυθριακυῶν ἐστὶ γυναικῶν, ἃς ἐταίρας καλῶν οὐκ ἂν τις ἀφάμαρτοι προσωπεῖα 3 ποιούσας τὰ πρόσωπα. Ὑμῖν δὲ ὁ Λόγος παραινεῖ «μὴ σκοπεῖν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». Ὁ δὲ καὶ πέρα τῆς ἀτοπίας προβέβηκεν, τῆς ἐπιπλάστου μορφῆς τῆς ἑαυτῶν οἷον ἀνδραγαθήματός τινος ἢ ἐπανορθώματος κάτοπτρα ἐπινενοήκασιν, ἐφ' ἧς ἀπάτης μάλιστα κάλυμμα ἐπιτιθέναι ἐχρῆν· οὐδὲ γάρ, ὡς ὁ μῦθος Ἑλλήνων ἔχει, Ναρκίσσω προεχώρησε τῷ καλῷ τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνας γενέσθαι θεατήν.*

12,1 *Εἰ δὲ οὐδεμίαν εἰκόνα ὁ Μωυσῆς παραγγέλλει ποιεῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις ἀντίτεχνον τῷ Θεῷ, πῶς ἂν εὐλόγως ποιοῖεν αἱ γυναῖκες αὐταὶ σφῶν κατὰ ἀνάκλασιν ἀπομιμούμεναι τὰς εἰκό- 2 νας εἰς τοῦ προσώπου τὴν ψευδοποιίαν; Ἀλλὰ καὶ τῷ Σαμουὴλ τῷ προφήτῃ, ὅποτε πέμπεται ἓνα χρῖσαι τῶν υἱῶν Ἰεσσαὶ εἰς βασιλέα, τὸν πρεσβύτατον τῶν παίδων αὐτοῦ καλὸν καὶ μέγαν ἰδόντι, ὅποτε τὸ χρῖσμα προέβαλεν ὁ Σαμουὴλ ἡσθεὶς ἐπ' αὐτῷ, «εἶπεν», φησὶν, «ὁ Κύριος αὐτῷ· μὴ ἐπιβλέψῃς εἰς τὴν ὄψιν αὐ-*

11,1 Ἐξ ἄλλου, δὲν εἶναι μήπως ἄτοπο οἱ ἵπποι καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα νὰ σηκώνωνται καὶ πετοῦν ἀπὸ τῆ χλόη καὶ τὰ λιβάδια, ἀρκούμενοι στὰ δικά τους στολίδια, τὴν ἵππικὴ χαίτη καὶ τὸ φυσικὸ χρῶμα καὶ τὰ πολύχρωμα πτερά, ἢ δὲ γυναῖκα, σὰν ἐνδεέστερη καὶ ἀπὸ τῆ φύσι τῶν θηρίων, νὰ νομίζη ὅτι εἶναι τόσο ἄσχημη, ὥστε νὰ χρειάζεται ξένο κάλ-
 2 λος, ἀγοραστὸ καὶ ἰχνογραφημένο; Κεφαλόδεσμοι μὲ διάφορες περίεργες πλοκές, ἀλλὰ καὶ μύρια σχήματα μαλλιῶν καὶ πολυτελῶς κατασκευασμένοι καθρέπτες, μὲ τοὺς ὁποίους μετασχηματίζονται, κυνηγώντας τοὺς παθιασμένους μὲ τὶς ὁμορφιῆς ἄνδρες σὰν τὰ ἀνόητα παιδιά, ταιριάζουν στὶς τελείως ἀδιάντροπες γυναῖκες, ποὺ δὲν θὰ λάθεινε κανεὶς ἂν τὶς ὠνόμαζε ἑταῖρες, ἀφοῦ καθιστοῦν προσωπεῖα τὰ πρόσωπά
 3 τους. Ἐμᾶς ὅμως ὁ Λόγος μᾶς προτρέπει «νὰ μὴ κυττάζουμε τὰ βλεπόμενα ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα, διότι τὰ βλεπόμενα εἶναι πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα εἶναι αἰώνια»²¹. Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἐπροχώρησε πέρα ἀπὸ κάθε ἀτοπία· ἔχουν ἐπινοήσει καθρέπτες γιὰ νὰ βλέπουν τὴν ἐπίπλαστη μορφή τους, σὰν ἀνδραγάθημα ἢ κατόρθωμα, ἐνῶ ἔπρεπε βέβαια σ' αὐτὴν τὴν ἀπάτη νὰ ἐπιθέσουν ἓνα κάλυμμα. Διότι οὔτε ὁ ὠραιομανὴς Νάρκισσος, κατὰ τὸν μῦθο τῶν Ἑλλήνων, δὲν κατώρθωσε νὰ γίνῃ θεατὴς τοῦ προσώπου του.

12,1 Ἄν δὲ ὁ Μωϋσῆς παραγγέλλῃ νὰ μὴ κάμνουν οἱ ἄνθρωποι καμμιά εἰκόνα ὑποκατάστατη τοῦ Θεοῦ²², πῶς θὰ ἦταν εὐλογο αὐτὲς οἱ γυναῖκες, ἀπομιμούμενες τὶς εἰκόνες των, ὅπως ἀντανακλῶνται στοὺς καθρέπτες, νὰ κατασκευάζουν
 2 πλαστογραφία τοῦ προσώπου τους; Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἡ περίπτωση τοῦ προφήτη Σαμουήλ, ὅταν ἀποστέλλεται γιὰ νὰ χρίσῃ βασιλέα ἓνα ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰεσσαί. Μόλις εἶδε τὸν μεγαλύτερο υἱὸ του, ὠραῖο καὶ ὑψηλὸ, τοῦ ἄρεσε καὶ προέβαλε πρὸς αὐτὸν τὸ χρίσμα· τότε, λέγει ὁ ἴδιος, «τοῦ εἶπε ὁ Κύριος· μὴ κυττάξης τὴν ὄψιν του καὶ τὸ ὕψος τοῦ πα-

22. Ἐξ. 20,4.

τοῦ καὶ τὸ ὕψος τοῦ μεγέθους αὐτοῦ, ὅτι ἀπῶσμαι αὐτόν. Ἐν-
 θρωπος μὲν γὰρ εἰς ὀφθαλμοὺς ὄψεται καὶ Κύριος εἰς καρδίαν»,
 καὶ οὐκ ἔχρισε τὸν καλὸν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν καλὸν τὴν ψυχὴν.

- 3 Εἰ οὖν τὸ φυσικὸν τοῦ σώματος κάλλος ἔλαττον τοῦ ψυχι-
 κοῦ λογίζεται Κύριος, τί περὶ τοῦ νόθου φρονεῖ, ἅπαν τὸ ψεῦσμα
 ἄρδην ἐκβαλῶν; «διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴ-
 4 δους». Σαφέστατα γοῦν ὁ Κύριος διὰ τοῦ Ἀβραάμ διδάσκει καὶ
 πατρίδος καὶ συγγενέων καὶ κτήσεως καὶ πλούτου παντὸς κα-
 ταφρονεῖν τὸν ἐπόμενον τῷ Θεῷ, ποιήσας αὐτὸν ἔπηλον, καὶ
 διὰ τοῦτο καὶ «φίλον», αὐτὸν ὠνόμασε τῆς οἴκοι καταφρονή-
 σαντα περιουσίας· εὐπατρίδης γὰρ ἦν καὶ εὐπορος σφόδρα.
 5 Τριακοσίοις γοῦν καὶ ὀκτωκαίδεκα οἰκέταις ἰδίῳις κεχείρωται
 τοὺς τέσσαρας βασιλεῖς τοὺς αἰχμαλωτεύσαντας τὸν Λῶτ. Μό-
 νην εὐρίσκομεν τὴν Ἐσθῆρ δικαίως κοσμουμένην. Ἐκαλλωπί-
 ζετο μυστικῶς ἡ γυνὴ βασιλεῖ τῷ ἑαυτῆς, ἀλλὰ τὸ κάλλος αὐτῆς
 ἐκεῖνο λύτρον εὐρίσκεται φονευομένου λαοῦ.

- 13,1 Ὅτι δὲ ἑταίρας μὴν ποιεῖ τὰς γυναῖκας ὁ καλλωπισμὸς, ἀν-
 δρογύνους δὲ τοὺς ἄνδρας καὶ μοιχικούς, μάρτυς ἡμῖν τραγικὸς
 διηγούμενος ὧδέ πως·

Ἐλθὼν δὲ ἐκ Φρυγῶν ὁ τὰς θεὰς
 κρίνων ὄδε, ὡς ὁ μῦθος Ἀργείων ἔχει,
 Λακεδαίμονα, ἀνθηρὸς μὲν εἰμάτων στολῆ
 χρυσῶ τε λαμπρός, βαρβάρῳ χλιδήματι,
 ἐρῶν ἐρῶσαν ὄχετ' ἐξαναρπάσας
 Ἐλένην πρὸς Ἴδης βούσταθμα, ἐκδηλον λαβὼν Μενέλαον.

23. Α' Βασ. 16,7. Τελικὰ ἔχρισε τὸν Δαβὶδ, τελευταῖον ἀπὸ τοὺς υἱοὺς
 τοῦ Ἰεσσαί.

24. Β' Κορ. 5,7

ραστήματός του, διότι τὸν ἔχω ἀπωθήσει. Ὁ ἄνθρωπος κυττάζει στὰ μάτια καὶ ὁ Κύριος στὴν καρδιά»²³, καὶ δὲν ἔχρισε τὸν καλὸ στὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν καλὸ στὴν ψυχή.

3 Ἄν λοιπὸν ὁ Κύριος θεωρῆ κατώτερο τὸ φυσικὸ κάλλος τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ ψυχικὸ, τί φρονεῖ περὶ τοῦ νόθου κάλλους, αὐτὸς ποὺ ἔχει τελείως ἀπορρίψει τὸ ψεῦδος; «Διότι
4 περιπατοῦμε μὲ τὴν πίστι, ὄχι μὲ καθαρὴ θέα»²⁴. Σαφέστατα λοιπὸν διδάσκει ὁ Κύριος διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ Ἀβραάμ αὐτὸν ποὺ γίνεται ὀπαδὸς τοῦ Θεοῦ νὰ καταφρονῆ καὶ πατρίδα καὶ συγγενεῖς, καὶ κτήματα καὶ κάθε εἶδος πλούτου²⁵, κάμνοντάς τον ξένον, καὶ γι' αὐτὸ τὸν ὠνόμασε καὶ «φίλο»²⁶, ἀφοῦ περιφρόνησε τὸν πλοῦτον τῆς οἰκίας του·
5 διότι ἦταν εὐγενῆς καὶ πολὺ εὐπορος. Μὲ τριακοσίους δέκα ὀκτῶ λοιπὸν ὑπηρέτες του συνέλαβε τοὺς τέσσερις βασιλεῖς ποὺ εἶχαν αἰχμαλωτίσει τὸν Λῶτ²⁷. Μόνο τὴν Ἑσθήρ εὐρίσκομε νὰ στολίζεται δίκαια. Ἡ γυναῖκα μυστικῶς ἐστολίσθηκε γιὰ τὸν δικὸ της βασιλέα, ἀλλὰ ἐκείνη ἡ ὁμορφιά της ἀποδείχθηκε λύτρο γιὰ τὸν ταλαιπωρούμενο λαό της²⁸.

13,1 Ὅτι πάντως ὁ καλλωπισμὸς καθιστᾷ τις γυναῖκες ἑταῖρες, καὶ τοὺς ἄνδρες ὁμοφυλόφιλους καὶ μοιχοὺς, τὸ μαρτυρεῖ ὁ τραγικὸς ποιητὴς ποὺ διηγεῖται τὰ ἐξῆς:

Ἀφοῦ ἦλθε ἀπὸ τὴν Φρυγία αὐτὸς ποὺ ἔκρινε
τις θεές²⁹, ὅπως βεβαιώνει ὁ μῦθος τῶν Ἀργείων,
στὴ Λακωνία, μὲ τὴν διακοσμημένη στολή του,
λαμπρὸς ἀπὸ τὸ χρυσό, μὲ βάρβαρη πολυτέλεια,
ἄρπαξε τὴν Ἑλένη ποὺ τὴν ἀγάπησε καὶ τὸν ἀγάπησε,
κι' ἔτρεξε πρὸς τῆς Ἰδης τὰ βουστάσια,
ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ Μενελάου³⁰.

25. Γεν. 12,1.

26. Βλ. Ἰακ. 2,23.

27. Γεν. 14,14–16.

28. Βλ. Ἑσθήρ 15,4–7.

29. Ὁ Πάρις, υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἀπὸ τὴν Τροία.

30. ΕΥΡΙΠΙΔΗ, *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι* 71–77.

2 Ὡ κάλλους μοιχικοῦ· ἀνέτρεψε τὴν Ἑλλάδα ἢ βάρβαρος φιλο-
 κοσμία καὶ ἢ ἀνδρόγυνος τρυφή· σωφροσύνην διέφθειρε Λακω-
 νικὴν ἐσθῆς καὶ χλιδῆ καὶ κάλλος ὠραῖον· αἱ βάρβαραι φιλοκο-
 3 σμῖαι ἐταίραν ἤλεγξαν τὴν Διὸς θυγατέρα. Οὐκ ἦν παιδαγωγὸς
 αὐτοῖς ἀνακόπτων τὰς ἐπιθυμίας οὐδὲ μὴν ὁ λέγων, «μὴ μοι-
 χεύσης» οὐδὲ ὁ «μὴ ἐπιθυμήσης» λέγων μηδὲ εἰς μοιχείαν
 ὀδεύσης δι' ἐπιθυμίας, ἀλλὰ μηδὲ τὰς ὀρέξεις ἐκκαύσης διὰ φι-
 4 λοκοσμίας. Οἷον αὐτοῖς τὸ ἐπὶ τούτοις ἐξηκολούθησε τέλος, καὶ
 ὄσων ἀπέλαυσαν κακῶν οἱ φιλαυτίαν κωλύσαι μὴ θελήσαντες.
 Ἦπειροι κεκίνηνται δύο ἀπαιδεύτοις ἡδοναῖς καὶ κλονεῖται τὰ
 5 πάντα μεираκίῳ βαρβάρῳ· Ἑλλὰς ὅλη ναυτίλλεται, στενοχω-
 ρεῖται δὲ ἢ θάλασσα ἠπειρους φέρουσα· πόλεμος ἐκριπίζεται
 μακρὸς, καὶ μάχαι καταρρήγνυνται καρτεραί, καὶ νεκρῶν ἐμ-
 πίμπλαται τὰ πεδία· ἐνουβρίζει τῷ ναυστάθμῳ ὁ βάρβαρος· ἀδι-
 κία κρατεῖ καὶ τοῦ ποιητικοῦ Διὸς ἐκείνου τὸ ὄμμα τοῦς Θρᾷκας
 βλέπει· εὐγενὲς αἷμα βάρβαρα πίνει πεδία καὶ ποταμῶν ρεύματα
 σώμασιν ἴσταται νεκροῖς· στήθη κρούεται θρήνοις καὶ τὸ πένθος
 ἐπινέμεται τὴν γῆν· πάντες δὲ σεῖονται

πόδες πολυπιδάκου Ἰδης

καὶ κορυφαί, Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν.

14,1 Ποῖ φύγωμεν, Ὅμηρε, καὶ στῶμεν; δεῖξον ἡμῖν γῆν μὴ κε-
 κινήμενην.

... Μὴ θίγῃς ἠνιῶν, παιδίον, ἄπειρος ὢν, μηδὲ ἀναβῆς τὸν
 δίφρον ἐλαύνειν μὴ μαθῶν· δυσὶν ἠνιόχοις οὐρανὸς ἤδεται, οἷς

31. Κατὰ τὸν ἐπικρατέστερο γενεαλογικὸ μῦθο ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἢ Ἑλένη εἶναι θυγατέρα τῆς Λήδας ἀπὸ τὸν κυκνόμορφο Δία. Βλ. ΕΥΡΙΠΙΔΗ, Ἑλέ-
 νη 20.

32. Ἐξ. 20,13. 33. Ματθ. 5,28.

2 Τί κάλλος μοιχικό! Ἀνέτρεψε τὴν Ἑλλάδα ἡ βάρβαρη φιλο-
 κοσμία καὶ ἡ θηλυπρεπὴς ἀσέλγεια. Τὰ ὠραῖα φορέματα καὶ
 ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ ὁμορφιά διέφθειραν τὴν Λακωνικὴ
 σωφροσύνη· ἡ βάρβαρη φιλοκοσμία ἔκαμαν ἑταῖρα τὴν θυ-
 3 γατέρα τοῦ Διός³¹. Δὲν εἶχαν παιδαγωγὸ αὐτοὶ οἱ βάρβαροι
 ποὺ νὰ ἀνακόπη τις ἐπιθυμίας των οὔτε νομοθέτη ποὺ νὰ
 τοὺς λέγη, «νὰ μὴ μοιχεύσης»³², οὔτε αὐτὸν ποὺ λέγει «νὰ
 μὴ ἐπιθυμήσης»³³, οὔτε νὰ βαδίσῃς πρὸς τὴν μοιχεία διὰ τῆς
 ἐπιθυμίας, ἀλλὰ οὔτε τις ὀρέξεις νὰ ἐρεθίσῃς διὰ τῆς φιλο-
 4 κοσμίας. Ποιὰ ἦταν ἡ ἀπ' αὐτὰ συνέπεια γι' αὐτοὺς τοὺς ἀν-
 θρώπους καὶ πόσα κακὰ ἀπήλαυσαν ὅσοι δὲν ἠθέλησαν νὰ
 ἐμποδίσουν τὴν φιλαυτία! Ἀπὸ ἄτακτες ἡδονὲς ἐκινήθησαν
 δύο ἡπειροὶ καὶ ἀπὸ ἓνα βαρβαρικὸ μεῖράκιο ἐκλονίσθησαν
 5 τὰ πάντα. Ὁλη ἡ Ἑλλάς ναυσιπλοεῖ καὶ ἡ θάλασσα ποὺ βα-
 στάζει τις ἡπείρους στενοχωρεῖται· ἀναρριπίζεται μακρὸς
 πόλεμος καὶ ξεσποῦν μάχες δυνατές, οἱ πεδιάδες γεμίζουν
 νεκρούς· ὁ βάρβαρος προσβάλλει τὸ ναύσταθμο· ἐπικρατεῖ ἡ
 ἀδικία κι' ἐκεῖνο τὸ βλέμμα τοῦ ἐπικοῦ Διὸς βλέπει τοὺς
 Θρᾶκες³⁴. Τὰ βάρβαρα πεδία πίνουν εὐγενὲς αἷμα καὶ τὰ ρεύ-
 ματα τῶν ποταμῶν σταματοῦν ἀπὸ τὰ νεκρὰ σώματα· τὰ
 στήθη κτυποῦνται μὲ θρήνους καὶ τὸ πένθος κατατρώγει τὴ
 γῆ· ὄλοι σείονται,

τὰ πόδια κι' οἱ κορυφές τῆς Ἰδης μὲ τὰ πολλὰ νερά,
 ἡ πόλις τῶν Τρώων καὶ τὰ πλοῖα τῶν Ἀχαιῶν³⁵.

14,1 Ποῦ νὰ φύγωμε καὶ νὰ σταθοῦμε, Ὅμηρε; Δεῖξε μας
 τόπο ποὺ νὰ μὴ κινῆται.

...Μὴ παίρνης τὰ ἡνία, παιδί μου³⁶, ἀφοῦ εἶσαι ἄπειρο,
 οὔτε ν' ἀνεβῆς στὸ ἀμάξι, ἀφοῦ δὲν ἔμαθες νὰ ὀδηγῆς. Ὁ οὐ-

34. *Ἰλιάς* N, 4. Ὁ Ζεὺς δὲν ἦταν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ μὲ τοὺς Τρῶες καὶ τοὺς Θρᾶκες κατὰ τὸν ποιητὴ.

35. *Ἰλιάς* Y, 59 ἐ.

36. Ἐδῶ ἴσως γίνεται ὑπαινιγμὸς στὸν Φαέθωνα. Ἀλλὰ βέβαια, ἐπειδὴ γί-
 νεται ἀλλαγὴ θέματος, ἔχει καλῶς ὑποτεθεῖ ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸ σημεῖο τοῦτο ὑπάρχει
 κενὸ στὸ κείμενο.

μόνοις ἐλαυνόμενον ἄγεται τὸ πῦρ. Μετάγεται γὰρ ἡ διάνοια ὑπὸ ἡδονῆς, καὶ τὸ ἀκήρατον τοῦ λογισμοῦ μὴ παιδαγωγούμενον τῷ Λόγῳ εἰς ἀσέλγειαν κατολισθαίνει καὶ μισθὸν τοῦ παραπτώματος τὸ ἀπόπτωμα λαμβάνει. Δειγμά σοι τούτων οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ τὸ κάλλος καταλελοιπότες διὰ κάλλος μαραινόμενον καὶ τοσοῦτον ἐξ οὐρανῶν ἀποπεσόντες χαμαί. Ἄλλὰ καὶ Σικιμίται κολάζονται καταπεπτωκότες τὴν ἀγίαν ὑβρίζοντες παρθένον· τάφος ἢ κόλασις αὐτοῖς καὶ τὸ μνημόσυνον τῆς ἐπιτιμίας εἰς σωτηρίαν παιδαγωγεῖ.

ρανός ίκανοποιεῖται μὲ δυὸ ἠνιόχους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνο ὀδηγεῖται τὸ πῦρ³⁷. Διότι ἡ διάνοια ἐκτρέπεται ἀπὸ τὴν ἡδονὴ καὶ τὸ ἀμόλυντο τοῦ λογισμοῦ, ὅταν δὲν παιδαγωγῆται ἀπὸ τὸν Λόγο, ὀλισθαίνει στὴν ἀσέλγεια καὶ ὡς μισθὸ γιὰ τὸ 2 παράπτωμα παίρνει τὴν κατάπτωσι. Παράδειγμα γι' αὐτὸ ἔχεις τοὺς ἀγγέλους ποῦ ἐγκατέλειψαν τὸ κάλλος τοῦ Θεοῦ γιὰ ἓνα κάλλος ποῦ μαραίνεται, καὶ τόσο χαμηλὰ ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς³⁸. Ἀλλὰ ἐπίσης καὶ οἱ Σικιμίτες τιμωροῦνται ποῦ ἔπεσαν σὲ σημεῖο νὰ προσβάλουν τὴν ἀγία παρθένο³⁹. Τάφος εἶναι γι' αὐτοὺς ἡ τιμωρία καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς τιμωρίας των παιδαγωγεῖ πρὸς τὴν σωτηρία.

---

37. Βλ. τὸν μῦθο στὸ *Φαῖδρο*, 246 AD.

38. Βλ. Γεν. 6,1-4. Ἦσ. 14,12 καὶ σχετικὰ χωρία τῆς Ἀποκαλύψεως. Τὸ θέμα τῆς πτώσεως τῶν ἀγγέλων (δαιμόνων) ἀναπτύσσεται κυρίως στὴν ἀπόκρυφη παράδοσι.

39. Βλ. Γεν. 34,1 ἐέ. Περὶ τοῦ Συχέμ ποῦ ἐβίασε τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰακώβ Δεῖνα.

〈 ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΛΛΩΠΙΖΟΜΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ 〉

15,1 *Εἰς τοσοῦτον δὲ ἄρα ἐλήλακεν ἡ χλιδή, ὡς μὴ τὸ θῆλυ μόνον νοσεῖν περὶ τὴν κενοσπουδίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄνδρας ζηλοῦν τὴν νόσον. Μὴ γὰρ καθαρεύοντες καλλωπισμοῦ οὐχ ὑγιαίνουσιν, πρὸς δὲ τὸ μαλθακώτερον ἀποκλίναντες γυναικίζονται, κουρᾶς μὲν ἀγεννεῖς καὶ πορνικὰς ἀποκειρόμενοι,*

*χλανίσι δὲ δὴ φαναῖσι περιπεπεμμένοι
καὶ μαστίχην τρώγοντες, ὄζοντες μύρου.*

2 *Τί ἂν τις φαίη τούτους ἰδών; Ἀτεχνῶς καθάπερ μετωποσκόπος ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοὺς καταμαντεύεται μοιχοὺς τε καὶ ἀνδρογύνους, ἀμφοτέραν ἀφροδίτην θηρωμένους, μισότριχας, ἄτριχας, τὸ ἄνθος τὸ ἀνδρικόν μυσσαττομένους, τὰς κόμας δέ, ὥσπερ αἱ γυναῖκες, κοσμουμένους.*

*Ἐπ' οὐχ ὁσίοις δὲ τόλμαις ζῶντες, οἱ παλίμβολοι
ρέζουσιν ἀτάσθαλα καὶ κακὰ ἔργα,*

3 *φησὶν ἡ Σίβυλλα. Διὰ τούτους γοῦν πλήρεις αἱ πόλεις πιττούντων, ξυρούντων, παρατιλλόντων τοὺς θηλυδρίας τούτους· ἐργαστήρια δὲ κατεσκευάσται καὶ ἀνέωκται πάντα καὶ τεχνῖται τῆς ἑταιρικῆς ταύτης πορνείας συχνὸν ἐμπολῶσιν ἀργύριον ἐμφα-
4 νῶς· οἷς σφᾶς καταπιττοῦσι καὶ τὰς τρίχας ἀνασπῶσι πάντα*

1. Ἄγνωστος κωμικός, *Comicozum Attic. Fragmenta* III, σ. 470, ἀρ. 338.

2. Οἱ παλαιοὶ φυσιογνωμιστὰὶ ἐστήριζαν στὴν παρατήρησι τοῦ μετώπου κυρίως τὸν χαρακτηρισμὸ τῶν προσώπων.

3. Τὸν ἔρωτα καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ φύλα.

« ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΕΣ ΠΟΥ ΚΑΛΛΩΠΙΖΟΝΤΑΙ »

15,1 Σὲ τέτοιο σημεῖο μάλιστα ἔφθασε ἡ χλιδή, ὥστε ὄχι μόνο οἱ γυναῖκες νὰ εἶναι ἄρρωστες μ' αὐτὴ τὴ ματαιοδοξία, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες νὰ ζηλεύουν τὴν νόσο. Διότι, μὴ ἀποφεύγοντας τὸν καλλωπισμὸ, δὲν εἶναι ὑγιεῖς καί, ἀποκλίνοντας πρὸς τὴν μαλθακότητα, μιμοῦνται τὶς γυναῖκες, κουρεύοντας τὰ μαλλιά τους μὲ ἄγεννη καὶ πορνικὸ τρόπο,

περιβεβλημένοι μὲ κομψὰ πανωφοράκια,
μασώντας μαστίχα καὶ γεμάτοι μυρωδικά¹.

2 Τί θὰ ἔλεγε κανεῖς, βλέποντάς τους; Καὶ μόνο ἀπὸ τὸ σχῆμα τους μαντεύει σὰν μετωποσκόπος² ὅτι εἶναι μοιχοὶ καὶ θηλυπρεπεῖς, πού ἐπιδιώκουν καὶ τὶς δύο ἀφροδίτες³, μισότριχοι, ἄτριχοι, ἀπεχθανόμενοι τὴν ἀνδρική ἐμφάνισι καὶ στολίζοντες τὰ μαλλιά σὰν οἱ γυναῖκες.

Ἄκολουθώντας μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀνόσιες τόλμες,
οἱ κακοήθεις,
διαπράττουν ἀτάσθαλα καὶ κακὰ ἔργα⁴.

3 ὅπως λέγει ἡ Σίβυλλα. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν λοιπὸν οἱ πόλεις εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀνθρώπους πού ἀποτριχώνουν, ξυρίζουν, μαδοῦν αὐτὰ τὰ θηλυπρεπῆ ἄτομα. Εἶναι κατασκευασμένα καὶ ἀνοιγμένα παντοῦ ἐργαστήρια, καὶ οἱ τεχνίτες αὐτῆς τῆς ἐταιρικῆς πορνείας συγκεντρώνουν φανερά ἄφθονα χρήματα. Σ' αὐτοὺς παραδίδουν ἑαυτούς, γιὰ νὰ τοὺς μαδήσουν καὶ τοὺς ἀποτριχώσουν μὲ κάθε τρόπο, χωρὶς νὰ ἐντρέπωνται

4. Σιβυλλικοὶ χρησμοὶ 4,154–155.

τρόπον παρέχουσιν, οὐδὲν αἰσχυρόμενοι τοὺς ὀρῶντας οὐδὲ τοὺς παριόντας, ἀλλ' οὐδὲ ἑαυτούς, ἄνδρας ὄντας· τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῶν ἀγεννεστέρων ζηλωταὶ παθῶν, ἅπαν τὸ σῶμα τοῖς βιαίους τῆς πίττης ὀλκοῖς λελειουργημένοι.

16.1 Μέλει δὲ οὐδ' ὀπωστιοῦν περαιτέρω τῆς τοιαύτης προβαίνειν ἀναισχυντίας. Εἰ γὰρ μηδὲν ἄπρακτον αὐτοῖς ὑπολείπεται, οὐδὲ ἐμοὶ ἄρρητον. Ἐνα τινὰ τούτων τῶν ἀγεννῶν παιδαγωγικῶς ἐπιπλήττων ὁ Διογένης ὀπηνίκα ἐπιπράσκετο, ἀνδρείως σφόδρα

ἦκε, εἶπεν, μειράκιον, ἄνδρα ὦνησαι σαυτῷ,

2 ἀμφιβόλω λόγῳ τὸ πορνικὸν ἐκείνου σωφρονίζων. Τὸ γὰρ ἄνδρας ὄντας ζύρεσθαι καὶ λεαίνεσθαι πῶς οὐκ ἀγεννές; Βαφὰς δὲ τινὰς τριχῶν καὶ χρίσματα πολιῶν καὶ ξανθίσματα, ἀνδρογύνων ἐξωλῶν ἐπιτηδεύματα, καὶ τοὺς διακτενισμοὺς αὐτῶν τοὺς θη-
3 λυδριώδεις μεθετέον. Ἦγοῦνται γὰρ καθάπερ ὄφεις τῆς κεφαλῆς ἀπεκδύσασθαι τὸ γῆρας μεταγράφοντες ἑαυτοὺς καὶ νεοποιοῦντες· εἰ καὶ σοφίσματα εἰς τρίχας, ἀλλ' οὐ ρυτίδας διαφεύζονται, ἀλλ' οὐ λήσονται τὸν θάνατον σοφιζόμενοι τὸν χρόνον. Οὐ γὰρ δεινόν, οὐ δεινὸν γέροντα δοκεῖν τὸ εἶναι λαθεῖν μὴ δυνάμενον.
4 Ὅσω γοῦν ὁ ἄνθρωπος σπεύδει πρὸς τέλος, τοσοῦτῳ τιμιώτερος πρὸς ἀλήθειαν, μόνον ἔχων αὐτοῦ πρεσβύτερον τὸν Θεόν, ἐπεὶ κάκεινος αἰδῖος γέρον ὁ τῶν ὄντων πρεσβύτερος· «παλαιὸν ἡμερῶν» κέκληκεν αὐτὸν ἢ προφητεία, «καὶ ἡ θριξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρόν», ὁ προφήτης λέγει. Οὐδεὶς

5. Ὁ Διογένης ἐπωλήθηκε κάποτε δοῦλος. Τὸ ἀνέκδοτο βλ. στὸν ΔΙΟΓΕΝΗ ΛΑΕΡΤΙΟ, 6,74.

ἐκείνους πού τις βλέπουν οὔτε τοὺς περαστικούς, ἀλλ' οὔτε τοὺς ἑαυτοῦς των, ἐνῶ εἶναι ἄνδρες. Διότι τέτοιοι εἶναι οἱ ζηλωταὶ τῶν εὐτελεστέρων παθῶν, λειαινόντας ὄλο τὸ σῶμα μὲ τὰ βίαια τραβήγματα τοῦ ἐμπλάστρου ἀπὸ πίσσα.

16,1 Δὲν διστάζω βέβαια καθόλου νὰ προχωρήσω παραπέρα σ' αὐτὴν τὴν ἀδιαντροπιά. Διότι, ἂν αὐτοὶ δὲν ἄφησαν τίποτε πού νὰ μὴ τὸ διαπράξουν, οὔτε ἐγὼ θ' ἀφήσω τίποτε πού νὰ μὴ τὸ εἰπῶ. Ὁ Διογένης, ἐπιπλήσσοντας ἕνα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τιποτένιους παιδαγωγικῶς, ὅταν ἐπωλεῖτο ὡς δοῦλος⁵, εἶπε μὲ ἀνδροπρέπεια,

ἔλα, νεαρέ, ἀγόρασε ἕνα ἄνδρα γιὰ τὸν ἑαυτό σου,

θέλοντας νὰ σωφρονίσῃ τὸ πορνικὸ φρόνημα ἐκείνου μ' ἕνα
2 λόγο διαφορούμενο. Διότι πῶς δὲν εἶναι ἐξευτελιστικὸ τὸ νὰ
ξυρίζονται καὶ νὰ ἀποτριχῶνονται οἱ ἄνδρες⁶; Ἄς ἀπορρί-
ψωμε ἐπίσης τὶς βαφές τῶν τριχῶν καὶ τὰ ἐπιχρίσματα τῶν
ἄσπρων μαλλιῶν καὶ τὰ ξανθίσματα, πού εἶναι γνωρίσματα
τῶν διεφθαρμένων ὁμοφυλόφιλων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ θη-
3 λυπρεπῆ κτενίσματα. Διότι νομίζουν ὅτι, ἰχνογραφώντας καὶ
ἀνανεώνοντας τοὺς ἑαυτοῦς των, θὰ ἀποβάλουν τὸ γῆρας τῆς
κεφαλῆς, ὅπως τὸ φίδι. Κι' ἂν ἀκόμη παραλλάξουν τὶς τρί-
χες, δὲν θ' ἀποφύγουν ὅμως τὶς ρυτίδες οὔτε θὰ ξεγελάσουν
τὸν θάνατο δολιευόμενοι μὲ τὸν χρόνο. Διότι δὲν εἶναι φοβε-
ρό, δὲν εἶναι καθόλου φοβερὸ νὰ φαίνεται κανεὶς γέρων,
4 ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκρύψῃ ὅτι εἶναι. Ὅσο λοιπὸν ὁ ἄν-
θρωπος τρέχει πρὸς τὸ τέλος, τόσο ἐντιμότερος πρὸς τὴν
ἀλήθεια πρέπει νὰ εἶναι, ἀφοῦ μόνον τὸν Θεὸ ἔχει πρεσβύτε-
ρό του, ἐπειδὴ κι' ἐκεῖνος εἶναι αἰδίως γέρων ὡς πρεσβύτε-
ρος τῶν ὄντων. Ἡ προφητεία τὸν ὀνομάζει «παλαιὸν τῶν
ἡμερῶν», καὶ ὁ προφήτης λέγει, «ἢ τρίχα τῆς κεφαλῆς του

6. Βέβαια τὸ ξύρισμα (μόνο του χωρὶς τὴν ἀποτρίχωσι) δὲν ἐσήμαινε πάν-
τοτε θηλυπρέπεια κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴ ἀρχαιότητα.

δὲ ἄλλος, φησὶν ὁ Κύριος, «δύναται ποιῆσαι τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν».

17,1 Πῶς οὖν ἀντιδημιουργοῦσι τῷ Θεῷ, μᾶλλον δὲ ἀντικειῖσθαι βιάζονται οἱ ἄθεοι τὴν ὑπ' αὐτοῦ πεπολιωμένην παραχαράττοντες τρίχα; «Στέφανος δὲ γερόντων πολυπειρία», φησὶν ἡ Γραφή, καὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν ἡ πολιὰ ἄνθος πολυπειρίας· οἱ δὲ τὸ πρεσβεῖον τῆς ἡλικίας, τὸν πολιέα, καταισχύνουσιν. Οὐκ ἔστιν δέ, οὐκ ἔστιν ἀληθινὴν ἐνδεικνύναι τὴν ψυχὴν τὸν κίβδηλον
2 ἔχοντα κεφαλὴν. «Ἑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως», φησὶν, «ἐμάθετε τὸν Χριστόν, εἴ γε αὐτὸν ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἔστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον», οὐ τὸν πολιόν, ἀλλὰ «τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· ἀνανεοῦσθαι δέ», μὴ βαφαῖς καὶ καλλωπίσμασιν, ἀλλὰ «τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας».

3 Ἄνδρα δὲ ὄντα κτενίζεσθαι καὶ ἀπικεῖρεσθαι ξυρῶ πρὸς εὐπρέπειαν καὶ πρὸς τὸ ἔσοπτρον διατιθέμενον τὰς τρίχας ξύρεσθαί τε καὶ ἀποτίλλεσθαι καὶ λεαίνεσθαι τὰς γένυς πῶς οὐ γυναικεῖον; Καὶ εἰ μὴ τις αὐτοὺς γυμνοὺς ἴδοι, κἂν γυναῖκας ὑπο-
2 λάβοι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ χρυσοφορεῖν αὐτοῖς ἐφεῖται, ἀλλ' οὖν γε διὰ τὴν θηλυδριώδη ἐπιθυμίαν ἰμάντας καὶ λώματα χρυσίου περιπτύξαντες πετάλοις ἢ τινα σφαιρικὰ τῆς αὐτῆς ὕλης ποιησάμενοι σχήματα σφυρῶν ἀπαρτῶνται καὶ τραχήλων ἀπαιωροῦσι.

εἶναι σὰν καθαρὸ μαλλί»⁷. Κανένας ἄλλος, λέγει ὁ Κύριος, «δὲν μπορεῖ νὰ κάμη τρίχα λευκὴ ἢ μαύρη»⁸.

17,1 Πῶς λοιπὸν ἀντιδημιουργοῦν πρὸς τὸν Θεό, ἢ μᾶλλον πῶς βιάζονται νὰ ἀντιταχθοῦν σ' αὐτὸν οἱ ἄθεοι, παραχαράσσοντας τὴν τρίχα ποὺ ἔχει λευκανθῆ ἀπ' αὐτόν; Ἡ Γραφή λέγει, «στέφανος τῶν γερόντων εἶναι ἡ πολυπειρία»⁹, καὶ τὰ λευκὰ μαλλιά τοῦ προσώπου τους εἶναι τὸ ἄνθος τῆς πολυπειρίας. Ἐκεῖνοι ὅμως καταισχύνουν τὸ πρεσβεῖο τῆς ἡλικίας, τὸν ἀσπρομάλλη. Δὲν μπορεῖ πράγματι, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη ἀληθινὴ τὴν ψυχὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει κίβδηλη τὴν κεφα-
2 λή. «Ἐσεῖς ὅμως», λέγει ὁ Ἀπόστολος, «δὲν ἐμάθατε μὲ τέτοιο τρόπο τὸν Χριστό, ἂν βέβαια τὸν ἀκούσατε καὶ ἐδιδάχθηκατε στὸ ὄνομά του, σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθεια ποὺ ὑπάρχει στὸν Ἰησοῦ, νὰ πετάξετε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπο τῆς προηγουμένης σας ζωῆς», ὄχι τὸν πολιόν, «ἀλλὰ τὸν φθειρόμενον κατὰ τὶς ἀπατηλὲς ἐπιθυμίες, νὰ ἀνανεώνεσθε δέ», ὄχι μὲ βαφές καὶ καλλωπίσματα, ἀλλὰ «μὲ τὸ πνεῦμα ποὺ κατευθύνει τὸν νοῦ σας καὶ νὰ ἐνδυθῆτε τὸν νέο ἄνθρωπο, ποὺ ἐκτίσθηκε σύμφωνα μὲ τὸν Θεὸ μὲ δικαιοσύνη καὶ ὀσιότητα τῆς ἀληθείας»¹⁰.

3 Τὸ νὰ κτενίζεται ὅμως κάποιος ποὺ εἶναι ἄνδρας καὶ νὰ κουρεύεται μὲ ξυράφι γιὰ ὁμορφιὰ καὶ νὰ τακτοποιῆ τὰ μαλλιά κυττάζοντας τὸν καθρέπτη, νὰ ξυρίζεται καὶ ν' ἀποτριχώνεται καὶ νὰ λειαίνεται στὰ μάγουλα, πῶς δὲν ἀποτελεῖ γυναικεία συμπεριφορά; Κι' ἂν κάποιος δὲν τοὺς ἰδῆ γυμνοὺς,
4 θὰ τοὺς ἐκλάβη ὡς γυναῖκες. Διότι, κι' ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν νὰ χρυσοφοροῦν, ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς θηλυπρεποῦς ἐπιθυμίας σκεπάζουν ζῶνες καὶ κράσπεδα μὲ πέταλα χρυσοῦ ἢ κατασκευάζουν ἀπὸ χρυσὸ χάνδρες ποὺ τὶς τοποθετοῦν στὰ σφυρά τους ἢ τὶς κρεμοῦν στὸ λαιμὸ τους.

8. Ματθ. 5,36.

9. Σοφ. Σειράχ 25,6.

10. Ἐφεσ. 4,20–24.

18,1 Σόφισμα τοῦτο κατεαγόντων ἀνθρώπων εἰς τὴν γυναικωνῆτιν κατασυρομένων, ἀμφιβίων καὶ λάγνων θηρίων· πορνικὸς τῆς ἐνέδρας ὁ τρόπος καὶ ἄθεος οὗτος. Ὁ γὰρ Θεὸς τὴν μὲν γυναῖκα λείαν ἠθέλησεν εἶναι, αὐτοφυεῖ τῇ κόμῃ μόνη ὥσπερ ἵππον τῇ χαίτη γαυρουμένην, τὸν δὲ ἄνδρα καθάπερ τοὺς λέοντας γενείοις κοσμήσας καὶ τοῖς λασίοις ἠνδρωσε στήθεσι· δεῖγμα 2 τοῦτο ἀλκῆς καὶ ἀρχῆς. Ταύτη καὶ τοὺς ἀλεκτρούνας τοὺς ὑπερμαχοῦντας τῶν ὀρνίθων καθάπερ κόρυσι τοῖς κόλλεσιν ἐκαλλώπισεν. Καὶ οὕτω περὶ πολλοῦ τὰς τρίχας ταύτας ὁ Θεὸς ἠγεῖται, ὥστε ἅμα φρονήσει κελεύειν παραγίνεσθαι αὐτὰς τοῖς ἀνδράσι, καὶ δὴ ἀγασθεῖς τῇ σεμνότητι τὸ βλοσυρὸν τοῦ θεάματος 3 γεραρᾷ τετίμηκε πολιᾷ. Φρόνησις δὲ καὶ ἀκριβεῖς λογισμοὶ πολλοὶ συνέσει συνακμάζουσι τῷ χρόνῳ, καὶ τὸ γῆρας ἐνισχύουσι τῷ τόνῳ τῆς πολυπειρίας, ἄνθος ἀξίεραστον φρονήσεως σεμνῆς εἰς πίστιν εὐλογον προτείνοντες τὴν πολιάν.

19,1 Τοῦτο οὖν τοῦ ἀνδρὸς τὸ σύνθημα, τὸ γένειον, δι' οὗ καταφαίνεται ὁ ἀνήρ, πρεσβύτερόν ἐστι τῆς Εὔας καὶ σύμβολον τῆς κρείττονος φύσεως· τούτῳ πρέπει ἐδικαίωσε τὸ λάσιον ὁ Θεός, καὶ διέσπειρε παρὰ πᾶν τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς τὰς τρίχας, τὸ δὲ ὄσον λεῖον αὐτοῦ καὶ μαλθακὸν ἀφείλετο τῆς πλευρᾶς εἰς ὑποδοχὴν σπέρματος εὐαφῆ τὴν Εὔαν δημιουργήσας γυναῖκα 2 βοηθὸν οὔσαν γενέσεως καὶ οἰκουρίας. Ὁ δὲ (προήκατο γὰρ τὸ λεῖον) ἔμεινέν τε ἀνήρ καὶ τὸν ἄνδρα δεικνύει· καὶ τὸ δρᾶν αὐτῷ συγκεχώρηται, ὡς ἐκείνη τὸ πάσχειν. Ξηρότερα γὰρ φύσει καὶ θερμότερα τὰ δασέα τῶν ψιλῶν ἐστίν. Διὸ καὶ τὰ ἄρρενα τῶν θηλειῶν καὶ τὰ ἔνορχα τῶν ἐκτομιῶν καὶ τὰ τέλεια τῶν ἀτελῶν

18,1 Αὐτὸ ἐδῶ εἶναι ἐπινόησις διεφθαρμένων ἀνθρώπων ποὺ σύρονται στὸ γυναικωνίτη, θηρίων ἀμφιβίων καὶ λάγων· αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς πανουργίας εἶναι πορνικὸς καὶ ἄθεος. Διότι ὁ Θεὸς θέλησε τὴν μὲν γυναῖκα νὰ εἶναι λεία κι' ὑπερήφανη μόνο γιὰ τὴν αὐτοφυῆ κόμη, ὅπως ὁ ἵππος μὲ τὴ χαίτη του, τὸν ἄνδρα ὅμως, ἀφοῦ τὸν ἐκόσμησε μὲ γένεια σὰν τοὺς λέοντας, τὸν ἔκαμε ἄνδρα μὲ τὰ δασιὰ στήθη, κάτι ποὺ εἶναι
 2 δεῖγμα ρώμης καὶ αὐθεντίας. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐστόλισε καὶ τοὺς ἀλέκτορες, ποὺ ὑπερασπίζονται τὶς ὄρνιθες, μὲ λειριὰ σὰν περικεφαλαῖες. Καὶ τόσο σπουδαῖες θεωρεῖ ὁ Θεὸς αὐτὲς τὶς τρίχες, ὥστε ὥρισε νὰ ἀναπτύσσονται στοὺς ἄνδρες τὴν στιγμή ποὺ ἐπέρχεται ἡ φρόνησις· καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ ἀγαπᾷ τὴν σοβαρότητα, ἐτίμησε τὴν αὐστηρὴ ἐμφά-
 3 νισι μὲ σεβαστὴ πολιὰ. Ἡ φρόνησις καὶ οἱ ἐντελῶς ὄριμοι λογισμοὶ μὲ τὸν χρόνο ἀκμάζουν κατὰ τὴν σύνεσι, κι' ἐνισχύουν τὸ γῆρας μὲ τὸν τόνο τῆς πολυπειρίας, προτείνοντας τὰ ἄσπρα μαλλιά σὰν ἀξιαγάπητο ἄνθος σεβαστῆς φρονήσεως καὶ εὐλογησ ἀξιοπιστίας.

19,1 Τοῦτο λοιπὸν τὸ διακριτικὸ γνῶρισμα τοῦ ἀνδρός, τὸ γένειο, διὰ τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζεται ὁ ἄνδρας, εἶναι πρεσβύτερο ἀπὸ τὴν Εὔα καὶ σύμβολο τῆς ἀνώτερης φύσεως· σ' αὐτὸν ὥρισε ὁ Θεὸς ὅτι ταιριάζει τὸ δασύτριχο, καὶ ἔτσι διέσπειρε σὲ ὅλο τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρός τὶς τρίχες, ἐνῶ τὸ λεῖο καὶ μαλθακὸ μέρος τὸ ἀφήρεσε ἀπὸ τὴν πλευρά του¹¹ γιὰ τὴν εὐνοϊκὴ ὑποδοχὴ τοῦ σπέρματος, δημιουργώντας τὴν Εὔα γυναῖκα, ὡσὰν βοηθὸ γιὰ τὴν γέννησι παιδιῶν καὶ τὴν οἰκο-
 2 κυρωσύνη. Αὐτὸς ὅμως, ἀφοῦ ἔχασε τὸ λεῖο μέρος, ἔμεινε ἄνδρας καὶ φαίνεται ἄνδρας· καὶ τοῦ ἔχει ἐπιτραπῆ νὰ δρᾷ, ὅπως σ' ἐκείνη ἔχει ἐπιτραπῆ νὰ πάσχη. Διότι τὰ δασέα κατὰ τὴ φύσι εἶναι ξηρότερα καὶ θερμότερα ἀπὸ τὰ ψιλὰ. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἀρσενικὰ εἶναι δασύτερα καὶ θερμότερα ἀπὸ τὰ θηλυκά, καὶ τὰ ἀκέραια ἀπὸ τὰ εὐνουχισμένα καὶ τὰ τέλεια ἀπὸ

11. Βλ. Γεν. 2,21 ἐ.

3 δασύτερά τε ἔστι καὶ θερμότερα. Τὸ οὖν τῆς ἀνδρώδους φύσεως σύμβολον, τὸ λάσιον, παρανομεῖν ἀνόσιον· τὸ δὲ καλλώπισμα τῆς λειάνσεως, θερμαίνομαι γὰρ ὑπὸ τοῦ λόγου, εἰ μὲν ἐπὶ τοὺς ἄνδρας, θηλυδρίου, εἰ δὲ ἐπὶ τὰς γυναῖκας, μοιχοῦ· ἄμφω δὲ ὅτι μάλιστα πορρωτάτω τῆς ἡμετέρας ἐκτοπιστέον πολιτείας. «Ἄλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠριθμημέναι», φησὶν ὁ Κύριος· ἠρίθμηνται δὲ καὶ αἱ ἐπὶ τῷ γενεῖῳ καὶ μὴν καὶ αἱ παρ' ὄλον τὸ σῶμα.

20,1 Οὐδ' ὅπωςιοῦν ἐκτελέειν παρὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐγκατηριθμημένην τῷ αὐτοῦ θελήματι· «Εἰ μὴ τι οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτούς», φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἐν' ὑμῖν», ὃν εἰ ἐνοικοῦντα ἤδειμεν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν αὐτὸν
2 λωβᾶσθαι τετολμήκειμεν. Τὸ δὲ καὶ πιττοῦσθαι (ὀκνῶ καὶ λέγειν τὴν περὶ τοῦργον ἀσχημοσύνην) ἀπεστραμμένους καὶ κεκυφώτας καὶ τῆς φύσεως τὰ ἀπόρρητα εἰς τὸ συμφανὲς ἀπογυμνοῦντας, ἐξορχουμένους καὶ λорδουμένους, ἀπερυθριῶσι σχήμασιν οὐκ ἀπερυθριῶντας αὐτούς, ἐν αὐτῇ νεολαίᾳ καὶ γυμνασίῳ μέσῳ, ἔνθα ἀρετὴ ἀνδρῶν ἐξετάζεται, ἀσχημονοῦντας, τὸ παρὰ φύσιν τοῦτο διῶκοντας ἐπιτήδευμα, πῶς οὐχὶ τῆς ἐσχάτης ἀσελγείας ἐστίν; Οἱ γὰρ ἐν τῷ φανερῷ τοιαῦτα δια-
3 πραττόμενοι σχολῇ γ' ἂν αἰδεσθεῖεν οἴκοι τινάς. Καταμαρτυρεῖ δὲ αὐτῶν ἢ ἐν τῷ δημοσίῳ ἀναισχυντία τὴν ἐν τῷ ἀφανεῖ ἐπ' ἐξουσίας ἀκολασίαν· ὁ γὰρ ὑπὸ τὰς αὐγὰς τὸν ἄνδρα ἀρνούμενος
4 πρόδηλός ἐστι νύκτωρ ἐλεγχόμενος γυνή. «Οὐκ ἔσται δέ», εἶπεν ὁ Λόγος διὰ Μωυσέως, «ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραὴλ πόρνη, καὶ οὐκ ἔσται ὁ πορνεύων ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ». Ἄλλ' ὠφελεῖ, φησὶν, ἢ πίττα. Ἄλλὰ διαβάλλει, φημί· οὐκ ἂν δὲ ἠθέλησέ τις εὖ φρο-

3 τὰ ἀτελῆ. Εἶναι λοιπὸν ἀνόσιο νὰ κακομεταχειριζώμαστε τὸ σύμβολο τῆς ἀνδρικῆς φύσεως, τὸ δασύτριχο· τὸ καλλώπισμα τῆς λειάνσεως ὅμως, θερμαίνομαι πού τὸ λέγω, ἂν γίνεται ἀπὸ ἄνδρες, σημαίνει θηλυπρεπῆ, ἂν γίνεται ἀπὸ γυναῖκες, σημαίνει μοιχαλίδα. Πρέπει νὰ ἐκτοπίσωμε μακριὰ ἀπὸ τὴν πολιτεία μας καὶ τοὺς δύο. «Ἄλλὰ κι' οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς σας εἶναι ὅλες ἀριθμημένες»¹², λέγει ὁ Κύριος· εἶναι δὲ ἀριθμημένες κι' αὐτὲς πού εἶναι στὸ γένειο, καθὼς ἐπίσης καὶ σ' ὄλο τὸ σῶμα.

20,1 Δὲν πρέπει λοιπὸν καθόλου νὰ μαδοῦμε ἀντίθετα ἀπὸ τὴν προαίρεσι τοῦ Θεοῦ τὰ μαλλιά πού εἶναι ἀριθμημένα κατὰ τὸ θέλημά του. «Ἄν δὲν γνωρίζετε καλὰ οἱ ἴδιοι ὅτι μέσα σας ὑπάρχει ὁ Ἰησοῦς Χριστός»¹³, λέγει ὁ Ἀπόστολος, τὸν ὁποῖο ἂν ἐγνωρίζαμε ὅτι ἐνοικεῖ μέσα μας, δὲν ξέρω πῶς
2 θὰ ἐτολμοῦσαμε νὰ τὸν ἐνοχλήσωμε. Τὸ νὰ βάλωμε ὅμως ἔμπλαστρα (διστάζω νὰ ἀναφέρω τὴν σχετικὴ μὲ αὐτὸ τὸ ἔργο ἀσχημοσύνη), πισωγυρισμένοι καὶ σκυμμένοι καὶ ἀπογυμνώνοντας τὰ ἀπόρρητα τῆς φύσεως στὰ φανερά, ἐπιδεικνυόμενοι καὶ κυρτούμενοι, χωρὶς νὰ κοκκινίζωμε μὲ τέτοια αἰσχρὰ σχήματα, ἀνάμεσα στὴ νεολαία καὶ στὴ μέση τοῦ γυμναστηρίου, ὅπου κρίνεται ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνδρῶν, ἀσχημονώντας καὶ ἐπιδιώκοντας αὐτὴν τὴν παρὰ φύσι ἐπίδοσι, πῶς δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς χειρότερης ἀσέλγειας; Διότι ἐκεῖνοι πού διαπράττουν τέτοια πράγματα δημοσία, πολὺ ὀλιγώτερο
3 θὰ ἐντραποῦν νὰ τὰ κάνουν στὸ σπίτι ἐμπρὸς σὲ μερικούς. Ἡ ἀδιαντροπιὰ δημοσία μαρτυρεῖ εἰς βάρος τους τὴν ἀδίστακτη ἀκολασία στὰ κρυφά· διότι αὐτὸς πού ἀρνεῖται τὸν ἄνδρα
4 τὴν αὐγὴ εἶναι φανερὸ ὅτι τὴν νύκτα γίνεται γυναῖκα. Εἶπε ὁ λόγος διὰ τοῦ Μωυσέως, «δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τίς θυγατέρες Ἰσραὴλ πόρνη καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πόρνος»¹⁴. Ἄλλὰ, λέγει, τὸ ἔμπλαστρο πίσσης ὠφελεῖ. Ἄλλὰ

13. Β' Κορ. 13,5.

14. Δευτ. 23,17.

νῶν πόρνος εἶναι δοκεῖν, μὴ νοσῶν, καὶ διαβάλλειν ἐπιτηδεύειν
 5 τὴν καλὴν εἰκόνα οὐκ ἂν ἐκὼν βουληθεῖη τις. Εἰ γὰρ «τοὺς
 κατὰ πρόθεσιν κλητοὺς προέγνω ὁ Θεὸς συμμόρφους τῆς εἰκό-
 νος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ», οὗς κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον «ὥρι-
 σεν εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς», πῶς
 οὐκ ἄθεοι οἱ τὸ σύμμορφον τοῦ Κυρίου λωβῶμενοι σῶμα; Ἀν-
 δρὶ δὲ βουλομένῳ εἶναι καλῶ τὸ κάλλιστον ἐν ἀνθρώπῳ τὴν
 διάνοιαν κοσμητέον, ἣν καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐπρεπεστέραν
 ἐπιδεικτέον· παρατιλτέον δὲ οὐ τὰς τρίχας, ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας.

21.1 Ἐγὼ καὶ τῶν ἀνδραποδοκαπήλων τὰ παιδάρια ἐλεῶ εἰς
 ὕβριν κοσμούμενα, ἀλλ' οὐχ ὑφ' ἑαυτῶν λελώβηται, κελευόμενα
 δὲ εἰς αἰσχροκέρδειαν τὰ δύστηνα καλλωπίζεται. Οἱ δὲ ἐκόντες
 ταῦτα αἰρούμενοι δρᾶν, ἃ κελευόμενοι θανάτου ἂν ἐτιμήσαντο,
 εἰ ἄνδρες ἦσαν, πῶς οὐ κατάπτυστοι;

2 Καὶ νῦν μὲν εἰς τοσοῦτον ἀκολασίας ἐλήλακεν ὁ βίος ἐντρυ-
 φώσης ἀδικίας, καὶ τὸ λάγνον πᾶν ἐπικέχυται ταῖς πόλεσι νόμος
 γενόμενον· ἐπὶ τέγους ἐστᾶσι παρ' αὐτοῖς τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῶν
 εἰς ὕβριν ἡδονῆς πιπράσκουσαι γυναῖκες, καὶ παῖδες ἀρνεῖσθαι
 3 τὴν φύσιν δεδίδαγμένοι προσποιοῦνται γυναῖκες. Πάντα μετακε-
 κίνηκεν ἡ τρυφή· κατήσχυνε τὸν ἀνθρώπον ἀβροδίαίτος περιερ-
 γία· πάντα ζητεῖ, πάντα ἐπιχειρεῖ, βιάζεται πάντα, συγχεῖ τὴν
 φύσιν, τὰ γυναικῶν οἱ ἄνδρες πεπόνθασιν καὶ γυναῖκες ἀνδρί-
 4 ζονται παρὰ φύσιν γαμούμεναί τε καὶ γαμοῦσαι γυναῖκας. Πόρος
 δὲ οὐδεὶς ἄβατος ἀκολασία· κοινὴ δὲ αὐτοῖς ἀφροδίτη δημεύε-

διαβάλλει, λέγω ἐγώ. Κανείς σώφρων ἄνθρωπος δὲν θὰ ἤθελε νὰ θεωρηθῆ πόρνος, χρησιμοποιοῦντας τέτοιο μέσο χωρὶς νὰ εἶναι ἀσθενής, καὶ κανείς δὲν θὰ ἤθελε μόνος του νὰ 5 ἐνεργῆ, ὥστε νὰ διαβάλῃ τὴν καλὴ εἰκόνα. Διότι, ἂν «ὁ Θεὸς προγνώρισε ἐκείνους ποὺ κατὰ τὸ σχέδιό του ἦσαν προσκεκλημένοι, ὡς συμμόρφους μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ του», τοὺς ὁποίους κατὰ τὸν ἀπόστολο «ἐξέλεξε, ὥστε νὰ εἶναι αὐτὸς πρωτότοκος ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀδελφούς»¹⁵, πῶς δὲν εἶναι ἄθεοι αὐτοὶ ποὺ τραυματίζουν τὸ σύμμορφο τοῦ Κυρίου σῶμα; Ὁ ἄνδρας ποὺ θέλει νὰ εἶναι ὠραῖος, ἅς στολίσῃ τὸ ὠραιότερο μέρος τοῦ ἀνθρώπου, τὴν διάνοια, τὴν ὁποία πρέπει καθημερινὰ νὰ παρουσιάσῃ εὐπρεπέστερη, καὶ νὰ ξερριζώνῃ ὄχι τὶς τρίχες, ἀλλὰ τὶς ἐπιθυμίες.

21,1 Ἐγὼ βέβαια αἰσθάνομαι ἔλεος καὶ γιὰ τὰ παιδάκια τῶν δουλεμπόρων, ποὺ στολίζονται γιὰ τὴν ἀτιμία· διότι δὲν κακοποιοῦνται μόνον τους, ἀλλὰ καλλωπίζονται τὰ δυστυχεῖς διατασσόμενα γιὰ τὴν αἰσχροκέρδεια. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ μόνον τους ἀποφάσισαν νὰ διαπράττουν αὐτὰ τὰ πράγματα, ποὺ, ἂν τὰ ἔκαμαν ἐπιβαλλόμενα ἀπὸ ἄλλους, θὰ τὰ ἐθεωροῦσαν ὡς θάνατο, ἂν αὐτοὶ εἶναι ἄνδρες, πῶς δὲν εἶναι κατάπτυστοι;

2 Σήμερα ὁ βίος τῆς τρυφηλῆς ἀδικίας σὲ τέτοιο σημεῖο ἀκολασίας ἔχει φθάσει, ὥστε ὅλη ἡ λαγνεῖα ἔχει ξεχυθῆ στὶς πόλεις κι' ἔγινε νόμος· γυναῖκες στέκονται δίπλα στοὺς ἄνδρες σὲ οἴκους ἀνοχῆς πωλώντας τὴν σάρκα τους γιὰ ὑβριστικὴ ἡδονὴ καὶ παιδιὰ ποὺ ἔχουν διδαχθῆ νὰ ἀρνοῦνται 3 τὴν φύσι προσποιοῦνται γυναῖκες. Ἡ τρυφηλότης τὰ ἔχει μετακινήσει ὅλα· ἡ ἀβροδίαιτη πολυτέλεια καταντρόπιασε τὸν ἄνθρωπο· τὰ πάντα ζητεῖ, τὰ πάντα ἐπιχειρεῖ, τὰ πάντα βιάζει, συγχέει τὴν φύσι, οἱ ἄνδρες παθαίνουν τὰ γυναικεῖα κι' οἱ γυναῖκες ἀνδροποιοῦνται, παραδιδόμενες σὲ ἄνδρες παρὰ 4 φύσι καὶ ἐνούμενες ἐρωτικὰ μὲ γυναῖκες. Κανένας πόρος δὲν εἶναι ἄβατος γιὰ τὴν ἀκολασία· ὁ ἔρωτας γι' αὐτοὺς κηρύσ-

15. Ρωμ. 8,28–30.

ται, συνέστιος τρυφή. Ὡ τοῦ ἐλεεινοῦ θεάματος, ὡ τοῦ ἀρρήτου ἐπιτηδεύματος· τρόπαια ταῦτα τῆς πολιτικῆς ὑμῶν ἀκρασίας 5 δείκνυται, τῶν ἔργων ὁ ἔλεγχος αἱ χαμαιτύπαι. Φεῦ τῆς τοσαύτης ἀνομίας. Ἄλλ' οὐδὲ συνιᾶσιν οἱ ταλαίπωροι, ὡς τὸ ἄδηλον τῆς συνουσίας πολλὰς ἐργάζεται τραγωδίας. Παιδὶ πορνεύσαντι καὶ μαχλώσαις θυγατράσιν ἀγνοήσαντες πολλάκις μίγνυνται πατέρες, οὐ μεμνημένοι τῶν ἐκτεθέντων παιδίων, καὶ ἄνδρας δεικνυσι τοὺς γεγεννηκότας ἀκρασίας ἐξουσία.

22,1 Ταῦτα οἱ σοφοὶ τῶν νόμων ἐπιτρέπουσιν· ἕξεστιν αὐτοῖς ἀμαρτεῖν κατὰ νόμον, καὶ τὸ ἀπόρρητον τῆς ἡδονῆς εὐκολίαν λέγουσιν. Μοιχείας ἀπηλλάχθαι νομίζουσιν οἱ μοιχεύοντες τὴν φύσιν, ἔπεται δὲ αὐτοῖς τῶν τολμημάτων τιμωρὸς ἢ δίκη· καὶ καθ' ἑαυτῶν ἀπαραίτητον ἐπισπώμενοι συμφορὰν ὀλίγου νομίματος ὠνοῦνται θάνατον. Τούτων ἔμποροι τῶν φορτίων οἱ κακοδαίμονες πλέουσιν, ὡς σῖτον, ὡς οἶνον, πορνείαν ἀγώγιμον 2 φέροντες. Ἄλλοι δὲ ἀθλιώτεροι μακρῶ ὡς ἄρτον, ὡς ὄψον, ἀγοράζουσιν ἡδονάς, οὐδὲ ἐκεῖνο ἐν νῶ λαβόντες τὸ Μωυσέως· «οὐ βεβηλώσεις τὴν θυγατέρα σου ἐκπορνεῦσαι αὐτήν, καὶ οὐκ ἐκπορνεύσει ἢ γῆ, καὶ ἡ γῆ πλησθήσεται ἀνομίας». Ταῦτα προεφητεύετο πάλαι, ἀρίδηλος δὲ ἢ ἔκβασις· πᾶσα ἤδη πεπλήρωται γῆ καὶ πορνείας καὶ ἀνομίας.

23,1 Ἄγαμαι τοὺς παλαιοὺς Ρωμαίων νομοθέτας· ἀνδρόγυνον ἐμίσησαν ἐπιτήδευσιν οὗτοι, καὶ τοῦ σώματος τὴν πρὸς τὸ θῆλυ κοινωνίαν παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον ὀρύγματος κατηξίωσαν κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον.

2 Οὐ γὰρ θέμις ἐκτίλαι ποτε τὸ γένειον, τὸ κάλλος τὸ σύμφυτον, τὸ γενναῖον κάλλος

πρῶτον ὑπηνήτη, οὐπερ χαριεστάτη ἦβη,

σεται κοινός, σύνοικη τρυφή τους. Τί ἐλεεινὸ θέαμα! Τί ἀκατανόμαστα ἦθη! Αὐτὰ τὰ τρόπαια παρουσιάζει ἡ ἀστική σας 5 ἄκρασία, δεῖγμα τῶν ἔργων σας εἶναι οἱ πόρνες. Ἀλλοίμονο γιὰ τὴν τόση μεγάλη ἀνομία! Καὶ δὲν καταλαβαίνουν οἱ ταλαίπωροι, ὅτι τὸ ἄδηλο αὐτῶν τῶν συνουσιῶν προκαλεῖ πολλές τραγωδίες. Πολλές φορές οἱ πατέρες ἀπὸ ἄγνοια συνέρχονται μὲ υἱὸ πορνεύομενο καὶ μὲ θυγατέρες πόρνες, μὴ ἐνθυμούμενοι ὅτι εἶχαν ἐκθέσει τὰ παιδιά τους¹⁶, καὶ αὐτὴ ἡ ἄκρατη διαγωγή καθιστᾷ συζύγους τοὺς πατέρες.

22,1 Αὐτὰ ἐπιτρέπουν οἱ σοφοὶ νόμοι· ἐπιτρέπεται σ' αὐτοὺς νὰ ἁμαρτάνουν κατὰ νόμο καὶ ἀποκαλοῦν εὐκολία τὴν ἐπιζήτησι τῆς ἀκατονόμαστης ἡδονῆς. Ὅσοι μοιχεύουν τὴν φύσι νομίζουν ὅτι ἀπαλλάσσονται τῆς μοιχείας, ἀκολουθεῖ ὅμως τὰ τολμήματά τους ἡ τιμωρὸς δίκη· κι' ἐπισύροντας ἐναντίον τους ἀναπόφευκτη συμφορὰ, ἀγοράζουν τὸν θάνατο μὲ λίγο νόμισμα. Τέτοια φορτία πλέουν οἱ ταλαίπωροι ἔμποροι φέροντας, ἀντὶ σίτου καὶ οἴνου, τὸ φορτίο τῆς πορνείας. Ἄλλοι δὲ, πολὺ ἀθλιώτεροι, ἀγοράζουν ἡδονές γιὰ ἄρτο καὶ τροφή, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψι οὔτε ἐκεῖνο τοῦ Μωυσέως: «δὲν θὰ βεβηλώσης τὴν θυγατέρα σου μὲ ἐκπόρνευσί της, δὲν θὰ ἐκπορνευθῇ ἡ γῆ, καὶ ἡ γῆ δὲν θὰ γεμίση ἀνομία»¹⁷. Αὐτὰ προφητεύθηκαν παλαιά, εἶναι δὲ ὀλοφάνερη ἡ ἔκβασις· ὅλη ἡ γῆ τώρα ἔχει γεμίσει πορνεία καὶ ἀνομία.

23,1 Θαυμάζω τοὺς παλαιοὺς νομοθέτες τῶν Ρωμαίων! Αὐτοὶ ἐμίσησαν τὴν θηλυπρεπῆ διαγωγή καὶ στήν ἔνωσι μὲ τὴν γυναῖκα παρὰ τὸν νόμο ἐπέβαλαν τὴν τιμωρία τῆς τάφρου κατὰ τὸν νόμο τῆς δικαιοσύνης.

2 Δὲν εἶναι βέβαια σωστὸ νὰ ξερριζώνωμε ποτέ τὸ γένειο· τὸ σύμφυτο κάλλος, τὸ εὐγενές κάλλος

αὐτοῦ ποὺ πρωτοβγάζει μουστάκι στὴν ὠραία ἐφηβία¹⁸,

βρεφῶν.

17. Λευϊτ. 19,29.

18. Ἰλιάς 52,348. Ὀδύσσεια Κ, 279. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Πρωταγόρας 309 Β.

προβαίνων δὲ ἤδη ἐπαλείφεται γανούμενος πῶγωνι, ἐφ' ὃν κατέβαινε τὸ μύρον τὸ προφητικὸν Ἀαρὼν τιμωμένου. Χρῆ δὲ τὸν ὀρθῶς παιδαγωγούμενον, ἐφ' ὃν ἡ εἰρήνη κατεσκήνωσε, καὶ πρὸς τὰς ἑαυτοῦ τρίχας εἰρήνην ἄγειν.

3 Τί τοίνυν οὐκ ἂν ἐπιτηδεύσειαν αἱ γυναῖκες αἱ εἰς μαχλοσύνην σπεύδουσαι, τοιαῦτα τολμῶσιν ἐνοπτριζόμεναι τοῖς ἀνδράσιν; Μᾶλλον δὲ οὐκ ἄνδρας, βατάλους δὲ καὶ γύννιδας καλεῖν τούτους χρῆ, ὧν καὶ αἱ φωναὶ τεθρυμμέναι καὶ ἡ ἐσθῆς τεθη-
4 λυμένη ἀφῆ καὶ βαφῆ. Δῆλοι δὲ οἱ τοιοῦτοι ἐλεγχόμενοι τὸν τρόπον ἔξωθεν ἀμπεχόνῃ, ὑποδέσει, σχήματι, βαδίσματι, κουρᾷ, βλέμματι· «ἀπὸ ὀράσεως γὰρ ἐπιγνωσθήσεται ἀνὴρ», ἡ Γραφὴ λέγει, «καὶ ἀπὸ ἀπαντήσεως ἀνθρώπου ἐπιγνωσθήσεται ἀν-
θρωπος· στολισμὸς ἀνδρὸς καὶ βῆμα ποδὸς καὶ γέλως ὀδόντων
5 ἀναγγελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ». Οἱ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὰς ἄλλας πεπολεμωμένοι τρίχας μόνον τὰς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ περιέπουσι μικροῦ δεῖν ἀναδούμενοι κεκρυφάλοις τὰς κόμας ὥσπερ αἱ γυναῖκες.

24,1 Λέοντες μὲν οὖν ἀύχοῦσι τὸ λάσιον αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀλκῆς ὀπλίζονται τῇ τριχί, κάπροι δὲ καὶ αὐτοὶ σεμνύνονται λοφιᾷ, ἀλλὰ φρίσσοντας αὐτοὺς τὴν τρίχα δεδοίκασιν κυνηγοί.

Εἰροπόκοι δ' ὄντες μαλλοῖς καταβεβρίθασιν,

ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπλήθυνε τὰς τρίχας ὁ φιλόανθρωπος Πατὴρ εἰς σὴν, ἄνθρωπε, ὑπουργίαν, κείραι διδάξας τοὺς πόκους.

καὶ καθὼς μεγαλώνει στὴν ἡλικία, ἀλείφεται χαρούμενος γιὰ τὸν πώγωνα, στὸν ὁποῖο κατέβαινε τὸ μῦρο τὸ προφητικὸ τοῦ τιμωμένου Ἀαρών¹⁹. Πρέπει ὁ ὀρθῶς παιδαγωγούμενος, στὸν ὁποῖο κατασκῆνωσε ἡ εἰρήνη, νὰ εἰρηνεύη καὶ μὲ τὶς τρίχες του.

3 Τί λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν θὰ διέπρατταν οἱ γυναῖκες ποὺ ἐπιδίδονται σὲ ἀσέλγεια, ὅταν παρατηροῦν τοὺς ἄνδρες νὰ τολμοῦν τέτοια πράγματα; Αὐτοὺς ὅμως μᾶλλον κιναίδους καὶ γυναικωτοὺς πρέπει νὰ τοὺς καλοῦμε, καὶ ὄχι ἄνδρες, ἀφοῦ καὶ οἱ φωνές των εἶναι ἐκφυλισμένες καὶ τὸ ἔνδυμα εἶ-
4 ναι ἐκθηλυμμένο στὴν ἀφή καὶ τὴ βαφή. Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι γίνονται φανεροί, ἐλεγχόμενοι γιὰ τοὺς τρόπους των ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ τους ἐμφάνισι· τὸ ἔνδυμα, τὰ ὑποδήματα, τὴ μορφή, τὸ βάδισμα, τὴν κουρά, τὸ βλέμμα. Διότι λέγει ἡ Γραφή, «ἀπὸ τὴν θεὰ θὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ ἄνδρας καὶ ἀπὸ τὴν συνάντησι μὲ ἄνθρωπο θὰ ἐπιγνωσθῇ ὁ ἄνθρωπος· ὁ στολισμὸς τοῦ ἄνδρα, τὰ βήματα τῶν ποδιῶν καὶ τὸ γέλοιο τῶν
5 ὀδόντων θὰ ἀναγγεῖλη τὰ σχετικὰ μὲ αὐτόν»²⁰. Πράγματι, αὐτοὶ ποὺ καταδιώκουν μὲ μανία τὶς ἄλλες τρίχες των, μόνον ἐκεῖνες ποὺ ἔχουν στὴν κεφαλὴ τους περιποιοῦνται καὶ σχεδὸν δένουν μὲ δίκτυα τὴν κόμη τους σὰν οἱ γυναῖκες.

24,1 Τὰ λεοντάρια καμαρώνουν γιὰ τὴν πλούσια χაίτη τους, ἀλλὰ στὴν περίπτωσι κινδύνου ὀπλίζονται μὲ τὴν τρίχα· οἱ κάπροι²¹ ὑπερηφανεύονται κι' αὐτοὶ γιὰ τὶς σηκωτές τρίχες τους, ἀλλὰ ὅταν τοὺς σηκώνεται ἡ τρίχα τοὺς τρέμουν οἱ κυνηγοί.

τὰ δασύτριχα πρόβατα εἶναι γεμᾶτα μαλλιὰ²²,

ἀλλὰ κι' αὐτῶν ὁ φιλάνθρωπος Πατὴρ ἐπλήθυνε τὶς τρίχες γιὰ δική σου ἐξυπηρέτησι, ἄνθρωπε, ἀφοῦ σ' ἐδίδαξε νὰ κουρεύης τὰ ποκάρια τους.

20. Σοφ. Σειράχ 19,29 ἐ.

21. Ὁ ἀγριόχοιρος.

22. ΗΣΙΟΔΟΥ, Ἔργα καὶ ἡμέραι, 234.

- 2 Καὶ τῶν ἐθνῶν οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι κομῶσιν, ἀλλὰ οὐ κομμοῦνται· ἔχει τι φοβερὸν τὸ εὐτριχὸν τοῦ βαρβάρου καὶ τὸ ζανθὸν αὐτοῦ πόλεμον ἀπειλεῖ· συγγενές τι τὸ χρῶμα τῷ αἵματι.
- 3 Μεμισήκατον ἄμφω τούτῳ τῷ βαρβάρῳ τὴν τρυφήν· μάρτυρας ἐπιδείξονται σαφεῖς τὸ ρηδίον ὁ Γερμανός, ὁ Σκύθης τὴν ἄμαξαν. Ὀλιγωρεῖ δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ τῆς ἀμάξης ὁ Σκύθης (πλουτοῦς εἶναι δοκεῖ τῷ βαρβάρῳ τὸ μέγεθος αὐτῆς) καὶ καταλιπὼν τὴν τρυφήν εὐτελῆς πολιτεύεται· οἶκον αὐτάρκη καὶ τῆς ἀμάξης εὐ-
- 4 ζωνότερον, τὸν ἵππον, λαβὼν Σκύθης ἀνὴρ ἀναβάς φέρεται οἷ βούλεται· κάμνων δὲ ἄρα λιμῷ αἰτεῖ τὸν ἵππον τροφάς, ὃ δὲ ὑπέχει τὰς φλέβας, καὶ ὃ κέκτηται μόνον, τῷ κυρίῳ τὸ αἷμα χορηγεῖ, καὶ τῷ νομάδι ὁ ἵππος ὄχημα γίνεται καὶ τροφή.
- 25,1 Ἀραβίων δὲ (ἄλλοι οὗτοι νομάδες) ἡ μάχιμος ἡλικία καμηλοβάται εἰσὶ· κούσας οὗτοι τὰς καμήλους ἐφέζονται· αἱ δὲ νέμονται ἅμα καὶ θεοῦσιν ἀναλαμβάνουσαι τοὺς δεσπότας, καὶ τὸν οἶκον ἐπιφέρονται σὺν αὐτοῖς. Εἰ δὲ καὶ ποτὸν ἐπιλίποι τοῖς βαρβάροις, ἀμέλγονται τοῦ γάλακτος, κενουμένης δὲ ἤδη τῆς τροφῆς, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ αἵματος φείδονται, ἧ φασι λυττήσαντας τοὺς λύκους. Αἱ δὲ ἄρα ἡμερώτεραι τῶν βαρβάρων οὐ μνησικακοῦσιν ἀδικοῦμεναι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔρημον διεκθέουσιν τεθαρρη-
- 2 κότως δεσπότας ὁμοῦ καὶ φέρουσαι καὶ τρέφουσαι. Ὅλοιντο οὖν οἱ θῆρες οἱ φυλακτικοί, οἷς τὸ αἷμα ἢ τροφή· οὐδὲ γὰρ θιγεῖν αἵματος ἀνθρώποις θέμις, οἷς τὸ σῶμα οὐδὲν ἀλλ' ἢ σὰρξ ἐστὶν αἵματι γεωργομένη. Μετέσχηκεν τοῦ Λόγου τὸ αἷμα τὸ ἀνθρώπινον καὶ τῆς χάριτος κοινωνεῖ τῷ Πνεύματι, κὰν ἀδικῆσῃ τις

23. Ὁ Κλήμης φαίνεται νὰ συγχέῃ τοὺς Κελτοὺς μὲ τοὺς Γερμανοὺς.

24. Οἱ Γερμανοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ οἱ Σκύθες ὡς νομάδες καὶ εἰσβο-

2 Ἐνάμεσα στὰ ἔθνη οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθες διατηροῦν
μαλλιά, ἀλλὰ δὲν περιποιοῦνται τὴν κόμη τους. Ἔχει κάτι τὸ
φοβερὸ ἢ δασυτριχία τοῦ βαρβάρου καὶ τὸ ξανθὸ τῆς χρῶμα
ἀπειλεῖ πόλεμο· τὸ χρῶμα αὐτὸ εἶναι κάπως συγγενὲς μὲ τὸ
3 αἷμα. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ βάρβαρα ἔθνη μισοῦν τὴν τρυφή. Σα-
φεῖς μάρτυρες θὰ παρουσιάσουν ὁ Γερμανὸς²³ τὸ ἄρμα καὶ ὁ
Σκύθης τὴν ἄμαξα²⁴. Μερικὲς φορές ὁ Σκύθης περιφρονεῖ
καὶ τὴν ἄμαξα (τὸ μέγεθός τῆς φαίνεται πλοῦτος στὸν βάρ-
βαρο) κι' ἐγκαταλείποντας τὴν πολυτέλεια ζῆ μὲ λιτότητα·
4 παίρνοντας ὁ Σκύθης σὰν ἐπαρκῆ καὶ ἀνετώτερον ἀπὸ τὴν
ἄμαξα οἶκο τὸν ἵππο, ἀνεβαίνει ἐπάνω καὶ πηγαίνει, ὅπου θέ-
λει. Κι' ὅταν ὑποφέρῃ ἀπὸ πείνα, ζητεῖ ἀπὸ τὸν ἵππο τροφή·
κι' αὐτὸς προσφέρει τὶς φλέβες, καὶ ὅ,τι διαθέτει μόνο, τὸ
αἷμα, χορηγεῖ στὸν κύριό του· ἔτσι στὸν νομάδα ὁ ἵππος γί-
νεται ὄχημα καὶ τροφὴ συγχρόνως.

25,1 Τῶν Ἀράβων (ἄλλοι νομάδες αὐτοὶ) ἡ μάχιμη ἡλικία εἶ-
ναι καμηλοβάτες. Αὐτοὶ κάθονται ἐπάνω στὶς καμηλὲς ὅταν
κυοφοροῦν. Κι' αὐτὲς συγχρόνως βόσκουν καὶ προχωροῦν
ἔχοντας ἐπάνω τους τοὺς κυρίους των, καὶ φέρουν μαζί τους
τὸν οἶκο. Ἄν λείπη ποτὸ στοὺς βαρβάρους, ἀλμέγουν γάλα,
κι' ὅταν ἡ τροφὴ αὐτὴ λείψῃ, δὲν διστάζουν κι' ἐμπρὸς στὸ
αἷμα, ὅπως λέγουν γιὰ τοὺς λύκους ὅταν εἶναι λυσσασμένοι.
Αὐτὲς πάλι, ὄντας ἡμερώτερες ἀπὸ τοὺς βαρβάρους δὲν
μνησικακοῦν ἀδικούμενες, ἀλλὰ διασχίζουν μὲ θάρρος καὶ
τὴν ἔρημο, φέροντας ἐπάνω τους καὶ τρέφοντας τοὺς ἰδιο-
2 κτῆτες των. Εἶθε νὰ καταστραφοῦν αὐτὰ τὰ παραφυλακτικὰ
θηρία, ποὺ ἔχουν τροφὴ τὸ αἷμα. Διότι οὔτε νὰ ἐγγίζουν αἷμα
δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸ στοὺς ἀνθρώπους²⁵, γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ
σῶμα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σάρκα καλλιεργούμενη μὲ
αἷμα. Τὸ ἀνθρώπινο αἷμα μετέσχε τοῦ Λόγου καὶ κοινωνεῖ
τῆς χάριτος διὰ τοῦ Πνεύματος· κι' ἂν κάποιος τὸ ἀδικήσῃ,

λεῖς ἐζοῦσαν μέσα σὲ ἀμάξια.

25. Βλ. ἀπόφασι Συνόδου Ἱεροσολύμων, Πράξ. 15,29.

αυτό, οὐ λήσεται. Ἐξεστὶν αὐτῷ καὶ γυμνῷ τοῦ σχήματος πρὸς τὸν Κύριον λαλεῖν.

3 Ἀποδέχομαι δὲ τῶν βαρβάρων τὴν λιτότητα· εὐζωνοὺς ἀγάπησαντες πολιτείαν οἱ βάρβαροι κατέλειψαν τὴν τρυφήν. Τοιούτους ὁ Κύριος ἡμᾶς καλεῖ γυμνοὺς ἀπειροκαλίας, γυμνοὺς κενοδοξίας, ἀμαρτιῶν ἀπεσπασμένους, μόνον ἐπιφερομένους τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, μόνον ἐπέχοντας τὴν σωτηρίαν.

δέν θὰ ξεφύγη. Τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλῇ πρὸς τὸν Κύριο κι' ὅταν ἔχη ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ σχῆμα του²⁶.

- 3 Ἐγκρίνω ὅμως τὴν λιτότητα τῶν βαρβάρων. Οἱ βάρβαροι ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλεύθερη ζωὴ ἐγκατέλειψαν τὴν πολυτέλεια. Τέτοιους μᾶς καλεῖ ὁ Κύριος, γυμνοὺς ἀπὸ ἀκαλαισθησία, γυμνοὺς ἀπὸ κενοδοξία, ἀπομακρυσμένους ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, φέροντας μαζί μας μόνο τὸ ξύλο τῆς ζωῆς²⁷, κρατώντας μόνο τὴ σωτηρία.

---

26. Γεν. 4,10. Τὸ αἷμα τοῦ Ἄβελ.

27. Γεν. 2,9. Ἀποκ. 2,7.

« ΤΙΣΙ ΣΥΝΔΙΑΤΡΙΠΤΕΟΝ »

26.1 Ἀλλὰ γὰρ ἐλελήθειν παραπλεύσας τῷ Πνεύματι τὴν ἀκολουθίαν, ἐφ' ἣν αὐθις παλινδρομητέον καὶ τῶν οἰκετῶν τὴν πολυκτημοσύνην ὄνειδιστέον. Φεύγοντες γὰρ αὐτουργίαν καὶ αὐτοδιακονίαν ἐπὶ τοὺς θεράποντας καταφεύγουσιν, ὄψοποιῶν καὶ τραπεζοποιῶν καὶ τῶν ἐντέχνως εἰς μοίρας κατατεμνόντων τὰ
2 κρέα τὸν πολὺν συνωνούμενοι ὄχλον. Μεμέρισται δὲ αὐτοῖς ἡ θητεία πολυσχιδῶς· καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν γαστριμαργίαν αὐτῶν πονοῦσι δαιτροί τε καὶ καρυκευταὶ καὶ οἱ τῶν πεμμάτων καὶ οἱ τῶν μελιπήκτων καὶ οἱ τῶν ροφημάτων συσκευασταί τε καὶ δημιουργοί, οἱ δὲ περὶ τὰς ἐσθήτας ἀσχολοῦνται τὰς περιττάς, οἱ δὲ χρυσοφυλακοῦσιν ὡς γρῦπες, οἱ δὲ τὸν ἄργυρον φυλάττουσι καὶ σμήχουσι τὰ ἐκπώματα καὶ τὰς περὶ τὰς ἐστιάσεις παρασκευὰς εὐτρεπίζουσιν, ἄλλοι καταψήχουσι τὰ ὑποζύγια, οἴνοχόων τε δμιλος ἀσκεῖται παρ' αὐτοῖς καὶ μεираκίων ὠραίων ἀγέλαι καθάπερ θρεμμάτων, παρ' ὧν ἀμέλγονται τὸ κάλλος.

3 Κομμωταὶ δὲ καὶ κομμώτριαι περὶ τὰς γυναῖκας ἀμφιπολεύουσιν αἱ μὲν τὰ κάτοπτρα, αἱ δὲ τοὺς κεκρυφάλους, ἄλλαι τοὺς κτένας, εὐνοῦχοι πολλοὶ καὶ οὗτοι μαστροποί, τῷ ἀξιόπιστῳ τοῦ μὴ δύνασθαι φιληδεῖν τοῖς εἰς ἡδονὰς ἐθέλουσιν ραθυμεῖν ἀνυπόπτως διακονούμενοι. Εὐνοῦχος δὲ ἀληθῆς οὐχ ὁ μὴ δυνάμενος, ἀλλ' ὁ μὴ βουλόμενος φιληδονεῖν.

27.1 Διαμαρτυρόμενος γοῦν ὁ Λόγος διὰ τοῦ προφήτου Σαμουὴλ

1. Πρόκειται γὰρ δούλους βέβαια, οἱ ὅποιοι ἀγοράζονται.
2. Βλ. Ματθ 19,12.

〈 ΠΟΙΟΥΣ ΝΑ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΕΦΩΜΑΣΤΕ 〉

26,1 Ἄλλ' ὅμως χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω παραβίασα τὴν συνέ-
 χεια ἀπὸ ἔμπνευσι, πρὸς τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμε
 πάλι γιὰ νὰ ὀνειδίσωμε τὴν ἀφθονία τῶν ὑπηρετῶν. Διότι,
 ἀποφεύγοντας τὴν προσωπικὴ ἐργασία καὶ τὴν αὐτοῦπηρε-
 σία, καταφεύγουν στοὺς ὑπηρετές καὶ ἀγοράζουν¹ πλῆθος
 2 μαγείρων καὶ τραπεζοκόμων καὶ τεχνητῶν κρεοκοπτῶν. Καὶ
 ἡ ὑπηρεσία ὄλων αὐτῶν εἶναι καταμερισμένη πολυτρόπως.
 Ἄλλοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γαστριμαργία τοὺς, διανομεῖς τῶν
 μερίδων καὶ καρυκευταί, παρασκευασταὶ καὶ κατασκευασταὶ
 γλυκισμάτων καὶ μελόπιττας καὶ ροφημάτων· ἄλλοι ἀσχο-
 λοῦνται μὲ τὰ πολυτελεῖα φορέματα, ἄλλοι φυλάσσουν τὰ χρυ-
 σᾶ ἀντικείμενα σὰν σκύλοι, ἄλλοι φυλάσσουν τὸν ἄργυρο,
 καθαρίζουν τὰ κύπελλα καὶ εὐτρεπίζουν τὰ ἀντικείμενα ποὺ
 σχετίζονται μὲ τὶς ἐστιασεῖς, ἄλλοι ξοιστρίζουν τὰ ὑποζύγια,
 ἐνῶ δίπλα τοὺς ἀσκεῖται πλῆθος οἰνοχόων καὶ ομάδες
 ὠραίων παιδιῶν, σὰν ποιμνὴ προβάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀλμέ-
 γουν τὸ κάλλος.

3 Κομμωταὶ καὶ κομμώτριες ὑπηρετοῦν τὶς γυναῖκες, ἄλ-
 λες μὲ τοὺς καθρέπτες ἄλλες μὲ τοὺς κεφαλοδέσμους ἄλλες
 μὲ τὰ κτένια, καὶ πολλοὶ εὐνοῦχοι, σὰν μαστροποὶ, οἱ ὁποῖοι
 ὑπηρετοῦν ἀνυπόπτως ὅσους θέλουν νὰ ἐπιδίδονται στὶς
 ἡδονές, λόγῳ τῆς ἀξιοπιστίας των ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν
 ἀνικανότητά τους νὰ φιληδονοῦν. Ἀληθινὸς ὅμως εὐνοῦχος
 δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ δὲν μπορεῖ, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ δὲν θέλει νὰ
 φιληδονῆ².

27,1 Διαμαρτυρόμενος λοιπὸν ὁ Λόγος διὰ τοῦ προφήτη Σα-

πρὸς τοὺς παραβεβηκότας τῶν Ἰουδαίων αἰτοῦντι τῷ λαῷ βασιλέα οὐ τὸν φιλόανθρωπον ὑπισχνεῖται Κύριον, ἀλλὰ τινα αὐτοῖς αὐθάδη τύραννον ἀπειλεῖ τρυφητικόν, «ὃς λήψεται», φησί, «τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς μυρεψοὺς καὶ εἰς μαγειρίσσας καὶ εἰς πεσσοῦσας», νόμῳ πολέμου κρατήσας, οὐκ εἰρηνικὴν οἰκονομίαν
 2 ζηλώσας. Οἱ δὲ τὰ φορεῖα εἰς ὕψος αἴροντες τῶν γυναικῶν καὶ φοράδην βαστάζαντες Κελτοὶ πολλοί· ἔριθοι δὲ καὶ ταλασίαι καὶ ἰστοπονίαι καὶ ἡ γυναικωνῆτις ἐργάνη καὶ ἡ οἰκουρία οὐδαμοῦ, ἀλλ' οἱ ψευδοποιοῦντες τὰς γυναῖκας διημερεύουσι μετ' αὐτῶν μύθους ἐρωτικούς ἀδολεσχοῦντες καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν διακναίοντες ψευδεργία καὶ ψευδολογία.

3 «Οὐκ ἔση δὲ μετὰ πολλῶν», φησὶν, «ἐπὶ κακία, οὐδὲ προσθήκη μετὰ πλήθους», ὅτι ἡ σοφία ἐν ὀλίγοις, ἀταξία δὲ ἐν πλήθει καταφαίνεται. Αἱ δὲ οὐ διὰ σεμνότητα τοῦ κατασκοπεῖσθαι μὴ βούλεσθαι συνωνοῦνται τοὺς φορεῖς (ἀγαπητὸν γὰρ ἦν ἄν, εἰ τῇ διαθέσει ταύτῃ προσεβάλλοντο τὴν σκέπην), ἀλλὰ θρυπτόμεναι ἐποχοῦνται τοῖς οἰκέταις ἐμπομπεύειν γλιχόμεναι.

28,1 Ἄναπεπταμένης γοῦν τῆς αὐλαίας περιβλέπουσαι δριμύτερον τοὺς εἰς αὐτὰς ἀφορῶντας διελέγχονται τὸν τρόπον, πολλάκις δὲ καὶ προκύπτουσιν ἐνδοθεν τὴν ἐπιπόλαιον σεμνότητα κα-
 2 ταισχύνουσαι τῇ ὀλισθαινούσῃ περιεργία. «Μὴ περιβλέπου δέ», φησί, «ἐν ρύμαις πόλεως, μηδὲ πλανῶ ἐν ταῖς ἐρημίαις αὐτῆς», ἐρημία γὰρ ὡς ἀληθῶς, κἂν ὄχλος ἀκολάστων ἦ, ἐνθα μὴ πάρεστιν ἄνθρωπος σωφρονῶν.

μουήλ πρὸς τοὺς παραβάτες Ἰουδαίους δὲν ὑπόσχεται στὸν λαὸ πὺ ἐζητοῦσε βασιλέα τὸν φιλόανθρωπο ἄρχοντα, ἀλλὰ τοὺς ἀπειλεῖ μὲ ἓνα αὐθάδη καὶ τρυφηλὸ τύραννο, «ὁ ὁποῖος», λέγει, «θὰ πάρη τίς θυγατέρες σας ὡς ἀρωματοποιούς καὶ μαγεῖρισσες καὶ ζαχαροπλάστες»³, ἐπικρατώντας μὲ τὸν νόμο τοῦ πολέμου, ὄχι ζηλεύοντας εἰρηνικὴ διοίκησι.

2 Εἶναι ἐπίσης πολλοὶ Κελτοὶ πὺ βαστάζουν ψηλὰ καὶ μεταφέρουν τὰ φορεῖα τῶν γυναικῶν. Πουθενὰ δὲν ὑπάρχουν ἐριουργοὶ καὶ νηματουργοὶ καὶ ὑφάντες, πουθενὰ ἔργα γυναικωνίτη καὶ νοικοκυριοῦ· ἀπλῶς ὅσοι ξεμυαλίζουν τίς γυναῖκες περνοῦν μαζί τους ὄλη τὴν ἡμέρα, ἀσχολούμενοι μὲ ἐρωτικούς μύθους καὶ ταλαιπωρώντας τὸ σῶμα καὶ τίς ψυχές των μὲ τὴν ψευδοεργία καὶ τὴν ψευδολογία τους.

3 Ἡ Γραφή λέγει, «δὲν θὰ εὐρεθῆς μαζί μὲ πολλοὺς γιὰ κακὲς πράξεις οὔτε θὰ ἐνωθῆς μὲ τὸ πλῆθος»⁴, διότι ἡ σοφία εὐρίσκεται στοὺς λίγους, ἐνῶ ἡ ἀταξία παρουσιάζεται στὸ πλῆθος. Ἐκεῖνες ὁμῶς δὲν ἀγοράζουν τοὺς μεταφορεῖς ἀπὸ σεμνότητα μὴ τυχὸν ἐκτεθοῦν στὴν θεὰ τῶν ἄλλων (θὰ ἦταν εὐχάριστο, ἂν μὲ τέτοια διάθεσι προσεταιριζόνταν τὴν σκέπη αὐτή), ἀλλὰ ἐποχοῦνται στοὺς ὑπηρέτες των μὲ ὑπερηφάνεια ἐπιθυμώντας νὰ παρελάσουν.

28,1 Ὅταν λοιπὸν ἀνοίξη ἡ αὐλαία τῆς ἄμαξας παρατηροῦν γύρω ὄλους ὅσοι τίς παρακολουθοῦν, ὅποτε φανερόνεται ὁ τρόπος των· πολλὰς φορές μάλιστα σκύβουν ἀπὸ μέσα πρὸς τὰ ἔξω, καταντροπιάζοντας τὴν ἐπιπόλαια σεμνότητα μὲ μιὰ

2 ὀλισθηρὴ περιέργεια. Ἡ Γραφή λέγει, «νὰ μὴ κυττάζης γύρω στὰ δρομάκια τῆς πόλεως καὶ νὰ μὴ περιπλανᾶσαι στὶς ἔρημες πλατεῖες της»⁵, διότι πράγματι ἐκεῖ πὺ δὲν ὑπάρχει κανένας σῶφρων ἄνθρωπος, εἶναι ἐρημία, ἔστω κι' ἂν ὑπάρχη πλῆθος ἀκολάστων.

4 Ἐξ. 23,2.

5. Σοφ. Σειράχ 9,7.

3 Περιφέρονται δὲ αὐταὶ ἀνὰ τὰ ἱερὰ ἐκθύόμεναι καὶ μαντευόμεναι, ἀγύρταις καὶ μητραγύρταις καὶ γραΐαις βωμολόχοις οἰκοφθορούσαις ὁσημέραι συμπομπεύουσαι καὶ τοὺς παρὰ ταῖς κύλιξι ψιθυρισμοὺς γραϊκοὺς ἀνεχόμεναι, φίλτρα ἄττα καὶ ἐπωδάς
4 παρὰ τῶν γοήτων ἐπ' ὀλέθρῳ γάμων ἐκμανθάνουσαι. Καὶ τοὺς μὲν ἔχουσι τῶν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ εὔχονται, ἄλλους δὲ αὐταῖς οἱ μάντις ὑπισχνοῦνται. Οὐκ ἴσασι δὲ ἀπατώμεναι καὶ αὐτὰς μὲν ὡς σκεῦος ἐκδιδουῖσαι ἡδονῆς τοῖς λαγνεύειν ἐθέλουσι, τὴν δὲ ἀγνεΐαν τὴν σφῶν τῆς αἰσχίστης ἀντικαταλλαττόμεναι ὕβρεως
5 ἔργον ἠγοῦνται χρηματισμοῦ τὴν ἐπονείδιστον φθοράν. Πολλοὶ δὲ οἱ τῆς ἐταιρικῆς διάκονοι ἀκολασίας ἄλλοις ἄλλοθεν παρεισδύοντες· εὐεπίφοροι γὰρ οἱ ἀκόλαστοι πρὸς τὴν ἀσέλγειαν καθάπερ οἱ χοῖροι πρὸς τὸ καταδυόμενον τοῦ σκάφους ἐπιφερόμενοι.

29,1 Ὅθεν ἐρρωμενέστατα ἡ Γραφή παραινεῖ· «μὴ πάντα ἄνθρωπον εἴσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου, πολλὰ γὰρ τὰ ἔνεδρα τοῦ δολίου»· ἀλλαχοῦ δὲ «ἄνδρες δίκαιοι», φησὶν, «ἔστωσαν σύνδειπνοί σου, καὶ ἐν φόβῳ Κυρίου τὸ καύχημά σου διαμενεῖ». Ἐς κόρακας ἢ πορνεία· «εὗ γὰρ τοῦτο ἴστε», φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ὅτι πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, ὃς ἐστὶν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ
2 Θεοῦ». Αἱ δὲ ἀνδρογύνων συνουσίαις ἡδονταὶ, παρεισρέουσι δὲ ἔνδον κιναιδῶν ὄχλοι ὀθυρόγλωσσοι, μιανοὶ μὲν τὰ σώματα, μιανοὶ δὲ τὰ φθέγματα, εἰς ὑπουργίας ἀκολάστους ἠνδρωμένοι, μοιχείας διάκονοι, κιχλίζοντες καὶ ψιθυρίζοντες καὶ τὸ πορνικὸν ἀνέδην εἰς ἀσέλγειαν διὰ ρινῶν ἐπιψοφοῦντες ἐπικιναΐδισμα,

---

6. Μητραγύρτες ἦσαν ἱερεῖς τῆς Κυβέλης ποὺ προσκαλοῦσαν πιστοὺς ἀπὸ σπῆτι σὲ σπῆτι.

- 3 Περιφέρονται δὲ αὐτὲς οἱ γυναῖκες ἐδῶ κι' ἐκεῖ στὰ ἱερὰ προσφέροντας θυσίες καὶ ζητώντας μαντεῖες, συμβαδίζοντας καθημερινὰ μὲ ἀγύρτες καὶ Μητραγύρτες⁶ καὶ μὲ φλύαρες γρηές, ποὺ καταστρέφουν σπίτια, ἀνεχόμενες τὰ γραῶδη ψιθυρίσματα ἐμπρὸς στὰ κύπελλά τους καὶ μαθαίνοντας τέλος ἀπὸ γόητες μαγικὰ φίλτρα καὶ ἐπωδὲς ποὺ ὀδηγοῦν σὲ κατα-
- 4 στροφὲς τῶν γάμων. Ἄλλους ἔχουν ὡς ἄνδρες, ἄλλους εὐχονται ν' ἀποκτήσουν κι' ἄλλους ὑπόσχονται σ' αὐτὲς οἱ μάντιες. Καὶ δὲν γνωρίζουν ὅτι ἀπατῶνται· παραδίδοντας τὸν ἑαυτὸ τους σὰν σκεῦος ἡδονῆς σ' ἐκείνους ποὺ ζητοῦν τὴ λαγνεῖα καὶ ἀνταλλάσσουν τὴν ἀγνεῖα τους μὲ τὴν αἰσχρότερη ὕβρι, θεωροῦν τὴν ἐπονείδιστη φθορὰ ὡς εὐκαιρία
- 5 χρηματισμοῦ. Καὶ εἶναι πολλοὶ οἱ ὑπηρέτες τῆς ἐταιρικῆς ἀκολασίας, εἰσδύοντας ὁ καθένας ἀπὸ ἄλλη πλευρὰ· διότι οἱ ἀκόλαστοι ἔχουν τάσι πρὸς τὴν ἀσέλγεια, ὅπως οἱ χοῖροι ποὺ φέρονται πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ σκάφους ἢ ὁποῖα κλίνει.
- 29,1 Γι' αὐτὸ ἡ Γραφή παραινεῖ ἔντονα· «νὰ μὴ εἰσάγῃς κάθε ἄνθρωπο στὸν οἶκο σου, διότι οἱ ἐνέδρες τοῦ Πονηροῦ εἶναι πολλές»⁷. ἄλλοῦ πάλι λέγει, «ἄνδρες δίκαιοι νὰ εἶναι σύνδειπνοί σου καὶ τὸ καύχημά σου νὰ εἶναι πάντοτε μὲ φόβο Κυρίου»⁸. Στὸ Διάβολο ἡ πορνεία· διότι λέγει ὁ ἀπόστολος, «γνωρίζετε τοῦτο καλά, ὅτι κάθε πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, δηλαδὴ κάθε εἰδωλολάτρης, δὲν ἔχει κληρονομιά
- 2 στὴ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ»⁹. Αὐτὲς ὅμως ποθοῦν συντροφιᾶς θηλυπρεπῶν ἀνδρῶν, εἰσέρχονται ἀνάμεσά τους πλήθη κιναιδῶν ἀθυρόστομοι, μιανοὶ στὰ σώματα, μιανοὶ καὶ στὰ λόγια, ἐκπαιδευμένοι σὲ ἀκόλαστες ὑπηρεσίες, ὑπηρέτες μοιχείας, γελώντας καὶ ψιθυρίζοντας καὶ ὑποδηλώνοντας ἐλεύθερα μὲ θόρυβο τῆς μύτης τὸ πορνικὸ κιναιδικὸ κάλεσμα σὲ ἀσέλγεια, ἐπιχειρώντας νὰ τέρψουν μὲ ἀκόλαστα

7. Σοφ. Σειράχ 11,29.

8. Σοφ. Σειράχ 9,16

9. Ἐφ. 5,5.

ἀκολάστοις ρήμασι καὶ σχήμασι τέρπειν πειρώμενοι καὶ εἰς γέ-
 3 λωτα ἐκκαλούμενοι πορνείας πρόδρομον· ἔστι δ' ὅτε καὶ ὑπεκ-
 καιόμενοι διὰ τὴν τυχοῦσαν ὀργήν, ἦτοι πόρνοι αὐτοὶ ἢ καὶ κι-
 ναίδων ὄχλον εἰς ὄλεθρον ἐξηλωκότες, ἐπικροτοῦσι τῇ ρινὶ βα-
 τράχων δίκην, καθάπερ ἔνοικον τοῖς μυκτῆρσι τὴν χολὴν κε-
 κτημένοι.

30,1 Ἄλλ' αἶ γε ἀστειότεραι τούτων ὄρνεις Ἰνδικοῦς καὶ ταῶνας
 Μηδικοῦς ἐκτρέφουσι καὶ συνανακλίνονται τοῖς φοξοῖς παί-
 ζουσαι, σικίννοις τέρασι γανύμεναι· καὶ τὸν μὲν Θερσίτην ἀκού-
 οῦσαι γελῶσιν, αὐταὶ δὲ πολυτιμήτους ὠνούμεναι Θερσίτας οὐκ
 ἐπ' ἀνδράσιν ὁμοζύγοις, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις αὐχοῦσιν, ἃ δὴ ἄχθος
 2 ἐστὶ γῆς· καὶ χήραν μὲν παρορῶσι σωφρονοῦσαν Μελιταίου
 πολλῶ διαφέρουσαν κυνιδίου, καὶ πρεσβύτην παραβλέπουσι δί-
 καιον, εὐπρεπέστερον, οἶμαι, τέρατος ἀργυρωνήτου· παιδίον δὲ
 οὐδὲ προσίενται ὄρφανὸν αἰ τοὺς ψιττακοῦς καὶ τοὺς χαρα-
 δριοῦς ἐκτρέφουσαι, ἀλλὰ τὰ μὲν οἴκοι κυῖσκόμενα ἐκτιθέασι
 3 παιδία, τοὺς δὲ τῶν ὀρνίθων ὑπολαμβάνουσι νεοττούς· καὶ τὰ
 ἄλογα τῶν λογικῶν προκεκρίκασιν, δέον ὑποτρέφειν τοὺς
 σωφροσύνην ἐπαγγελλομένους γέροντας, καὶ πιθήκων, οἶμαι,
 εὐπροσωποτέρους καὶ ἀηδόνων φθέγξασθαί τι βέλτιον δυναμέ-
 νους. «Ἐφ' ὅσον δέ», φησὶν, «ἐνὶ τούτων ἐποιήσατε τῶν ἐλαχί-
 στων, ἐμοὶ ἐποιήσατε».

4 Αἶ δὲ ἔμπαλιν ἀπαιδευσίαν προτετιμήκασι σωφροσύνης, τὰς
 ἑαυτῶν οὐσίας ἀπολιθοῦσαι εἰς τοὺς μαργαρίτας καὶ τὰς σμαρά-
 γδους τὰς Ἰνδικάς· ναὶ μὴν καὶ εἰς τὰς ἐξιτήλους βαφὰς καὶ εἰς

10. Φοξὸς σημαίνει ὄξυκέφαλος κι' ἔτσι χαρακτηρίζεται στὴν Ἰλιάδα ὁ Θερσίτης, Β, 219.

11. Σίκιννις εἶναι ὁ χορὸς στὰ σατυρικά δράματα.

λόγια καὶ σχήματα καὶ προσκαλώντας σὲ γέλιο, πὺ εἶναι
 3 πρόδρομος πορνείας. Μερικὲς φορές μάλιστα ὑποκαιόμενοι
 ἀπὸ κάποια ὄργη πὺ μεσολαβεῖ, εἴτε οἱ ἴδιοι εἶναι πόρνοι
 εἴτε ἀκολουθώντας τὸν ὄχλο τῶν κιναίδων σὲ ὄλεθρο, κρο-
 ταλίζουν μὲ τὴν μύτη σὰν βάτραχοι, σὰν νὰ ἔχουν τὴν χολὴ
 ἔνοικη στοὺς μυκτῆρες τῶν.

30,1 Οἱ περισσότερο ἐκλεπτυσμένες ἀπὸ αὐτὲς τὶς γυναῖκες
 ἐκτρέφουν Ἰνδικὲς ὄρνιθες καὶ Μηδικὰ παγώνια καὶ συνανα-
 κλίνονται στὸ τραπέζι μὲ τοὺς γελωτοποιοῦς¹⁰, διασκεδάζον-
 τας μὲ τέρατα πὺ χορεύουν σίκιννι¹¹. Ἀκούοντας γιὰ τὸν
 Θερσίτη γελοῦν, οἱ ἴδιες ὁμως, ἀγοράζοντας ἀκριβοπληρω-
 μένους Θερσίτες, καυχῶνται ὄχι γιὰ τοὺς ἄνδρες συζύγους
 2 τῶν, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους, πὺ εἶναι βάρος τῆς γῆς. Περιφρο-
 νοῦν μιά χήρα σώφρονα, πὺ πολὺ διαφέρει ἀπὸ τὸν μαλτέ-
 ζικο σκύλο καὶ παραβλέπουν ἓνα δίκαιο γέροντα, πὺ εἶναι,
 νομίζω, εὐπρεπέστερος ἀπὸ ἀργυρώνητο τέρας. Δὲν ἀφήνουν
 νὰ τὶς πλησιάσῃ ὄρφανὸ παιδί αὐτὲς πὺ ἐκτρέφουν παπαγά-
 λους καὶ χαραδριούς¹². ἐνῶ ἐκθέτουν τὰ παιδιὰ πὺ γεννοῦν-
 ται στὸ σπίτι τους, παραλαμβάνουν τὰ πουλάκια τῶν πτηνῶν.
 3 Προτιμοῦν τὰ ἄλογα ἀπὸ τὰ λογικά, ἐνῶ πρέπει νὰ συντη-
 ροῦν τοὺς γέροντες πὺ διδάσκουν τὴν σωφροσύνη καί, νο-
 μίζω, εἶναι ὁμορφότεροι ἀπὸ τοὺς πιθήκους καὶ μποροῦν νὰ
 εἰποῦν κάτι καλύτερο ἀπὸ τὰ ἀηδόνια. Διότι λέγει ὁ Κύριος,
 «ἐφ' ὅσον τὸ ἐκάματε σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους τούτους,
 τὸ ἐκάματε σ' ἐμένα»¹³.

4 Αὐτὲς πάλι ἔχουν προτιμήσει τὴν ἀπαιδευσία ἀπὸ τὴν
 σωφροσύνη, ἀφοῦ ἀπολιθώνουν τὶς περιουσίες τῶν σὲ μαρ-
 γαριτάρια καὶ Ἰνδικὰ σμαράγδια· ἀλλ' ἐπίσης διασπαθίζουν
 καὶ πετοῦν τὰ χρήματα σὲ ἐξίτηλες βαφές καὶ σὲ ἀργυρώνη-

12. Πτηνὸ πὺ ἐζοῦσε στὶς χαραδρες.

13. Ματθ. 25,40.

τὰ ἀργυρώνητα ἀνδράποδα σπαθῶσι καὶ διαρρίπτουσι τὰ χρήματα, δίκην ὀρνίθων κεκορεσμένων τὰ τοῦ βίου σκαλεύουσαι κόπρια. «Πενία δέ», φησὶν, «ἄνδρα ταπεινοῖ»· τὴν φειδωλίαν πενίαν λέγει, καθ' ἣν οἱ πλούσιοι πένονται μεταδόσεως, ὡς οὐκ ἔχοντες.

τους δούλους, ανασκαλίζοντας τὰ κόπρια τοῦ βίου σὰν χορτασμένες ὄρνιθες. Διότι λέγει, «ἡ πενία ταπεινώνει τὸν ἄνθρωπο»¹⁴ μὲ τὴν λέξι πενία ἐννοεῖ τὴν φιλαργυρία, κατὰ τὴν ὁποία οἱ πλούσιοι πένονται ἀπὸ ἐλεημοσύνη, σὰν νὰ μὴ ἔχουν τίποτε.

---

14. Παρμ. 10,4.

〈 ΠΩΣ ΠΕΡΙ ΤΑ ΛΟΥΤΡΑ ΑΝΑΣΤΡΕΠΤΕΟΝ 〉

31,1 Οἷα δὲ καὶ τὰ λουτρὰ αὐταῖς· οἴκοι τεχνητοί, συμπαγεῖς καὶ περιφορητοί, διαφανεῖ σινδόνι καλυπτόμενοι, καθέδραι τε ἐπίχρυσοι, ἀργυρόηλοι, καὶ σκευὴ μυρία χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου, τὰ μὲν εἰς προπόσεις, τὰ δὲ εἰς τροφάς, τὰ δὲ εἰς τὸ λούσασθαι περιφερόμενα· ναὶ μὴν καὶ ἐσχαρίδες ἀνθράκων· εἰς τοσοῦτον γὰρ
2 ἀκρασίας ἤκουσιν, ὡς δειπνεῖν καὶ μεθύειν ἔτι λουομένας· τὰ τε ἀργυρώματα, μεθ' ὧν ἐμπομπεύουσιν, ἀπειροκάλως ἐν τοῖς βαλανείοις προτιθέασι· τάχα μὲν που καὶ τὸν πλοῦτον δι' ἀλαζονείαν περιττήν, μάλιστα δὲ τὴν αὐτεξούσιον ἀπαιδευσίαν, καθ' ἣν κατηγοροῦσιν ἀνάνδρων ἀνδρῶν πρὸς γυναικῶν κεκρατημένων, ἐπιδεικνύμεναι ἐλέγχουσαί τε ἀμῆ γέ πη σφᾶς αὐτὰς μὴ οἷας τε εἶναι καὶ δίχα τῶν σκευῶν τῶν πολλῶν ἰδροῦν· καὶ γὰρ αἱ πενόμεναι τῆς πομπῆς μὴ μεταλαμβάνουσαι τῶν ἴσων κοινωνοῦσι λουτρῶν.

3 Ἔχει δὲ ἄρα ὁ ρύπος τῆς περιουσίας βλασφημίας περιβολὴν πολλήν. Τούτῳ καθάπερ δελέατι ἀγκιστρεύουσιν τοὺς ἀθλίους κεκηγότας ἐπὶ τὰς μαρμαρυγὰς τοῦ χρυσοῦ· καὶ γὰρ ἐκπλήττουσαι τούτῳ τοὺς ἀπειροκάλους θαυμάζειν σφᾶς τεχνῶνται τοὺς ἐραστάς, οἱ μετ' ὀλίγον αὐταῖς ἐνυβρίζουσι γυμναῖς.

32,1 Καὶ δὴ τοῖς μὲν ἀνδράσι τοῖς σφῶν οὐκ ἂν ἀποδύσαιντο προσποίητον αἰσχύνης ἀξιοπιστίαν μνῶμεναι, ἔξεστι δὲ τοῖς βουλομένοις τῶν ἄλλων τὰς οἴκοι κατακλείστους γυμνάς ἐν τοῖς βαλανείοις θεάσασθαι· ἐνταῦθα γὰρ ἀποδύσασθαι τοῖς θεαταῖς

---

1. Βαλανεῖα εἶναι τὰ δημόσια λουτρά. Τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸ λούσιμο μεταφέρονταν πομπωδῶς στὰ δημόσια λουτρά, τὰ μόνον ποὺ εἶχαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὰ μέσα γιὰ ἀνετη λουσί.

« ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΦΕΡΩΝΤΑΙ ΣΤΑ ΛΟΥΤΡΑ »

- 31,1 Κι' αὐτὰ τὰ λουτρά τους! Εἶναι αἰθουσες τεχνητές συμπαγεῖς καὶ περιστρεφόμενες, καλυπτόμενες μὲ διαφανῆ σενδόνια, ἔδρες ἐπίχρυσες, μὲ ἀσημένια καρφιά, καὶ ἀναρίθμητα σκεύη ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο, ἄλλα γιὰ τὶς προπόσεις, ἄλλα γιὰ τὸ φαγητὸ καὶ ἄλλα γιὰ τὸ λούσιμο. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ἐσχάρες μὲ κάρβουνα, διότι ἔχουν φθάσει σὲ τέτοιο σημεῖο ἀκρασίας, ὥστε νὰ δειπνοῦν καὶ νὰ μεθοῦν ἀκόμη κι' 2 ὅταν λούζονται. Τὰ ἀσημικὰ πάλι, μὲ τὰ ὁποῖα παρελαύνουν, τὰ ἐκθέτουν ἀκαλαίσθητα στὰ λουτρά¹, ἴσως ἐπιδεικνύοντας τὸν πλοῦτο ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀλαζονεία, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀγροῖκο ἀπαιδευσία, μὲ τὴν ὁποῖα κατηγοροῦν ἀνάνδρους ἄνδρες ποὺ κυριαρχοῦνται ἀπὸ γυναῖκες, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν εἶναι ἱκανὲς νὰ ιδρώσουν χωρὶς τὰ πολλὰ σκεύη· διότι οἱ πτωχὲς γυναῖκες, ποὺ δὲν μετέχουν στὴν πομπή, χρησιμοποιοῦν τὰ ἴδια λουτρά.
- 3 Ὁ ρῦπος λοιπὸν τῆς πολυτελείας περιβάλλεται ἀπὸ ἄφθονη βλασφημία. Μὲ αὐτὴν τὴν πολυτέλεια σὰν δέλεαρ ἀγκιστρεύουν τοὺς ἀθλίους ποὺ χάσκουν ἐμπρὸς στὰ λαμπυρίσματα τοῦ χρυσοῦ. Διότι, προκαλώντας μὲ αὐτὸν τοὺς ἀνοήτους, καταφέρουν νὰ κάνουν τοὺς ἐραστὰς νὰ τὶς θαυμάζουν, αὐτοὺς ποὺ σὲ λίγο τὶς ἀτιμᾶζουν γυμνές.
- 32,1 Αὐτὲς βέβαια ἐμπρὸς στοὺς ἄνδρες των δὲν θὰ ξεγυμνῶνονταν, διότι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν προσποιητὴ ἀξιοπιστία αἰδημοσύνης, ἐπιτρέπεται ὁμως σὲ ὅσους θέλουν νὰ παρατηροῦν γυμνές στὰ λουτρά τὶς γυναῖκες τῶν ἄλλων ποὺ στὸ σπίτι τους εἶναι κατάκλειστες. Ἐδῶ βέβαια δὲν ἐντρέ-

2 ὡσπερ καπήλοις σωμαίων οὐκ αἰσχύνονται. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἡσίο-
δος

μηδὲ γυναικείῳ λουτρῷ χροῖα φαιδρύνεσθαι

παραίνει. Κοινὰ δὲ ἀνέωκται ἀνδράσιν ὁμοῦ καὶ γυναιξὶ τὰ βα-
λανεῖα, κάντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἀκρασίαν ἀποδύονται, «ἐκ τοῦ γὰρ εἰσ-
ορᾶν γίνεται ἀνθρώποις ἐρᾶν», ὡσπερ ἀποκλυζομένης τῆς αἰ-
3 δοῦς αὐτοῖς κατὰ τὰ λουτρά. Αἱ δὲ μὴ εἰς τοσοῦτον ἀπερυθριῶ-
σαι τοὺς μὲν ὀθνεῖους ἀποκλείουσιν, ἰδίους δὲ οἰκέταις συλλού-
ονται καὶ δούλοις ἀποδύονται γυμναὶ καὶ ἀνατρίβονται ὑπ' αὐ-
τῶν, ἐξουσίαν δοῦσαι τῷ κατεπτηχότι τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἀδεῆς
τῆς ψηλαφησεως· οἱ γὰρ παρειαγόμενοι παρὰ τὰ λουτρά ταῖς
δεσποίναις γυμναῖς μελέτην ἴσχουσιν ἀποδύσασθαι πρὸς τόλμαν
ἐπιθυμίας

ἔθει πονηρῷ περιγράφοντες τὸν φόβον.

33,1 Καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν ἀθλητῶν γυμνὸν δεικνύναι τὸν ἄν-
δρα αἰδούμενοι ἐν διαζώμασι τὴν ἀγωνίαν ἐκτελοῦντες τὸ αἰ-
δῆμον ἐφύλαττον· αἱ δὲ ἀποδυσάμεναι ἅμα τῷ χιτῶνι καὶ τὴν
αἰδῶ, φαίνεσθαι μὲν βούλονται καλαί, ἄκουσαι δ' ὅμως ἐλέγ-
χονται κακαί· καὶ γὰρ δι' αὐτοῦ καταφαίνεται μάλιστα τοῦ
σώματος τὸ μάχλον τῆς ἐπιθυμίας, καθάπερ τοῖς ὑδεριῶσιν τὸ
περιστεγόμενον τῆς ἐπιφανείας ὑγρόν· τὸ νοσοῦν δὲ ἀμφοῖν ἐκ
τῆς ὄψεως γνωρίζεται.

2 Χρῆ τοίνυν τοὺς ἄνδρας γενναῖον ἀληθείας ὑπόδειγμα ταῖς
γυναιξὶ γινομένους αἰσχύνεσθαι τὰς μετ' αὐτῶν ἀποδύσεις καὶ
φυλάττεσθαι τὰς ὄψεις τὰς ὀλισθηράς· «ὁ γὰρ ἐμβλέψας», φησί,
3 «περιεργότερον, ἤδη ἤμαρτεν». Οἴκοι μὲν οὖν τοὺς γονεῖς καὶ

πονται νὰ ξεγυμνώνονται στοὺς θεατὰς ὡσὰν σωματεμπό-
2 ρους. Ἀλλὰ ὁ μὲν Ἡσίοδος συνιστᾷ,

τὸ ἀνδρικό δέρμα νὰ μὴ καθαρίζεται σὲ γυναικεῖο λουτρό².

Ἐδῶ ὁμως εἶναι ἀνοιγμένα κοινὰ λουτρά γιὰ ἄνδρες καὶ γυ-
ναῖκες, κι' ἔτσι ξεκινοῦν πρὸς τὴν ἀκρασία, πλημμυρίζοντας
κατὰ κάποιο τρόπο στὰ λουτρά ἢ αἰδημοσύνη τους· «διότι
3 ἀπὸ τὸ εἰσορᾶν προκαλεῖται στοὺς ἀνθρώπους τὸ ἐρᾶν»³. Κι'
αὐτές, χωρὶς νὰ κοκκινίζουν, τοὺς μὲν ξένους ἀποκλείουν, μὲ
τοὺς δικούς των ὁμως ὑπηρέτες λούζονται μαζί καὶ ξεγυμνώ-
νονται ἐμπρὸς στοὺς δικούς των δούλους καὶ τοὺς ἐπιτρέ-
πουν νὰ τὶς τρίβουν, δίνοντας στὴν κρυμμένη ἐπιθυμία τὸ δι-
καίωμα τῆς ἐλεύθερης ψηλαφήσεως. Πράγματι αὐτοὶ ποὺ
εἰσάγονται στὰ λουτρά δίπλα στὶς γυμνὲς δέσποινές των
φροντίζουν νὰ τὶς ἐτοιμάσουν πρὸς τολμηρὲς ἐπιθυμίες,

συγκρατώντας τὸν φόβο μὲ πονηροὺς τρόπους⁴.

33,1 Οἱ παλαιοὶ ἀθληταί, ἐντρεπόμενοι νὰ δείχνουν τὸν ἀν-
δρισμὸ τους γυμνόν, ἐφύλασσαν τὴν αἰδημοσύνη τους, ἐκτε-
λώντας τὸν ἀγῶνα μὲ ζωστήρα. Αὐτὲς ὁμως ἐδῶ, πετώντας
μαζί μὲ τὸν χιτῶνα καὶ τὴν ἐντροπή, θέλουν νὰ φαίνονται
καλές, ἀλλὰ ἀκουσίως ἀποδεικνύονται κακές· διότι κυρίως
διὰ τοῦ σώματος φανερώνεται ἡ ἀσέλγεια τῆς ἐπιθυμίας,
ὅπως φανερώνεται στοὺς ὑδρωπικούς τὸ περιεχόμενο κάτω
ἀπὸ τὸ δέρμα ὑγρό. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἡ νόσος ἀνα-
γνωρίζεται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ὄψι.

2 Πρέπει λοιπὸν οἱ ἄνδρες, γινόμενοι γενναῖο παράδειγμα
ἀληθείας στὶς γυναῖκες, νὰ ἐντρέπωνται τὸ γδύσιμο μαζί μὲ
αὐτὲς καὶ ν' ἀποφεύγουν τὶς ὀλισθηρὲς ὄψεις· διότι, λέγει ἡ
Γραφή, «ὁποῖος κυττάζει περίεργα ἔχει ἤδη ἀμαρτήσῃ»⁵.

3 Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐντρέπωνται στὸ σπίτι μὲν τοὺς γονεῖς καὶ

3. ΑΓΑΘΩΝΟΣ τραγικοῦ ποιητοῦ. *Tragic. Graec. Fragmenta*, σ. 768, ἀριθμὸς 29. Βλ. καὶ *Comicorum Attic. Fragmenta*, σ. 622, ἀριθμὸς 1290.

4. Στίχος ἀγνώστου κωμικοῦ.

5. Ματθ. 5,28.

τοὺς οἰκέτας αἰδεῖσθαι χρῆ, ἐν δὲ ταῖς ὁδοῖς τοὺς ἀπαντῶντας, ἐν δὲ τοῖς λουτροῖς τὰς γυναῖκας, ἐν δὲ ταῖς ἐρημίαις ἑαυτοὺς, πανταχοῦ δὲ τὸν Λόγον, ὅς ἐστι πανταχοῦ, καὶ «ἐγένετο ἄνευ αὐτοῦ οὐδὲ ἓν». Οὕτω γὰρ μόνως ἀπτώς τις διαμενεῖ, εἰ πάντοτε αὐτῷ συμπαρεῖναι νομίζοι τὸν Θεόν.

τούς υπηρέτες, τούς δρόμους ὅσους συναντοῦν, στὰ λουτρά τῆς γυναῖκες, στὶς ἐρημιές τούς ἑαυτούς των, παντοῦ δὲ τὸν Λόγο, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται παντοῦ, καὶ «χωρὶς τὸν ὁποῖο τίποτε δὲν ἔχει γίνεῖ»⁶. Διότι μόνο ἔτσι θὰ διαμείνη σταθερός, ἂν νομίζῃ πάντοτε ὅτι εἶναι παρὼν μέσα του ὁ Θεός.

---

6. Ἰω. 1,3.

〈 ΟΤΙ ΜΟΝΟΣ ΠΛΟΥΣΙΟΣ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ 〉

34,1 Πλούτου τοίνυν μεταληπτέον ἀξιολόγως καὶ μεταδοτέον φιλανθρώπως, οὐ βαναύσως οὐδὲ ἀλαζονικῶς, οὐδὲ ἐκτρεπτέον τὸ φιλόκαλον εἰς φιλαυτίαν καὶ ἀπειροκαλίαν, μήπη ἄρα καὶ πρὸς ἡμᾶς φήσῃ τις· ὁ ἵππος αὐτοῦ πεντεκαίδεκα ταλάντων ἐστὶν ἄξιος ἢ τὸ χωρίον ἢ ὁ οἰκέτης ἢ τὸ χρυσίον, αὐτὸς δὲ χαλκῶν ἐστὶ τίμιος τριῶν. Αὐτίκα γοῦν περιέλε τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν καὶ τοὺς οἰκέτας τῶν δεσποτῶν, οὐδὲν διαφέροντας τῶν ἀργυρωνήτων εὐρήσεις τοὺς δεσπότας, οὐκ ἐν βαδίσματι, οὐκ ἐν βλέμματι, οὐκ ἐν φθέγματι· οὕτω τοίνυν τοῖς ἀνδραπόδοις ἐοίκασιν. Ἀλλὰ καὶ τῶ ἀσθενέστεροι εἶναι τῶν οἰκετῶν διακρίνονται καὶ τῶ νοσηλότερον ἀνατεθράφθαι.

3 Ἄριστον γοῦν δογμάτων τοῦτο ἕδειν παρ' ἕκαστα χρή, ὡς ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ σώφρων ὢν καὶ δίκαιος ἐν οὐρανῶ θησαυρίζει τὰ χρήματα· οὗτος τὰ ἐπίγεια καταπωλήσας καὶ πτωχοῖς ἐπιδοὺς τὸν ἀνώλεθρον ἐξευρίσκει θησαυρόν, ἔνθα οὐ σῆς, οὐ 4 ληστής· μακάριος οὗτος ὄντως, ἐὰν τε σμικρὸς καὶ ἀσθενὴς καὶ ἄδοξος ἦ, καὶ πλοῦτον ὄντως πλουτῆ τὸν μέγιστον· ἐὰν δὲ ἄρα πλουτῆ μὲν Κινύρα τε καὶ Μίδα μᾶλλον, ἢ δὲ ἄδικος καὶ ὑπερήφανος, καθάπερ ὁ ἐν τῇ πορφύρα καὶ βύσσῳ τρυφῶν καὶ τὸν Λάζαρον ὑπερηφανῶν, ἀθλιὸς τέ ἐστὶ καὶ ἀνιαρῶς ζῆ καὶ οὐ ζήσεται.

35,1 Ἐοικέναι γοῦν μοι δοκεῖ ὁ πλοῦτος ἐρπετῶ, οὐ, εἰ μὴ τις

1. Ὁ Κινύρας, βασιλεὺς τῆς Κύπρου, εἶχε πλουτήσῃ μετὰ τὴ βοήθεια τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς μεταλλουργικῆς· ὁ Μίδα, βασιλεὺς τῆς Φρυγίας, εἶχε πάρει τὸ προνόμιο (καὶ τὴν κατάρα) ἀπὸ τὸν Διόνυσο, ὃ,τι πιάνει, νὰ γίνεται χρυσός.

« ΟΤΙ ΜΟΝΟ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΛΟΥΣΙΟΣ »

- 34,1 Πρέπει λοιπόν νά μετέχωμε στὸν πλοῦτο ἀξιολογικά καὶ νά μεταδίδωμε ἀπ' αὐτὸν φιλανθρωπικά, ὄχι βάνουσα οὔτε ἀλαζονικά· καὶ δὲν πρέπει νά ἐκτρέπωμε τὴν φιλοκαλία σὲ φιλαυτία καὶ ἀκαλαισθησία, γιὰ νά μὴ εἰπῆ ἐπίσης κάποιος καὶ πρὸς ἐμᾶς· ὁ ἵππος τοῦ ἀξίζει δεκαπέντε τάλαντα ἢ τὸ χωράφι ἢ ὁ ὑπηρέτης ἢ τὸ χρυσάφι, αὐτὸς ὁμῶς τιμᾶται τρία
- 2 χάλκινα νομίσματα. Ἀφαίρεσε λοιπὸν ἀμέσως τὰ στολίδια ἀπὸ τὶς γυναῖκες καὶ τοὺς ὑπηρέτες ἀπὸ τοὺς αὐθέντες, καὶ τότε θὰ εὔρης ὅτι οἱ κύριοι δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ τοὺς ἀγορασμένους δούλους οὔτε στὸ βάδισμα οὔτε στὸ βλέμμα οὔτε στὸ μίλημα· τόσο πολὺ δηλαδὴ ὁμοιάζουν μὲ τοὺς δούλους των. Ἀλλὰ διακρίνονται καὶ κατὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀσθενέστεροι τῶν ὑπηρετῶν καὶ ἔχουν ἀνατραφῆ νοσηρότερα.
- 3 Ἡ ἄριστη διδαχὴ ποὺ πρέπει νά τὴν ἀναφέρωμε σὲ κάθε εὐκαιρία εἶναι τούτη, ὅτι ὁ μὲν ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εἶναι σὺμφρων καὶ δίκαιος, συναθροίζει τὰ χρήματα στὸν οὐρανὸ, αὐτὸς, ἀφοῦ ἐπώλησε τὰ ἐπίγεια κτήματα καὶ τὰ ἔδωσε στοὺς πτωχοὺς, ἀνακαλύπτει τὸν ἀνώλεθρο θησαυρό, ὅπου
- 4 δὲν ὑπάρχει οὔτε σκόρος οὔτε ληστής. Αὐτὸς εἶναι πράγματι μακάριος, ἔστω κι' ἂν εἶναι μικρὸς καὶ ἀσθενὴς καὶ ἄδοξος, καὶ κατέχει πραγματικὰ μεγάλο πλοῦτο. Ἄν ὁμῶς ἔχη μεγαλύτερο πλοῦτο ἀπὸ τοῦ Κινύρα καὶ τοῦ Μίδα¹, ἀλλὰ εἶναι ἄδικος καὶ ὑπερήφανος, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ διασκέδαζε μὲ πορφύρα καὶ βύσσο καὶ περιφρονοῦσε τὸν Λάζαρο², εἶναι ἄθλιος καὶ ζῆ θλιβερά, καὶ δὲν θὰ ζήσει.

35,1 Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ πλοῦτος ὁμοιάζει μὲ ἔρπετό,

2. Λουκᾶ 16,19 ἔ.

ἐπίσταιτο λαβέσθαι ἀβλαβῶς, πόρρωθεν ἀκινδύνως ἄκρας οὐ-
 ρᾶς ἀνακρημνὰς τὸ θηρίον, περιπλέξεται τῇ χειρὶ καὶ δήξεται·
 δεινὸς δὲ καὶ ὁ πλοῦτος ἰλυσπώμενος παρὰ τὴν ἔμπειρον ἢ
 ἄπειρον αὐτοῦ λαβὴν προσφῶναι καὶ δάκνειν, εἰ μὴ τις αὐτῶ κα-
 ταμεγαλοφρονῶν ἐπιστημόνως χρῶτο, ἵνα σὺν τῇ ἐπωδῇ τοῦ
 Λόγου καταξέσηται μὲν τὸ θηρίον, αὐτὸς δὲ ἀπαθὴς μείνη.

2 Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, τὰ πλείονος ἄξια κεκτημένος πλούσιος ὧν μό-
 νος ἐλελήθει· πολλοῦ δὲ ἄξια οὐ λίθος, οὐκ ἄργυρος, οὐκ ἐσθῆς,
 οὐ κάλλος σώματος, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ, ὅς ἐστι λόγος διὰ τοῦ Παιδα-
 3 γωγοῦ παραδιδόμενος εἰς ἄσκησιν. Λόγος οὗτος ὁ τὴν τρυφὴν
 ἐξομνύμενος, τὴν δὲ αὐτουργίαν διάκονον παρακαλῶν καὶ τὴν
 εὐτέλειαν ἐξυμνῶν τῆς σωφροσύνης τὴν ἔγγονον, «λάβετε παι-
 δεῖαν», φησί, «καὶ μὴ ἀργύριον, καὶ γινῶσιν ὑπὲρ χρυσίον δεδο-
 κημασμένον· κρείσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν, πᾶν δὲ τί-
 μιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστι». Καὶ πάλιν· «ἐμὲ καρπίζεσθαι ὑπὲρ
 χρυσίον καὶ λίθον τίμιον καὶ ἄργυρον· τὰ γὰρ ἐμὰ γενήματα
 κρεῖττω ἀργυρίου ἐκλεκτοῦ».

4 Εἰ δὲ καὶ διελεῖν χρή, πλούσιος μὲν ὁ πολυκτήμων ἔστω,
 χρυσίῳ σεσαγμένος καθάπερ φασκώλιον ἐρρυπωμένον, εὐσχῆ-
 μων δὲ ὁ δίκαιος, ἐπεὶ εὐσχημοσύνη τάξις ἐστὶν ἐν τῷ δέοντι
 σχηματισμῷ περὶ τὰς διοικήσεις καὶ τὰς ἐπιδόσεις μεμετρημέ-
 5 νη· «εἰσὶ γὰρ οἱ σπεύροντες καὶ πλείονα συνάγοντες», περὶ ὧν
 γέγραπται· «ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐ-
 τοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Ὡστε οὐχ ὁ ἔχων καὶ φυλάττων, ἀλλ'
 ὁ μεταδιδὸς πλούσιος, καὶ ἡ μετάδοσις τὸν μακάριον, οὐχ ἡ

τὸ ὁποῖο, ἂν δὲν γνωρίζῃ κανεὶς νὰ τὸ πιάσῃ ἀβλαβῶς, κρα-
 τώντας το μακριὰ ἀκινδύνως ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς οὐρᾶς, θὰ πε-
 ριπλεχθῆ στὸ χέρι του καὶ θὰ τὸ δαγκάσῃ. Εἶναι καὶ ὁ πλου-
 τος ἱκανός, περιτυλισσόμενος γύρω στὴν ἔμπειρη ἢ ἄπειρη
 λαβὴ του, νὰ κολλήσῃ καὶ νὰ τὴ δαγκάσῃ, ἂν δὲν τὸν χρησι-
 μοποιήσῃ κανεὶς γνωστικὰ μὲ μεγαλοφροσύνη, ὥστε μὲ τὴν
 2 ἀπαθή. Ἄλλὰ, ὅπως φαίνεται, μόνο αὐτὸς ποὺ κατέχει τὰ
 ἀξιολογώτερα δὲν γίνεται ἀντιληπτὸς ὅτι εἶναι πλούσιος· καὶ
 πολὺ ἀξιόλογα δὲν εἶναι ὁ λίθος, ὁ ἄργυρος, τὸ φόρεμα, ἡ
 ὁμορφιὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ, ποὺ εἶναι ὁ λόγος ὁ
 3 παραδιδόμενος διὰ τοῦ Παιδαγωγοῦ πρὸς ἄσκησι. Αὐτὸς ὁ
 Λόγος ποὺ ἀπορρίπτει τὴν τρυφή καὶ προσκαλεῖ ὡς διάκονο
 τὴν αὐτοεργία καὶ ἐξυμνεῖ τὴν λιτότητα, τὸ τέκνο τῆς
 σωφροσύνης, λέγει, «λάβετε παιδεῖα καὶ ὄχι ἄργύριο, καὶ
 γνῶσι ἀνώτερη ἀπὸ δοκιμασμένο χρυσό· διότι εἶναι ἀνώτερη
 ἀπὸ πολυτελεῖς λίθους ἢ σοφία καὶ κανένα πολύτιμο πρᾶγμα
 δὲν συγκρίνεται μὲ αὐτήν»³. Καὶ πάλι· «νὰ καρπώνεσθε ἐμέ-
 να περισσότερο ἀπὸ πολύτιμο λίθο καὶ ἄργυρο· διότι τὰ γεν-
 νήματά μου εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ ἐκλεκτὸ ἄργύριο»⁴.

4 Κι' ἂν πρέπει νὰ κάμωμε καὶ διακρίσεις, ἃς εἶναι πλού-
 σιος ὁ πολυκτῆμων, φορτωμένος μὲ χρυσό σὰν ἀκάθαρτο
 σακκούλι, εὐσχημος δὲ ὁ δίκαιος, ἐπειδὴ εὐσχημοσύνη εἶναι
 τάξις καταλλήλως ρυθμισμένη στὶς διαχειρίσεις καὶ τὶς χο-
 5 ρηγίες· διότι «ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ σπεύρουν καὶ συνάγουν
 περισσότερα»⁵, γιὰ τοὺς ὁποίους λέγεται στὴ Γραφή «ἐσκόρ-
 πισε, ἔδωσε στοὺς πτωχοὺς, ἡ δικαιοσύνη του μένει
 στὸν αἰῶνα»⁶. Ὡστε πλούσιος δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ κατέχει
 πλούτη καὶ τὰ φυλάγει, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ τὰ μοιράζει, καὶ τὸν
 μακάριο δείχνει ἢ μετάδοσις, ὄχι ἢ ἀπόκτησις καὶ καρπὸς

4. Παρμ. 8,19.

5. Παρμ. 11,24.

6. Ψαλμ. 111,9.

κτηῖσις δείκνυσι· καρπὸς δὲ ψυχῆς τὸ εὐμετάδοτον· ἐν ψυχῇ ἄρα τὸ πλούσιον.

36,1 Καὶ μὴν τὰ μὲν ἀγαθὰ ἔστω μόνοις κτητὰ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀγαθοὶ δὲ οἱ Χριστιανοί· ἄφρων δὲ ἢ ἀκόλαστος ἄνθρωπος οὐτ' ἂν αἰσθησιν ἀγαθοῦ σχοίη οὐτ' ἂν κτήσεως τύχοι· μόνοις ἄρα τοῖς Χριστιανοῖς κτητὰ τὰ ἀγαθὰ. Τούτων δὲ τῶν ἀγαθῶν
 2 πλουσιώτερον οὐθέν· πλούσιοι ἄρα οὗτοι μόνοι. Πλοῦτος γὰρ ἀληθινὸς ἢ δικαιοσύνη καὶ ὁ παντὸς θησαυροῦ πολυτιμότερος λόγος οὐκ ἀπὸ θρεμμάτων καὶ χωρίων αὐξανόμενος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δωρούμενος, πλοῦτος ἀναφαιρέτος (ἢ ψυχὴ μόνη θησαυρὸς αὐτοῦ), κτῆμα τῷ κεκτημένῳ ἄριστον, μακάριον τῇ
 3 ἀληθείᾳ παρεχόμενον τὸν ἄνθρωπον. Ὡ γὰρ ἂν ὑπάρχη μηδενὸς μὲν ὀρέγεσθαι τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὧν δὲ ὀρέγεται, τούτων τυγχάνειν, ἀλλὰ καὶ ὧν ὀσίως ἐφίεται, ταῦτα αἰτούμενον λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ, πῶς οὗτος οὐ πολυκτήμων καὶ παγκτήμων, θησαυρὸν ἔχων αἰώνιον τὸν Θεόν; «Τῷ αἰτοῦντι», φησί, «δοθήσεται καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται». Εἰ μηδὲν ἀρνεῖται ὁ Θεός, τὰ πάντα τοῦ θεοσεβοῦς γίνεται.

τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ γενναιοδωρία· ἄρα ὁ πλοῦτος εὐρίσκεται μέσα στὴν ψυχῇ.

- 36,1 Ἐπομένως τὰ ἀγαθὰ ἄς γίνουν κτήματα μόνο τῶν ἀγαθῶν, ἀγαθοὶ δὲ εἶναι οἱ Χριστιανοί, ἐνῶ ὁ ἄφρων ἢ ἀκόλαστος ἄνθρωπος οὔτε αἰσθησι τοῦ ἀγαθοῦ μπορεῖ νὰ λάβῃ οὔτε νὰ τὸ ἀποκτήσῃ μπορεῖ· ἄρα μόνο ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς μποροῦν ν' ἀποκτηθοῦν τὰ ἀγαθὰ. Τίποτε δὲ δὲν εἶναι πλουσιώτερο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ· ἄρα μόνο αὐτοὶ εἶναι πλούσιοι.
- 2 Πράγματι πλοῦτος ἀληθινὸς εἶναι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ὁ πολυτιμότερος ἀπὸ κάθε θησαυρὸ Λόγος, ποῦ δὲν αὐξάνεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν κτηνῶν καὶ τῶν χωραφιῶν, ἀλλὰ δωρίζεται ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι πλοῦτος ἀναφαίρετος (μόνο ἡ ψυχῇ εἶναι ὁ θησαυρὸς του), κτῆμα ἄριστο γιὰ ἐκεῖνον ποῦ τὸ κατέχει,
- 3 ποῦ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο ἀληθινὰ μακάριο. "Ὅποιος λοιπὸν μπορεῖ νὰ μὴ ποθῇ τίποτε ἀπὸ ὅσα δὲν εἶναι στὸ χέρι μας, κι' ὅσα ποθεῖ, μπορεῖ νὰ τὰ ἀποκτᾷ, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐπιθυμεῖ ὀσίως, αὐτὰ μπορεῖ μὲ αἰτησί του νὰ τὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τὸν Θεό, πῶς αὐτὸς δὲν εἶναι πολυκτῆμων καὶ παγκτῆμων, ἔχοντας αἰώνιο θησαυρὸ τὸν Θεό; Διότι λέγει, «σ' αὐτὸν ποῦ ζητεῖ, θὰ δοθῇ, καὶ σ' αὐτὸν ποῦ κρούει, θὰ ἀνοιχθῇ»⁷. Ἄν ὁ Θεὸς δὲν ἀρνήται τίποτε, τὰ πάντα γίνονται τοῦ θεοσεβοῦς.

---

7. Ματθ. 7,7 καὶ παράλληλα.

« ΟΤΙ ΚΑΛΟΝ ΕΦΟΔΙΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΙ
Η ΕΥΤΕΛΕΙΑ »

37.1 Τρυφή δὲ εἰς ἡδονὰς ἀλωμένη χαλεπὸν ἀνθρώποις ναυά-
γιον γίνεται· ἄλλότριον γὰρ τῆς ἀληθοῦς φιλοκαλίας καὶ τῶν
ἀστείων ἡδονῶν ὁ ἡδὺς οὗτος καὶ ἀκλεῆς τῶν πολλῶν βίος.
Φύσει γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὑψηλὸν ἐστὶ ζῶον καὶ γαῦρον καὶ τοῦ
καλοῦ ζητητικόν, ἅτε τοῦ μόνου καλοῦ δημιούργημα, ὁ δὲ ἐπὶ
γαστέρα αὐτῷ βίος ἄσεμνός τε καὶ ἐπονείδιστος καὶ εἰδεχθῆς
2 καὶ καταγέλαστος. Ἄλλοτριώτατον δὲ τῆς θείας φύσεως ἢ φι-
ληδονία, ὁμοίως μὲν σιτεῖσθαι τοῖς στρουθοῖς, ὁμοίως δὲ τοῖς
ὑσὶν καὶ τοῖς τράγοις ὀχεύειν· τὸ γὰρ τὴν ἡδονὴν νομίζειν ἄγα-
θὸν ἄπειροκαλίας ἐστὶ τελείας, φιλοπλουτία δὲ ἐξίστησι τῆς ὀρ-
θῆς διαίτης τὸν ἄνθρωπον ἀπερυθριᾶν πρὸς τὰ αἰσχρὰ ἀναπεί-
θουσα, «ἐὰν μόνον ἔχη δύναμιν καθάπερ θηρίον τοῦ φαγεῖν παν-
τοδαπὰ καὶ πιεῖν ὡσαύτως καὶ ἀφροδισίων πᾶσαν πάντως πα-
ρέχειν πλησμονήν».

3 Διὰ τοῦτο σπανιαίτατα τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ κληρονομεῖ.
Ποῦ τοίνυν τὰ τοσαῦτα παρασκευάζονται ὄψα, ἢ ἵνα μίαν
πληρώσωσι γαστέρα; Τὸ ἀκάθαρτον τῆς γαστριμαργίας οἱ κο-
πρῶνες ἐλέγχουσιν, εἰς οὗς ἀποπτύουσιν ἡμῶν αἱ γαστέρες τῆς
4 δαιτὸς τὰ λείψανα. Ποῦ δὲ τοὺς οἰνοχόους τοὺς τοσοῦτους συνα-

1. Ἐννοεῖται ἠθικῆς ἀκαλαισθησίας.

2. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Νόμοι* 8,831 DE.

3. Βλ. Ματθ. 19,23 καὶ παράλληλα. Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τοῦ δοκιμίου *Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος*.

« ΟΤΙ ΚΑΛΟ ΕΦΟΔΙΟ ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ
Η ΛΙΤΟΤΗΣ »

37,1 Ἡ τρυφηλὴ ζωὴ ποῦ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὶς ἡδονὲς γίνεται φοβερὸ ναυάγιο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, διότι εἶναι ξένος τῆς ἀληθινῆς φιλοκαλίας καὶ τῶν ὠραίων ἡδονῶν ὁ γλυκὺς αὐτὸς καὶ ἄδοξος βίος τῶν πολλῶν. Διότι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ φύσι του εἶναι ζῶο ὑψηλὸ καὶ δραστήριο, καὶ ζητητικὸ τοῦ καλοῦ, διότι εἶναι δημιούργημα τοῦ μόνου καλοῦ, ἐνῶ ὁ βίος ποῦ στηρίζεται στὴν κοιλιὰ εἶναι γι' αὐτὸν ἄσεμνος καὶ ἐπο-
2 νείδιστος, σιχαμερὸς καὶ καταγέλαστος. Ἡ φιληδονία εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς ξένο πρὸς τὴν θεία φύσι· εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ νὰ λαιμαργῇ κανεὶς σὰν τοὺς σπυργίτες καὶ νὰ ἐπιβαίνη σὰν τοὺς χοίρους καὶ τοὺς τράγους. Τὸ νὰ νομίζη δηλαδὴ κανεὶς ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸ, αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τελείας ἀκα-
λαισθησίας¹, ἡ δὲ φιλοπλουτία ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ὀρθὴν δίαιτα, πείθοντάς τον νὰ εἶναι ἀδιάντροπος ἐμ-
πρὸς στὰ αἰσχρά, «ἂν ἀπλῶς καὶ μόνο ἔχη δύναμι, σὰν θη-
ρίο, νὰ τρώγη παντὸς εἴδους τροφές καὶ νὰ πίνη παρομοίως καὶ νὰ ἐξασφαλίζη μὲ κάθε τρόπο κάθε ἀφροδισιακὴ ἱκανο-
νοποίησι»².

3 Γι' αὐτὸ πολὺ σπάνια ὁ φιλόπλουτος κληρονομεῖ τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ³. Γιὰ ποιὸ σκοπὸ λοιπὸν παρασκευάζονται τὰ τόσα πολλὰ φαγητά, παρὰ γιὰ νὰ χορτάσουν μιὰ κοιλιὰ; Τὴν ἀκαθαρσία τῆς γαστριμαργίας μαρτυροῦν οἱ κοπρῶνες, στοὺς ὁποίους οἱ κοιλιές μας ἀπορρίπτουν τὰ λείψανα τοῦ
4 γεύματος⁴. Γιατί μαζεύουν τόσους οἰνοχόους, ἐνῶ μποροῦν

4. Βλ. Ματθ. 15,17.

γείρουσι μιᾶ κύλικι πλησθῆναι δυνάμενοι; Ποῦ δὲ τῶν ἐσθῆτων τὰς κιβωτούς; Τὰ χρυσία δὲ ποῦ; Καὶ τὰ κόσμια ποῦ; Λωποδύταις δὲ αὐτὰ καὶ κακούργοις παρασκευάζονται καὶ τοῖς λίχνοις ὀφθαλμοῖς. «Ἐλεημοσύνη δὲ καὶ πίστις μὴ ἐκλείπεται σε», φησὶν ἡ Γραφή.

38,1 Ἴδου γοῦν καὶ τὸν Θεοβίτην Ἡλίαν καλὸν ὑπόδειγμα τῆς εὐτελείας ἔχομεν, ὅτε «ἐκάθισεν ὑπὸ τὴν ράμνον» καὶ ὁ ἄγγελος αὐτῷ κομίζει τροφάς, «ἐγκρυφίας κρίθινος ἦν καὶ καψάκης 2 ὕδατος». Τοιοῦτον ἄριστον αὐτῷ Κύριος ἐπεμψεν. Ἡμῖν ἄρα ἀνάγκη πρὸς ἀλήθειαν ὁδοιποροῦσιν εὐζώνοις γενέσθαι· «μὴ βαστάζετε», γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, «βαλλάντιον, μὴ πῆραν μηδὲ ὑπόδημα», τουτέστι, μὴ πλοῦτον κτήσησθε τὸν ἐν βαλλαντίῳ μόνον θησαυριζόμενον, μὴ τὰς ἀποθήκας πληρώσητε τὰς ἰδίας ὡς ἐν πῆρᾳ παρατιθέμενοι τὸν σπόρον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις κοινωνήσατε, μὴ ὑποζύγια καὶ οἰκέτας πολυπραγμονεῖτε, οἵτινες ὑποδήματα τῆς πορείας τῶν πλουσίων ἀχθοφοροῦντες ἀλληγο- 3 ρικῶς εἴρηται. Ἀπορριπτέον οὖν τῶν σκευῶν τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ ἐκπώματα καὶ τὸν ὄχλον τῶν οἰκετῶν, καλὰς καὶ σεμνὰς παρὰ τοῦ Παιδαγωγοῦ συνοπαδοῦς αὐτουργίαν καὶ εὐτέλειαν παραλαβόντας· καὶ δὴ βαδιστέον εὐαρμόστως τῷ Λόγῳ, κἄν γυνή τῳ παρῆ καὶ τέκνα· οὐκ ἄχθος ἐστὶν ὁ οἶκος συνεπισπέσθαι μαθὼν ὁδοιπόρῳ σώφρονι.

39,1 Σταλτέον δὲ καὶ τὴν φίλανδρον γυναῖκα τάνδρῳ παραπλησίως ὁδοιπορικῶς, καλὸν ἐφόδιον τῆς εἰς οὐρανοῦς πορείας εὐτέλειαν ἐπιφερομένους ἅμα σεμνότητι σώφρονι· μέτρον δὲ καθάπερ ὁ ποὺς τοῦ ὑποδήματος, οὕτω καὶ τῆς κτήσεως ἐκάστου

5. Βλ. Ματθ. 6,20 καὶ παράλληλα.

6. Παρμ. 3,3.

νά χορτάσουν μ' ἓνα κύπελλο; Σὲ τί χρησιμεύουν τὰ σεντούκια μὲ τὰ ἐνδύματα; Σὲ τί τὰ χρυσᾶ; Σὲ τί τὰ κοσμήματα; Παρασκευάζονται γιὰ τοὺς λωποδύτες καὶ τοὺς κακούργους καὶ τοὺς λαιμάργους ὀφθαλμούς⁵. Ἡ Γραφή λέγει, «οἱ ἐλεημοσύνες καὶ ἡ καλὴ πίστις νὰ μὴ σ' ἐγκαταλείψουν»⁶.

- 38,1 Ἴδού, ἔχομε καὶ τὸν Θεοβίτη Ἡλία καλὸ ὑπόδειγμα ὀλιγαρκείας, ὅταν «ἐκάθησε κάτω ἀπὸ τὸ παλιούρι» καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ ἔφερε τροφές, «ποὺ ἦταν ἓνα καρβέλι κριθαρένιο καὶ μιὰ στάμνα μὲ νερό»⁷. Τέτοιο γεῦμα τοῦ ἔστειλε ὁ Κύριος. Γιὰ μᾶς λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνωμε εὐζωνοί⁸, ἀφοῦ ὁδοιποροῦμε πρὸς τὴν ἀλήθεια. Διότι ὁ Κύριος εἶπε, «νὰ μὴ βαστάζετε βαλλάντιο οὔτε σακκούλι οὔτε ὑπόδημα»⁹, δηλαδή νὰ μὴ ἀποκτήσετε πλοῦτο ποὺ τοποθετεῖται μόνο στὸ βαλλάντιο, νὰ μὴ γεμίσετε μόνο τὶς δικές σας ἀποθήκες, σὰν νὰ βάζετε τὸν σπόρο στὸ σακκούλι, ἀλλὰ νὰ διαθέσετε καὶ στοὺς ἔχοντας ἀνάγκη, νὰ μὴ πολυασχολῆσθε μὲ ὑποζύγια καὶ ὑπηρέτες, οἱ ὁποῖοι ἀλληγορικῶς λέγονται ὑποδήματα γιὰ τὸ βάδισμα τῶν πλουσίων, ἐπειδὴ μεταφέρουν φορτία.
- 3 Πρέπει λοιπὸν ν' ἀπορρίψη κανεῖς τὰ ἄφθονα σκεύη, καὶ τὰ ἄργυρᾶ καὶ χρυσᾶ κύπελλα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπηρετῶν, παίρνοντας ἀπὸ τὸν Παιδαγωγὸ καλὲς καὶ σεμνὲς συνοδοὺς, τὴν αὐτοεργασία καὶ τὴν λιτότητα· καὶ μάλιστα πρέπει νὰ βαδίζη ἀρμονικὰ μὲ τὸν Λόγο, ἔστω κι' ἂν ἔχη γυναῖκα καὶ παιδιά. Ὁ οἶκος ποὺ ἔμαθε ν' ἀκολουθῆ κανονικὰ ἓνα σῶφρονα ὁδοιπόρο δὲν εἶναι βᾶρος.

- 39,1 Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐτοιμασθῆ καὶ ἡ φίλανδρη γυναῖκα γιὰ τὴν ὁδοιπορία μαζί μὲ τὸν ἄνδρα, φέροντας τὴν λιτότητα μαζί μὲ τὴν συνετὴ σεμνότητα ὡς καλὸ ἐφόδιο τῆς πορείας πρὸς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ ὅπως μέτρο τοῦ ὑποδήματος εἶναι

7. Γ' Βασ. 19,4–6.

8. Δηλαδή νὰ ἐτοιμασθοῦμε μὲ τὴν ἀνετη γιὰ τὴν ὁδοιπορία ἐνδυμασία, ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τάγματος τῶν εὐζώνων.

9. Λουκᾶ 10,4 καὶ παράλληλα.

τὸ σῶμα· τὸ δὲ περιττόν, ἃ δὴ φασὶ κόσμια, καὶ τὰ ἐπιπλα τῶν
 2 πλουσίων ἄχθος ἐστίν, οὐ κόσμος τοῦ σώματος. Χρὴ δὲ τὸν
 ἀναβαίνειν βιαζόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς καλὴν βακτηρίαν τὴν
 εὐεργεσίαν περιφέρειν καὶ τοῖς θλιβομένοις μεταδεδωκότα τῆς
 ἀληθοῦς ἀναπαύσεως μεταλαμβάνειν· ὁμολογεῖ γὰρ ἡ Γραφή,
 ὡς ἄρα «λύτρον ἐστὶν ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος πλοῦτος», τουτέ-
 στιν, εἰς πλουτῆ, μεταδόσει σωθήσεται.

3 Καθάπερ γὰρ τῶν φρεάτων ὅσα πέφυκεν βρῦειν ἀπαντλού-
 μενα εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναπιδύει μέτρον, οὕτως ἡ μετάδοσις ἀγαθῆ
 φιλανθρωπίας ὑπάρχουσα πηγῆ, κοινωνοῦσα τοῖς διψῶσι τοῦ
 ποτοῦ αὐξεται πάλιν καὶ πίμπλαται, ὃν τρόπον ἐπὶ τοὺς θηλαζο-
 μένους ἢ καὶ βδαλλομένους μαστοῦς ἐπιρρεῖν εἶωθε τὸ γάλα.

3 Ἄνευ δεῆς γὰρ ὁ τὸν παντοκράτορα Θεὸν Λόγον ἔχων καὶ οὐδε-
 νὸς ὧν χρήζει ἀπορεῖ ποτε· κτήσις γὰρ ὁ Λόγος ἀνευ δεῆς καὶ
 εὐπορίας ἀπάσης αἴτιος.

40.1 Εἰ δέ τις φαίη ἐωρακένας πολλάκις ἄρτου πενόμενον δί-
 καιον, σπάνιον μὲν τοῦτο, καὶ ἔνθα οὐκ ἄλλος δίκαιος, ἀναγνώ-
 τω δὲ ὁμοῦς κάκεῖνο· «οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ δίκαιος,
 ἀλλ' ἐν τῷ ρήματι Κυρίου», ὅς ἐστιν ἄρτος ἀληθινός, ἄρτος οὐ-
 2 ρανῶν. Οὐκ ἄρα ποτὲ ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ ἄπορος, ἕως ἂν ἔχη σῶαν
 τὴν πρὸς Θεὸν ὁμολογίαν· πάρεστι μὲν γὰρ αὐτῷ αἰτεῖσθαι καὶ
 λαμβάνειν ὧν ἂν δέηται παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων καὶ τῶν

10. Βλ. Ματθ. 11,12 καὶ παράλληλα.

11. Παρμ. 13,8.

- τὸ πόδι, ἔτσι γιὰ κάθε ἀπόκτημα μέτρο εἶναι τὸ σῶμα· τὰ δὲ περιττά, ὅσα ὀνομάζουν κοσμήματα, ὅπως καὶ τὰ ἐπιπλα τῶν
- 2 πλουσίων, εἶναι βάρος, ὄχι στολίδι τοῦ σώματος. Ὅποιος βιάζεται ν' ἀνεβῆ στοὺς οὐρανοὺς πρέπει νὰ ἔχη τὴν εὐεργεσία ὡς καλὴ βακτηρία¹⁰ καὶ μεταδίδοντας ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του στοὺς θλιμμένους νὰ λαμβάνη μέρος στὴν ἀληθινὴ ἀνάπαυσι. Διότι ἡ Γραφὴ ὁμολογεῖ ὅτι «λύτρο τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ πλοῦτος του»¹¹, δηλαδή, ἂν εἶναι πλούσιος, θὰ σωθῆ μὲ τὴν ἐλεημοσύνη.
- 3 Ὅπως δηλαδή τὰ φρέατα, ὅσα ἔχουν τρεχούμενο νερό, μετὰ τὴν ἀντλησι φθάνουν πάλι στὸ παλαιό τους μέτρο, ἔτσι ἡ ἀγαθὴ μετάδοσις, ὄντως ἀγαθὴ πηγὴ φιλανθρωπίας, ὅταν μοιράζεται τὸ ποτὸ μὲ τοὺς διψασμένους, αὐξάνει πάλι καὶ γεμίζει, καθ' ὅμοιο τρόπο μὲ τὸ γάλα ποὺ ρεεὶ φυσικὰ πρὸς
- 4 τοὺς μαστοὺς ποὺ θηλάζονται ἢ ἀρμέγονται. Ὅποιος δηλαδή κατέχει τὸν Παντοκράτορα Θεὸ Λόγο εἶναι ἀνενδεὴς καὶ δὲν τοῦ λείπει ποτὲ τίποτε ἀπὸ ὅσα χρειάζεται· διότι ὁ Λόγος εἶναι ἀνενδεὴς κτῆσις καὶ αἴτιος κάθε εὐπορίας.
- 40,1 Ἄν πάλι εἰπῆ κανεὶς ὅτι ἔχει ἰδεῖ πολλὰς φορὰς κάποιον δίκαιο νὰ στερηθῆ τὸν ἄρτο¹², αὐτὸ βέβαια εἶναι σπάνιο καὶ συμβαίνει ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄλλος δίκαιος, ἃς ἀναγνώση ὅμως κι' ἐκεῖνο· «δὲν ζῆ ὁ ἀνθρώπος μόνο μὲ ἄρτο, ἀλλὰ μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου»¹³, ποὺ εἶναι ὁ ἀληθινὸς ἄρτος, ὁ ἄρτος τῶν οὐρανῶν¹⁴. Δὲν εἶναι λοιπὸν ποτὲ ἄπορος ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος, ἐφ' ὅσον ἔχει ἀκέραια τὴν ὁμολογία πρὸς τὸν Θεό· διότι τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ζητῆ καὶ νὰ λαμβάνη ὅσα χρειάζεται ἀπὸ τὸν Πατέρα τῶν ὅλων¹⁵ καὶ ν' ἀπολαμβάνη

12. Βλ. Ψαλμ. 36,25.

13. Δευτ. 8,3. Ματθ. 4,4 καὶ παράλληλα.

14. Βλ. Ἰω. 6,31 ἐ.

15. Ματθ. 7,7 καὶ παράλληλα.

ιδίων ἀπολαύειν, εἰ φυλάττοι τὸν Υἱόν· πάρεστι δὲ καὶ τοῦτο, 3 μηδεμιᾶς ἐνδείας αἰσθάνεσθαι. Ὁ παιδαγωγικὸς ἡμῶν οὗτος Λόγος τὸν πλοῦτον ἡμῖν δίδωσι, καὶ πλουτεῖν οὐ φθόνος τὸ ἀνευδεῆς κτωμένοις δι' αὐτοῦ· ὁ τοῦτον ἔχων τὸν πλοῦτον βασιλείαν κληρονομήσει Θεοῦ.

τὰ ἀγαθὰ του, ἂν διατηρῆ τὸν Υἱό¹⁶ τοῦ παρέχεται ἐπίσης
3 καὶ τοῦτο, τὸ νὰ μὴ αἰσθάνεται καμμιὰ ἔλλειψι. Αὐτὸς ὁ
Παιδαγωγικός μας Λόγος μᾶς δίδει τὸν πλοῦτο, καί, ἀπο-
κτώντας δι' αὐτοῦ τὴν ἐπάρκεια, δὲν ἔχομε τὸν πόθο πλουτι-
σμοῦ. Ὅποιος ἔχει αὐτὸν τὸν πλοῦτο θὰ κληρονομήσῃ τὴν
βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

---

16. Λουκᾶ 11,28.

Η΄

〈 ΟΤΙ ΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΗΣ ΕΙΣΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ 〉

41,1 Εί δέ τις ὑμῶν φεύζεται διὰ τέλους τρυφήν εὐτελείᾳ τιθη-
νούμενος, μελετήσῃ ρᾶον τοὺς ἀκοσμίους ὑπομένειν πόνους, τὰς
ἐκουσίους θλίψεις γυμνάσματα συνεχῶς ποιούμενος διωγμῶν,
όπότε εἰς ἀναγκαίους ἔλθῃ πόνους καὶ φόβους καὶ λύπας, οὐκ
ἀμελέτητος ὢν καρτερεῖν. Διὰ τοῦτό τοι πατρίδα ἐπὶ γῆς οὐκ
2 ἔχομεν, ὡς ἂν καταφρονοῖμεν τῶν ἐπιγείων κτημάτων. Πλου-
σιωτάτη δὲ ἡ εὐτέλεια ἕξις οὔσα ἀνελλιπῆς ἐν δαπάναις ταῖς εἰς
ἃ χρῆ καὶ ἐφ' ὅσον χρῆ τελεῖσθαι προσηκούσαις· τέλη γὰρ τὰ
δαπανήματα.

3 Ὅπως μὲν οὖν συμβιωτέον ἀνδρὶ τὴν γυναῖκα καὶ περὶ αὐ-
τουργίας καὶ οἰκουρίας καὶ οἰκετῶν χρήσεως, πρὸς δὲ καὶ τῆς
ᾧρας τοῦ γάμου καὶ τῶν ὄσα γυναιξὶν ἀρμόζει, ἐν τῷ γαμικῷ
διέξιμεν λόγῳ· ἃ δὲ ἀρμόδια πρὸς παιδαγωγίαν, ταῦτα ἡμῖν νῦν
παραθετέα μόνον ἐν ὑπογραφῆς μέρει παρασημειούμενοις Χρι-
4 στιανῶν τὸν βίον. Καὶ δὴ τὰ μὲν πλεῖστα ἤδη λέλεκται καὶ πε-
παιδαγώγηται, ὃ δὲ ἔτι λοιπόν, ὑποθησόμεθα· οὐ γὰρ μικρὰ
ροπὴ εἰς σωτηρίαν τὰ ὑποδείγματα.

Ὅρα·
φησὶν ἡ τραγωδία,

1. Ἐβρ. 13,14. Φιλ. 3,20.

2. Βλ. Στρωματεῖς 7,75,1. 7,78,3.

3. Ἴσως πρόκειται γιὰ μικρὸ δοκίμιο, ἀντίστοιχο τοῦ *Περὶ ἐγκρατείας*, τὸ
ὁποῖο ἀναφέρεται παραπάνω, *Παιδαγωγὸς* 2,94,1. Ἦ πρόκειται γιὰ σχετικὰ κε-
φάλαια στοὺς *Στρωματεῖς* (2,137–146. 4,125–129).

« ΟΤΙ ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ
ΣΠΟΥΔΑΙΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ »

- 41,1 Ἐάν τις ἀπό σᾶς, τρεφόμενος μέ τήν λιτότητα, ἀπο-
φύγη ἐντελῶς τήν τρυφή, θά συνηθίσῃ νά ὑπομένη εὐκολώ-
τερα τίς ἀκούσιες ταλαιπωρίες, ἐνῶ τίς ἐκούσιες θλίψεις θά
τίς καθιστᾶ συνεχῶς γυμνάσματα γιά τοὺς διωγμούς, ὥστε,
ὅταν περιπέσῃ σέ ἀναγκαστικές δυσκολίες καί φοβίες καί
λύπες, νά μὴ εἶναι ἀπροετοίμαστος νά καρτερῇ. Καί γι' αὐτὸ
βέβαια δὲν ἔχομε ἀληθινὴ πατρίδα ἐπάνω στή γῆ¹, ἔτσι ὥστε
2 νά καταφρονοῦμε τὰ ἐπίγεια κτήματα². Εἶναι δὲ πλουσιώτατη
κατάστασις ἡ εὐτέλεια, πού εἶναι ἐπαρκῆς γιά κατάλληλες
δαπάνες σέ ὅσα πρέπει καί ἐφ' ὅσον πρέπει νά τελοῦνται·
διότι τὰ δαπανήματα εἶναι τέλη.
- 3 Πῶς λοιπὸν πρέπει νά συμβιώνῃ μέ τὸν ἄνδρα ἢ γυναῖκα
καί περὶ τῆς αὐτοεργίας καί τοῦ νοικοκυριοῦ καί τῆς χρήσε-
ως τῶν ὑπηρετῶν, καθὼς ἐπίσης καί περὶ τῆς κατάλληλης
ἡλικίας γιά τὸν γάμο καί περὶ ὅλων ὅσα ἀρμόζουν στίς γυ-
ναῖκες, τὰ ἀναπτύσσομε στήν πραγματεία *Περὶ τοῦ γάμου*³.
Ἐδῶ πρέπει νά παρατεθοῦν τώρα ὅσα εἶναι κατάλληλα γιά
τὴν παιδαγωγία, καθὼς ἰχνογραφοῦμε μέ ὑποδείγματα τῶν
4 βίο τῶν Χριστιανῶν. Τὰ περισσότερα ἄλλωστε ἀπὸ αὐτὰ
ἔχουν ἤδη λεχθῆ καί ἔχουν ἐξηγηθῆ παιδαγωγικῶς· θά πα-
ρουσιάσωμε λοιπὸν ὅσα ὑπολείπονται. Διότι τὰ παραδείγμα-
τα δὲν ἐπηρεάζουν λίγο πρὸς τὴν σωτηρία.

Βλέπε·

λέγει ἡ τραγωδία

Ὀδυσσέως ἄλοχον οὐ κατέκτανε
 Τηλέμαχος· οὐ γὰρ ἐπεγάμει πόσει πόσιν,
 μένει δὲ ἐν οἴκοις ὑγιὲς εὐναστήριον.

Ὀνειδίζων τις μοιχείαν ἀσελγῆ καλὴν εἰκόνα σωφροσύνης ἐδεί-
 5 κνυε φιλανδρίαν· τοὺς δὲ Εἴλωτας (οἰκετῶν ὄνομά εἰσιν οἱ Εἴ-
 λωτες) οἱ Λακεδαιμόνιοι μεθύειν ἀναγκάζοντες ἐδείκνυον σφί-
 σιν αὐτοῖς τῆς μέθης τὰ ἔργα σωφρονοῦσιν ἐν θεραπείας καὶ
 διορθώσεως μέρει.

42,1 Παραφυλάττοντες δ' οὖν τὴν ἐκείνων ἀσχημοσύνην, ὡς μὴ
 περιπέσοιεν αὐτοὶ ταῖς ὁμοίαις καταγνώσεσιν, ἐπαιδεύοντο τῷ
 ἐπονειδίστῳ τῶν μεθύνων εἰς τὸ ἑαυτῶν ἀναμάρτητον ὠφε-
 λούμενοι. Τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μὲν διδαχθέντες ἐσώθησαν, οἱ
 δὲ αὐτοδιδάκτως ἢ ἐζήλωσαν ἢ ἐζήτησαν ἀρετὴν.

2 Κεῖνος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ·
 οὗτός ἐστιν Ἀβραὰμ ὁ ζητήσας τὸν Θεόν·
 ἐσθλὸς δ' αὖ κακεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·

3 οὗτοί εἰσιν οἱ μαθηταὶ οἱ πεισθέντες τῷ Λόγῳ· διὰ τοῦτο ὃ μὲν
 ἤκουσε φίλος, οἱ δὲ ἀπόστολοι, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν ὃ μὲν
 πολυπραγμονῶν, οἱ δὲ κηρύσσοντες. Λαοὶ δὲ ἄμφω, ἀμφοῖν δὲ
 τούτοις οἱ ἀκροαταί, ὃ μὲν ὠφελούμενος διὰ τὴν ζήτησιν, ὃ δὲ
 σωζόμενος διὰ τὴν εὐρεσιν.

43,1 Ὅς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων
 ἐν θυμῷ βάλληται, ὃ δ' αὐτ' ἀχρήσιος ἀνήρ.

Λαὸς ἄλλος ἐστίν, ἐθνικὸς ἀχρεῖος οὗτος ὁ λαὸς ὁ μὴ Χριστῷ

4. ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, Ὀρέστης, 588–590.

5. Λακεδαιμονίων Ἐπιτηδεύματα 239 Α.

6. ΗΣΙΟΔΟΥ, Ἔργα καὶ ἡμέραι 239. 295.

7. Βλ. παρπάνω 3,12,4. Ὁ Ἀβραὰμ εὗρηκε τὴν ἀλήθεια μόνος του, ὡς

Δὲν ἐφόνευσε τὴν σύζυγο τοῦ Ὀδυσσέως ὁ Τηλέμαχος·
διότι αὐτὴ δὲν ἀντήλλασσε σύζυγο μὲ σύζυγο,
καὶ στὸ σπίτι τὸ συζυγικὸ κρεβάτι μένει ἀγνό⁴.

Ὀνειδίζοντας τὴν ἀσελγῆ μοιχεία ἔδειξε τὴ φιλανδρία ὡς
5 καλὴ εἰκόνα σωφροσύνης. Ἐξ ἄλλου ἀναγκάζοντας οἱ Λακε-
δαιμόνιοι τοὺς Εἴλωτες (οἱ Εἴλωτες εἶναι ὄνομα δούλων) νὰ
μεθοῦν⁵ ἔδειχναν στοὺς ἑαυτοὺς των, πού ἔμεναν νηφάλιοι,
τὰ ἀποτελέσματα τῆς μέθης σὰν μέθοδο θεραπείας καὶ διορ-
θώσεως.

42,1 Παρατηρώντας λοιπὸν τὴν ἀσχημοσύνη ἐκείνων, ὥστε
νὰ μὴ περιπέσουν σὲ παρόμοια παραπτώματα, ἐπαιδεύονταν
μὲ τὴν ἐπονείδιστη διαγωγή τῶν μεθυσμένων, ὠφελούμενοι
στὴν διατήρησι τῆς ἀναμαρτησίας των. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-
πους ἄλλοι ἐσώθηκαν διδασκόμενοι, ἄλλοι ἐζήλωσαν ἢ ἐζή-
τησαν τὴν ἀρετὴν αὐτοδίδακτοι.

2 Ἐκεῖνος εἶναι ἄριστος, πού σκέπτεται τὰ πάντα μόνος του·
τέτοιος εἶναι ὁ Ἀβραάμ πού ἐζήτησε τὸν Θεό·

σωστά⁶.

ἀλλὰ σοφὸς εἶναι κι' ὁποῖος ἀκούει αὐτὸν πού ὠμίλησε

3 Αὐτοὶ εἶναι οἱ μαθηταὶ πού ἐπείσθησαν στὸν Λόγο. Γι' αὐτὸ
ἐκεῖνος ὠνομάσθηκε φίλος⁷, κι' αὐτοὶ ὠνομάσθησαν ἀπό-
στολοι, ἂν καὶ τὸν ἴδιο καὶ μοναδικὸ Θεὸ αὐτὸς μὲν ἀναζη-
τεῖ, ἐκεῖνοι δὲ κηρύσσουν. Λαοὶ εἶναι καὶ οἱ δύο πού ἀκού-
ουν αὐτοὺς τοὺς δύο, Ἀβραάμ καὶ Ἀποστόλους, ὁ ἕνας ὠφε-
λούμενος ἀπὸ τὴν ἀναζήτησι, ὁ ἄλλος σωζόμενος ἀπὸ τὴν
εὕρεσι.

43,1 Ἐκεῖνος ὅμως, πού οὔτε ὁ ἴδιος κατανοεῖ οὔτε ἄλλον
ἀκούοντας τὰ βάζει στὸ νοῦ του, εἶναι ἄχρηστος ἄνθρωπος⁸.

Υπάρχει ἕνας ἄλλος λαός, ὁ ἀχρεῖος τοῦτος ἐθνικὸς λαός,

αὐτοδίδακτος, ὄχι ὡς μαθητῆς, κατὰ τὸν Κλήμεντα.

8. ΗΣΙΟΔΟΥ, Ἔργα καὶ ἡμέραι, 296-297.

2 ἐπόμενος· πολυτρόπως δὲ ὁμῶς ὠφελῶν ὁ Παιδαγωγὸς ὁ φι-
 λάνθρωπος τὰ μὲν παρήνευσε, τὰ δὲ καὶ ὠνειδίσει, τὸ δὲ καὶ ἄλ-
 λων ἀμαρτανόντων τὸ αἴσχος αὐτῶν ὑπέδειξεν ἡμῖν καὶ τὴν ἐπὶ
 τούτῳ τιμωρίαν ψυχαγωγῶν τε ἅμα καὶ νοουθετῶν ἐφανέρωσε,
 3 φιλάνθρωπον ἀποτροπὴν τῆς κακίας μηχανώμενος διὰ τῆς τῶν
 προπεπονηθῶτων ἐνδείξεως· δι' ὧν εἰκόνων σαφέστατα τοὺς μὲν
 ἔπαυσε κακῶς διατεθέντας, τοὺς δὲ τὰ ἴσα τολμῶντας ἐκώλυ-
 σεν, ἄλλους εἰς ὑπομονὴν ἐθεμελίωσεν, ἑτέρους ἔπαυσε κακίας,
 τοὺς δὲ καὶ ἰάσατο τῇ τοῦ ὁμοίου θεωρίᾳ μεταθεμένους ἐπὶ τὸ
 4 βέλτιον. Τίς γὰρ οὐκ ἂν παραφυλάξαιτο, ἐπόμενός τῳ καθ'
 ὁδόν, εἴτα μέντοι τοῦ προτέρου εἰς βόθρον ἐμπεσόντος, μὴ οὐχὶ
 ἀποκλῖναι τὸν ἴσον κίνδυνον, τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἀμαρτίας φυ-
 λαξάμενος; Τίς δὲ αὖθις ἀσκητῆς ὢν, καταμαθὼν τῆς φιλοδο-
 ξίας τὴν ὁδὸν καὶ τὸ ἔπαθλον ἰδὼν τὸν πρὸ αὐτοῦ ἀγωνιστὴν εἰ-
 ληφότα, οὐκ ἐπὶ τὸν στέφανον ἵεται καὶ αὐτός, μιμούμενος τὸν
 5 πρεσβύτερον; Πολλαὶ τοιαῦται τῆς θεϊκῆς σοφίας αἱ εἰκόνες·
 ἐνὸς δὲ ὑποδείγματος μνησθήσομαι καὶ διὰ βραχέων παραθήσο-
 μαι· τὸ Σοδομιτῶν πάθος κρίσις μὲν ἀδικήσασι, παιδαγωγία δὲ
 ἀκούσασιν.

44,1 Οἱ Σοδομίται ὑπὸ πολλῆς τρυφῆς ἐξοκείλαντες εἰς ἀσέλ-
 γειαν, μοιχεύοντες μὲν ἀδεῶς, περὶ δὲ τὰ παιδικὰ ἐκμανῶς
 ἐπτοημένοι, ἐπεῖδεν αὐτοὺς ὁ παντεπόπτης Λόγος, ὃν οὐκ ἔστι
 λαθεῖν ἀνόσια δρῶντας, οὐδὲ ἐπηρέμησεν τῇ ἀσελγείᾳ αὐτῶν ὁ
 2 ἄγρυπνος τῆς ἀνθρωπότητος φύλαξ. Ἀποτρέπτων δὲ ἡμᾶς τῆς
 μιμήσεως τῆς ἐκείνων, πρὸς σωφροσύνην τὴν αὐτοῦ παιδαγω-

9. Ματθ. 15,14 καὶ παράλληλα.

10. Α' Κορ. 9,24-25.

11. Γεν. 19,1-25.

- 2 πού δὲν ἀκολουθεῖ τὸν Χριστό· ἀλλὰ ὁ φιλάνθρωπος Παιδαγωγός, ὠφελώντας πολυτρόπως τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ παρήνεσε καὶ ἄλλα ὠνείδισε καὶ μᾶς ὑπέδειξε τὸ αἴσχος αὐτῶν ὅταν ἀμαρτάνουν ἄλλοι, καὶ ἐφάνέρωσε τὴν τιμωρία γι' αὐτά, καθοδηγώντας καὶ νουθετώντας συγχρόνως, ἐπινοώντας φιλανθρώπως τρόπο ἀποτροπῆς τῆς κακίας μὲ τὴν ὑπό-
- 3 δειξι ἐκείνων πού ἔπαθαν προηγουμένως. Μὲ τὶς εἰκόνες αὐτὲς σαφέστατα ἄλλους ἐσταμάτησε, ἐνῶ ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι, ἄλλους πού ἐτολμοῦσαν νὰ διαπράξουν τὰ ἴδια τοὺς ἐμπόδισε, ἄλλους τοὺς ἐθεμελίωσε στὴν ὑπομονή, ἄλλους τοὺς ἔπαυσε ἀπὸ τὴν κακία, ἄλλους τοὺς ἐθεράπευσε μεταθέτοντάς τους μὲ τὴν θέα τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ καλύτερο.
- 4 Πράγματι ποιός δὲν θὰ προφυλαγόταν στὸν δρόμο, ἀκολουθώντας κάποιον σ' αὐτόν, κι' ἂν ἔπεφτε ἐκεῖνος στὸν βόθρο⁹, δὲν θὰ ἐφυλαγόταν ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῆς ἀμαρτίας γιὰ νὰ ξεφύγη τὸν ἴδιο κίνδυνο; Ποιός πάλι ἀθλητής, πού ἐγνώρισε τὴν ὁδὸ τῆς φιλοδοξίας κι' εἶδε τὸν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἀγωνιστὴ νὰ παίρνη τὸ ἔπαθλο, δὲν τρέχει κι' αὐτὸς πρὸς τὸ ἴδιο
- 5 στεφάνι¹⁰, μιμούμενος τὸν παλαιότερο; Εἶναι πολλὲς τέτοιες οἱ εἰκόνες τῆς θεϊκῆς σοφίας· θὰ μνημονεύσω ὁμῶς ἓνα παράδειγμα καὶ θὰ τὸ παραθέσω μὲ συντομία· τὸ πάθημα πού εὗρῆκε τοὺς Σοδομίτες¹¹ πού ἦταν γιὰ τοὺς παραβάτες κρίσις καὶ γιὰ τοὺς ἀκροατὰς παιδαγωγία¹².
- 44,1 Οἱ Σοδομίτες μὲ τὴν πολλὴ τρυφή τους ἐξώκειλαν στὴν ἀσέλγεια, μοιχεύοντας ἄφοβα καὶ ἐπιδιδόμενοι μανιωδῶς στὴν παιδεραστία. Τοὺς παρατήρησε ἀπὸ ἐπάνω ὁ παντεπόπτης Λόγος, τοῦ ὁποίου τὰ μάτια δὲν μποροῦν νὰ ξεφύγουν ὅσοι διαπράττουν ἀνόσιες πράξεις, καὶ ὁ ἄγρυπνος φύλακας¹³ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἔμεινε ἡσυχος ἐμπρὸς στὴν
- 2 ἀσέλγειά τους. Γιὰ νὰ μᾶς ἀποτρέψη ἀπὸ τὴν μίμησι ἐκείνων, παιδαγωγώντας μας πρὸς τὴν σωφροσύνη του, ἐπέβαλε

12. Ἰούδα 7. Β' Πέτρ. 2,6.

13. Ψαλμ. 120,4.

γῶν, τίσιν τοῖς ἀμαρτωλοῖς ἐπιβαλὼν, ὡς μὴ τὸ ἀτιμῶρητον τῆς ἀκολασίας ἀδείας ἐπιρροὴν προσλάβῃ, καταφλεχθῆναι προσέταξε τὰ Σόδομα, ὀλίγον τι τοῦ φρονίμου πυρὸς ἐκείνου ἐπὶ τὴν ἀκολασίαν ἐκχέων, ὡς μὴ ἀκόλαστον αὐτῶν τὸ λάγνον γε-
 3 νόμενον πλατείας ἀναπετάσῃ κλισιάδας τοῖς εἰς ἡδυπάθειαν φε-
 ρομένοις. Γέγονε τοίνυν ἡ Σοδομιτῶν δικαία τιμωρία τῆς εὐλο-
 γίστου τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίας εἰκῶν· οἱ γὰρ μὴ τὰ ὅμοια τοῖς
 κεκολασμένοις ἀμαρτήσαντες οὐ τὴν ὁμοίαν ποτὲ τοῖς ἀμαρτω-
 4 λοῖς ὑπόσχοιεν δίκην τῷ μὴ ἀμαρτεῖν τὸ μὴ παθεῖν πεφυλαγμέ-
 νοι. «Εἰδέναί γὰρ ὑμᾶς», φησὶν ὁ Ἰούδας, «βούλομαι, ὅτι ὁ Θεὸς
 ἀπαξ ἐκ γῆς Αἰγύπτου λαὸν σώσας τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύ-
 σαντας ἀπώλεσεν, ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν
 ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον εἰς κρίσιν μεγάλης
 ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον ἀγρίων ἀγγέλων τετήρηκεν».

45,1 Καὶ κατὰ μικρὸν διδασκαλικώτατα ἐκτίθεται τὰς εἰκόνας
 τῶν κρινομένων· «οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάιν ἐπορεύθη-
 σαν καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ ἐξεχύθησαν καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ
 Κορὲ ἀπώλοντο». Τοὺς γὰρ μὴ δυναμένους ἐξουσίαν υἰοθεσίας
 φέρειν ὁ φόβος μὴ ἐξυβρίζειν διατηρεῖ. Διὰ τοῦτο γὰρ αἱ κολά-
 σεις καὶ αἱ ἀπειλαί, ἵνα, δεῖσαντες τὰς δίκας, τοῦ ἀμαρτάνειν
 2 ἀποσχώμεθα. Ἔχω σοι φιλοκοσμίας κολάσεις διηγῆσασθαι καὶ
 φιλοδοξίας τιμωρίας, οὐκ ἀκρασίας μόνον, πρὸς δὲ καὶ τὰς ἐπὶ

τιμωρία στοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὥστε νὰ μὴ προσλάβῃ ἰσχυρὴ ἐλευθερίας ἢ ἀτιμωρησία τῆς ἀκολασίας· πρόσταξε νὰ καταφλεχθοῦν τὰ Σόδομα, ἐκχύνοντας ὀλίγο ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πῦρ τοῦ φρονηματισμοῦ ἐπάνω στὴν ἀκολασία, ὥστε μὴ τυχὸν ἢ λαγνεῖα τοὺς, παραμένοντας ἀτιμώρητη, ἀνοίξῃ διάπλατα τὶς πύλες σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν κλίσι πρὸς τὴν ἡδυπάθεια. Ἔγινε λοιπὸν ἡ δικαία τιμωρία τῶν Σοδομιτῶν εἰκὼν τῆς εὐλογησῶν σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων· διότι ὅσοι δὲν διέπραξαν τὶς ἴδιες ἁμαρτίες μὲ τοὺς τιμωρηθέντας δὲν θὰ λάβουν ποτὲ ὅμοια τιμωρία μὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἐφ' ὅσον μὲ τὸ νὰ μὴ ἁμαρτάνουν προφυλάσσονται ἀπὸ τὸ νὰ μὴ πάθουν. Διότι ὁ ἀπόστολος Ἰούδας λέγει, «θέλω νὰ γνωρίζετε ὅτι ὁ Θεός, ἀφοῦ μιὰ φορὰ ἔσωσε τὸν λαὸ ἀπὸ τῆ γῆ τῆς Αἰγύπτου, τῆ δεύτερη φορὰ κατέστρεψε ὅσους δὲν ἐπίστευσαν· καὶ ὅτι τοὺς ἀγγέλους ποὺ δὲν ἐκράτησαν τὸ ἀξίωμα τους, ἀλλ' ἐγκατέλειψαν τὸ κατοικητήριό τους, τοὺς ἔχει φυλακίσει μὲ αἰώνια δεσμὰ κάτω ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ δύναμι ἀγρίων ἀγγέλων»¹⁴.

45,1 Καὶ λίγο παρακάτω μὲ τρόπο διδασκαλικώτατο ἐκθέτει τὶς παραστάσεις τῶν γενομένων κρίσεων· «ἀλλοίμονο σ' αὐτούς, ποὺ ἐπορεύθησαν στὴν ὁδὸ τοῦ Κάϊν κι' ἐξεχύθησαν στὴν πλάνη τοῦ Βαλαὰμ καὶ καταστράφηκαν μὲ τὴν ἀντιλογία τοῦ Κορέ»¹⁵. Διότι, ὅσους δὲν μποροῦν νὰ βαστάσουν τὴν ἐλευθερία τῆς υἰοθεσίας, τοὺς συγκρατεῖ ὁ φόβος, ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀλαζονεῖα. Γι' αὐτὸ ἐπιβάλλονται οἱ τιμωρίες καὶ οἱ ἀπειλές, γιὰ νὰ κρατηθοῦμε μακριὰ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, φοβούμενοι τὶς καταδίκες. Μπορῶ νὰ σοῦ διηγηθῶ κολάσεις γιὰ τὴν φιλοκοσμία καὶ τιμωρίες γιὰ τὴν φιλοδοξία, κι' ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀκρασία, καθὼς ἐπίσης καὶ νὰ πα-

15. Ἰούδα 11.

πλούτῳ κακόφρονας παραθέσθαι βλασφημίας, ἐν αἷς διὰ τοῦ φοβεῖν ὁ Λόγος ἀνείργει τῶν ἀδικημάτων. Ἄλλὰ γὰρ φειδόμενος τοῦ μήκους τοῦ συντάγματος τὰς ἐξῆς τοῦ Παιδαγωγοῦ προσάγω σοι ἐντολάς, ἵνα δὴ φυλάξῃ τὰς ἀπειλάς.

ραθέσω τις αὐστηρὲς γιὰ τὸν πλοῦτο ἐπικρίσεις, κατὰ τις ὁποῖες ὁ Λόγος προσπαθοῦσε μὲ τὸν φόβο νὰ μᾶς συγκρατήσῃ ἀπὸ τὰ ἀδικήματα¹⁶. Ἀλλὰ ὑπολογίζοντας τὴν ἔκτασι τοῦ συγγράμματος, σοῦ προτείνω τὴν συνέχεια τῶν ἐντολῶν τοῦ Παιδαγωγοῦ, γιὰ νὰ προφυλαχθῆς ἀπὸ τὰ ἀπειλούμενα.

---

16. Βλ. Ματθ. 19,23 ἐ. καὶ παράλληλα Λουκᾶ 6,24.

〈 ΤΙΝΟΣ ΕΝΕΚΕΝ ΤΟ ΛΟΥΤΡΟΝ ΠΑΡΑΛΗΠΤΕΟΝ 〉

46,1 Βαλανείου τοίνυν (έντεϋθεν γὰρ ἀπετράπην λέγων) τέσσα-
 ρές εἰσιν αἰτίαι, καθ' ἃς ἐπ' αὐτὸ παραγινόμεθα· ἡ γὰρ καθαριό-
 τητος ἔνεκα ἢ ἀλέας ἢ ὑγείας ἢ τελευταῖον ἡδονῆς. Ἡδονῆς μὲν
 οὖν ἔνεκα λουῖσθαι παραπεμπτέον· ἄρδην γὰρ τὴν ἀναίσχυντον
 ἡδονὴν ἐκκοπτέον. Παραληπτέον δὲ τὸ λουτρόν ταῖς μὲν γυναιξί
 2 καθαριότητος ἔνεκεν καὶ ὑγείας, ὑγείας δὲ μόνης ἀνδράσι. Πε-
 ριττὸν δὲ τὸ τῆς ἀλέας ἐξὸν καὶ ἄλλως παραμυθεῖσθαι τὸ κατε-
 σκληκὸς ὑπὸ κρύους. Αἱ δὲ τοῦ βαλανείου συνεχεῖς χρήσεις κα-
 θαιροῦσι τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς φυσικοὺς χαλῶσι τόνους, πολ-
 3 λάκις δὲ ἐκλύσει ἀγοῦσι καὶ λειποθυμίας. Τρόπον γὰρ τινα πί-
 νει τὰ σώματα, ὥσπερ τὰ δένδρα, οὐ μόνον τῷ στόματι, ἀλλὰ
 καὶ τῇ δι' ὄλου τοῦ σώματος κατὰ τὸ λουτρόν, ὡς φασι, πορο-
 ποιία. Τεκμήριον τούτου· διψήσαντες πολλάκις ἔπειτα ἐμβάντες
 4 εἰς τὰ ὕδατα τὴν δίχην ἠκέσαντο. Οὐδκουν, εἰ πρὸς τι ὠφελεῖ τὸ
 λουτρόν, ἤδη σφᾶ ἐκλυτέον αὐτῷ· ἀνθρωπογναφεῖα ἐκάλουν
 αὐτὰ οἱ παλαιοί, ἐπεὶ θᾶττον ἢ προσῆκεν ρακοῖ τὰ σώματα καὶ
 προγηράσκειν ἀναγκάζει καθέψοντα κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ σιδήρῳ
 μαλασσομένης τῇ θερμότητι τῆς σαρκός· έντεϋθεν οἶονεὶ τῆς
 βαφῆς καὶ τῆς στομώσεως τοῦ ψυχροῦ δεόμεθα.

1. Στὸ κεφ. 5 τοῦ παρόντος βιβλίου ἢ παράγρ. 33,3. Ὅμως οὐσιαστικὰ παρεκβατικὸ εἶναι μόνο τὸ κ. 8 (δηλαδὴ οἱ παράγρ. 41–45). Πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν βέβαια ὅτι τοῦτο τὸ κεφάλαιο ἀναφέρεται στὴν χρῆσι τῶν βαλανείων, τῶν δημοσίων λουτρῶν, καὶ ὄχι τῶν λουτήρων ποὺ ὑπῆρχαν στὰ σπίτια, γιὰ πρό-

«ΓΙΑ ΠΙΟ ΛΟΓΟ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΑΜΒΑΝΩΜΕ ΤΟ ΛΟΥΤΡΟ»

46,1 Ἐκαμα μιὰ παρέκβασι ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ λουτροῦ¹. Τέσσερις εἶναι οἱ αἰτίες πού ἐπισκεπτόμαστε τὸ λουτρό· ἡ καθαριότης, ἡ θερμότης, ἡ ὑγεία, ἡ ἡδονή. Τὸ λούσιμο λοιπὸν χάριν τῆς ἡδονῆς πρέπει νὰ τὸ ἀποκλείσωμε, διότι ἡ ἀδιάντροπη ἡδονὴ πρέπει ν' ἀποκοπῆ ριζικά. Πρέπει νὰ λαμβάνωμε τὸ λουτρό, οἱ μὲν γυναῖκες γιὰ χάρι καθαριότητος καὶ 2 ὑγείας, οἱ δὲ ἄνδρες μόνο γιὰ τὴν ὑγεία. Ἡ θέρμανσις εἶναι περιττή, διότι εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνακουφισθῆ καὶ μὲ ἄλλους τρόπους ὁ ὄργανισμὸς πού ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τὸ κρύο. Οἱ συνεχεῖς χρήσεις τοῦ λουτροῦ ὅμως μειώνουν τὶς δυνάμεις καὶ χαλαρώνουν τοὺς φυσικοὺς τόνους, πολλὰς φορές μάλιστα 3 ἐπιφέρουν ἐκλύσεις καὶ λιποθυμίες. Διότι κατὰ κάποιον τρόπο τὰ σώματα, ὅπως τὰ δένδρα, δὲν πίνουν μόνο μὲ τὸ στόμα, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλους τοὺς πόρους των, πού, ὅπως λέγουν, διανοίγονται κατὰ τὸ λουτρό. Ἀπόδειξις εἶναι τοῦτο· 4 πολλὰς φορές ἄνθρωποι πού εἶχαν διψάσει μπαίνοντας στὰ ὕδατα ἱκανοποίησαν τὴ δίψα τους. Ἄν λοιπὸν τὸ λουτρὸ ὠφελῆ σέ κάτι, δὲν πρέπει νὰ ἐξασθενοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μέσω αὐτοῦ· οἱ παλαιοὶ ἀποκαλοῦσαν τὰ λουτρά ἀνθρωποξάντες, ἐπειδὴ κουρελιάζουν τὰ σώματα γρηγορώτερα ἀπὸ ὅ,τι ταιριάζει καὶ τ' ἀναγκάζουν νὰ γεράσουν πρόωρα, διότι ἡ σάρκα σὰν τὸ σίδηρο μαλάσσεται μὲ τὴ θερμότητα· γι' αὐτὸ χρειαζόμαστε, ὅπως τὸ σίδηρο, τὴν βαφή καὶ τὴν στόμωσι μέσα στὸ ψυχρό².

χειρὴ καθαριότητα.

2. Αὐτὰ πού ἀκολουθοῦν ἀποτελοῦν κοινὸ τόπο τῆς ἱατρικῆς θεραπευτικῆς κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ.

47,1 Οὐδὲ μὴν ἐκάστοτε λουτέον, ἀλλ' εἴτε λίαν τις εἴη κενὸς ἢ αὐτῆς πλήρης ἄγαν, παραιτητέον τὸ βαλανεῖον· ναὶ μὴν κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἡλικίαν καὶ τοῦ ἔτους τὴν ὥραν· οὐ γὰρ πάντα 2 οὐδὲ ἀεὶ ὀνίνησιν, ὡς οἱ περὶ ταῦτα σοφοὶ ὁμολογοῦσιν. Ἡμῖν δὲ ἀπόχρη ἢ συμμετρία, ἣν πανταχοῦ βοηθὸν ἐπικαλούμεθα τῷ βίῳ· οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἐνδιατριπτέον τῷ βαλανείῳ ὡς δεῖσθαι χειραγωγοῦ, οὐδὲ συνεχῶς καὶ πολλάκις τῆς ἡμέρας λούεσθαι 3 καθάπερ εἰς ἀγορᾶν θαμίζοντας. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ πλειόνων οἰκετῶν καταιονεῖσθαι ἐξυβρίζειν ἐστὶν εἰς τοὺς πλησίον, πλεονεκτούντων τῇ τρυφῇ καὶ συνιέναι μὴ ἐθελόντων, ὡς κοινὸν ἐπ' 4 ἴσης εἶναι τῶν λουομένων τὸ βαλανεῖον δεῖν. Λούειν δὲ δεῖ μάλιστα μὲν τὴν ψυχὴν καθαρσίῳ λόγῳ, καὶ τὸ σῶμα δὲ ἔσθ' ὅτε διὰ τὴν ἄσιν τὴν ἐπιφουομένην αὐτῷ, οὐ μὴν ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ὑπεκλύειν τοὺς καμάτους. «Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί», φησὶν ὁ Κύριος, «ὅτι ὁμοιοὶ ἐστε τάφοις κεκονιαιμένοις· ἐξωθεν ὁ τάφος φαίνεται ὡραῖος, ἔνδον δὲ γέμει ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας».

48,1 Καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς φησιν· «οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξω τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔνδοθεν δὲ γέμουσιν ἀκαθαρσίας. Καθάρισον πρῶτον τὸ ἔνδον τοῦ ποτηρίου, ἵνα γένηται 2 καὶ τὸ ἔξωθεν καθαρὸν». Τὸ μὲν οὖν ἄριστον λουτρὸν τῆς ψυχῆς ἀποσμήχει τὸν ρύπον καὶ ἐστὶ πνευματικόν, ἐφ' οὗ διαρρήδην ἢ προφητεία λέγει· «ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν ρύπον τῶν υἱῶν καὶ

47,1 Βέβαια, δὲν πρέπει νὰ μπαίνωμε στὸ λουτρὸ σὲ κάθε πε-
 ρίστασι, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποφεύγωμε τὸ λουτρὸ, ὅταν τὸ στο-
 μάχι εἶναι ἢ πολὺ ἀδειανὸ ἢ πολὺ γεμᾶτο· ἀλλὰ ἐπίσης πρέ-
 πει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ὠριμότης τοῦ σώματος καὶ ἡ
 ἐποχὴ τοῦ ἔτους· διότι, ὅπως ὁμολογοῦν οἱ σοφοὶ σ' αὐτὸ τὸ
 θέμα, δὲν ὠφελεῖ τὸ λουτρὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους οὔτε
 2 πάντοτε. Σὲ μᾶς πρέπει νὰ εἶναι ἐπαρκὴς ἡ συμμετρία, τὴν
 ὁποία ἐπικαλούμαστε παντοῦ ὡς βοηθὸ στὸν βίον, καὶ δὲν
 πρέπει νὰ ἐνδιατριβώμε τόσο πολὺ στὸ λουτρὸ, ὥστε νὰ
 χρειαζώμαστε χειραγωγό, οὔτε πρέπει νὰ λουώμαστε συνε-
 χῶς καὶ πολλὰς φορὲς τὴν ἡμέρα, ἔτσι ὅπως συχνάζομε στὴν
 3 ἀγορά. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ καταβρεχώμαστε ἀπὸ πολλοὺς ὑπη-
 ρέτες, ἀποτελεῖ ὕβρι κατὰ τῶν πλησίον, διότι αὐτοὶ ποὺ δέ-
 χονται τέτοια περιποίησι πλεονεκτοῦν σὲ τρυφηλότητα καὶ
 δὲν θέλουν νὰ καταλάβουν ὅτι τὸ λουτρὸ πρέπει νὰ εἶναι ἐξ
 4 ἴσου κοινὸ στοὺς λουομένους. Πρέπει μάλιστα νὰ λούωμε
 τὴν ψυχὴ μας μὲ τὸν καθάρσιο Λόγο, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς
 καὶ τὸ σῶμα, ἐξ αἰτίας τῆς λάσπης ποὺ ἐπιφύεται σ' αὐτό,
 καθὼς ἐπίσης μερικὲς φορὲς πρέπει νὰ ἐξαφανίζωμε τοὺς
 κόπους. Διότι ὁ Κύριος λέγει· «ἀλλοίμονό σας, Γραμματεῖς
 καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταί, διότι εἴσθε ὅμοιοι μὲ τάφους
 ἀσβεστωμένους· ἀπ' ἔξω ὁ τάφος φαίνεται ὠραῖος, ἐνῶ ἀπὸ
 μέσα εἶναι γεμᾶτος νεκρὰ ὀστᾶ καὶ κάθε ἀκαθαρσία»³.

48,1 Καὶ πάλι λέγει σ' αὐτοὺς· «ἀλλοίμονό σας, ποὺ καθαρί-
 ζετε τὸ ἀπ' ἔξω τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πιάτου, ἐνῶ ἀπὸ μέσα
 εἶναι γεμᾶτα μὲ ἀκαθαρσία. Καθάρισε πρῶτα τὸ ἐσωτερικὸ
 2 τοῦ ποτηριοῦ, γιὰ νὰ καθαρισθῇ καὶ τὸ ἐξωτερικό»⁴. Τὸ ἄρι-
 στο λοιπὸν λουτρὸ καθαρίζει τὸν ρύπον τῆς ψυχῆς κι' εἶναι
 πνευματικὸ, γιὰ τὸ ὁποῖο ἡ προφητεία λέγει ρητῶς· «ὁ Κύ-
 ριος θὰ πλύνῃ τὸν ρύπον τῶν υἱῶν καὶ θυγατέρων τοῦ Ἰσραὴλ,

4. Ματθ. 23,25.

τῶν θυγατέρων Ἰσραήλ, καὶ καθαριεῖ τὸ αἷμα ἐκ μέσου αὐ-
3 τῶν», τὸ αἷμα τῆς ἀνομίας καὶ τῶν προφητῶν τοὺς φόνους. Καὶ
τὸν τρόπον τῆς καθάρσεως ἐπήγαγεν ὁ Λόγος εἰπὼν· «ἐν Πνεύ-
ματι κρίσεως καὶ ἐν Πνεύματι καύσεως». Τὸ δὲ τοῦ σώματος
τὸ σαρκικὸν καὶ διὰ μόνου ὕδατος ἀποπληροῦται, καθάπερ ἐν
ἀγροῖς γίνεται πολλάκις, ὅπου βαλανεῖον οὐκ ἔστιν.

καὶ θὰ καθάριση τὸ αἷμα ἀπὸ ἀνάμεσά τους», τὸ αἷμα τῆς
3 ἀνομίας καὶ τοὺς φόνους τῶν προφητῶν. Καὶ τὸν τρόπο τῆς
καθάρσεως πρόσθεσε ὁ Λόγος λέγοντας· «μὲ τὸ πνεῦμα ποὺ
κρίνει καὶ μὲ τὸ πνεῦμα ποὺ καίει»⁵. Τὸ δὲ σαρκικὸ λουτρὸ
τοῦ σώματος ἀναπληρῶνεται μὲ μόνο τὸ ὕδωρ, ὅπως πολλὰς
φορὰς γίνεται στὶς ἀγροικίαις, ὅπου δὲν ὑπάρχει λουτρό.

---

5. Ἦσ. 4,4.

I.

〈 "ΟΤΙ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΕΓΚΡΙΤΕΟΝ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ
ΛΟΓΟΝ ΒΙΟΥΣΙΝ" 〉

- 49,1 Μειρακίοις δὲ γυμνάσιον ἀπόχρη, κἄν βαλανεῖον παρῆ· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τοῖς ἀνδράσι παντὸς μᾶλλον πρὸ τῶν λουτρῶν ἐγκρίναι οὐ φαῦλον ἴσως, ἔχοντά τι χρήσιμον τοῖς νέοις πρὸς ὑγίειαν, σπουδὴν τε καὶ φιλοτιμίαν ἐντιθέντα οὐχὶ εὐεξίας μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐψυχίας ἐπιμελεῖσθαι, ὃ δὴ γινόμενον ἄνευ τοῦ τῶν κρειττόνων ἔργων ἀποσπᾶσθαι χαρίεν καὶ οὐκ ἀλυσιτελές.
- 2 Οὐδὲ ἐνταῦθα ὑπεξαιρετέον τῆς κατὰ τὸ σῶμα διαπονήσεως τὰς γυναῖκας, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάλιν καὶ δρόμους παρακλητέον αὐτάς, ταλασιουργία δὲ γυμναστέον καὶ ἰστουργία καὶ τῷ παρασῆναι τῇ πεττούσῃ, εἰ δέοι.
- 3 Ἔτι δὲ αὐτουργικῶς προκομίζειν χρὴ ἐκ τοῦ ταμείου τὰς γυναῖκας ὧν δεοίμεθα, καὶ τῷ μύλῳ προσελθεῖν οὐκ αἰσχρὸν αὐταῖς· οὐδὲ μὴν περὶ τοῦψον ἀσχολεῖσθαι, ὅπως θυμῆρες ἦ
4 τάνδρι, ὄνειδος οἰκουρῶ γαμετῆ καὶ βοηθῶ. Εἰ δὲ καὶ στρωμνὴν ἀνατινάξαι δι' αὐτῆς καὶ ποτὸν ὀρέξαι διψῶντι τῷ γεγαμηκότι καὶ ὄψον παραθεῖν, εὐσχημονέστατα μεντᾶν καὶ εἰς
5 σώφρονα ὑγίειαν γυμνασθεῖν. Τὴν τοιαύτην γυναῖκα ὁ Παιδαγωγὸς ἀποδέχεται, ἢ «τοὺς πήχεις ἐκτενεῖ εἰς τὰ χρήσιμα, τὰς χεῖρας δὲ αὐτῆς ἐρείδεται εἰς ἄτρακτον· χεῖρας δὲ αὐτῆς διήνοιξε

1. Μὲ τὸν ὄρο μειράκια προφανῶς ὁ Κλήμης ἐννοεῖ τοὺς ἐφήβους, ἡλικίας 14–18 ἐτῶν.

2. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Κλήμης ἀπευθύνεται στὶς ἀνώτερες τάξεις, πού δὲν

« ΟΤΙ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΠΙΤΡΕΠΕΤΑΙ
ΣΤΟΥΣ ΖΩΝΤΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΛΟΓΟ »

49,1 Τὸ γυμναστήριο εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὰ παιδιά¹, ἀκόμη καὶ ὅταν ὑπάρχη δίπλα λουτρό. Διότι δὲν εἶναι φαῦλο νὰ ἐπιτρέπωνται καὶ γυμναστικὲς ἀσκήσεις στοὺς ἄνδρες πρὶν ἀπὸ τὰ λουτρά, διότι ἔχουν κάποια χρησιμότητα στὴν ὑγεία τῶν νέων, καθὼς προκαλοῦν τὸν ζῆλο καὶ τὴν φιλοτιμία ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐπιμέλεια τῆς εὐεξίας ἀλλὰ καὶ τῆς εὐψυχίας. Κι' ὅταν γίνεται αὐτό, χωρὶς νὰ ἀποσπᾶ ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἔργα,
2 εἶναι χαριτωμένο καὶ ὠφέλιμο. Οὔτε ἐδῶ πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμε τίς γυναῖκες ἀπὸ τὴν σωματικὴ ἄσκησι, ἀλλ' αὐτὲς δὲν πρέπει νὰ ψυχαγωγοῦνται μὲ τὴν πάλη καὶ τοὺς δρόμους, ἀλλὰ νὰ γυμνάζωνται στὴν ἐριουργία καὶ τὴν ὑφαντικὴ καὶ μὲ τὸ νὰ ὑποβοηθοῦν τὴ μαγειρίσσα, ἃν χρειάζεται.

3 Ἐπὶ πλέον οἱ γυναῖκες πρέπει μὲ τὰ χέρια τους² νὰ φέρουν ἀπὸ τὴν ἀποθήκη τὰ ἀπαραίτητα, καὶ δὲν εἶναι ἐντροπὴ γι' αὐτὲς νὰ πηγαίνουν στὸν μύλο. Δὲν εἶναι ἐπίσης ὄνειδος γιὰ μιὰ γυναῖκα, ποὺ εἶναι οἰκοκυρὰ καὶ βοηθὸς τοῦ συζύγου
4 τῆς, ν' ἀσχολῆται μὲ τὸ φαγητό. Ἄν μάλιστα τινάζη μόνη τῆς καὶ τὸ στρῶμα καὶ φέρη ποτὸ στὸν διψασμένο σύζυγό τῆς καὶ τοῦ παραθέσῃ φαγητό, θὰ ἔδειχνε ἀξιέπαινη διαγωγὴ καὶ θὰ ἐγυμναζόταν γιὰ τὴν ἐξασφάλισι τῆς ἠθικῆς ὑγείας
5 τῆς. Ὁ Παιδαγωγὸς ἐπιδοκιμάζει μιὰ τέτοια γυναῖκα ποὺ «ἀπλώνει τοὺς βραχίονές τῆς στὰ χρήσιμα πράγματα καὶ στηρίζει τὰ χέρια τῆς στὸ ἀδράχτι· ποὺ ἀνοιξε τὰ χέρια τῆς

ἀσχολοῦνταν μὲ «αὐτουργία», προσωπικὴ ἐργασία, καὶ γι' αὐτὸ τονίζει αὐτὲς τίς στοιχειώδεις γιὰ τίς γυναῖκες ἀσχολίες.

πένητι, καρπὸν δὲ ἐξέτεινε πτωχῶ», τὴν καλλίστην διακονίαν οὐκ ἐπησχύνθη ζηλώσασα Σάρραν, ὑπουργῆσαι τοῖς ὁδοιπόροις. Εἶπε γὰρ αὐτῇ Ἀβραάμ· «σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα 6 σεμιδάλεως καὶ ποιήσον ἐγκρυφίας». «Ραχὴλ δὲ ἡ θυγάτηρ Λάβαν ἤρχετο», φησί, «μετὰ τῶν προβάτων τοῦ πατρὸς αὐτῆς». Καὶ οὐκ ἤρκει ταῦτα, ἀλλὰ τὴν ἀτυφίαν ἐκδιδάσκων προσεπήγαγεν· «αὕτη γὰρ ἔβοσκε τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῆς».

50,1 Καὶ μυρία ὄσα αἱ Γραφαὶ ὀρέγουσιν εὐτελείας ἅμα καὶ αὐτουργίας, πρὸς δὲ καὶ γυμνασίων ὑποδείγματα. Ἀνδρῶν δὲ οἱ μὲν γυμνοὶ καὶ πάλης μετεχόντων, οἱ δὲ καὶ σφαίρη τῇ μικρᾷ παιζόντων τὴν φαινίνδα παιδιὰν ἐν ἡλίῳ μάλιστα· ἄλλοις ὁ πε- 2 ρίπατος αὐτάρκης ἀγρόνδε βαδίζουσιν ἢ εἰς ἄστνυ κατιοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ σκαπάνης ἄψαιντο, οὐκ ἀγεννὲς τοῦτο παρεμπόρευμα οἰκονομικὸν γυμνασίου γεωργικοῦ. Ἀλλὰ γὰρ μικροῦ δεῖν ἔλαθέ με ὁ Πιττακὸς ἐκεῖνος, ὅτι ἤληθεν ὁ Μιτυληναίων βασιλεὺς ἐνεργῶ γυμνασίῳ χρώμενος. Καλὸν δὲ καὶ ὕδωρ ἀνιμῆσαι δι' 3 αὐτοῦ καὶ ξύλα διατεμεῖν, οἷς αὐτὸς χρήσεται. «Ἰακῶβ δὲ ἐποίμειεν τὰ πρόβατα Λάβαν τὰ ὑπολειφθέντα», σημεῖον ἔχων βασιλικὸν «ράβδον στυρακίνην», ἐναλλάττειν μελετῶν διὰ τοῦ ξύλου ἐπὶ τὸ βέλτιον τὴν φύσιν. Πολλοῖς δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ τὸ γεγωνὸς τῆς ἀναγνώσεως συμνάσιόν ἐστιν.

51,1 Καὶ δὴ τά γε κατὰ πάλην, ἣν ἐνεκρίναμεν, μὴ φιλονεικίας ἀχρήστου παραλαμβανέσθω χάριν, εἰς δὲ ἰδρώτων ἀνδρωδῶν ἐκκρίσεις· καὶ οὐτι γε τὸ ἐντεχνον διαπονητέον, τὸ ἐπιδεικτικὸν

3. Παρμ. 31,19 ἔ.

4. Γεν. 18,6.

5. Γεν. 29,9.

στὸν πένητα καὶ ἄπλωσε τὰ δάχτυλά της στὸν πτωχόν»³, ποὺ δὲν ἐντράπηκε νὰ συναγωνισθῆ τὴν Σάρρα ὑπηρετώντας τοὺς ὁδοιπόρους. Διότι τῆς εἶπε ὁ Ἀβραάμ, «τρέξε καὶ ζύμω-
6 σε τρία μέτρα σεμιγδάλι καὶ κάμε καρβέλια»⁴. Ἡ δὲ Ραχήλ, ἡ θυγατέρα τοῦ Λάβαν, ἐρχόταν, λέγει, μαζί με τὰ πρόβατα τοῦ πατέρα της». Κι' αὐτὰ δὲν ἦταν ἀρκετὰ, ἀλλὰ διδάσκον-
τας τὴν μετριοφροσύνη, πρόσθεσε ὁ ἱερός συγγραφεύς, «διότι αὐτὴ ἔβοσκε τὰ πρόβατα τοῦ πατέρα της»⁵.

50,1 Οἱ Γραφές μᾶς προσφέρουν πολυάριθμα παραδείγματα λιτότητος καὶ αὐτοεργίας, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἀσκήσεων. Ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, ἄλλοι ἄς μετέχουν γυμνοὶ στὴν πάλη, ἄλλοι ἄς παίζουν τὸ τόπι, τὸ παιγνίδι τῆς φαινίνδας⁶, καὶ μάλιστα στὸν ἥλιο. Σὲ ἄλλους ἀρκεῖ ὁ περίπατος εἴτε βαδίζουν πρὸς
2 τὴν ὕπαιθρο εἴτε κατεβαίνουν στὴν πόλι. Ἄν πάλι πιάσουν σκαπάνη, τοῦτο δὲν εἶναι ἀγενῆς παραοικονομικὴ ἀπασχό-
λησι με μιὰ γεωργικὴ ἀσκησι. Ἀλλὰ παρ' ὀλίγο θὰ μᾶς διέ-
φευγε ὁ Πιττακός, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῶν Μυτι-
ληναίων ἄλεθε ἐπιδιδόμενος σὲ ἐνεργὴ ἀσκησι. Εἶναι δὲ καλὸ γιὰ τὸν ἄνδρα καὶ νὰ ἀντλῆ μόνος του ὕδωρ καὶ νὰ
3 κόβη ξύλα, τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμοποιοῖ ὁ ἴδιος. «Ὁ δὲ Ἰα-
κῶβ ἐποίμαινε τὰ πρόβατα τοῦ Λάβαν ποὺ τοῦ εἶχαν μεί-
νει»⁷, ἔχοντας σύμβολο βασιλικὸ «ράβδο μυτερή», καὶ θέ-
λοντας με τὸ ξύλο ν' ἀλλάξη καὶ βελτιώση τὴ φύσι τῶν προ-
βάτων. Γιὰ πολλοὺς μερικὲς φορές ἀσκησις εἶναι καὶ ἡ με-
γαλόφωνη ἀνάγνωσις.

51,1 Καὶ μάλιστα, σχετικᾶ με τὴν πάλη, ποὺ ἐγκρίναμε, δὲν πρέπει νὰ τὴν παραλαμβάνη κανεὶς χάριν ἀχρηστης φιλονει-
κίας, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐξασφάλισι τῆς ἐκκρίσεως τῶν ἀνδρικῶν

6. Αὐτὸ τὸ παιγνίδι τὸ ὠνόμαζαν «ἀρπαστό»· ὁ κάτοχος τῆς σφαίρας ἄλ-
λον ἐκύτταζε καὶ σ' ἄλλον τὴν ἔρριχνε.

7. Γεν. 30,36-43.

αὐτῆς, τὰ δὲ ἀπὸ ὀρθῆς πᾶλης, ἀπ' αὐχένων καὶ χειρῶν καὶ πλευρῶν ἐξειλήσεως· κοσμιωδεστέρα γὰρ καὶ ἀνδρωδεστέρα μετ' εὐσχήμονος ρώμης ἢ τοιαύτη διαπόνησις ὑγείας ἔνεκεν εὐχρήστου καὶ ὀνησιφόρου παραλαμβανομένη, οἱ δὲ ἄλλοι πόνοι γυμναστικῆς οὐκ ἐλευθέρων στάσεων μελέτην καταγγέλλοντες.

2 Πανταχοῦ δὲ τοῦ μέτρου στοχαστέον. Ὡς γὰρ πόνους σιτίων ἠγεῖσθαι ἄριστον, οὕτω τὸ ὑπὲρ τὸ μέτρον πονεῖν καὶ κάκιστον καὶ κοπῶδες καὶ νοσοποιόν. Οὗτ' οὖν παντάπασιν ἀργὸν εἶναι χρῆ οὐδὲ μὴν παντελῶς ἐπίπονον.

3 Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τροφῆς διεξεληλύθαμεν, παραπλησίως ἐν πᾶσι καὶ πανταχοῦ οὐ πρὸς ἡδυπάθειαν τετράφθαι καὶ ἀκόλαστον χρῆ διαίταν οὐδ' αὖ πρὸς τὴν ἐναντίαν τὴν ἄκρατον, ἀλλὰ τὴν μεταξὺ τούτων τὴν ἐμμελῆ τε καὶ σώφρονα καὶ καθαρὰν ἑκατέρας κακίας, τρυφῆς τε καὶ φειδωλίας.

52.1 Ἦδη δέ, ὡς καὶ πρόσθεν εἰρήκαμεν, ἄτυφον ἢ αὐτουργία γυμνάσιον καὶ τὸ ὑποδήσασθαι τινὰ αὐτὸν αὐτῷ καὶ τὸ ἀπονίψασθαι τῷ πόδε, πρὸς δὲ καὶ τὸ ἀλημιμένον λίπα ἀνατριῖψαι αὐτόν· τὸ δὲ καὶ τὴν ἀμοιβὴν τὴν ἴσην ἀνταποδοῦναι τῷ τρίψαντι ἐναλλάξ καὶ τοῦτο δικαιοσύνης ἐστὶ κοινωνικῆς τὸ γυμνάσιον καὶ παραδαρθεῖν φίλῳ νοσοῦντι καὶ ὑπουργῆσαι μὴ δυναμένῳ
2 καὶ παραθεῖναι δεομένῳ. «Καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς», φησὶν, «Ἀβραὰμ τοῖς τρισὶν ἄριστον ὑπὸ τὸ δένδρον καὶ παρέστη

ιδρώτων. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμε τὴν τεχνικὴ τῆς ἀσκήσεως καὶ τὴν ἐπιδεικτικότητα, ἀλλὰ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πάλη, ἀπὸ τὴν κίνησι τῶν αὐχένων, καὶ τῶν χεριῶν καὶ τῶν πλευρῶν· διότι εἶναι κοσμιώτερη καὶ ἀνδρωπρεπέστερη ἢ ἄσκησις τοῦ εἴδους αὐτοῦ μαζί με τὴν εὐσηχημὴ ρώμη, προσλαμβανομένη γιὰ τὴν ἐξασφάλισι ὠφελείας τῆς υἰείας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κόποι τῆς γυμναστικῆς δὲν μαρτύρουν ἐπιδίωξι συμπεριφορᾶς ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Καὶ παντοῦ πρέπει νὰ στοχαζώμαστε τὸ μέτρο. Ὅπως δηλαδὴ οἱ κόποι πρέπει νὰ προηγοῦνται τοῦ γεύματος, ἔτσι ὁ ὑπέρμετρος κόπος εἶναι κάκιστος καὶ κοπιαστικὸς καὶ νοσοποιός. Λοιπὸν, δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς οὔτε ἐντελῶς ἀργὸς οὔτε ἐντελῶς ἐπίπονος.

3 Ὅπως ἀνεπτύξαμε ἐκτενῶς σχετικὰ μετὰ τὴν τροφή⁸, παρομοίως σὲ ὅλα καὶ παντοῦ, πρέπει νὰ μὴ τρεφώμαστε γιὰ ἡδυπάθεια μετὰ ἀκόλαστη δίαιτα, οὔτε πάλι γιὰ τὴν ἀντίθετη, τὴν ἀκρασία, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνάμεσα σ' αὐτές, ἀρμονικὴ καὶ σῶφρονα καὶ καθαρὴ ἀπὸ τὶς δυὸ κακίαις κατάστασι, τὴν τρυφὴν δηλαδὴ καὶ τὴν λιτότητα.

52,1 Τώρα ὅμως, ὅπως εἶπαμε καὶ προηγουμένως, ἡ αὐτοεργία εἶναι μετριόφρων ἄσκησις καὶ τὸ νὰ αὐτοποδένεται καὶ νὰ νίβη τὰ πόδια του, καθὼς καὶ νὰ τρίβεται μόνος του ὅποιος ἔχει ἀλειφθῆ μετὰ λίπος. Τὸ νὰ ἀνταποδώσῃ δὲ τὴν ἴδια ἀμοιβὴ ἐναλλακτικὰ σ' αὐτὸν ποὺ τὸν ἔτριψε, κι' αὐτὸ εἶναι ἄσκησις κοινωνικῆς δικαιοσύνης, καθὼς ἐπίσης τὸ νὰ ἀγρυπνήσῃ γιὰ ἓνα ἄρρωστο φίλο, νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ ὅταν εἶναι ἀδύναμος καὶ νὰ τοῦ παραθέτῃ γεῦμα ὅταν χρειάζεται.

2 Λέγει ἡ Γραφή, «καὶ παρέθεσε σ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ὁ Ἀβραὰμ γεῦμα κάτω ἀπὸ τὸ δένδρο καὶ παραστάθηκε σ' αὐτοὺς καθὼς ἔτρωγαν»⁹. Καλὴ εἶναι καὶ ἡ ἀλειεία, ὅπως ἦταν

9. Γεν. 18,8.

έσθίουσιν αὐτοῖς». Καλὴ καὶ ἡ ἀλεία, ὡς τῷ Πέτρῳ, εἰ σχολὴν ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων τῶν ἐν Λόγῳ μαθημάτων ἄγοιμεν.

3 Ἀβτη δὲ βελτίων ἢ ἄγρα, ἦν ἐχαρίσατο ὁ Κύριος τῷ μαθητῇ, καθάπερ ἰχθῦς δι' ὕδατος ἀνθρώπους ἀλιεύειν διδάξας.

για τὸν Πέτρο¹⁰, ἄν ἔχωμε εὐκαιρία ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα μαθήματα στὸ ὄνομα τοῦ Λόγου.

- 3 Καλύτερη ὅμως ἀλιεία εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποία ἐχάρισε ὁ Κύριος στὸν μαθητὴ, διδάσκοντάς τον ν' ἀλιεύη ἀνθρώπους διὰ τοῦ ὕδατος σὰν ἰχθῦς¹¹.

---

10. Ἰω. 21,3.

11. Ματθ. 4,19 καὶ παράλληλα. Ὑπαινιγμὸς στὸ βάπτισμα.

〈 ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΥ ΒΙΟΥ 〉

53,1 Διὰ τοῦτο καὶ τὸ χρυσοφορεῖν καὶ τὸ ἐσθῆτι μαλακωτέρα
 χρῆσθαι οὐ τέλεον περικοπτέον, χαλινωτέον δὲ τὰς ἀλόγους
 τῶν ὀρμῶν, μὴ εἰς τὸ ἀβροδίαιτον ἡμᾶς ἐνσεισωσιν φέρουσαι
 2 ὑπὸ πολλῆς τῆς ἀνέσεως ἐξαρπάσασαι· δεινὴ γὰρ ἡ τρυφὴ εἰς
 κόρον ἐξοκείλασα σκιρτῆσαι καὶ ἀναχαιτίσαι καὶ τὸν ἠνίοχον,
 τὸν Παιδαγωγόν, ἀποσεισασθαι, ὃς πόρρωθεν ἀνακόπτων τὰς
 ἠνίας ἄγει καὶ φέρει πρὸς σωτηρίαν τὸν ἵππον τὸν ἀνθρώπειον,
 τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς τὸ περὶ ἡδονὰς καὶ ὀρέξεις ἐπιψό-
 γους καὶ λίθους καὶ χρυσίον καὶ ἐσθῆτα ποικίλην καὶ τὴν ἄλλην
 3 χλιδὴν ἐκθηριούμενον· ἐκεῖνο μάλιστα ἐν νῶ ἔχοντες τὸ εἰρημέ-
 νον ἀγίως «τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔχοντες κα-
 λὴν, ἵνα, ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν κα-
 4 λῶν ἔργων ἐποπτεύσαντες δοξάσωσι τὸν Θεόν». Δίδωσιν οὖν
 ἡμῖν ὁ Παιδαγωγὸς ἐσθῆτι χρῆσθαι τῇ λιτῇ, χρῶα δὲ τῇ λευκῇ,
 ὡς προειρήκαμεν, ἵνα μὴ τέχνη ποικιλλομένη, φύσει δὲ γεννω-
 μένη οἰκεούμενοι, πᾶν ὄσον ἀπατηλὸν καὶ τῆς ἀληθείας κατα-
 ψευδόμενον παρωσάμενοι, τὸ μονότροπον καὶ μονοπρόσωπον
 τῆς ἀληθείας ἀσπασώμεθα. Ἀβροδίαιτον ὄνειδίζων νεανίαν ὁ
 Σοφοκλῆς λέγει·

γυναικομίμοις ἐμπρέπεις ἐσθήμασιν.

Ὡς γὰρ στρατιώτου καὶ ναύτου καὶ ἄρχοντος, οὕτω δὲ καὶ

1. Α΄ Πέτρ. 2,12.

2. Παραπάνω 2,108 ε.

3. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, ἀπόσπασμα 702. Βλ. καὶ ΕΥΡΙΠΙΔΗ, ἀπόσπασμα 185.

« ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΥ ΒΙΟΥ »

53,1 Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἀπορρίπτωμε τελείως καὶ τὴν χρυσοφορία καὶ τὴν χρῆσι μαλακωτέρου ἐνδύματος καὶ πρέπει νὰ χαλινώνωμε τὶς ἄλογες ὀρμές, μὴ τυχόν, ἀρπάζοντας καὶ σύροντάς μας λόγῳ τῆς πολλῆς ἀνέσεως, μᾶς πετάξουν στὴν
 2 ἡδυπάθεια. Διότι ἡ τρυφή ποὺ θὰ φθάσῃ στὸ παραχόρτασμα εἶναι ἰκανὴ νὰ ἀναπηδήσῃ καὶ νὰ ἀναχαιτίσῃ καὶ νὰ ρίξῃ κάτω τὸν ἡνίοχο, τὸν Παιδαγωγό, ὁ ὁποῖος, συγκρατώντας ἀπὸ μακριὰ τὰ χαλινάρια, ἄγει καὶ φέρει τὸν ἀνθρώπινο ἵππο πρὸς τὴν σωτηρία, δηλαδὴ τὸ ἄλογο μέρος τῆς ψυχῆς ποὺ
 3 θεριεύει πρὸς τὶς ἡδονές καὶ τὶς κατάκριτες ὀρέξεις, πρὸς τὰ πετράδια καὶ τὸν χρυσό, τὰ παρδαλὰ φορέματα καὶ τὴν ἄλλη
 4 χλιδῆ. Ἄς κρατοῦμε στὸ νοῦ μας πρὸ πάντων ἐκεῖνο ποὺ ἔχει λεχθῆ ἀγίως, «ἔχοντας καλὴ διαγωγή ἀνάμεσα στοὺς εἰδωλολάτρεις, ὥστε, ἐνῶ σᾶς κακολογοῦν ὡς κακοποιούς, νὰ δοξάσουν τὸν Θεὸ παρακολουθώντας τὰ καλὰ ἔργα σας»¹.
 5 Μᾶς ἐπιτρέπει λοιπὸν ὁ Παιδαγωγὸς νὰ χρησιμοποιοῦμε λιτὸ φόρεμα, χρώματος λευκοῦ, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως², γιὰ νὰ μὴ συνηθίζωμε μὲ τεχνητὰ καὶ ποικίλα ἀλλὰ μὲ φυσικὰ προϊόντα, γιὰ νὰ δεχθοῦμε τὸ μονότροπο καὶ μονοπρόσωπο τῆς ἀληθείας, ἀπορρίπτοντας κάθε τι ποὺ εἶναι
 5 ἀπατηλὸ καὶ ξένο πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ὁ Σοφοκλῆς ὄνειδίζοντας ἓνα ἀβροδίαιτο νεανία λέγει:

Ἐπιδεικνύεσαι μὲ γυναικόφερτα φορέματα³.

Ἄσως δηλαδὴ ὑπάρχουν εἰδικές στολές γιὰ τὸν στρατιώτη, τὸν ναῦτη καὶ τὸν ἄρχοντα, ἔτσι καὶ τοῦ σώφρονος ἀνθρώ-

σώφρονός ἐστιν οἰκεία στολή ἢ ἀπερίεργος καὶ εὐσχήμων καὶ καθάριος.

54,1 Παρ' ὃ καὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ περὶ τῆς λέπρας διὰ Μωυσέως τεθεὶς νόμος τὸ ποικίλον καὶ πολύστικτον οὐχ ὡς ὄσιον ἀπωθεῖται ταῖς ποικίλαις τοῦ ὄψεως φολίσιν ἐοικός. Τὸν γοῦν μηκέτι διηνηθισμένον ποικιλίᾳ χρωμάτων, ὅλον δὲ λευκωθέντα δι' ὄλων ἀπὸ κεφαλῆς ἄκρας ἄχρι ποδῶν ἐσχάτων καθαρὸν εἶναι ἐθέλει, ἵνα, κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος μετάβασιν τὸ ποικίλον καὶ πανοῦργον τῆς διανοίας μεθέμενοι πάθος, τὸ ἀποίικιλτον καὶ 2 ἀνευδοίαστον τῆς ἀληθείας ἀπλοῦν ἀγαπήσωμεν χρῶμα. Ὁ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄρα ζηλωτῆς Μωυσέως, ὁ πάντα ἄριστος Πλάτων, ὑφὴν ἐκείνην ἀποδέχεται, ἧ μὴ πλέον ἔργον πρόσεστι γυναικὸς σώφρονος· «χρώματα δὲ λευκὰ πρέποντα ἂν εἶη σεμνότητι καὶ ἄλλοθι», λέγει, «καὶ ἐν ὑφῇ· βάρματα δὲ μὴ προσφέρειν, ἀλλ' ἦ πρὸς τὰ πολέμου κοσμήματα». Εἰρηνικοῖς ἄρα ἀνθρώποις καὶ φωτεινοῖς κατάλληλον τὸ λευκόν.

55,1 Ὡς οὖν τὰ σημεῖα τὰ ἐγγυτάτω ὄντα τῶν αἰτίων παρόντα σημαίνει, μᾶλλον δὲ δείκνυσι τὴν τοῦ ἀποτελέσαντος ὑπαρξιν, οἷον καπνὸς μὲν πῦρ, εὐχροια δὲ καὶ εὐσφυξία ὑγίειαν, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἢ τοιάδε στολή τοῦ ἥθους τὴν κατάστασιν ἐνδείκνυται. 2 Καθάριος δὲ καὶ ἀφελῆς ἢ σωφροσύνη, ἐπεὶ ἡ μὲν καθαριότης ἕξις ἐστὶν παρασκευαστικὴ διαίτης καθαρᾶς καὶ ἀμιγοῦς αἰ- 3 σχροῖς, ἡ δὲ ἀφέλεια ἕξις ἀφαιρετικὴ τῶν περιττῶν. Ἡ δὲ στερεὰ ἐσθῆς καὶ μάλιστα ἡ ἄγναφος ἀποστέγει τὸ θερμὸν τὸ ἐν τῷ σώματι, οὐχ ὅτι ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν θερμότητα ἢ ἐσθῆς, ἀλλ' ὅτι

4. Λευϊτ. 13,12-17.

5. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Νόμοι 12, 956A.

που κατάλληλη στολή είναι ή ἀπερίτεχνη καὶ εὐσχημη καὶ καθαρή.

54,¹ Γι' αὐτὸ καὶ ὁ νόμος περὶ τῆς λέπρας, πού ἔχει τεθῆ ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ στὴ Νομοθεσία, ἀπορρίπτει ὡς ἀνόσιο ὅ,τι εἶναι παρδαλὸ καὶ πολὺστικτο, διότι ὁμοιάζει μὲ τὶς παρδαλὲς φο-
λίδες τοῦ ὄφεως⁴. Θέλει λοιπὸν ὁ Μωυσῆς ἐκεῖνον πού δὲν εἶναι διανθισμένος μὲ ποικιλία χρωμάτων, ἀλλὰ ἔχει γίνε-
ι ὀλόκληρος λευκὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴ ἕως τὰ δάκτυλα τῶν πο-
διῶν, νὰ εἶναι καθαρὸς, ὥστε κατὰ τὴν μεταφορὰ ἀπὸ τὸ
σῶμα, ἐγκαταλείποντας τὸ ποικίλο καὶ πανοῦργο πάθος τῆς
διανοίας, νὰ ἀγαπήσωμε τὸ ἀπλὸ χρῶμα τῆς ἀληθείας, τὸ
2 ἀποϊκίλτο καὶ ἀδιαφοροποίητο. Ὁ δὲ ζηλωτὴς τοῦ Μωυσέ-
ως καὶ σ' αὐτὸ τὸ θέμα, ὁ σὲ ὅλα ἄριστος Πλάτων, ἀποδέχε-
ται ἐκεῖνο τὸ ὕφασμα, στὸ ὁποῖο δὲν ἔχει προστεθῆ ἐπὶ
πλέον ἔργο σῶφρονος γυναικός. Λέγει, «τὰ λευκὰ χρώματα
ἀρμόζουν στὴν σεμνότητα καὶ ἀλλοῦ καὶ στὸ ὕφασμα· βαφῆς
ὁμως νὰ μὴ προσφέρωνται σ' αὐτά, ἐκτὸς μόνο γιὰ τὴν πολε-
μικὴ διακόσμησι»⁵. Ἐπομένως στοὺς εἰρηνικοὺς καὶ φωτει-
νοὺς ἀνθρώπους κατάλληλο χρῶμα εἶναι τὸ λευκό⁶.

55,¹ Ὅπως λοιπὸν τὰ σημεῖα πού εἶναι πολὺ κοντὰ στὰ αἰτιά-
τους σημαίνουν, ἢ μᾶλλον δείχνουν τὴν ὕπαρξι τοῦ ἀποτελέ-
σματος, ὅπως ὁ καπνὸς τὸ πῦρ, τὸ καλὸ χρῶμα καὶ ὁ κανονι-
κὸς σφυγμὸς τὴν ὑγεία, ἔτσι καὶ σ' ἐμᾶς ἡ ὅποια στολή δει-
2 χνει τὴν κατάστασι τοῦ ἥθους. Καθαρὴ δὲ καὶ ἀπλοϊκὴ εἶναι
ἡ σωφροσύνη, ἐπειδὴ ἡ μὲν καθαριότης εἶναι κατάστασις
πού παρασκευάζει μιὰ διαγωγὴ καθαρὴ καὶ ἄμικτη μὲ τὰ αἰ-
σχρά, ἡ δὲ ἀφέλεια εἶναι ιδιότης ἀφαιρετικὴ τῶν περιττῶν.
3 Τὸ στερεὸ ἔνδυμα, καὶ μάλιστα τὸ ἄξαντο παρεμποδίζει τὴν
θερμότητα τοῦ σώματος, ὄχι διότι τὸ ἔνδυμα ἔχει μέσα του
τὴν θερμότητα, ἀλλὰ διότι ξαναστρέφει τὴν θερμότητα τοῦ

6. Ἐδῶ εἶναι ὑπαινιγμὸς καὶ γιὰ τὸ λευκὸ χρῶμα τοῦ φωτισμοῦ κατὰ τὸ βάπτισμα.

τὴν ἐν τῷ σώματι ἐξιοῦσαν ἀναστρέφει καὶ πάροδον αὐτῇ οὐ παρέχει, εἰ δὲ καὶ ἐμπέσοι τις, συλλαβοῦσα αὐτὴν ἐν αὐτῇ ἔχει καὶ ὑπ' αὐτῆς θερμανθεῖσα ἀντιθερμαίνει τὸ σῶμα, δι' ὃ καὶ χει-
 4 μῶνος μάλιστα ταύτη χρηστέον· εὐκολος δὲ αὕτη· εὐκολία δὲ ἐστὶν ἕξις ἀπέριττος προσδεκτικὴ τῶν πρὸς τὸ ἀνελλιπὲς ἐξαρ-
 κούντων εἰς τὸν κατὰ Λόγον, τὸν ὑγιῆ καὶ μακάριον, βίον.

56,1 *Κεχρήσθω δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῇ λιτῇ στολῇ καὶ τῇ σεμνῇ, μα-
 λακωτέρῳ δὲ μάλλον ἢ προσῆκεν ἀνδρὶ, πλὴν οὐ τέλεον ἀπηρυ-
 2 θριακυία, οὐ διαρρεούση τῇ μαλακότητι. Ἔστων δὲ αἱ ἐσθῆτες ἀρμόζουσαι ἡλικία, προσώπῳ, τόποις, φύσει, ἐπιτηδεύμασιν. «Ἐνδύσασθαι» γὰρ παγκάλως ἡμῖν ὁ θεῖος ἀπόστολος συμβου-
 λέυει «τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖ-
 σθαι εἰς ἐπιθυμίας».*

3 *Κωλύει δὲ βιαζομένους τὴν φύσιν ὁ Λόγος τοὺς λοβοὺς τῶν ὠτίων τιτράναι. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ καὶ τὴν ρῖνα, ἵνα δὴ κάκεῖνο πληρωθῇ τὸ εἰρημένον, «ὥσπερ ἐνώτιον ἐν ρινὶ ὑός, οὕτω γυ-
 4 ναικὶ κακόφρονι κάλλος»; Καθόλου γὰρ εἴ τις ἡγεῖται κοσμεῖ-
 σθαι χρυσίῳ, ἐλάττων ἐστὶν χρυσίου, ὁ δὲ ἐλάττων χρυσίου οὐκ ἔστι κύριος αὐτοῦ. Ἀκοσμότερον δὲ ὁμολογεῖν ἑαυτὸν καὶ ἥττο-
 5 να τοῦ Λυδίου ψήγματος πῶς οὐκ ἀτοπώτατον; Καθάπερ οὖν καὶ τὸ χρυσίον μαιίνεται τῆς συδὸς τῇ ἄκαθαρσίᾳ τῷ ρύγγει τὸν φορυτὸν ἐκταρασσούσης, οὕτως ἀσελγαίνειν αἱ τρυφητικώτεραι ὑπὸ τῆς περιουσίας ἐπαιρόμεναι τὸ κάλλος τὸ ἀληθινὸν καθυ-
 βρίζουσιν ἄφροδισίων μολυσμοῖς».*

57,1 *Δίδωσιν οὖν αὐταῖς δακτύλιον ἐκ χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς*

7. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀπὸ τοῦ ἔνδυμα μπορούσε κανεῖς νὰ καταλάβῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ καθενός, σὲ γενικὲς γραμμές. Βλ. καὶ παραπάνω 2,38,3. 2,43,2.

σώματος πού προσπαθεῖ νὰ βγῆ καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπει τὴν ἔξοδο, κι' ἂν πέση σ' αὐτὸ κάποια ποσότης θερμότητος, παίρνοντάς τὴν μέσα του καὶ θερμαινόμενο ἀπ' αὐτήν, ἀντιθερμαίνει τὸ σῶμα, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε
4 κατ' ἔξοχὴν τὸν χειμῶνα. Καὶ εἶναι εὐκόλο αὐτὸ τὸ ἔνδυμα, ἢ δὲ εὐκολία εἶναι κατάστασις λιτὴ πού προσδέχεται ὅσα ἐπαρκοῦν χωρὶς ἐλλείψεις γιὰ τὸν κατὰ Λόγο βίον, τὸν ὑγιῆ καὶ μακάριο.

56,1 Νὰ χρησιμοποιοῖ ἔτισης καὶ ἡ γυναῖκα τὴν λιτὴ καὶ σεμνὴ στολὴ, βέβαια μαλακώτερη ἀπὸ ὅσο ταιριάζει στὸ ἄνδρα, ἀλλὰ ὄχι τελείως ξεδιάντροπη καὶ ὄχι ξεχυλωμένη ἀπὸ
2 τὴ μαλακότητα. Τὰ φορέματα πρέπει νὰ εἶναι ταιριαστὰ μὲ τὴν ἡλικία, τὸ πρόσωπο, τοὺς τόπους, τὴ φύσι, τὰ ἐπαγγέλματα⁷. Ὁ θεῖος ἀπόστολος μᾶς συμβουλεύει παγκάλως, «νὰ ἐνδυθῆτε τὸν Χριστὸ Ἰησοῦ, καὶ νὰ μὴ φροντίζετε γιὰ τὴν σάρκα τόσο, ὥστε νὰ προκαλοῦνται ἐπιθυμίες»⁸.

3 Ὁ Λόγος ἀπαγορεύει νὰ βιάζεται ἡ φύσις καὶ νὰ τρυπῶνται οἱ λοβοὶ τῶν αὐτιῶν. Γιατί τότε ὄχι καὶ ἡ μύτη, γιὰ νὰ ἐκπληρωθῆ κι' ἐκεῖνο πού ἔχει λεχθῆ, «ὅπως εἶναι τὸ σκουλαρίκι στὴ μύτη τοῦ χοίρου, ἔτσι εἶναι ἡ ὁμορφιά στὴν
4 ἀνόητη γυναῖκα»;⁹ Γενικὰ ἄλλωστε, ὅποιος νομίζει ὅτι στολίζεται μὲ τὸ χρυσάφι, εἶναι κατώτερος τοῦ χρυσοῦ, κι' ὅποιος εἶναι κατώτερος τοῦ χρυσοῦ, δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ. Καὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ ὁμολογῆ κανεὶς ὅτι
5 εἶναι κατώτερος τοῦ ψήγματος τῆς Λυδίας; Ὅπως λοιπὸν τὸ χρυσάφι μιαίνεται μὲ τὴν ἀκαθαρσία τῆς χοίρου πού ἀνακατεύει τὴν κοπριά μὲ τὸ ρύγχος της, ἔτσι οἱ τρυφηλότερες γυναῖκες, ἀφήνοντας νὰ παρασύρῶνται ἀπὸ τὴν πολυτέλεια στὴν ἀσέλγεια, ἀτιμάζουν τὸ ἀληθινὸ κάλλος μὲ τοὺς μολυσμοὺς τῶν ἀφροδισιακῶν ἐρώτων.

57,1 Ἐπιτρέπει λοιπὸν σ' αὐτοὺς ὁ Παιδαγωγὸς ἓνα δακτυλί-

8. Ρωμ. 13,14.

9. Παρμ. 11,22.

κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγίδων ἔδει ἐπ' ἴσης ὄντων δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐνδί-
 2 δωσι ροπὴν εἰς ἀδικίαν, σφραγίδων ἐδεήθημεν. Ἄλλ' ἔστιν οὐ καθυφεῖναι τοῦ τόνου καιρός. Καὶ γὰρ ἔσθ' ὅτε συγγνωστότεον ταῖς οὐκ εὐτυχούσαις περὶ γάμον σώφρονα καὶ τάνδρὸς διὰ τὴν ἀρέσκειαν κοσμουμέναις. Ὅρος δὲ αὐταῖς ἐπικείσθω ἢ πρὸς μόνους τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας φιλοτιμία.

3 Ἐγὼ μὲν οὐκ ἐβουλόμην τὴν σωματικὴν εὐπρέπειαν ἀσκεῖν αὐτάς, ἐπάγεσθαι δὲ τοὺς γήμαντας φιλανδρία σώφρονα, βιαστικῶ καὶ δικαίῳ φαρμάκῳ· πλὴν ἀλλ' ἐπεὶ δυστυχεῖν βούλονται τὴν ψυχὴν, προκείσθω αὐταῖς, εἴ γε σωφρονεῖν ἐθέλοιεν, τὰς ἀλόγους ὀρμὰς καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνδρῶν καταπραῦνειν ἡρέμα·
 4 ἡσυχῇ δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν λιτότητα ὑπακτέον τῶ πρὸς ὀλίγον πρὸς τὸ σωφρονέστερον ἐθισμῶ. Τὸ γὰρ σεμνὸν κατὰστημα οὐ προσθήκη τοῦ φορτικοῦ, ἀλλὰ ἀφαιρέσει τοῦ περιττοῦ περιγιγνεται.

58,1 Καθάπερ οὖν ὠκύπτερα περικοπτέον τῶν γυναικῶν τὰ χρήματα τὰ τρυφητικά, χαυνότητος ἀβεβαίους καὶ κενὰς ἐμποιῶντα ἡδονὰς, ὑφ' ὧν ἐπαιρόμεναι καὶ πτερούμεναι πολλάκις ἀποπέτονται τῶν γάμων. Διὸ καὶ συστέλλειν χρὴ τὰς γυναῖκας κοσμίως καὶ περισφίγγειν αἰδοῖ σώφρονα, μὴ παραρρυῶσι τῆς ἀληθείας διὰ χαυνότητα. Καλὸν μὲν οὖν ταῖς γαμεταῖς πεπιστευκότας ταῖς σφῶν τοὺς ἄνδρας τὴν οἰκουρίαν αὐταῖς ἐπιτρέπειν
 2 βοηθοῖς εἰς τοῦτο δεδομέναις. Εἰ δὲ ἄρα δέοι καὶ ἡμᾶς ἐμπολι-

10. Ἐσφράγιζαν μὲ τὸ χρυσὸ δακτυλίδι τὰ ἐρμάρια ὅπου διαφύλασσαν τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα, γιὰ νὰ παρακολουθοῦν εὐκολώτερα τὴν φύλαξί τους.

δι χρυσό, ὄχι γιὰ στολίδι αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ σημαδεύουν τὰ ἄξια διαφυλάξεως στὸ σπίτι ἀντικείμενα, γιὰ τὴν προστασία τῶν πραγμάτων τοῦ νοικοκυριοῦ¹⁰. Διότι, ἂν ἦταν ὄλοι μαθηταὶ τοῦ Παιδαγωγοῦ, δὲν θὰ ἐχρειάζονταν οἱ σφραγίδες, ἐφ' ὅσον θὰ ἦσαν ἐξ ἴσου δίκαιοι καὶ οἱ ὑπηρέτες καὶ οἱ κύριοι· ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἀπαιδευσία παρέχει μεγάλη ὁρμὴ πρὸς τὴν ἀδικία, ἔχομε ἀνάγκη σφραγίδων. Ἀλλὰ σὲ μερικὲς περιπτώσεις εἶναι καιρὸς νὰ κατεβάζωμε τὸν τόνο. Διότι μερικὲς φορές πρέπει νὰ συγχωρῆται ὁ στολισμὸς σὲ γυναῖκες πού δὲν ἐπέτυχαν σῶφρονα γάμο καὶ στολίζονται γιὰ ν' ἀρέσουν στοὺς ἄνδρες των. Σ' αὐτὲς πρέπει νὰ ὑπάρχη ὄρος, ἢ ἐπίδειξις μόνο στοὺς δικούς των ἄνδρες.

3 Ἐγὼ βέβαια δὲν θὰ ἠθελα νὰ ἐπιδίδονται στὴν σωματικὴ ὁμορφιά, ἀλλὰ νὰ προσελκύουν τοὺς συζύγους των μὲ σῶφρονα φιλανδρία, φάρμακο δραστικὸ καὶ ἔντιμο. Ἐπειδὴ ὁμως θέλουν νὰ δυστυχοῦν ψυχικά, ἃς παρέχεται σ' αὐτὲς ἢ εὐχέρεια, ἂν θέλουν νὰ εἶναι σῶφρονες, νὰ καταπραῦνουν ἡρεμα τὶς ὁρμὲς καὶ ἐπιθυμίες τῶν ἀνδρῶν. Πρέπει δὲ οἱ γυναῖκες νὰ τοὺς ὀδηγοῦν ἡσυχὰ πρὸς τὴν λιτότητα μὲ τὸν βαθμιαῖο ἐθισμὸ πρὸς τὴν σωφροσύνη. Διότι ἡ σεμνὴ ἐμφάνισις δὲν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν προσθήκη τῶν φορτικῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀφαίρεσι τῶν περιττῶν.

58,1 Πρέπει λοιπὸν νὰ περικόπτωμε τὰ χρήματα τῶν γυναικῶν πού ὀδηγοῦν στὶς ἀπολαύσεις, πού προκαλοῦν ἀσταθεῖς χαυνότητες καὶ μάταιες ἡδονές, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων, ἐπαιρόμενες καὶ ἀποκτώντας πτερά, πολλὲς φορές φεύγουν ἀπὸ τὸ γάμο τους. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐνδύωμε τὶς γυναῖκες κοσμίως καὶ νὰ τὶς περισφίγγωμε μὲ σῶφρονα αἰδῶ, μὴ τυχὸν ἀπὸ χαυνότητα ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Εἶναι λοιπὸν καλὸ γιὰ τοὺς ἄνδρες, ἐμπιστευόμενοι στὶς συζύγους των, νὰ τὶς ἐπιτρέπουν τὸ νοικοκυριό, ἀφοῦ τοὺς ἐδόθησαν 2 βοηθοὶ γι' αὐτό¹¹. Ἄν πάντως χρειάζεται κι' ἐμεῖς, εἴτε μὲ

11. Γεν. 2,18· 20.

τευομένους καὶ ἄλλας τινὰς τῶν κατ' ἀγρὸν διοικουμένους πράξεις, πολλάκις δὲ καὶ ἄνευ γυναικῶν γενομένους ὑπὲρ ἀσφαλείας ἀποσφραγίζεσθαι τινα, δίδωσι καὶ ἡμῖν εἰς τοῦτο μόνον σημαντῆρα, τοὺς δὲ ἄλλους ἀπορριπτέον δακτυλίους, ἐπεὶ «κόσμος», κατὰ τὴν Γραφήν, «χρυσουῶς φρονίμω παιδεΐα». Αἱ δὲ χρυσοφοροῦσαι τῶν γυναικῶν δεδιέναι μοι δοκοῦσιν, μή, ἦν ἀφέληται τις αὐτῶν τὰ χρυσία, δοῦλαι νομισθῶσιν, οὐ κοσμούμεναι. Τὸ δὲ εὐγενὲς τῆς ἀληθείας, ἐν τῷ φύσει καλῷ κατὰ ψυχὴν ἐξεταζόμενον, οὐ πράσει καὶ ὠνή τὸν δοῦλον, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῇ ἀνελευθέρῳ διακέκρικεν, ἡμῖν δὲ οὐ φαίνεσθαι ἐλευθέρους, ἀλλὰ εἶναι ἀρμόζει, τοῖς Θεῷ μὲν παιδαγωγουμένοις, Θεῷ δὲ εἰσπεποιημένοις.

59,1 Διὸ καὶ στάσιν καὶ κίνησιν καὶ βάδισμα καὶ ἐσθῆτα καὶ ἀπαξαπλῶς τὸν πάντα βίον ὅτι μάλιστα ἐλευθεριώτατον ἐπαναιρετέον. Ἄλλὰ καὶ τὸν δακτύλιον οὐκ ἐπ' ἄρθρω φορητέον τοῖς ἀνδράσι (γυναικεῖον γὰρ τοῦτο), εἰς δὲ τὸν μικρὸν δάκτυλον, καὶ τούτου εἰς τοῦσχατον καθιέναι· ἔσται γὰρ οὕτως εὐεργῆς ἡ χεὶρ, ἐν οἷς αὐτῆς δεόμεθα· καὶ οὐ ρᾶστα ὁ σημαντῆρ ἀποπεσεῖται τῇ μείζονι τοῦ ἄρθρου συνδέσει φυλαττόμενος. Αἱ δὲ σφραγίδες ἡμῖν ἔστων πελειᾶς ἢ ἰχθῦς ἢ ναῦς οὐριοδρομοῦσα ἢ λύρα μουσική, ἢ κέχρηται Πολυκράτης, ἢ ἄγκυρα ναυτική, ἢ Σέλευκος ἐνεχαράττετο τῇ γλυφῇ, κἂν ἀλιεύων τις ἢ, ἀποστόλου μεμνήσεται καὶ τῶν ἐξ ὕδατος ἀνασπωμένων παιδίων· οὐ γὰρ εἰ-

12. Σοφ. Σειράχ 21,21.

13. ΗΡΟΔΟΤΟΥ, Ἱστορία 3,41.

ὑποθέσεις τῆς πολιτείας εἴτε μ' ἐργασίες ἀγροτικὲς ἀσχολούμαστε, καὶ μάλιστα ὅταν πολλές φορές εἴμαστε χωριστὰ ἀπὸ τὶς γυναῖκες μας, νὰ σφραγίσωμε μερικὰ πράγματα γι' ἀσφάλεια, ἐπιτρέπει καὶ σ' ἐμᾶς γι' αὐτὸν μόνον τὸν σκοπὸ νὰ ἔχωμε σφραγίδα, τὰ ἄλλα δακτυλίδια ὅμως πρέπει νὰ τὰ ἀπορρίπτωμε, ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, «γιὰ τὸν φρό-
 3 νιμο χρυσὸ στολίδι εἶναι ἡ παιδεία»¹². Οἱ χρυσοφόρες γυναῖκες μοῦ φαίνεται ὅτι φοβοῦνται, μὴ τυχόν, ἂν τοὺς ἀφαιρέση κανεὶς τὰ χρυσᾶ, νομισθοῦν δοῦλες, ἀφοῦ δὲν θὰ ἔχουν στολίδια. Ἡ εὐγένεια ὅμως τῆς ἀληθείας, κρινόμενη μέσα στὴν ψυχὴ μὲ βάσι τὸ φυσικῶς ὠραῖο, δὲν διακρίνει τὸν δοῦλο ἀπὸ τὴν ἀγοραπωλησίαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνελεύθερη γνώμη· σ' ἐμᾶς ὅμως δὲν ἀρμόζει νὰ φαινώμαστε ἐλεύθεροι, ἀλλὰ νὰ εἴμαστε, παιδαγωγούμενοι μὲν ἀπὸ τὸν Θεό, υἱοθετούμενοι δὲ ἀπὸ τὸν Θεό.

59,1 Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ καταστήσωμε καὶ στάσι καὶ κίνησι, καὶ βᾶδισμα καὶ ἔνδυμα, καὶ γενικῶς ὅλη τὴν διαγωγή, ὅσο τὸ δυνατὸ ἐλευθεριώτερη. Τὸ δακτυλίδι ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ φοριέται ἀπὸ τοὺς ἄνδρες στὴν ἄρθρωσι (διότι αὐτὸ εἶναι γυναικεῖα συνήθεια), ἀλλὰ στὸ μικρὸ δάκτυλο καὶ νὰ τὸ κατεβάξουν στὸ τελευταῖο σημεῖο του· διότι ἔτσι θὰ εἶναι ἐλεύθερο τὸ χέρι σὲ ὅ,τι τὸ χρειαζόμαστε, καὶ δὲν θὰ πέφτη εὐκόλα ὁ σφραγιστήρας, ἀφοῦ θὰ συγκρατῆται μὲ τὴν μεγαλύ-
 2 τερη σύνδεσι τῆς ἀρθρώσεως. Καὶ οἱ τύποι τῶν σφραγίδων μας ἄς εἶναι ἢ περιστέρι, ἢ ἰχθύς, ἢ πλοῖο πού προχωρεῖ μὲ οὐριό ἄνεμο, ἢ λύρα μουσική, τὴν ὁποία ἐχρησιμοποίησε ὁ Πολυκράτης¹³, ἢ ναυτικὴ ἄγκυρα, τὴν ὁποία εἶχε χαράξει ὁ Σέλευκος¹⁴ στὸ δακτυλίδι του, κι' ἂν εἶναι κανεὶς ἀλιεύς, ἄς ἐνθυμηθῇ τὸν ἀπόστολο¹⁵ καὶ τὰ παιδιὰ πού ἀνασύρονται ἀπὸ τὸ ὕδωρ¹⁶. Βέβαια δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀποτυπῶνουμε

14. ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Ἱστορικός, 16,4,4. ΑΠΠΙΑΝΟΣ, Συρ. 56.

15. Βλ. Ματθ. 4,19 καὶ παράλληλα.

16. Ἐναφορὰ στὸ βάπτισμα τῶν νηπίων.

δῶλων πρόσωπα ἐναποτυπωτέον, οἷς καὶ τὸ προσέχειν ἀπειρή-
ται, οὐδὲ μὴν ξίφος ἢ τόξον τοῖς εἰρήνην διώκουσιν ἢ κύπελλα
τοῖς σωφρονοῦσιν.

60,1 Πολλοὶ δὲ τῶν ἀκολάστων ἐγγεγλυμμένους ἔχουσι τοὺς
ἐρωμένους ἢ τὰς ἐταίρας, ὡς μηδὲ ἐθελήσασιν αὐτοῖς λήθην
ποτὲ ἐγγενέσθαι δυνηθῆναι τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων διὰ τὴν
ἐνδελεχῆ τῆς ἀκολασίας ὑπόμνησιν.

2 Τριχῶν δὲ πέρι ταύτη δοκεῖ ψιλὴ μὲν ἢ τῶν ἀνδρῶν κεφα-
λή, πλὴν εἰ μὴ οὐλας ἔχοι τὰς τρίχας, λάσιον δὲ τὸ γένειον, αἱ δὲ
συνεστραμμέναι τῶν τριχῶν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μὴ καθικέσθω-
σαν ἄγαν εἰς πλοκάμους κατολισθαίνουσαι γυναικείους· ἀπόχρη
3 γὰρ τὸ «ἠυγένειον» τοῖς ἀνδράσιν. Εἰ δέ τις καὶ κείραιτό τι τοῦ
γενείου, οὐ μέντοι παντελῶς ψιλωτέον αὐτό· αἰσχρὸν γὰρ τὸ θέ-
μα καὶ κατέγνωσται ἢ τοῦ γενείου ἐν χρῶ κουρὰ παρατίλσει
4 καὶ λειότητι γεινιῶσα. Αὐτίκα γοῦν ὁ ψαλμωδὸς τοῦ γενείου
τερπόμενος τῇ κόμῃ «ὡς τὸ μύρον», φησί, «τὸ καταβαῖνον ἐπὶ
πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρῶν»· τῇ παλινωδίᾳ τοῦ
πώγωνος τὸ εὐπρεπὲς ὑμνήσας πρόσωπον τῷ μύρῳ κατεγάνω-
σε Κυρίου.

61,1 Ἐπεὶ δὲ οὐχ ὠραισμοῦ χάριν ἢ κουρὰ παραληπτέα, διὰ πε-
ρίστασιν δέ, τὰς μὲν τῆς κεφαλῆς τρίχας ὡς μὴ αὐξόμεναι ταῖς
ὄψεσιν ἐμποδίζειν καταβαίνουσαι, καὶ ἴσως τὰς ἐπὶ τῷ μύστακι
μολυνομένας κατὰ τὴν τροφήν περικαρτέον, οὐ ξυρῶ (ἀγεννὲς
2 γάρ), ἀλλὰ ταῖς δυοῖν μαχαίραις ταῖς κουρिकाῖς· τὰς δὲ τοῦ γε-
νείου μηδὲν τι παραλνούσας οὐκ ἐνοχλητέον, σεμνότητα μὲν τοῦ
προσώπου καταπλήξεως γεννητικὴν ἐμποιοῦσας, πολλοὺς δὲ

πρόσωπα ειδώλων, στὰ ὁποῖα ἀπαγορεύεται καὶ νὰ παρατηροῦμε ἀκόμη, οὔτε ξίφος ἢ τόξο οἱ εἰρηνόφιλοι¹⁷ οὔτε κύπελλα οἱ ἐγκρατεῖς.

60,1 Πολλοὶ μάλιστα ἀκόλαστοι ἔχουν ἀναγλύφους τοὺς ἐραστάς των ἢ τὶς ἐρωμένες των, ὥστε, καὶ νὰ θέλουν ἀκόμη, νὰ μὴ μπορέσουν ποτὲ νὰ λησμονήσουν τὰ ἐρωτικὰ παθήματα λόγῳ τῆς συνεχοῦς ὑπομνήσεως τῆς ἀκολασίας.

2 Περὶ τῶν τριχῶν ἔχομε τὴν ἐξῆς ἄποψι. Ἡ κεφαλὴ τῶν ἀνδρῶν πρέπει νὰ εἶναι κουρεμένη, ἐκτὸς ἂν δὲν ἔχη σγουρὰ μαλλιά, τὸ δὲ γένειο πυκνὸ· οἱ γυρισμένες τρίχες ἀπὸ τὴν κεφαλὴ νὰ μὴ κατεβαίνουν πολὺ καταλήγοντας σὲ πλοκάμους γυναικεῖους· διότι στοὺς ἄνδρες εἶναι ἀρκετὸ τὸ «εὐγένειο»¹⁸. Κι' ἂν κανεὶς κουρεύῃ κάτι ἀπὸ τὰ γένεια, νὰ μὴ τὸ κόψῃ ὀλόκληρο· διότι εἶναι αἰσχρὸ τὸ θέαμα καὶ κατακρίνεται ἢ κουρὰ τοῦ γενείου ἕως τὸ δέρμα, διότι αὐτὸ ὁμοιάζει
3
4 μὲ ξερρίζωμα ἢ μὲ ἀποτρίχωσι. Ἄλλωστε ὁ ψαλμωδός, γοητευμένος ἀπὸ τὴν κόμη τοῦ γενείου του, λέγει, «σὰν τὸ μύρο ποὺ κατεβαίνει στὸν πώγωνα, στὸν πώγωνα τοῦ Ἄαρῶν»¹⁹.
μὲ τὴν ἐπανάληψι τῆς λέξεως πώγων, ὑμνῶντας τὸ ὠραῖο πρόσωπο, τὸ ἐλάμπρυνε μὲ τὸ μύρο τοῦ Κυρίου.

61,1 Ἐπειδὴ δὲ ἡ κουρὰ δὲν πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὴ χάριν ὠραϊσμοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν περιστάσεων, ἃς περικόπτωμε τῆς μὲν κεφαλῆς τὶς τρίχες, γιὰ νὰ μὴ ἐμποδίζουν τὴν θέα, κατεβαίνοντας πρὸς τὰ κάτω μὲ τὴν αὔξησί τους, καὶ ἴσως τοῦ μουστακιοῦ ποὺ λερώνονται κατὰ τὸ φαγητό, ὄχι ὁμῶς μὲ τὸ ξυράφι (διότι αὐτὸ εἶναι ἄνανδρο), ἀλλὰ μὲ τὸ
2 ψαλλίδι τῶν κουρέων. Τοῦ γενείου ὁμῶς τὶς τρίχες, ποὺ δὲν ἐμποδίζουν τίποτε, δὲν πρέπει νὰ τὶς ἐνοχλοῦμε, ἐφ' ὅσον μάλιστα προκαλοῦν στὸ πρόσωπο σοβαρότητα ποὺ γεννᾷ ἐντύπωσι, καὶ ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἐμφάνισις πολλοὺς τοὺς παρα-

18. Ὅμηρικὸ ἐπίθετο, Ὀδύσσεια Δ, 456 κά.

19. Ψαλμ. 132,2.

καὶ τὸ σχῆμα παραπαιδαγωγεῖ μὴ ἀμαρτάνειν διὰ τὸ εὐεξέλεγκτον, τοῖς δὲ ἀναφανδὸν ἀμαρτάνειν ἐθέλουσιν τὸ λανθάνον τοῦ σχήματος καὶ μὴ παράσημον ἐπιτερπέστατον, ὑφ' ᾧ δεδυκότες οἷς ἔξεστι δι' ἄγνοϊαν πλημμελεῖν τοῖς πολλοῖς ἐξομοιούμενοι τὸ ἀμαρτάνειν ἀδεῶς κεκάρπωνται.

62,1 Οὐ μόνον οὖν αὐστηρὸν δεικνύει τὸν ἄνδρα τῆς κεφαλῆς τὸ ψιλόν, ἀλλὰ καὶ δυσπαθὲς κατασκευάζει τὸ κρανίον, προσομιλεῖν ἐθίζον καὶ κρύει καὶ καύματι, καὶ τὰς ἀπὸ τούτων διωθεῖται βλάβας, ἃς ἡ κόμη σπόγγου τρόπον εἰς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσα, ἐγκατασκήπτει τῷ ἐγκεφάλῳ παράμονον ἐκ τῆς νοτίδος τὴν βλάβην.

2 Ταῖς γυναιξὶ δὲ ἀπόχρη μαλάσσειν τὰς τρίχας καὶ ἀναδεισθαι τὴν κόμην εὐτελῶς περόνη τινὶ λιτῇ παρὰ τὸν αὐχένα, ἀφελεῖ θεραπεία συναυξούσαις εἰς κάλλος γνήσιον τὰς σώφρονας
3 κόμας. Καὶ γὰρ αἱ περιπλοκαὶ τῶν τριχῶν αἱ ἑταιρικαὶ καὶ αἱ τῶν σειρῶν ἀναδέσεις πρὸς τῷ εἶδεχθεῖς αὐτὰς δεικνύναι κόπτουσι τὰς τρίχας, ἀποτίλλουσαι ταῖς πανούργοις ἐμπλοκαῖς, δι' ἃς οὐδὲ θιγγάνουσι τῆς κεφαλῆς τῆς σφῶν αὐτῶν συγχεῖν τὰς τρίχας φοβούμεναι, ἀλλὰ καὶ ὁ ὕπνος αὐταῖς μετὰ δέους παραγίνεται, μὴ κατασκύλωσιν λαθοῦσαι τὸ σχῆμα τῆς ἐμπλοκῆς.

63,1 Ἄλλοτριῶν δὲ αἱ προσθέσεις τριχῶν τέλεον ἐκβλητοί, ὀθνείας τε ἐπισκευάζεσθαι τῇ κεφαλῇ τὰς κόμας ἀθεώτατον νεκροῖς ἐνδιδυσκούσας πλοκάμοις τὸ κρανίον· τίτι γὰρ ὁ πρεσβύτερος ἐπιθήσει χεῖρας; τίνα δὲ εὐλογῆσει; Οὐ τὴν γυναῖκα τὴν κεκοσμημένην, ἀλλὰ τὰς ἀλλοτρίας τρίχας καὶ δι' αὐτῶν ἄλλην
2 κεφαλὴν. Εἰ δὲ «κεφαλὴ γυναικὸς μὲν ἀνήρ, ἀνδρὸς δὲ ὁ Χριστός», πῶς οὐκ ἄθεον διττοῖς αὐτὰς περιπίπτειν ἀμαρτήμασιν;

παιδαγωγεί, ὥστε νὰ μὴ ἀμαρτάνουν λόγῳ τῆς εὐκολίας ἀναγνωρίσεως, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ θέλουν ν' ἀμαρτάνουν φανερὰ εἶναι εὐχαριστημένοι μὲ μιὰ ἐμφάνισι ἀδιάκριτη καὶ ἄσημη, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία κρυπτόμενοι, μποροῦν νὰ διαπράξουν πλημμελήματα καὶ καρπώνονται ἐλεύθερα τὴν ἀμαρτία, χωρὶς νὰ γίνουν ἀντιληπτοί, διότι ἐξομοιώνονται μὲ τοὺς πολλούς.

- 62,1 Ἡ κουρὰ λοιπὸν τῆς κεφαλῆς ὄχι μόνο δείχνει αὐστηρὸ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καθιστᾷ καὶ τὸ κρανίον ἀπρόσβλητο ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες, διότι τὸ συνηθίζει νὰ προσαρμόζεται στὸ κρῦο καὶ τὴ ζέστη, καὶ ἀπομακρύνει τὶς βλάβες ἀπ' αὐτά, τὶς ὁποῖες προσελκύει σὰν σπῶγγος ἢ κόμη καὶ εἰσάγει στὸν ἐγκέφαλο γιὰ μόνιμη ἐγκατάστασι τὴν βλάβη ἀπὸ τὴν ὑγρασία.
- 2 Στὶς γυναῖκες ἀρκετὸ εἶναι νὰ μαλακώνουν τὶς τρίχες καὶ νὰ δένουν τὴν κόμη στὸ λαιμὸ λιτὰ μὲ μιᾷ ἀπλῆ φουρκέττα, αὐξάνοντας ἔτσι μὲ μιὰ ἀπλοϊκὴ φροντίδα τὶς σοβαρὲς κόμεις
- 3 σὲ γνήσια ὁμορφιά. Ἀντίθετα τὰ ἐταιρικὰ πλεξίματα τῶν τριχῶν καὶ τὰ δεσίματα τῶν πλεξίδων στὴν κορυφή, ἐκτὸς ποὺ τὶς δείχνουν ἄσχημες, κόβουν τὶς τρίχες ξερριζώνοντάς τες μὲ τὶς παράξενες περιπλοκές, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων οὔτε ἐγγίζουσιν κἄν τὴν κεφαλὴ τους, φοβούμενες μήπως μπερδεύσουν τὶς τρίχες, ἀλλὰ καὶ ὁ ὕπνος τους ἔρχεται μὲ φόβο, μήπως κατὰ λάθος καταστρέψουν τὸ σχῆμα τῆς κομμώσεως.
- 63,1 Ἡ προσθήκη ξένων τριχῶν εἶναι ἀπόβλητη καὶ ἡ κατασκευὴ ξένης κόμης ἐπάνω στὸ κεφάλι²⁰ ποῦ ντύνει τὸ κρανίον μὲ νεκροὺς πλοκάμους εἶναι ἀθεώτατη ἐνέργεια· διότι σὲ ποιάν θὰ βάλῃ τὴν χεῖρα του ὁ πρεσβύτερος; ποιάν θὰ εὐλογήσῃ; Ὁχι τὴν στολισμένην γυναῖκα, ἀλλὰ τὶς ξένες τρίχες,
- 2 καὶ δι' αὐτῶν ἄλλη κεφαλὴ. Ἄν δὲ «κεφαλὴ τῆς γυναῖκας εἶναι ὁ ἄνδρας, καὶ τοῦ ἄνδρα ὁ Χριστός»²¹, πῶς δὲν εἶναι ἄθεο νὰ περιπίπτουν αὐτὲς σὲ διπλᾷ ἀμαρτήματα; Διότι τοὺς

20. Περρούκα.

21. Α' Κορ. 11,3.

Τοὺς μὲν γὰρ ἀπατῶσι, τοὺς ἄνδρας, διὰ τὴν ὑποβολὴν τῆς κόμης, καταισχύνουσι δὲ τὸν Κύριον τὸ ὅσον ἐπ' αὐταῖς ἑταιρικῶς κοσμούμεναι εἰς ἀπάτην ἀληθείας καὶ τὴν ὄντως οὖσαν καλὴν
 3 βλασφημοῦσαι κεφαλὴν. Οὐκοῦν οὐδὲ βαπτέον τὰς τρίχας οὐδὲ μὴν τὰς πολιὰς μεταχρωστέον, οὐδὲ γὰρ τὴν ἐσθῆτα ποικίλλειν συγκεχώρηται· καὶ μάλιστα τὸ γεραιὸν τῆς ἡλικίας καὶ ἀξιόπιστον οὐκ ἐπικαλυπτέον, ἀναδεικτέον δὲ ὑπ' αὐγὰς τοῦ Θεοῦ τὸ
 4 τίμημα εἰς σέβασμα τῶν νέων· καὶ γὰρ ἀναισχυντοῦσιν ἔσθ' ὅτε πολιᾶς ἐπιφάνεια παιδαγωγοῦ δίκην ἐπιστᾶσα ἐπὶ σωφροσύνην μεθηρμόσατο αὐτοὺς καὶ κατεπλήξατο τῇ στιλπνότητι τῆς ὄψεως τὸ νεάζον τῆς ἐπιθυμίας.

64,1 Ἄλλ' οὐδὲ τὰ πρόσωπα ἐντριπτέον αὐταῖς πανούργου σοφίας τερθρεύμασιν· ὑποδείξωμεν δὲ αὐταῖς κομμωτικὴν σώφρονα· κάλλος γὰρ ἄριστον πρῶτον μὲν τὸ ψυχικόν, ὡς πολλάκις ἐπεσημηνάμην, ὅταν ἦ κεκοσμημένη ψυχὴ ἀγίῳ Πνεύματι καὶ τοῖς ἐκ τούτου ἐμπνεομένη φαιδρύσμασιν, δικαιοσύνη, φρονήσει, ἀνδρεία, σωφροσύνη, φιλαγαθία τε καὶ αἰδοῖ, ἧς οὐδὲν
 2 εὐανθέστερον χρῶμα ἐώραται πώποτε. Ἐπειτα καὶ τὸ σωματικὸν κάλλος ἡσκήσθω, «συμμετρία μελῶν καὶ μερῶν μετ' εὐχροίας». Ἡ κομμωτικὴ τῆς υἰείας ἐνταῦθα εὐθετος, καθ' ἣν ἡ τοῦ εἰδώλου τοῦ ἐπιπλάστου εἰς τὸ ἀληθὲς μετάβασις κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ δεδομένον περιγίνεται. Δεινὴ δὲ καλλωπίσαι κατὰ φύσιν ἢ τῶν ποτῶν εὐκрасία καὶ ἢ τῶν σιτίων συμμετρία. Οὐ γὰρ μόνον τὴν υἰείαν ἴσχει τὸ σῶμα ἐκ τούτων,
 3 ἀλλὰ καὶ τὸ κάλλος διαφαίνεσθαι ποιεῖ. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πυρῶδους τὸ στιλπνὸν καὶ μαρμαρυγῶδες περιγίνεται, ἀπὸ δὲ τοῦ ὑγροῦ τὸ

22. Πάλι ἐμφανίζεται ἐδῶ ἡ κλασικὴ τετρακτὺς τῶν ἀρετῶν, μαζὶ μὲ ἄλλες δύο χριστιανικὲς, φιλαγαθία καὶ αἰδώς.

μὲν ἄνδρες τοὺς ἀπατοῦν μὲ τὴν ὑποκατάστασι τῆς κόμης, ἐντροπιάζουσι δὲ τὸν Κύριον, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτῆς, μὲ τὸ νὰ στολίζωνται κατὰ τρόπο ἐταιρικό, πρὸς καταπάτησι τῆς ἀλήθειας, καὶ μὲ τὸ νὰ βλασφημοῦν τὴν ἀληθινὰ καλὴ κεφα-
 3 λή. Ἐξ ἄλλου δὲν πρέπει οὔτε νὰ βάψωμε τίς τρίχες οὔτε ν' ἀλλάξωμε τὸ χρῶμα τους, ὅταν ἀσπρίζουσι, ὅπως οὔτε τὸ φόρεμα ἐπιτρέπεται νὰ τὸ κάμνουν παρδαλό· καὶ μάλιστα εἰδικῶς τὸ γεροντικὸ καὶ ἀξιοσέβαστο τῆς ἡλικίας δὲν πρέπει νὰ τὸ καλύπτωμε, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναδεικνύωμε στὸ φῶς τῆς ἡμέρας τὸ τίμημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ εἶναι σεβαστὸ ἀπὸ τοὺς
 4 νέους. Μερικὲς φορές ἡ ἐμφάνισις τῶν ἄσπρων μαλλιῶν σὰν παιδαγωγοῦ σὲ νέους πού ἀναισχυνοῦν ἀμέσως τοὺς ἀνεκάλεσε σὲ σωφροσύνη καὶ κατέπληξε μὲ τὴν στιλπνότητα τῆς ὄψεως τὴν ὁρμὴ τῆς ἐπιθυμίας.

64,1 Ἄλλὰ οὔτε τὰ πρόσωπα δὲν πρέπει νὰ τρίβουν οἱ γυναῖκες, μὲ τεχνάσματα πανούργων ἐφευρέσεων. Θὰ τίς ὑποδείξωμε μιὰ σῶφρονα κομμωτικὴ τέχνη. Πράγματι, ἄριστο κάλλος εἶναι πρῶτα τὸ ψυχικόν, ὅπως πολλὰς φορές τὸ ὑπεδήλωσα, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι στολισμένη μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ χαρίσματα τούτου, τὴν δικαιοσύνην, τὴν φρόνησι, τὴν ἀνδρεία, τὴν σωφροσύνην, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν φιλαγαθία καὶ τὴν αἰδῶ²², ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἔχει θεαθῆ
 2 ποτὲ κανένα χρῶμα ὠραιότερο. Ἐπειτα ἂς ἀσκῆται καὶ τὸ σωματικὸ κάλλος, «μὲ τὴν συμμετρίαν μελῶν καὶ μερῶν μαζὶ μὲ τὸ καλὸ χρῶμα»²³. Ἡ περιποίησις τῆς ὑγείας εἶναι κατάλληλη ἐδῶ· κατ' αὐτὴν πραγματικοποιεῖται ἡ μετάστασις τοῦ τεχνητοῦ εἰδώλου πρὸς τὸ ἀληθινὸ σύμφωνα μὲ τὸν τύπον πού ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν. Γιὰ τὸν κατὰ φύσιν καλλωπισμὸν συμβάλλουσι ἡ εὐκрасία τῶν ποτῶν καὶ ἡ συμμετρία τῶν φαγητῶν. Διότι τὸ σῶμα δὲν ἀποκτᾶ μόνον τὴν ὑγείαν ἀπ' αὐτά,
 3 ἀλλὰ καὶ ἀφήνει νὰ διαφαίνεται τὸ κάλλος. Πράγματι ἀπὸ τὸ πυρῶδες στοιχεῖον προέρχεται ἡ στιλπνότης καὶ ἀκτινοβολία,

23. Στωϊκὴ διατύπωσις, ΦΙΛΩΝΟΣ, *Περὶ βίου Μωυσέως* 3,140.

λαμπρὸν καὶ κεχαρισμένον, ἀπὸ δὲ τοῦ ξηροῦ τὸ ἀνδρῶδες καὶ πάγιον, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀερώδους τὸ εὐπνουν καὶ ἰσοστάσιον, ἐξ ὧν ὁ εὐρυθμος καὶ καλὸς οὗτος ἀνδριάς τοῦ Λόγου κεκόσμηται. Ἄνθος δὲ τῆς ὑγιείας ἐλευθέριον τὸ κάλλος· ἢ μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ σώματος ἐργάζεται, τὸ δὲ εἰς τὸ ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐξανθῆσαν φανεράν ἐνδείκνυται τὴν εὐχροίαν.

65,1 Αἱ γοῦν κάλλισται καὶ ὑγιεινόταται ἀγωγαὶ διαπονοῦσαι τὰ σώματα τὸ κάλλος τὸ γνήσιον καὶ παράμονον ἐργάζονται, ἔλκοντος ἐφ' ἑαυτὸ τοῦ θερμοῦ τὴν τε ἰκμάδα πᾶσαν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ψυχρόν· ὄλκον δὲ εἰς ἑαυτὴν ἢ θερμότης ἐκριπιζομένη κινήσειν. Ἐπειδὴν δὲ ἐλκύση, ἀλεινομένην ἡρέμα δι' αὐτῶν ἀτιμάζει τῶν σαρκῶν τὴν ἐκ τῆς τροφῆς περιουσίαν, ποσῆ μὲν 2 τῆ ὑγρότητι, ὑπερβολῆ δὲ θερμότητος. Διὸ καὶ ἢ προτέρα κενοῦται τροφή· ἀκινήτῳ δὲ τῷ σώματι τὸ βρωθὲν σιτίον οὐ προσφύεται, ἀλλὰ ἐκπίπτει, ὡσπερ ἀπὸ ψυχροῦ κλιβάνου ὁ ἄρτος ἢ 3 ὄλος ἢ μόνον ὑπολειπόμενος τὸν πυθμένα. Εἰκότως οὖν τοῖς περιττεύουσι κατὰ τὰς ἀποτρίψεις τὰ οὖρα καὶ τὰ σκύβαλα πλεονάζει, πλεονάζει δὲ καὶ τὰ ἄλλα περιττώματα αὐτοῖς, πρὸς δὲ καὶ οἱ ἰδρῶτες, οὐκ ἀναδιδομένης τῷ σώματι τῆς τροφῆς, ἀλλὰ εἰς τὰ περιττὰ ἐκχεομένης.

66,1 Ἐντεῦθεν καὶ αἱ λαγνεῖαι ὀρμῶνται, περὶ τὰ παιδοποιίας μόρια ἐπιρρεούσης τῆς περιττείας. Διὸ κινήσει συμμέτροις τηκτέον ταύτην τὴν περιττείαν καὶ εἰς πέψιν ἀναχυτέον, δι' ἧς τὸ κάλλος ἐρυθραίνεται.

2 Ἄτοπον δὲ τοὺς «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» γεγονότας ὡσπερ ἀτιμάζοντας τὸ ἀρχέτυπον ἔπηλυν ἐπάγεσθαι κομμωτικὴν, τὴν ἀνθρώπειον κακοτεχνίαν πρὸ τῆς θείας αἰρου-

ἀπὸ τὸ ὑγρὸ προέρχεται ἢ λαμπρότης κι' ἢ χάρις, ἀπὸ τὸ ξηρὸ ἢ ἀνδρεία κι' ἢ σταθερότης, καὶ ἀπὸ τὸ ἀεριώδες ἢ εὐκολη ἀναπνοή καὶ ἢ ἰσορροπία, μὲ τίς ὁποῖες εἶναι στολισμένος ὁ ἀρμονικὸς καὶ ὠραῖος αὐτὸς ἀνδριάς τοῦ Λόγου. Τὸ κάλλος εἶναι ἓνα ἐλεύθερο ἄνθος τῆς ὑγείας· διότι αὐτὴ μὲν ἐργάζεται μέσα στὸ σῶμα, αὐτὸ δὲ ἀνθίζοντας στὸν ἕξω ἀπὸ τὸ σῶμα χῶρο ἐκδηλώνει φανερὰ τὴν εὐχροια.

65,1 Οἱ καλύτεροι λοιπὸν καὶ ὑγιεινότεροι τρόποι ζωῆς, καταπονώντας τὰ σώματα καλλιεργοῦν τὸ γνήσιο καὶ μόνιμο κάλλος, καθ' ὅσον τὸ θερμὸ ἐλκύει πρὸς ἑαυτὸ ὅλη τὴν ἰκμάδα καὶ τὸ ψυχρὸ πνεῦμα· ἢ θερμότης εἶναι ἐλκτική πρὸς ἑαυτὴν ὅταν μὲ τίς κινήσεις διεγείρεται. Ὅταν δὲ τὴν ἐλκυσή, ἀποδίδει σὲ ἀτμοὺς τὸ περίσσευμα τῆς τροφῆς θερμαινόμενο σιγανὰ διὰ τῶν ἰδίων τῶν σαρκῶν, μὲ ὠρισμένη πο-
2 σότητα ὑγρότητος καὶ μὲ ὑπερβολὴ θερμότητος. Γι' αὐτὸ καὶ κενώνεται ἢ προηγούμενη τροφή. Στὸ ἀκίνητο δὲ σῶμα ἢ τροφή πού ἐφαγώθηκε δὲν ἀφομοιώνεται, ἀλλὰ ἀπορρίπτεται, ὅπως ἀπὸ τὸν ψυχρὸ κλίβανο ὁ ἄρτος, ἢ ὀλόκληρος ἢ
2 ἀφήνοντας τὸ κάτω του μέρος. Εὐλόγως λοιπὸν σ' ἐκείνους πού ἔχουν περισσεύματα κατὰ τὴν χώνευσι τὰ οὔρα καὶ τὰ κόπρανα πλεονάζουν, πλεονάζουν δὲ καὶ τὰ ἄλλα περιττώματα σ' αὐτούς, ἐπὶ πλεόν δὲ καὶ οἱ ἰδρῶτες, ἐπειδὴ δὲν ἀφομοιώνεται ἀπὸ τὸ σῶμα ἢ τροφή, ἀλλὰ ἐκχύνεται πρὸς τὰ περιττώματα.

66,1 Ἐκ τῶν ἐδῶ ὀρμῶνται οἱ λαγνεῖες, ὅταν τὸ περίσσευμα ρέῃ πρὸς τὰ γεννητικὰ μόρια. Γι' αὐτὸ πρέπει μὲ τίς σύμμετρες κινήσεις νὰ λειώνεται αὐτὴ ἢ ἀφθονία καὶ νὰ ἀναχύνεται ἢ πέψις, διὰ τῆς ὁποίας ἐρυθραίνεται τὸ κάλλος.

2 Εἶναι πράγματι ἄτοπο, αὐτοὶ πού ἔγιναν «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ»²⁴ νὰ χρησιμοποιοῦν ξένη κομμωτικὴ σὰν νὰ ἀτιμάζουν τὸ ἀρχέτυπο, ἀφοῦ ἀντὶ τῆς θείας δημιουρ-

3 μένους δημιουργίας. Προσιέναι δὲ αὐτὰς ὁ Παιδαγωγὸς κελεύει «ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς», «ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίῳις ἀνδράσιν, ὡς καὶ εἴ τινες ἀπειθοῖεν τῷ Λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς ἄνευ Λόγου κερδηθήσονται, ἐποπτεύσαντες», φησί, «τὴν ἐν Λόγῳ ἀγνὴν ἀναστροφήν ὑμῶν· ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς καὶ περιθέσεως χρυσίων ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος, ἀλλ' ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὃ ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτελής».

67.1 Ἡ δὲ αὐτουργία ταῖς γυναιξὶν μάλιστα τὸ γνήσιον ἐπιφέρει κάλλος γυμνάζουσα τὰ σώματα αὐτῶν καὶ σφᾶς αὐτὰς δι' αὐτῶν κοσμοῦσα, οὐ τὸν ὑπ' ἄλλων πεπονημένον προσφέρουσα κόσμον, ἄκοσμον καὶ ἀνελεύθερον καὶ ἐταιρικόν, ἀλλὰ τὸν ἐκάστης σώφρονος γυναικὸς διὰ τῶν χειρῶν αὐτῆς, ὅποτε χρήζοι μάλιστα, ἀσκούμενον καὶ ἐξυφαινόμενον· οὐ γὰρ ποτε καθήκει ἐξ ἀγορᾶς ὠνητοῖς, ἀλλὰ τοῖς οἰκουρικοῖς ἔργοις κοσμουμένας
2 φαίνεσθαι τὰς κατὰ Θεὸν πολιτευομένας. Κάλλιστον γὰρ ἔργον γυνὴ οἰκουρὸς αὐτήν τε καὶ τὸν ἄνδρα τοῖς ἰδίῳις περιβάλλουσα κοσμήμασι, δι' ὧν ἀγάλλονται πάντες, οἱ μὲν παῖδες ἐπὶ τῇ μητρὶ, ὁ δὲ ἀνὴρ ἐπὶ τῇ γυναιξί, αὐτὴ δὲ ἐπὶ τούτοις, πάντες δὲ
3 ἐπὶ τῷ Θεῷ. Συλλήβδην γοῦν

ταμιεῖον ἀρετῆς ἐστὶν ἀνδρεία γυνῆ,

ἥτις «σῖτα ὀκνηρὰ οὐκ ἔφαγεν, θεσμοὶ δὲ ἐλεημοσύνης ἐπὶ τῇ γλώσσει αὐτῆς», ἥτις «τὸ στόμα αὐτῆς διήνοιξε σοφῶς καὶ ἐνόμως, ἥς τὰ τέκνα ἐμακάρισαν ἀνιστάμενα», ὡς διὰ Σολομῶν-

25. Α' Τιμ. 2,9.

26. Α' Πέτρ. 3,1-4.

3 γίας προτιμοῦν τὴν ἀνθρώπινη κακοτεχνία. Ὁ Παιδαγωγὸς παραγγέλλει σ' αὐτὲς νὰ πλησιάζουν «μὲ κόσμια ἀμφίεσι, νὰ στολίζωνται μὲ σεμνότητα καὶ σωφροσύνη»²⁵, «ὑποτασδόμενες στοὺς ἄνδρες τους, ὥστε, κι' ἂν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν πιστεύουν στὸν Λόγω, μὲ τὴ συναναστροφή τῶν γυναικῶν θὰ κερδηθοῦν χωρὶς λόγο, παρακολουθώντας, ὅπως λέγει, τὴν ἀγνὴ ἐν Λόγῳ συμπεριφορὰ τους· στολίδια τους νὰ εἶναι ὄχι τὰ ἐξωτερικά, ὅπως ἡ περίτεχνη κόμμωσις, τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ τὰ ὠραῖα ἐνδύματα, ἀλλὰ ὁ κρυφὸς ἄνθρωπος τῆς καρδιάς μὲ τὸ ἄφθαρτο τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἡσύχου πνεύματος, ποὺ εἶναι πολῦτιμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»²⁶.

67,1 Κυρίως ἡ αὐτοεργία φέρει στίς γυναῖκες τὸ γνήσιο κάλλος, διότι γυμνάζει τὰ σώματά τους καὶ συντελεῖ ὥστε νὰ αὐτοστολισθοῦν· δὲν προσφέρει τὸν στολισμὸ ποὺ παράγεται ἀπὸ ἄλλους, τὸν ἄκοσμο καὶ ἀνελεύθερο καὶ ἐταιρικό, ἀλλὰ τὸν παρασκευαζόμενο καὶ ὑφαινόμενο ἀπὸ κάθε σώφρονα γυναῖκα μόνη μὲ τὰ χέρια της, ὅταν τὸν χρειάζεται ἰδιαιτέρως· διότι ὅσες ζοῦν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ δὲν πρέπει νὰ φαίνωνται στολισμένες μὲ εἶδη ἀγοραστὰ ἀλλὰ μὲ παράγωγα
2 τοῦ οἰκοκυρικοῦ ἔργου. Κάλλιστο ἔργο εἶναι ἡ νοικοκυρὰ γυναῖκα ποὺ περιβάλλει μὲ τὰ στολίδια της τὸν ἑαυτὸ της καὶ τὸν ἄνδρα της²⁷, μὲ τὰ ὅποια ἀγάλλονται ὅλοι, τὰ παιδιά γιὰ τὴν μητέρα, ὁ ἄνδρας γιὰ τὴν γυναῖκα, ἡ γυναῖκα γι' αὐ-
3 τοὺς καὶ ὅλοι γιὰ τὸν Θεό²⁸. Μὲ λίγα λόγια λοιπὸν

ταμεῖο ἀρετῆς εἶναι ἡ ἀνδρεία γυναῖκα²⁹,

ἡ ὁποία «δὲν ἔφαγε τροφὴ ὀκνηρὴ καὶ στὴ γλῶσσα της εἶναι τὰ παραγγέλματα τῆς ἐλεημοσύνης», ἡ ὁποία «ἄνοιξε τὸ στόμα της μὲ σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ τὰ παιδιά της, ὅταν σηκώνωνται, τὴν καλοτυχίζουν», ὅπως λέγει διὰ τοῦ Σολο-

27. Βλ. Παρμ. 31,21 ἐ.

28. Βλ. Παρμ. 31,28.

29. Ἀπὸ τὸν κωμικὸ Ἀλέξανδρο, *Comicorum Atticorum Fragmenta* 3,373, ἀρ. 5.

τος λέγει ὁ ἅγιος Λόγος, «ὁ δὲ ἀνὴρ αὐτῆς ἐνεκωμίασεν. Γυνὴ γὰρ εὐσεβῆς εὐλογεῖται, φόβον δὲ Κυρίου αὐτὴ αἰνεῖτω». Καὶ πάλιν· «γυνὴ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς».

68,1 Ἐπανορθωτέον δὲ ὅτι μάλιστα καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰ βαδίσματα καὶ τὰς φωνάς· οὐ γὰρ ὥς τινες τὴν ὑπόκρισιν ζηλοῦσαι τῆς κωμωδίας καὶ τὰς κατεαγυίας τῶν ὀρχηστῶν κινήσεις παραφυλάττουσαι παρὰ τὰς ὁμιλίας σκηνοβατοῦσιν, αὐτοῖς τοῖς κινήμασιν τοῖς ἀβροῖς καὶ τοῖς ὑγροῖς βαδίσμασιν καὶ φωναῖς ταῖς πεπλασμέναις, κλαδαρὸν περιβλέπουσαι, δέλεαρ ἡδονῆς ἐξησκημέναι. «Μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἢ πρὸς χάριν λαλοῦσα λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὐρήσεις καὶ ἠκονημένον μᾶλλον ἢ μάχαιραν δίστομον· τῆς γὰρ ἀφροσύνης οἱ πόδες 3 κατάγουσι τοὺς χρωμένους αὐτῇ μετὰ θανάτου εἰς ἄδην». Σαμψῶν γοῦν τὸν γεννάδα ἢ πόρνη νενίκηκε, καὶ τὸν ἄνδρα ἔκειρεν αὐτοῦ ἑτέρα γυνή. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἠπάτησε τὸν Ἰωσήφ ἄλλη γυνή, νενίκηται δὲ ἢ πόρνη ἢ Αἴγυπτία, καὶ δεσμὰ σωφροσύνη λαμβάνουσα κρείττων ἀναφαίνεται λελυμένης ἐξουσίας.

69,1 Ἔχοι δ' ἂν κάκεινο ἄριστα τὸ εἰρημέον·

Τὸ δ' ὄλον οὐκ ἐπίσταμαι

ἐγὼ ψιθυρίζειν οὐδὲ κατακεκλασμένως

πλάγιον ποιήσας τὸν τράχηλον περιπατεῖν,

ὥσπερ ἑτέρους ὀρῶ κιναίδους ἐνθάδε

πολλοὺς ἐν ἄστει καὶ πεπιττοκοπημένους.

30. Βλ. Παρμ. 31,25–30.

31. Παρμ. 12,4.

32. Παρμ. 5,3–5.

μῶντος ὁ ἅγιος Λόγος, «ὁ δὲ ἄνδρας τῆς τὴν ἐγκωμιάζει. Πράγματι ἡ εὐσεβὴς γυναῖκα εὐλογεῖται, ἐνῶ αὐτὴ ἡ ἴδια πρέπει νὰ αἰνῆ τὸν φόβο τοῦ Κυρίου»³⁰. Καὶ πάλι· «ἡ ἀνδρεία γυναῖκα εἶναι στέφανος στὸν ἄνδρα τῆς»³¹.

- 68,1 Πρέπει νὰ ρυθμίζουν κατὰ τὸ δυνατὸ σωστὰ καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ βλέμματα, καὶ τὰ βαδίσματα καὶ τὶς φωνές· δὲν πρέπει νὰ πράττουν ὅπως μερικές, ποὺ ζηλεύοντας τὸ θεατρικὸν τῆς κωμωδίας καὶ ἀκολουθώντας τὶς τσακιστὲς κινήσεις τῶν χορευτῶν, βαδίζουν σὰν νὰ εἶναι ἐπάνω στὴ σκηνή, μὲ τὰ ἴδια ἀδρὰ κινήματα καὶ τὰ εὐκίνητα βαδίσματα, καὶ μὲ προσποιητὲς φωνές, παρατηρώντας μὲ ἐπιτήδευσι,
 2 ἀσκημένους νὰ προσφέρουν τὸ δέλεαρ τῆς ἡδονῆς. Διότι «στάζει μέλι ἀπὸ χεῖλη πόρνῆς γυναῖκας, ἡ ὁποῖα μιλώντας κολακευτικὰ λιπαίνει τὸν φάρυγγά σου, ἔπειτα ὁμως θὰ τὸ εὐρῆς πικρότερο ἀπὸ χολῆ κι' ἀκονισμένο περισσότερο ἀπὸ δίστομη μάχαιρα· διότι τὰ πόδια τῆς ἀφροσύνης ὀδηγοῦν ὄσους τὴ χρησιμοποιοῦν μαζὶ μὲ τὸν θάνατο στὸν Ἔδη»³².
 3 Τὸν ἀνδρεῖο λοιπὸν Σαμψῶν ἐνίκησε ἡ Αἴγυπτία πόρνη καὶ τὸν ἄνδρα τὸν ἐκούρευσε ἡ ἄλλη γυναῖκα του³³. Ἄλλὰ μιὰ ἄλλη γυναῖκα δὲν ἀπάτησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν Ἰωσήφ· ἀντιθέτως ἐνίκηθη ἡ Αἴγυπτία πόρνη, κι' ἔτσι ἡ σωφροσύνη, δεχόμενη δεσμὰ, ἀναδεικνύεται ἀνώτερη ἀπὸ τὴν λυμένη ἐξουσία³⁴.

- 69,1 Εἶναι δὲ ἄριστο κι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει λεχθῆ.

Δὲν γνωρίζω καθόλου ἐγὼ νὰ ψιθυρίζω οὔτε
 νὰ βαδίζω κρατώντας τὸν τράχηλο σπασμένο πλάγια,
 ὅπως βλέπω ἄλλους, πολλοὺς κιναίδους, ἐδῶ στὴν πόλι,
 καὶ μάλιστα πισσοκοπημένους γιὰ ἀποτρίχωσι³⁵.

33. Οἱ δύο γυναῖκες τοῦ Σαμψῶν δὲν ἦσαν Αἰγύπτειες ἀλλὰ Φιλισταῖες (Κριταὶ 14,15–17. 16,17–19). Ἡ πρώτη ὁμως δὲν ἦταν πόρνη, ὅπως ἦταν ἡ Δαλιδά.

34. Βλ. τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Ἰωσήφ μὲ τὴν γυναῖκα τοῦ Πετεφρῆ Γεν. 39,7–9.

35. Ἄπὸ ἀγνωστο κωμικὸ, *Comic. Attic. Fragmenta* 3,470, ἀρ. 339.

2 Αἱ δὲ γυναικεῖοι κινήσεις καὶ θρύψεις καὶ χλιδαὶ κολουστέαι παντελῶς· τὸ γὰρ ἄβροδίατον τῆς περὶ τὸν περίπατον κινήσεως καὶ τὸ «σαυλὰ βαίνειν», ὡς φησιν Ἀνακρέων, κομιδῆ ἑταιρικά, ὡς γέ μοι φαίνεται. Ἡ κωμωδία φησὶν «τὰ ἴχνη τὰ ἑταιρικὰ
3 ὥραν ἀπολείπειν καὶ τρυφήν». «Ἰχνη δὲ πορνικὰ οὐκ ἐρείδεται εἰς ἀλήθειαν· ὁδοὺς γὰρ ζωῆς οὐκ ἐπέρχεται, σφαλεραὶ δὲ αἱ τροχιαὶ αὐτῆς καὶ οὐκ εὐγνωστοί». Μάλιστα δὲ ὀφθαλμῶν φειστέον, ἐπεὶ τοῖς ποσὶν ἢ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἄμεινον ὀλισθεῖν.

70,1 Ὁ γοῦν Κύριος συντομώτατα ἰᾶται τὸ πάθος τοῦτο, «εἰ σκανδαλίζει σε ὁ ὀφθαλμός σου, ἔκκοψον αὐτὸν» λέγων, ἐκ βάθρων ἀνασπῶν τὴν ἐπιθυμίαν· κλαδαραὶ δὲ ὄψεις καὶ τὸ ἐνιλλώπτειν, ὃ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν βλεφαρίζειν ἐστίν, οὐδὲν ἀλλ' ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μοιχεύειν ἐστὶν ἀκροβολιζομένης τῆς ἐπιθυμίας δι' αὐτῶν. Πρὸ γὰρ τοῦ παντὸς σώματος διαφθείρονται οἱ
2 ὀφθαλμοί. «Θεωρῶν δὲ καλὰ ὀφθαλμὸς εὐφραίνει καρδίαν», τουτέστι καλῶς μαθῶν θεωρεῖν εὐφραίνει, «ἐννεύων δὲ ὀφθαλ-
3 μὸν μετὰ δόλου συνάγει ἀνδράσι λύπας». Τοιοῦτόν ποῦ τὸν θηλυδρίαν Σαρδανάπαλλον, τῶν Ἀσσυρίων τὸν βασιλέα, ἐπὶ κλίνῃ ἀναβάδην ἐζόμενον εἰσάγουσι πορφύραν ξαίνοντα καὶ τὰ λευκὰ
4 τῶν ὀφθαλμῶν ἐπαναβάλλοντα. Αἱ ταῦτα ἐπιτηδεύουσαι γυναῖκες ἰδίαις ὄψεσι προαγωγεύουσιν αὐτάς· «λύχνος γὰρ τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός», φησὶν ἡ Γραφή, δι' οὗ καταφαίνεται τὰ ἔνδον φωτὶ τῷ φαινομένῳ καταυγαζόμενα. «Πορνεία δὲ γυναικὸς ἐν μετεωρισμῷ ὀφθαλμῶν».

36. ΑΝΑΚΡΕΟΝΤΟΣ, ἀπόσπασμα 168.

37. Παράθεμα κωμικοῦ ποῦ δὲν ἔχει ἀνιχνευθῆ, *Comicoorum Atticorum Fragmenta*, 3,520, ἀρ. 622.

38. Παρμ. 5,5 ἐ. 39. Ματθ. 5,29.

2 Οἱ δὲ γυναικεῖες κινήσεις καὶ τὰ τσακίσματα καὶ οἱ χλι-
δὲς πρέπει νὰ ἀποκοποῦν ἐντελῶς· διότι ἡ ἀβρότης τῆς κινή-
σεως στὸν περίπατο καὶ τὸ «νωχελικὸ βάδισμα», κατὰ τὸν
Ἄνακρέοντα³⁶, εἶναι πολὺ ἑταιρικά, καθὼς μοῦ φαίνεται. Ἡ
κωμωδία λέγει «ὅτι εἶναι ὥρα νὰ ἐγκαταλειφθοῦν τὰ ἑταιρι-
3 κα ἴχνη καὶ ἡ τρυφή»³⁷. «Τὰ δὲ πορνικὰ ἴχνη δὲν στηρίζον-
ται στὴν ἀλήθεια· δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς δρόμους τῆς ζωῆς
καὶ οἱ τροχιές των εἶναι λαθεμένες καὶ δυσδιάκριτες»³⁸. Κυ-
ρίως πρέπει νὰ ἐλέγχουν τὰ μάτια τους, διότι καλύτερα εἶναι
νὰ γλιστρήσουν μὲ τὰ πόδια παρὰ μὲ τὰ μάτια.

70,1 Ὁ Κύριος πάντως θεραπεύει τοῦτο τὸ πάθος ριζικά, λέ-
γοντας· «ἂν σὲ σκανδαλίζει ὁ ὀφθαλμὸς σου, κόψε τον»³⁹,
ξερριζώνοντας τὴν ἐπιθυμία ἀπὸ τὰ θεμέλια. Τὰ ἡδυπαθῆ
βλέμματα καὶ τὸ ἀνοιγοκλείσιμο τῶν ὀφθαλμῶν, δηλαδή τὸ
βλεφάρισμα, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μοιχεία διὰ τῶν
ὀφθαλμῶν, διότι διὰ μέσου αὐτοῦ ἐξακοντίζεται ἡ ἐπιθυμία.
Διότι οἱ ὀφθαλμοὶ διαφθείρονται πρὶν ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο
2 σῶμα. «Ὅταν ὁ ὀφθαλμὸς βλέπη καλὰ πράγματα, εὐφραίνει
τὴν καρδιά»⁴⁰, δηλαδή ἂν μάθῃ νὰ βλέπη καλὰ, εὐφραίνει,
«ὅταν ὁμως κάποιος κάμῃ δόλια νοήματα μὲ τὸν ὀφθαλμό,
3 προκαλεῖ λύπες στοὺς ἀνθρώπους»⁴¹. Ἔτσι παριστάνουν τὸν
θηλυπρεπῆ Σαρδανάπλο, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, νὰ κά-
θεται καβάλα ἐπάνω σὲ κρεβάτι, νὰ ξαίνει πορφύρα καὶ νὰ
4 ἀνασηκῶνῃ τὰ ἀσπράδια τῶν ὀφθαλμῶν του^{40α}. Οἱ γυναῖκες
ποὺ συμπεριφέρονται ἔτσι προσφέρονται στὴν πορνεία μὲ τὰ
μάτια τους· «διότι λύχνος τοῦ σώματος εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς»,
λέγει ἡ Γραφή⁴², ἀφοῦ μέσω αὐτοῦ διακρίνονται τὰ ἐσωτερι-
κά, καταναυαζόμενα ἀπὸ τὸ φαινόμενο φῶς. «Ἡ δὲ πορνικό-
της τῆς γυναῖκας διακρίνεται ἀπὸ τὸν μετεωρισμὸ τῶν
ὀφθαλμῶν»⁴³.

40. Παρμ. 15,30.

41. Παρμ. 10,10.

42. Βλ. ΑΘΗΝΑΙΟΥ, *Δειπνοσοφισταὶ* 528 ε.

43. Ματθ. 6,22 καὶ παράλληλα.

71,1 «Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεοναξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία, δι' ἧς ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ», ὁ μὲν ἀπόστολος
 2 βοᾷ, ἡμεῖς δὲ ἀναζωπυροῦμεν τὰ πάθη καὶ οὐκ αἰσχυνόμεθα. Αἱ μὲν αὐτῶν «μαστίχην ἐντραγοῦσαι», περιουῖσαι, σεσήρασι τοῖς παριοῦσιν, αἱ δὲ τὰς κεφαλὰς, ὡς μὴ δακτύλους ἔχουσαι, ταῖς ὑπ' αὐτῶν φερομέναις περόναις σκαλεύουσαι θρύπτονται, καὶ ταύτας ἢ χελώνης ἢ ἐλέφαντος ἢ τινος ἄλλου ζώου νεκροῦ πε-
 3 ποιημένας πολυπραγμονοῦσιν· ἄλλαι δὲ καθάπερ ἐξανθήματά τινα ἔχουσαι πρὸς εὐπρέπειαν τῶν ὀρώντων εὐανθέσι περιχρί-
 4 στοις κοσμούμεναι σπילוῦσι τὰ πρόσωπα τὰ αὐτῶν. «Ἴφρονα» τὴν τοιαύτην καὶ «θρασεῖαν γυναῖκα» διὰ Σολομῶντος λέγει, «ἣ οὐκ ἐπίσταται αἰσχύνῃ· ἐκάθισεν ἐπὶ θύραις τοῦ ἑαυτῆς οἴκου ἐπὶ δίφρου, ἐμφανῶς προσκαλουμένη τοὺς παριόντας ὁδόν, τοὺς εὐθύνοντας τὰς ἑαυτῶν τροχιάς», διὰ τοῦ σχήματος αὐτῆς καὶ τοῦ βίου παντὸς δηλονότι λέγουσα· 'Τίς ἐστὶν ὑμῶν
 5 ἀφρονέστατος; ἐκκλινάτω πρὸς με'. Ἐνδεέσι δὲ φρονήσεως παρακελεύεται «λέγουσα· ἄρτων κρυφίων ἠδέως ἄψασθε καὶ ὕδατος κλοπῆς γλυκεροῦ», τὴν ἐπίκλοπον ταύτην Ἀφροδίτην λέγει.

72,1 Ἐντεῦθεν ὠφελημένος ὁ Βοιωτίος Πίνδαρος

«γλυκύ τι», φησί, «κλεπτόμενον μέλημα Κύπριδος».

«Ὁ δὲ οὐκ οἶδεν ἄθλιος ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὀλοῦνται, καὶ ἐπὶ πέτευρον ἄδου συναντᾷ. Ἀλλὰ ἀποπήδησον», φησὶν, «μὴ χρονίσης ἐν τῷ τόπῳ», ὁ Παιδαγωγός, «μηδὲ ἐπιστήσης τὸ σὸν

44. Σοφ. Σειράχ 26,9.

45. Κολ. 3,5 ἐ.

46. Παρμ. 9,13-17.

71,1 «Νεκρῶστε λοιπὸν τὰ ἐπίγεια μέλη, πορνεία, ἀκαθαρ-
 σία, πάθος, ἐπιθυμία κακὴ καὶ τὴν πλεονεξία, πού εἶναι εἰ-
 δωλολατρία, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ
 Θεοῦ»⁴⁴, φωνάζει ὁ Ἀπόστολος, ἐνῶ ἐμεῖς ἀναμοχλευόμε τὰ
 2 πάθη, χωρὶς νὰ ἐντρεπώμαστε. Ἕσες ἀπ' αὐτὲς τὶς γυναῖ-
 κες, «μασώντας μαστίχα», πηγαινοέρχονται καὶ κάμουν μορ-
 φασμοὺς στοὺς διαβάτες· ἄλλες πάλι, σὰν νὰ μὴ ἔχουν δά-
 κτυλα ξύνουν τὰ κεφάλια τους μὲ τὶς καρφίτσες πού ἔχουν
 3 μαζὶ τους ὑπερήφανα, τὶς ὁποῖες μάλιστα ἔχουν ἐπιμελῶς
 κατασκευάσει ἀπὸ χελῶνα ἢ ἐλέφαντα ἢ ἄλλο ζῷο. Ἕσες
 ἐπίσης, σὰν νὰ ἔχουν ἐξανθήματα λερώνουν τὰ πρόσωπά
 τους κοσμούμενες μὲ χρωματιστὲς ἀλοιφὲς γιὰ ἱκανοποίησι
 4 τῶν θεατῶν. Ὁ Παιδαγωγὸς διὰ τοῦ Σολομῶντος ὀνομάζει
 «ἄφρονα καὶ θρασεῖα αὐτὴ τὴν γυναῖκα, πού δὲν γνωρίζει ἐν-
 τροπή· ἐκάθισε στὴ θύρα τοῦ οἴκου τῆς ἐπάνω σὲ πολυθρό-
 να, προσκαλώντας ἀνοικτὰ τοὺς περαστικούς, αὐτοὺς πού
 ἀκολουθοῦν τὸν ἴσιο δρόμο», σὰν νὰ λέγη μὲ τὸ σχῆμα τῆς
 καὶ μὲ ὄλη τὴ διαγωγή τῆς· «ποιὸς ἀπὸ σᾶς εἶναι ἄφρων; Ἕς
 5 λοξοδρομῆση πρὸς ἐμένα». Σ' αὐτοὺς ὁμως πού τοὺς λείπει
 ἡ σύνεσι παραγγέλλει, «λέγοντας· γευθῆτε μὲ γλύκα κρυφὰ
 ψωμιὰ καὶ δροσερὸ νερὸ κλεμμένο»⁴⁵, ἐννοώντας ἔτσι τὴν
 ἐπίκλοπη⁴⁶ Ἀφροδίτη τὴν ἴδια.

72,1 Ἕπ' αὐτὸ τὸ κείμενο⁴⁷ ἀντλώντας ὁ Βοιωτὸς ποιητῆς
 Πίνδαρος, λέγει,

«γλυκειὰ εἶναι ἡ κρυφὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν Κύπριδα»⁴⁸.

«Δὲν γνωρίζει ὁμως ὁ ἄθλιος ὅτι οἱ υἱοὶ τῆς γῆς θὰ κατα-
 στραφοῦν κοντὰ τῆς καὶ ὅτι θὰ εὐρεθῆ στὸ κοττέτσι τοῦ
 Ἕδου. Ἕλλά ἀπομακρύνσου γρήγορα», λέγει ὁ Παιδαγωγός,
 «μὴ ἀργοπορήσης σ' αὐτὸν τὸν τόπο», οὔτε νὰ σταματήσης

47. Ἕπιθετο τῆς Ἀφροδίτης.

48. Ὁ Κλήμης ὑποθέτει ὅτι ὁ Πίνδαρος ἐγνώριζε τὶς Παροιμίες Σολομῶν-
 τος, πράγμα ἀνακριβές.

ὄμμα πρὸς αὐτήν. Οὕτω γὰρ διαβήσῃ ὕδωρ ἀλλότριον καὶ
 2 ὑπερβήσῃ τὸν Ἀχέροντα». Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος διὰ
 Ἡσαΐου· «ἀνθ' ὧν ἐπορεύθησαν αἱ θυγατέρες Σιών ὑψηλῶ τρα-
 χήλῳ καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ ἅμα σύρουσαι
 τοὺς χιτῶνας καὶ τοῖς ποσὶ παίζουσαι, καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς
 τὰς θυγατέρας Σιών καὶ ἀνακαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν», τὸ
 ἄσχημον σχῆμα.

73,1 Ἐγὼ μὲν οὐδὲ τὰς θεραπαίνας ἀξιῶ τὰς ἐπ' ἀριστερᾶς ταῖς
 γυναιξίν ἢ τὰς ἐπομένας αὐταῖς αἰσχρολογεῖν ἢ αἰσχροεργεῖν,
 σωφρονίζεσθαι δὲ αὐτὰς πρὸς τῶν δεσποινῶν· σφόδρα γοῦν
 ἐπιτιμητικώτατα ὁ κωμικὸς Φιλήμων φησὶν·

2

Ἐξιῶν

γυναικὸς ἐξόπισθ' ἐλευθέρας βλέπω
 μόνην θεράπαινον κατόπιν ἀκολουθεῖν καλὴν
 ἐκ τοῦ Πλαταιικοῦ τε παρακολουθοῦντά τινα
 ταύτη κατιλλώπτειν.

3 Ἀναστρέφει γὰρ ἐπὶ τὴν δέσποιναν ἢ τῆς θεραπαίνης ἀκολασία,
 ἐπιβάθραν ἐνδιδούσα τοῖς πειρῶσι τὰ ἥττονα τοῦ μὴ εὐλαβεῖ-
 σθαι τὰ μείζονα, διὰ τοῦ συγγιγνώκειν τοῖς αἰσχροῖς τὸ μὴ κα-
 ταγιγνώσκειν ἐμφαινούσης τῆς δεσποίνης. Τὸ δὲ μὴ ἐπαγανα-
 κτεῖν τοῖς ἀκολασταίνουσι σαφὲς γίνεται τεκμήριον γνώμης εἰς
 τὸ ὁμοιον ἐκτρεπομένης. «Οἷα γὰρ δέσποινα», φασὶν οἱ παροι-
 μιαζόμενοι, «τοιιάδε χά κύων».

4 Ἀποσκορακιστέον δὲ ἡμῖν καὶ τοῦ περιπάτου τὸ μανιῶδες,
 τὸ δὲ σεμνὸν καὶ τὸ σχολαῖον ἐκλεκτέον, οὐ τὸ βάδισμα τὸ μελ-
 λητικόν, οὐδὲ τὸ ἐν ταῖς ὁδοῖς σαλεύειν καὶ ἐξυπτιάζοντα παρα-
 βλέπειν εἰς τοὺς ἀπαντῶντας, εἰ ἀποβλέπουσιν εἰς αὐτόν, καθά-

49. ΠΙΝΔΑΡΟΥ, ἀπόσπασμα 217. Κύπρις βέβαια εἶναι ἡ Ἀφροδίτη.

50. Παρμ. 9,18.

τὸ βλέμμα σου σ' αὐτήν. Ἔτσι θὰ μπορέσης νὰ περάσης τὸ
 2 ἀπόξενο νερὸ καὶ νὰ ὑπερβῆς τὸν Ἀχέροντα»⁴⁹. Γι' αὐτὸ λέ-
 γει τὰ ἐξῆς ὁ Κύριος διὰ τοῦ Ἡσαΐα: «ἐπειδὴ οἱ θυγατέρες
 τῆς Σιών βαδίζουν μὲ τὸν τράχηλο ψηλὰ καὶ μὲ νεῦματα τῶν
 ματιῶν τους, σύροντας τὰ φορέματά τους κατὰ τὸ βάδισμα
 καὶ παίζοντας μὲ τὰ πόδια, θὰ ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς τὶς θυγατέ-
 ρες Σιών καὶ θὰ ξεσκεπάσῃ τὸ σχῆμα τους»⁵⁰, τὸ ἄσχημο
 σχῆμα.

73,1 Ἐγὼ πάντως δὲν ἐπιτρέπω οὔτε στίς ὑπηρέτριες ποὺ εἶ-
 ναι στ' ἀριστερὰ τῶν γυναικῶν ἢ ἐκεῖνες ποὺ τὶς ἀκολουθοῦν
 νὰ αἰσχρολογοῦν ἢ νὰ αἰσχροεργοῦν, διότι πρέπει νὰ
 σωφρονίζονται κι' αὐτὲς ἀπὸ τὶς κυρίες τους. Ὁ κωμικὸς
 Φιλῆμων μάλιστα λέγει μὲ πολὺ ἐπιτιμητικὸ ὕφος:

2 Βγαίνοντας ἔξω
 Βλέπω πίσω ἀπὸ ἐλεύθερη γυναῖκα
 μιὰ μόνο ὁμορφὴ ὑπηρέτρια νὰ τὴν ἀκολουθῆ
 καὶ κάποιον νὰ τὴν παρακολουθῆ ἀπὸ τὸ Πλαταικὸ
 μνημεῖο μὲ γλυκὰ μάτια⁵¹.

3 Πράγματι, ἡ ἀκολασία τῆς ὑπηρέτριας ἐπιστρέφει πρὸς τὴν
 κυρία, δίνοντας ἔτσι εὐκαιρία σ' ἐκεῖνες ποὺ ἐπιχειροῦν τὰ
 μικρὰ νὰ μὴ σέβωνται τὰ μεγάλα, ἐπειδὴ ἡ κυρία ποὺ ἀνέχε-
 ται τὰ αἰσχρὰ δείχνει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὅτι δὲν τὰ καταδι-
 κάζει· καὶ ἡ ἔλλειψις ἀγανακτήσεως γιὰ τοὺς ἀκολάστους
 γίνεται σαφὲς τεκμήριο γνώμης ποὺ ἐκτρέπεται σὲ παρόμοια
 διαγωγή. Διότι οἱ παροιμιασταὶ λέγουν, «ὅποια εἶναι ἡ κυ-
 ρία, τέτοια εἶναι καὶ ἡ σκύλα»⁵².

4 Πρέπει ἐπίσης ν' ἀπορρίψωμε καὶ τὸ μανιῶδες εἶδος τοῦ
 περιπάτου καὶ νὰ ἐκλέξωμε τὸ σεμνὸ καὶ ἤρεμο· νὰ μὴ ἔχη
 κανεὶς βέβαια τὸ ἀργὸ βάδισμα οὔτε νὰ περιφέρεται στοὺς
 δρόμους, παρακολουθώντας μὲ προσοχὴ τοὺς διαβάτες, ἂν

51. Ἡσ. 3,16 ἐ.

52. *Comicorum Atticorum Fragmenta*, 2, 517, ἀρ. 124.

53. ΕΠΙΧΑΡΜΟΥ, ἀπόσπασμα 168 Kaibel. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Πολιτεία* 8,563 c.

5 περ ἐπὶ σκηνηῆς ἐμπομπεύοντα καὶ δακτυλοδεικτούμενον. Οὐδὲ ὑπὸ οἰκετῶν ἀναστρέφεσθαι χρῆ πρὸς τὸ σιμὸν ὠθουμένους, ὥσπερ τοὺς τρυφητικωτέρους ὀρώμεν, ἐρρωμένους εἶναι δοκοῦντας, ὑπὸ μαλακίας δὲ ψυχικῆς διατεθρυμμένους. Ἄνδρὸς δὲ γενναίου σημεῖον οὐδὲν εἶναι δεῖ περιφανὲς ἐν τῷ προσώπῳ μαλακίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἐτέρῳ μέρει τοῦ σώματος.

74,1 Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐν κινήσεσιν μηδὲ ἐν σχέσεσιν εὐρεθείη ποθ' ἢ ἀσχημοσύνη τῆς ἀνανδρίας. Οὐδὲ μὴν καθάπερ ὑποζυ-
2 γίοις τοῖς οἰκέταις χρηστέον τῷ ὑγιαίνοντι. Ὡς γάρ τοι ἐκείνοις παραγγέλλεται «παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς ὑποτάσσεσθαι», φησὶν ὁ Πέτρος, οὕτως ἢ ἰσότης καὶ ἡ μακροθυμία καὶ ἡ φιλάνθρωπία τοῖς δεσπόταις εὐάρμοστος. «Τὸ γὰρ τέλος», φησί, «πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὐσπλαγχοι, ταπεινόφρονες» καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, «ἵνα εὐλογίαν κληρονομήση-
3 τε». Καλὴν τινα καὶ ἀξιέραστον ὑπογράφειν ὁ Κιτιεὺς ἔοικεν Ζήνων εἰκόνα νεανία καὶ οὕτως αὐτὸν ἀνδριαντουργεῖ

Ἔστω, φησί, καθαρὸν τὸ πρόσωπον, ὄφρὺς μὴ καθειμένη, μηδὲ ὄμμα ἀναπεπταμένον μηδὲ διακεκλασμένον, μὴ ὕπτιος ὁ τράχηλος, μηδὲ ἀνιέμενα τὰ τοῦ σώματος μέλη, ἀλλὰ μετέωρα ἐντόνοις ὄμοια, ὀρθόνους πρὸς τὸν λόγον ὀξύτης, καὶ κατοκωχὴ τῶν ὀρθῶς εἰρημένων, καὶ σχηματισμοὶ καὶ κινήσεις μηδὲν ἐνδιδούσαι τοῖς
4 ἀκολάστοις ἐλπίδος. Αἰδῶς μὲν ἐπανθείτω καὶ ἀρρενωπία· ἀπέστω δὲ καὶ ὁ ἀπὸ τῶν μυροπωλίων καὶ χρυσοχοείων καὶ ἐριοπωλίων ἄλυσ καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων, ἐνθα ἐταιρικῶς κεκοσμημένοι, ὥσπερ αἱ ἐπὶ τέγους καθεζόμεναι, διημερεύουσι.

τὸν κυττάζουν, σὰν νὰ παρελαύνη στὴ σκηνὴ καὶ νὰ δακτυ-
 5 λοδεικτῆται. Οὔτε πρέπει βέβαια νὰ ἀνεβαίνωμε στὸν ἀνή-
 φορο ὠθούμενοι ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες, ὅπως βλέπομε νὰ κά-
 μουν οἱ φιλήδονοι, πὺ δείχνουν νὰ εἶναι ὑγιεῖς, ἐνῶ εἶναι
 κτυπημένοι ἀπὸ ψυχικὴ καχεξία. Στὸν γενναῖο ἄνδρα δὲν
 πρέπει νὰ ὑπάρχη κανένα δεῖγμα καχεξίας στὸ πρόσωπο,
 ἀλλ' οὔτε σὲ κανένα ἄλλο μέρος τοῦ σώματος.

74,1 Νὰ μὴ εὐρεθῆ λοιπὸν ποτὲ ἢ αἰσχημοσύνη τῆς ἀναν-
 δρίας οὔτε στὶς κινήσεις οὔτε στὶς σχέσεις. Καὶ δὲν πρέπει
 2 νὰ χρησιμοποιοῦν ὁ ὑγιὴς τοὺς ὑπηρέτες σὰν ὑποζύγια. Ὅπως
 δηλαδὴ παραγγέλλεται σ' ἐκείνους, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια
 τοῦ Πέτρου, «πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται μὲ ὄλον τὸ φόβο
 στοὺς κυρίους, ὄχι μόνο στοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἐπεικεῖς, ἀλλὰ
 καὶ στοὺς σκληροὺς»⁵³, ἔτσι εἶναι ταιριαστὴ στοὺς κυρίους ἡ
 ἰσότης καὶ ἡ μακροθυμία καὶ ἡ φιλανθρωπία. «Τελικά, λέγει,
 νὰ εἴσθε ὄλοι ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὐσπλαγ-
 χνοὶ, ταπεινόφρονες» καὶ τὰ λοιπά, «γιὰ νὰ κληρονομήσετε
 3 εὐλογία»⁵⁴. Ὁ Ζήνων ἀπὸ τὸ Κίτιο συνθέτει γιὰ τὸν νεαρὸ
 καλὴ καὶ ἀξιέραστη εἰκόνα καὶ τὸν παριστάνει ὡς ἐξῆς:

Νὰ εἶναι, λέγει, καθαρὸ τὸ πρόσωπό του, τὰ φρύδια
 ἀρυτίδωτα, τὸ βλέμμα ἐντροπαλὸ καὶ ἴσιο, ὁ λαιμὸς ὄχι
 γυρισμένος πρὸς τὰ πίσω, τὰ μέλη τοῦ σώματος ὄχι
 ἄτονα ἀλλὰ εὐθυτενῆ σὰν σχοινιά, ὀρθὴ προθυμία
 πρὸς τὸν λόγο καὶ κατάληψις τῶν ὀρθῶς λεγομένων,
 ἐμφάνισις καὶ κινήσις πὺ δὲν δίδουν καμμιά ἐλπίδα
 4 στοὺς ἀκολάστους. Ἡ αἰδῶς καὶ ἡ ἀνδροπρέπεια νὰ
 λάμπουν στὸ πρόσωπό του· μακριὰ του νὰ εἶναι ἡ ἀπό-
 πνοια ἀπὸ τὰ μυροπωλεῖα, τὰ χρυσοχοεῖα καὶ τὰ ἐριο-
 πωλεῖα, καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐργαστήρια, ὅπου μερικοὶ
 περνοῦν τὴν ἡμέρα τους στολισμένοι ἐταιρικῶς, ὅπως
 οἱ γυναῖκες, πὺ κάθονται σὲ πορνεῖο⁵⁵.

55 Α' Πέτρ. 3,8 ἐ.

75,1 Μὴ τοίνυν μηδὲ οἱ ἄνδρες ἐπὶ τῶν κουρείων καὶ καπη-
 λείων διατρίβοντες ἀδολεσχούντων στωμυλευόμενοι, καὶ τὰς
 παριούσας θηρώμενοι γυναῖκας παυσάσθων ποτέ· πολλοὺς δὲ
 2 καὶ βλασφημοῦντες εἰς γέλωτα οὐ παύονται. Κωλυτέα γε μὴν
 ἔτι καὶ ἡ διὰ τῶν κύβων παιδιὰ, πρὸς δὲ καὶ ἡ διὰ τῶν ἀστρα-
 γάλων μελέτη πλεονεξίας, ἣν μεταχειρίζεσθαι φιλοῦσι. Τοιοῦτά
 τινα τῆς τρυφῆς τὸ ἀταμίευτον αὐτοῖς κακοσχολοῦσιν ἐξευρί-
 σκει· αἰτία γὰρ ἡ ἀργία· ματαίων δέ τις ἐρᾷ τῶν ἐκτὸς τῆς ἀλη-
 θείας ὄντων· οὐ γὰρ ἔστι καὶ ἄλλως θυμηδίαν ἄνευ βλάβης
 κτήσασθαι· τῆς δὲ ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων διανοίας μίμησις
 3 ἔστιν ἡ τοῦ βίου προαίρεσις. Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, μόναι αἱ μετὰ
 τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν συναναστροφῆι ὠφελουῦσιν. Ἐμπαλιν
 γοῦν τὴν μετὰ τῶν φαύλων συνδιαίτησιν ἀνθρώπων ὑώδη
 γνωρίζων ὁ πάνσοφος διὰ Μωυσέως Παιδαγωγὸς χοιρείων
 ἀπηγόρευσεν μεταλαμβάνειν τῷ λαῷ τῷ πρεσβυτέρῳ, ἐμφαί-
 νων μὴ δεῖν τοὺς Θεὸν ἐπιβοωμένους ἀκαθάρτοις ἀναμίγνυσθαι
 ἀνθρώποις, οἱ δίκην ὑῶν ἡδοναῖς σωματικαῖς καὶ δεισαλέαις
 τροφαῖς καὶ γαργαλισμοῖς ἀσελγέσι κνηστιῶντες πρὸς ἀφροδί-
 4 τὴν κακόχαρτον ἡδονὴν χαίρουσιν. Ἄλλ' οὐδ' «ἴκτινα ἦ ὠκύ-
 πτερον μαστοφαγῆ ἢ αἰετὸν» φαγεῖν φησιν, οὐκ ἐγγιεῖς, λέγων,
 τοῖς δι' ἀρπαγῆς τὸν βίον ποριζομένοις· καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὁμοίως
 ἀλληγορεῖται.

76,1 Τίσιν οὖν οἰκειωτέον; τοῖς δικαίοις, πάλιν ἀλληγορῶν
 φησιν. Πᾶν γὰρ «διχηλοῦν καὶ μαρυκώμενον» καθαρὸν ἔστιν,
 ὅτι τὸ διχηλοῦν δικαιοσύνην ἐμφαίνει τὴν ἰσοστάσιον μηρυκά-
 ζουσαν τὴν οἰκειάν δικαιοσύνης τροφήν, τὸν Λόγον ἔκτοσθεν
 μὲν εἰσιόντα κατὰ ταῦτά τῇ τροφῇ διὰ κατηχήσεως, ἔνδοθεν δὲ

56. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο τοῦ Ζήνωνος παραδίδεται μόνο ἀπὸ τοῦτο τοῦ κεί-
 μενο τοῦ Κλήμεντος. Βλ. *Stoicorum Veterum Fragmenta* 1, ἀρ. 246.

57. Βλ. Λευῖτ. 11,7.

75,1 Καὶ οἱ ἄνδρες ὁμῶς νὰ μὴ χασομεροῦν στὰ κουρεῖα καὶ τὰ καπηλεῖα φλυαρώντας καὶ νὰ παῦσουν νὰ κυνηγοῦν τὶς περαστικὲς γυναῖκες καὶ νὰ περιπαίξουν ἀκατάπαυστα πολλοὺς γιὰ νὰ προκαλέσουν τὰ γέλοια. Πρέπει νὰ ἐμποδισθῇ καὶ τὸ παιγνίδι μὲ τοὺς κύβους, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ προσπάθεια πλεονεξίας μὲ τοὺς ἀστραγάλους, ποὺ συνηθίζουν πολλοὶ νὰ καταβάλλουν. Τέτοιες ἀσχολίες ἐπινοεῖ γιὰ τοὺς ἀργόσχολους ἡ ἀχαλίνωτη τρυφή· καὶ ἡ αἰτία βέβαια εἶναι ἡ ἀργία. Τὰ μάταια ἀγαπᾷ ὁποῖος εὐρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι δυνατὸ ἀλλιῶς ν' ἀποκτήσῃ κανεὶς διασκέδασι χωρὶς βλάβη· ἡ δὲ προαίρεσις τοῦ βίου εἶναι μίμησις τῆς διανοίας κάθε ἀνθρώπου. Ὅπως φαίνεται ὁμῶς, μόνον οἱ συναναστροφές μὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρες ὠφελοῦν. Ἀντιθέτως ὁ πάνσοφος διὰ τοῦ Μωυσέως Παιδαγωγός, ἀναγνωρίζοντας ὡς χοιροειδῆ τὴν συναναστροφή μὲ τοὺς φαύλους ἀνθρώπους, ἀπαγόρευσε στὸν ἀρχαῖο λαὸ νὰ τρώγῃ χοιρινὸ κρέας⁵⁶, ὑπονοώντας ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸν Θεὸ δὲν πρέπει νὰ συναναστρέφονται μὲ ἀκάθαρτους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι, ἐρεθιζόμενοι σὰν γουροῦνια γιὰ τὶς σωματικὲς ἡδονές, τὶς ρυπαρὲς τροφές καὶ τὶς γαργαλιστικὲς ἀσέλγειες, ἀπολαύουν τὴν κακορρίζικη ἀφροδίσεια ἡδονή.

4 Ἀλλὰ, λέγει, δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ κανεὶς οὔτε γεράκι οὔτε ταχῦπτερο ἀρπακτικὸ⁵⁷ οὔτε ἀετὸ⁵⁸, ἐννοώντας, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐγγίσης ἐκείνους ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴ ζωὴ τους μὲ ἀρπαγές. Καὶ τὰ ἄλλα ἀλληγοροῦνται μὲ ὁμοιο τρόπο.

76,1 Μὲ ποιούς λοιπὸν πρέπει νὰ συναναστρεφώμαστε; Μὲ τοὺς δικαίους, λέγει πάλι ἀλληγορικά. Κάθε «δίχηλο καὶ μηρυκαστικὸ»⁵⁹ εἶναι καθαρὸ, διότι τὸ δίχηλο δηλώνει δικαιοσύνη ἰσοστάσια, ποὺ μηρυκάζει τὴν τροφὴ δικαιοσύνης ποῦ τῆς ταιριάζει, δηλαδή τὸν Λόγο ποὺ εἰσέρχεται ἀπ' ἔξω σὰν τὴν τροφὴ μὲ τὴν κατήχησι καὶ ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ μέσα

58. Ὡκύπτερος μαστοφαγῆς εἶναι ἀγνωστο ἀρπακτικὸ τῆς Αἰγύπτου, εἶδος ὄρνέου ἴσως.

59. Βλ. Λευϊτ. 11,13 ἐ., τροποποιημένο.

ἀναπεμπόμενον ὡσπερ ἐκ κοιλίας τῆς διανοίας εἰς ἀνάμνησιν
2 λογικὴν. Μηρυκάζει δὲ ὁ δίκαιος τὴν πνευματικὴν τροφὴν ἀνά-
στόμα ἔχων τὸν Λόγον, καὶ διχηλεῖ ἢ δικαιοσύνη εἰκότως, κάν-
ταῦθα ἀγιάζουσα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα παραπέμπουσα αἰῶνα.

3 Οὐκοῦν οὐδὲ ἐπὶ τὰς θεάς ὁ Παιδαγωγὸς ἄξει ἡμᾶς, οὐδὲ
ἀπεικότως τὰ στάδια καὶ τὰ θέατρα «καθέδραν λοιμῶν» προσ-
εῖποι τις ἂν· «βουλή» γὰρ κάνταῦθα πονηρὰ καθάπερ καὶ ἐπὶ
4 τῷ δικαίῳ, διὸ καταρᾶται ὁ ἐπ' αὐτῷ σύλλογος. Πεπλήθασι
γοῦν πολλῆς ἀταξίας καὶ παρανομίας αἱ συναγωγαὶ αὗται, καὶ αἱ
προφάσεις τῆς συνηλύσεως ἀκοσμίας ἐστὶν αἰτία ἀναμιξ ἄν-
δρῶν καὶ γυναικῶν συνιόντων ἐπὶ τὴν ἀλλήλων θέαν.

77,1 Ἐνταῦθα ἤδη περπερεύεται τὸ συνέδριον. Λιχνευούσης γὰρ
τῆς ὄψεως χλαιίνονται αἱ ὀρέξεις, καὶ ἴταμώτερον βλέπειν οἱ
ὄφθαλμοὶ πρὸς τοὺς πλησίον ἐθιζόμενοι τῷ ἔχειν σχολὴν ἐφει-
2 μένην ἐκφλέγουσι τὰς ἐρωτικὰς ἐπιθυμίας. Ἀπειρήσθων οὖν
καὶ αἱ θεαὶ καὶ τὰ ἀκροάματα βωμολοχίας καὶ σπερμολογίας
πολλῆς γέμοντα. Τί μὲν γὰρ οὐκ ἐπιδείκνυνται αἰσχρὸν ἔργον ἐν
θεάτροις; Τί δ' οὐκ προφέρονται ρῆμα ἀναίσχυντον οἱ γελωτο-
ποιοί; Οἱ δὲ ἀπολαύσαντες τῆς ἐν αὐτοῖς κακίας ἐναργεῖς οἴκοι
ἀπομάσσονται τὰς εἰκόνας, ἔμπαλιν δὲ οἱ πρὸς ταῦτα ἀκήλητοι
καὶ ἀπαθεῖς οὐκ ἂν περὶ τὰς ραθύμους ἡδονὰς σφαλεῖέν ποτε.
3 Εἰ γὰρ καὶ ἐν παιδιᾷς μέρει παραλαμβάνεσθαι φήσουσι τὰς θεάς
εἰς θυμηδίαν, οὐ σωφρονεῖν φήσαιμ' ἂν τὰς πόλεις, αἷς καὶ τὸ
4 παίζειν σπουδάζεται. Οὐκέτι γὰρ παιδιαὶ αἱ φιλοδοξίαι ἀνηλεεῖς
εἰς τοσοῦτον θανατῶσαι, ἀλλ' οὐδὲ αἱ κενοσπουδίαὶ καὶ αἱ ἀλό-

- σάν από τὴν κοιλία τῆς διανοίας πρὸς τὴν λογικὴ μνήμη.
- 2 Μηρυκάζει δὲ ὁ δίκαιος τὴν πνευματικὴ τροφή, διότι ἔχει τὸν Λόγο στὸ στόμα, καὶ εἶναι εὐλογα δίχληλη ἢ δικαιοσύνη, διότι κι' ἐδῶ ἀγιάζει καὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα παραπέμπει.
- 3 Ἐπομένως οὔτε στὰ θεάματα θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ὁ Παιδαγωγός, καὶ δὲν θὰ ἀποκαλοῦσε κανεὶς ἀδίκως τὰ στάδια καὶ τὰ θεάτρα «καθέδρα καταστροφῶν ἀνθρώπων»⁶⁰. διότι κι' ἐδῶ ὑπάρχει βουλή πονηρῆ, ὅπως καὶ ἐναντίον τοῦ Δικαίου⁶¹, γι' αὐτὸ καὶ τὸν καταρᾶται ἢ ἐναντίον του σύναξις.
- 4 Πράγματι αὐτὲς οἱ συνάξεις εἶναι γεμᾶτες πολλὴ ἀταξία καὶ παρανομία, καὶ οἱ προφάσεις γιὰ τέτοιες συναθροίσεις εἶναι αἰτία ἀκοσμίας ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ποὺ συναθροίζονται γιὰ νὰ ἀλληλοβλέπωνται.
- 77,1 Ἐδῶ πλέον ἢ σύναξις ἀλαζονεύεται. Διότι, ὅταν ἡ ὄψις εἶναι λαίμαργη, οἱ ὀρέξεις θερμαίνονται καὶ οἱ ὀφθαλμοί, ποὺ εἶναι συνηθισμένοι νὰ βλέπουν ἀθάδέστερα τοὺς πλησίον, διότι ἔχουν πολλὴ εὐχέρεια, ἀνάβουν τὶς ἐρωτικὲς
- 2 ἐπιθυμίες. Ἄς ἀποκλεισθοῦν λοιπὸν καὶ τὰ θεάματα καὶ τὰ ἀκροάματα, ἀφοῦ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἄφθονη βωμολοχία καὶ σπερμολογία. Ποιὰ δηλαδὴ αἰσχροεργία δὲν παριστάνεται στὰ θεάτρα; Ποιὸν ἀδιάντροπο λόγο δὲν προφέρουν οἱ γελωτοποιοί; Ὅσοι ἀπήλαυσαν τὴν κακία ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὰ ἀποτυπώνουν καθαρὲς τὶς εἰκόνες τῶν στὸ σπίτι, ἐνῶ ἀντιθέτως ὅσοι μένουν ἀνεπηρέαστοι καὶ ἀπαθεῖς πρὸς αὐτὰ ποτὲ
- 3 δὲν θὰ ὀλισθήσουν πρὸς τὶς ράθυμες ἡδονές. Ἄν εἰποῦν ὅτι ἀντιμετωπίζουν τὰ θεάματα σάν παιγνίδι γιὰ διασκέδασι, ἐγὼ θὰ εἰπῶ ὅτι οἱ πόλεις ποὺ φροντίζουν καὶ γιὰ τὰ παιγνί-
- 4 δια δὲν εἶναι σώφρονες. Διότι δὲν εἶναι πλέον παιγνίδια αὐτὲς οἱ ἀνηλεεῖς φιλοδοξίες ποὺ φθάνουν σὲ σημεῖο καὶ νὰ θανατώνουν, ὅπως οὔτε οἱ ματαιοπονίες καὶ οἱ ἀλόγιστες φιλονεικίες, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ μάταιη κατασπατάλησις τῆς

61. Ψαλμ. 1,1.

γιστοι φιλοτιμίαι, πρὸς δὲ καὶ αἱ μάταιοι καταναλώσεις τῆς οὐσίας, οὐδὲ μὴν αἱ ἐπὶ τούτοις στάσεις ἔτι παιδιαί.

78,1 Τὸ δὲ ραθυμεῖν οὐδέποτε ὠνητέον κενοσπουδίᾳ. Οὐ γὰρ πρὸ τοῦ βελτίονος ἔλοιτο ἂν ποτε ὁ νοῦν ἔχων τὸ ἡδιον. Ἄλλ' οὐ πάντες, φησί, φιλοσοφοῦμεν. Μὴ τι οὖν οὐδὲ πάντες τὴν ζωὴν μετερχόμεθα; Τί σὺ λέγεις; Πῶς οὖν πεπίστευκας; Πῶς δὲ ἔτι ἀγαπᾷς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον σου μὴ φιλοσοφῶν; Πῶς δὲ
2 σταυρὸν ἀγαπᾷς, εἰ μὴ φιλοζωεῖς; Γράμματα, φησίν, οὐκ ἔμαθον. Ἄλλ' εἰ μὴ τὸ ἀναγινῶσκειν ἔμαθες, τὸ ἀκούειν ἀναπολόγητον, ὅτι μὴ διδακτόν. Πίστις δὲ οὐ σοφῶν τῶν κατὰ κόσμον, ἀλλὰ τῶν κατὰ Θεὸν ἐστὶν τὸ κτῆμα· ἢ δὲ καὶ ἄνευ γραμμάτων ἐκπαιδεύεται, καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτῆς τὸ ἰδιωτικὸν ἅμα καὶ
3 θεῖον ἀγάπη κέκληται, σύνταγμα πνευματικόν. Ἐξὸν δὲ ἀκροᾶσθαι μὲν σοφίας θεϊκῆς, ἀλλὰ καὶ πολιτεύσασθαι ἐξόν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν κόσμῳ κοσμίως κατὰ Θεὸν ἀγαγεῖν οὐ κεκώλυται.

4 Καὶ ὁ πωλὼν τι ἢ ὠνούμενος μὴ ποτε εἴπη δύο τιμάς, ὧν ἂν ἢ ὠνηῖται ἢ πιπράσκη, ἀπλῆν δὲ εἰπὼν καὶ ἀληθεύειν μελετῶν, ἂν μὴ τυγχάνη ταύτης, τυγχάνων τῆς ἀληθείας πλουτεῖ τῇ διαθέσει τῇ ὀρθῇ.

79,1 Ἐπαινος δὲ ὄρκος τε περὶ παντὸς τοῦ πωλουμένου ἀπέστω, ἀπέστω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ ὄρκος. Καὶ ταύτη φιλοσοφούντων οἱ ἀγοραῖοι καὶ οἱ κάπηλοι· «οὐ γὰρ λήψη τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπὶ ματαίῳ, οὐ γὰρ μὴ καθάριση Κύριος τὸν λαμβάνον-
2 τα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ». Τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα πράττον-

περιουσίας, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ ἐπαναστάσεις ἐξ αἰτίας αὐτῶν εἶναι παιγνίδια.

78,1 Ἡ ραθυμία δὲν πρέπει ποτὲ ν' ἀγορασθῆ μετὰ τὴν κενο-
σπουδία. Διότι ὅποιος ἔχει νοῦ ποτὲ δὲν θὰ ἐπέλεγε τὸ γλυ-
κύτερο ἀπὸ τὸ καλύτερο. Ἀλλά, λέγει, δὲν φιλοσοφοῦμε
ὅλοι. Μήπως λοιπὸν δὲν ζητοῦμε ὅλοι τὴν ζωὴ; Τί λέγεις
ἐσύ; Πῶς ἔχεις πιστεύσει τότε; Πῶς ἐπίσης ἀγαπᾷς τὸν Θεὸ
καὶ τὸν πλησίον σου⁶², χωρὶς νὰ φιλοσοφῆς; Πῶς ἀγαπᾷς
2 τὸν ἑαυτό σου, ἂν δὲν φιλοζωῆς; Γράμματα, λέγει, δὲν ἔμα-
θα. Ἀλλ' ἂν δὲν ἔμαθες ἀνάγνωσι, τὸ ἄκουσμα εἶναι ἀναπο-
λόγητο, διότι δὲν εἶναι διδακτικό. Ἡ δὲ πίστις δὲν εἶναι
γνώρισμα τῶν κατὰ κόσμον σοφῶν, ἀλλὰ κτῆμα τῶν κατὰ
Θεὸ σοφῶν⁶³. μαθαίνεται αὕτη καὶ χωρὶς γράμματα, καὶ τὸ
σύγγραμμά της, τὸ συγχρόνως ἀφελὲς καὶ θεῖο, ὀνομάζεται
3 ἀγάπη, σύνταγμα πνευματικό. Εἶναι δυνατὸ ν' ἀκούης τὴ θεϊ-
κὴ σοφία, ἀλλὰ μπορεῖς καὶ νὰ τὴν ἐφαρμόζης στὴ ζωὴ, καὶ
ἐπίσης δὲν ἐμποδίζεται τὰ ἐγκόσμια πράγματα νὰ τὰ διαχει-
ρίζεσαι κοσμίως κατὰ Θεόν.

4 Ὅποιος πωλεῖ ἢ ἀγοράζει, νὰ μὴ εἰπῆ ποτὲ δύο τιμές,
γιὰ τὰ πράγματα ποὺ ἀγοράζει ἢ πωλεῖ, ἀλλὰ νὰ λέγῃ μόνο
μιά καὶ φροντίζοντας νὰ εἶναι σωστή· κι' ἂν δὲν τὴν ἐπιτύχῃ,
ἐπιτυγχάνοντας τὴν ἀλήθεια, πλουτίζει μετὰ τὴν ὀρθὴ διάθεσι.

79,1 Νὰ ἀποφεύγεται ὁ ἔπαινος καὶ ὁ ὄρκος γιὰ κάθε τί ποὺ
πωλεῖται, ν' ἀποφεύγεται δὲ καὶ γιὰ τὰ ἄλλα πράγματα ὁ ὄρ-
κος. Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ καταστηματάρχες πρέπει νὰ ρυθμί-
ζουν τὶς ἐνέργειές τους μετὰ βάσι τὸ παράγγελμα: «δὲν πρέπει
νὰ χρησιμοποίησι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου στὰ μάταια, διότι ὁ
Κύριος δὲν θὰ κρατήσῃ καθαρὸν ὅποιον χρησιμοποιοῖ τὸ
2 ὄνομά του στὰ μάταια»⁶⁵. Ἐκείνους ποὺ ἐνεργοῦν διαφορετι-

63. Ματθ. 22,37-39.

64. Α' Κορ. 1,26 ἐ.

65. Ἐξ. 20,7.

τας, τοὺς φιλαργύρους, τοὺς ψεύστας, τοὺς ὑποκριτάς, τοὺς καπηλεύοντας τὴν ἀλήθειαν, τῆς πατρῶας ἐξέβαλεν αὐλῆς ὁ Κύριος, μὴ βουλόμενος ἀδίκου ἐμπορίας ἢ λόγων ἢ τῶν ἐξ ὕλης κτημάτων οἶκον εἶναι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ τὸν ἅγιον.

3 Ἐπὶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀκτέον τὴν γυναῖκα καὶ τὸν ἄνδρα ἐστολισμένους κοσμίως, ἀπλάστῳ βαδίσματι, ἐχεμυθίαν ἀσπαζομένους, «ἀγάπην ἀνυπόκριτον» κεκτημένους, ἀγνοῦς τὰ σῶματα, ἀγνοῦς τὰς καρδίας, ἐπιτηδείους προσεύξασθαι τῷ
4 Θεῷ. Πλεῖον τοῦτο ἐχέτω ἢ γυνῆ· κεκαλύφθω τὰ πάντα, πλὴν εἰ μὴ οἴκοι τύχοι· σεμνὸν γὰρ τὸ σχῆμα καὶ ἀκατάσκοπον· καὶ οὔποτε αὐτῇ σφαλῆσεται πρὸ τῶν ὀμμάτων τὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἀμπεχόνην θεμένη οὐδὲ ἄλλον εἰς ὄλισθον ἀμαρτίας ἐκκαλέσεται τὸ πρόσωπον ἀπογυμνουμένη. Τοῦτο γὰρ ὁ Λόγος βούλεται,
5 ἐπεὶ πρέπον αὐτῇ ἐγκεκαλυμμένη προσεύχεσθαι. Τὴν δὲ Αἰνεΐα γυναῖκά φασι δι' ὑπερβολὴν σεμνότητος μηδὲ τῆς Τροίας ἀλίσκομένης περιδεᾶ γενομένην ἀποκαλύψασθαι, ἀλλὰ καίτοι φεύγουσαν ἐκ τῆς ἐκπυρῶσεως μεῖναι συγκεκαλυμμένην.

80,1 Τοιούτους δὲ ἐχρῆν παρ' ὄλον τὸν βίον φαίνεσθαι καὶ διαπλάττεσθαι τοὺς Χριστῷ τελουμένους οἴους σφᾶς ἐν ἐκκλησίαις ἐπὶ τὸ σεμνότερον σχηματίζουσιν, καὶ εἶναι, μὴ δοκεῖν εἶναι, τοιούτους, οὕτω πραεῖς, οὕτως εὐλαβεῖς, ἀγαπητικούς οὕτω·
2 νυνὶ δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως συμμεταβάλλονται τοῖς τόποις καὶ τὰ σχήματα καὶ τοὺς τρόπους, καθάπερ καὶ τοὺς πολύποδας ταῖς πέτραις φασὶν ἐξομοιουμένους, αἷς ἂν προσομιλῶσιν, τοιούτους
3 φαίνεσθαι καὶ τὴν χροιάν. Τὸ γοῦν τῆς συναγωγῆς ἔνθεον μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν ἀποθεμένοι τοῖς πολλοῖς ἐξομοιοῦνται,

66. Β' Κορ. 2,17.

67. Ματθ. 21,12 ἐ. καὶ παράλληλα.

κά, τοὺς φιλάργυρους, τοὺς ψεῦστες, τοὺς ὑποκριτάς, τοὺς καπηλευόμενους τὴν ἀλήθεια⁶⁶, ὁ Κύριος τοὺς ἔβγαλε ἀπὸ τὴν πατρικὴ αὐλή, διότι δὲν θέλει τὸν ἅγιο οἶκο τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι οἶκος ἄδικης ἐμπορίας ἢ λόγων ἢ ὑλικῶν κτημάτων⁶⁷.

3 Στὴν Ἐκκλησία ἡ γυναῖκα καὶ ὁ ἄνδρας πρέπει νὰ πηγαίνουν ἐνδυμένοι κοσμίως, μὲ ἄπλαστο βάδισμα, μὲ περισυλλογή, ἔχοντας «ἀνυπόκριτη ἀγάπη»⁶⁸, ἀγνοὶ στὰ σώματα, ἀγνοὶ στὶς καρδιές, πρόθυμοι νὰ προσευχηθοῦν στὸν Θεό.

4 Ἐπὶ πλέον ἡ γυναῖκα πρέπει νὰ τηρῇ τὸ ἐξῆς: νὰ καλύπτῃ τὰ πάντα, ἐκτὸς ἂν εἶναι στὸ σπίτι· αὐτὴ ἡ ἐμφάνισις εἶναι σεμνὴ καὶ ἀκατάσκοπη. Ποτὲ δὲν θὰ διαπράξῃ σφάλμα ἢ ἴδια, ἂν ἔχη ἐμπρὸς στὰ μάτια τῆς τὴν αἰδημοσύνη καὶ τὸ βέλο, οὔτε ἄλλον θὰ προσκαλέσῃ στὸν κατήφορο τῆς ἁμαρτίας, ὅπως θὰ συνέβαινε ἂν ἀπογύμνωνε τὸ πρόσωπο⁶⁹. Διότι αὐτὸ θέλει ὁ Λόγος, ἀφοῦ τῆς ταιριάζει νὰ προσεύχεται καλυμμένη.
5 νη. Λέγουν ὅτι ἡ γυναῖκα τοῦ Αἰνεῖα ἀπὸ ὑπερβολικὴ σεμνότητα ἐφοβήθηκε ν' ἀποκαλύψῃ τὸ πρόσωπό τῆς, ἀκόμα καὶ ὅταν ἐκυριευόταν ἡ Τροία, ἀλλά, καὶ ἐνῶ ἔφευγε ἀπὸ τὴν πυρπόλησι, ἔμεινε καλυμμένη.

80,1 Τέτοιοι ἔπρεπε νὰ φαίνωνται καὶ νὰ διαπλάσσωνται σὲ ὅλον τὸν βίο τους οἱ μωυόμενοι στὸν Χριστό, ὅπως ἐμφανίζονται στὴν Ἐκκλησία, μὲ σεμνότητα, καὶ νὰ εἶναι, ὄχι ἀπλῶς νὰ φαίνωνται ὅτι εἶναι τέτοιοι, τόσο πρᾶοι, τόσο εὐ-
2 λαβεῖς, τόσο ἀγαπητοί. Τώρα ὅμως δὲν γνωρίζω πῶς τὸ κατορθώνουν καὶ συμμεταβάλλονται κατὰ τοὺς τόπους στὰ σχήματα καὶ τοὺς τρόπους, ὅπως λέγουν ὅτι συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς πολύποδες, ποὺ ἐξομοιώνονται μὲ τὶς πέτρες, δηλαδή ἀνάλογα σ' ὅποιες βρεθοῦν, παίρνουν τὸ χρῶμα τους.
3 Ὅταν λοιπὸν φύγουν ἀπὸ ἐδῶ⁷⁰, ἀποβάλλοντας τὸν θεῖο χαρακτῆρα τῆς συναθροίσεως, ἐξομοιώνονται πρὸς τοὺς πολ-

68. Ρωμ. 12,9. Β' Κορ. 6,6.

69. Βλ. Α' Κορ. 11,5 ἐ.

70. Ἐκτὸς τὴν ἐκκλησία, ὅπου ἐκφωνοῦνταν τὰ μαθήματα.

μεθ' ὧν καὶ διαιτῶνται (μᾶλλον δὲ ἐλέγχονται, τὴν ἐπίπλαστον ἀποθέμενοι τῆς σεμνότητος ὑπόκρισιν, οἷοι ὄντες ἐλελήθεσαν).
 4 καὶ τὸν περὶ Θεοῦ Λόγον σεβασάμενοι καταλελοίπασιν ἔνδον οὐ
 ἤκουσαν, ἔξωθεν δὲ ἄρα μετὰ τῶν ἀθέων ἀλύουσι, κρουμάτων
 καὶ τερετισμάτων ἐρωτικῶν ἀυλωδίαῖς τε καὶ κρότου καὶ μέθης
 καὶ παντὸς ἀναπιμπλάμενοι συρφετοῦ· τοῦτο δὴ ἄδοντες καὶ ἀν-
 τᾶδοντες αὐτοὶ οἱ πρόσθεν ἐξυμνοῦντες ἀθανασίαν, ἐπὶ τέλει τὴν
 ἐξωλεστάτην κακοὶ κακῶς ψάλλοντες παλινωδίαν· «φάγωμεν
 καὶ πίωμεν, αἴριον γὰρ ἀποθνήσκομεν».

81.1 Οἱ δὲ οὐκ αἴριον ἀληθῶς, ἀλλ' ἤδη τεθνήκασι τῷ Θεῷ,
 θάπτοντες τοὺς σφετέρους νεκρούς, τουτέστιν αὐτοὺς εἰς θάνα-
 τον κατορύττοντες. Ἀντιτάσσεται δὲ αὐτοῖς εὖ μάλα ἐρρωμένως
 ὁ ἀπόστολος· «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρ-
 σενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοῖδο-
 ροι», καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἐπάδει, «βασίλειαν Θεοῦ οὐ κληρο-
 2 νομήσουσιν». Εἰ δὲ καὶ εἰς βασιλείαν Θεοῦ κεκλήμεθα, ἀξίως
 τῆς βασιλείας πολιτευώμεθα Θεὸν ἀγαπῶντες καὶ τὸν πλησίον.
 Ἀγάπη δὲ οὐκ ἐν φιλήματι, ἀλλ' ἐν εὐνοίᾳ κρίνεται. Οἱ δὲ οὐδὲν
 ἀλλ' ἢ φιλήματι κατασοφοῦσι τὰς ἐκκλησίας, τὸ φιλοῦν ἔνδον
 οὐκ ἔχοντες αὐτό. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο ἐκπέπληκεν ὑπονοίας
 αἰσχροῦς καὶ βλασφημίας τὸ ἀνέδην χρῆσθαι τῷ φιλήματι, ὅπερ
 ἐχρῆν εἶναι μυστικόν («ἅγιον» αὐτὸ κέκληκεν ὁ ἀπόστολος),
 ἀπογενομένης τῆς ψυχῆς τὴν εὐνοίαν διὰ στόματος σώφρονος

71. Α' Κορ. 15,32. Ἦσ. 22,13.

72. Βλ. Α' Κορ. 11,30.

73. Βλ. Ματθ. 8,22 καὶ παράλληλα.

74. Α' Κορ. 6,9 ε.

75. Βλ. Φιλ. 1,27. Α' Θεσσ. 5,26.

76. Βλ. Ματθ. 22,37· 39 καὶ παράλληλα.

λους, με τούς οποίους συναναστρέφονται (μᾶλλον δὲ φανερώνουν, αφήνοντας τὴν ἐπίπλαστη ὑποκρισία σεμνότητος, 4 ὅτι εἶναι αὐτὸ πὺ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν ἦσαν)· καὶ ἀφοῦ ἐσεβάσθησαν τὸν λόγο περὶ Θεοῦ, τὸν ἄφησαν μέσα ὅπου τὸν ἄκουαν, ἐνῶ ἔξω τριγυρίζουν μαζὶ με τούς ἀθέους, χορταίνοντας ἤχους καὶ ἐρωτικά κελαηδήματα, αὐλωδίες καὶ κρότο, μέθη καὶ κάθε ἀκαθαρσία, τραγουδώντας καὶ ξανατραγουδώντας τοῦτο τὸ ἄσμα αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πὺ πρωτύτερα ἐξυμνοῦσαν τὴν ἀθανασία, καὶ στὸ τέλος κακοὶ κακῶς ψάλλοντας τὴν ὀλέθρια παλινωδία, «ἄς φᾶμε κι' ἄς πιοῦμε, ἀφοῦ αὔριο πεθαίνομε»⁷¹.

81,1 Στὴν πραγματικότητα αὐτοὶ δὲν θὰ πεθάνουν αὔριο, ἀλλὰ ἤδη ἐπέθαναν γιὰ τὸν Θεό⁷², θάβοντας τούς νεκρῶντων, δηλαδὴ ἐνταφιάζοντας τούς ἑαυτούς των γιὰ θάνατο⁷³. «Νὰ μὴ πλανᾶσθε· οὔτε μοιχοὶ οὔτε θηλυπρεπεῖς οὔτε ἀρσενοκοῖτες οὔτε κλέπτες οὔτε πλεονέκτες, οὔτε μέθυσοι οὔτε λοῖδοροῦ», καὶ ὅσα ἄλλα προσθέτει γι' αὐτούς, «δὲν θὰ 2 κληρονομήσουν τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ»⁷⁴. Ἐὰν ἔχωμε προσκληθῆ στὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἄς διάγωμε ἀντάξια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ⁷⁵, ἀγαπώντας τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον⁷⁶. Ἡ δὲ ἀγάπη δὲν κρίνεται ἀπὸ τὸ φίλημα ἀλλὰ ἀπὸ τὸ φιλικὸ αἶσθημα. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀπλῶς θορυβοῦν με τὸ φίλημα τους στὶς ἐκκλησίες⁷⁷, χωρὶς νὰ ἔχουν μέσα τους τὸ 3 ἴδιο τὸ φιλικὸ αἶσθημα. Κι' αὐτὸ πρὸ πάντων, ἡ ἐλεύθερη δηλαδὴ χρῆσις τοῦ φιλήματος, προεκάλεσε αἰσχρῆς ὑπόνοιες καὶ βλασφημίες⁷⁸, ἐνῶ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ εἶναι μυστικὸ (ἅγιο τὸ ὠνόμασε ὁ Ἀπόστολος⁷⁹), ὥστε ἡ ψυχὴ νὰ γεύεται τὴν ἀγάπη διὰ μέσου ἐνὸς στόματος σώφρονος καὶ κλειστοῦ,

77. Ἐννοεῖται τὸ λειτουργικὸ φίλημα τῆς ἀγάπης. Βλ. Ρωμ. 16,16. Α' Κορ. 16,20. Β' Κορ. 13,12. Α' Θεσσ. 5,26.

78. Διότι πράγματι προεκάλεσε κατηγορίες ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ περὶ αἰσchrῶν πράξεων κατὰ τὶς λειτουργίες. Βλ. ΑΘΗΝΑΓΟΡΑ, *Πρεσβεία* 32,4 ἐ. *Πρὸς Διόγνητον* 5,7.

79. Στὰ παραπάνω χωρία. Βλ. σημ. 75.

4 καὶ μεμυκότης, δι' οὗ μάλιστα δείκνυται τρόπος ἡμερος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο ἄναγνον φίλημα, πλήρες ἰοῦ, ἀγιωσύνην ὑποκρινόμενον. Ἡ οὐκ ἴστε ὅτι καὶ τὰ φαλάγγια προσαπτόμενα μόνον τῷ στόματι ὀδύνας ἐπιτρίβει τοὺς ἀνθρώπους, φιλήματα δὲ πολλάκις ἐνίησιν ἰὸν ἀκολασίας;

82,1 Σαφὲς τοίνυν ἡμῖν γεγένηται ὡς οὐκ ἔστιν ἀγάπη τὸ φίλημα: «ἢ γὰρ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐστίν». «Αὕτη δὲ ἐστίν ἢ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ», φησὶν Ἰωάννης, «ἵνα τὰς ἐντολὰς τηρήσωμεν», οὐχ ἵνα σαίνωμεν ἀλλήλους ἐν τῷ στόματι, «καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βα-
2 ρεῖαι οὐκ εἰσίν». Ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἀγαπη-
τῶν ἀσπασμοὶ παρρησίας ἀνοήτου γέμοντες καταφανῶν τοῖς
3 ἐκτὸς εἶναι βουλομένων οὐδὲ ἐλαχίστης μετέχουσι χάριτος. Εἰ
γὰρ «ἐν τῷ ταμείῳ» μυστικῶς «προσεύχεσθαι» τῷ Θεῷ δί-
καιον, ἐπόμενον ἂν εἴη καὶ «τὸν πλησίον», ὃν δεύτερον ἀγαπᾶν
κελευόμεθα, ὁμοίως τῷ Θεῷ καὶ μυστικῶς φιλοφρονεῖσθαι ἐν-
4 δοθεν ἐξαγοραζομένους τὸν καιρόν· τὸ γὰρ «ἄλας τῆς γῆς»
ἡμεῖς, «ὃς δ' ἂν εὐλογῇ», φησί, «φίλον τὸ πρῶτὸν μεγάλη τῆ
φωνῇ, καταρωμένου οὐδὲν διαφέρειν δόξει».

5 Δοκεῖ δὲ ὑπὲρ πάντα τῆς τῶν γυναικῶν ὄψεως ἀπεστρά-
φθαι. Οὐ γὰρ ἀψαμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ θεασαμένους ἔστιν
ἀμαρτεῖν, ὃ μάλιστα ἀποφεύγειν χρὴ τὸν γνησίως παιδαγωγού-
μενον.

83,1 «Οἱ ὀφθαλμοὶ γὰρ σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, τὰ δὲ βλέφαρα
νευέτω δίκαια»· μὴ γὰρ οὐκ ἐξῶν καὶ ἰδόντα καρτερεῖν; Ἀλλὰ τὸ

80. Α' Ἰω. 4,7.

81. Α' Ἰω. 5,3 ἐ.

82. Ὁ ὄρος «ἀγαπητῶν» πρέπει νὰ σημαίνει τοὺς φίλους ἐδῶ καὶ ἡ ἔκφρα-
σις «καταφανῶν τοῖς ἐκτὸς» σημαίνει ὅτι θέλουν νὰ γίνουν καταφανεῖς στοὺς
ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς φιλίας.

83. Ματθ. 23,7 καὶ παράλληλα.

- 4 ὅποτε ἀναδεικνύεται ἰδιαιτέρως ὁ ἡμερος τρόπος. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλο ἀκάθαρτο φίλημα, γεμᾶτο δηλητήριο, ὑποκρινόμενο ἀγιωσύνη. Ἦ ἀγνοεῖτε ὅτι καὶ οἱ ἀράχνες μὲ ἀπλὸ ἔγγιγμα στὸ στόμα ἐπιφέρουν ὀδύνες στοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅτι πολλὰς φορές φιλήματα ἐμβάλλουν ἰὸν ἀκολασίας;
- 82,1 Εἶναι λοιπὸν σαφὲς γιὰ μᾶς ὅτι τὸ φίλημα δὲν εἶναι ἀγάπη· «διότι ἡ ἀγάπη εἶναι τοῦ Θεοῦ»⁸⁰. «Αὐτὸ δὲ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ», λέγει ὁ Ἰωάννης, «νὰ τηροῦμε τὶς ἐντολές», ὅχι νὰ θωπεύωμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο μὲ τὸ στόμα, «καὶ οἱ ἐντο-
2 λές του δὲν εἶναι βαρεῖες»⁸¹. Ἀλλὰ βέβαια καὶ οἱ ἀσπασμοὶ τῶν φίλων στοὺς δρόμους⁸⁰, δείγματα ἀνόητης παρρησίας ἀνθρώπων ποὺ θέλουν νὰ γίνουν ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκτός,
3 δὲν ἔχουν οὔτε ἴχνος χάριτος⁸³. Διότι, ἂν εἶναι δίκαιο νὰ προσευχώμαστε στὸν Θεὸ μυστικῶς στὸ ταμεῖο μας⁸⁴, εἶναι ἐπόμενο καὶ τὸν πλησίον, ποὺ ἔχομε ἐντολὴ ν' ἀγαποῦμε δεύτερον⁸⁵, νὰ τὸν φιλοφρονοῦμε ἐσωτερικὰ ὅμοια μὲ τὸν Θεό, μυστικά, χρησιμοποιοῦντας σωστὰ τὶς εὐκαιρίες⁸⁶.
4 Ἐμεῖς εἴμαστε τὸ ἅλας τῆς γῆς⁸⁷, καὶ ἡ Γραφή λέγει, «ὅποιος χαιρετίζει τὸ πρῶτὸ φίλον μὲ μεγάλη φωνή, δὲν φαίνεται νὰ διαφέρῃ τίποτε ἀπὸ τὸν καταρῶμενο»⁸⁸.
- 5 Περισσότερο ἀπὸ ὅλα νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀποστρεφώμαστε τὸ πρόσωπο τῆς γυναικός. Διότι εἶναι δυνατὸ ν' ἀμαρτήσωμε ὅχι μόνον μὲ τὸ ἔγγιγμα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν θέα⁸⁹, κάτι ποὺ πρέπει κατ' ἐξοχὴν ν' ἀποφεύγῃ ὁ γνησίως παιδαγωγούμενος.
- 83,1 «Τὰ μάτια σου νὰ βλέπουν ὀρθά, τὰ δὲ βλέφαρα νὰ συγκατατίθενται στὰ δίκαια»⁹⁰. Μήπως τάχα δὲν εἶναι δυνατό,

84. Ματθ. 6,6.

85. Βλ. Ματθ. 22,39 καὶ παράλληλα.

86. Βλ. Ἐφ. 5,16. Κολ. 4,5.

87. Ματθ. 5,13.

88. Παρμ. 27,14.

89. Βλ. Ματθ. 3,12 καὶ παράλληλα.

90. Παρμ. 4,25.

ἐμπεσεῖν φυλακτέον. Δυνατὸν γὰρ ἰδόντα ὀλισθεῖν, ἀμήχανον δὲ
 2 μὴ ἰδόντα ἐπιθυμεῖν. Οὐ γὰρ τὸ καθαρεύειν μόνον ἀπόχρη τοῖς
 σώφροσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκτὸς εἶναι τοῦ ψόγου σπουδαστέον, πᾶ-
 σαν ἀποκλείσαντας ὑπονοίας αἰτίαν πρὸς συγκεφαλαίωσιν
 ἀγνείας, ὡς μὴ μόνον εἶναι ἡμᾶς πιστούς, ἀλλὰ καὶ ἀξιοπίστους
 3 φανῆναι. Καὶ γὰρ οὖν καὶ τοῦτο παραφυλακτέον, ὡς φησιν ὁ
 ἀπόστολος, «μὴ τις ἡμᾶς μωμήσῃται· προνοούμενοι γὰρ καλὰ
 οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων».

«Ἀπόστρεψον δὲ τὸν ὀφθαλμὸν ἀπὸ γυναικὸς κεχαριτωμένης,
 4 καὶ μὴ καταμάνθανε κάλλος ἀλλότριον», φησὶν ἡ Γραφή. Κἂν
 πύθη τὴν αἰτίαν, προσεπεξηγήσεται σοι· «ἐν γὰρ κάλλει γυναι-
 κὸς πολλοὶ ἀπεπλανήθησαν, καὶ ἐκ τούτου φιλία ὡς πῦρ ἀνα-
 καίεται», εἰς πῦρ ἄγουσα ἀκατάπαυστον διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἢ ἐκ
 πυρὸς ὀρμωμένη φιλία, ἣν ἔρωτα κεκλήκασιν.

κι' ἂν ἰδῆ κανεῖς, νὰ εἶναι σταθερός; Πάντως πρέπει νὰ φυλάγεται κανεῖς νὰ μὴ πέση. Διότι εἶναι δυνατὸ νὰ ὀλισθήση, 2 ὅταν ἰδῆ, ἐνῶ, ἂν δὲν ἰδῆ, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιθυμήση. Δὲν ἀρκεῖ δηλαδὴ μόνο τὸ νὰ εἴμαστε καθαροὶ οἱ σώφρονες, ἀλλὰ πρέπει νὰ φροντίζουμε καὶ νὰ εἴμαστε ἐκτὸς τοῦ ψόγου, ἀποκλείοντας κάθε ἀφορμὴ ὑποψίας, γιὰ τὴν συγκρότησι τῆς ἀγνείας, ὥστε ὄχι μόνο νὰ εἴμαστε πιστοί, ἀλλὰ καὶ νὰ 3 φαινώμαστε ἀξιόπιστοι. Πράγματι πρέπει νὰ φυλαχθοῦμε καὶ ἀπὸ τοῦτο, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, «μὴ τυχὸν μᾶς κατηγορήση κανεῖς, διότι φροντίζουμε οἱ ἀποφάσεις μας νὰ εἶναι σωστὲς ὄχι μόνο ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων»⁹¹. Ἡ Γραφή λέγει, «ἀπόστρεψε τὸν ὀφθαλμὸ ἀπὸ χαριτωμένη γυναῖκα καὶ μὴ ἀσχολῆσαι μὲ ξένη 4 ὁμορφιά». Κι' ἂν ἐρωτᾷς τὴν αἰτία, θὰ σοῦ ἐξηγήση ὡς ἐξῆς: «διότι ἀπὸ τὴν ὁμορφιά γυναικὸς πολλοὶ ἐπλανήθηκαν καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀνάβει ἀγάπη σὰν φωτιά»⁹². καὶ ὁδηγεῖ σὲ πῦρ ἀκατάπαυστο⁹³ γιὰ τὴν ἁμαρτία ἢ ἀγάπη ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ φωτιά, τὴν ὁποία ἀποκαλοῦν ἔρωτα.

---

91. Β' Κορ. 8,20 ἐ.

92. Σοφ. Σειράχ 9,8.

93. Βλ. Ματθ. 3,12 καὶ παράλληλα.

IB'.

〈 ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ ΟΜΟΙΩΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΥ ΒΙΟΥ,
ΟΣΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΟΥΣΑΙ
ΤΟΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΒΙΟΝ 〉

84,1 Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς γεγαμηκόσι παραινέσαιμι ἂν οἴκοι τὰς γυ-
ναῖκας τὰς σφῶν μήποτε κατὰ πρόσωπον οἰκετῶν φιλεῖν. Οὐδὲ
γὰρ προσγελᾶν δούλοις Ἀριστοτέλης εἶα ποτέ, πολλοῦ γε καὶ
δεῖ κατ' ὄψιν αὐτῶν φιλοφρονούμενον φαίνεσθαι τὴν γυναῖκα.
Ἄμεινον δὲ οἴκοθεν ἀρξάμενους ἀπὸ τοῦ γάμου τὴν σεμνότητα
2 ἐπιδείκνυσθαι. Μεγίστη γὰρ ἡ σωφροσύνης συζυγία καθαρᾶς
ἡδονῆς ἀποπνέουσα. Πάνυ γοῦν θαυμασίως ἡ τραγωδία·

φεῦ, φεῦ, γυναῖκες,
φησίν,

ὡς ἐν ἀνθρώποις ἄρα
οὐ χρυσός, οὐ τυραννίς, οὐ πλούτου χλιδὴ
τοσοῦτον εἶχε διαφόρους τὰς ἡδονὰς
ὡς ἀνδρὸς ἐσθλοῦ καὶ γυναικὸς εὐσεβοῦς
γνώμη δικαία καὶ φρονοῦσα τᾶνδिका.

Ταῦτα τῆς δικαιοσύνης τὰ παραγγέλματα καὶ παρὰ τοῖς τὴν κο-
σμικὴν μετιοῦσι σοφίαν ἐκφωνηθέντα οὐ παραιτητέον.

85,1 Ἐγνωκότες οὖν «τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς πα-
ροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε, εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς, ἀρ-

1. Ἀπόσπασμα 183, Rose.

2. ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΟΥ, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, 825, ἀρ. 1.

◀ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΗΣ ΕΚΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΥ ΒΙΟΥ
ΜΕ ΒΑΣΙ ΤΑ ΓΡΑΦΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΟΥΝ
ΤΟΝ ΒΙΟ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ▶

84,1 Ἐγὼ θὰ συνιστοῦσα καὶ στοὺς ἐγγάμους νὰ μὴ φιλοῦν ποτὲ τίς γυναῖκες τους μπροστὰ στὰ μάτια τῶν ὑπηρετῶν. Ὁ Ἄριστοτέλης μάλιστα δὲν ἄφηνε οὔτε νὰ χαμογελᾷ ποτὲ κανεὶς στοὺς δούλους¹, πολὺ περισσότερο δὲν θᾶ ἄφηνε νὰ κάμη φανερὰ τρυφερότητες μὲ τὴν γυναῖκα του ἐνώπιόν τους. Καλύτερα λοιπὸν εἶναι νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς σεμνότητος στὸ σπίτι ἀπὸ τὴν ἐγγαμὴ συμβίωσι. Διότι εἶναι μεγάλο πρᾶγμα ἡ συζυγικὴ ζωὴ ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ σωφροσύνη καὶ ἀποπνέει καθαρὴ ἡδονή. Πολὺ ἀξιοθαύμαστα λοιπὸν ἡ τραγωδία,

ὦ ὦ, γυναῖκες!

λέγει,

Ἀλήθεια στῶν ἀνθρώπων τὴ ζωὴ οὔτε ὁ χρυσός,
οὔτε ἡ ἐξουσία οὔτε ἡ πολυτέλεια τοῦ πλούτου
φέρει τέτοια ποικιλία ἡδονῶν
ὅση ἐνὸς ἀνδρα γενναίου καὶ μιᾶς γυναίκας εὐσεβοῦς
ἡ δίκαια γνώμη καὶ τὸ ὀρθὸ φρόνημα².

Δὲν πρέπει ν' ἀπορρίψωμε αὐτὰ τὰ πραγμάτα τῆς δικαιοσύνης ποὺ ἔχουν διατυπωθῆ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἦσαν κάτοχοι τῆς κοσμικῆς σοφίας.

85,1 Γνωρίζοντας λοιπὸν «τοῦ καθενὸς τὸ ἔργο, νὰ περνᾶτε μὲ φόβο τὸν καιρὸ τῆς ἐδῶ πρόσκαιρης παραμονῆς σας, ξεύ-

γυρίω ἢ χρυσίω, ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίω αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ 2 ἀσπίλου Χριστοῦ». «Ἄρκετος οὖν ὁ παρεληλυθὼς χρόνος», ὁ Πέτρος φησί, «τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν κατειργάσθαι, πεπορευμένους ἐν ἀσελγείαις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πότοις 3 καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρίαις». Ὅρον ἔχωμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου, ᾧ περισταυρούμεθα καὶ περιθριγκούμεθα τῶν προτέρων ἁμαρτιῶν. Ἀναγεννηθέντες τοίνυν προσηλωθῶμεν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἀνανήψωμέν τε καὶ ἀγιασθῶμεν, «ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιῶντας κακά. Καὶ τίς ὁ κακώσων ἡμᾶς, ἐὰν 4 τοῦ ἀγαθοῦ ζηλωταὶ γενώμεθα;». Ἡ δὲ ἀρίστη ἀγωγή εὐταξία ἐστίν, παντελῆς οὔσα εὐσχημοσύνη καὶ δύναμις τεταγμένη βεβαία, τῶν ἐξῆς ἀλλήλοις κειμένων ἐν ἔργῳ καλῶς ἀποδοτική, κατ' ἀρετὴν ἀνυπέρβλητος.

86,1 Ταῦτα, εἰ καὶ τραχύτερον προσηνέχθην οἰκονομούμενος τῆς ἐπανορθώσεως τὴν σωτηρίαν, ἐμοὶ μὲν λελέχθων, φησὶν ὁ Παιδαγωγός, ἐπειδὴ «ὁ ἐλέγχων μετὰ παρρησίας εἰρηνοποιεῖ», ὑμεῖς δὲ εἰ μὲν ἀκούσεσθέ μου, σωθήσεσθε, εἰ δ' οὐ προσέξετε τοῖς εἰρημένοις, οὐ μοι μέλει· μέλει δὲ ὁμοῦ καὶ οὕτως· «τὴν γὰρ μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μᾶλλον ἢ τὸν θάνατον αἰρεῖται». 2 «Ἦν δὲ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε», ὁ Παιδαγωγός πάλιν λέγει, γῆς ἀγαθὰ τὰ ἀνθρώπεια ὀνομάζων καλὰ, τὸ κάλλος, τὸν πλοῦτον, τὴν υἰείαν καὶ τὴν ἰσχύν, τὴν τροφήν· ἀγαθὰ μὲν γὰρ ὄντως «ἂ οὐτε οὐς ἤκουσεν οὐτε ἐπὶ καρδίαν

3. Α' Πέτρ. 1,17-19.

4. Α' Πέτρ. 4,3.

5. Α' Πέτρ. 3,12 ε.

ροντας ὅτι δὲν ἐλυτρωθήκαμε ἀπὸ τὸν πατροπαράδοτο μά-
 ταιο τρόπο ζωῆς μὲ φθαρτὰ μέσα, ἄργυρο καὶ χρυσό, ἀλλὰ
 μὲ τὸ τίμιο αἷμα τοῦ Χριστοῦ, σὰν ἀμῶμου καὶ ἀσπίλου
 2 ἀμνοῦ»³. Ὁ Πέτρος λέγει, «ἀρκετὸς λοιπὸν εἶναι ὁ χρόνος
 πὸ ἐπέρασε, γιὰ νὰ ἐκπληρωθῇ τὸ θέλημα τῶν Ἐθνικῶν, μὲ
 τὸ νὰ ζῆτε τὶς ἀσέλγειες, τὶς ἐπιθυμίες, τὰ μεθύσια, τὶς κραι-
 3 πᾶλες, τὶς διασκεδάσεις καὶ τὶς ἄνομες εἰδωλολατρίες»⁴. Ἄς
 ἔχουμε ὄριο τὸν σταυρὸ τοῦ Κυρίου, πὸ εἶναι φράκτης καὶ
 ὀχύρωμα ἀπὸ τὶς προηγούμενες ἁμαρτίες μας. Ἀφοῦ λοιπὸν
 ἀναγεννηθήκαμε, ἃς ἀφοσιωθοῦμε στὴν ἀλήθεια, ἃς ἀνανή-
 ψωμε κι' ἃς ἀγιασθοῦμε, «διότι οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου πα-
 ρατηροῦν τοὺς δικαίους καὶ τὰ αὐτιά του εἶναι τεντωμένα γιὰ
 τὸ αἴτημά τους, ἐνῶ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου εἶναι σηκωμένο
 ἐναντίον ἐκείνων πὸ διαπράττουν κακά. Καὶ ποιὸς εἶναι αὐ-
 τὸς πὸ θὰ μᾶς κακοποιήσῃ, ἂν γίνωμε ζηλωταὶ τοῦ ἀγα-
 4 θοῦ»⁵. Ἡ καλύτερη διαγωγή εἶναι ἡ εὐταξία, δηλαδὴ ἡ τέ-
 λεια εὐσχημοσύνη καὶ ἡ καλῶς ρυθμισμένη δύναμις, πὸ
 ἀποδίδει καλῶς τὶς ἀλληλοδιάδοχες ὑποχρεώσεις καὶ εἶναι
 ἀνυπέρβλητη στὴν ἀρετή.

86,1 Αὐτά, λέγει ὁ Παιδαγωγός, ἔπρεπε νὰ εἰπῶ, ἂν καὶ
 ἐφέρθηκα κάπως σκληρά, προνοώντας γιὰ τὴν ἐξασφάλισι
 τῆς σωτηρίας, ἐπειδὴ ὅποιος ἐλέγχει μὲ παρρησία, εἰρηνο-
 ποιεῖ⁶, ἐσεῖς δέ, ἂν μὲν μὲ ἀκούσετε, θὰ σωθῆτε, ἂν ὅμως
 δὲν προσέξετε τὰ λόγια μου, αὐτὸ δὲν μὲ μέλει· ἀλλὰ πάλι μὲ
 μέλει ἀπὸ κάποια ἄποψι· διότι, λέγει, «προτιμᾶ τὴν μετάνοια
 2 παρὰ τὸν θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ»⁷. «Ἄν μὲ εἰσακούσετε, θὰ
 φάγετε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς»⁸, λέγει πάλι ὁ Παιδαγωγός, ὀνο-
 μάζοντας ἀγαθὰ τῆς γῆς τὰ ἀνθρώπινα καλά, τὴν ὁμορφιά,
 τὸν πλοῦτο, τὴν υἰεία καὶ τὴν ἰσχύ, τὴν τροφή. Βέβαια ἀλη-
 θινὰ ἀγαθὰ εἶναι «ἐκεῖνα πὸ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ δὲν ἀνέ-

6. Βλ. Παρμ. 10,10.

7. Ἰεζ. 18,23.

8. Ἦσ. 1,19.

ἀνέβη ποτέ», *περὶ τὸν ὄντως ὄντα βασιλέα τὰ ὄντως ὄντα ἀγαθὰ ὄντα καὶ ἀναμένοντα ἡμᾶς· ἀγαθῶν γάρ ἐστι καὶ δοτὴρ καὶ φύλαξ· κατὰ μετουσίαν δὲ ἐκείνων τὰ τῆδε συνωνυμεῖ, παιδαγωγοῦντος ἐνθέως τοῦ Λόγου τὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὴν νόησιν.*

87,1 Ὅσα μὲν οὖν οἴκοι παραφυλακτέον καὶ ὡς τὸν βίον ἐπανορθωτέον, ὁ Παιδαγωγὸς ἡμῖν ἄδην διείλεκται· ἃ δ' οὖν καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς ὀμιλεῖν αὐτῷ φίλον τοῖς παιδίοις ἄχρις ἂν ἀγάγη αὐτὰ πρὸς τὸν διδάσκαλον, ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν κεφαλαίου μέρει δι' αὐτῶν ὑποτίθεται καὶ παρατίθεται τῶν Γραφῶν, γυμνὰς παρατιθέμενος τὰς παραγγελίας, ἀρμοζόμενος μὲν τῷ χρόνῳ τῆς καθοδηγήσεως, τὰς δὲ ἐξηγήσεις αὐτῶν ἐπιτρέπων τῷ διδασκάλῳ· καὶ γὰρ ὁ νόμος αὐτοῦ τὸν φόβον ὑπεκλύειν βούλεται τὸ
2 ἐκούσιον ἐλευθερώσας εἰς πίστιν. Ἄκουε, φησὶν, ὦ παιδίον καλῶς παιδαγωγούμενον, τὰ κεφάλαια τῆς σωτηρίας, γυμνώσω γὰρ τὸ ἦθος τὸ ἐμαυτοῦ, καὶ σοι ταύτας τὰς καλὰς ἐντολὰς ὑποθήσομαι, δι' ὧν ἀφίξη πρὸς σωτηρίαν. Ἄγω δέ σε τὴν ὁδὸν τὴν σωτήριον. Ἀπόστα τῶν τῆς πλάνης ὁδῶν, «ὅτι Κύριος γινώσκει ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται».

3 Ἐπου τοίνυν, ὦ παιδίον, τὴν ἀγαθὴν ὁδόν, ἣν ἂν σοι ἐξηγήσωμαι, τὰ ὦτά μοι ὑποσχόντι ἀκουστικά, «καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους» ἔθνεσιν, ἡμῖν δὲ ὀρατοὺς· σοφίας δὲ θησαυροὶ ἀνέκλειπτοι, οὗς θαυμάζων ὁ
4 ἀπόστολος «ὦ βάθος», φησί, «πλούτου καὶ σοφίας». Θησαυροὶ

9. Α' Κορ. 2,9.

10. Ρωμ. 8,15.

βηκαν ποτέ στην καρδιά του ανθρώπου»⁹, τὰ γύρω ἀπὸ τὸν ὄντως ὄντα βασιλέα ὄντως ὄντα, πὺ εἶναι ἀγαθὰ καὶ μᾶς ἀναμένουν· διότι αὐτὸς εἶναι δότης καὶ φύλακας τῶν ἀγαθῶν. Καὶ τὰ ἐδῶ ἀγαθὰ συνωνυμοῦν κατὰ τὴν μετοχὴ ἐκείνων, καθ' ὅσον ὁ Λόγος παιδαγωγεῖ ἐνθέως τὴν ἀσθένεια τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πρὸς τὰ νοητὰ.

- 87,1 Κατὰ κόρο λοιπὸν μᾶς εἶπε ὁ Παιδαγωγὸς ὅσα πρέπει νὰ προσέχωμε στὸ σπίτι καὶ πῶς νὰ ἐπανορθώσωμε τὸν βίον. Ὅσα ὁμοῦ ἐπιθυμεῖ νὰ διδάσκη τὰ παιδιά καὶ στὸν δρόμον, ἕως ὅτου τὰ ὁδηγήσῃ πρὸς τὸν Διδάσκαλον, αὐτὰ μᾶς τὰ προβάλλει καὶ τὰ παρουσιάζει συνοπτικὰ διὰ μέσου τῶν Γραφῶν, παραθέτοντας γυμνὰ τὰ παραγγέλματα, προσαρμοζόμενος βέβαια μὲ τὸν χρόνον τῆς καθοδηγήσεως, ἀλλὰ ἀναθέτοντας τὶς ἐξηγήσεις τῶν στὸν Διδάσκαλον· διότι ὁ νόμος τοῦ θέλει νὰ μειώσῃ τὸν φόβον¹⁰, ἐλευθερώνοντας τὴν θέλησιν γὰρ
2 νὰ κλίνη πρὸς τὴν πίστιν. Ἄκουε, λέγει, παιδί μου πὺ παιδαγωγεῖσαι καλῶς, τὰ μαθήματα τῆς σωτηρίας, διότι θὰ ἀποκαλύψω τὸ ἦθος μου καὶ θὰ σοῦ προτείνω αὐτὲς τὶς καλὰς ἐντολὰς, διὰ τῶν ὁποίων θὰ φθάσῃς εἰς τὴν σωτηρίαν. Σὲ ὁδηγῶ εἰς τὴν σωτηρίαν ὁδόν. Ἀπομακρύνσου ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς πλάνης, «διότι ὁ Κύριος γνωρίζει τὴν ὁδὸν τῶν δικαίων, ἐνῶ ἡ ὁδὸς τῶν ἀσεβῶν θὰ ἀπολεσθῇ»¹¹.
- 3 Ἄκολούθη λοιπὸν, παιδί μου, τὴν ἀγαθὴν ὁδόν, τὴν ὁποία θὰ σοῦ ἐξηγήσω, ἀφοῦ μοῦ προτείνεις ἀκουστικὰ τὰ αὐτιά σου, «καὶ θὰ σοῦ δώσω θησαυροὺς πὺ εἶναι σκοτεινοί, ἀπόκρυφοί, ἀόρατοι»¹² γὰρ τὰ ἔθνη, σὲ μᾶς ὁμοῦ εἶναι ὁρατοί· τῆς σοφίας ὁ θησαυρὸς δὲν ἐκλείπουν¹³, κι' αὐτοὺς θαυμάζει ὁ ἀπόστολος, ὥστε νὰ λέγῃ, «ὦ, βάθος πλούτου καὶ σοφίας»¹⁴. Πολυάριθμοι μάλιστα εἶναι οἱ θησαυροί, πὺ χορηγοῦνται ἀπὸ τὸν ἕνα Θεόν· ἄλλοι ἀποκαλύπτονται διὰ τοῦ νό-

11. Ψαλμ. 1,6.

12. Ἦσ. 45,3.

13. Βλ. Λουκᾶ 12,33.

14. Ρωμ. 11,33.

δὲ ὑφ' ἐνὸς πολλοὶ χορηγούμενοι Θεοῦ, οἱ μὲν διὰ τοῦ νόμου, οἱ δὲ διὰ προφητῶν ἀποκαλύπτονται, οἱ δὲ τῷ θείῳ στόματι, ἄλλος δὲ τοῦ Πνεύματος τῇ ἐπτάδι ἐπάδων· εἷς δὲ ὧν ὁ Κύριος διὰ πάντων τούτων ὁ αὐτός ἐστιν Παιδαγωγός.

88,1 Ἔστι μὲν οὖν αὐτόθεν κεφαλαιώδης ὑποθήκη καὶ βιωτικὴ παραίνεσις, πάντα ἐμπεριέχουσα· «καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ποιεῖτε αὐτοῖς». Δυνατὸν δὲ καὶ διὰ δευρῖν ἐμπεριλαβεῖν τὰς ἐντολάς, ὡς φησιν ὁ Κύριος· «ἀγαπήσεις τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύι σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Εἶτα «ἐκ τούτων», ἐπιφέρει, «ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφηταὶ κρέμανται». Ναὶ μὴν καὶ πρὸς τὸν πυθόμενον, «τί ποιήσας ζωὴν αἰῶνιον κληρονομήσω;». «Τὰς ἐντολάς οἶδας», ἀπεκρίνατο· τοῦ δὲ καταφήσαντος, «τοῦτο ποίει», φησί, «καὶ σωθήσῃ». Οὐ μὴν ἀλλὰ διαιρητικώτερον τὸ φιλάνθρωπον τοῦ Παιδαγωγοῦ διὰ τῶν ποικίλων καὶ σωτηρίων ἐντολῶν παραθετέον, ὡς ἔχοιμεν πρὸς ἀφθόνου διατάξεως τῶν Γραφῶν καὶ τῆς σωτηρίας ἐτοιμοτέραν τὴν εὐρεσιν.

89,1 Ἔστιν ἡμῖν ἡ δεκάλογος ἡ διὰ Μωυσέως, ἀπλῶ καὶ μονογενεῖ αἰνιττομένη στοιχείῳ, προσηγορίαν σωτήριον ἀμαρτιῶν περιγράφουσα· «οὐ μοιχεύσεις, οὐκ εἰδωλολατρήσεις», οὐ παιδοφθορήσεις, «οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις· τίμα τὸν πα-

15. Εἶναι τὰ κατὰ τὸν Ἡσαΐα ἐπτὰ πνεύματα: σοφίας, συνέσεως, βουλής, ἰσχύος, γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ, 11,2έ. Βλ. καὶ Ἀποκ. 1,4.

16. Ματθ. 7,12 καὶ παράλληλα. Εἶναι ὁ λεγόμενος χρυσὸς κανὼν.

17. Ματθ. 22,37· 39 καὶ παράλληλα.

18. Ματθ. 22,40.

19. Λουκᾶ 10,25.

μου, ἄλλοι διὰ τῶν προφητῶν, ἄλλοι διὰ τοῦ θεοῦ στόματος· ἄλλος τέλος ψάλλει μέ τήν ἐπτάδα τοῦ πνεύματος¹⁵. Ὁ δὲ Κύριος, πού εἶναι μέσω ὄλων αὐτῶν ἕνας, αὐτὸς εἶναι ὁ Παιδαγωγός.

88,1 Ὑπάρχει μιὰ οὐσιώδης παραγγελία καὶ παραίνεσις αὐτοῦ γιὰ τὴν διαγωγή, πού συμπεριλαμβάνει τὰ πάντα· «ὅπως θέλετε νὰ σᾶς συμπεριφέρονται οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἐσᾶς, ἔτσι νὰ συμπεριφέρεσθε καὶ σεῖς πρὸς αὐτούς»¹⁶. Εἶναι δυνατὸ βέβαια νὰ συμπεριλάβωμε ὄλες τὶς ἐντολές σὲ δύο ἐντολές, ὅπως λέγει ὁ Κύριος· «ν' ἀγαπήσεις τὸν Θεό σου μέ ὄλη τὴν καρδιά σου καὶ μέ ὄλη τὴν ψυχή σου καὶ μέ ὄλη τὴ δύναμί σου, καὶ τὸν πλησίον σου σὰν τὸν ἑαυτό σου»¹⁷. Ἐπειτα προσθέτει, «ἀπ' αὐτὲς τὶς δύο ἐντολές κρέμονται ὄλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες»¹⁸. Καὶ μάλιστα πρὸς ἐκεῖνον πού ἐρώτησε, «τί νὰ κάμω γιὰ νὰ κληρονομήσω τὴν αἰώνια ζωή;»¹⁹, ἀπάντησε, «γνωρίζεις τὶς ἐντολές;»· κι' ὅταν ἐκεῖνος τὸ ἐπεβεβαίωσε, λέγει, «αὐτὸ νὰ κάμης, καὶ θὰ σωθῆς»²⁰. Καὶ ὅχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ παραθέσωμε διαιρετικώτερα τὴν φιλανθρωπία τοῦ Παιδαγωγοῦ διὰ τῶν ποικίλων καὶ σωτηρίων ἐντολῶν, ὥστε ἀπὸ τὴν ἄφθονη διανομὴ τῶν γραφικῶν κειμένων νὰ ἔχωμε εὐκολώτερη καὶ τὴν εὔρεσι τῆς σωτηρίας.

89,1 Ἔχομε τὸν Δεκάλογο διὰ τοῦ Μωϋσέως, ὁ ὁποῖος σημειώνεται μέ ἕνα ἀπλὸ καὶ μοναδικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀλφαβήτου²¹ καὶ περιγράφει τὴν ὀνομασία πού σώζει ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες²². «Δέν θὰ μοιχεύσης, δέν θὰ ειδωλολατρῆσης», δέν θὰ παιδοφθορήσης²³, «δέν θὰ κλέψης, δέν θὰ ψευδομαρ-

20. Λουκᾶ 10,28.

21. Δηλαδή τὸ ἰῶτα (Ι'=10).

22. Προφανῶς ἐννοεῖται ὅτι τὸ Ι πού δηλώνει τὸν δέκα, τέλειο ἀριθμὸ, δηλώνει καὶ τὸν Σωτῆρα, τὸν Ἰ(ησοῦ).

23. Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ, πού ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸν Δεκάλογο, συμπεριλαμβάνεται στὴν Διδαχὴ 2,1.

2 τέρα σου καὶ τὴν μητέρα», καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτοις. Ταῦτα ἡμῖν παραφυλακτέον καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὰς ἀναγνώσεις τῶν βιβλίων παραγγέλλεται. Παραγγέλλει δὲ καὶ διὰ Ἡσαΐου· «λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἄφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ρύσασθε ἄδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῶ, δικαιο-
3 σατε χήραν· καὶ δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος». Πολλὰς δ' ἂν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις εὔροιμεν ὑποθήκας, οἷον φέρε, εὐχῆς μὲν πέρι· «τὰ ἔργα τὰ ἀγαθὰ», φησὶν, «εὐχὴ Κυρίῳ δεκτὴ», λέ-
4 γει ἡ Γραφή. Καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐχῆς ὑπαγορεύεται· «ἐὰν ἴδης», φησί, «γυμνόν, περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει. Τότε φανήσεται πρῶιμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθεν ἡ δι-
5 καιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε». Τίς οὖν ὁ καρπὸς τῆς εὐχῆς ταύτης; «Τότε ἐπιβοήση, καὶ ὁ Θεὸς ὑπακούσεταιί σου· ἔτι λαλοῦντός σου ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρειμι».

90.1 Περὶ δὲ νηστείας «ἵνα τί μοι», φησὶν, «νηστεύετε; λέγει Κύριος. Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, καὶ ἡμέραν ἀνθρώπον ταπεινοῦν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· οὐδ' ἂν κάμψης ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου καὶ σάκκον καὶ σποδὸν ὑποστρώση, οὐδ'
2 οὕτω καλέσετε νηστείαν δεκτὴν». Τί οὖν αἰνίττεται ἡ νηστεία; «Ἴδοὺ αὕτη», φησὶν, «ἡ νηστεία, ἣν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος. Λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόλυε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, καὶ πᾶσαν ἄδικον συγγραφὴν διάσπα. Διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου,

τυρήσης· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου», καὶ τὰ
 ἀκόλουθα²⁴. Αὐτὰ πρέπει νὰ φυλάξωμε, καὶ ὅσα ἄλλα παραγ-
 2 γέλλονται στὰ ἀναγνώσματα τῶν βιβλίων. Παραγγέλλει δὲ
 καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐα· «λουσθῆτε, γίνετε καθαροί, ἀφαιρέσατε
 τὶς πονηρίες ἀπὸ τὶς ψυχές σας ἐμπρὸς στὰ μάτια μου· μάθε-
 τε νὰ κάμετε καλά, ἀναζητήσατε ὀρθὴ κρίσι, ἀπαλλάξατε
 τὸν ἀδικούμενο, εὐνοήσατε τὸν ὄρφανό, διακαιώσατε τὴν
 3 χήρα· κι' ἐλάτε νὰ συζητήσωμε, λέγει ὁ Κύριος»²⁵. Μποροῦ-
 με νὰ εὐρωμε πολλές ἐντολές καὶ σὲ ἄλλα κείμενα, ὅπως πα-
 ραδείγματος χάρι, γιὰ τὴν προσευχή, «τὰ ἀγαθὰ ἔργα εἶναι
 4 προσευχὴ δεκτὴ ἀπὸ τὸν Κύριο», λέγει ἡ Γραφή²⁶. Μᾶς ὑπα-
 γορεύεται καὶ ὁ τρόπος τῆς προσευχῆς· «ἐάν ἰδῆς γυμνόν,
 ἔνδυσέ τον, καὶ νὰ περιφρονήσης ἐκείνους ποὺ ἀνήκουν στὸ
 γένος σου. Τότε θὰ φανῆ πρῶϊμα τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματα
 θ' ἀνατείλουν γρήγορα καὶ ἡ δικαιοσύνη σου θὰ προπορεύε-
 ται ἐμπρὸς σου καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ θὰ σὲ περιβάλλῃ».
 5 Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ καρπὸς αὐτῆς τῆς προσευχῆς; «Τότε
 θὰ φωνάξῃς πρὸς αὐτόν, καὶ ὁ Θεὸς θὰ σὲ ἐπακούσῃ· ἐνῶ
 ἀκόμη θὰ ὁμιλῆς, θὰ σοῦ εἰπῆ, ἰδού, εἶμαι παρών»²⁷.

90,1 Γιὰ τὴ νηστεία λέγει· «γιατί μοῦ νηστεύετε; λέγει ὁ Κύ-
 ριος. Ἐγὼ δὲν ἐδιάλεξα αὐτὴ τὴ νηστεία οὔτε αὐτὴ τὴν ἡμέ-
 ρα κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος θὰ ταπεινώνῃ τὴν ψυχὴ του·
 κι' ἂν κάμψῃς τὸν τράχηλό σου σὰν κρίκο καὶ βάλῃς γιὰ
 στρῶμα σου σάκκο καὶ στάκτη, οὔτε τότε νὰ μὴ τὸ ἀποκαλέ-
 2 σετε αὐτὸ νηστεία δεκτὴ». Τί λοιπὸν ὑποδηλώνει ἡ νηστεία;
 «Ἰδού», λέγει, «ποιά εἶναι ἡ νηστεία τὴν ὁποία ἐγὼ ἐδιάλε-
 ξα, λέγει ὁ Κύριος. Λῦσε κάθε ζυγὸ ἀδικίας, διάλυσε τὰ δε-
 σμὰ τῶν βιαίων συμφωνιῶν, ἀπόλυσε ἐλευθέρους τοὺς ὑπο-
 δουλωμένους, καὶ διάσπασε κάθε ἄδικο συμβόλαιο. Κόβε τὸ

25. Ἡσ. 1,16-18.

26. Δὲν ὑπάρχει κατὰ λέξι αὐτὸ τὸ χωρίο στὴν Π. Διαθήκη, ἀλλὰ βλ. Παρμ. 15,8.

27. Ἡσ. 58, 7-9.

καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἴσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περίβαλε».

3 *Ναὶ μὴν καὶ περὶ θυσιῶν· «τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμὶ ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ ἐρίφων οὐ βούλομαι, οὐδ' ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Πατεῖν μου τὴν αὐλὴν οὐ προσθήσεσθε· ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστιν· τὰς νουμηνίας*
 4 *ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα οὐκ ἀνέχομαι». Πῶς οὖν θύσω τῷ Κυρίῳ; «θυσία», φησί, «τῷ κυρίῳ πνεῦμα συντετριμμένον». Πῶς οὖν στέψω ἢ μύρω χρίσω; Ἦ τί θυμιάσω τῷ Κυρίῳ; «Ὅσμῃ», φησὶν, «εὐωδίας τῷ Θεῷ καρδία δοξάζουσα τὸν πεπλακότα αὐτήν». Ταῦτα στέφη καὶ θυσῖαι καὶ ἀρώματα καὶ ἄνθη τοῦ Θεοῦ.*

91,1 *Ἔτι περὶ ἀνεξικακίας· «ἐὰν ἀμάρτη», φησὶν, «ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτίμησον αὐτῷ, καὶ ἐὰν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ. Ἐὰν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἀμάρτη εἰς σέ καὶ τὸ ἐπτάκις ἐπιστρέφῃ*
 2 *πρὸς σέ λέγων· μετανοῶ, ἄφες αὐτῷ»· καὶ τοῖς μὲν στρατευομένοις διὰ Ἰωάννου παραγγέλλει ἀρκεῖσθαι μόνοις τοῖς ὄψωνίοις, τοῖς δὲ τελώναις μηδὲν πλέον πράσσειν παρὰ τὰ διατεταγμένα· δικαστῆ δὲ «οὐ λήψῃ», φησί, «πρόσωπον ἐν κρίσει, τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλεπόντων καὶ λυμαίνεται ρήματα δίκαια»· «ρύσασθε ἀδικουμένους».*

3 *Ἀλλὰ καὶ τοῖς οἰκονομικοῖς· «κτῆσις ἐπισπουδαζομένη μετὰ ἀνομίας ἐλάσσων γίνεται». Ναὶ μὴν καὶ περὶ ἀγάπης·*

28. Ἦσ. 58,3–7. Βλ. ΒΑΡΝΑΒΑ, Ἐπιστολὴ 3,1–3. Γενικώτερα ἢ ἐδῶ ἐκθεσις εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ αὐτῆ τὴν ἐπιστολή.

29. Ἦσ. 1,11–13. ΒΑΡΝΑΒΑ, Ἐπιστολὴ 2,5.

30. Ψαλμ. 50,19. ΒΑΡΝΑΒΑ, Ἐπιστολὴ 2,10.

31. Τοῦτο ἀπαντᾶται στὸν ΒΑΡΝΑΒΑ, Ἐπιστολὴ 2,10.

32. Λουκᾶ 17,3ε. καὶ παράλληλα.

ψωμί σου για κάθε πεινασμένο, είσαγε πτωχούς άστέγους στο σπίτι σου· αν ιδής γυμνόν, ένδυσέ τον»²⁸.

3 Επίσης και περι θυσιών. «Τί χρειάζεται το πλήθος τών θυσιών σας; Λέγει ο Κύριος. Έχόρτασα όλοκαυτώματα κριαριών και λίπος άρνιών, αίμα ταύρων και κατσικιών δέν το θέλω, άκόμη κι' αν έρχεσθε να σās ιδώ. Ποιός τὰ έζήτησε αυτά από τὰ χέρια σας; Μή συνεχίσετε να πατᾶτε τήν αύλή μου. Αν φέρετε σεμιδάλι, είναι μάταιο, τὸ θυμίαμα είναι βδέλυγμα για μένα· δέν άνέχομαι τις νεομηνίες και τὰ
4 σάββατα»²⁹. Πώς να θυσιάσω λοιπόν στον Κύριο; Λέγει ή Γραφή, «θυσία προς τον Κύριο είναι τὸ συντετριμμένο πνεύμα»³⁰. Πώς λοιπόν να στεφανώσω και να χρίσω με μύρο; Ή πώς να θυιάσω τον Κύριο; «Όσμη εύδιαστή», λέγει, «για τον Θεό είναι ή καρδιά που δοξάζει τον Δημιουργό της»³¹. Αύτὰ είναι τὰ στέφανα και οι θυσίες, τὰ άρώματα και τὰ άνθη του Θεού.

91,1 Επίσης περι τής άνεξικακίας λέγει ή Γραφή· «εάν άμαρτήση ο άδελφός σου, έπιτίμησέ τον, και αν μετανόηση, συγχώρησέ τον. Εάν άμαρτήση προς έσένα έπτά φορές τήν ήμέρα, και τήν έβδόμη φορά έπιστρέψη προς έσένα, λέγον-
2 τας, μετανοώ, συγχώρεσέ τον»³². Στους στρατιώτες παραγγέλλει με τὸ στόμα δια του Ίωάννη ν' άρκοϋνται μόνο στο μισθό τους³³, και στους τελώνες να μη είσπράττουν τίποτε περισσότερο από τὰ καθωρισμένα³⁴. Στον δικαστή λέγει, «να μη προσωποληπτήσης κατά τήν κρίσι, διότι τὰ δῶρα τυφλώνουν τους όφθαλμούς τών βλέπόντων και φθείρουν τὰ δίκαια λόγια»³⁵. «άπαλλάξατε τους άδικουμένους»³⁶.

3 Άλλά και στους οικονόμους· «άγαθό, που άποκτᾶται με άνομία, χάνει τήν αξία του»³⁷. Επίσης περι τής άγάπης λέ-

33. Βλ. Λουκᾶ 3,14. Με τὸ στόμα του Ίωάννου του Βαπτιστου.

34. Βλ. Λουκᾶ 3,13.

35. Βλ. Δευτ. 1,17. 16,19 και παράλληλα.

36. Ήσ. 1,17.

37. Παρμ. 13,11.

«ἀγάπη», φησί, «καλύπτει πλήθος ἁμαρτιῶν»· καὶ περὶ πολιτείας· «ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ 4 Θεῷ»· ὄρκου δὲ πέρι καὶ μνησικακίας· «μὴ ἐγὼ ἐνετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐκπορευομένοις ἐκ γῆς Αἰγύπτου προσενέγκαι μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας; Ἀλλὰ τοῦτο ἐνετειλάμην αὐτοῖς· ἕκαστος ὑμῶν κατὰ τοῦ πλησίον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτω, ὄρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπάτω».

92,1 Ἀλλὰ καὶ ψεύσταις καὶ τετυφωμένοις προσαπειλεῖ, τοῖς μὲν ὧδέ πως· «οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ γλυκὸν πικρὸν καὶ τὸ πικρὸν γλυκόν», τοῖς δὲ ὠδί· «οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες»· «ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται, καὶ ὁ 2 ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται». Καὶ τοὺς μὲν ἐλεήμονας μακαρίζει, «ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται», ὀργὴν δὲ ἢ σοφία ταλανίζει, 3 «ὅτι ἄρα ἀπολέσει καὶ φρονίμους». Ἦδη δὲ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς κελεύει καὶ τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς εὐλογεῖν προσεύχεσθαι τε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς. «Τῷ τύπτοντί σε», φησὶν, «εἰς τὴν σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην, καὶ εἴαν ἄρη σου 4 τις τὸν χιτῶνα, μὴ κωλύσης καὶ τὸ ἱμάτιον». Περὶ δὲ τῆς πίστεως· «πάντα ὅσα εἴαν αἰτήσησθε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψετε», φησὶν· «πιστὸν δὲ ἀπίστοις οὐδὲν» κατὰ Πίνδαρον. Καὶ οἰκέταις μὲν χρηστέον ὡς ἑαυτοῖς· ἄνθρωποι γὰρ εἰσιν ὡς ἡμεῖς· «ὁ γὰρ Θεὸς πᾶσι τοῖς ἐλευθέροις καὶ τοῖς δούλοις ἐστίν, ἂν σκοπῆς, ἴσος».

93,1 Δεῖ δὲ καὶ τοὺς πλημμελοῦντας τῶν οἰκετῶν οὐ κολάζειν,

38. Α' Πέτρ. 4,8. Παρμ. 10,12.

39. Ματθ. 22,21 καὶ παράλληλα.

40. Ἱερ. 7,22 ἐ. Ζαχαρ. 7,10· 8,17.

41. Ἱσ. 5,20 ἐ.

42. Ματθ. 23,12 καὶ παράλληλα.

γει, «ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν»³⁸. Καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς θέσεως, «ἀποδώσατε τὰ τοῦ Καίσαρος στὸν Καίσαρα καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ στὸν Θεό»³⁹. Περὶ τοῦ ὄρκου δὲ καὶ περὶ τῆς μνησικακίας· «μήπως ἐγὼ παρήγγειλα στοὺς πατέρες σας, ὅταν ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν χώρα τῆς Αἰγύπτου, νὰ μοῦ προσφέρουν ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίες; Τοῦτο παρήγγειλα σ' αὐτούς· ὁ καθένας σας νὰ μὴ μνησικακῆ μέσα του κατὰ τοῦ πλησίον, καὶ νὰ μὴ ἀγαπᾷ τὴν ψευδορκία»⁴⁰.

92,1 Ἄλλὰ ἀπευθύνει ἀπειλές καὶ πρὸς τοὺς ψεῦτες καὶ τοὺς ὑπερόπτες· στοὺς πρώτους, «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ λέγουν τὸ γλυκὸ πικρὸ καὶ τὸ πικρὸ γλυκὺ». Στοὺς δευτέρους, «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς των εὐφρεῖς καὶ σοφούς»⁴¹. «ὅποιος ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του θὰ ὑψωθῆ καὶ ὅποιος ὑψώνει τὸν ἑαυτό του θὰ ταπεινωθῆ»⁴². Τοὺς μὲν ἐλεήμονες μακαρίζει, «διότι αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν»⁴³, τὴν δὲ ὀργὴν ταλανίζει ἡ σοφία, «διότι θὰ καταστρέψῃ καὶ τοὺς φρο- νίμους ἀκόμη»⁴⁴. Ἄλλοτε μᾶς παραγγέλλει νὰ ἀγαποῦμε τοὺς ἐχθρούς μας, νὰ εὐλογοῦμε αὐτοὺς ποὺ μᾶς καταρῶνται, νὰ προσευχώμαστε ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ μᾶς ἐνοχλοῦν. «Σ' αὐτόν», λέγει, «ποὺ σέ κτυπᾷ στὴν σιαγόνα, δῶσε του καὶ τὴν ἄλλη, κι' ἂν σοῦ πάρῃ κάποιος τὸν χιτῶνα, δῶσε του καὶ τὸ ἱμάτιο»⁴⁵. Περὶ τῆς πίστεως λέγει, «ὅλα ὅσα ζητήσετε στὴν προσευχὴ μὲ πίστι, θὰ τὰ λάβετε»⁴⁶. Σύμφωνα δὲ μὲ τὸν Πίνδαρο, «τίποτε στοὺς ἀπίστους δὲν εἶναι πιστό»⁴⁷. Στοὺς ὑπηρέτες πρέπει νὰ συμπεριφερώμαστε σὰν τοὺς ἑαυτοὺς μας· διότι εἶναι ἄνθρωποι, ὅπως ἐμεῖς· «ἂν ἐξετάσῃς, ὁ Θεὸς εἶναι γιὰ ὅλους, ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἴσος»⁴⁸.

93,1 Πρέπει δὲ καὶ νὰ μὴ τιμωροῦμε τοὺς ὑπηρέτες ποὺ σφάλ-

43. Ματθ. 5,7.

44. Παρμ. 15,1.

45. Λουκᾶ 6,27-29.

46. Ματθ. 21,22.

47. ΠΙΝΔΑΡΟΥ, ἀπόσπασμα 233, Schroeder.

48. Ἴσως παράθεμα ἀπὸ τὸν Μένανδρο.

ἐπιτιμᾶν δέ· «ὁ γὰρ φειδόμενος», φησί, «τῆς βακτηρίας ἑαυτοῦ
2 μισεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἷόν». Ἔτι τὴν μὲν φιλοδοξίαν ἀποσκορακί-
ζει· «οὐαὶ ὑμῖν, Φαρισαῖοι», λέγων, «ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκα-
θεδρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγο-
3 ραῖς». Τὴν δὲ μετένοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀσπάζεται, τὴν ἐπομέ-
νην ταῖς ἁμαρτίαις μετένοιαν ἀγαπῶν· μόνος γὰρ ἀναμάρτητος
αὐτὸς ὁ Λόγος·

Τὸ μὲν (γὰρ) ἑξαμαρτάνειν ἅπασιν ἔμφυτον
καὶ κοινόν, ἀναδραμεῖν δὲ τὴν ἁμαρτίαν
οὐ τοῦ τυχόντος ἀνδρός, ἀλλὰ ἀξιολόγου.

4 Περὶ δὲ τῆς μεταδόσεως «δεῦτε», εἶπε, «πρὸς με πάντες οἱ εὐ-
λογημένοι, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ
καταβολῆς κόσμου. Ἐπέινασα γὰρ καὶ δεδώκατέ μοι φαγεῖν,
ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην καὶ συνηγάγετέ με, γυ-
μνὸς καὶ περιεβάλετέ με, ἀσθενὴς καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυ-
λακῇ ἦμην καὶ ἤλθετε πρὸς με». Καὶ πότε τι τούτων τῷ Κυρίῳ
5 πεποιήκαμεν ἡμεῖς; Αὐτὸς ἐρεῖ πάλιν ὁ Παιδαγωγὸς τὴν εὐ-
ποιίαν τῶν ἀδελφῶν ἀγαπητικῶς εἰς ἑαυτὸν μετατρέπων καὶ
λέγων· «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε τοῖς μικροῖς τούτοις, ἐμοὶ ἐποιήσα-
τε. Καὶ ἀπελεύσονται οἱ τοιοῦτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον».

94,1 Τοιοῖδε μὲν οἱ λογικοὶ νόμοι, οἱ παρακλητικοὶ λόγοι, οὐκ ἐν
πλαξὶ λιθίναις δακτύλῳ γεγραμμένοι Κυρίου, ἀλλ' ἐν καρδίαις
ἀνθρώπων ἐναπογεγραμμένοι ταῖς μόνον φθορὰν οὐκ ἐπιδεχο-
μέναις. Διὰ τοῦτό τοι κατεάγασιν αἱ πλάκες τῶν σκληροκαρ-
δίων, ἢν' αἱ πίστεις τῶν νηπίων ἐν μαλθακαῖς τυπωθῶσιν δια-

49. Παρμ. 13,24.

50. Λουκᾶ 11,43.

51. Στίχοι πιθανῶς τοῦ Μενάνδρου.

52. Ματθ. 25,34-36.

λονται, ἀλλὰ νὰ τοὺς μαλώνωμε· διότι, λέγει, «ὅποιος λυπάται
2 τὴ ράβδο του, μισεῖ τὸν υἱό του»⁴⁹. Ἀκόμη, ἀπορρίπτει τὴν
φιλοδοξία, λέγοντας, «ἀλλοίμονό σας, Φαρισαῖοι, ποὺ ἀγα-
πᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρία στὶς συναγωγές καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς
3 στὶς ἀγορές»⁵⁰. Ἀποδέχεται τὴν μετάνοια τοῦ ἀμαρτωλοῦ,
διότι ἀγαπᾷ τὴν μετάνοια, ποὺ ἀκολουθεῖ τὶς ἀμαρτίες· διότι ὁ
μόνος ἀναμάρτητος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος.

Ἡ ἀμαρτία εἶναι σὲ ὄλους ἔμφυτη τάσις
καὶ κοινή, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀναστρέψη τὴν ἀμαρτία,

δὲν εἶναι ἔργο τοῦ καθενός, ἀλλὰ τοῦ ἀξιολόγου ἀνδρός⁵¹.

4 Περὶ τῆς ἐλεημοσύνης εἶπε· «ἐλᾶτε πρὸς ἐμένα ὅλοι οἱ εὐλο-
γημένοι, κληρονομήσατε τὴν ἐτοιμασμένη γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν
θεμελίωσι τοῦ κόσμου βασιλεία. Διότι ἐπέινασα καὶ μοῦ ἐδῶ-
σατε νὰ φάγω, ἐδίψασα καὶ μ' ἐποτίσατε, ἤμουν ξένος καὶ μ'
ἐπισκεφθήκατε, ἤμουν γυμνός καὶ μὲ ἐνδύσατε, ἤμουν ἀσθε-
νῆς καὶ μ' ἐπισκεφθήκατε, ἤμουν στὴν φυλακὴ καὶ ἤλθατε σὲ
μένα»⁵². Καὶ πότε ἐκάμαμε ἐμεῖς κάτι ἀπὸ αὐτὰ στὸν Κύριο;⁵³
5 Ὁ Παιδαγωγὸς θὰ εἰπῆ πάλι, μεταφέροντας τὴν εὐεργεσία
τῶν ἀδελφῶν πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ λέγοντας· «ἐφ' ὅσον τὸ
ἐκάματε σὲ τούτους τοὺς μικροὺς, τὸ ἐκάματε σ' ἐμένα. Καὶ
θὰ μεταβοῦν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι στὴν αἰώνια ζωή»⁵⁴.

94,1 Τέτοιοι εἶναι οἱ λογικοὶ⁵⁵ νόμοι, οἱ παρακλητικοὶ λόγοι,
ποὺ δὲν εἶναι γραμμένοι σὲ λίθινες πλάκες μὲ τὸ δάκτυλο τοῦ
Κυρίου⁵⁶, ἀλλὰ εἶναι ἐγγεγραμμένοι μέσα στὶς καρδιές τῶν
ἀνθρώπων⁵⁷, τὶς μόνες ποὺ δὲν ἐπιδέχονται φθορά. Γι' αὐτὸ
ἄλλωστε ἐθραύσθησαν οἱ πλάκες τῶν σκληροκαρδίων, γιὰ νὰ
ἐντυπώνωνται οἱ πίστεις τῶν νηπίων σὲ μαλθακὲς διάνοιες.

53. Βλ. Ματθ. 25,37-39.

54. Ματθ. 25,40· 46.

55. Μὲ τὴν ἔννοια τῶν νόμων τοῦ Λόγου.

56. Ἰεζ. 31,18.

57. Β' Κορ. 3,3.

νοίαις. Ἄμφω δὲ τῷ νόμῳ διηκόνουν τῷ λόγῳ εἰς παιδαγωγίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὃ μὲν διὰ Μωυσέως, ὃ δὲ δι' ἀποστόλων.

2 Οἷα γοῦν καὶ δι' ἀποστόλων ἡ παιδαγωγία; Ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ καὶ περὶ τοῦ εἴδους διαλεχθῆναι τούτου, μᾶλλον δὲ ἐμαυτοῦ μεμνημένος (ὁ Παιδαγωγός φησιν αὐτός), σπερματικῶς πάλιν τὰς ὑποθήκας ἐκθήσομαι· «ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη. Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν, μηδὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιᾷτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ
3
4
5
χρήζοντι. Πᾶσα πικρία καὶ ὀργὴ καὶ θυμὸς καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ. Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὖσπλαγχοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν. Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι καὶ μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς». «Αἱ μὲν γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσέσθωσαν, ὡς τῷ Κυρίῳ, οἱ δὲ ἄνδρες τὰς γυναῖκας τὰς ἑαυτῶν ἀγαπάτωσαν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν».

95.1 Ἀγαπάτωσαν οὖν ἀλλήλους οἱ συνεζευγμένοι «ὡς τὰ ἴδια σώματα». «Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν. Οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἀπλότῃ τῆς καρδίας ὑμῶν ὡς τῷ Χριστῷ, ἐκ ψυχῆς μετ' εὐνοίας δουλεύοντες. Καὶ οἱ κύριοι, εὖ ποιεῖτε τοὺς οἰκέτας ὑμῶν, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν,

58. Τὸ κείμενο τοῦ Παύλου δὲν ἔχει τὸ ἐπίθετο «φρόνιμοι», ποὺ ἀπαντᾶται στὸ Ματθ. 10,16.

Κι' οί δύο νόμοι πάντως ὑπηρετοῦσαν τὸν Λόγο στή διαπαιδαγώγησι τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ἓνας διὰ τοῦ Μωϋσέως, ὁ ἄλλος διὰ τῶν Ἀποστόλων.

2 Νὰ λοιπὸν ποιὰ εἶναι καὶ ἡ παιδαγωγία διὰ τῶν Ἀποστόλων. Νομίζω ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο νὰ διαλεχθῶ καὶ περὶ τοῦ εἶδους τούτου, ἢ μᾶλλον ὑπενθυμίζοντας ὅσα εἶπα (λέγει ὁ ἴδιος ὁ Παιδαγωγός), νὰ ἐκθέσω πάλι σπερματικῶς τὶς ἐντολές:

3 «ἀποβάλλοντας τὸ ψεῦδος, ὁ καθένας σας νὰ λαλήτε ἀλήθεια μὲ τὸν πλησίον του, διότι εἴμαστε μέλη ἀλλήλων. Ὁ ἥλιος νὰ μὴ δύη εὐρίσκοντάς σας ὠργισμένους οὔτε νὰ δίδετε τόπο στὸν διάβολο. Ὁ κλέπτης νὰ μὴ κλέπτη πλέον, νὰ κοπιᾶζη περισσότερο ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ μεταδί-

4 δη σὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἀνάγκη. Κάθε πικρία καὶ ὀργὴ καὶ θυμὸς, κάθε κραυγὴ καὶ βλασφημία ἄς ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ σᾶς, μαζὶ μὲ κάθε κακία. Νὰ εἴσθε ἀναμεταξύ σας χρηστοί, εὐσπλαγχοὶ, συγχωρώντας ὁ ἓνας στὸν ἄλλο, ὅπως ὁ Θεὸς συγχώρησε ἐσᾶς ἐν Χριστῷ. Γίνετε λοιπὸν φρόνιμοι⁵⁸ καὶ μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε μὲ ἀγάπη,

5 ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς ἀγάπησε»⁵⁹. «Οἱ γυναῖκες νὰ ὑποτάσσωνται στοὺς ἄνδρες των, ὡσὰν στὸν Κύριο, οἱ δὲ ἄνδρες νὰ ἀγαποῦν τὶς γυναῖκες των, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἀγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν⁶⁰.

95,1 Νὰ ἀγαποῦν λοιπὸν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον οἱ σύζυγοι «σὰν τὰ σώματά τους»⁶¹. «Τὰ τέκνα νὰ ὑπακούετε στοὺς γονεῖς σας. Οἱ πατέρες νὰ μὴ ἐρεθίζετε τὰ παιδιά σας, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀνατρέφετε μὲ παιδεία καὶ νουθεσία Κυρίου. Οἱ δοῦλοι νὰ ὑπακούετε στοὺς κατὰ σάρκα κυρίους μὲ φόβο καὶ τρόμο καὶ ἀπλότητα τῆς καρδιάς σας, σὰν στὸν Χριστό, δουλεύοντας μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σας μ' εὐχαρίστησι. Καὶ οἱ κύριοι νὰ καλομεταχειρίζεσθε τοὺς ὑπηρέτες σας, ἀφήνοντας τὴν ἀπειλὴ καὶ γνωρί-

59. Σύνθετο παράθεμα, Ἐφ. 4,25-28· 31, 5,1-2.

60. Ἐφ. 5,22· 25.

61. Ἐφ. 5,28.

είδότες ὅτι καὶ αὐτῶν καὶ ὑμῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ
 2 προσωποληψία οὐκ ἔστιν». «Εἰ ζῶμεν Πνεύματι, Πνεύματι καὶ
 στοιχῶμεν. Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι,
 ἀλλήλοις φθονοῦντες. Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως
 ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Μὴ παλανᾶσθε, Θεὸς
 οὐ μκκτηρίζεται. Τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῶμεν· καιρῶ
 3 γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι». «Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς.
 Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, πα-
 ραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακρο-
 θυμεῖτε πρὸς πάντας. Ὁρᾶτε μὴ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τι-
 ἀποδῶ. Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε, προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε·
 πάντα δὲ δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἶδους πο-
 4 νηροῦ ἀπέχεσθε». «Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες
 ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω τὸν
 καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι
 ἠρτυμένος, εἶδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι».

96,1 «Ἐντρέφεσθε τοῖς λόγοις τῆς πίστεως· γυμνάζεσθε πρὸς
 εὐσέβειαν. Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλι-
 μος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν
 2 ἔχουσα τῆς ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης». «Οἱ πιστοὺς
 ἔχοντες δεσπότης μὴ καταφρονεῖτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν, ἀλλὰ
 3 μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοὶ εἰσιν». «Ὁ μεταδιδούς ἔστω
 ἐν ἀπλότητι, ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἰλαρότητι.
 Ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος. Ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν, κολλώμε-
 νοι τῷ ἀγαθῷ· τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι, τῇ τιμῇ

62. Ἐφ. 6,1· 4· 7· 9.

63. Γαλ. 5,25-26. 6,2· 7· 9.

64. Α' Θεσσ. 5,13-15· 19-22.

ζοντας ὅτι ὁ Κύριος καὶ αὐτῶν καὶ ὑμῶν εἶναι στοὺς οὐρα-
 2 νούς, καὶ προσωποληψία δὲν ὑπάρχει»⁶². «Ἐὰν ζοῦμε διὰ τοῦ
 Πνεύματος, πρέπει νὰ βαδίζουμε καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος. Νὰ
 μὴ γινώμαστε κενόδοξοι, προκαλώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον,
 φθονῶντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Νὰ βαστάζετε τὰ βάρη ὁ ἕνας
 τοῦ ἄλλου κι' ἔτσι νὰ ἐφαρμόζετε τὸν νόμο τοῦ Χριστοῦ. Μὴ
 πλανᾶσθε, ὁ Θεὸς δὲν ἐμπαίζεται. Νὰ μὴ ἀποκάμουμε κάμον-
 3 τας τὸ καλὸ· διότι θὰ θερίσωμε στὴν κατάλληλη εὐκαιρία, ἂν
 δὲν χαλαρωθοῦμε»⁶³. «Εἰρηνεύετε μεταξύ σας. Σᾶς παρακα-
 λοῦμε δέ, ἀδελφοί, νὰ νουθετῆτε τοὺς ἄτακτους, νὰ παραμυ-
 θῆτε τοὺς ὀλιγόψυχους, νὰ περιποιῆσθε τοὺς ἀσθενεῖς, νὰ μα-
 κροθυμῆτε πρὸς ὄλους. Νὰ προσέχετε, μὴ τυχὸν κάποιος
 ἀποδώσῃ κακὸ γιὰ κακὸ σὲ ἄλλον. Νὰ μὴ σβῆνετε τὸ Πνεῦ-
 μα, νὰ μὴ ἐξουθενώνετε τὶς προφητεῖες· νὰ δοκιμάζετε τὰ
 πάντα, νὰ κατέχετε τὸ καλὸ· ν' ἀπέχετε ἀπὸ κάθε εἶδος πονη-
 4 ροῦ»⁶⁴. «Ν' ἀφοσιώνεσθε στὴν προσευχῇ, γρηγορώντας σ'
 αὐτήν, γιὰ ν' ἀποδώσετε εὐχαριστία. Νὰ περιπατῆτε μὲ σύνε-
 σι πρὸς τοὺς ἔξω, περιμένοντας τὴν κατάλληλη εὐκαιρία. Ὁ
 λόγος σας νὰ εἶναι πάντοτε χαριτωμένος, ἀρτυμένος μὲ ἄλας,
 καὶ νὰ γνωρίζετε πῶς πρέπει ν' ἀποκρίνεσθε στὸν καθένα»⁶⁵.

96,1 «Νὰ τρέφεσθε μὲ τοὺς λόγους τῆς πίστεως· νὰ ἀσκῆσθε
 στὴν εὐσέβεια. Διότι ἡ σωματικὴ γυμνασία ὀλίγο ὠφελεῖ,
 ἐνῶ ἡ εὐσέβεια εἶναι σὲ ὅλα ὠφέλιμη, περικλείει τὴν ὑπόσχε-
 2 σι τῆς ζωῆς, τῆς τωρινῆς καὶ τῆς μελλοντικῆς»⁶⁶. «Ὅσοι
 ἔχουν πιστοὺς κυρίους, νὰ μὴ ἀδιαφοροῦν διότι εἶναι ἀδελ-
 φοί, ἀλλὰ νὰ δουλεύουν περισσότερο διότι εἶναι πιστοί»⁶⁷.
 3 «Ὅποιος μοιράζει, νὰ τὸ κάμη μὲ ἀπλότητα· ὁ προϊστάμενος
 νὰ διοικῆ μὲ ζῆλο, ὅποιος εὐεργετεῖ, νὰ τὸ κάμη μὲ χαρά. Ἡ
 4 ἀγάπη εἶναι ἀνυπόκριτη. Ἀπαρνούμενοι τὸ πονηρὸ, νὰ προ-
 σκολᾶσθε στὸ ἀγαθόν. Ὡς πρὸς τὴν φιλαδελφία νὰ εἴσθε φι-

65. Κολ. 4,2· 5-6.

66. Α' Τιμ. 4,6-8.

67. Α' Τιμ. 6,2.

ἀλλήλους προηγούμενοι, τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί, τῷ πνεύματι ζέοντες, τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες, τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, τὴν φιλοξενίαν διώκοντες, ταῖς χρεῖαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες».

97,1 Ὀλίγα ταῦτα ἐκ πολλῶν δείγματος χάριν ἀπ' αὐτῶν διεξεληθὼν τῶν θείων Γραφῶν ὁ Παιδαγωγὸς τοῖς αὐτοῦ παρατίθεται παισίν, δι' ὧν, ὡς ἔπος εἶπεῖν, ἄρδην ἐκκόπτεται κακία καὶ περιγράφεται ἀδικία. Μυρίαὶ δὲ ὅσαι ὑποθῆκαι εἰς πρόσωπα ἐκλεκτὰ διατείνουσαι ἐγγεγράφαται ταῖς βίβλοις ταῖς ἀγίαις, αἱ μὲν πρεσβυτέροις, αἱ δὲ ἐπισκόποις καὶ διακόνοις, ἄλλαι χήραις, 2 3 περὶ ὧν ἄλλος ἂν εἶη λέγειν καιρὸς. Πολλὰ δὲ καὶ δι' αἰνιγματῶν, πολλὰ δὲ καὶ διὰ παραβολῶν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἔξεστιν ὠφελεῖσθαι. Ἄλλ' οὐκ ἐμόν, φησὶν ὁ Παιδαγωγὸς, διδάσκειν ἔτι ταῦτα, διδασκάλου δὲ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ἀγίων ἐκείνων λόγων χρῆζομεν, πρὸς ὃν ἡμῖν βαδιστέον. Καὶ δὴ ὥρα γε ἐν ἐμοὶ μὲν πεπαῦσθαι τῆς παιδαγωγίας, ὑμᾶς δὲ ἀκροᾶσθαι τοῦ διδασκάλου.

98,1 Παραλαβὼν δὲ οὗτος ὑμᾶς ὑπὸ καλῆς τεθραμμένους ἀγωγῆς ἐκδιδάξεται τὰ λόγια. Διδασκαλεῖον δὲ ἡ Ἐκκλησία ἤδε καὶ ὁ νυμφίος ὁ μόνος διδάσκαλος, ἀγαθοῦ πατρὸς ἀγαθὸν βούλημα, 2 σοφία γνήσιος, ἀγίασμα γνώσεως. «Καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν», ὡς φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὁ ἰώμενος ἡμῶν καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν, τὸν ὅλον ἄνθρωπον, Ἰησοῦς, «οὐ

68. Ρωμ. 12,8-13.

69. Πιστεῦεται ὅτι ὁ Παιδαγωγὸς προσφέρει στοὺς ἀρχαρίους, στὰ παιδιά,

λόστοργοι πρὸς ἀλλήλους, νὰ συναγωνίζεσθε ποιὸς θὰ τιμή-
ση τὸν ἄλλο περισσότερο, νὰ μὴ εἴσθε ὀκνηροὶ στὴν προθυ-
μία, νὰ εἴσθε πνευματικὰ ἐνθερμοὶ, νὰ δουλεύετε στὸν Κύριο,
νὰ χαίρετε μὲ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, νὰ δείχνε-
τε ὑπομονὴ στὴ θλίψι, νὰ ἐπιμένετε στὴν προσευχὴ, νὰ ἐπι-
διώκετε τὴν φιλοξενία, νὰ βοηθῆτε τοὺς ἀδελφοὺς στὶς ἀνάγκ-
ες»⁶⁸.

97,1 Ὁ Παιδαγωγός, ἀφοῦ ἐδιάλεξε αὐτὰ τὰ ὀλίγα γιὰ παρά-
δειγμα ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές, τὰ παραθέτει στὰ παιδιά του, μὲ
τὰ ὁποῖα ξερριζῶνεται, θὰ ἐλέγαμε, ὀριστικὰ ἢ κακία καὶ ἀ-
2 ποκλείεται ἢ ἀδικία. Ἀναρίθμητες παραγγελίες, σχετικὰ μὲ
ἐκλεκτὰ πρόσωπα, ἔχουν ἐγγραφῆ στὶς ἅγιες Γραφές, ἄλλες
γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἄλλες γιὰ τοὺς ἐπισκόπους καὶ διακό-
νους, ἄλλες γιὰ τίς χῆρες, παραγγελίες γιὰ τίς ὁποῖες πρέ-
3 πει νὰ γίνῃ λόγος σὲ ἄλλη εὐκαιρία. Οἱ ἀναγνῶστες μάλιστα
μποροῦν νὰ ὠφεληθοῦν καὶ ἀπὸ πολλὰ ποὺ γράφονται μὲ αἰ-
νίγματα καὶ μὲ παραβολές. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δικό μου ἔργο, λέ-
γει ὁ Παιδαγωγός, νὰ διδάξω καὶ αὐτὰ ἀκόμη, ἀλλὰ γιὰ τὴν
ἐξήγησι τῶν ἀγίων ἐκείνων λόγων χρειαζόμαστε Διδάσκαλο,
πρὸς τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ βαδίσωμε. Καὶ μάλιστα εἶναι ὥρα
ἐγὼ μὲν νὰ παύσω τὴν παιδαγωγία, ἐσεῖς δὲ νὰ ἀκροασθῆτε
τὸν Διδάσκαλο⁶⁹.

98,1 Ἀφοῦ αὐτὸς σᾶς παραλάβῃ ἀναθρεμμένους μὲ καλῆ παι-
δαγωγία, θὰ σᾶς διδάξῃ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου. Διδασκαλεῖο εἶ-
ναι ἢ Ἐκκλησία αὐτὴ καὶ ὁ νυμφίος εἶναι ὁ μόνος Διδάσκα-
λος, ἀγαθοῦ πατρὸς ἀγαθὸ θέλημα, γνήσια σοφία, ἁγίασμα
2 γνώσεως. «Καὶ αὐτὸς εἶναι ἰλασμός περὶ τῶν ἁμαρτιῶν μας»,
ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης⁷⁰, ὁ Ἰησοῦς ποὺ θεραπεύει καὶ τὸ σῶμα
καὶ τὴν ψυχὴ μας, τὸν ὅλο ἄνθρωπο, ποὺ εἶναι μάλιστα ἰλα-

τίς ὁδηγίες ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν πρακτικὴ ζωὴ. Ὁ Διδάσκαλος προσφέρει
τὴν διδαχὴ ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν συγκρότησι τῆς πίστεως. Ἔως ἕνα
σημεῖο ὁ Διδάσκαλος ὁμιλεῖ διὰ τῶν Στρωματέων τοῦ Κλήμεντος. Παιδαγωγός
καὶ Διδάσκαλος εἶναι ὁ Χριστός.

70. Α' Ἰω. 2,2.

περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν 3 τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. Ὁ λέγων ὅτι ἐγνώκα αὐτόν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστί, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν· ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμεν· ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν ὀφείλει καθὼς κάκεινος περιεπάτησε καὶ αὐτὸς περιπατεῖν».

99,1 Ὡς τῆς μακαρίου θρέμματα παιδαγωγίας· τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας πληρώσωμεν πρόσωπον καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν προσδράμωμεν οἱ νήπιοι μητέρα, κἂν ἀκροαταὶ τοῦ Λόγου γενώμεθα, τὴν μακαρίαν δοξάζωμεν οἰκονομίαν, δι' ἣν παιδαγωγεῖται μὲν ὁ ἄνθρωπος, ἀγιάζεται δὲ ὡς Θεοῦ παιδίον, καὶ πολιτεύεται μὲν ἐν οὐρανοῖς ἐπὶ γῆς παιδαγωγούμενος, πατέρα δὲ ἐκεῖ λαμβάνει, ὃν ἐπὶ γῆς μανθάνει. Πάντα ὁ Λόγος καὶ ποιεῖ καὶ διδάσκει καὶ παιδαγωγεῖ. Ἴππος ἄγεται χαλινῶ, καὶ ταῦρος ἄγεται ζυγῶ θηρίον βρόχῳ ἀλίσκεται, ὁ δ' ἄνθρωπος μεταπλάσσεται λόγῳ, ᾧ θηρία τιθασεύεται καὶ νηκτὰ δελεάζεται ἵππῳ χαλινόν, 3 ταύρῳ ζυγόν, θηρίῳ βρόχον, κάλαμον ἰχθύι, πάγην ὀρνέῳ· οὗτος πολιτεύεται καὶ γεωργεῖ, ἄρχει καὶ ὑπουργεῖ καὶ τὰ ὅλα δημιουργεῖ·

Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ' ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν,
ἐν δὲ τὰ τεῖρεα πάντα, τὰ τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται.

100,1 Ὡς τῶν θείων δημιουργημάτων, ᾧ τῶν θείων παραγγελ-

71. Α' Ἰω. 2,2-6.

72. Φιλ. 3,20

σμός ὄχι μόνο περὶ τῶν δικῶν μας ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ μ' αὐτὸ βεβαιωνόμαστε ὅτι
 3 τὸν ἐγνώρισαμε, ἂν τηροῦμε τὶς ἐντολές του. Ὅποιος λέγει, ὅτι τὸν ἐγνώρισα, καὶ δὲν τηρεῖ τὶς ἐντολές του, εἶναι ψεύστης, καὶ δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸν ἡ ἀλήθεια· ὅποιος ὅμως τηρεῖ τὸν λόγο του, σ' αὐτὸν εἶναι πράγματι τελειωμένη ἡ ἀγάπη. Μὲ τοῦτο βεβαιωνόμαστε ὅτι εἴμαστε μέσα σ' αὐτόν· ὅποιος λέγει ὅτι μένει σ' αὐτόν, πρέπει νὰ περιπατῇ ὅπως περιπάτησε κι' ἐκεῖνος»⁷¹.

99,1 Ὡς θρέμματα τῆς μακάριος παιδαγωγίας, ἃς τελειώσωμε τὸ καλὸ πρόσωπο τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἃς προστρέξωμε πρὸς τὴν ἀγαθὴ μητέρα οἱ νήπιοι· κι' ἂν ἐγίναμε ἀκροαταὶ τοῦ Λόγου, ἃς δοξάζωμε τὴν μακάριος οἰκονομία χάρι στὴν ὁποία παιδαγωγεῖται ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀγιάζεται ὡς παιδί τοῦ Θεοῦ, κι' ἐνῶ παιδαγωγεῖται ἐπάνω στὴ γῆ, πολιτεύεται στοὺς οὐρανοὺς⁷², λαμβάνει δὲ ἐκεῖ ὡς πατέρα αὐτὸν ποὺ ἔμαθε ν' ἀναγνωρίζη ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅλα ὁ Λόγος τὰ ἐνεργεῖ καὶ τὰ διδάσκει καὶ τὰ παιδαγωγεῖ. Ὁ ἵππος ὁδηγεῖται μὲ τὸν χαλινὸ καὶ ὁ ταῦρος ὁδηγεῖται μὲ τὸν ζυγὸ, τὸ θηρίο συλλαμβάνεται μὲ τὸν βρόχο, ὁ δὲ ἄνθρωπος μεταπλάσσεται ἀπὸ τὸν Λόγο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τιθασσεύονται τὰ θηρία καὶ δελεάζονται τὰ θαλασσιναὶ καὶ παρασύρονται τὰ πτηνά. Αὐτὸς πράγματι κατασκευάζει γιὰ τὸν ἵππο χαλινὸ, γιὰ τὸν ταῦρο ζυγὸ, γιὰ τὸ θηρίο βρόχο, τὸν κάλαμο γιὰ τὸν ἰχθύ, τὴν παγίδα γιὰ τὸ ὄρνειο. Αὐτὸς πολιτεύεται καὶ γεωργεῖ, ἐξουσιάζει καὶ ὑπηρετεῖ, καὶ δημιουργεῖ τὰ πάντα·

Παρήγαγε τὴν γῆ καὶ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ θάλασσα,
 καὶ ὅλα τὰ ἀστέρια ποὺ στεφανώνουν τὸν οὐρανό⁷³.

100,1 Τί θεῖα δημιουργήματα, τί θεῖα παραγγέλματα!⁷⁴ Τοῦτο εἶναι ὕδωρ, ἃς κυμαίνεται στὰ ὄριά του· τοῦτο εἶναι πῦρ, ἃς

73. Ἰλιὰς Σ, 483–485.

74. Γίνεται ἐδῶ μιὰ ἀνακεφαλαίωσις τῆς δημιουργίας.

μάτων· ὕδωρ τοῦτο, ἐν ἑαυτῷ κυμαίνεται· πῦρ τοῦτο, τὴν ὀργὴν συνεχέτω, ἀήρ τοῦτο, εἰς αἰθέρα πλανάσθω· γῆ δὲ καὶ πεπήχθω καὶ φερέσθω, ὅταν ἐγὼ θέλω. Ἄνθρωπον ἔτι πλάσαι βούλομαι· ὕλην ἔχω τὰ στοιχεῖα· συνοικῶ μου τῷ πλάσματι. Ἐάν με
 2 γνωρίσης, δουλεύσει σοι τὸ πῦρ. Τοσοῦτος ὁ Λόγος οὗτος ὁ Παιδαγωγὸς ὁ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου δημιουργὸς καὶ δι' αὐτὸν ἤδη καὶ τοῦ κόσμου Παιδαγωγός, οὗ τῆ ἐγκελεύσει ἄμφω συνεστήκαμεν προσμένοντες τὴν κρίσιν. «Οὐ γὰρ ὑπόκλοπον φορεῖ βροτοῖσι φωνάεντα λόγον σοφία», ὡς φησιν Βακχυλίδης.
 3 Τὰ δὲ «ἄμεμπτα καὶ ἀκέραια καὶ ἄμωμα τοῦ Θεοῦ», κατὰ τὸν Παῦλον, «τέκνα μέσον γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης φωστήρων δίκην ἐν κόσμῳ φαίνεσθε».

101,1 Ὅπερ οὖν λοιπὸν ἐπὶ τοιαύτῃ πανηγύρει τοῦ Λόγου, τῷ Λόγῳ προσευξώμεθα.

Ἰλαθι τοῖς σοῖς, Παιδαγωγέ, παιδίοις, Πατήρ, ἠνίοχε Ἰσραήλ, Υἱὲ καὶ Πατήρ, ἐν ἄμφω, Κύριε. Δὸς δὲ ἡμῖν τοῖς σοῖς ἐπομένοις παραγγέλμασιν τὸ ὁμοίωμα πληρῶσαι τῆς εἰκόνης αἰσθάνεσθαί τε κατὰ κράτος ἀγαθοῦ τοῦ Θεοῦ κριτοῦ τε μὴ πικροῦ, καὶ πάρασχε ἅπαντα αὐτός, ἐν εἰρήνῃ τῆ σῆ πολιτευομένους, ἐν τῆ σῆ μετατιθεμένους πόλει, ἀκυμάντως τῆς ἀμαρτίας τὸν κλύδωνα διαπλεύσαντας, γαληνιῶντας ἀγίῳ συμφέρεσθαι Πνεύματι, σοφίᾳ τῆ ἀνεκφράστῳ· νύκτωρ, καθ' ἡμέραν, εἰς τὴν τελείαν ἡμέραν, αἰνοῦντας εὐχάριστον

75. Τὰ τέσσερα στοιχεῖα ποὺ ἀνέφερε προηγουμένως, ὕδωρ, πῦρ, ἀήρ, γῆ.

76. Παρμ. 8,30 ἐ.

συγκρατῆ τὸν θυμό του· τοῦτος εἶναι ἀέρας, ἃς πλανᾶται ἕως τὸν αἰθέρα· ἡ δὲ γῆ ἃς εἶναι σταθερὴ ἢ ἃς κινῆται, ὅταν ἐγὼ θέλω. Θέλω ἐπίσης νὰ πλάσω τὸν ἄνθρωπο, ὡς ὕλη ἔχω τὰ στοιχεῖα αὐτά⁷⁵. Συγκάτοικα μὲ τὸ πλάσμα μου⁷⁶. Ἐὰν μὲ 2 γνωρίσης, θὰ σὲ ὑπηρετήσῃ τὸ πῦρ. Τόσος εἶναι αὐτὸς ὁ Λόγος ὁ παιδαγωγός, ὁ δημιουργός τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦ ἀνθρώπου τῶρα Παιδαγωγός καὶ τοῦ κόσμου⁷⁷. Μὲ τὸ παράγγελμά του ἐδημιουργηθῆκαμε καὶ οἱ δύο, κόσμος καὶ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἀναμείνωμε τὴν τελικὴ κρίσι.

Διότι ἡ σοφία φέρει στοὺς θνητοὺς ἓνα λόγο ὀλοφάνερο, ὄχι ἀπόκρυφο»,

3 ὅπως λέγει ὁ Βακχυλίδης⁷⁸. Τὰ δὲ «ἄμεμπα καὶ ἀκέραια καὶ ἄμωμα τέκνα τοῦ Θεοῦ φαίνεσθε σὰν φωστῆρες στὸν κόσμο ἀνάμεσα σὲ μιὰ γενεὰ διεφθαρμένη καὶ διεστραμμένη»⁷⁹.

101,1 Αὐτὸ λοιπὸν μένει σὲ μιὰ τέτοια πανήγυρι τοῦ Λόγου· τὸ νὰ προσευχηθοῦμε στὸν Λόγο.

Εὐσπλαγχνίσου τὰ παιδιά σου, παιδαγωγέ, Πατήρ, ἡνίοχε, Υἱὲ καὶ Πατήρ, μαζί καὶ τὰ δύο, Κύριε. Δῶσε μας τὴν δύναμι, ἀκολουθώντας τὰ παραγγέλματα, νὰ ἐπιτύχωμε τὴν ὁμοίωσι τῆς εἰκόνας καὶ νὰ αἰσθανθοῦμε, ὅσο μπορούμε, τὸν Θεὸ ὡς ἄγαθὸ καὶ ὄχι πικρὸ κριτῆ, καὶ χορήγησε ἐσὺ ὁ ἴδιος τὰ πάντα, τὸ νὰ ζοῦμε μέσα στὴν εἰρήνη σου, νὰ μεταφερώμαστε στὴν πόλι σου διαπλέοντας χωρὶς τρικυμία τὸν κλύδωνα τῆς ἁμαρτίας, ὥστε νὰ συμπλέωμε γαλήνια μὲ τὸ ἅγιο 2 Πνεῦμα κατὰ τὴν ἀνέκφραστη σοφία, ἀπευθύνοντας νύκτα καὶ ἡμέρα ἕως τὴν τελικὴ ἡμέρα εὐχάριστο ὕμνο στὸν μόνο Πατέρα καὶ Υἱό, Υἱὸ καὶ Πατέρα,

77. Ἡ ἔκφρασις «δι' αὐτὸν», δηλαδὴ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου, μπορεῖ νὰ σημαίνει τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο ποὺ προσέλαβε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἢ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι κατ' ἔμπνευσι ἐνεργοῦν τὴν παιδαγωγία.

78. ΒΑΚΧΥΛΙΔΟΥ, ἀπόσπασμα 26, Blass-Snell.

79. Φιλ. 2,15.

αἶνον τῷ μόνῳ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, Υἱῷ καὶ Πατρί, Παιδα-
γωγῷ καὶ Διδασκάλῳ Υἱῷ, σὺν καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.
Πάντα τῷ ἐνί, ἐν ᾧ τὰ πάντα, δι' ὃν τὰ πάντα ἔν, δι' ὃν
τὸ αἰεὶ, οὓ μέρη πάντες, οὓ δόξα, αἰῶνες, πάντα τῷ
ἀγαθῷ, πάντα τῷ καλῷ, πάντα τῷ σοφῷ, τῷ δικαίῳ
τὰ πάντα. ᾠ. ἢ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν.

Παιδαγωγὸ καὶ Διδάσκαλο Υἱό, μαζί με τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ὅλα νὰ εἶναι στὸν ἕνα, μέσα στὸν ὁποῖο εἶναι τὰ πάντα⁸⁰, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποῖου τὰ πάντα εἶναι ἕνα, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει τὸ αἰώνιο, τοῦ ὁποῖου μέλη εἴμαστε ὅλοι⁸¹, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα, οἱ αἰῶνες· ὅλα στὸν ἀγαθό, ὅλα στὸν καλό, ὅλα στὸν σοφό, ὅλα στὸν δίκαιο. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τώρα καὶ στοὺς αἰῶνες⁸². Γένοιτο.

---

80. Βλ. Ἰω. 1,3. Α' Κορ. 8,6. Κολ. 1,16 ἐ. καὶ παράλληλα.

81. Βλ. Ρωμ. 12,5. Α' Κορ. 12,12 καὶ παράλληλα.

82. Ρωμ. 11,36 καὶ παράλληλα.

ΥΜΝΟΣ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμᾶς καταστήσας ὁ Παιδαγωγὸς αὐτὸς ἑαυτῷ παρακατέθετο τῷ διδασκαλικῷ καὶ πανεπισκόπῳ Λόγῳ, καλῶς ἂν ἔχοι ἡμᾶς ἐνταῦθα γενομένους μισθὸν εὐχαριστίας δικαίας κατάλληλον ἀστείου παιδαγωγίας αἶνον ἀναπέμψαι Κυρίῳ.

Στόμιον πώλων ἀδαῶν,
πετρὸν ὄρνιθων ἀπλανῶν,
οἷαξ νηῶν ἀτρεκῆς,
ποιμὴν ἀρνῶν βασιλικῶν·
5 τοὺς σοὺς ἀφελεῖς
παῖδας ἄγειρον,
αἰνεῖν ἀγίως,
ὑμνεῖν ἀδόλως
ἀκάκοις στόμασιν
10 παίδων ἠγήτορα Χριστόν.

Βασιλεῦ ἀγίων,
Λόγε πανδαμάτορ
Πατρὸς ὑψίστου,
σοφίας πρῦτανι,
15 στήριγμα πόνων
αἰωνοχαρές,
βροτέας γενεᾶς
Σῶτερ Ἰησοῦ,

---

1. Ὁ Παιδαγωγὸς Λόγος παραδίδει τὰ παιδιά, τοὺς μαθητάς, στὸ Διδασκαλικὸ Λόγο, ποὺ εἶναι βέβαια ὁ ἴδιος.

ΥΜΝΟΣ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἄφοῦ ὁ Παιδαγωγὸς μᾶς ἐγκατέστησε στὴν Ἐκκλησία καὶ μᾶς ἐμπιστεύθηκε ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτὸ του, στὸν διδασκαλικὸ καὶ παντεπόπτη Λόγο¹, καλὸ εἶναι, καθὼς ἐφθάσαμε σέ τοῦτο τὸ σημεῖο, ν' ἀναπέμψωμε στὸν Κύριο κατάλληλον αἶνο γιὰ τὴν εὐγενικὴ παιδαγωγία ὡς μισθὸ ὀφειλομένης εὐχαριστίας.

Χαλινάρι τῶν ἀπείρων πουλαριῶν,
περὸ τῶν ἀταλαντεύτων πτηνῶν,
τιμόνι σταθερὸ τῶν πλοίων,
βοσκὸς τῶν βασιλικῶν² ἀρνιῶν
5   σύναξε τ' ἀθῶα
                  παιδιά σου,
                  γιὰ νὰ αἰνοῦν ἀγίως,
                  νὰ ὑμνοῦν ἀδόλως
                  μὲ ἄκακα στόματα
10   τόν ἡγέτη τῶν παιδιῶν Χριστό.

Βασιλέα τῶν ἀγίων,
Λόγῃ παντοκράτορ
τοῦ ὑψίστου Πατρός,
πρῦτανι τῆς σοφίας,
15   στήριγμα τῶν κοπιαζόντων
                  χαρὰ τῶν αἰώνων,
                  τῆς γενεᾶς τῶν βροτῶν
                  Σωτὴρ Ἰησοῦ,

---

2. Τὰ παιδιά πὸ ἀνήκουν στὸν βασιλέα Χριστό, βλ. *Στρωματεῖς* 2,18,3.

20 ποιμήν, ἀροτήρ,
 οἶαξ, στόμιον,
 πτερὸν οὐράνιον
 παναγοῦς ποιίμνης,
 ἀλιεῦ μερόπων
 τῶν σωζομένων
 25 πελάγους κακίας,
 ἰχθῦς ἀγνοῦς
 κύματος ἐχθροῦ
 γλυκερῆ ζωῆ δελεάζων.

30 Προβάτων λογικῶν
 ποιμήν ἄγιε,
 ἡγοῦ, βασιλεῦ
 παίδων ἀνεπάφων·
 ἰχνια Χριστοῦ
 ὁδὸς οὐρανία.

35 Λόγος ἀέναος,
 αἰὼν ἀπλετος,
 φῶς αἰδίων,
 ἐλέους πηγὴ,
 ρεκτὴρ ἀρετῆς
 40 σεμνῆ βιοτῆ
 Θεὸν ὑμνοῦντων.
 Χριστὲ Ἰησοῦ,
 γάλα οὐράνιον
 μαστῶν γλυκερῶν
 45 νύμφης χαρίτων
 σοφίας τῆς σῆς,
 ἐκθλιβόμενον.

50 Οἱ νηπίαχοι
 ἀταλοῖς στόμασιν
 ἀτιταλλόμενοι,

20 ποιμήν, γεωργέ,
 τιμόνι, χαλινάρι,
 πτερὸ οὐράνιο
 παναγίας ποιμένης,
 ἀλιέα τῶν ἀνθρώπων
 ποὺ σώζονται
 25 ἀπὸ τὸ πέλαγος τῆς κακίας,
 ποὺ τοὺς ἀγνοὺς ἰχθῦς,
 στὸ κῦμα τὸ ἐχθρικὸ
 δελεάζει μὲ τὴ γλυκερῆ ζωῆ.

30 Προβάτων λογικῶν
 ποιμήν ἅγιε,
 ὀδήγα, βασιλέα,
 τὰ ἀθῶα παιδιά,
 στὰ ἴχνη τοῦ Χριστοῦ,
 τὴν οὐράνια ὁδό.

35 Λόγε αἰώνιε,
 αἰὼν ἀπέραντε,
 φῶς αἶδιο,
 πηγὴ ἐλέους,
 ἐκτελεστὴ τῆς ἀρετῆς
 40 στὸν σεμνὸ βίον
 τῶν ὑμνούντων τὸν Θεό.
 Χριστέ Ἰησοῦ,
 γάλα οὐράνιο,
 ἀπὸ γλυκεροῦς μαστοῦς
 45 τῆς χαριτωμένης νύφης,
 τῆς σοφίας σου,
 ἐκθλιβόμενο.

50 Ἐμεῖς οἱ νήπιοι
 μὲ τρυφερὰ στόματα
 τρεφόμενοι,
 μὲ τῆς θηλῆς τοῦ Λόγου

- θηλῆς λογικῆς
Πνεύματι δροσερῶ
ἐμπιμπλάμενοι,
αἴνους ἀφελεῖς,
55 ὕμνους ἀτρεκεῖς
βασιλεῖ Χριστῶ,
μισθοὺς ὀσίους
ζωῆς διδαχῆς,
μέλπωμεν ὁμοῦ.
- 60 Πέμπωμεν ἀπλῶς
παῖδα κρατερόν,
χορὸς εἰρήνης
οἱ χριστόγονοι,
λαὸς σώφρων,
65 ψάλλωμεν ὁμοῦ
θεὸν εἰρήνης.

- τὸ δροσερὸ Πνεῦμα
χορταζόμενοι,
αἴνους ἀφελεῖς,
55 ὕμνους στερεοῦς
στὸν βασιλέα Χριστό,
εἰσφορὲς ὄσιες
γὰ τὴ διδαχὴ τῆς ζωῆς,
ᾧς ψάλλωμε μαζὶ.
- 60 Ἦς προπέμπωμε μὲ ἀπλότητα
τὸν δυνατὸ Υἱό,
ἐμεῖς ὁ χορὸς τῆς εἰρήνης
οἱ χριστογόνοι
ὁ σώφρων λαός,
65 ᾧς ψάλλωμε μαζὶ
στὸν Θεὸ τῆς εἰρήνης.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς
στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πὺ βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ
τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πὺ βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις				
			19	1-25	308
1	26	344		32-35	148
	27	152	28	11-19	144
	28	22. 70. 152	29	9	322
	29	36	30	36-43	322
2	9	272	34	1ἔἔ	252
	15.	130	39	7-9	348
	18	334			
	18-20	240		Ἔξοδος	
	20	334	17	6	42
	21ἔ.	260	20	4	246
	23	168		7	362
3	1-5	220		13	250
	7	196		13-16	380
4	10	272		14	160
6	1-4	252	23	1	106
9	3	36		2	276
	21	66	29	18	122
	23	66. 96	30	7	122
	26ἔ.	66	32	1-6	222
12	1	248			
14	14-16	248		Λευϊτικὸν	
18	6	322			
	8	324	11	3	360

	4έ.	38	20	9έ.	116
	5	152. 158			
	6έ.	38		Βασιλειῶν Γ'	
	7	358			
	10	38	19	4-6	298
	13έ.	358	38	1	198
	39	38			
13	12-17	330		Παραλειπομένων Α'	
18	20	162	16	1-3	40
	22	162	20	2	114
19	29	266			
				Τωβίτ	
25	9	178	4	15	56
	Ἀριθμοὶ 160				
				Ἑσθήρ	
	Δευτερονόμιον				
1	17	382	15	4-7	248
8	3	18. 300			
10	16	134			
14	7	38		Ψαλμοὶ	
	8	38	1	1	360
	10	38		6	376
	21	38	17	29	136
16	19	382	18	5	114
23	17	262	33	1-3	84
				15	338
			36	25	300
	Κριταὶ		044	8έ.	122
14	15-17	348		10	196
16	17-19	348		14	196
			50	19	382
	Βασιλειῶν Α'		103	1έ.	200
8	13	276	111	9	292
16	7	248	120	4	308
			131	7	116
			132	2	268. 338
	Βασιλειῶν Β'		149	1	84
1	8	198		2	84
6	17	40		3	84
12	30	114		4	84

150	3α	80		30	350
	3β	80	17	6	130
	4α	80	19	17	226
	4β	80		29	166
	5	82	20	1	58
	6	82	23	3	12
	30	80		20έ.	54
				21	54
	Παροιμίες			29	56
				29έ.	56
3	3	298		33έ.	56
	13-15	226	27	14	368
4	25	368	31	19έ.	322
5	3-5	348		21έ.	346
	5έ.	350		25-30	348
8	10έ.	292		28	346
	30έ.	396			
	34	146			
9	13-17	352		Ἄσμα Ἀσμάτων	
	18	354	1	3	118
	18α	242			
	18βγ	242		Σοφία Σολομώντος	
10	4	226			
	4	282	6	17έ.	18
	10	350	7	10	176
	10	374	16	26	18
	12	384			
	13	106			
	19	96		Σοφία Σειράχ	
11	22	332	7	14	110
	24	76	9	7	276
	24	292		8	110. 370
12	4	348		9	102
13	8	300		16	278
	11	382	11	4	194
	24	386		8	108
	25	34		29	278
14	3	100	13	18	174
15	1	384	14	1	102
	8	380	18	30	178
	17	36		32	20

19	2έ.	178			Σοφονίας	
	5	178				
	29έ.	268	1	18		222
20	5	98				
	8	98			Ἄγγαϊος	
21	20	90	1	6		76
	21	336				
23	5έ.	166			Ζαχαρίας	
	19	174				
25	6	258	7	10		384
26	8	64	8	17		384
	9	352				
	22	174			Ἡσαίας	
31	16-18	104	1	3		134
	19	66		11-13		382
	20	66		16-18		382
	25	62		17		382
	26	54		19		374
	27έ.	48	3	16έ.		354
	29έ.	50	5	1		42
	31	100		20		384
32	3	108	11	2έ.		378
	7έ.	108	20	2		198
	11	104	22	13		20
38	1	126		13		366
	7	126		14		20
39	13έ.	138	29	13		116
	15	84		15		176
	18	84. 90.	40	3		198
				7		118
				3		376
			45	7		118
2	10	224	52	2έ:		232
	15	224	53	5-7		382
			58	7-9		380
			65	2		136
6	6	60				
	4	60			Ἱερεμίας	
			1	9		158
			4	30		244
2	4	18	7	11		158

	22έ.	384	10	16	388
13	1	198		30	262
			11	12	300
	Βαρούχ			19	64
3	16-19	72	12	36έ.	96
			13	5	152
				7	134
	Ίεζεκιήλ			38	186
18	23	374		45έ.	210
31	18	386	14	19	32
				19	74
	Δανιήλ		15	11	22. 36
				14	308
7	9	192. 258.		17	296
	Ματθαῖος			18	94
			17	2	192
2	21	118		27	32
3	3	198	19	19	214
	4	36		21	70
	4	198		22	274
	12	368. 370	21	12έ.	364
4	4	18		22	384
	4	300	22	21	32
	19	326. 336		21	384
5	7	384	22	37	16
	13	368	22	37	366. 378
	22	94		37-39	362
	28	96. 250. 286		39	16. 366. 368
	29	350		40	378
	36	258	23	7	368
	37	184		12	384
6	6	368		25	316
	7	110		27	316
	20	298	25	34-36	386
	22	350		37-39	386
	26	34		40	280. 386.
	33	214		46	386
7	7	294. 300	26	12	114
	12	378		19	64
8	22	366		23	74. 116

	26-28	62		19-23	186
27	19	134	17	3ε.	382
	29	134	20	36	178
	37	82		43	178
	39	82	22	48	116
			24	41-44	35
	Μάρκος				
1	7	208		Ἰωάννης	
			1	3	288
				3	398
	Λουκάς			3ε.	146
3	13	382		5	176
	14	382		14	44
6	43	88	2	7-9	42
	27-29	384	4	7	74
7	25	194	6	31ε.	300
	37	114	8	44	224
	47	114	12	36	148
10	4	298	13	5	118
	25	378		14	74
	28	378	21	3	326
11	28	302			
	43	386		Πράξεις	
12	7	262	2	42-44	100
	18-20	222	3	14	362
	22-24	182	6	2	104
	27	182	10	10-15	36
	28-29	184	15	20	38
	29	184		23	106
	30	184		28ε.	106
	31	184		29	20
	33	376		29	270
	35-37	146			
14	8-10	14		Ρωμαίους	
	12ε.	14			
	15	16	1	26	158
	16	14	5	3	116
15	11ε.	22	7	22	228
16	8	148	8	15	376
	19ε.	290		28-30	264

10	18	114		15	168
	21	136	10	4	42
11	33	376		6	178
	36	398		20	20. 134
12	5	398		21	22. 26
	8-13	392		23	32. 214.
	9	96. 364		25	24. 132.
13	12ξ.	78		27	24. 132.
	14	332		31	30
14	3	24	11	3	340
	6	24		5ξ.	364
	16ξ.	16		20	66
	21	26		21ξ.	30
16	16	366		30	366
				33ξ.	30
	Κορινθίους Α'		12	6	214
				12	398
1	26ξ.	362	13	2ξ.	16
2	9	226. 376		4ξ.	232
5	11	26		7ξ.	16
	33	96	14	20	28
6	9ξ.	366	15	28	214
	13	14. 16		32	366
	15	178		52	80
	19	178		53	176
7	29	70		53ξ.	194
	29ξ.	70		55	136
	34	194	16	20	366
	35	244			
	36	26			
8	4	26		Κορινθίους Β'	
	6	26. 398	2	14-16	118
	7ξ.	22		17	364
	8	22	3	3	386
	9	22		11	16
	10	22	4	18	246
	12	26	5	2	194
	13	26		7	248
9	4	26		12	244
	4ξ.	22	6	4	116
	24-25	398		6	364

8	20έ.	370			Κολοσσαεῖς	
13	12	366	1	16έ.		398
			3	5έ.		352
	Γαλάτας			16		82. 84
4	4	58		16έ.		82
5	19	178	4	2		390
	25-26	390		5		368
6	2	390		5-6		390
	7	390			Θεσσαλονικεῖς Α'	
	9	390				
	Ἐφεσίους		5	5		146. 148
				6-8		146
1	22-23	134		13-14		390
4	20-24	258		19-22		390
	25-28	388		23		44
	29	94		26		366
	31	388			Τιμόθεον Α'	
5	1-2	388				
	3	172	2	9		346
	3έ.	94		9έ.		224
	4	10	4	6-8		390
	5	278	5	23		42
	16	368	6	2		390
	19	84		10		76
	22	388			Τιμόθεον Β'	
	25	388				
	28	388				
6	1	390				
	4-7	390				
	9	390	4	8		136
	Φιλιππησίους				Ἑβραίους	
1	27	366	12	14		338
2	7	232	13	14		304
	9	136			Ἰακώβου	
	15	396				
3	19	40				
	20	304. 394	2	23		248

3. Εύρετήριο έξωεκκλησιαστικῶν συγγραφέων

	Ἀθήναιος		Βακχυλίδης	
	<i>Δειπνοσοφισταί</i>		Ἀπόσπασμα	
528ε.	350	26		390
	Αἴλιανός		Δημόκριτος	
	<i>Περὶ φύσεως ζώων</i>		Ἀπόσπασμα	
5,20	40	32		168
6,30	40		Διογένης Λαέρτιος	
	Ἄλεξις	2,76		120. 126
	Ἀπόσπασμα	6,74		256
120	124	8,19ε.		26
		10,118		172
	Ἀπολλόδωρος		Ἐπίκτητος	
	<i>Βιβλιοθήκη</i>	3,1,6		216
1,4	60		Ἐπίχαρμος	
	Ἀπολλωνίδης		Ἀπόσπασμα	
	<i>Tragicorum Graecorum</i>	67		40
	<i>Fragmenta</i>	168		354
825, ἀρ. 1	372		Ἐρατοσθένης	
	Ἀριστοτέλης		Ἀπόσπασμα	
	Ἀπόσπασμα	34		56
326	40		Εὐριπίδης	
	<i>Ἱστορία ζώων</i>		Ἀπόσπασμα	
9,632β 14-25	156	185		328
6,579β 15-29	156		<i>Βάκχαι</i>	
		918		50
	Ἀριστοφάνης		Ἐλένη	
	<i>Λυσιστράτη</i>	20		
42-43	238		Ἰππόλυτος	
42-44	192	73		

<i>Ίφιγένεια ἐν Αὐλίδι</i>			Κράτης	
71-77	248		Ἀπόσπασμα	
<i>Ὀρέστης</i>		4		166
588-590	306		Μέανδρος	
<i>Ἡράκλειτος</i>		96	Θαῖς	
<i>Ἀπόσπασμα</i>			Μουσώνιος	
16	176			
62	230	18 Α σ. 96		58
<i>Ἡρόδοτος</i>		18 Β σ. 102,2		10
<i>Ἱστορία</i>		19,6 σ. 106,8-10		202
3,41	336		Ὅμηρος	
<i>Ἡσίοδος</i>			Ἰλιάς	
<i>Ἔργα καὶ ἡμέραι</i>		Α, 590-593		66
234	268	Β, 24		148
239	306	212-214		110
295	306	262		196
296-297	306	872-873		216
753	286	Ε, 83		202
<i>Θεόκριτος</i>		Ζ, 442		188
5,51	142	Η, 212		90
15,125	142	Ι, 27		18
<i>Θουκυδίδης</i>		Κ, 155		144
<i>Ἱστορία</i>		Ν, 4		250
1,6,3	188	Π, 334		202
		Σ, 483-485		394
		Υ, 59ε		250
		477		202
			Ὀδύσσεια	
		Β, 104εε.		172
<i>Ἱπποκράτης</i>		Δ, 456		338
<i>Περὶ σαρκῶν</i>		456-458		230
1,427	128	Ε, 60		68
<i>Ἱσοκράτης</i>		Θ, 266-366		218
		Κ, 279		266
1,15	90	560		66

Λ, 37	20	8,836C	162
327	194	8,838E	162. 170
Ξ, 463	92	8,839A	162
465	92	8,841D	162. 164
466	92	9,883	164
Ψ, 195-200	144	12,956A	330
Πίνδαρος		Πολιτεία	
		1,329C	168
Άπόσπασμα		2,372E	120
217	354	4,439D	228
233	384	4,441A	228
Όλυμπιονίκες		7,518B	90
1,1	196	7,533D	8
		7,534C	188
Πλίνιος		8,563C	354
Historia Naturalis		9,586A	24
9,127	202	Πρωταγόρας	
11-133	128	309B	266
Πλούταρχος		Φαῖδρος	
		238C	160
Γαμικά παραγγέλματα		245C	150
142D	200	246AD	252
		250E	156
Πελοπίδας		254CE	160
10	52	254D	156
		279C	214
Πλάτων		Φαίδων	
Έπιστολή		67B	176
7,326BC	40	84A	172
7,326C	40		
Νόμοι		Σαπφώ	
1,646A	48	Άπόσπασμα	
2,666	44	63,2-3	132
5,732C	106	Σιβυλλικοί Χρησμοί	
7,739C	214	Άπόσπασμα	
7,801B	70		
7,808B	148	4,154-155	254
8,831DE	296	5,166-168	174

8,294έ.	136		Ἀπόσπασμα
Σῆξτος		702	328
		843	50
Γνωμαι			Οιδίππους ἐπὶ Κολωνῶ
231	174	683	132
Σιμωνίδης			Φιλήμων
Ἀπόσπασμα			Ἀπόσπασμα
66	108	105,5	192
Σοφοκλῆς			Φίλων
Αἴας			Περὶ βίου Μουσέως
293	108	3,140	342

4. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄαρων 268,32,2. 338, 60,4.	ἀδημονία 78,40,1.
ἀβελτηρία 72,37,1.	ἀδηφαγία 18,7,4.
Ἄβραάμ 248,12,4. 306,42,2. 322,45,5. 324,52,2.	ἀδικία 264,21,2. 334,57,1. 380,90,2.
ἀγαλλίαμα 48,23,3.	ἀδολεσχία 98,52,3.
ἀγαλλίασις 122,65,3.	ἀηδία 54,26,3.
ἀγάπη 14,4,3έ. 16,5,3έ. 16,6,1. 18,6,2. 18,7,1. 20,8,1. 36,16,4. 100,53,3. 122,67,1. 232,3,1. 362,78,2. 364,79,3. 366,81,2. 368,82,1. 382,91,3. 384,91,3. 388,94,4. 39,96,3. 394,98,3.	ἀθανασία 232,2,3.
ἀγερώχια 86,44,5. 112,60,3. 132,72,2.	Ἄθηνᾶ 60,31,1.
ἀγιωσύνη 224,118,1. 368,81,4.	Ἄθηναῖος, - οἱ 186,105,3.
ἀγνεία 172,97,1. 278,28,4. 370,83,2.	Αἰγύπτιος, - οἱ 10,3,1. 60,30,2. 78,40,2. 82,42,2. 120,64,2. 234,4,2έ. 236,4,4.
ἀγνίξειν 8,2,2.	Αἴγυπτος 202,115,2. 310,44,4. 384,91,4.
ἀγνοια 96,51,1. 340,61,2.	αἰδιότης 232,2,3.
ἀγρυπνία 66,34,3.	αἰδῶς 44,21,1. 106,57,2. 162,90,2. 176,100,2. 194,110,1. 286,33,1. 334,58,1. 356,74,4.
ἀγωγή σώματος 8,2,8.	Αἰθιοπία 234,4,2.
Ἄδᾶμ 58,29,1.	Αἰθίωψ, - πες 244,10,1.
	αἷμα (ἄγιον) 58,29,1. 62,32,2. 102,54,1. 106,56,2.
	Αἰνείας 364,79,5.

αἵρεσις 244,9,4.			174,99,2.	308,43,4.	364,79,4.
αἰσχροκέρδεια 264,21,1.			370,83,4.	374,85,3.	378,89,1.
αἰσχρολογία 94,49,1.	94,50,1.		384,89,3.	386,96,3.	392,94,2.
	112,60,5.		396,101,1.		
αἰσχύνη 40,18,4.	54,27,3.	64,33,2.	ἁμαρτωλός,- οἱ 54,27,3.		114,61,2.
	98,52,2.	196,11,3.		116,62,3.	310,44,2.
	284,32,1.	352,71,4.		374,86,1.	310,44,3.
ἁκαθαρσία 316,47,4.		316,48,1.	ἁμερμνία 132,73,1.		
	352,71,1.		ἁμετρία 28,11,4.	28,12,1.	200,114,1.
Ἁκέφαλος 66,34,1.				202,115,2.	
ἁκολασία 32,14,3.	90,46,1.	96,51,2.	ἁμνηστία 56,27,5.		
	122,66,3.	166,93,3.	ἁμοιβή 324,52,1.		
	262,20,3.	264,21,2.	ἄναισθησία 80,41,3.		
	310,44,2έ.	312,338,60,1.	ἄναισχυντία 240,8,1.		
	368,81,4.		Ἁνακρέων 350,69,2.		
ἁκοσμία 52,25,4.	56,28,3.	360,76,4.	ἄνδραγάθημα 246,11,3.		
ἁκρασία 28,11,2.	28,12,1.	30,13,1έ.	ἀνάστασις 34,15,2.	186,104,3.	
	36,16,3.	46,21,3.	ἀνδρεία 216,121,4.	342,64,1.	346,67,3.
	60,31,1.	62,31,2.	ἀνεξικακία 382,91,1.		
	104,55,3.	266,21,4.	ἀνομία 266,21,5.	266,22,2.	318,48,2.
	310,45,2.			382,91,3.	
ἁλαζονεία 70,36,2.		142,77,3.	ἀνταπόδοσις 20,8,2.		
	184,103,3.	198,112,2.	Ἁντιόχεια 104,56,2.		
Ἁλεξίς 240,8,1.			Ἁντιφάνης 10,2,2.	240,7,2.	
ἀλήθεια 10,2,1έ.	26,10,5.	32,14,3.	ἀνυποδησία 206,117,2.		
	58,28,3.	58,29,1.	ἀξιοπιστία 284,32,1.		
	120,65,1.	148,80,4.	ἀξιοπραξία 166,93,4.		
	184,103,3έ.	188,106,1.	ἀπαιδευσία 334,56,1.		
	190,108,1.	192,108,4.	ἀπάτη 68,35,1	78,40,2.	224,127,3.
	224,127,3.	232,3,2.		246,11,3.	258,17,2.
	256,16,4.	258,17,2.		342,63,2.	
	294,36,2.	298,38,2.	ἀπειραγαθία 74,38,2.		198,112,2.
	330,54,1.	334,58,1.		220,124,1.	
	350,69,3.	362,78,4.	ἀπειροκαλία 70,36,1.		72,36,4.
	374,85,3.	388,94,3.		120,54,5.	188,105,3.
		394,98,3.		222,125,1.	272,25,3.
ἀλληλοβασία 160,88,3.				290,34,1.	
ἁμάρτημα,- τα 96,51,2.	242,9,1.		Ἁπελλῆς 222,125,3.		
ἁμαρτία 20,8,2.	54,27,3.	62,32,2.	ἀπληστία 18,7,4.	28,11,4.	76,32,1.
	98,52,4.	100,53,2.	ἀπομωκτηρισμός 94,49,1.		
	114,61,3.	116,62,3.	ἀπόνοια 366,81,3.		
		118,63,3.	ἀπώλεια 40,38,4.	102,54,1.	

Ἄραβες 82,42,2.
 Ἄργεῖοι 248,13,1.
 ἀρετὴ 26,10,4. 36,15,4. 108,58,1.
 118,64,1. 191,110,1. 216,121,3ε.
 262,20,2. 306,42,1. 346,67,3.
 374,85,4. 402,77,3. 39.
 Ἄριστιππος ὁ Κυρηναῖος 118,64,1.
 126,69,1.
 Ἄριστοτέλης 40,18,3. 372,84,1.
 Ἄριστοφάνης 220,124,1.
 Ἄρκάδες 82,42,2.
 ἀρμονία 86,44,5. 90,46,3. 168,94,4.
 ἀρρενομιξία 158,87,3.
 Ἄρτεμις 132,72,4.
 ἀρωγὴ 126,69,3.
 ἀσέλγεια 78,40,3. 90,48,1. 152,83,4.
 176,100,2. 242,9,3. 252,14,1.
 278,28,5. 278,29,2. 308,44,1ε.
 374,85,2.
 Ἄσκραῖοι 12,3,1.
 ἀσχημοσύνη 64,33,2. 66,34,3. 96,5,2.
 112,60,5. 156,86,3. 262,20,2.
 306,42,1. 356,74,1.
 ἀσωτία 32,14,1. 58,29,1. 166,93,2.
 ἀταξία 64,33,2. 112,60,3. 166,93,2.
 276,27,3. 360,76,4.
 ἀταραξία 108,58,3.
 ἀτυφία 322,49,6.
 αὐθάδεια 108,58,3.
 αὐτάρκεια 18,7,3. 38,16,4. 76,39,1.
 226,128,2.
 αὐτουργία 292,35,3. 304,41,3.
 322,50,1. 324,52,1. 346,67,1.
 ἀφέλεια 330,55,2.
 ἀφθαρσία 10,1,4. 42,19,4. 44,20,1.
 176,100,2. 178,100,3. 194,109,3.
 232,2,3.
 ἀφροδίσια 162,90,4. 168,95,1.
 178,102,1.
 Ἄφροδίτη 166,93,2. 218,123,2.
 352,71,5.

ἀφροσύνη 38,17,3. 348,68,1.
 Ἄχαιοὶ 250,13,5.
 Ἄχέρων 354,72,1.
 ἀχρειότης 232,3,1.

B

Βάαλ 224,126,3.
 Βακχυλίδης 396,100,2.
 βαλανεῖον, -α 284,32,1. 286,32,2.
 314,46,1. 318,48,3. 320,49,1.
 Βαλαάμ 310,45,1.
 βασιλεία 62,32,3. 74,38,5.
 βασιλεία τοῦ Θεοῦ 16,6,2. 18,6,2.
 184,103,5. 302,40,3. 366,81,1ε.
 βασιλεία τοῦ Χριστοῦ 278,29,1.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 212,120,2.
 βάτος φλεγόμενη 138,75,1.
 βδέλυγμα 162,91,1. 382,90,3.
 βδελυρία 22,8,4.
 βλάβη 10,2,2. 38,17,3. 44,20,3.
 110,59,3. 206,117,1. 358,75,2.
 βλακεία 70,35,3. 200,113,2.
 206,116,1. 236,5,1.
 βλασφημία 18,7,4. 284,31,3. 312,45,2.
 366,81,3. 388,94,4.
 βρῶσις (ἡ ἐπουράνιος) 14,4,2.
 βωμολοχία 86,44,5. 360,77,2.

Γ

γαλήνη 112,60,5.
 γάμος 144,79,1. 162,90,3. 170,95,1.
 170,95,3. 170,97,1. 174,99,3.
 194,109,4. 238,7,1. 304,41,3.
 γαστρίμαργια 34,14,4. 104,56,1.
 274,26,2.
 γαστρίμαργος, -οι 10,3,2.
 γέλως 90,46,1ε. 90,47,1. 358,75,1.
 Γερμανὸς 270,24,3.
 γλωσσαργία 98,52,4.

γνώσις 118,63,3. 392,98,1.
 Γραφή, -αὶ 8,1,1. 12,4,1. 54,27,4.
 58,29,1. 66,34,4. 70,36,4.
 90,46,3. 100,53,2. 126,69,2.
 130,71,1. 140,76,5. 146,80,1.
 162,91,1. 166,93,3. 172,98,2.
 176,99,6. 184,103,2. 210,118,5.
 212,119,2. 212,120,1. 242,9,1.
 258,17,1. 278,29,1. 298,37,4.
 300,39,2. 322,50,1. 336,58,2.
 350,70,4. 370,83,3. 376,87,1.
 378,88,3. 380,79,3. 392,97,1.

Δ

Δαβὶδ 40,18,2. 122,65,3. 196. 110,2.
 200,113,4.
 δαμόνιον, -α 20,8,4. 26,10,6.
 132,72,4.
 δαμων, -ες 36,15,4. 134,73,2.
 228,1,2.
 δεῖπνον, -α 14,4,5. 16,5,2. 16,6,1.
 διαβολή 923,47,3. 102,54,2. 106,57,2.
 διάβολος 136,74,3. 184,103,2.
 388,94,3.
 διάδημα τῆς δικαιοσύνης 136,74,1.
 δικαιοσύνη 16,6,2. 32,14,1ε. 108,3,2.
 136,74,1. 226,128,2. 226,129,1.
 258,17,2. 266,23,1. 292,35,5.
 294,36,2. 324,52,1. 342,64,1.
 358,76,1. 360,76,2. 372,84,2.
 380,89,4.
 Διογένης 256,16,1.
 Διομήδης 144,78,1.
 δολιότης 36,16,4.
 δόξα Θεοῦ 30,13,2. 134,73,4. 380,89,4.
 398,101,1.
 δοξοκαλία 74,38,1. 194,109,3.
 δοξοκοπία 194,109,3.
 δοξομανία 222,125,1.
 δουλεία 232,2,3.

δουλοπρέπεια 30,13,1.
 δυσπάθεια 38,17,3.

Ε

Ἑβραῖος, -οὶ 42,19,2. 114,61,1.
 118,63,2. 164,92,2. 202, 115,2.
 208,117,4. 222,126,2. 124,126,3.
 ἐγγαστρρῖμυθος 36,15,4.
 ἐγκράτεια 26,10,4. 36,16,1. 166,94,1.
 234,4,1.
 Ἐγκρατηταὶ 64,33,1.
 ἐγρήγορσις 148,80,3. 150,81,5.
 150,82,3.
 εἰδωλόθυτον, -α 20,8,3. 38,17,2.
 106,56,2.
 εἰδωλολάτρης, -αὶ 26,10,6.
 εἰδωλολατρία 78,41,1. 158,87,4.
 352,71,1. 374,85,2.
 εἰδωλον, -α 26,10,5. 132,72,2.
 134,70,3,1. 158,87,4. 188,106,1.
 342,64,2.
 εἰκῶν (Θεοῦ) 134,73,1. 152,83,2.
 344,66,2.
 Εἰλωτες 306,41,5.
 εἰρήνη 16,6,2. 108,58,3. 112,60,5.
 268,23,2. 338,59,2. 396,101,1.
 404 Ὑμνος 62ε.
 ἐκκαθαίρειν 8,1,2.
 Ἐκκλησία 84,44,4. 134,73,3.
 196,110,2. 388,94,5. 392,98,1.
 394,99,1. 400 Ὑμνος.
 ἐλεημοσύνη 298,37,4.
 Ἐλένη 222,125,3. 248,13,1.
 ἐλευθερία 102,54,1.
 Ἑλλάς 12,3,1. 132,72,1. 250,13,5.
 Ἑλληνας, -ες 84,44,3. 132,72,1.
 144,78,2. 246,11,3.
 Ἐλπίτωρ 66,34,2.
 ἐλπίς 392,96,3.
 ἐξομολόγησις 200,113,4.

- ἐπαγγελία (τοῦ Θεοῦ) 14,4,3. 72,37,3. 144,78,2. 292,35,3.
 ἐπιβολή 222,126,2. 298,38,3. 304,41,2.
 ἐπίγνωσις 34,14,6.
 ἐπιθυμία 14,4,2. 44,20,3. 46,21,1. 51,21,1. 52,21,1.
 218,22,4. 54,27,3. 60,30,1. 62,32,2. 134,73,3. 186,104,3.
 66,34,1. 76,39,4. 82,42,1. 84,42,1.
 98,51,2. 102,53,5. 120,64,5. 120,64,5.
 160,88,2. 160,89,2. 166,93,2έ. 166,93,2έ.
 170,96,1. 172,97,3. 176,100,2. 176,100,2.
 178,101,2. 180,102,1. 114,126,3. 114,126,3.
 234,5,4. 244,10,3. 250,13,3. 250,13,3.
 258,17,2έ. 264,20,5. 286,32,3. 286,32,3.
 286,33,1. 334,57,3. 342,63,4. 342,63,4.
 350,70,1. 360,77,1. 374,85,2. 374,85,2.
 ἐπιληψία 168,94,3.
 ἐπιμιξία 98,52,1.
 ἔρεβος 20,8,3.
 Ἐριφύλη 194,109,4.
 ἔρωσ 82,42,3. 370,83,4.
 Ἐσθήρ 248,12,5.
 Εὔα 220,123,3. 260,19,1.
 Εὐαγγελιον 114,62,1. 194,109,3.
 222,125,2.
 εὐδαμονία 36,15,4.
 εὐεργεσία 70,36,2. 118,63,2. 300,39,2.
 εὐζωΐα 52,25,3.
 εὐκλεια 114,61,3.
 εὐκοσμία 226,129,3.
 εὐνομία 68,35,3.
 εὐποιΐα 226,129,1. 386,93,5.
 εὐπορία 300,39,3.
 εὐπρέπεια 200,113,4. 258,17,3.
 334,57,3. 352,71,2.
 εὐσέβεια 216,121,4. 390,96,1.
 εὐσφυξία 330,55,1.
 εὐσχημοσύνη 60,31,1. 292,35,4.
 374,85,4.
 εὐταξία 374,85,4.
 εὐτεκνία 152,83,1.
 εὐτέλεια 32,13,2. 34,15,1. 38,17,1.
- Z
- Ζεὺς, - Διὸς 66,34,2. 250,13,2.
 ζῆλος 188,105,4.
 Ζήνων 356,74,3.
 ζωὴ αἰώνιος 378,88,2. 386,93,5.
 390,96,1.
- H
- ἡδονή 10,1,4. 12,3,2. 16,5,2. 18,7,4.
 22,9,1. 24,10,2. 38,17,3. 58,28,3.
 64,32,2. 114,61,1. 124,68,1.
 126,68,4. 156,86,2. 160,90,1.
 164,91,2. 164,92,2. 166,94,3.
 168,95,2. 172,97,2έ. 174,99,2.
 176,100,1. 178,101,3. 182,102,2.
 196,110,2. 230,1,4. 244,9,4.
 252,14,1. 264,21,2. 266,22,1έ.
 274,26,3. 278,28,4. 296,37,1έ.
 314,46,1. 328,53,2. 344,58,1.
 348,68,1. 358,75,3. 360,77,2.
 372,84,2.
 ἡδυπάθεια 10,3,1. 12,3,2. 32,14,3.
 38,17,2. 54,27,1. 122,66,3.
 126,69,2. 184,103,3. 192,108,5.
 242,9,4. 310,44,2. 324,51,3.

ἦθος 96,50,4. 126,68,4. 166,93,3.
 198,113,1. 216,121,3. 376,87,2.
 Ἡλίας 198,112,3. 298,38,1.
 Ἡρα 132,72,4.
 Ἡράκλειτος 176,99,5. 230,2,1.
 ἡρεμία 112,60,5.
 Ἡσαίας 20,8,1. 176,99,5. 198,112,3.
 232,3,3. 354,72,2. 380,89,2.
 Ἡσίοδος 286,32,2.
 ἡσυχία 112,60,5.
 Ἡφαιστος 66,34,2.

Θ

θάνατος 20,8,2. 24,9,4. 56,27,5.
 106,56,3. 118,63,3. 136,74,3.
 148,80,3. 172,98,2. 174,98,3.
 264,21,1. 266,22,1. 348,68,2.
 374,86,1.
 θέλημα (τοῦ Θεοῦ) 212,119,3. 230,2,1.
 262,20,1.
 Θεοσίτης 108,59,2. 280,30,1.
 θεωρία 8,1,2.
 θηλυδρίας 254,15,3.
 θλίψις 116,62,2. 304,4,1.
 Θράξ, -κες 62,32,1. 250,13,5.
 θρύψις 86,44,5.
 θυμηδία 358,75,2. 360,77,3.
 θυμὸς 66,34,1. 82,42,1. 306,43,1.
 388,94,4.
 θυσία 122,67,1. 382,90,3. 384,91,4.
 θυσιαστήριον 124,67,1. 192,108,3.

I

Ἰακώβ 144,78,3. 322,50,3.
 Ἰβηρες 62,32,1.
 Ἰδη, ὄρος τῆς Κρήτης, 248,13,1.
 250,13,5.
 Ἰεζεκιήλ 170,95,2.
 Ἰερεμίας 158,87,4. 198,113,1.
 244,10,4.

Ἰερουσαλήμ 116,62,3. 212,119,1.
 Ἰεσσαί 246,12,2.
 Ἰησοῦς 26,10,5. 42,19,4. 82,43,2.
 84,43,3. 134,73,5. 196,110,2.
 210,118,5. 258,17,2. 262,20,1.
 332,56,2. 392,98,2. 403 Ὑμνος
 42.
 ἰλαρότης 390,96,3.
 ἰλασμός 392,98,2.
 Ἰνδία 234,4,2.
 Ἰνδός, -οί 244,10,1.
 Ἰουδαῖος, -οί 38,17,1. 64,32,4.
 118,63,4. 276,27,1.
 Ἰούδας (ὁ ἀπόστολος) 310,44,4.
 Ἰούδας (ὁ προδότης) 116,62,3ε.
 Ἰσραήλ 40,18,2. 136,73,6. 262,20,4.
 318,48,2. 396,101,1.
 Ἰταλία 198,111,3.
 Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής) 36,16,2.
 368,82,1. 382,91,2. 392,98,2.
 Ἰωάννης (ὁ Πρόδρομος) 198,112,1.
 208,117,4.
 Ἰωνᾶς 188,105,4.
 Ἰωσήφ. 348,68,3.

K

Κάιν 310,45,1.
 κακία 74,38,5. 98,52,2. 110,59,3.
 194,110,1. 276,27,3. 308,43,2.
 324,51,3. 388,94,4. 392,97,1. 402
 Ὑμνος 25.
 κακοήθεια 106,57,3.
 κάλλος 230,14. 232,3,1ε. 234,5,2.
 238,6,1. 246,11,1. 248,13,3.
 250,13,2. 252,14,2. 266,23,2.
 274,26,2. 342,64,1ε. 344,64,3.
 344,65,1. 344,66,1. 370,83,3.
 374,86,2.
 καλλωπισμός 218,123,1. 224,127,3.
 230,1,3. 232,3,1. 248,13,1.
 254,15,1.

καλοκαγαθία 122,65,2. 234,4,1.
κατάγνωσις 172,97,3.
κατάληψις τοῦ Θεοῦ 8,1,3.
καχεξία 10,2,2.
Κελτοὶ 62,32,1. 270,24,2. 276,27,2.
κενοδοξία 19,2,3. 32,14,1έ. 68,35,3.
116,62,3. 144,78,1. 216,122,1.
272,25,3.
κενοσπουδία 198,112,2. 254,15,1.
360,77,4. 362,78,1.
κηδεία 122,66,1.
Κιλικία 104,56,2.
κιναιδία 188,105,3. 198,113,2.
κίνδυνος 56,28,2. 102,54,1. 134,73,3.
Κινύρας 290,34,4.
κολακεία 194,109,3.
κόλασις 98,52,2.
Κορὲ 310,45,1.
Κορίνθιος, -οὶ 66,33,5.
κραιπάλη 52,26,1.
Κράτης 166, 93,4.
Κρήτες 82,42,2.
κρίσις 382,91,2.
Κύριος 26,10,5. 32,13,2. 32,14,1.
34,15,2. 36,16,2. 40,18,2.
56,27,5. 62,32,2. 64,32,4.
66,33,5. 66,34,3. 74,38,1.
80,41,4. 80,42,1. 82,43,1έ.
84,43,3. 84,44,5. 114,61,1έ.
114,62,1. 116,62,2έ. 116,63,1.
118,63,2έ. 122,65,3. 122,67,1.
124,67,1. 134,73,3έ. 136,73,6.
136,74,1. 136,75,1. 138,75,1.
138,76,3. 144,79,1. 168,95,2.
186,105,1. 192,108,2. 194,110,2.
198,112,1. 200,113,3. 208,117,4.
222,125,2. 222,126,1. 224,126,4.
230,2,2. 232,2,2. 232,3,3.
246,12,2. 248,12,2έ. 258,16,4.
262,19,3. 264,20,5. 272,25,2έ.
276,27,1. 278,29,1. 298,38,2έ.

300,40,1. 316,47,4. 316,48,2.
326,52,2. 338,60,4. 342,63,2.
348,67,3. 350,70,1. 354,72,2,
362,79,1. 370,83,3. 374,85,3έ.
376,87,2. 378,87,3. 378,88,1.
380,89,2. 380,90,2. 382,90,3έ.
386,93,4. 386,94,1. 388,94,5.
388,95,1. 390,95,1. 392,96,3. 400
Ὑμνος.

Λ

Λάβαν 322,49,6.
λαγνεία 98,52,1. 156,85,4. 160,88,3.
160,89,3. 166,93,2. 344,66,1.
Λάζαρος 186,105,1. 290,34,4.
λαυμαργία 12,3,2. 18,7,4. 28,12,1.
104,55,3. 184,103,4. 244,10,1.
λαίμαργος, -οὶ 14,4,2.
Λακεδαίμονες 248,13,1.
Λακεδαμόνιοι 82,42,2. 186,105,2.
306,41,5.
λειποθυμία 314,46,2.
λιτότης 224,128,1. 272,25,3.
Λιπάρα 12,3,1.
λιχνεία 12,4,1. 18,7,4. 24,9,4. 34,14,6.
λογισμός,- οὶ 152,83,2. 176,99,6.
260,18,3.
Λόγος 8,1,2. 10,1,4. 14,4,3. 32,14,2.
34,15,3. 42,19,3. 44,20,1.
58,29,1έ. 62,32,2. 82,42,3.
82,43,1έ. 84,43,3. 114,61,2.
118,63,5. 132,72,2. 134,73,3.
136,75,1. 138,75,1. 142,77,1.
148,81,4. 160,89,1. 162,91,1.
164,91,2. 176,100,1. 178,100,4.
196,110,2. 196,111,3. 214,120,3.
222,126,1. 124,126,3. 226,129,4.
230,1,4έ. 230,2,1. 232,3,2.
242,9,1. 244,10,4. 246,11,3.
252,14,1. 262,20,4. 270,25,2.

274,26,3.	288,33,3.	292,35,1.	374,86,1.	386,93,3.
298,38,3.	300,39,3.	302,40,3.	μετασχηματισμός	154,84,2.
306,42,2.	308,44,1.	312,45,2.	Μῆλος	10,3,1.
316,47,4.	318,48,3.	326,52,2.	Μίδα	244,10,2. 290,34,4.
332,55,4.	332,56,3.	344,64,3.	μικροπρέπεια	198,112,2.
346,66,3.	348,67,3.	358,76,1.	Μίλητος	198,111,3.
360,76,2.	364,79,4.	366,80,4.	μνησικακία	384,91,4.
376,86,2.	386,93,3.	394,99,2.	μοιχεία	98,51,2. 98,52,3. 174,99,1.
396,100,2.	396,101,1.	400		218,123,2. 250,13,3. 266,22,1.
Ὑμνος	12, 402,35.			278,29,2. 306,41,4.
Λόγος τοῦ Θεοῦ	104,56,1. 210,118,5.		μολυσμός	26,10,6.
λοιδορία	126,69,1.		μυστήριον	230,2,1.
Λουκᾶς	34,15,2.		μωρολογία	94,50,1.
λουτρόν, -ᾶ	284,31, τίτλος. 286,32,2.		Μωϋσῆς	38,17,1. 58,29,1. 136,75,1.
	314,46,1.			152,83,4. 154,84,1. 158,88,1.
λύπη	38,17,3. 102,53,4. 304,41,1.			160,89,1. 162,90,4. 162,91,1.
Λῶτ	148,81,3. 248,12,5.			164,92,1έ. 246,12,1. 262,20,4.
				266,22,2. 330,54,1έ. 358,75,3.
				378,89,1. 388,94,1.

M

μακροβιοτία	48,23,1.
μακροθυμία	356,74,2.
μαλακία	92,48,1.
μανία	14,5,1. 28,12,1.
μάργος	28,12,1.
ματαιοτεχνία	10,2,2.
Ματθαῖος	36,16,1.
μεγαλαυχεῖν	76,39,3.
μεγαλοφροσύνη	76,39,4.
μέθη	48,22,3. 48,23,3. 52,26,1.
	54,26,3. 54,27,2. 56,27,4.
	56,28,1. 58,28,3. 58,29,1.
	60,30,1. 62,32,1. 66,34,1έ.
	78,40,1έ. 86,44,5. 92,48,3.
	96,51,1. 100,53,1. 238,6,1.
	306,41,5. 366,80,4.
Μένανδρος	238,6,2.
Μενέλαος	248,13,1.
μέριμνα	184,104,1.
μετάδοσις	386,93,4.
μετάνοια	114,61,2. 116,62,2. 172,97,3.

N

Νάρκισσος	246,11,3.
νηστεία	380,90,1έ.
Νικόστρατος	220,123,3.
νομοθεσία	138,75,1.
νουθεσία	160,89,3. 388,95,1.
νουμηνία	382,90,3.
Νῶε	66,34,3.

Ξ

ξύλον τῆς ζωῆς 272,25,3.

O

ὀδύνη	76,39,3.
Ὀδυσσεύς	108,59,2. 144,78,2.
	306,41,4.
οἰνοφλυγία	52,25,1. 54,27,1. 56,28,3.
	374,85,2.
οἰκονομία	148,81,3. 196,110,1.

δλεθρος ψυχῆς 150,82,2.
 ὀλοκαύτωμα, - τα 382,90,3. 384,91,4.
 Ὅμηρος 188,105,4. 196,111,2.
 220,123,2. 250,14,1.
 ὁμοίωσις (Θεοῦ) 344,66,2.
 ὁμολογία 70,36,2.
 ὄνειδος 60,30,3. 222,125,1.
 ὄνειδισμὸς 100,53,1.
 ὄργη 64,33,2. 280,29,3. 384,92,2.
 388,94,4. 396,100,1.
 ὄρεξις 164,93,1. 166,93,4. 170,95,3.
 178,101,2. 180,102,1. 250,13,3.
 328,53,2. 360,77,1.
 ὄρκος 362,79,1. 384,91,4.
 ὄσοφαγία 18,7,4. 28,12,1. 184,103,4.

Π

πάθος 66,34,1. 78,40,1. 88,45,1.
 92,48,3. 114,61,3. 116,62,3.
 118,63,2. 154,84,1. 156,86,3.
 174,98,3. 178,100,4. 308,43,5.
 350,70,1.
 παιδαγωγία 8,1,1. 170,95,3. 304,41,3.
 308,43,5. 388,94,1έ. 392,97,3.
 394,99,1. 400 Ὑμνος.
 Παιδαγωγὸς 8,1,4. 38,17,1. 56,28,1.
 96,51,2. 170,95,2. 174,99,3.
 176,99,5. 178,101,2. 194,1093.
 230,2,1. 242,9,3. 292,35,2.
 298,38,3. 308,43,2. 312,45,2.
 320,49,5. 328,53,2έ. 346,66,3.
 352,72,1. 358,75,3. 360,76,3.
 374,86,1. 376,87,1. 378,88,3.
 386,93,4. 388,94,2. 392,97,1έ.
 396,100,2. 396,101,1.
 παιδεία 104,55,2. 336,58,2. 388,95,1.
 παιδεραστία 98,52,3. 154,83,5.
 156,86,2.
 παιδοποιία 152,83,1. 162,90,3.
 164,93,1. 172,98,2. 344,66,1.

παιδοφθορία 160,88,3.
 Πακτωλὸς 244,10,1.
 παλινωδία 366,80,4.
 παραίνεσις 378,88,1.
 παρανομία 44,20,4. 360,76,4.
 παροιμία 66,34,3. 78,40,1. 86,44,5.
 92,48,3. 106,56,3.
 παροργισμὸς 388,94,3.
 παρρησία 92,48,3. 368,82,2. 374,86,1.
 Πατὴρ 140,76,5. 184,103,5. 230,2,1.
 268,24,1. 300,40,2. 396,101,1.
 400 Ὑμνος 13.
 Παῦλος 178,101,1. 230,2,2. 396,100,3.
 πένθος 250,13,5.
 πενία 76,39,4. 282,30,4.
 περιεργία 44,20,4. 276,28,1.
 περπερεία 232,3,1.
 Πέρσης, - αι 12,3,1.
 Πέτρος 32,14,1. 36,16,2έ. 224,127,2.
 326,52,2. 356,74,2. 374,85,2.
 Πηνελόπη 272,97,2.
 Πιερία 132,72,3.
 Πίνδαρος 352,72,1. 384,92,4.
 πίστις 44,20,1. 70,36,2. 74,38,3.
 76,39,3. 102,53,5. 116,62,2.
 134,73,3. 172,97,1. 194,110,1.
 196,110,2. 260,18,3. 298,37,4.
 362,78,2. 376,87,1. 384,92,4.
 386,94,1. 390,96,1.
 Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος 322,50,2.
 πλάνη 42,19,3. 74,38,1. 156,86,3.
 194,109,3. 234,5,4. 244,10,3.
 310,45,1. 376,87,2.
 Πλάτων 38,18,1. 40,18,2. 70,36,3.
 156,86,2. 160,89,2. 162,91,1.
 178,100,4. 330,54,2.
 πλεονεξία 172,98,1. 184,103,2.
 224,128,1. 352,71,1. 358,75,2.
 πλοῦτος 244,10,2. 248,12,4. 270,24,3.
 290,34,1έ. 294,36,2. 300,39,2.
 372,84,2. 374,86,2.

- πόθος 174,99,2.
 Πολυκράτης 336,59,2.
 πολυκτημοσύνη 70,36,3. 274,26,1.
 πολυπραγμοσύνη 222,125,1.
 πολυτέλεια 16,4,2. 24,10,2. 34,14,6.
 72,37,1.
 πονηρία 380,89,2.
 πορνεία 44,20,4. 106,56,1. 112,60,4.
 170,96,1. 172,98,1. 266,22,1έ.
 278,29,1. 350,70,4. 352,71,1.
 Πνεῦμα 42,19,4. 44,20,1. 80,41,4έ.
 84,44,4. 114,62,1. 122,65,2.
 158,87,4. 200,113,4. 212,119,2.
 222,126,1. 226,129,1. 232,3,3.
 270,25,2. 274,26,1. 342,64,1.
 378,87,3. 390,95,2έ. 396,101,1.
 404 Ὑμνος 52,
 Πνεῦμα ἅγιον 16,6,2. 20,8,1. 114,61,3.
 398,101,1.
 προαίρεσις 64,33,2.
 προδοσία 116,63,1.
 πρόνοια 170,96,1. 332,56,1.
 προσευχή 110,59,4. 384,92,4.
 390,95,4.
 προσωποληψία 390,95,1.
 Πρωτεὺς 228,1,2.
 πρωτοκαθεδρία 386,93,2.
 πρωτότοκος 264,20,5.
 Πυθαγόρας 26,11,1.
- Ρ
- ραθυμία 78,40,2. 114,61,1. 124,67,2.
 144,78,5.
 Ραχήλ 322,49,6.
 Ρωμαῖος, - οι 266,23,1.
- Σ
- Σαμαρίτις 74,38,1.
 Σαμουήλ 246,12,2. 274,27,1.
 Σαμψὼν 348,68,3.
 Σαπφὼ 132,72,3.
 Σαρδανάπαλλος 350,70,3.
 Σάρρα 322,49,5.
 Σέλευκος 336,59,2.
 σεμνότης 92,48,1. 172,97,1. 260,18,2.
 276,27,3. 278,28,1. 298,39,1.
 330,54,2. 364,79,5. 366,80,3.
 Σίβυλλα 254,15,2.
 Σιδὼν 202,115,1.
 Σικελοὶ 82,42,3.
 Σικμιῖται 252,14,2.
 Σιμωνίδης 120,64,3.
 Σιών 354,72,2.
 Σκιάθος 10,3,1.
 σκολιότης 134,73,4.
 Σκύθης, - αι 62,32,1. 270,24,2.
 Σόδομα 160,89,2. 310,44,2.
 Σοδομίτης, - αι 308,43,5. 308,44,1.
 310,44,3.
 Σολομὼν 182,102,5. 226,129,2.
 346,67,3. 352,71,4.
 Σοφία 18,7,1. 20,8,2. 50,24,1. 54,27,1.
 76,39,4. 82,43,2. 108,58,2.
 110,59,4. 146,79,4. 162,90,2.
 276,27,3. 308,43,5. 362,78,3.
 376,87,3. 384,92,2. 390,95,4.
 392,98,1. 396,101,1. 400 Ὑμνος
 46.
 σοφία κοσμική 372,84,2.
 Σοφοκλῆς 132,72,3. 328,53,4.
 Σοφονίας 222,126,1.
 σπερμολογία 360,77,2.
 σταυρὸς 362,78,1. 374,85,3.
 στέφανος, - οι 134,73,1έ. 136,74,2.
 258,17,1.
 στραγγαλιὰ 380,90,2.
 Στωϊκοὶ 162,90,2.
 συμμετρία 8,1,2. 108,58,3. 316,47,2.
 342,64,2.
 συμπάθεια 92,47,2.
 συμφορὰ 24,9,4. 218,123,1. 266,22,1.

συνήθεια 24,9,4.

συνουσία 78,40,1. 152,83,1. 160,88,2.
162,90,4. 164,93,1. 168,94,1έ.
172,97,3. 172,98,2.

Συρία 104,56,2.

Σωτήρ 116,63,1. 230,2,1. 400 Ὑμνος
18.

σωτηρία 20,8,2. 42,19,3. 54,27,3.
56,28,1. 76,39,1. 252,14,2.
272,25,3. 304,41,4. 310,44,3.
374,86,1. 376,87,2. 378,88,3.

σωφροσύνη 32,14,3. 42,19,2. 44,20,2.
52,25,4. 96,51,1. 122,65,2.
124,68,1. 142,77,1. 172,97,3.
176,100,2. 178,100,2. 216,121,3.
226,129,1. 228,1,1. 250,13,2.
280,30,3έ. 292,35,3. 306,41,4.
308,44,2. 330,55,2. 342,63,4.
342,64,1. 346,66,3. 348,68,3.
372,84,2.

Τ

ταπεινοφροσύνη 194,112,3.

Τηλέμαχος 306,41,4.

τιμή 390,96,3.

Τιμόθεος 42,19,1.

τιμωρία 166,93,3. 310,44,3. 310,45,2.

Τροία 364,79,5.

τρόμος 388,95,1.

τρυφή 10,2,1. 14,4,3. 20,8,2. 28,11,2.
60,30,3. 72,37,3. 74,38,5.
120,64,5. 122,66,3. 132,72,1.
140,76,4. 174,99,2. 184,103,2έ.
194,19,4. 224,126,3. 242,9,3.
250,13,2. 264,21,3. 264,24,3.
292,35,3. 296,37,1. 328,53,2.
358,75,2.

Τρῶες 250,13,5.

Τύρος 202,115,1.

Τυρρηνοὶ 82,42,2.

Υ

ὕβρις 46,22,2. 48,23,2. 62,32,1.
100,53,1έ. 138,76,3. 160,89,2.
166,93,2. 174,99,2. 198,113,2.
220,123,3. 230,1,4. 264,21,1έ.
278,28,4.

υἰοθεσία 310,45,1.

Υἱὸς 264,20,5. 302,40,2. 398,101,1.

Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 64,32,4.

ὕπνος 142,77,1έ. 146,79,3. 148,81,2έ.

ὕπόδυσις 206,116,1. 208,117,4.

ὕπόκρισις 92,48,3.

ὕπομονή 116,62,2.

Φ

Φαῖδρος 156,86,2.

Φαίακες 132,72,1.

Φαρισαῖος, - οἱ 316,47,4. 386,93,2.

Φάσις 12,3,1.

φειδωλία 282,30,4. 324,51,3.

φθόνος 70,35,3. 302,40,3.

φθορά 42,19,4. 56,27,5. 170,96,1.

176,100,2. 228,1,2. 230,1,4.

232,2,3. 278,28,4. 386,94,1.

φιλαγαθία 342,64,1.

φιλαδελφία 390,96,3.

φιλανδρία 306,41,4. 334,57,3.

φιλανθρωπία 84,44,2. 170,96,1.
356,74,2.

φιλαργυρία 32,14,1. 76,39,3.

φιλαυτία 290,34,1.

Φίληβος 178,100,4.

φιληδονία 54,27,3. 66,34,2. 166,93,2.

Φιλήμων 218,122,4. 354,73,1.

φιλία 370,83,4.

φιλογυνία 166,93,2.

φιλοδοξία 236,5,3. 308,43,4. 310,45,2.
360,77,4. 386,93,2.

φιλοινία 50,23,3. 166,93,2.

φιλοκοσμία 116,62,2. 184,104,1.

186,105,2. 188,106,1. 216,122,1.
 230,1,3. 232,3,2. 244,10,1.
 250,13,2. 310,45,2.
 φιλονεικία 108,58,3. 322,51,1.
 φιλοξενία 392,96,3.
 φιλοσοφία 38,18,1. 178,100,4.
 208,117,4.
 φιλοτησία 52,26,1. 62,32,1.
 φιλοτιμία 320,49,1. 334,57,2.
 362,77,4.
 φιλοφροσύνη 82,43,1. 100,53,3.
 φιλοψία 166,93,2. 244,10,1.
 φλυαρία 110,59,4.
 φόβος θεῖος 82,42,3. 278,29,1.
 286,32,3. 304,41,1. 310,45,1.
 348,67,3. 372,85,1. 376,87,1.
 388,95,1.
 φρόνημα 82,42,3. 206,116,1.
 φρόνησις 260,18,2ε. 342,64,1.
 352,71,5.
 φροντίς 18,7,1.
 φῶς 136,75,1. 146,79,3. 148,80,4.
 176,99,6.

X

χάρις 118,63,3. 150,82,3. 212,119,1.
 368,82,2.
 χαινότης 334,58,1.
 χλεύη 76,39,2.
 Χόασπις 60,30,3.
 χρίσμα 114,61,3. 120,65,1. 122,65,2.
 256,16,2.

Χριστιανός, — οἱ 8,1,1. 24,10,2.
 74,38,3. 112,60,5. 294,36,1.
 Χριστός 22,9,4. 26,10,4ε. 118,63, 3ε.
 122,65,2ε. 130,71,2. 178,101,1.
 222,126,1. 224,128,1. 258,17,2.
 278,29,1. 306,43,1. 340,63,2.
 364,80,1. 374,85,1. 388,94,4ε.
 388,95,1. 390,95,2. 400 Ὕμνος
 10. 402,33. 404,56.

Ψ

ψευδεργία 276,27,2.
 ψευδολογία 276,27,2.
 ψευδοποιῖα 246,12,1.
 ψεῦδος 388,94,3.
 ψυχή 8,1,2. 20,8,3. 26,11,1. 44,20,1.
 54,27,3. 58,29,3. 94,49,2.
 98,52,4. 142,77,3. 148,81,1ε.
 150,81,5. 150,82,1ε. 174,99,3.
 182,102,3. 192,108,3. 194,109,3.
 216,121,3. 192,108,3. 194,109,3.
 216,121,3. 232,3,3. 234,4,1.
 242,9,2. 248,12,2. 294,35,5.
 316,48,2. 336,58,3. 366,81,3.
 380,89,2. 380,90,1. 388,95,1.

Ω

ὠφέλεια 126,68,3. 126,69,1. 138,76,1.
 138,76,3. 148,81,2. 164,92,3.
 178,101,3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	8–405
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ	
Κεφάλαια τοῦ δευτέρου Λόγου	8–227
A. Πῶς περὶ τὰς τροφὰς ἀναστρεπτέον.	8
B. Πῶς τῷ ποτῷ προσενεκτέον.	42
Γ. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν σκευῶν ἐσπου- δακέναι.	68
Δ. Πῶς χρὴ περὶ τὰς ἐστιάσεις ἀνίστασθαι.	78
Ε. Περὶ γέλωτος.	88
Σ. Περὶ αἰσχρολογίας.	94
Z. Τίνα χρὴ παραφυλάττεσθαι τοὺς ἀστείως συμβιοῦντας.	100
H. Εἰ μύροις καὶ στεφάνοις χρηστέον.	114
Θ. Πῶς τῷ ὕπνῳ προσενεκτέον.	142
I. Τίνα διαληπτέον περὶ παιδοποιίας.	152
ΙΑ. Περὶ ὑποδέσεως.	206
ΙΒ. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν χρυσοῦν ἐπτοῆ- σθαι κόσμον.	210

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Κεφάλαια τοῦ τρίτου Λόγου	228–405
A. Περὶ τοῦ κάλλους τοῦ ἀληθινοῦ.	228
B. Ὅτι οὐ χρὴ καλλωπίζεσθαι.	234
Γ. Πρὸς τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν.	354

Δ. Τίσι συνδιατριπτέον.	274
Ε. Πῶς περὶ τὰ λουτρὰ ἀναστρεπτέον.	284
Σ. Ὅτι μόνος πλούσιος ὁ Χριστιανός.	290
Ζ. Ὅτι καλὸν ἐφόδιον Χριστιανῶ ἡ εὐτέλεια.	296
Η. Ὅτι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ὑποδείγματα μέγιστον μέρος τῆς ὀρθῆς εἰσι διδασκαλίας.	304
Θ. Τίνος ἔνεκεν τὸ λουτρὸν παραληπτέον.	314
Ι. Ὅτι καὶ γυμνάσια ἐγκριτέον τοῖς κατὰ Λόγον βιοῦσιν.	320
ΙΑ. Ἐπιδρομὴ κεφαλαιώδης τοῦ ἀρίστου βίου.	328
ΙΒ. Ἐπιδρομὴ κεφαλαιώδης ὁμοίως τοῦ ἀρίστου βίου, ὅσαι τῶν ἀγίων Γραφῶν χαρακτηρίζουσαι τὸν τῶν Χριστιανῶν βίον.	372

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	407
2. Εὐρετήριο ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων	415
3. Εὐρετήριο ἐξωεκκλησιαστικῶν συγγραφέων	416
4. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	419

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ἐπιστολές.
» 2ος Ἐπιστολές.
» 3ος Ἐπιστολές.
» 4ος Ὁμιλίες στὴν Ἐξαήμερο.
» 5ος Ὁμιλίες σὲ Ψαλμούς.
» 6ος Ὁμιλίες ἠθικὲς καὶ πρακτικὲς.
» 7ος Ὁμιλίες δογματικὲς, περιστατικὲς, ἐγκωμιαστικὲς, παιδ/κὲς.
» 8ος Ἀσκητικὰ Α' (ἽΟροι κατὰ πλάτος).
» 9ος Ἀσκητικὰ Β' (ἽΟροι κατ' ἐπιτομήν).
» 10ος Δογματικὰ ἔργα.

Β'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐναθροπήσεως).
» 2ος Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').
» 3ος Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').
» 4ος Δογματικὰ Γ'.
» 5ος Ἐρμηνευτικὰ Α'.
» 6ος Ἐρμηνευτικὰ Β' (Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς).
» 7ος Ἐρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς).
» 8ος Ἱστορικοδογματικὰ Α'.
» 9ος Ἱστορικοδογματικὰ Β'.
» 10ος Ἱστορικοδογματικὰ Γ'.
» 11ος Ἀσκητικὰ (Βίος Μ. Ἀντωνίου, Βίος ἀγ. Συγκλητικῆς).
» 12ος Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ'. ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος Προσωπικὲς σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α'.
» 2ος Προσωπικὲς σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β'.
» 3ος Ἀπολογητικὰ ἔργα.
» 4ος Δογματικὰ ἔργα.
» 5ος Ὁμιλίες.
» 6ος Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
» 7ος Ἐπιστολές.
» 8ος Ὁ Χριστὸς πάσχων καὶ ἽΕπη δογματικά.
» 9ος ἽΕπη Ἠθικά.
» 10ος ἽΕπη Ἱστορικά.
» 11ος ἽΕπη εἰς Ἐτέρους. – Ἐπιγράμματα.

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
 » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
 » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
 » 4ος Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντινο. - Στὸν Βίο Μ. Κων/ντι-
 νου. Λόγος Μ. Κωνσταντίνου στὸν Σύλλογο τῶν ἀγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).
 » 2ος Φιλοσοφικὰ Κεφάλαια καὶ Ἀποσπάσματα. - Περὶ αἵρέσεων. -
 Εἰσαγωγή Δογμάτων στοιχειώδης. Ὑπὸ ἔκδοση.
 » 3ος Περὶ εἰκόνων. - Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ εἰκόνων.
 » 4ος Λίβελλος ὀρθοῦ φρονήματος. - Περὶ ἀγίας Τριάδος (Λόγοι
 Α' - Β'). Περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων. - Περὶ τοῦ Τρισα-
 γίου Ὑμνου. Περὶ πίστεως κατὰ τῆς αἵρέσεως τῶν Νεστορια-
 νῶν. - Πρὸς τὸν Ἰακωβίτην ἐπίσκοπον Δαριαίας.
 » 5ος Περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο θελημάτων. - Περὶ συνθέτου φύσεως.
 Κατὰ Μανιχαίων. - Διάλεξις Ἰωάννου Ὀρθοδόξου πρὸς Μανι-
 χαῖον. Διάλεξις Σαρακηνοῦ καὶ Χριστιανοῦ. - Περὶ Δρακόν-
 των. - Πάθος Ἀρτεμίου.
 » 6ος Ἐρὰ Παράλληλα, (Μέρος Α'). Ὑπὸ ἔκδοση.
 » 7ος Ἐρὰ Παράλληλα, (Μέρος Β'). Ὑπὸ ἔκδοση.
 » 8ος Α) Ἐρὰ Παράλληλα, (Μέρος Γ'). Β') Περὶ νηστειῶν. - Περὶ
 τῶν ὀκτῶ τῆς πονηρίας. - Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν. - Περὶ
 ἐξομολογήσεως. - Περὶ ἀζύμων. Ὑπὸ ἔκδοση
 » 9ος Ὀμιλίαις.
 » 10ος Ἱστορία Ψυχοφελῆς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιοπικῶν χώρας, τῆς
 Ἰνδιῶν λεγομένης. Βίος Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ.
 » 11ος Εἰς Ἐπιστολὰς Παύλου (Ρωμαίους - Κορινθίους Α' - Κοριν-
 θίους Β'). Ὑπὸ ἔκδοση.
 » 12ος Εἰς Ἐπιστολὰς Παύλου (Γαλάτας - Φιλήμονα). Ὑπὸ ἔκδοση.

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου. - Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν. - Σύνο-
 ψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
 » 2ος Ὀμιλίαις στὴ Γένεση (Α' - ΚΓ').
 » 3ος Ὀμιλίαις στὴ Γένεση (ΚΔ' - ΜΑ').
 » 4ος Ὀμιλίαις στὴ Γένεση (ΜΒ' - ΞΔ').
 » 5ος α) Ὀμιλ. στὴ Γένεση (Γ' - ΙΒ'). β) Στὸς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').

- Τόμος 6ος Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
- » 7ος α) Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ').
β) Ὁμιλίες στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαοὺλ.
- » 8ος α) Ὁμιλίες στὴ Γένεση (Α' - Θ').- β) Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.
Ὑπόμνημα στὸν Δανιήλ (Κεφ. Ι'-ΙΓ').
- » 8α' Ὁμιλίες σὲ πρόσωπα καὶ ρητὰ τῆς Π. Διαθήκης.
- » 9ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Α'-Κ').
- » 10ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΚΑ'-ΛΖ').
- » 11ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΛΗ'-ΝΣΤ').
- » 11α' Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΖ'-ΟΕ').
- » 12ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΟΣΤ'-4Α'),
καὶ στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Α'-Δ').
- » 13ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες Ε'-ΛΑ').
- » 13α' Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλίες ΛΒ'-ΝΔ').
- » 14ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ'-ΠΗ').
- » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες Α'-ΚΓ').
- » 16α' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες ΚΔ'-ΜΔ').
- » 16β' α) Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλίες ΜΕ'-Ν').
β) Στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλίες Α'-Ι').
- » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλίες ΙΑ'-ΛΓ').
- » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες Α'-ΚΑ').
- » 18α' Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες ΚΒ'-ΜΔ').
- » 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες Α'-ΚΔ').
- » 20ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες ΚΕ'-Α').
β) Στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλίες Α'-ΙΑ').
- » 21ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. ΙΒ'-ΚΔ').
β) Στὴν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΒ').
- » 22ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιπησίους (Ὁμιλίες ΙΓ'-ΙΕ'),
β) Στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς, καὶ γ) στὴν Πρὸς Θεσ/κεῖς Α'.
- » 23ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλίες Α'-Ε').
β) Στὴν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α'-ΙΗ').
β) Στὴ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες Α'-Ι').
- » 24ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Τίτον (Ὁμιλ. Α'-S'), β) στὴν Πρὸς Φι-
λήμονα (Ὁμιλ. Α'-Γ'), γ) στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΕ').
- » 25ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλίες ΙS'-ΛΔ'),
β) Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίες Α'-Ζ').
- » 26ος Ὁμιλίες Ἠθικῆς - Ἀγιογραφικῆς.
- » 27ος Ὁμιλίες Ἀγιογραφικῆς - Ἑρμηνευτικῆς.
- » 28ος Ποιμαντικῆ καὶ Ἀσκητικῆ Α'.
- » 29ος Ἀσκητικῆ Β'.

- Τόμος 30ος Ὁμιλίαι Κατηχητικῆς – Ἠθικῆς.
- » 31ος Ὁμιλίαι κατηχητικῆς καὶ ἠθικῆς Β' - Ὁμιλ. Περιστατικῆς Α'.
  - » 32ος Ὁμιλίαι Περιστατικῆς Β'.
  - » 33ος Ὁμιλίαι Περιστατικῆς Γ'.
  - » 34ος Ὁμιλίαι Περιστατικῆς Δ': α) Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας. β) Πρὸς Ἰουδαίους. γ) Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας, καὶ δ) Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
  - » 35ος Ὁμιλίαι δογματικῆς.
  - » 36ος α) Ὁμιλίαι ἑορταστικῆς, β) Ὁμιλίαι ἐγκωμιαστικῆς Α'.
  - » 37ος α) Ὁμιλίαι Ἐγκωμιαστικῆς Β'. β) Ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα (Α'-ΙΖ') καὶ Βίος τῆς ὁσίας Ὀλυμπιάδος.
  - » 38ος α) Ἐπιστολῆς Πρὸς Ἰννοκέντιον, β) Ἐπιστολῆς ΙΗ'-ΡΜΒ'.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' α) Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, β) Κατὰ εἰμαρμένης, γ) Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ δ) Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας.
- » 2ος Δογματικά Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α'-Β')
  - » 3ος Δογματικά Γ' α) Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ'. β) Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
  - » 4ος Α') Λόγοι Δογματικοί. 1) Πρὸς Εὐστάθιον, Περὶ τῆς ἀγ. Τριάδος. 2) Πρὸς Ἀβλάβιον, Περὶ τοῦ μὴ οἶσθαι λέγειν τρεῖς θεοὺς. 3) Πρὸς Συμπλίκιον, Περὶ πίστεως. 4) Κατὰ Μακεδονιανῶν τῶν Πνευματομάχων περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. 5) Πρὸς Θεόφιλον, Κατὰ Ἀπολιναριστῶν. 6) Ἀντιρρητικὸς πρὸς τὰ Ἀπολιναρίου. 7) Κατὰ Ἀρείου καὶ Σαβελλίου.
- Β') Ἐπιστολῆς (Α'-ΛΑ').
- » 5ος Ἐρμηνευτικά Α' α) Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. β) Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἑξαήμερου. γ) Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίαι Α-Γ).
  - » 6ος Ἐρμηνευτικά Β' α) Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν. β) Εἰς τὸν βον Ψαλμόν. γ) Περὶ τῆς ὀγδόης. δ) Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.
  - » 7ος Ἐρμηνευτικά Γ', Ἐξήγησις στὰ Ἶσματα, Λόγοι Α'-ΙΕ'.
  - » 8ος α) Ἐρμηνευτικά - Δογματικά ἔργα Δ'. Εἰς τὴν Προσευχὴν, Λόγοι Α'-Ε', Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς, Λόγοι Α'-Η'.
  - β) Ἀσκητικά Α'. 1) Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ καὶ τῆς κατ' ἀλήθειαν ἀσκήσεως. 2) Πρὸς Ἀρμόνιον, Περὶ τοῦ τί τὸ τοῦ Χριστιανοῦ ἐπάγγελμα. 3) Πρὸς Ὀλύμπιον, Περὶ τελειότητος. 4) Πρὸς τοὺς ἀχθομένους ταῖς ἐπιτιμήσεσι. 5) Περὶ τῶν νηπίων πρὸ ὥρας ἀφαρπαζομένων.

- Τόμος 9ος Α) Ἀσκητικὰ Β'. Περὶ Παρθενίας, (Κεφάλαια Α'-ΚΓ').
 Β) Λόγοι Ἐγκωμιαστικοί. 1) Περὶ ἀρετῆς, ἦτοι Εἰς τὸν Βίον Μουσεῶς, (Λόγοι Α'-Β'). 2) Εἰς τὸν Βίον τῆς Ὁσίας Μακρίνης. 3) Εἰς τὸν Βίον Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.
- » 10ος α) Ὁμιλίαι δογματικῆς, β) Ἠθικῆς, γ) Ἐορταστικῆς.
- » 11ος α) Ὁμιλίαι ἑορταστικῆς, β) Ὁμιλίαι ἐγκωμιαστικῆς, γ) Ὁμιλίαι ἐπιτάφιας.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος α) Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. β) Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ'. γ) Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων Λόγοι Α' - Γ'.
- » 3ος Πραγματεῖαι δογματικῆς καὶ ὁμολογιακῆς.
- » 4ος Ἐπιστολῆς.
- » 5ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α' - Γ').
- » 6ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ' - Ζ').
- » 7ος Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 8ος Ὑπὸ ἔκδοσιν.
- » 9ος Ὁμιλίαι Α'-Κ'.
- » 10ος Ὁμιλίαι ΚΑ'-ΜΒ'.
- » 11ος Ὁμιλίαι ΜΒ'-ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 2ος Τὸ Λειμωνάριον.
- » 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων, Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολῆς.
- » 4ος Θεοδωρήτου Κύρρου, Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία.
- » 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίοι ἁγίων.
- » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικῆς Ὁμιλίαι.
- » 8Α Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί, (Α' - ΚΣΤ').
- » 8Β Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί, (ΚΖ' - ΞΑ').
- » 8Γ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί, (ΞΒ' - ΠΣΤ' - Ἐπιστ. Α'-Δ').
- » 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στὴ Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις. - Ἰωάννου Καρπαθίου, Κεφάλαια Παρακλητικὰ 100.
- » 10Α Τῶν ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (Α' - ΣΚΘ').

- Τόμος 10B Τῶν Ἀγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΣΑ'-ΦΚΒ').
- » 10Γ Τῶν Ἀγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΦΚΓ'-ΩΜ').
- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοὶ - Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - Ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές.
- » 14ος Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Μυσταγωγία - Τα 400 Κεφάλαια Περί Ἀγάπης - Λόγος Ἀσκητικὸς - Τα 200 Κεφάλαια Περί Θεολογίας.
- » 14Α Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, 1. Ἐρωταποκρίσεις, 2. Πρὸς Θεόπεμπτον τὸν Σχολαστικόν, 3. Ἑρμηνεῖα εἰς ΝΘ' Ψαλμόν.
- » 14Β Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφορῶν ἀπόρων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, (Ἐρωτήσεις Α' - ΝΓ').
- » 19Α Συμεῶν τοῦ Ν. Θεολόγου, Βίος Συμεῶν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίες - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
- » 19Β Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Γ') - Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-S')
- » 19Γ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Α') Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Ζ'-ΙΕ') - Β') Κατηχητικοὶ Λόγοι (Λόγοι Α'-Ζ').
- » 19Δ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Κατηχητικοὶ Λόγοι (Η'-ΛΔ').
- » 19Ε Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Ὕμνοι (Α'-ΚΖ').
- » 19S Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Ὕμνοι (ΚΗ'-ΝΗ').
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, Ἑρμηνεῖα στῆ Θεία Λειτουργία - Περί τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος Ἰουστίνου, Ἀπολογίαι Α' καὶ Β' - Λόγος Περί Ἀναστάσεως, - Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα.
- » 2ος Τατιανοῦ, (Πρὸς Ἑλληνας).- Ἀθηναγόρου, (Πρεσβεῖα Χριστιανῶν καὶ Περί ἀναστάσεως νεκρῶν).- Θεοφίλου Ἀντιοχείας, (Πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α-Γ).- Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον.

Β' ΑΠΑΝΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

- Τόμος 1ος 1. Προτρεπτικός, 2. Παιδαγωγός Α'.
- » 2ος Παιδαγωγός, Λόγοι Β' καὶ Γ'.

μη ἐκάστου τόμου δρχ. 2.500.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Μενελάου 3 – Τηλ. 283 880 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ώφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη

Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Μενελάου 3 – Τ.Θ. 400 90
Τ.Κ. 560 00 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 283 880